Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

2

işaret

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

2

işaret

Bu eserin okuyucuya ulaşmasındaki “özel” katkılarından dolayı Dr. Servet Özel'e teşekkür ederiz.

MUKÂTİL BİN SÜLEYMÂN
(v. 150 h.)

TEFSÎR-İ KEBÎR

Tahkik: Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

Tercüme: M. Beşir Eryarsoy

2. CİLT

işaret

İŞARET YAYINLARI: 108/2
Kur'ân Kitaplığı

Kitabın adı ve Yazarı
Tefsîr-i Kebîr — Mukâtil bin Süleymân

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

Redaksiyon ve Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
A. Yücelen

Baskı-Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Kapak
Yazıevi/Yusuf Kot

Mushaf Hattı
Kayışzâde Hafız Osman

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter: Utopia
Punto: 12
Satır arası: 15.5
Dipnot kısmı: Auto

1. bsk. İstanbul 2006

ISBN
975-350-177-3 (Tk. no)
975-350-179-X (2. cilt)

İşaret Yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

لقوم يتفكّرون

Düşünen bir toplum için...

TEFSÎR-İ KEBÎR 2
Mukâtil b. Süleymân
1. bsk., İstanbul 2006

işaret yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 — 528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

İÇİNDEKİLER

SÛRELER

7. A'RÂF SÛRESİ

A'râf sûresi, *–Onlara deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu sor* (el-A'râf, 7/163) âyetinden, *Hani Rabbin Âdemoğulları'nın sırtlarından zürriyetlerini almış...* (el-A'râf, 7/172) âyetine kadarki bölüm hariç– Mekkî olup 206 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ ف۪ي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ
لِتُنْذِرَ بِه۪ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا
تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَۜ قَل۪يلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ
اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ
الَّذ۪ينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ
بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِب۪ينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ
مَوَاز۪ينُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَاز۪ينُهُ
فَاُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm-Sâd.*

2. *Sana indirilen bir kitab* {yani, Kur'ân}. *Öyleyse ondan dolayı göğsünde bir harec* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan olduğu hususunda kalbinde bir şekk/kuşku} *olmasın. Onunla* {yani, Kur'ân'daki tehditlerle} *inzâr etmen için ve mü'minler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan indirildiğini tasdik edenler} *için de bir zikir* {yani, bir tezkire/hatırlatma}.

Sonra Allah Mekke ehline hitâben buyuruyor ki:

3. *Rabbinizden size indirilene* {yani, Kur'ân'a} *tâbi olun. O'nun dûnundan [O'ndan başka] velîlere* {yani, rabblere} *tâbi olmayın...*

Ardından Allah onların durumlarını haber veriyor:

...Ne kadar az tezekkür ediyorsunuz {yani, hiç akledip ibret almıyorsunuz}.

Sonra onlara öğüt veriyor:

4. *Karyeden kaçını* {azab ile} *helâk ettik... Yatarlarken* {yani, geceleyin uyurlarken} *veya kaylûle yaparlarken* {yani, gündüzleyin dinlenirlerken-uyurlarken} *be'simiz ona* {yani, azabımız o karyelere/karyelerin halkına} *geldi.*

5. *Be'simiz onlara geldiğinde* {yani, azabımız onlara indiğinde}, *davaları* {yani, sözleri}, *"Başka değil, biz hakikaten zâlimler idik" demekten ibaret oldu* {yani, o esnada sadece bu sözü söyleyebildiler}.

el-Mü'min sûresinde de belirtildiği gibi, onlar bu haldelerken, *Allah'a îmân ettik, O'nun vahdetine/birliğine* (el-Mü'min, 40/84) diyeceklerdir.

6. *Kendilerine (rasûl) gönderilenlere* {yani, (gönderdiğimiz rasûlleri inkâr edip de) dünyada helâk edilmiş geçmiş ümmetlere} *soracağız* {yani, tevhîd hususunda rasûllere ne cevab verdiklerini âhirette soracağız} *ve mürsellere de* {yani, gönderilen rasûllere de} *soracağız* {yani, tevhîd hususunda kendilerine icabet edilip edilmediğini âhirette soracağız}.

7. {Amellerini} *onlara ilimle kıssa edeceğiz [anlatacağız]. Biz gâibler değiliz* {yani, dünyada onların amellerinden gâib/habersiz değiliz}.

8. *O gün vezn hakktır* {yani, âhirette amellerin adaletle vezni/tartılması haktır}. *Kimin terazileri* {yani, mü'minlerden kimin iyilikleri kötülüklerine zerre kadar} *ağır basarsa, işte onlar müflihlerdir/felâha erenlerdir.*

9. *Kimin de terazileri hafif gelirse* {yani, kâfirlerden kimin de terazileri hafif gelirse}, *işte onlar da –âyetlerimize zulmettikleri* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'tan geldiğini inkâr ettikleri} *için– nefislerini hüsrana uğratanlardır* {yani, kendilerini aldatıp ateşi boylayanlardır}.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ
اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾
قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا
فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾

10. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *sizi arzda temkin ettik* {yani, size pek çok hayırlar verdik ve yeryüzünde yerleştirdik} *ve sizin için orada* {rızıktan} *maişetler kıldık/yaptık* {ki Allah'a şükredip O'nu tevhîd edesiniz diye. Fakat siz böyle yapmadınız}...

Ardından onların durumlarını haber veriyor:

...*Ne kadar az şükrediyorsunuz* {yani, bu nimetlerin Rabbine şükretmiyor, O'nu tevhîd etmiyorsunuz}.

11. *Andolsun ki sizi* {yani, Âdem'i} *halk ettik. Sonra sizi tasvir ettik* {yani, Âdem'in zürriyetinden gelenlere erkek, dişi, siyah, beyaz, hilkati mutedil olan ve olmayan olmak üzere sûret verdik}. *Sonra* {aralarında Allah'ın düşmanı İblîsin de bulunduğu yeryüzündeki} *meleklere, "Âdem'e secde edin" dedik. Hemen* {ona} *secde ettiler...*

Sonra istisnâda bulunarak buyurdu ki:

...*İblîs müstesnâ.* {O, diğer meleklerle beraber} *secde edenlerden olmadı.*

12. *Sordu: "Sana emrettiğim halde seni secde etmekten alıkoyan nedir?" Cevab verdi: "Kesinlikle ben ondan hayırlıyım; beni ateşten halk ettin, onu ise tîn'den/çamurdan halk ettin",* {ateş de tîn'e/çamura baskın gelir}.

13. *Buyurdu ki: "*{Ey İblîs!} *Öyleyse hemen in oradan* {yani, meleklerin sûretinden çıkarak çirkin bir sûrete bürün ve cennetten çık}, *zira senin için orada tekebbür olamaz* {yani, senin cennet-

te azamet taslamamaan/büyüklenmemen gerekirdi}. *Hemen* {oradan} *çık. Kuşkusuz sen sâğirîndensin/küçüklerdensin* {yani, zelîllerdensin/zelîl kılınanlardansın}.

14. {İblîs Rabbine,} *"Bana, ba'ѕ edilecekleri güne* {yani, Âdem'in ve zürriyetinin diriltilecekleri gün olan son nefhaya} *kadar mühlet ver" dedi.*

قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ
أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْءُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾
وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا
تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ
لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا
عَنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ
﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ
فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا
الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

15. {Allah,} *"Doğrusu sen munzarîndensin/mühlet verilenlerdensin"* {yani, vakti malum bir güne: süresi bilinen ilk nefhaya [sûra ilk üfürüşe] kadar ölmeyeceksin} *dedi.*

16. *Dedi ki: "Andolsun ki beni azdırmana* {yani, dalâlete düşürmene} *karşılık, onlar için Senin sırât-ı müstakîmine oturacağım"* {yani, Senin dosdoğru dîninden: İslâm'dan onları alıkoyacağım}.

17. *Sonra, onlara sokulacağım önlerinden* {yani, sokulacağım âhiret cihetinden de ba's'ı/dirilişi, cennet ve cehennemi tekzib

etmeyi güzel göstereceğim}, *(sokulacağım) arkalarından* {yani, sokulacağım dünya cihetinden de, onu gözlerine güzel göstereceğim, ona rağbetlerini arttıracağım ve böylece hiçbir hakk sahibine hakkını vermeyecekler}, *(sokulacağım) sağlarından* {yani, sokulacağım dînleri cihetinden de, hidâyet üzere iseler onları tereddüde düşürünceye kadar kuşkulara düşüreceğim, sapık iseler sapıklığı onlara güzel göstereceğim} *ve (sokulacağım) sollarından* {yani, sokulacağım şehvetleri cihetinden de, ma'siyetlerden lezzet almalarını sağlayacağım ve onlara karşı kendilerinde arzu uyandıracağım} *ve onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın* {yani, nimetlerine şükredenlerden bulmayacaksın ve Seni tevhîd etmeyecekler}.

18. {Ona} *dedi ki: "Çık oradan* {yani, cennetten}; *mez'ûm-medhûr* {yani, nefyedilmiş-tardedilmiş} *olarak. Yemin ederim ki, onlardan kim* {senin dînin üzere} *sana tâbi olursa, sizin tümünüzden* {yani, İblîs ile onun ve Âdem'in zürriyetinden olan kâfirlerden} *cehennemi lebâleb ederim."*

19. *Ey Âdem! Sâkin ol/yerleş, sen ve eşin cennette de dilediğiniz yerden yeyin, fakat bu şecereye/ağaca* {yani, buğday başağına} *yaklaşmayın...*

Bunun, ebedî kalmak için meleklerin sürtündükleri ağaç olduğunu söyleyenler de vardır.

...Aksi takdirde {kendinize zulmeden} *zâlimlerden olursunuz.*

20. *Derken şeytan* {yani, tek başına İblîs}, *çirkin yerlerini* {yani, kendilerinden perdelenmiş avret yerlerini} *kendilerine göstermek* {yani, izhar etmek/zâhir kılmak} *için o ikisine vesvese verdi ve dedi ki* {İblîs o ikisine: "Doğrusu ben sizden önce yaratıldım ve sizden daha iyi bilirim. Bu sebeble bana itaat edin ki doğru yolu bulasınız"}. {Ve sözlerini şöyle sürdürdü:} *"Rabbinizin sizi bu ağaçtan nehyetmesi, başka değil iki melek yahut hâlidlerden/ölümsüzlerden olacağınız içindir"* {yani, eğer (bu ağaçtan yerseniz,) iki melek olmasanız dahi, ölümsüz hâlidlerden/kalıcılardan olursunuz}.

21. *Ve o ikisine, "Kuşkusuz ben sizin için nâsihlerdenim" [sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim/size karşı hayırhâhım]* {yani, bunun

ebedîlik ağacı olduğunu, ondan yiyenin ölmeyeceğini söyleyerek sizin iyiliğinizi istiyorum} *diye kasem etti* {yani, Allah adına yemin etti}.

Böylece İblîs, Allah adına yalan yere yemin eden ilk kimse oldu.

22. *Onun üzerine o ikisini aldatarak tedelli ettirdi* {yani, İblîs onlara, "Siz iki melek yahut hâlidlerden/ölümsüzlerden olacaksınız" deyip, bu sözünün doğruluğuna da yemin ederek bâtılı onlara güzel gösterdi ve yeminiyle onları aldattı}. *Vakta ki o ağacı tattılar, ikisine de çirkin yerleri açıldı* {yani, avret yerleri zâhir oldu} *ve cennet yapraklarından* {yani, cennetteki incir yapraklarından} *üzerlerine üstüste yamıyorlardı* {yani, avretlerini örtüyorlardı}. *Rabb'leri o ikisine* {vahyederek}, *"Ben sizi o ağaçtan nehyetmedim mi ve size* {yani, ey Âdem ve Havva ikinize}, *'Doğrusu o şeytan* {yani, İblîs} *sizin için apaçık bir düşmandır' demedim mi?" diye nida etti.*

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ
وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ
لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

23. *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer* {zenblerimizi/günahlarımızı} *bize mağfiret etmez ve* {bizi affederek} *bize merha-*

met etmez isen, {ukûbet/ceza içinde} *hâsirînden/zarara uğrayanlardan oluruz" dediler.*

Âdem (a.s), Cum‘a'ya rastlayan ‘Âşûrâ’ günü tevbe etti, Allah da onun tevbesini kabul etti. Allah o ikisine vahyetti:

24. *Buyurdu ki: "Bazınız bazınıza* {yani, İblîs o ikisine, o ikisi de İblîse} *düşman olarak inin* {yani, Âdem, Havva, İblîs ve yılan cennetten inin}. *Sizin için yeryüzünde bir vakte* {yani, ecellerinizin sona ereceği vakte –İblîs için ise ilk nefhaya–} *kadar bir müstekarr/karar kılma ve bir metâ/faydalanma var."*

25. *Buyurdu ki: "Orada* {yani, yerde/yeryüzünde} *yaşayacak,* {ecelleriniz sona erince} *orada öleceksiniz ve* {Kıyâmet Günü} *oradan çıkarılacaksınız."*

26. *Ey Âdemoğulları!...*

Buyruk; Sakîf, Benî ‘Âmir b. Sa‘sa‘, Huzâ‘a, Benî Müdlic ve ‘Abdi Menât'ın oğulları ‘Âmir ile el-Hâris hakkında inmiştir. Onlar, "Biz günah işlediğimiz elbiselerimizle Beyt-i Haram'ı tavaf etmeyiz" diyorlar ve kıldan, yünden, tüyden ya da deriden yapılmış bir çadıra giriyorlar, Beyt'i [Ka‘be'yi] çıplak tavaf ediyorlardı. Kadınları ise geceleyin tavaf yapıyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu buyrukları indirdi:

...Ey Âdemoğulları! Size avretlerinizi [çirkin yerlerinizi] örtecek bir libâs inzâl ettik {yani, yeryüzünde elbise Benim emrimle var oldu} *ve bir rîş* {yani, mal} *(indirdik). Takvâ libâsı* {yani, sâlih amel} *var ya, işte şu daha hayırlıdır* {yani, sâlih amel, elbise ve maldan daha hayırlıdır}. *Şu* {libâs/elbise ve mal}, *Allah'ın âyetlerindendir* {ve O'nun sanatındandır/yaptıklarındandır}. *Gerektir ki tezekkür ederler* {yani, O'nun yarattıkları hakkında düşünüp ibret alırlar da O'nu birlerler}.

27. *Ey Âdemoğulları! Çirkin yerlerini* {yani, avretlerini} *kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak ana-babanızı cennetten çıkardığı gibi, sakın şeytan* {siyâb/elbise ile ilgili olarak dîninizde} *sizi de fitneye düşürmesin* {yani, elbiselerinizden sıyrılmanızı sağlayarak avretlerinizin açılmasına sebeb olmasın}. *Kuşkusuz o ve kabilesi sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler* {yani, İblîs ve askerleri olan diğer şeytanlar, sizin onla-

rı göremeyeceğiniz bir yerden sizi görüyorlar}. *Doğrusu Biz şeytanları, îmân etmeyenlerin* {yani, tasdik etmeyenlerin} *velîleri kıldık.*

28. *Onlar [müşrikler] bir fâhişe* {yani, keyiflerince haram kılmaları yasaklanmış bulunan ekin, en'âm, elbise ve süt hakkında herhangi bir ma'siyet} *yaptıklarında, "Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk ve onu bize Allah emretti"* {yani, bunları bize Allah haram kıldı} *derler.* {Ey Muhammed} *de ki: "Allah fahşâyı* {yani, ma'siyeti} *asla emretmez"* {aksine onları haram kılar. Onlara de ki: "O'nun haram kıldığını} *bilmediğiniz şeyleri,* {"Bunları bize Rabbimiz haram kıldı" diyerek} *Allah'a mı isnad ediyorsunuz?*

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ
وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾
فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

29. {Onlara} *de ki: "Rabbim kıstı* {yani, adaleti} *emretti ve her mescid indinde* {yani, havra, kilise ya da gayrısında} *yüzlerinizi* {namazda Ka'be'ye} *doğrultun* {yani, Rabbim, yüzlerinizi kıbleye çevirmenizi emretti}...

Yüce Allah bu buyrukla namazı emrettiği gibi, şu buyrukla da tevhîdi emretmektedir:

...ve O'na du'a edin, dîni O'na muhlis kılarak {yani, muvahhidler olarak}. *Sizi ilkin yarattığı gibi* {yani, bahtiyar ve bedbaht olarak yarattığı gibi} *döneceksiniz* {yani, aynı şekilde döneceksiniz}.

30. *Bir ferîq'a,* {dînine ileterek} *hidâyet etti, bir ferîq'a da dalâlet hakk oldu; çünkü onlar Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] şeytanları velîler* {yani, rabbler} *edindiler. Üstelik mühtediler* {yani hidâyet üzere} *olduklarını sanıyorlar.*

Sonra Allah Teâlâ onları kasdederek şöyle buyurmaktadır:

يا بني آدم خذوا زينتكم عند كل مسجد وكلوا واشربوا ولا
تسرفوا إنه لا يحب المسرفين ﴿٣١﴾ قل من حرم زينة الله التي
أخرج لعباده والطيبات من الرزق قل هي للذين آمنوا في
الحياة الدنيا خالصة يوم القيامة كذلك نفصل الآيات لقوم
يعلمون ﴿٣٢﴾ قل إنما حرم ربي الفواحش ما ظهر منها وما بطن
والإثم والبغي بغير الحق وأن تشركوا بالله ما لم ينزل به سلطانا
وأن تقولوا على الله ما لا تعلمون ﴿٣٣﴾ ولكل أمة أجل فإذا جاء
أجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون ﴿٣٤﴾ يا بني آدم
إما يأتينكم رسل منكم يقصون عليكم آياتي فمن اتقى وأصلح
فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون ﴿٣٥﴾

31. *Ey Âdemoğulları! Her mescid indinde* {yani, kilise, havra ya da başkasında} *ziynetinizi alın. Yeyin* {yani, ekinlerden ve en‘âm'dan yeyin}, *için* {yani, en‘âm'ın sütlerinden için}, *israf etmeyin* {yani, haddi aşıp da size helâl kılınmış olan ekinleri, en‘âm'ı, elbiseleri, sütleri haram kılmak sûretiyle putları/uydurma ilâhları Allah'a ortak koşmayın}. *Çünkü O, müsrifleri* {yani, müşrikleri} *sevmez.*

32. {Onlara} *de ki: “Allah'ın ziynetini* {yani, siyâbı/elbiseleri} *–ki onu kulları için çıkardı– ve rızktan tayyibâtı* {yani, helâl rızıkları: harsı, en ‘âmı ve sütü} *kim haram kıldı?” De ki: “Bunlar dünya [yakın/şimdiki] hayatta îmân edenler için, Kıyâmet Günü ise hâlis olarak”* {yani, Allah dünya [yakın/şimdiki] hayatta hoş ve temiz şeyleri hem mü’minler hem de kâfirlere vermiştir. Fakat Kıyâmet Günü bunlar sadece mü’minlere ait olacaktır}. *Bilen* {yani, Allah'ın tevhîdini bilen} *bir kavim için âyetleri* {yani, bu âyette söz konusu edilen hususları} *işte böyle tafsil* {yani, beyan} *ediyoruz.*

Sonra Allah, kendilerine neleri haram kıldığını bildiriyor:

33. *De ki: "Rabbim sadece fevâhişi* {yani, zinayı} *haram kıldı; ondan* {yani, zinadan} *zâhiri* {yani, onun alenîsini/açıkça yapılanını} *ve bâtını* {sırda ketmolunanını/gizlenenini –çünkü onlar alenen zina etmez, ama gizlice zina yaparlardı–} {ve şarab içmeyi haram kıldı} *ve ism'i* {yani, ma'siyetleri} *ve haksız yere bağyi* {yani, hakk ile uygulanan kısas dışında insanlara zulmetmeyi}, *hakkında bir sultân* {yani, O'nunla beraber bir ilâh olduğuna dâir hüccetinizin yer aldığı bir kitab} *indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı* {haram kıldı ve O'nun harsı/ekinleri, en'âmı/hayvanları, sütleri, elbiseleri haram kıldığını ileri sürerek} *bilmediğiniz şeyleri Allah'a isnad etmenizi"* {haram kıldı}.

Sonra onları azab ile korkutarak buyuruyor ki:

34. *Her ümmet için* {azaba uğratılma hususunda} *bir ecel/süre vardır. Ecelleri geldiğinde, ne bir sâ'at te'hir edilirler, ne de takdim edilirler* {yani, azablarını bir anlık bile erteleyemezler ve öne alamazlar; mutlaka tam vaktinde azaba maruz kalırlar}.

Çünkü onlar Nebî'ye, azaba dâir sual sormuşlardı.

35. *Ey Âdemoğulları* {yani, ey Arab müşrikleri}, *size âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ı} *kıssa* {yani, tilâvet} *edecek sizden rasûller* {yani, Muhammed –sadece o–} *geldiğinde, kim* {şirkten} *ittika eder ve* {amelini} *ıslâh* {ve Allah'a îmân} *ederse, onlara bir korku yoktur ve onlar* {ölümden dolayı} *mahzun olmazlar.*

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِآيَاتِهِ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ
رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا
ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

36. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan olduğunu} *tekzib edenler ve ondan istikbâr edenler* {yani, Kur'ân âyetlerine îmânı

büyüklüklerine yediremenler} *var ya, işte onlar ateşin ashâbıdır, onlar orada hâlidlerder* {(ölümsüz olarak kalıcılardır)}.

37. *Allah üzerine* {O'nunla beraber bir ilâh bulunduğunu, harsı, en‘âmı, sütleri ve giyecekleri haram kılmayı O'nun emrettiğini ileri sürerek} *yalan uydurandan yahut O'nun âyetlerini* {yani, Kur’ân'ın âyetlerini} *tekzib edenden kim daha zâlim olabilir* {yani, hiçbir kimse böylesinden daha zâlim olamaz}. *Onların kitabtan nasîbleri* {yani, hazzları/payları} *kendilerine erişecektir...*

Çünkü Allah bütün kitablarda, “Kim Allah üzerine yalan uydurursa, Allah onun yüzünü kara çıkaracaktır” buyurmuştur. İşte bu ceza, âhirette onları bulacaktır.

Bunun bir benzeri de, *Allah üzerine yalan söyleyenleri, yüzleri kararmış görürsün* (ez-Zümer, 39/60) âyetidir.

...*Nihâyet elçilerimiz* {yani, sadece ölüm meleği} *vefat ettirmek üzere onlara geldiklerinde,* {cehennemin bekçileri âhirette cehenneme girmeden önce onlara} *diyecekler ki: “Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] du‘a ettikleriniz* {yani, ibâdet ettiğiniz uydurma ilâhlar} *nerede”* {yani, ateşe girmenize engel olabiliyorlar mı}? *Cevab verecekler: “Onlar bizden dall oldu/kayboldu”* {yani, o ilâhlar bizden kayboldu/onları göremiyoruz}. *Ve kendi aleyhlerine kâfir olduklarına dâir şâhidlik edecekler.*

Bu, onların, *“Rabbimiz Allah hakkı için biz müşriklerden değildik”* (el-En‘âm, 6/23) *dedikleri* vakit gerçekleşecektir. O sırada dillerinin gizlemeye çalıştığı şirki ve küfrü azaları itiraf edip şâhidlik edeceklerdir.

Bunun bir benzeri de En‘âm sûresinde geçmektedir.[1]

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي
النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا
جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38. {Cehennem bekçileri} *diyecek ki: “Cinn ve insanlardan siz-*

1 Bkz. En‘âm, 6/23.

den önce geçmiş ümmetlerin içinde ateşe girin. Her ümmet {ateşe} *girdikçe kardeşine* {yani, dîndaşına} *lanet edecek...*

Müşrikler müşriklere, Yahudiler Yahudilere, Hıristiyanlar Hıristiyanlara, Mecûsiler Mecûsilere, Sâbiîler Sâbiîlere, tâbi olanlar tâbi oldukları önderlerine lanet okuyacaklar; "Allah size lanet etsin! Bizi buraya atanlar [atılmamıza sebeb olanlar] sizsiniz" diyecekler.

...*"Nihâyet hepsi* {yani, önderler ve onlara uyanlar} *onda derk olduklarında* {yani, ateşte cem olduklarında}, *sonrakileri* {yani, cehenneme sonradan giren ve önderlere uyan kimseler} *öncekiler* {yani, cehenneme önce giren önderleri} *için, "Rabbimiz! Bizi* {hidâyetten saptırıp} *dalâlete düşürenler işte bunlardır* {yani, bu önderlerdir}. *Onun için bunlara ateşten iki katlı azab ver"* {yani, azablarını kat kat katlayarak ver} *(diyecekler). Dedi* {yani, Allah diyecek} *ki: "Her biriniz* {yani, uyanlar ve kendilerine uyulan önderler} *için* {azab} *iki katlıdır* {yani, kat kat katlanacaktır}, *fakat bilmiyorsunuz."*

وَقَالَتْ اُولٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَاۤءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ
﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي
الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا اُولٰۤئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
لَوْلَا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاۤءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا
اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

39. *Öncekiler* {yani, cehenneme daha önce giren önderler} *de, sonrakilere* {yani, cehenneme onlardan sonra giren tâbilerine},

“Sizin {hiçbir hususta} *bize bir fadlınız/üstünlüğünüz yok,* {bizim dalâlete düştüğümüz gibi siz de dalâlete düştünüz}. *O halde kesbettiklerinize* {yani, şirk ve tekzibten söylediklerinize} *karşılık, azabı tadın” diyecekler.*

40. *Âyetlerimizi* {yani, Kur’ân'ı} *tekzib edenler ve ondan istikbâr edenler* {yani, Kur’ân âyetlerine îmânı büyüklüklerine yediremeyenler} *var ya, elbette onlar için* {yani, onların rûhları ve amelleri için} *semânın kapıları açılmaz* {yani, vefat eden mü’minlerin rûhları ve amellerine açıldığı gibi, semânın kapıları onlara açılmaz}. *Cemel/deve iğne deliğinden geçmedikçe, cennete giremezler. Mücrimlerin karşılığı işte böyledir/budur* {: onlar cennete asla giremezler}.

Sonra Allah, cehennemde onlar için hazırladıklarını zikrediyor:

41. *Onlar için cehennemden* {yani, ateşten} *bir mihâd* {yani, bir firâş/döşek} *vardır. Üstlerinden de örtüler* {yani, yorganlar: ateşten onları bürüyecek kalın koyu gölgeler} *vardır...*

Bu, *Onlar için fevklerinden/üstlerinden ateşten gölgeler ve altlarından gölgeler vardır* (ez-Zümer, 39/16) âyetinde dile getirilmektedir.

...Zâlimlerin karşılığı işte böyledir/budur {yani, cehennem ve içindeki çeşitli azablardır}.

Sonra Allah mü’minleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

42. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince –ki bir nefse vus‘u hâricinde teklifte bulunmayız–* {yani, amelden takat getirebileceği kadarıyla mükellef tutarız}, *işte onlar cennet ashâbıdır, onlar orada* {ölmemek üzere} *hâlidlerdir/kalıcıdırlar.*

Sonra onların durumunu haber veriyor:

43. *Onların göğüslerinde ğıll'den* {yani, dünyada kalblerinde birbirlerine karşı duydukları ğış'ten/kinden} *ne varsa nez‘ edeceğiz/söküp atacağız...*

Şöyle ki: Cennetlikler, bir ağacın dibinden fışkıran iki pınardan birinin suyundan içecekler, böylece Allah içlerinde bulunan kin ya da pislikleri çıkartacak ve içlerini tertemiz edecektir. *Rabb'leri onlara tertemiz bir şarab içirecektir* (el-İnsân, 76/22). Sonra diğer pınarda yıka-

nacaklar da Allah bedenlerindeki her türlü kiri giderecek, onları ak-pak edecektir. Bedenleri pırıl pırıl olacak, saçları başları bir daha kirlenmeyecek, yüzleri tozlanmayacak, bedenleri kir tutmayacaktır. Sonra cennete girmeden önce cennetin koruyucuları onları karşılayacak ve onlara, "Amellerinize karşılık vâris kılındığınız cennet işte budur" diyecekler.

> *...Onların* {yani, o cennetlerin} *altlarından nehirler akar.* {Onlar orada}, *"Bizi buna* {yani, İslâm'a ve bu hayra} *hidâyet eden Allah'a hamdolsun. Allah bizi* {dînine} *hidâyet etmeseydi, biz* {O'nun dînine} *hidâyet bulamazdık. Andolsun ki Rabbimizin rasûlleri hakk ile* {yani, bugünün hakk olduğunu söyleyerek} *gelmişlerdi"* {biz de onları tasdik ettik} *derler. Onlara, "Amellerinize karşılık vâris kılındığınız cennet işte budur" diye nida edilir.*

وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا
حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا۟ نَعَمْ ۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ
بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن
سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾

> 44. *Cennet ashâbı cehennem ashâbına, "Rabbimizin bize* {dünyada iken hayr ve sevâbtan} *va'd ettiğini hakk bulduk. Siz de Rabbinizin size* {dünyada iken azabtan} *va'd ettiğini hakk buldunuz mu?" diye nida ederler. "Evet" derler. Bunun üzerine aralarında bir müezzin* {yani, melek} *şöyle ezan verir* {yani, nida eder}: *"Allah'ın laneti* {yani, azabı} *zâlimlerin* {yani, müşriklerin} *üzerinedir."*

Sonra Allah Teâlâ onların (bu duruma sebeb olan) kötü amellerini zikrediyor:

> 45. *Onlar ki Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyarlar ve onun* {yani, İslâm milletini} *eğriltmesini arzu ederler* {yani, irade ederler} *ve onlar âhirete* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *kâfirlerdir.*

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰيهُمْ
وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ
يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا
يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ قَالُوا مَا أَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ
﴿٤٨﴾ أَهٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ
عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادٰى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ
الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا
وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ
يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

46. *O ikisi* {yani, cennet ile ateş/cehennem} *arasında bir hicâb* {yani, bir sûr/yüksek bir duvar} *ve a'râf* {yani, sûr} *üzerinde de onların her birini* {yani, iki ferîqtan/gurubtan her birini} *sîmâlarından tanıyan* {yani, cennetlikleri yüzlerinin aklığından, cehennemlikleri de yüzlerinin karalığından tanıyan} *birtakım ricâl/kimseler vardır. Cennet ashâbına, "Selâmun 'aleykum" diye nida ederler* {yani, a'râf'ta bulunanlar cennetliklere selâm verirler}. *Ona girmemişlerdir* {yani, ashâb-ı a'râf cennete girmemişlerdir} *ve onlar* {cennete girmekte} *ümitlidirler* {onlar, önlerinde ve ayakları ucunda kandil gibi aydınlık veren bir nûrun bulunması sebebiyle cennete girmeyi ümit etmektedirler}.

47. *Ebsarları* {yani, kalbleri ve yüzleri} *sarfedip de cehennem ashâbına liqâ ettiğinde* {yani, a'râf ashâbının nazarları ateş ehline yöneldiğinde}, *"Rabbimiz! Bizi zâlimler* {yani, müşrikler} *kavmiyle* {ateşte} *beraber kılma!" derler.*

48. *A'râf ashâbı, sîmâlarından* {yani, yüzlerinin karalığından}

tanıdıkları {ateşte bulunan} *birtakım ricale* {yani, önder ve ileri gelen kimselere} *nida edip derler ki:* {Dünyadaki} *topluluğunuzun ve istikbâr etmenizin size bir faydası olmadı* {yani, dünyada büyüklenerek îmân etmeyişiniz size hiçbir fayda sağlamadı}.

Ateş ehli de, a'râf ehlinin kendileriyle birlikte cehenneme gireceklerine kasem edecekler. A'râf ehlini sırat üzerinde tutan melekler şöyle diyecekler:

49. {Ey ehl-i ateş!} *"Şunlar* {yani, a'râf ashâbı} *mı, Allah'ın rahmetine erdirmeyeceğine kasem ettiğiniz kimseler?"...*

Sonra melekler şöyle diyeceklerdir:

..."{Ey ashâb-ı a'râf!} *Girin cennete, size* {azabtan yana} *korku yoktur ve siz* {ölümden dolayı} *mahzun olmayacaksınız."*

Mukâtil dedi: Ashâb-ı a'râf, hasseten Muhammed'in (s.a) ümmetinden olup hasenâtları ile seyyiâtları eşit olduğundan günahları sebebiyle sırat üzerinde alıkonulan, sonra da Muhammed'in (s.a) şefaatiyle cennete girecek olan kimselerdir.

50. *Ateş ashâbı cennet ashâbına;* "{İçmemiz için} *sudan bize de ifada edin* {yani, içmemiz için bir miktar su verin} *veya* {yememiz için} *Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan/yiyeceklerden" (bize de ifada edin);* {çünkü aramızda bulunan bir takım kimseleri siz de tanıyorsunuz} *diye nida ederler.* {Ancak cennetlikler onlara} *şöyle cevab verirler: "Doğrusu Allah o ikisini* {yani, yiyecek ve içeceği} *kâfirlere haram kıldı."*

Bu şöyle olacaktır: Allah cennetlikleri cehennemliklere yükseklerde gösterecek, onlar da cennetliklerin içinde bulundukları hayrı ve rızkı görecekler. İşte o vakit onlara, *"Sudan bize de ifada edin veya Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan/yiyeceklerden"* diye nida edecekler. Ancak cennetlikler onlara, *Doğrusu Allah o ikisini kâfirlere haram kıldı* diye cevab verecekler.

Sonra Allah onların niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

51. *Dînlerini* {yani, İslâm'ı} *bir lehv ve bir la'ib* {yani, ondan/İslâm'dan uzaklaştıran bir lehv/eğlence ve bâtıl bir iş} *edinip de* {İslâm'dan başka bir dîne girerek} *dünya [yakın/şimdiki] haya-*

tın kendilerini aldattığı {ve böylece İslâm dîninden uzaklaştırdığı} *kimseleri, bu günlerine* {ölümden sonra diriliş gününe} *kavuşacaklarını unuttukları ve âyetlerimize* {yani, Kur’ân'a} *cehûdluk ettikleri* {yani, onun Allah'tan olmadığını iddia ettikleri} *için, Biz de bugün* {âhirette} *onları unuturuz* {yani, onlar dünyada îmânı terkettikleri için Biz de âhirette bugün onları ateşte terkederiz}.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي
تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ
الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ
يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ ادْعُوا رَبَّكُمْ
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

52. *Andolsun onlara bir kitab gönderdik, onu bir ilm üzere tafsil* {yani, beyân} *ettik* {ve o Kur’ân, dalâletten kurtaran} *bir hüdâ ve* {azabtan kurtaran} *bir rahmettir; îmân edecek* {yani, Kur’ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik edecek} *bir kavim için.*

Sonra Allah Teâlâ Kur’ân'a cehûdluk edenleri korkutarak buyuruyor ki:

53. *Onun te’vilinden başkasını mı bekliyorlar, onun te’vili geldiği* {yani, akıbeti: Allah'ın Kur’ân'da va‘dden, vaîdden/tehdidden, hayır ve şerden rasûllerinin sünneti üzere va‘dettiği gerçekleştiği} *gün, bundan evvel onu unutanlar* {yani, dünyada

iken ölümden sonra dirilişe îmân etmeyen, rasûllerin söyledik-lerinin gerçekleştiğini gözleriyle gören kimseler} *diyecekler* {yani, âhirette diyecekler} *ki: "Gerçekten de Rabbimizin rasûlleri hakk ile gelmişler* {yani, hakkın kendisi olan bu günün gerçekleşeceğini söylerken bize hakkı getirmişler}. *Acaba şimdi bizim için* {meleklerden, nebîlerden ve başkalarından} *şefaatçiler bulunur mu ki bizim için şefaat etsinler veya* {dünyaya} *reddedilir miyiz [geri döndürülür müyüz] ki amellerimizin* {yani, şirk ve yalanlamalarımızdan} *gayrısını* {yani, hayırlar} *işlesek. Onlar kendilerini gerçekten hüsrana uğratanlardır* {yani, kendilerini aldatıp cehenneme gidenlerdir}. {Dünyada} *uydurdukları şeyler* {yalanlar, âhirette} *onlardan dall/kayb olmuştur.*

54. *Kuşkusuz Rabbiniz o Allah'tır ki, semâvât ve arzı [gökler ve yeri] altı günde halk etti. Sonra* {şundan önce} *arş üzerine istiva etti. Geceyi gündüze bürür* {yani, gündüzün aydınlığını, gecenin karanlığıyla örter}, *onu* {süratle} *teşvik eder/takib eder. Güneşi, ayı ve yıldızları emriyle* {Âdemoğulları'na} *musahhar kıldı. İyi bilin ki halk* {yani, her şeyi yaratma} *ve emr* {yani, yarattıklarıyla ilgili levh-i mahfuzda kadâ/hüküm, dilediğini yaratma ve dilediğini emretme} *O'nundur. Rabbul-âlemîn Allah tebârektir/uludur.*

Bu buyrukla Allah azametini ve kudretini haber vermektedir. Sonra Kendisine nasıl du'a edeceklerini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır:

55. *Rabbinize tazarru ederek* {yani, zilletle boyun eğerek} *ve gizlice* {yani, sükûnetle ve alçak sesle} *du'a edin...*

Allah'ın, *Salâtını cehretme ve onu hafi de etme/gizleme* {yani, du'anı sırr etme/büsbütün gizli de yapma} (el-İsrâ, 17/110) buyruğu da bunu andırmaktadır.

O'na du'a ederken ihtiyaçlarınızı isteyin. Fakat, sizin için helâl olmayan mü'min bir erkek veya bir kadına, "Allahım! Onu rezil-rüsva et", "Allahım! Ona lanet et", "Allahım! Onu helâk et" ya da "Ona şunları şunları yap!" diye beddu'a ederek du'ada haddi aşmayın.

...Doğrusu O {yani, Allah} *mu'tedîni/haddi aşanları sevmez.*

وَلَا تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا
إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

56. *Onun ıslâhının ardından arzda fesâd çıkarmayın* {yani, yeryüzünde itaatten sonra ma‘siyetler işlemeyin}...

Allah Teâlâ insanlara bir nebî gönderir, onlar da o'na itaat ederlerse, yeryüzü ve yeryüzündekiler ıslâh olmuş olur. Ma‘siyetler ise, hayatın fesâd bulmasına ve insanların helâk olmasına sebeb olur. Bu nedenle Allah, “Yeryüzünde itaatten sonra ma‘siyetler işlemeyin” demektedir.

...*O'na* {azabından} *korkarak ve* {rahmetini} *tama‘/ümit ederek du‘a edin* {ki, muhsinler olasınız}. *Kuşkusuz Allah'ın rahmeti* {yani, rahmet yağmuru} *muhsinlere yakındır* {yani, onlar için rahmet/rahmet yağmuru vardır}.

57. *Ve O ki rahmetinin önünde rüzgârları müjdeciler* [büşran] {yani, rüzgârları, bulutları neşrediciler [nuşran[2]]} *olarak gönderir...*

Bu da, *Allah odur ki rüzgârları gönderir de bir bulut kaldırırlar* {yani, bulutları rüzgârların önüne katarak yürütür} (er-Rûm, 30/48) buyruğunu andırmaktadır.

...*Nihâyet* {rüzgârlar, su yüklü} *ağır bulutları kaldırdıklarında* {yani, yüklendiklerinde}, *onu ölmüş* {yani, bitkisi bulunmayan} *bir beldeye sevkederiz, derken onunla su indiririz, derken onun-*

2 Bu kelime Hafs ve ‘Âsım'ın kıraatinde *büşran* –ki *beşîr*'in [müjdecinin] çoğuludur– şeklindedir. Merhum Mukâtil ise *nüşûr*'un [neşredicinin] çoğulu olan *neşran* kıraatini tercih etmiştir.

la {yani, o su ile –yerden–} *her türlü semereden [üründen] çıkartırız. İşte ölüleri de* {yerden} *böyle* {yani, tıpkı yerden su ile bitki çıkardığımız gibi} *çıkaracağız. Gerektir ki tezekkür edersiniz* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini düşünüp ibret alırsınız}.

Bunun bir benzeri de, er-Rûm sûresi[3] ile Fâtır sûresinde[4] bulunmaktadır.

Sonra Yüce Allah mü'minlerle kâfirler için bir(er) mesel darbediyor. (Mü'minin meseli şöyle:)

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ
إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾
لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ
مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَأُ
مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
ضَلَالَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ
رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

58. *Tayyib beldenin nebatı* {yani, verimli arazinin –yağmur aldığı zamanki– bitkisi} *Rabbinin izniyle çıkar* {verimli arazi yağmurdan yararlandığı gibi, bitki de ondan yararlanır}...

Sonra kâfirin meselini zikrediyor:

...{Beldeden} *habisinki* {yani, kıraç arazinin –yağmur isabet ettiği takdirde de– bitkisi} *ise çıkmaz; az/faydasız müstesnâ* {yani, ancak çok nadir ve adeta kuru bir bitkiden başkası çıkmaz, dolayısıyla ondan yararlanılmaz}...

İşte kâfir de böyledir. O îmân davetini işitir, fakat îmân edip îmânla

3 Bkz. Rûm, 30/24.

4 Bkz. Fâtır, 35/9.

konuşmaz ve îmânın ona faydası olmaz. Tıpkı kuru ve cılız bir bitkinin fayda sağlamadığı gibi.

...{Çeşitli hususlar hakkındaki} *âyetleri* {bu iki âyette zikredilen hususlara dikkat çekmektedir} *işte böyle tasrif ederiz, şükreden* {yani, Rabb'lerini tevhîd eden} *bir kavim için.*

59. *Andolsun Biz Nûh'u kavmine gönderdik de dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}; *sizin için ilâhtan O'nun gayrı yoktur* {yani, O'nun gayrı Rabb yoktur}. *Doğrusu,* {O'na ibâdet etmeyecek olursanız} *ben korkuyorum, üzerinize* {dünyada şiddeti} *azîm bir günün azabından."*

60. *Kavminden o mele* {yani, önderler ve büyükler/ileri gelenler} *dedi* {yani, Nûh'a dediler} *ki: "Doğrusu biz seni mübin/açık bir dalâlet içinde görüyoruz."*

61. *Dedi ki: "Ey kavmim! Bende bir dalâlet yok. Aksine ben Rabbu'l-âlemînden [göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibinden]* {size (gönderilmiş)} *bir rasûlüm"...*

62. ...*"Size Rabbimin* {dünyada üzerinize inecek azabına dâir} *risâletlerini tebliğ ediyorum ve* {bu hususta} *sizin için hayırhâhım/sizin iyiliğinizi istiyorum* {ve sizi dünyada O'nun azabından sakındırıyorum} *ve ben Allah'tan,* {size azabın inişi ile ilgili} *sizin bilmediklerinizi biliyorum"...*

Nûh kavmi, kendilerinden önce azaba uğramış bir kavim bulunduğu hususunda bir haber işitmemişlerdi. Fakat onlardan sonra gelen ümmetler, Nûh kavminin azaba uğratıldığını işitmişlerdi. Nitekim Hûd (a.s), kavmine, *Hatırlayın ki sizi Nûh kavminin ardından halifeler kıldı* (el-A'râf, 7/69) Sâlih (a.s) da kavmine, *Hatırlayın ki sizi 'Âd'ın* {helâk edilmesinin} *ardından sizi halifeler kıldı* (el-A'râf, 74); Şu'ayb (a.s) da kavmini sakındırmak üzere, *Nûh kavmine veya Hûd kavmine veya Sâlih kavmine* {azabtan} *isabet edenin bir benzeri size de isabet etmesin; Lût kavmi de sizden uzak değildir* (Hûd, 11/89) demişti. İşte bundan dolayı Nûh (a.s), kavmine, *Ben Allah'tan sizin bilmediklerinizi biliyorum* demişti. Onlar ise birbirlerine: ileri gelenler, zayıflara, "Bu da sizin gibi bir beşerdir. Öyleyse o'na tâbi olacak mısınız?" dediler. Nûh (a.s) da onlara şu cevabı verdi:

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ
وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ
مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ
وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

63. ...*"Sizi* {dünyada azab ile} *inzâr etmek için ve ittika etmeniz* {yani, şirkten ittika edip Rabbinizi tevhîd etmeniz} *için ve rahmete mazhar olmanız* {yani, azaba uğratılmamanız} *için sizden bir adam* {kendisini kasdediyor} *vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir* {yani, beyân} *gelmesi acayibinize mi gitti?!"*

64. *Bunun üzerine o'nu,* {"Bize azab gelmeyecektir" diyerek} *tekzib ettiler...*

Allah, bunun nasıl bir sonuç verdiğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

...Biz de o'nu {yani, Nûh'u} *ve* {mü'minlerden} *gemide onunla birlikte bulunanları,* {tarafımızdan bir rahmet ile suda boğulmaktan} *kurtardık ve âyetlerimizi* {yani, azabın ineceğini} *tekzib edenleri garkettik [suda boğduk]. Doğrusu onlar kör bir kavim idiler* {yani, kendilerine gelecek olan suda boğulma azabına karşı körlük ettiler}.

65. *'Âd'a da kardeşleri* {yani, dînde değil, nesebte kardeşleri} *Hûd'u* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}, *sizin için ilâh namına O'nun gayrı yoktur* {yani, sizin için O'nun gayrı bir Rabb yoktur}. *Hâlâ ittika etmeyecek misiniz"* {yani, şirkten uzaklaşıp Rabbinizi tevhîd etmeyecek misiniz}?

66. *Kavminden küfreden o mele* {yani, büyükler/ileri gelenler ve önderler}, {Hûd'a}, *"Doğrusu biz seni sefihlik* {yani, ahmaklık} *içinde görüyoruz ve gerçekten biz seni yalancılardan* {yani, bize azabın geleceğine dâir söylediklerinde yalancılardan} *zannediyoruz"* {yani, sanıyoruz} *dediler.*

67. *(Nûh,)"Ey kavmim! Bende bir sefihlik* {yani, ahmaklık} *yok. Aksine ben Rabbi'l-âlemînden* {size} *bir rasûlüm" dedi.*

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي
فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا
مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

68. *(Ve sözlerini şöyle sürdürdü): "Rabbimin* {dünyada size azabın ineceğine dâir} *risâletlerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için emin/güvenilir bir nâsihim* {yani, O'nun azabından sizi sakındırmak sûretiyle size karşı hayırhâh davranıyorum/sizin iyiliğinizi istiyorum}.

Büyükler/ileri gelenler, zayıflara, "Bu, başka değil sizin gibi bir beşerdir. Öyleyse o'na tâbi olacak mısınız?!" dediler. Hûd onlara şu cevabı verdi:

69. *Sizi* {dünya hayatta azab ile} *inzâr etmek için sizden bir adam* {kendisini kasdediyor} *vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir* {yani, beyân} *gelmesi acayibinize mi gitti?! Hatırlayın ki sizi Nûh kavminin* {helâk edilmesinin} *ardından* {yeryüzünde} *ha-*

lifeler kıldı ve size hilkatte, {gayrınız üzerine} *ziyade bir inbisât verdi* {yani, başkalarınıza göre daha fazla boy-pos verdi –ki onlardan bir adamın boyu 12.5 zirâ' idi–}. *O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın* {ve O'nu tevhîd edin} *ki felâh bulasınız* {ve O'nun gayrına ibâdet etmeyin}.

70. *"Sen bize, babalarınızın ibâdet ettiklerini* {ibâdeti} *bırakarak Allah'a: bir tek O'na ibâdet edelim diye mi geldin? O halde* {azabtan} *bizi tehdit ettiğini bize getir, eğer* {üzerimize azabın ineceği hususunda} *sâdıklardan isen" dediler.*

71. {Hûd} *dedi ki: "Andolsun ki Rabbinizden size bir ricz* {yani, ism/günah} *ve bir gazab* {yani, azab} *vâki oldu. Allah'ın hakkında bir sultân* {yani, Allah ile birlikte bir ortağın bulunduğuna dâir içinde lehinize bir hüccet bulunan bir kitab} *indirmediği, kendinizin ve atalarınızın taktığı bir takım kuru isimler* {yani, uyduruk ilâhlar} *hususunda benimle tartışıyor musunuz? Öyleyse* {azabı} *intizar edin/bekleyin. Kuşkusuz ben de sizinle birlikte* {başınıza gelecek azabı} *intizar edenlerdenim/bekleyenlerdenim."*

فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾
وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

72. *Bunun üzerine o'nu* {yani, Hûd'u} *ve* {mü'minlerden} *o'nunla beraber olanları tarafımızdan bir rahmet* {yani, bir nimet} *ile necâta çıkardık* {yani, azabtan kurtardık}. *Âyetlerimizi* {yani, azabın ineceğine dâir âyetlerimizi} *tekzib edenlerin ve mü'min olmayanları* {yani, şiddetli rüzgâr şeklinde üzerlerine gelecek azabı tasdik etmeyenlerin} *ise dâbirini/arkalarını kestik* {yani, o kavmi kökünden imha ettik}.

Sonra Allah Sâlih'in kavmi Semûd'u söz konusu ederek buyurmaktadır ki:

73. *Semûd'a da kardeşleri* {yani, dînde değil, nesebte kardeşleri} *Sâlih'i* {gönderdik}. *Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}, *sizin için ilâh namına O'nun gayrı yoktur* {yani, sizin için O'nun gayrı Rabb yoktur}. *Size Rabbinizden bir beyyine* {yani, dişi deve} *geldi. Bu Allah'ın dişi devesi sizin için bir âyet* {yani, ibret alarak Rabbinizi tevhîd etmemiz için bir âyet –bu dişi deve, başka bir deveden doğmamıştı, fakat onun yavrusu doğum yoluyla var olmuştu–}. *Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin* {yani, bırakın onu da nerede isterse otlasın –o size bir yük teşkil etmez–}. *Ona bir kötülükle dokunmayın* {yani, onu kesmeye kalkışmayın}, *aksi takdirde sizi elîm bir azab ahzeder/yakalar”* {yani, size dünyada acıklı bir azab isabet eder}.

وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

74. *(Sâlih sözünü şöyle sürdürdü:) “Hatırlayın ki, ‘Âd'ın* {helâkının} *ardından sizi halifeler kıldı ve sizi arzda yerleştirdi* [bevveekum]; *onun ovalarından/düzlüklerinden saraylar/köşkler ediniyorsunuz ve dağlarından evler yontuyorsunuz* {yani, dağlarda taşlardan evler bina ediyorsunuz}. *Öyleyse Allah'ın nimetlerini hatırlayın* {yani, Allah'ın saraylar ve evlerdeki nimetlerini hatırlayın da, O'nu tevhîd edin} *ve arzda isyan ile müfsidlik etmeyin* {yani, ma‘siyetler işleyerek fesat çıkarmayın}.

75. {Sâlih'in} *kavminden istikbâr eden o mele* {yani, îmândan tekebbür eden büyükler/ileri gelenler}, *onlardan îmân eden mustaz'aflara* {yani, tevhîdi tasdik edenlere} *sordu(lar): "Gerçekten siz Sâlih'in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" Cevab verdiler: "Doğrusu biz onunla gönderilene mü'minleriz."*

76. *O istikbâr edenler, "Doğrusu biz sizin îmân ettiğinize* {yani, tasdik ettiğiniz azab ve tevhîde} *kâfirleriz" dediler.*

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطاً
اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا
مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

77. *Derken o dişi deveyi* {Çarşamba gecesi} *hunharca öldürdüler. Rabb'lerinin emrinden* {yani, tevhîde} *büyüklenerek isyan ettiler ve "Ey Sâlih!* {Azabtan} *bizi tehdit ettiğini bize getir, eğer mürselînden isen"* {yani, bize azabın ineceği tehdidinde doğru söylüyor isen bize azabı getir} *dediler.*

78. *Bunun üzerine onları recfe ahzetti/yakaladı da* {yani, Cumartesi günü sabahın erken vakitlerinde Cibrîl'in (a.s) sayhasından/çığlığından azab onlara isabet etti de} *yurtlarında* {yani, menzillerinde} *diz üstü çökenler* {yani, hareketsiz ölüler} *oldular.*

79. *(Sâlih de) onlardan tevelli etti* {yani, azabı yalanlamaları üzerine onlardan i'raz etti/yüzçevirdi} *ve "Ey kavmim! Ben size,* {dünyada üzerinize azabın ineceği hususunda} *Rabbimin risâletini tebliğ ettim ve ben size,* {O'nun azabından sizi sakındırmakla} *hayırhâh davrandım/iyiliğinizi istedim. Fakat siz nâsihî-*

ni [hayırhâh davrananları/iyiliğinizi isteyenleri {kendisini kasdediyor} *sevmiyorsunuz" dedi.*

80. *Lût'u da* {gönderdik}. *Bir vakit kavmine dedi ki: "Sizi sebkeden* {yani, sizin öncenizde geçip giden} *âlemlerden hiç birinin yapmadığı o fâhişeyi mi yapıyorsunuz"* {yani, göz göre göre o ma‘siyeti mi işliyorsunuz: kadınları bırakıp erkeklerle mi ilişki kuruyorsunuz}?

81. *Doğrusu siz kadınlardan vazgeçip şehvetle erkeklere varıyorsunuz. Hayır, siz müsrifler kavmisiniz* {yani, azîm/pek büyük zenb/günah işleyen kimselersiniz}.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾
وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ
وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

82. {Kavmini o fâhişeden nehyeden Lût'a} *kavminin şöyle demeleri dışında cevabı olmadı: "Onları* {yani, âl-i Lût'u} *karyenizden çıkarın. Doğrusu onlar fazla temiz insanlar* {yani, tek başına Lût: erkeklere yaklaşmaktan uzak duruyorlar}.

83. *Bunun üzerine o'nu ve ehlini* {azabtan} *necâta çıkardık/kurtardık; ğâbirînden olan karısı müstesnâ* {yani, azab içinde kalanlardan olan karısı hariç}.

84. *Onların üzerine bir yağmur* {yani, onların fevklerinden/üzerlerinden taş} *yağdırdık...*

O {azab ile} *inzâr edilenlerin yağmuru* {(başlarına inen taş yağmuru)} *ne kötü!* (eş-Şu‘arâ, 26/173; en-Neml, 27/58)

...{Ey Muhammed!} *Bak mücrimlerin* {yani, Lût kavminin} *âkıbeti nasıl oldu?* {yani, onların âkıbeti taş yağmuruna tutulup yerin dibine geçirilmek oldu}.

85. *Medyen'e* {yani, İbrahîm'in (a.s) oğlunun sulbü olan Medyen'e} *de kardeşleri* {yani, dînde değil, nesebte kardeşleri} *Şu'ayb'ı* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Sizin için ilâh namına O'nun gayrı yoktur* {yani, sizin için O'nun gayrı bir Rabb yoktur}. *Rabbinizden size bir beyyine* {yani, beyân} *geldi. Artık kile/ölçü ve teraziyi tam tutun. İnsanların eşyasını eksik vermeyin* {yani, ölçü ve tartıyı noksanlaştırarak insanlara hakk ettiklerinden daha azını vermeyin}. *Islâhının ardından arzda fesâd çıkarmayın* {yani, ölçü ve tartılarda noksanlık hususunda itaat olunmasının ardından yeryüzünde fesâd çıkarmayın. Çünkü ma'siyetler hayatın fesâd bulması ve insanların helâk olması demektir}. *Sizin için şu daha hayırlıdır* {yani, ölçü ve tartıları tam tutmak, eksik ölçüp tartmaktan hakkınızda daha hayırlıdır}, *eğer mü'minler iseniz* {yani, ölçü ve tartıyı tam tutma neticesinde âhirette size verileceklerin, dünyada ölçü ve tartıyı eksik tutmanın sağlayacağı faydadan daha hayırlı olduğuna îmân eden kimseler iseniz}.

Bunun bir benzeri de Hûd sûresinde (89. âyette) geçmektedir.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ
صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ
بِهٖ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا
فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ
﴿٨٦﴾ وَاِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذٖٓي اُرْسِلْتُ
بِهٖ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ
اللّٰهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

86. *"Siz öyle her sırâtın/yolun başında oturup da* {yani, her tarîqı/yolu tarassut edip de} *O'na îmân edenleri* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğunu tasdik eden ehl-i îmânı} *tehdid* {yani, öl-

dürmekle tehdid} *ederek Allah'ın sebîlinden/yolundan* {dîn-i İslâm'dan} *alıkoymayın ve onun eğriliğini arzu etmeyin* {yani, millet-i İslâm'ın eğriliğini irade etmeyin}. *Hatırlayın ki vaktiyle siz az idiniz* {yani, geçmiş ümmetlerin azaba uğratılmalarından sonra siz sayıca çok az idiniz} *de sizi çoğalttı"* {yani, sayınızı artırdı}...

Böylece onlara nimetlerini hatırlatmakta, sayıca onları çoğalttığını bildirmekte, sonra onlara geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azabı hatırlatarak öğüt verip korkutmak üzere buyurmaktadır ki:

...*"Bakın* {Nûh, 'Âd, Semûd ve Lût kavimlerinin azaba uğratılmasının ardından yeryüzünde ma'siyet işleyen} *müfsidlerin âkıbeti nasıl oldu!"...*

Bunun bir benzeri de Hûd sûresinde (89. âyette) geçmektedir.

87. ...*"Şâyet sizden bir tâife, benim* {azabtan} *kendisiyle gönderildiğime îmân etmiş, bir tâife de îmân etmemişse* {yani, azabın geleceğini tasdik etmemişse}, *Allah aramızda* {azab hususunda} *hükm* {yani, kadâ} *edinceye kadar sabredin. O hâkimlerin* {yani, haklı ile haksızı fasledenlerin/ayıranların} *hayırlısıdır"* {ki O da üzerlerine azabın inmesini hüküm ve takdir buyurdu}.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا
كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ
إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا
افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾

88. *Kavminden istikbâr eden mele* {yani, îmândan tekebbür eden büyükleri}, *"Ey Şu'ayb! Ya seni ve seninle beraber îmân edenleri karyemizden çıkarırız ya da milletimize dönersiniz"* {yani, şirke dönersiniz: milletimize girersiniz/müşrik olursunuz} *dediler.* {Şu'ayb onlara,} *dedi ki: "İstemesek de mi?"...*

Sonra Şu‘ayb şöyle devam etti:

89. ...*“Allah'ın bizi ondan* {yani, şirk olan milletinizden} *kurtarmasının ardından milletinize geri dönersek* {yani, dîninize girip şirk koşarsak}, *doğrusu Allah üzerine yalan uydurmuş oluruz. Bizim için ona* {yani, dîniniz olan şirke} *dönmemiz olacak şey değildir* {yani, milletinize/dîninize girmemiz uygun değildir/yakışık almaz}. *Meğer ki Rabbimiz Allah dileye* {de bizi milletinize soka}. *Rabbimiz ilimce her şeyi kuşatmıştır* {yani, doldurmuştur}. *Biz Allah'a tevekkül ettik.”...*

Çünkü onlar Şu‘ayb'a, “Ya seni ve seninle beraber îmân edenleri karyemizden çıkarırız ya da milletimize dönersiniz” demişlerdi. Sonra Şu‘ayb şöyle du‘a etti:

...*“Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasını hakk* {yani, adalet} *ile fethet* {yani, onlara azab indirerek kadâ et/hüküm ver}. *Sen fâtihlerin/fethedenlerin* {yani, kadâ edenlerin/hüküm verenlerin} *hayırlısısın.”*

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ
إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ
جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ
لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَى عَلَى
قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا
أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا
مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا
الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

90. *Kavminden Allah'a küfreden o mele dedi* {yani, onların büyükleri zayıflarına dedi} *ki: “Şu‘ayb'a* {dîni üzere} *tâbi olursanız, doğrusu o takdirde hüsrana uğrayanlar* {yani, acizler} *olursunuz” dediler.*

("Hüsran" lafzının "acizlik" anlamında kullanılması itibariyle) bunun bir benzeri de, *"Biz bir usbe iken o'nu kurt yerse doğrusu biz hüsrana uğrayanlar* {yani, aciz zâlimler} *oluruz" dediler* (Yûsuf, 12/14) âyetidir.

91. *Bunun üzerine o recfe* {yani, azab} *onları yakalayıverdi de* {Cibrîl'in (a.s) sayhasından/çığlığından ötürü} *yurtlarında* {yani, karyelerinde/şehirlerinde} *câsimîn* {yani, hâmidîn/hareketsiz ölüler} *oldular.*

92. *Şu‘ayb'ı tekzib edenler sanki orada hiç yaşamamış* {yani, hiç var olmamış} *gibi oldular. Şu‘ayb'ı tekzib edenler, hüsrana uğrayanlar onlar oldular.*

93. *Bunun üzerine* {yani, azabı yalanlamaları dolayısıyla} *onlardan tevelli etti* {yani, i‘raz etti/yüz çevirdi}...

Bunun bir benzeri de Hûd sûresinde[5] yer almaktadır.

...ve dedi ki: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size {dünyada size azab ineceğine dâir} *Rabbimin risâletlerini tebliğ ettim ve* {O'nun azabından sakındırmak sûretiyle} *hayırhâh davrandım. Şimdi kâfir bir kavme nasıl acırım"* {sayhanın ardından nasıl üzülürüm}!

94. *Biz hangi karyede bir nebî gönderdiysek* {ve halkı da onu tekzib ettiyse}, *be'sâ'* {yani, yağmur kıtlığı ve fakirlik} *ve darrâ* {yani, şiddet: belâ} *ile sıkıştırdık ki* {Rabb'lerine} *tazarru etsinler* {yani, O'nu tevhîd etsinler ve böylece onlara rahmet buyursun}.

95. *Sonra, seyyienin* {yani, şiddet ve kıtlığın} *yerini hasene* {yani, bolluk} *ile değiştirdik. Nihâyet affoldular* {yani, güçlenip çoğaldılar ve Rabb'lerine şükretmeyi terkederk cehaletleri ve sağlıklı değerlendirmeden yoksunlukları sebebiyle} *"Atalarımıza da* {bize isabet ettiği gibi} *darrâ ve serrâ'* {yani, şiddet/darlık ve bolluk} *messetmişti"* {yani, isabet etmişti de hiçbir şey olmamıştı} *dediler. Bunun üzerine Biz de onları şuurunda değillerken ansızın* {azab ile} *yakalayıverdik.*

En güçlü oldukları zamanda azaba uğratıldılar. Azab tepelerine inmeden önce rasûlleri onları azab ile inzâr etmişti. İşte Allah'ın, *Şu, Rab-*

5 Bkz. Hûd, 11/94-95.

binin o kurâyı {(yani, kurâ halkını)}, *ehli gafillerken zulm ile* {yani, şirk koşmaksızın} *helâk etmeyecek olması sebebiyledir* (el-En'âm, 6/131) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Allah bu ülkelerin ahalilerinden haber vererek buyuruyor ki:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَاتًا
وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ
إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ
مِن بَعْدِ أَهْلِهَا أَن لَّوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ
قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

96. *Eğer* {azaba uğratılan} *o kurâ ehli* {Allah'ı tevhîd ederek} *îmân edip de* {şirkten} *ittika etselerdi,* {yağmur kesilmez, kıtlık olmaz}; *üzerlerine semadan* {yağmur ile} *ve yerden* {bitki ve mahsuller ile} *bereketler açardık. Fakat onlar tekzib ettiler. Biz de* {şirkten} *kazanmakta oldukları sebebiyle onları* {azab ile} *yakalayıverdik.*

97. *Acaba o kurâ ehli geceleyin uyurken be'simizin* {yani, azabımızın} *kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular?*

98. *Yine o kurâ ehli duhâ [kuşluk vakti]* {yani, gündüzleyin} *eğlenirlerken* {yani, oyun ve eğlence içindelerken} *be'simizin* {yani, azabımızın} *kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular?*

("Duhâ" lafzının "gündüz" anlamında kullanılması itibariyle) bunun bir benzeri de, *İnsanlar duhâ/kuşluk vakti* {yani, gündüzleyin} *toplansınlar* (Tâ-Hâ, 20/59) buyruğudur.

99. *Onlar Allah'ın mekrinden* {(yani, azabından)} *emin mi oldular? Hâsirler kavminden başkası Allah'ın mekrinden* {yani, azabından} *emin olmaz.*

100. *Ehlinin* {helâk edilmesinin} *ardından yeryüzüne varis olanları hâlâ hidâyet etmedi mi şu hakikat: Eğer dileseydik günahları sebebiyle onlara da* {azabı} *isabet ettirir ve kalblerini* {küfür ile} *mühürlerdik de* {îmânı} *işitmezlerdi.*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini korkutmakta, sonra tekrar azaba uğratılmış ülkelere dönerek şöyle buyurmaktadır:

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ اَنْبَآئِهَاۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِۚ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُۜ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍۚ
وَاِنْ وَجَدْنَٓا اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ فَظَلَمُوا بِهَاۚ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ
مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

101. *İşte o kuralar... nebe'lerinden/haberlerinden sana kıssa ediyoruz* {yani, onların hadîsini sana anlatıyoruz}. *Andolsun ki rasûlleri onlara beyyineler* {yani, dünyada azabın geleceğine dâir bir beyân} *ile gelmişlerdi...*

Çünkü Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine azabın gelip kendilerini bulacağını haber vermiş, onlarsa azabın geleceği hususunda o'nu yalanlamışlardı. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...*Fakat önceden tekzib ettiklerine îmân etmediler* {yani, tasdik etmediler: Mekke kâfirleri de –tıpkı kendilerinden önce geçen ümmetlerin rasûlleri tarafından azab ile inzâr edildiklerinde tasdik etmedikleri gibi– dünyada azaba uğratılacaklarını tasdik etmediler}. *İşte Allah kâfirlerin kalblerini* {küfür ile} *böyle tab' eder* {yani, hatm eder/mühürler}.

102. *Onların ekserisinde ahde vefa bulmadık...*

Allah, Âdem'in zürriyetinden Kendisini tanıyacaklarına dâir ahid/söz almış, onlar da bunu kabul etmişlerdi. Fakat amellerinden sorumlu olacakları döneme gelince bu ahidlerini bozdular.

...Onların ekserisini fâsıklar bulduk.

103. *Sonra, onların* {yani, rasûllerin} *ardından Mûsâ'yı âyetlerimizle* {yani, el ve ‘asâ mucizeleriyle} *Fir‘avn'a ve o'nun melesine gönderdik de onlara zulmettiler* {yani, âyetlere cehûdluk ettiler, “Bunlar Allah'tan değildir, bunlar sihirdir” dediler}. {Ey Muhammed!} *Bak müfsidlerin âkıbeti nasıl oldu* {yani, yeryüzünde ma‘siyetler işleyerek fesâd çıkaranların sonu, suda boğulmak oldu}.

104. *Mûsâ dedi ki: “Ey Fir‘avn! Kuşkusuz ben rabbi'l-âlemînden bir rasûlüm”...*

حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ
مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ
بِـَٔايَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا
هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ
﴿١٠٨﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾
يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

105. *...“Allah üzerine haktan başkasını söylememek üzerime bir borçtur* {doğrusu beni rasûl olarak gönderen O'dur}. *Andolsun ki size Rabbinizden bir beyyine* {yani, benim rasûl olduğuma dâir el ve ‘asâ (mucizeleri)} *ile geldim. Öyleyse İsrâîloğulları'nı* {Filistin'e götürmek üzere} *benimle gönder.”*

106. {Fir‘avn} *dedi ki: “Eğer bir âyet ile geldiysen* {ve âlemlerin rabbinin gönderdiği bir rasûl olduğun şeklindeki iddianda} *sâdıklardan isen haydi onu getir.”*

Mûsâ'nın elinde ‘asâsı bulunuyordu. İbn ‘Abbâs'ın belirttiğine göre bu ‘asâyı o'na –Medyen'e giderken– meleklerden biri vermişti. Mûsâ, Fir‘avn'a sordu:

— Elimdeki nedir?

Fir'avn cevab verdi:

— Bir 'asâ.

107. *Bunun üzerine* {Mûsâ} *'asâsını* {elinden} *bıraktı. Hemen mübîn bir su'bân* {yani, beyyin/apaçık bir yılan} *oluverdi.*

Fir'avn sordu:

— Peki başka bir âyetin [iddianı isbatlayacak mucizen] var mı?

Mûsâ cevab verdi:

— Evet.

Böyle deyip elini gösterdi ve Fir'avn'a sordu:

— Bu nedir?

Fir'avn cevab verdi:

— Elin.

108. *Ve elini* {koynundan} *nez' etti* {yani, çıkardı}...

Mûsâ'nın üzerinde Mudar[6] işi yünden bir cübbe vardı. Elini koynuna sokup çıkardı. İşte Allah'ın, *Elini* {koynundan} *nez' etti* {yani, çıkardı} buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*O hemen bakanlar için bembeyaz oluverdi* {yani, aşırı beyazlığından ötürü güneş ışınları gibi gözleri kamaştıracak kadar parlıyordu}.

109. *Fir'avn kavminden mele* {yani, ileri gelen kimseler}, *"Muhakkak bu* {yani, Mûsâ} *alîm bir sihirbazdır"* {yani, bu, sihri çok iyi bilen bir sihirbazdır} *dedi* {yani, Fir'avn dedi, kavmi de onu tasdik etti}...

Benzeri bir buyruk Şu'arâ sûresinde[7] geçmektedir.

Sonra Fir'avn sözlerini şöyle sürdürdü:

---

6 Muhtemelen doğrusu "Mısır"dır. Yanlışlıkla "sad" harfi "dat" okunmuştur. (Çeviren)

7 Bkz. Şu'arâ, 26/34.

110. ...*"Sizi arzınızdan* {yani, Mısır'dan} *çıkarmayı irade ediyor. O halde ne emredersiniz"* {yani, fikriniz/görüşünüz nedir}?

قَالُوٓا
أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ
بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا إِنَّ لَنَا
لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ
لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَا مُوسٰىٓ إِمَّآ أَنْ تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَنْ نَكُونَ
نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّآ أَلْقَوْا سَحَرُوٓا أَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآؤُ بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾ وَأَوْحَيْنَآ
إِلٰى مُوسٰىٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ
وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾ وَأُلْقِىَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

111. {Kavminin ileri gelenleri ona cevab vererek} *dediler ki: "Onu ve kardeşini alıkoy* {yani, bunlara karşı ne yapacağımızı düşünüp taşınmamız için onlara yapılacak uygulamayı ertele} *ve şehirlere toplayıcılar gönder de"...*

112. ...*"Her alîm sihirbazı sana getirsinler"* {yani, sihri iyi bilen bütün sihirbazları toplayıp sana getirsinler}.

113. *Sihirbazlar Fir'avn'a geldiler. Dediler ki: "Eğer biz* {Mûsâ'ya karşı} *gâlibler olursak bize bir ecir* {yani, bir mükâfaat} *var değil mi?"*

114. {Fir'avn,} *"Evet, hem o vakit siz elbette mukarreblerden de* {yani, ileri gelenler dışında makam ve mevki itibariyle yakınlaştırılmışlardan da} *olacaksınız" dedi.*

Bu, Muharrem ayının Cumartesi günü olmuştu. Sihirbazlar da 72 kişi idi.

115. {Sihirbazlar Mûsâ'ya} *"Ey Mûsâ!* {Elindekini: 'asânı/sopanı} *sen mi atacaksın yoksa* {ellerimizdeki halatları ve sopaları} *biz mi atalım?" dediler.*

116. {Mûsâ onlara, “Ne atacaksınız} *siz atın” dedi. Onlar* {halatlarını ve sopalarını} *atınca, insanların gözlerini büyülediler ve onları dehşete düşürdüler* {yani, korkuttular} *ve azîm/büyük bir sihir ortaya koydular.*

117. *Biz de Mûsâ'ya, “Asanı bırak” diye vahyettik* {o da bırakınca, bir yılan oluverdi} *de o onların ifklerini* {yani, yalandan ortaya koyduklarını, icat edip düzdüklerini} *yuttu.*

118. *Böylece hakk vâki oldu* {yani, o'nun/Mûsâ'nın yaptıklarının bir sihir olmadığı gerçeği ortaya çıktı} *ve onların amelleri* {yani, yaptıkları sihirler} *boşa gitti.*

119. *Artık orada mağlub oldular ve sağîrler* {yani, zelîller} *olarak* {menzillerine/yerlerine} *geri döndüler.*

120. *Sihirbazlar ise* {Allah'a} *secdeye kapandılar.*

قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ
فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ
اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾

121. *Dediler ki: “Rabbu'l-âlemîne îmân ettik”...*

Sihirbazlar devamla dedi:

122. ...*“Mûsâ'nın ve Hârûn'un rabbine”* {îmân ettik}.

Fir‘avn, kendisine bu şekilde cevab vermelerine şaşırdı ve,

123. *Fir‘avn* {sihirbazlara} *dedi ki: “Ben size izin vermeden önce o'na îmân ettiniz* {yani, Mûsâ'yı tasdik ettiniz} *ha?! Kuşku yok ki bu, ehlini oradan* {yani, Mısır topraklarından} *çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir mekrdir* {yani, sizin îmân ettiğinize dâir o sözleriniz daha önce şehirde: Mısır ahalisi arasında o'na tâbi olacağınıza dâir söylediğiniz bir sözdür}...

Şöyle ki: Mûsâ Şem‘ûn adındaki en büyük sihirbaza sormuştu:

— Seni yenersem bana îmân edecek misin?

Şem‘ûn da şöyle cevab vermişti:

— Senin sihrinin yenik düşüremeyeceği bir sihir yapacağım. Eğer beni yenersen sana îmân edeceğim.

Bu konuşma Fir‘avn'ın gözü önünde olmuştu. İşte bundan dolayı Fir‘avn, *Ehlini oradan çıkarmak için...* demişti. Kasdettiği kimseler ise Mûsâ, Hârûn ve sihirbazların başı Şem‘ûn idi.

...“yakında bileceksiniz...”

Fir‘avn sözlerini şu tehditle sürdürdü:

124. *...“Hilâftan ellerinizi ve ayaklarınızı* {yani, sağ eliniz ile sol ayağınızı yahut sağ ayağınız ile sol elinizi} *keseceğim. Sonra, topunuzu salbedeceğim/asacağım.”*

قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا
بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ۚ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا
مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ
وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ قَالَ
سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ
﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ
الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ
﴿١٢٨﴾ قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ
قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ
وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

125. {Sihirbazlar Fir‘avn'a cevab verip} *dediler: “Muhakkak biz Rabbimize döneceğiz”...*

126. *...“Senin bizden intikam almanın sebebi, bize geldiğinde Rabbimizin âyetlerine îmân etmemizdir”* {yani, el ve ‘asânın

Rabbimizden gelen iki âyet olduğunu tasdik etmemizdir}...

Ardından da şöyle devam ettiler:

...*"Rabbimiz!* {El ve ayaklarımız kesilip asılacağımız vakit} *üzerimize sabır yağdır ve bizi müslümanlar* {yani, Allah'a karşı muhlisler/ihlâslılar} *olarak vefat ettir"* {ki karşılaşacağımız belâ, dînimizden dönmeye sebeb olmasın}.

Fir‘avn o gün onları astı. Günün ilk saatlerinde kâfir sihirbazlar iken, son saatlerinde Müslüman şehîdler oldular.

127. {Sihirbazlar Mûsâ'ya îmân edince,} *Fir‘avn kavminden mele* {yani, eşraf} *dedi ki: "Mûsâ'yı ve o'nun kavmini* {yani, o'na îmân etmiş olan İsrâîloğulları'nı} *arzda* {yani, Mısır'da} *ifsâd için* {yani, sizin o'nun kavmine yaptığınızın bir benzerini size yaparak oğullarınızı öldürüp, kızlarınızı hayatta bırakarak fesâd çıkarsınlar diye}, *seni ve ilâhlarını* {yani, sana ibâdeti}[8] *terk etsinler diye mi bırakacaksın?"* {Bunun üzerine Fir‘avn}, *"Onların oğullarını öldürür, kadınlarını* {yani, kızlarını} *hayatta bırakırız. Kuşkusuz biz onların üzerinde kahredici bir güce sahibiz" dedi.*

Sonra da Mûsâ ile birlikte olanların oğullarını öldürmelerini, kızlarını hayatta bırakmalarını emretti. Fakat Allah onları denizde boğarak buna fırsat vermedi. Fir‘avn İsrâîloğulları'na altından kalkamayacakları işler yüklemişti. Bu durumdalar iken Mûsâ (a.s) yanlarından geçti –ki bu anlatılacaklar daha önce nakledilenlerden zaman itibariyle daha önce olmuştur– ve onlara şöyle dedi:

128. *Mûsâ kavmine,* "{Fir‘avn'a ve onun kavmine karşı} *Allah'tan yardım dileyin ve* {belâya} *sabredin. Kuşkusuz arz* {yani, Mısır toprakları} *Allah'ındır; ona kullarından dilediğini vâris kılar. Âkıbet* {yani, cennet} *muttakilerindir"* {yani, muvahhidlerindir} *dedi.*

129. *"Sen bize* {risâlet ile} *gelmeden evvel de,* {risâlet ile} *geldikten sonra da eziyet olunduk"* {yani, senin yüzünden kızlarımız hayatta bırakılarak oğullarımız öldürüldü, gücümüzü aşan iş-

---

8 Bu açıklama, "âlihetek" [senin ilâhlarını] lafzının, "ilâhetek" [sana ibâdeti] şeklindeki kıraate göre yapılmıştır. (Çeviren)

lerle mükellef tutulduk} *dediler.* {Mûsâ} *dedi ki: "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı* {yani, Fir'avn'ı ve onun kavmini} *helâk eder ve* {onların helâk edilmelerinin ardından} *sizi o arzda* {yani, Mısır arzında/topraklarında} *halifeler kılar da nasıl amel işleyeceğinize bakar."*

Mûsâ'nın (a.s) onlara bu sözleri söylemesi, Allah'ın, *Biz ise o arzda mustaz'aflara lutfetmeyi, onları imamlar yapmayı ve onları vârisler kılmayı irade ediyorduk...* (el-Kasas, 28/5-6) buyruğu sebebiyledir. Allah bu va'dini yerine getirdi, onların düşmanlarını helâk etti ve onları yeryüzünde halifeler kıldı. Fakat onlar buzağıyı ilâh edindiler.

130. *Andolsun ki biz âl-i Fir'avn'ı* {yani, Mısır halkını} *senelerce kuraklık* {yani, yağmur kıtlığı} *ve ürün kıtlığı ile sıkıntıya düşürdük* {de açlık musibetine maruz bıraktık} *ki tezekkür etsinler.*

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهِ ۚ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا
بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ
عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۚ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

131. *Fakat kendilerine bir hasene* {yani, hayır ve bolluk} *geldiğinde, "O bizimdir"* {yani, bu bizim hakkımızdır} *derlerdi. Eğer kendilerine bir seyyie* {yani, açlık, belâ, yağmur kıtlığı, ürün ve hayvanların telefi gibi bir kötülük} *isabet ederse, Mûsâ'nın ve* {dîni üzere} *o'nun beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı* {yani, "Bize isâbet eden bu şerrin sebebi, Mûsâ'nın büyüsüdür" derlerdi}...

Allah (onların bu iddialarını reddederek) şöyle buyurmaktadır:

> ...*İyi bilin ki onların uğursuzluğu* {yani, onlara isabet eden bu musibetler} *sadece Allah indindedir* {yani, Allah'tandır}. *Fakat onların çoğu* {yani, Mısırlıların} *çoğu* {kendilerine isabet eden bu musibetin Allah tarafından geldiğini} *bilmezler.*
>
> 132. *Ve, "Bizi büyülemek için âyetten her neyi* {yani, dokuz mucizeden hangisini} *getirirsen getir sana asla îmân edecek* {yani, senin âlemlerin rabbinin rasûlü olduğunu tasdik edecek} *değiliz" dediler.*
>
> 133. {Böyle dedikleri için} *Biz de onlara ayrı ayrı âyetler olmak* {ve her âyet/mucize arasında 30 günlük bir süre bulunmak} *üzere* {kuraklık, mahsul ve bitki azlığı}, *tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gönderdik. Fakat yine istikbâr* {yani, îmândan/îmâna karşı tekebbür} *ettiler ve mücrim bir kavim oldular.*

Aşırı karanlıkla birlikte kesintisiz sekiz gün devam eden yağmur nedeniyle her yer göle döndü. Bu zaman zarfında ne güneş, ne de ay gördüler. Hiç biri işine gidemedi. Suda boğulmaktan korktukları için yardım için Fir‘avn'a gittiler. O da Mûsâ'ya haber göndererek dedi ki:

— Ey sihirbaz! Bizim için Rabbine du‘a et de bu yağmuru kessin. Eğer yağmuru kesecek olursa, andolsun sana îmân edecek, İsrâîloğulları'nı da seninle birlikte göndereceğiz.

Mûsâ (a.s) şöyle karşılık verdi:

— Benim bir sihirbaz olduğumu iddia ettiğiniz sürece bu işi yapmayacağım.

Bunun üzerine dediler ki:

— Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine du‘a et!

O da Rabbine du‘a etti de yağmur kesildi. Daha önce görülmedik şekilde ekin ve nebat bitti.

Bu sefer de şöyle dediler:

— Esasen bizim için iyi olan bir işten tedirgin olduk, sabredemedik.

Ve böylece sözlerini yerine getirmediler. Bu sefer Allah üzerlerine sekiz gün süreyle çekirgeleri saldı. Öyle ki çekirgelerin çokluğundan

dolayı toprağı göremiyorlardı. Üstüste yığılan çekirgelerin yüksekliği yaklaşık bir arşını bulmuştu. Ekin ve bitkileri yediler, nihâyet hiçbir şey kalmayacağından korktular. Bu defa Fir'avn şöyle dedi:

— Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine du'a et de bu sıkıntıyı kaldırsın. Biz de sana îmân edelim.

Mûsâ'nın du'a etmesiyle Allah bir rüzgâr gönderdi de çekirgeleri denize döktü. Bu sefer de dediler ki:

— Yağmur yağıncaya kadar bize yetecek bir şeyler kaldı.

Böyle diyerek yine verdikleri sözü yerine getirmediler. Allah da üzerlerine haşerat gönderdi de her şeylerini istilâ ettiler; yemedik bir ekin, bir bitki sapı dahi bırakmadılar. Fir'avn, Mûsâ'ya dedi ki:

— Bizim için Rabbine du'a et de bizden bu sıkıntıyı gidersin. O zaman sana îmân ederiz.

O da du'a etti de Allah haşeratı öldürdü, fakat yine de geriye az da olsa bir şeyler kaldı, yine sözlerinde durmayıp dediler ki:

— Ey Mûsâ! Rabbin bize bundan daha ağır bir sıkıntı verebilir mi?

Bu sefer Allah üzerlerine kurbağaları gönderdi de kurbağalar evlerini doldurdu, sırtlarına tırmandı. Uykusundan uyanan kimse, üzerinde pek çok kurbağa olduğunu görüyordu. Fir'avn, Mûsâ'ya dedi ki:

— Bizim için Rabbine du'a et de bunları helâk etsin.

Çünkü kimse kurbağa ile azab edilmemişti. Mûsâ Rabbine du'a etti, Allah da kurbağaları öldürdü ve bol bir de yağmur gönderip kurbağaları denize döktü. Bu sefer de şöyle dediler:

— Bu kurbağalar yağan yağmurlardan dolayı idi. Bize ebediyen benzeri bir şey isâbet etmez.

Böyle deyip yine sözlerini tutmadılar. Bunun üzerine Allah üzerlerine kan gönderdi. Öyle ki nehirleri ve dereleri dahi kan aktı. Fakat İsrâîloğulları'nın nehirleri tatlı su akıtıyordu. Kıbtîlerden biri İsrâîloğulları'nın nehrinden su almak için nehre girdiğinde, önündeki su hemen kana dönüşüyor, ötesi ise berrak bir su olarak kalmaya devam ediyordu. Berrak olan kısımdan su almak için gittiğinde, orası da kana dönüşüyor, arkası berraklığını koruyordu. Üç gün boyunca su içemediler. Bu sefer Fir'avn'a dediler ki:

— Biz, hayvanlarımız ve çoluk-çocuğumuz susuzluktan helâk olduk.

Fir‘avn, Mûsâ'ya dedi ki:

— Bizim için Rabbine du‘a et de üzerimizdeki bu belâyı gidersin. O takdirde sana îmân edeceğimize, İsrâîloğulları'nı seninle birlikte göndereceğimize söz veriyoruz.

Mûsâ du‘a etti de Allah üzerlerindeki bu azabı kaldırdı. Fakat suya kavuşur kavuşmaz ahidlerini bozdular. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

134. *Üzerlerine ricz vaki olunca* {yani, azab inince}, *"Ey Mûsâ! İndindeki ahdi hürmetine bizim için Rabbine du‘a et. Şâyet bu riczi* {yani, azabın tümünü} *bizden kaldırırsan, andolsun sana îmân edeceğiz ve İsrâîloğulları'nı seninle birlikte* {Filistin'e} *göndereceğiz" dediler.*

135. *Erişecekleri ecellerine* {yani, suda boğulma vaktine} *kadar üzerlerinden riczi kaldırınca,* {Mûsâ'ya (a.s) verdikleri} *ahdi bozdular.*

Zira onlar Mûsâ'ya, "Üzerimizdeki riczi kaldırırsan sana îmân edeceğiz ve İsrâîloğulları'nı seninle birlikte Filistin'e göndereceğiz" demişlerdi.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَاَوْرَثْنَا
الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى
عَلٰى بَنِي اِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ
فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

136. *Biz de onlardan intikam aldık da el-yemm'de boğduk...*

İbrânice *el-yemm,* "bahr" demektir, ki bu da Mısır'daki bir nehirdir.

...Çünkü âyetlerimizi {yani, dokuz âyeti/mucizeyi} *tekzib ettiler...*

Onlar, “Ey sihirbaz! Bu âyetleri yapan sensin. Bunlar da birer sihirdir, Allah'tan değildir” demişlerdi.

>...*Ve onlardan yana gâfillerdi* {yani, o âyetlerden yüz çevirenlerdi. Üzerlerinde düşünüp ibret almadılar}.

ez-Zuhruf sûresinde belirttiğine göre Fir‘avn, Mûsâ'ya, *Ey sihirbaz! Yanındaki ahdi hürmetine bizim için Rabbine du‘a et* (ez-Zuhruf, 43/49) demişti, o da, “Sihirbaz olduğumu iddia ettiğiniz sürece du‘a etmem” diye karşılık vermişti. A‘râf sûresinde de, *Ey Mûsâ! Yanındaki ahdi hürmetince bizim için Rabbine du‘a et* {yani, Rabbinden iste} (el-A‘râf, 7/134) dedikleri belirtilmektedir.

>137. *Zaafa uğratılan* {yani, Mısır'da oğulları öldürülüp kadınları/kızları hayatta bırakılan} *o kavmi de* {yani, İsrâîloğulları'nı da} *kendisinde bereketler kıldığımız* {yani, su ve bol ürün ile bereketlendirdiğimiz} *arzın doğularına ve batılarına* {yani, Ürdün ve Filistin'e} *vâris kıldık* {yani, onlara bu yerleri verdik}. *Böylece Rabbinin İsrâîloğulları'na olan o en güzel kelimesi* {yani, nimetleri} *sabretmeleri sebebiyle tahakkuk etti...*

Çünkü İsrâîloğulları Mısır'da köleleştirilmiş ve güçlerinin yetmeyeceği ağır işlerle yükümlü tutulmuşlardı. Buradaki “kelime” ile, Kasas sûresinde yer alan, *Biz ise o arzda mustaz‘aflara lütfetmeyi...* (el-Kasas, 28/5-6) âyetlerinde ifade edilenler kasdedilmektedir. Allah onların düşmanlarını helâk etti, yeryüzünde onlara iktidar verdi. İşte sözü edilen “kelime”, İsrâîloğulları'na bütünüyle tahakkuk eden nimet budur.

>...*Fir‘avn'ın ve onun kavminin* {yani, Kıbtîlerin} *masnûâtını* {yani, Mısır'da yaptıklarını} *ve yükselttiklerini* {yani, inşa ettikleri evlerini, konaklarını} *yerle bir ettik* {yani, helâk ettik}.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى
أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ
قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾

>138. *İsrâîloğulları'nın bahrı* {yani, Nil'i: Mısır nehrini} *geçmelerini sağladık. Derken kendilerine mahsus putların başını bekleyen* {yani, putlara ibâdet eden} *bir topluluğa* {yani, Amalikalıla-

ra} *rastladılar.* {Bunun üzerine İsrâîloğulları,} *“Ey Mûsâ! Onların* {ibâdet ettikleri} *ilâhları gibi bize de* {ibâdet edeceğimiz} *bir ilâh yap!” dediler.* (Mûsâ da} *dedi ki: “Siz gerçekten câhillik eden bir kavimsiniz”...*

إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ
وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيكُمْ اِلٰهًا
وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِۚ يُقَتِّلُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَٓاءَكُمْۜ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾
وَوَاعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ
مِيقَاتُ رَبِّهِٓ اَرْبَعِينَ لَيْلَةًۚ وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ
اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ
﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُۙ قَالَ رَبِّ
اَرِنِٓي اَنْظُرْ اِلَيْكَۜ قَالَ لَنْ تَرٰينِي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى
الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰينِيۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًاۚ فَلَمَّٓا اَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

139. ...*“Kuşkusuz onların içinde bulundukları yok olmaya mahkûmdur* {yani, yok olacaktır}, *amelleri de bâtıldır.”*

140. (Ardından da) {Mûsâ onlara} *dedi ki: “O sizi âlemlere* {yani, sizi kurtarıp Mısır halkını helâk etmekle Mısır'da bulunan âlemlere} *tafdil etmiş/üstün kılmış iken, ben sizin için* {rabb olarak} *Allah'ın gayrı ilâh mı arayacak mışım?!”*

141. *Hani size* {yani, İsrâîloğulları'na} *azabın kötüsünü* {yani, en ağırını} *yapan: oğullarınızı öldürüp kadınlarınızı hayatta bırakan* {yani, kızlarınızı terkeden/kızlarınıza dokunmayan} *Âl-i*

Fir'avn'dan kurtarmıştık. Şunda, sizin için Rabbinizden azîm {yani, çok şiddetli} *bir belâ vardı* {yani, başınıza gelen bu ağır belâ Allah'tandı}.

142. *Mûsâ'ya* {Zilkâde ayında Tûr dağında} *otuz geceye va'd verdik ve onu* {Zilhicce'den} *on gece ile de tamamladık. Böylelikle Rabbinin mîqâtı kırk geceye tamamlandı...*

Mûsâ ve beraberindekiler Muharrem ayının onunda: Aşure gününde denizi aşmışlar, Kurban bayramında da o'na Tevrât verilmişti. Bu iki hâdise arasında onbir ay vardı.

...Mûsâ {dağa gitmek üzere yola çıkarken} *kardeşi Hârûn'a, "Kavmim* {İsrâîloğulları} *içinde* {hayırlı bir şekilde} *yerime geç; ıslâh et* {yani, onlara yumuşak davran/rıfk ile muamele et} *ve* {onlardan} *müfsidlerin yoluna tâbi olma!" dedi.*

("S-l-h" kökünün, "yumuşak davranmak/rıfk ile muamele etmek" anlamında kullanıldığı) benzeri bir âyet de, *Bununla birlikte sana meşakkat vermeyi irade etmem. İnşâallah beni sâlihlerden* {yani, yumuşak davrananlardan/rıfk ile muamele edenlerden} *bulacaksın* (el-Kasas, 28/27) âyetidir.

143. *Vakta ki Mûsâ* {dağa} *mîqâtımız* {yani, kırk gün olarak tayin ettiğimiz mîadımız} *için geldi ve Rabbi onunla konuştu* {yani, Rabbinin kelâmını işitince ondan büyük bir haz aldı ve Rabbini görme şevki uyandı da}, *"Rabbim! Kendini bana göster de Sana bakayım" dedi.* {Rabbi de o'na,} "{Doğrusu sen} *Beni asla göremezsin. Fakat* {senden daha güçlü olan bir şeyi: dağı Benimle senin aranda bir alâmet kılıyorum. Onun için} *şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de Beni görebilirsin"* {şâyet dağ yerinde duramazsa, senin de Beni görmeye gücün yetmez} *dedi. Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti* {yani, dağ parçalandı}...

Dağ altı parçaya bölündü.[9] Besîr,[10] Sevr ve Hazen adındaki üç parçası Mekke'ye; Radvâ, Verqân ve Uhud adındaki üç parçası da Medi-

9 Dağın altı parçaya ayrıldığını ifade eden herhangi bir nass yoktur.

10 Mekke'de "Besîr" adında bir dağ yoktur. Doğrusu "Sebîr"dir. Yanlış okuma veya istinsah sonucu bu hale gelmiş olmalıdır. (Çeviren)

ne'ye düştü. İşte Allah'ın, *Onu paramparça etti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> *...Mûsâ da baygın düştü* {yani, öldü}. *Ayılınca* {yani, o'na tekrar can verince} {Mûsâ} *dedi ki: "Seni,* {"Rabbim! Kendini bana göster de Sana bakayım" sözümden ötürü} *tenzih ederim. Sana döndüm/tevbe ettim ve ben mü'minlerin* {yani, Senin dünyada asla görülemeyeceğini musaddıkların/tasdik edenlerin} *evveliyim."*

قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي
فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ
فِي الْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُرِيكُمْ دَارَ
الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي
الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا
وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا
سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

> 144. {Rabbi o'na} *dedi ki: "Ey Mûsâ! Seni, risâletlerim ve kelâmım ile insanlar üzerine ıstıfâ ettim* {yani, İsrâîloğulları arasından risâlet için vahiy yoluyla olmaksızın kelâm ile konuşarak seni seçtim}. *Şimdi sana verdiğimi* {kuvvetle} *al* {yani, Tevrât'ı tam bir ciddiyet ve gayret ile sarılarak al} ve {bu nimetlere: risâlet ve vahiy yoluyla olmaksızın kelâm ile konuşma nimetlerine} *şükredenlerden ol!"*
>
> 145. *Ve o'nun için o levhalarda her şeyden;* {cehaletten kurtaran} *öğüt ve* {emrden, nehy ve hadden} *her şeyin tafsilini* {yani, beyanını} *yazdık...*

Sözü edilen levhalar dokuz tane olup onlardaki yazı da tıpkı yüzükteki nakış gibi oyma şeklinde idi. Allah bunu eliyle yazmıştı. Bu levha-

larda şunlar yazılıydı: "Kuşkusuz Ben, Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allahım, rahmân-rahîmim. Bana hiçbir şeyi ortak koşmayın, cana kıymayın, zina etmeyin, yol kesmeyin, ana-babaya kötü söylemeyin." Bu hususta Allah onlara öğütler vermişti. Levhalar ise zümrüt ve yakuttan idi.

> ...*Haydi, onu kuvvetle al* {yani, Tevrât'ı ciddiyetle ve tam bir gayretle al}, *kavmine de* {yani, İsrâîloğulları'na da} *onun en güzelini* {yani, içindekilerin en güzellerini} *almalarını/yerine getirmelerini emret...*

Sonra, daha önce İsrâîloğulları'na söylediği şu sözü de bunun akabinde ifade buyurmaktadır:

> ...*Yakında size fâsıkların yurdunu* {yani, Mısır halkına neler yaptığımı} *göstereceğim.*

İbn 'Abbâs'ın söylediğine göre Allah Fir'avn'ı ve onun kavmini suda boğduktan sonra bahr'e [Nil nehrine], bedenlerini sâhile atmasını vahyetti. Bahr [Nil nehri] de bu emri yerine getirdi, İsrâîloğulları da onların cesedlerini gördü. Böylece Allah onlara, fâsıklara verdiği azabı göstermiş oldu.

> 146. *Arzda haksızlıkla* {yani, ma'siyetler işleyerek} *tekebbür edenleri* {yani, büyüklük ve azamet taslayanları: Mısırlıları} *âyetlerimden sarfettireceğim* {yani, onların; göklerin, yerin yaratılışı, ikisinin arasında bulunan güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, rüzgârlar, dağlar, felekler, denizler, ağaçlar, mahsuller, bitkiler ve benzeri âyetler üzerinde tefekkür etmelerine ve ibret almalarına fırsat vermeyeceğim}...

Kasdedilen şudur: Büyüklük taslayanlar tefekkür etmez, dolayısıyla ibret de almazlar.

> ...*Onlar her âyeti* {yani, el, 'asâ, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık, kalblerin mühürlenmesi mucizelerini} *görseler bile yine de ona* {yani, o âyetlerin/mucizelerin Allah'tan geldiğine} *îmân etmezler* {yani, tasdik etmezler}. *Rüşd sebîlini/yolunu* {yani, hidâyet tarîkini/yolunu} *görseler onu yol edinmezler* {yani, dîn kabul ederek uymazlar}. *Fakat ğayy* {yani, dalâlet} *yolunu görseler onu yol edinirler* {yani, dîn edinip ona uyarlar}. *Şu, âyet-*

lerimizi {yani, dokuz âyeti/mucizeyi} *tekzib etmelerinden ve onlardan gâfil olmalarından* {yani, onlardan yüz çevirerek üzerlerinde tefekkür etmemelerinden} *ötürüdür.*

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ
الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ
عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا
يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا
سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ
يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

147. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *ve âhirete kavuşmayı* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişi} *tekzib edenlerin bütün amelleri boşa gitmiştir* {çünkü yaptıkları ameller îmânsız ve Allah'ın rızası murad olunmaksızın yapılmıştır}. *Onlar, amelleri dışında bir şeyle mi karşılık görecekler?!*

148. *Mûsâ'nın kavmi* {yani, İsrâîloğulları} *o'nun ardından* {yani, Mûsâ'nın Tûr'a gidişinden sonra} *ziynet eşyalarından bir buzağı, böğüren* {yani, hayvan sesi gibi ses çıkaran –ki bu sadece bir defa olmuştu–} *bir cesed* {yani, buzağı sûretinde cansız bir heykel} *edindiler. Onun* {yani, buzağı heykelinin} *kendileriyle konuşamadığını* {yani, konuşma kabiliyetinin bulunmadığını} *ve onları sebîle* {yani, tarîka/doğru yola} *hidâyet etmediğini* {İsrâîloğulları} *görmediler mi? Onu* {yani, buzağıyı} {ilâh} *edindiler ve zâlimler* {yani, müşrikler} *oldular.*

149. *Vakta ki ellerinde sükût etti* {yani, büyük bir nedametle nâdim oldular} *ve* {hidâyetten uzaklaşarak} *dalâlete düştüklerini gördüler* {yani, bildiler} *ve "Eğer Rabbimiz bize merhamet ve mağfiret etmezse* {yani, günahlarımızdan vazgeçmezse}, {çekeceğimiz ceza dolayısıyla} *hüsrana uğrayanlardan olacağız" dediler.*

Allah (birbirlerini ya da kendilerini) katletmedikçe onların tevbelerini kabul etmedi.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهِ غَضْبَانَ اَسِفًاۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي
مِنْ بَعْدِيۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهُٓ
اِلَيْهِۜ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِيۘ فَلَا
تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَٓاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ
رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِاَخِي وَاَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَۘ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ
﴿١٥١﴾ اِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ
عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُواۘ اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

150. *Vakta ki Mûsâ,* {kavminin buzağıya ibâdet etmesi sebebiyle dağdan} *gazablı-esefli* {yani, hüzünlü} *olarak kavmine rücû etti...*

Allah Tûr'da iken o'na buzağının durumunu haber vermişti.

...“Ardımdan bana ne kötü halef oldunuz! Rabbinizin emrini mi acele ettiniz” {yani, benimle sözleştiği kırk günlük sürenin mi çabucak gelmesini istediniz}? *dedi ve levhaları* {omuzu üzerinden} *attı* {böylece levhaların beşi gitti, dördü kaldı} *ve kardeşinin* {yani, Hârûn'un} *başından tutup o'nu kendine doğru çekmeye başladı.* {Hârûn, Mûsâ'ya dedi ki:} *“Ey anamın oğlu! Doğrusu bu kavim beni zayıf buldular ve neredeyse öldüreceklerdi. Sen de bana düşmanları sevindirecek bir iş yapma ve beni o zâlimler kavmi ile bir tutma!”*

151. {Mûsâ} *dedi ki: “Rabbim! Bana ve kardeşime* {yani, Hârûn'a} *mağfiret et* {yani, bağışla} *ve bizi rahmetine sok. Sen merhametliler merhametlisisin.”*

152. *Kuşkusuz buzağıyı* {ilâh} *edinenlere Rabb'lerinden bir gazab* {yani, azab} *ve dünya [yakın/şimdiki] hayatta bir zillet* {yani, me-

zellet/horluk} *erişecek* {de Kıyâmet Günü'ne kadar kahredilmiş olacaklardır}. *Biz müfterilere* {yani, iftira ederek, "Bu buzağı sizin de, Mûsâ'nın da ilâhıdır" diyenlere} *işte böyle karşılık veririz.*

Kuyumcu olan Samiri, Mûsâ (a.s) tur'a gittikten 35 gün sonra süs eşyalarını toplamış ve üç gün içinde onlara bir buzağı heykeli yapmıştı. Samiri onların buzağıya ibâdet edeceklerini anlamıştı. Çünkü daha önce Mûsâ'ya (a.s), "*Onların ilâhları gibi bize de bir ilâh yap!*" dediklerini biliyordu. 39. gün buzağıya ibâdet ettiler. Ertesi gün de tayin edilen 40 gün tamamlanmış, Mûsâ geri dönmüştü.

153. *Seyyiât işleyip* {yani, buzağıya ibâdet ederek şirk koşup} *sonra onun* {yani, şirkin} *ardından tevbe ve îmân edenlere* {yani, Allah'ı, O'nun ortaksız, bir ve tek olduğunu tasdik edenlere} *gelince, kuşku yok ki Rabbin onun* {yani, şirk koşmalarının} *ardından* {onlar için} *gafûrdur, rahîmdir.*

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ
اَخَذَ الْاَلْوَاحَ وَفٖي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذٖينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ
يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعٖينَ رَجُلًا
لِمٖيقَاتِنَا فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ
مِنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا اِنْ هِيَ
اِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدٖي مَنْ تَشَاءُ اَنْتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرٖينَ ﴿١٥٥﴾
وَاكْتُبْ لَنَا فٖي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا
اِلَيْكَ قَالَ عَذَابٖي اُصٖيبُ بِهٖ مَنْ اَشَاءُ وَرَحْمَتٖي وَسِعَتْ
كُلَّ شَيْءٍ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذٖينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ
وَالَّذٖينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

154. *Vakta ki Mûsâ'dan gazab sustu* {yani, Mûsâ'nın öfkesi yatıştı}, *levhaları* {yere atmasının ardından geri} *aldı. Onlardaki*

> *yazıda* {yani, geri kalanlarında} *Rabb'leri için rehbet duyanlara* {yani, Allah'tan korkanlara}, {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan kurtaran} *bir rahmet vardı.*

Tevrât Mûsâ'ya (a.s), Cum'aya rastlayan Kurban bayramının birinci günü (yevmu'n-nahr, Zilhicce'nin onuncu günü) verildi. Mûsâ onu taşıyamadı. Bunun üzerine secdeye kapanarak Rabbine yalvardı da o'na hafif gelmeye başladı. O da Tevrât'ı omuzları üzerinde taşıdı.

155. *Mûsâ mîqâtımız için kavminden yetmiş adam seçti...*

Oniki sıbttan 6'şar kişi: toplam 72 kişi seçen Mûsâ, "Rabbim bana 70 kişi ile gelmemi emretti. Kim benimle gelmeyip oturursa ona cennet vardır" dedi. Bunun üzerine Yûşa' b. Nûn ile Kâlib b. Yûkanâ gitmeyip kaldı.

li-Mîqâtinâ [mîqâtımız için], "li-mî'âdinâ" [mî'adımız için] demek olup, bununla da (Mûsâ' ya va'd edilen) "kırk gün" kasdedilmektedir. Mûsâ bu 70 kişiyi alıp dağa gitti. Onları dağın eteğinde bıraktı. Mûsâ dağdan inip yanlarına gelince o'na, "Allah'ı bize açıkça göster" dediler. Bunun üzerine onları recfe/sarsıntı, yani, söylediklerine ceza olmak üzere ölüm yakaladı. Mûsâ tek başına kaldığından ağlamaya başladı.

> *...Vakta ki onları o recfe/sarsıntı yakaladı. (Mûsâ) dedi ki: "Rabbim!* {İsrâîloğulları'nın en iyilerini helâk ettin; yanlarına döndüğümde onlara ne diyeceğim? Rabbim!} *"Eğer dileseydin onları ve beni* {hep birlikte} *daha önce* {yani, benimle birlikte gelmeden evvel} *helâk ederdin* {yani, öldürürdün}. *Bizden süfehâ-nın/sefihlerin yaptıkları yüzünden* {ceza olarak} *bizi helâk mi edeceksin?...*

Mûsâ (a.s), beraberindekilerin, İsrâîloğulları'nın buzağıyı ilâh edinmeleri sebebiyle ceza olmak üzere helâk edildiklerini zannetmişti. İşte *süfehâ/sefihler* ile kasdedilenler de bunlardandır. Mûsâ (a.s) devamla dedi ki:

> *..."O, başka değil Senin fitnendir* {Senin sınamandır}. *Sen onunla* {yani, o fitne ile} *dilediğini dalâlete düşürür, dilediğini de* {fitneden koruyarak} *hidâyete iletirsin. Sen bizim velîmizsin, o halde bize mağfiret et, bize merhamet eyle; çünkü sen mağfiret edenlerin en hayırlısısın"...*

İsrâîloğulları arasından buzağıya tapanların sayısı yalnızca 12.000 kişi idi.

156. ...*"Bize hem bu dünyada bir hasene* {yani, mağfiret} *yaz, hem de âhirette"* {bir hasene: yani, cenneti yaz}. *Çünkü biz Sana hudnâ ettik [döndük]* {yani, tevbe ettik}. {Allah} *dedi ki: "Azabıma gelince: onu dilediğime isabet ettiririm. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır"* {yani, doldurmuştur}...

İblîs, "Ben de her şeyin kapsamına girerim" deyince, Allah buyurdu ki:

...*Onu* {yani, rahmetimi} *ittika edenlere* {yani, Rabb'lerini tevhîd edenlere} *(yazacağım),...*

Böylece İblîsi rahmeti dışında bıraktı.

...*zekât verenlere* {yani, Muhammed (s.a) ümmetine} *ve âyetlerimize* {Kur'ân'a, onun Allah tarafından gönderildiğine} *îmân edenlere* {yani, tasdik edenlere} *yazacağım.*

Yahudilerin, "Biz de ittika ediyoruz, zekât veriyoruz" demeleri üzerine de Allah hem İblîsi, hem de Yahudileri rahmeti dışında bırakarak mü'minlerin niteliklerini şöyle dile getirdi:

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ
النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذٖى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى
التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجٖيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَٓائِثَ
وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتٖى كَانَتْ عَلَيْهِمْ
فَالَّذٖينَ اٰمَنُوا بِهٖ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ
الَّذٖٓى اُنْزِلَ مَعَهُٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

157. *Onlar ki yanlarındaki Tevrât'ta ve İncil'de yazılı buldukları o Rasûl'e, o ümmi* {yani, kitab okumamış, eliyle yazı yazmamış} *Nebî'ye* {yani, dîni üzere Muhammed'e (s.a)} *ittibâ ederler,*

o onlara ma'rûfu {yani, îmânı} *emreder, onları münkerden* {yani, şirkten} *nehyeder, onlara tayyibâtı* {yani, Allah'ın haram kılmadığı etleri, yağları} *helâl, habâisi* {yani, meyteyi [leşi], kan ve domuz etini} *haram kılar, sırtlarındaki ağır yükü* {yani, Allah'ın kendilerine emrettiği etleri, yağları, tırnaklı her hayvanın etinin haramlığı hükmünü} *ve üzerlerindeki zincirleri* {yani, kasden öldürenin öldürüleceği, ondan diyet alınıp affedilmeyeceği; hatâen öldüren kimsenin ise maktulün velîsi tarafından affedilmesi hâli dışında öldürüleceği ve benzeri ağırlaştırılmış hükümleri} (daha hafifleriyle değiştirip) *indirir...*

Eğer Nebî'yi (s.a) tasdik etmiş olsalardı, bütün bu ağır yükler üzerlerinden kaldırılırdı.

...İşte o'na îmân edenler {yani, Nebî'yi (s.a) tasdik edenler}, *o'nu tazim edenler* {yani, emri üzere o'na destek olanlar}, *o'na yardım edenler ve onun beraberinde indirilen nûra* {yani, Kur'ân'a} *tâbi olanlar var ya, işte onlar* {yani, bu zikredilenleri yapanlar} *müflihlerdir/felâha erenlerdir.*

Bunun üzerine Mûsâ (a.s), "Allahım! Beni de, Muhammed'in (s.a) ümmetinden kıl!" diye du'a etti.

قُلْ يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ اِنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَم۪يعًا ۨالَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْي۪ وَيُم۪يتُۖ فَاٰمِنُوا
بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذ۪ي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمَاتِه۪ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ
قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِه۪ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

158. *De ki: "Ey insanlar! Kuşkusuz ben sizin hepinize Allah'ın Rasûlü'yüm. O ki semâvât u arzın mülkü O'nun, O'nun dışında ilâh yoktur ve O* {ölüleri} *diriltir,* {dirileri} *öldürür. O halde Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna}, *O'nun Rasûlü'ne; Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *ve*

O'nun kelimelerine {yani, âyetlerine: Kur’ân'a} *îmân eden* {yani, tasdik eden} *o ümmi Nebî'ye îmân edin* {yani, tasdik edin} *ve o'na* {yani, Muhammed'e (s.a)} *ittibâ edin ki* {dalâletten kurtulup} *hidâyete eresiniz.”*

159. *Mûsâ'nın kavminden* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *de hakka hidâyet eden* {yani, hakka davet eden} *ve onunla adalet yapan bir ümmet* {yani, bir usbe/topluluk} *vardır...*

Âyette, zikri geçen bu ümmet [usbe/topluluk], bugün Çin'in ötelerinde bulunan bir topluluktur. Bunlar, yerin altından yürümeleri sağlanarak Ürdün'den, Erdak diye adlandırılan bir kum arasından kendilerine nehir çıkartılan kimseler olup, bu nehir Çin'in ötesinde –normal bir su gibi– onların bulunduğu yerde akmaktadır. Allah onları 1.5 yıl kadar yerin altında yürütmüştür. Meryem oğlu Îsâ indiğinde beraberinde Yûşa‘ b. Nûn da bulunacaktır. İşte Ehl-i Kitab'tan îmân edenler bunlardır.[11]

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا وَاَوْحَيْنَا
اِلٰى مُوسٰى اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ قِيلَ
لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾

160. *Biz onları oniki sıbt'a, ümmetlere böldük* {yani, ayırdık}. *Kavmi* {Tîh'de iken} *o'ndan su istedikleri zaman Mûsâ'ya,*

---

11 Kasdedilenlerin bunlar olduğuna dâir elde güvenilir hiçbir nass ve rivâyet yoktur. (Çeviren)

"Asân ile o taşa vur!" diye vahyettik, {söyleneni yapınca –bu taş Tûr'dan getirilmişti–} *ondan oniki göz aktı* {yani, o taştan oniki pınar fışkırdı}...

Akan oniki pınarın suyu da soğuk, tatlı ve –Allah'ın izniyle– susuzluğu gideren cinsten idi. Bu taş oldukça hafifti. İsrâîloğulları'ndan her sıbta mahsus akan bir pınar vardı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade etmektedir:

...*İnsanların her kısmı* {yani, her sıbt} *su içeceği yeri bildi.* {İçinde yağmur suyu bulunan beyaz bir} *bulutla da onları* {gündüz vakti} *gölgelendirdik* {de o bulut Tîh'de iken onları güneşin sıcağından koruyordu}, *onlara menn* {yani, terencebîn [kudret helvası]} *ve selvâ* {yani, kırlangıcı andıran kırmızı bir kuş} *indirdik ki size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, menn ve selvâdan helâl olarak} *yeyin.* {Fakat bu hususta aşırıya kaçmayın, yani, ondan (günlük ihtiyacınızdan fazlasını alarak) ertesi güne bir şey ayırmayın}...

Bu emre rağmen onlar menn [kudret helvası] ve selvâdan [kırlangıcı andıran kırmızı bir kuştan] ertesi gün için ayırdılar ve kurutmaya kalkıştılar, fakat yiyecekler kurtlandı.

...*Onlar bize zulmetmediler* {yani, Bize bir zararları olmadı. Bazı yiyecekleri ertesi gün için ayırıp kurutmaya kalkıştıklarında –ve bunlar da kurtlandığında– Bizden bir şey eksiltmediler}. *Fakat nefislerine zulmettiler* {yani, kendilerine zarar verdiler, kendi paylarını eksilttiler}.[12]

161. *Ve* {hatırla ki} *bir vakit onlara şöyle denilmişti: "Bu karyede* {yani, Beytu'l-Makdis'te} *sâkin olun/yerleşin. Ondan dilediğiniz yerde yeyin ve* {emrimize} *"Hıtta" deyin ve secde ederek* {yani, eğilerek} *kapıya* {yani, o karyenin/Beytu'l-Makdis'in kapısına} *girin ki sizin için hatalarınızı mağfiret edelim [bağışlayalım].* {Taat ile sevâblarını artıran} *muhsinlere (sevâblarını daha da) arttıracağız."*

---

12 160. âyetin sonu ile 162. âyetin sonlarının aynı kelime ile bitmesi sebebiyle olsa gerek, 161-162. âyetlerin tefsiri asıl nüshalarda atlanmıştır. O nedenle 161-162. âyetlerin tefsirleri *Celâleyn* tefsirinden nakledilmiştir.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ
حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

162. *Derken onlardan zulmedenler kendilerine söylenen sözü tebdil ettiler/değiştirdiler* {yani, “Arpa içerisinde buğday tanesi” diyerek kıçları üstü sürünerek girdiler}. *Biz de zulmetmeleri sebebiyle üzerlerine semâdan bir ricz* {yani, azab} *gönderdik.”*[13]

163. *Onlara* {yani, Yahudilere}, *deniz kıyısındaki o karyenin durumunu* {günahları sebebiyle Allah'ın onlara azab edip etmediğini} *sor...*

Bu kasaba deniz tarafından Medine ile Şam arasında iki günlük uzaklıkta Eyle adındaki yerdir. Bunlar, Dâvûd (a.s) döneminde maymuna dönüştürülen kimselerdi. Allah Nebî'ye (s.a) onlara, “Allah sizden bazılarını maymunlara ve domuzlara dönüştürdü mü?” diye sormasını emretti, çünkü Yahudiler “Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz. Allah dünyada da, âhirette de bize azab etmez. Çünkü biz O'nun halîli İbrahîm'in, İsrâîl'in –Allah'ın bir nebîsinin büyük oğludur– Allah'ın kelîmi Mûsâ'nın, Allah'ın oğlu ‘Uzeyr'in soyundanız. İşte biz bunların çocuklarıyız” diyorlardı. Allah da Nebî'ye (s.a), *Onlara, deniz kıyısındaki o karyenin/kasabanın durumunu sor* buyurdu. Sonra onların günahlarını bildirerek buyuruyor ki:

...Hani onlar Sebtte haddi aşıyorlardı. Çünkü Sebt yaptıkları gün balıkları {avlanacaklarından korkmaksızın kıyılara çok yakın ve bol miktarda} *akın akın geliyorlar, Sebt yapmadıkları gün* {yani, Sebtin dışındaki günler} *ise gelmiyorlardı. İşte biz fıskları*

13 *Celâleyn*'den iktibas burada sona ermektedir.

{yani, emre karşı gelerek isyan etmeleri} *sebebiyle onları böyle ibtila ediyorduk* {yani, Sebt/Cumartesi günü balık avlamayı haram kılmak sûretiyle onları sınıyorduk}.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾
فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾
وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

164. *Hani onlardan bir ümmet,* {zâlimlere öğüt verenlere} *"Allah'ın helâk edeceği veya şiddetli bir azab ile azab edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?!" dediği vakit,...*

Çünkü öğüt verenler, onları Cumartesi günü balık avlamaktan vazgeçirmeye çalışıyor, aksi takdirde azaba maruz kalacaklarını söyleyerek korkutuyorlardı. Zâlimler ise onların söylediklerine aldırmıyorlardı.

...{Zâlimlere öğüt verenler, onlara karşılık olmak üzere} *dediler ki: "Rabbinize karşı mazeret olması ve* {ma'siyetlerden vazgeçerek} *ittika etmeleri* {yahut azablarının ertelenmesi veya onlarla birlikte bizim de azaba uğramamamız} *için (öğüt veriyoruz)."*

165. *Onlar o hatırlatılanı* {yani, Cumartesi günü balık avlama hususunda kendilerine edilen öğüdü} *unuttuklarında* {yani, terkettiklerinde}, *Biz de kötülükten* {yani, ma'siyetlerden} *nehyedenleri* {azabtan} *kurtardık. Zulmedenleri* {yani, isyan edenleri} *de yapageldikleri fıskları* {yani, isyankârlıkları} *sebebiyle şiddetli bir azab* {yani, mesh [hilkatlerini değiştirme]} *ile yakaladık.*

166. *Nehy edildiklerinden dolayı azgınlıklarını* {yani, isyankârlıklarını} *artırdıkları* {yani, Cumartesi günü balık avlama yasa-

ğını ısrarla çiğnedikleri} *vakit onlara* {geceleyin}, *"Aşağılık/hakir* {yani, sağîr [küçülmüş/zelil]}, *maymunlar olun" dedik.*

Onlar yıllarca balık avlamaya devam ettikten sonra maymuna dönüştürüldüler, yedi gün o durumda yaşadıktan sonra sekizinci gün öldüler.

167. *O vakit Rabbin şunu ezan verdi* {yani, dedi}: *Kıyâmet Günü'ne kadar* {yani, dünya durdukça} *onların* {yani, İsrâîloğulları'nın} *üzerine, kendilerine* {yani, İsrâîloğulları'na} *azabın kötüsünü tatbik edecek* {yani, onlara en şiddetli azab ile azab edecek: katledecek, rezil-rüsva edecek} *kimseler* {yani, Müslümanları} *gönderecek. Kuşku yok ki Rabbin ikabı seri olandır ve muhakkak ki O gafûrdur, rahîmdir."*

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْاَرْضِ اُمَمًاۚ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ
دُونَ ذٰلِكَۘ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَاۚ وَاِنْ يَأْتِهِمْ
عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُۜ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ اَنْ
لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِۜ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۜ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

168. *Onları* {yani, İsrâîloğulları'nı} *arzda ümmetlere böldük* {yani, kısım kısım ayırdık}. *Onlardan kimi sâlihlerden* {yani, mü'minlerden}, *kimi de bundan* {yani, sâlihlerden} *dûndur/aşağıdır* {yani, kâfirlerdir}. {Tevbeye} *rücû etmeleri için onları hasenât ve seyyiât* {yani, bolluk ve darlık/sıkıntı} *ile ibtila/imtihan ettik.*

169. *Onların* {yani, İsrâîloğulları'nın} *ardından gelen* {kötü} *kimseler* {yani, Yahudiler} *Kitaba* {yani, kendilerinden öncekilerden ve atalarından Tevrât'a} *vâris oldular. Bu en yakının* {dünya, âhiretten daha yakın olduğu için böyle denilmiştir} *arazını* {yani,

hükümde rüşvet} *alırlar ve "Bize mağfiret olunacak" derler* {gündüz rüşvet alırlar, "Gece bize mağfiret olunacak" diyorlardı}. *Eğer onlara onun gibi bir araz* {yani, geceleyin bir rüşvet} *gelirse, onu da alırlardı* {"Gündüz bize mağfiret olunur" derlerdi}. *Allah'a karşı haktan başka bir şey söylemeyeceklerine dâir* {Tevrât'ta} *kendilerinden kitab mîsâkı alınmadı mı* {yani, onların iddia ettiklerinden farklı olarak Allah Tevrât'ta onlardan, haram hiçbir şeyi helâl kabul etmeyeceklerine dâir söz/teminat aldı}. *Ve onda* {yani, Tevrât'ta} *olanı tedris etmişler* {yani, okumuşlar} *idi. Âhiret yurdu* {yani, cennet}, {haramları helâl kabul etmeyip} *ittika edenler için daha hayırlıdır. Hâlâ akletmeyecek misiniz?*

Arkasından Allah, aralarındaki mü'minleri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

170. *(Onlardan) kitaba* {yani, Tevrât'a} *sımsıkı sarılanlara* {yani, lafızlarını yerlerinden değiştirmek sûretiyle onu tahrif etmeyenlere, haramı helâl saymayanlara} *ve salâtı ikame edenlere [namazı vakitlerinde eksiksiz kılanlara] gelince, kuşkusuz Biz muslihlerin [ıslâh olup ıslâh edicilerin] ecrini zâyi etmeyiz.*

Bu, İbn Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ
خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾
وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ
آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

171. *Hani biz o dağı fevklerine bir zulle [gölgelik ya da bulut] gibi kaldırmıştık ve zannetmişlerdi ki: muhakkak o kendilerine vaki olacak* {yani, üzerilerine vaki olacağına/düşeceğine kesin kanaat getirmişlerdi}...

Mûsâ'nın (a.s) getirdiği Tevrât'ta katl, recm, hadler ve ağır mükellefiyetler bulunduğunu gördüklerinde, Tevrât'ı kabul etmek istemediler. Allah da Beytu'l-Makdis'in yakınındaki dağa emretti de dağ yerinden kopup tepelerinin üstünde durdu. Mûsâ'ya da, onlara şöyle demesini vahyetti: “Eğer Tevrât'ı kabul etmeyecek olurlarsa, dağı üzerlerine bırakır, kafalarını ezerim.” Bunun üzerine Tevrât'ı kabul ettiler, dağ da yerine döndü. İşte Allah'ın, *Zannetmişlerdi ki: muhakkak o kendilerine vaki olacak* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> *...Size verdiğimizi* {yani, Tevrât'ı} *kuvvetle* {yani, tam bir gayret ve ısrarla} *alın. Onun içindekini hatırınızdan çıkarmayın* {yani, ondaki emir ve nehiylere riayet edin} *ki* {ma‘siyetlerden korunarak} *ittika edesiniz.*

> 172. *Hani Rabbin Âdemoğulları'ndan, onların sırtlarından* {Arafat'ın yakınlarında Nu‘mân diye bilinen yerde} *zürriyetlerini aldı ve onları* {ikrarda bulunmaları sûretiyle} *kendilerine şâhid tutup, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sordu, “Evet* {sen bizim Rabbimizsin}, *şâhidiz” dediler.*

Allah Âdem'in sırtının sağ tarafını sıvazlamış ve oradan hareket eden küçük beyaz karıncaları andıran bir zürriyet çıkardı. Sonra da sırtının sol tarafını sıvazlayarak oradan da yine küçük karıncaları andıran siyah bir zürriyet çıkardı –onlar bin ümmet idi– dedi ki:

— Ey Âdem! Bunlar senin zürriyetindir. Onlardan Bana ibâdet edeceklerine, Bana şirk koşmayacaklarına dâir söz aldık. Rızıklarını vermek ise Bana aittir.

Âdem de şöyle karşılık verdi:

— Evet Rabbim.

Allah onların zürriyetini çıkarınca sordu:

— Ben sizin Rabbiniz değil miyim?

Onlar da cevab verdiler:

— Evet. Senin Rabbimiz olduğuna şâhidiz.

Allah meleklere buyurdu ki:

— Bunların ikrar ettiklerine dâir şâhidlik edin.

Melekler de karşılık verdiler:

— Şâhidlik ettik.

Allah dünyada bu ümmetten olan kâfir Arablara diyor ki:

> ...*Kıyâmet Günü, "Biz bundan* {yani, bizden alınan bu mîsâktan} *habersizdik" demeyesiniz* {diye sizi size şâhid tuttuk}...
>
> 173. *Yahut, "Önceden sadece atalarımız şirk koşmuşlardı* {ve bizim şirk koşmamızdan önce onlar bu mîsâkı bozmuşlardı}. *Biz de onlardan sonra gelen bir zürriyet idik"* {o yüzden onlara ve onların izledikleri yola uyduk}. *Şimdi o mubtillerin [bâtılı tesis edenlerin]* {yani, tevhîdi yalanlayan atalarımızın} *yaptıkları yüzünden bizi helâk* {yani, bize azab} *mı edeceksin?!" demeyesiniz (diye bu şâhidliği yaptırdı).*

"Mubtiller" ile "atalarını" kasdetmektedirler, Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *Doğrusu biz atalarımızı bir ümmet üzere bulduk ve muhakkak biz de onların eserlerine iktida edenleriz.* (ez-Zuhruf, 43/23)

Sonra Allah onları bir çömleği doldurur gibi bir araya getirerek beyaz zürriyet hakkında, "Bunlar rahmetimle cennettedir" dedi. İşte ashâbu'l-yemîn ve ashâbu'l-meymene bunlardır. Siyah zürriyet için de, "Bunlar cehennem içindir" İşte ashâbu'ş-şimâl ve ashâbu'l-meş'eme bunlardır. Sonra Allah onların hepsini Âdem'in sulbüne geri yerleştirdi. Ölüp kabre konulanlar, Allah kendilerinden söz alınmışların hepsini erkeklerin sulblerinden ve kadınların rahimlerinden çıkartıncaya kadar orada alıkonacaklardır. Bundan sonra Kıyâmet kopacaktır. İşte, *Andolsun ki onları* {Kıyâmet Günü} *ihsâ etmiştir, adedleriyle saymıştır* (Meryem, 19/94) buyruğu bunu dile getirmektedir. Onlardan küçük yaşta ölenler, Rabb'lerini tanımış olmaları sebebiyle cennete konacak; büluğa çağına ulaşıp aklı erenler ise Rabb'lerini tanıyarak verdikleri mîsâkı/sözü yerine getirecek ve Rabb'lerine itaat edeceklerdir. Fakat büluğ çağına ulaşıp aklı eren kimselerden îmân etmeyenlere verdikleri ilk sözün hiçbir faydası olmayacak; üstelik onlardan alınan mîsâk/söz aleyhlerine delil olacaktır. Allah verdikleri ilk sözü bozan kimseler hakkında, *Onların* {yani, Âdem'in çocuklarının} *ekserisinde ahde vefa bulamadık. Onların ekserisini fâsıklar* {yani, isyankârlar} *bulduk* (el-A'râf, 7/102) buyurmaktadır.

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذ۪ٓي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاو۪ينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُۚ
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْۜ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذ۪ينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَد۪يۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

174. {Alınan mîsâka/söze dâir} *âyetleri,* {tevbeye} *rücû etmeleri [tevbeye dönmeleri/tevbe etmeleri] için böyle tafsil* {yani, beyân} *ediyoruz.*

175. *Onlara* {yani, Mekkelilere} *o kimsenin* {yani, Bel'âm b. Bâ'ûrâ b. Mâs ibn Harâz b. Âzer'in} *haberini* [“nebe” yani “hadîs”} *tilâvet et: Ona âyetlerimizi* {yani, ism-i azamı} *verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıktı* {yani, Allah kendisinden o âyetleri çekip aldı}, *derken şeytan onu ardına taktı da azgınlardan* {yani, dalâlete düşenlerden} *oldu.*

Bu kimse, Şam beldesindeki zorbaların bulunduğu el-Belkâ diye bilinen Amman halkındandı. –Ona el-Belkâ adının veriliş sebebi oraya Bâlek isimli bir kimsenin kıral olmuş olmasıdır.– Adı Bânûs ibn Setşerûs olan kıral Bel'am'a şöyle demişti:

— Mûsâ'ya beddu'a et!

Bel'am da şöyle karşılık vermişti:

— O bir dîn mensubudur, o'na beddu'a edilmesi yakışık almaz/uygun olmaz.

Kıralın, kendisini asmak üzere bir bal ağacının yontulmasını emretmesi üzerine Bel'am Mûsâ'ya beddu'a etmek üzere bir dişi eşek üzerin-

de yola çıktı. Askerlerini görünce eşek durdu. O da ona vurunca, eşek dedi ki:

— Bana niye vuruyorsun? Burada alev alev yanan bir ateş var. Benim ilerlememe engel oluyor. Onun için sen de geri dön!

Bel'âm b. Bâ'ûrâ b. Mâs ibn Harâz b. Âzer geri dönüp durumu kırala haber verince, kıral dedi ki:

— Ya beddu'a edersin yahut seni asarım.

Bel'am, Allah'ın ism-i azamını zikrederek Mûsâ'ya (a.s) –şehire girmemesi için– beddu'a etti, Allah da kabul etti. Durumu öğrenen Mûsâ (a.s) da, ism-i azam bilgisinin ondan alınması için du'a etti. Allah da ism-i azam bilgisini ondan çekip aldı. İşte Allah'ın, *Onlardan sıyrılıp çıktı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 176. *Eğer dileseydik onu* {âhirette} *onlarla* {yani, ona öğrettiğimiz âyetlerin: dünyada ism-i azamın bilgisi ile} *yükseltirdik, fakat o arza mıhlandı* {yani, dünyaya râzı oldu ve ona meyletti} *ve hevâsına* {yani, kendi hevâsıyla birlikte hükümdarın hevâsına} *uydu. Artık onun meseli, o köpeğin meseli gibidir:* {Bizzat kendin ya da bineğinle kovalamak için} *üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da* {yani, hiçbir şekilde hamle yapmayıp onu terk etsen de} *dilini sarkıtıp solur...*

İşte kâfirin durumu budur. Ona öğüt verilse de o dalâlettedir, öğüt verilmeyip kendi hâline bırakılsa da dalâlettedir. Bel'am ve diğer kâfirler: Mekke kâfirleri buna örnektir.

> *...Şu, âyetlerimizi* {Kur'ân-ı Kerîm'i} *tekzib eden kavmin meseli. O halde kıssayı* {yani, onlara Kur'ân'ı: Allah'ın darbettiği meselleri}, *tefekkür etmeleri* {ibret almaları ve îmân etmeleri} *için naklet!*

> 177. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib eden ve kendilerine zulmeden* {yani, Kur'ân'ı yalanlayarak kendilerine zarar veren} *o kavmin* {Mekke kâfirlerinin} *meseli ne kötü!*

> 178. *Allah kimi hidâyete* {yani, dînine} *iletirse, işte odur hidâyete eren. Kimi de* {dîninden uzaklaştırarak} *dalâlette bırakırsa, işte onlar da hüsrana uğrayanlardır.*

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

179. *Andolsun ki cin ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalbleri vardır, fakat onlarla fıkh etmezler; gözleri vardır, fakat onlarla görmezler; kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler...*

Çünkü Cenâb-ı Hakk, *Allah onların kalblerini ve semlerini/işitmelerini hatm etmiştir [mühürlemiştir] ve basarları/gözleri üzerinde bir perde/örtü vardır* (el-Bakara, 2/7) buyuruyor. İşte bundan dolayı onların kalbleri îmânı anlamaz, gözleri îmânı görmez ve kulakları da îmânı işitmez.

Sonra Allah bir mesel darbediyor:

...İşte onlar en‘âm [dört ayaklı hayvanlar] gibidir {yani, yerler, içerler, âhirete hiç bakmazlar. Tıpkı en‘âma benzerler. En‘âmın da yemekten, içmekten, cinsel ilişkiden başka bir dertleri yoktur. Bunlar da tıpkı kâfirler gibi işitmezler, akletmezler}. *Hatta onlar* {yani, Mekke kâfirleri yol itibariyle en‘âmdan/hayvanlardan} *daha dalâlettedir. İşte onlar gâfillerdir* {zira hayvanlar Rabb'lerini tanır, O'nu zikrederler, kâfirler ise Rabb'lerini tanımazlar, O'nu tevhîd etmezler}.

180. *En güzel isimler* {yani, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melîk, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bârî, el-Musavvir ve benzeri nitelikler} *Allah'ındır...*

Adamın biri namazda iken du‘a edip er-Rahmân'a yalvardı. Mekke müşriklerinden biri –ki Ebû Cehl'dir–, “Muhammed ve arkadaşları tek rabbe ibâdet ettiklerini iddia etmiyorlar mıydı? Peki şimdi ne diye iki ayrı rabbe du‘a ediyorlar?” dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *En güzel isimler/nitelikler Allah'ındır* buyruğunu indirdi.

...O halde O'na onlarla du‘a edin...

Nebî (s.a) o adamı çağırarak, “Sen, burunları yere sürtülesice o müşriklere rağmen ‘Allah’ diye de, ‘er-Rahmân’ diye de du‘a et, çünkü bu isimlerden hangisiyle du‘a edersen et en güzel isimler yalnız O'nundur” dedi.

...O'nun isimlerinde ilhâda sapanları bırakın {yani, O'nun isimlerinde hakktan uzaklaşarak ilâhlarına Lât, ‘Uzzâ, Hubel, İsâf ve Nâile gibi isimler takanları bırakın}...

Allah böylece onların, kendi ilâhlarına “Allah” adını vermelerini engellemiş oldu.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

...Onlar amellerinin karşılığını {yani, âhirette azabı} *görecekler-dir.*

181. *Halk ettiklerimizden öyle bir ümmet* {yani, usbe/topluluk} *vardır ki, hak ile hidâyet ederler* {yani, hakka davet ederler} *ve onunla adalet eylerler.*

Nebî (s.a), “Bu sizin içindir. Allah Mûsâ'ya da onun benzerini vermiştir” buyurdu.

182. *Âyetlerimizi* {yani, Kur’ân-ı Kerîm'i} *tekzib edenleri, pek yakında bilemeyecekler yerden istidrâc ile yuvarlayacağız* {yani, onları pek yakında bilmeyecekleri yerden azab ile yakalayacağız}.

Sonra Kureyş'ten alay edenler hakkında şu buyruk nâzil oldu:

183. *Ben onlara mühlet veriyorum* {yani, acelecilik ederek hemen azab etmiyorum}. *Doğrusu Benim keydim* {yani, azab ile yakalayışım} *metîndir* {yani, yakalayışım şiddetlidir}.

Allah onları bir gecede öldürdü.

أَوَلَمْ
يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ
يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
وَأَنْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

184. *Arkadaşlarında* {yani, Nebî'de (s.a)} *cinnetten* {yani, cünûndan} *bir eser olmadığını düşünmediler mi?...*

Nebî (s.a) geceleyin Safâ tepesine çıkmış, Kureyşlileri Allah'a ibâdete davet etmişti. Bundan dolayı Allah, *Arkadaşlarında cinnetten bir eser olmadığını düşünmediler mi?* buyurmaktadır.

...Doğrusu o, başka değil mübîn bir nezîrdir {yani, Muhammed, başka değil beyyin/apaçık bir rasûldür}.

Arkasından, Allah'ın yarattıkları üzerinde ibretle düşünmelerini ve Kendisini tevhîd etmelerini [birlemelerini] öğütleyerek şöyle buyuruyor:

185. *Onlar semâvât u arzın [gökler ve yerin] melekûtu hakkında ve Allah'ın* {onlarda} *halkettiği* {âyetlerden/işaretlerden} *bir şeye ve ecellerinin* {yani, helâklerinin} *yaklaştığına bakmazlar* {yani, gördükleri şeyleri yaratanın ortaksız bir ve tek rabb olduğunu anlayıp ibret almazlar} *mı? Artık onun* {yani, bu Kur’ân'ın} *ardından hangi hadîse/söze îmân edecekler* {yani, tasdik edecekler}?

186. *Allah kimi* {hidâyetten uzaklaştırarak} *dalâlete düşürürse, artık onu hidâyete iletecek yoktur ve onları tuğyanları içinde bı-*

rakır da yuvarlanır giderler {yani, dalâletleri içinde mütereddit dolaşırlar}.

187. {Kureyş kâfirleri} *sana* {yani, ey Nebî, sana} *Sâ'at'i [kâinatın dengesinin altüst olacağı, tüm canlıların yok olacağı vakti], onun ne zaman demir atacağını soruyorlar.* {Onlara} *de ki: "Onun ilmi sadece Rabbinin indindedir/yanındadır* {benim ona dâir bir bilgim yoktur}. *O'nun dışında,* {geldiği takdirde} *onun vaktini tecelli ettirecek* {yani, keşfettirecek/açığa çıkaracak} *yoktur...*

Sonra Sâ'atin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

..."Semâvât u arzda {yani, onun ilmi her ikisinde bulunanlara} *ağır gelmiştir. Başka değil size ansızın gelir." Sanki sen araştırıp ondan haberdar olmuşsun gibi sana soruyorlar* {yani, sanki onun ne zaman vukû bulacağını öğreninceye kadar sormuş da öğrenmişsin gibi sana soruyorlar}. *De ki:* "{Benim ona dâir bir ilmim yoktur}, *onun ilmi sadece Allah'ın indindedir, fakat insanların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {onun vukû bulacağını} *bilmezler."*

قل لا أملك لنفسي نفعا ولا ضرا إلا ما شاء الله ولو
كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسني السوء
إن أنا إلا نذير وبشير لقوم يؤمنون ﴿١٨٨﴾ هو الذي خلقكم
من نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن إليها فلما
تغشاها حملت حملا خفيفا فمرت به فلما أثقلت دعوا الله ربهما
لئن آتيتنا صالحا لنكونن من الشاكرين ﴿١٨٩﴾ فلما آتاهما
صالحا جعلا له شركاء فيما آتاهما فتعالى الله عما
يشركون ﴿١٩٠﴾ أيشركون ما لا يخلق شيئا وهم يخلقون ﴿١٩١﴾

188. {Ey Muhammed! onlara} *de ki: "Ben nefsim için ne bir faydaya, ne de bir zarara mâlikim* {yani, benim kendime bir hayır celbetmeye gücüm olmadığı gibi, bana gelecek bir zararı da önlemeye gücüm yoktur; dolayısıyla Sâ'at'in ilmine nasıl sahib olabilirim?!}. *Allah'ın dilemesi hariç,* {işte o bana isâbet eder, beni bu-

> lur}. *Eğer gaybı bilseydim* {yani, gayb olan zarar ve faydanın ne zaman geleceğini bilseydim}, *daha çok hayır* {yani, fayda} *elde ederdim ve bana hiçbir kötülük messetmezdi/dokunmazdı* {yani, zarar isâbet etmezdi}. *Doğrusu ben, başka değil, îman eden* {tasdik eden} *bir kavm için* {ateşe karşı} *bir nezîr ve* {cennet ile} *beşîrim.*
>
> 189. *O ki sizi bir nefsten* {yani, bir tek Âdem'den} *halk etti, ondan da –kendisinde sükûn bulsun diye– eşini yaptı* {yani, Cum'a günü uykuda iken Âdem'in kaburga kemiğinden de eşi Havva'yı yarattı}...

Âdem uyandığında yanıbaşında Havva'yı görüp sordu:

— Sen kimsin?

O da Süryanice cevab verdi:

— Ben bir kadınım.

Âdem tekrar sordu:

— Niçin yaratıldın?

Havva cevab verdi:

— Benimle sükûn bulasın diye.

Melekler, cennette tek başına bulunan Âdem'e sordular:

— Ey Âdem! Bunun adı nedir?

O cevab verdi:

— Havva.

Çünkü o hayy [diri] birisinden yaratılmıştı. Âdem'e bu adın verilmesi ise onun tatlı, kıraç, siyah çamur, beyaz çamur ve kırmızı çamur olmak üzere yeryüzünün tümünden yaratılması sebebiyledir. İşte bu nedenle onun soyundan gelenlerin de kimisi iyi, kimisi kötü, kimisi beyaz, kimisi siyah, kimisi de kırmızıdır.

> ...*Vakta ki onu örtüp bürüdü* {yani, Âdem eşiyle cima etti} *de hafif bir yük yüklendi* {yani, hamilelik ona kolay geldi}. *Bir müddet bununla* {karnındaki cenin ile} *gitti geldi...*

Öylece devam etti; yani, oturuyor, kalkıyor, oynuyor ve bundan bir rahatsızlık duymuyordu. İblîs –ki adı el-Hâris'di– sûretini değiştirerek ona geldi ve dedi ki:

— Ey Havva! Belki de senin karnındaki bir hayvandır.

Havva karşılık verdi:

— Bilmiyorum.

Sonra İblîs yanından uzaklaşıp gitti.

> ...*Nihâyet ağırlaşınca* {yani, cenin karnında büyüyüp ağırlaşınca/doğum vakti yaklaşınca},...

İblîs ona ikinci bir defa daha gelip sordu:

— Ey Havva! Kendini nasıl buluyorsun?

Havva onu tanımıyordu. Dedi ki:

— Ben karnımdakinin beni korkuttuğun gibi olacağından korkuyorum. Oturduğum vakit kalkamıyorum.

İblîs sordu:

— Allah'a du'a etsen de onu seninle Âdem gibi bir insan kılsa, ona benim adımı verir misin?

Havva cevab verdi:

— Evet.

Sonra İblîs yanından ayrılıp gitti. Havva, Âdem'e (a.s) dedi ki:

— Bana birisi gelerek karnımdakinin bir hayvan olduğunu söyledi. Ben de onun ağırlığını hissediyorum, dediği gibi olacağından korkuyorum.

O sırada Âdem ile Havva'nın, doğacak bebekleri dışında hiçbir düşünceleri yoktu. Bunun üzerine Allah'a du'a etmeye koyuldular.

> ...*o ikisi Rabb'leri Allah'a şöyle du'a ettiler: "Eğer bize bir sâlih (evlat) verirsen* {yani, bu çocuğu yaratılışı düzgün/eksiksiz olarak verirsen}, {bu nimet dolayısıyla} *şükredenlerden oluruz."*

Sonunda düzgün/eksiksiz, azaları yerli yerinde bir çocuk doğurdu. İblîs, Havva'ya geldi. O onu tanımadı. İblîs sordu:

— Bana söz verdiğin şekilde niye ona adımı vermedin?

Havva dedi:

— 'Abdu'l-Hâris.

Ve onu yalanladı.[14] Bunun üzerine ona 'Abdu'l-Hâris adını verdi. Âdem de bu ismi beğendi, fakat çocuk öldü. İşte Allah'ın bundan sonraki buyruğu bunu dile getirmektedir:

> 190. *O ikisine bir sâlih (evlat)* {yani, yaratılışı düzgün/eksiksiz bir çocuk} *verince, kendilerine verdiği hakkında O'na ortaklar koştular* {yani, ona 'Abdu'l-Hâris [Hâris'in kulu (–ki şeytanın adıdır–)] adını vererek İblîsi ortak koştular}...

Bu, ibâdet söz konusu olmaksızın itaatte bir şirk idi. Başka bir deyişle, Rabb'lerine ibâdette bir şirk değildi. İfade burada sona ermektedir.

Mekke kâfirlerini söz konusu ederek âyetin başı ile ilgili olmak üzere Allah şöyle buyurmaktadır:

> ...*Allah onların ortak koşmalarından yücedir* {yani, Allah'ın azameti Mekke müşriklerinin şirklerinden yücedir}.
>
> 191. *Kendileri* {uydurma ilâhları} *halk edilmiş* {yani, elleriyle onlar tarafından yontulup yapılmış} *olan ve hiçbir şey* {yani, sinek ya da başka bir varlık} *halk edemeyen* {uydurma ilâhları: Lât'ı, 'Uzzâ'yı, Menât'ı ve diğer ilâhları Allah'la birlikte ilâh kabul ederek} *ortak mı koşuyorlar?*

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾
وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا
أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

---

14 *Havva dedi: "'Abdu'l-Hâris ve onu yalanladı"* ibaresinin burada pek anlamı görünmüyor. Siyak ve sibaktan anlaşıldığı kadarıyla bu kısım şöyle olabilir: Havva, "Adın nedir?" diye sordu. İblis, "'Abdu'l-Hâris" cevabını verdi. Bunun üzerine Havva çocuğuna 'Abdu'l-Hâris adını koydu. (Çeviren)

192. *Halbuki bunlar* {yani, putlar, uydurma ilâhlar} *kendilerine hiçbir şekilde yardım edemez* {yani, bu ilâhlar/putlar, kendilerine ibâdet eden Mekke kâfirlerinin başına gelen hiçbir kötülüğü önleyemezler}, *hatta kendilerine bile yardım edemezler* {yani, bu putlar kendilerine kötülük yapmak isteyen kimselere bile engel olamazlar. Öyleyse, nasıl Rabbinize ibâdeti terkedip bu durumdaki varlıklara ibâdet edersiniz?}.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

193. *Eğer siz onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *hidâyete çağırsanız, size* {kasıt yalnızca Nebî'dir (s.a)} *tâbi olmazlar. Onları* {hidâyete} *çağırsanız da, sussanız da size karşı* {durumları} *birdir* {zira onlar size uymayacaklardır}.

Sonra Allah sahte ilâhların durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

194. {Mekke kâfirlerine de ki:} *"Allah'ı bırakıp da çağırdıklarınız* {yani, ibâdet ettiğiniz o uydurma ilâhlar} *sizin emsâlinizdir* {yani, onlar ilâh değildir}. *Şâyet* {onların ilâh oldukları iddianızda} *doğru iseniz, haydi onlara du'a edin* {yani, onlardan bir şeyler isteyin} *de size icabet etsinler."*

195. *Onların yürüyecek ayakları, tutacak elleri, görecek gözleri, işitecek kulakları mı var?!* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Haydi şerîklerinizi* {yani, şirk koştuğunuz uydurma ilâhlarınızı} *çağırın. Sonra* {siz ve diğer bütün sahte ilâhlar} *bana keyd yapın/tuzak kurun ve bana göz açtırmayın."*

إِنَّ وَلِـيِّۦَ اللَّهُ الَّذِى نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾
وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا
أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

196. *"Doğrusu benim velîm, o Kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *indiren Allah'tır ve o sâlihlerin velîsidir."*

197. {Ey Mekke kâfirler!} *Sizin O'ndan başka du'a* {ibâdet} *ettiklerinizin* {yani, ilâh kabul ettiklerinizin} *ise ne size, ne kendilerine yardım etmeye güçleri yeter* {yani, bu sahte ilâhlar, başınıza

gelen kötülüğü önleyemedikleri gibi, kendilerine kötülük yapmak isteyenleri de engelleyemezler}.

وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ اِنَّ
الَّذِينَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طَٓائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَاِذَا هُمْ
مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَاِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾
وَاِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ اِنَّمَا اَتَّبِعُ مَا يُوحٰى
اِلَيَّ مِنْ رَبّ۪ي هٰذَا بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ ف۪ي نَفْسِكَ
تَضَرُّعًا وَخ۪يفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِل۪ينَ ﴿٢٠٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ عِنْدَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

198. {Ey Nebî!} *Eğer onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *hidâyete çağırsanız,* {hidâyeti} *duymazlar. Onların sana baktıklarını görürsün, halbuki onlar* {hidâyeti} *görmezler.*

199. {Ey Nebî!} *Sen affı al* {yani, ihtiyaçlarından arta kalandan verdikleri sadakayı al}, *urf* {ma‘rûf} *ile emret ve câhillerden* {yani, Ebû Cehl'den ve onun sana yaptığı câhillikten} *yüz çevir!*

Tevbe sûresindeki sadaka âyeti (60 yahut 102. âyet) affı [ihtiyaçtan arta kalanı tasadduk etmeyi], kılıç âyeti de câhillerden yüz çevirmeyi neshetmiştir.[15]

---

15 Usül alimlerince tanımlandığı şekliyle “nesh” öncekinde de, burada da tahakkuk etmemektedir. Çünkü yüz çevirmenin de, kılıç kullanmanın da ayrı

200. *Sana şeytandan bir zeğ [tahrik] gelirse* {yani, Ebû Cehl'in durumu ile ilgili şeytandan bir fitne gelip seni bulacak olursa}, *hemen Allah'a istiâze et/sığın. Elbette O* {istiâzeye} *semîdir,* {ona} *alîmdir.*

Bunun bir benzeri de Fussilet sûresinde (26. âyette) yer almaktadır.

Sonra Ebû Cehl'in durumu hakkında Nebî'ye (s.a) haber vererek mü'minler ile kâfirlerin âkıbetiyle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

201. {Şirkten} *ittika edenlere şeytandan bir tayf/vesvese geldiğinde, tezekkür ederler de onlar hemen basîretlerine sahib olurlar* {yani, ittika edenlere şeytandan bir vesvese gelecek olursa hemen hatırlar ve onun bir ma'siyet olduğunu anlayıp Allah'tan korktukları için ondan uzaklaşırlar}.

Arkasından kâfiri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

202. *Kardeşleri* {yani, arkadaşları: Mekke kâfirlerinin kardeşleri olan şeytanlar} *ise onları gayya* {yani, şirke, dalâlet ve ma'siyete} *sürüklerler. Sonra onlar* {o işlerden} *ellerini çekmezler* {yani, ittika edenler ma'siyetleri görüp anlar ve onlardan uzaklaşır, bunlar ise o ma'siyetleri görüp anlamazlar, onların içine dalarlar}.

203. *Onlara bir âyet* {yani, Kur'ân'dan bir hadîs} *getirmediğin vakit* {bu, Mekke'de Kur'ân'ın nüzûlünde bir aranın meydana gelmesi hâli ile ilgilidir}, *"Onu kendin uyduruverseydin ya" derler* {yani, Mekke kâfirleri, "Ey Muhammed! Onu niye sen uydurmadın" derler. Çünkü onlar, "Bundan başka bir Kur'ân getir ya da onu değiştir" diyorlardı}. {Sen Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben sadece Rabbimden bana vahyolunana tâbi olurum* {yani, bana ne emir verilirse ona uyarım}. *Bu, Rabbinizden gelen basiretlerdir* {yani, bir burhândır: bu Kur'ân Rabbinizden gelen bir be-

---

dönemleri olmuştur. Bu hususta Mukâtil de çağdaşları gibidir. Zira onlar, her kayıtlama veya tahsis hakkında da "nesh" tabirini kullanıyorlardı. Hatta istisnâya bile "nesh" adını veriyorlardı. Mesela kılıç âyeti, câhillerden yüz çevirmeyi belli bir zaman ile sınırlandırmış, yani selefin ifadesine göre onu neshetmiştir. Usûl alimlerince kabul edilen "nesh" ise, şâriin daha önce indirdiği şer'î bir hükmü daha sonra indirdiği başka bir şer'î hüküm ile -ikisini bir arada uygulamaya imkân olmayacak şekilde- kaldırmasıdır. Bu tanım ise, Mukâtil'in buradaki açıklamalarıyla örtüşmemektedir.

yândır} *ve* {bu Kur'ân} *îmân eden* {yani, onun Allah'tan geldiğini tasdik eden} *bir kavim için* {delaletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan koruyan} *bir rahmettir.*

204. *Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız.*

205. *Rabbini* {namazda kıraat ederek [Kur'ân okuyarak]} *için-den tazarru ile* {yani, müstekîn olarak [O'na boyun eğerek]} *ve* {azabından} *korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve* {namazda Kur'ân okumaktan uzak kalarak} *gâfillerden olma!*

206. *Kuşkusuz Rabbinin indindekiler* {yani, melekler} *O'nun ibâdetinden* {Mekke kâfirlerinin yaptıkları gibi} *istikbâr etmez-ler/büyüklenmezler...*

Mekke kâfirleri, *Rahmân da neymiş, senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim?* (el-Furkân, 25/60) diyerek, secde etmeyip büyüklenmişlerdi. Allah ise meleklerin böyle olmadığını haber vermekte ve onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

...O'nu tesbih ederler {yani, Rabb'lerini zikrederler} *ve O'na secde ederler* {yani, salât ederler}.

8. ENFÂL SÛRESİ

Hani o kâfirler sana mekr ediyorlardı... (el-Enfâl, 8/30) âyeti dışında tümü Medine'de inen Enfâl sûresi, Kûfîyyûna göre 75 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ
حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Sana enfâli* {yani, onlara va‘d ettiğin nâfileyi [fazladan vereceğin şeyleri]} *soruyorlar...*

Rasûlullah (s.a) Bedir günü şöyle dedi: “Allah bana zafer ya da ganimet va‘d etti. Bu sebeble kim birisini öldürür yahut bir esir alırsa onların askerlerinden ona –inşâallah– şunlar şunlar verilecektir. Kim de askerlerden birinin başını getirirse, ona da çocuk bir köle ya da câriye verilecektir.”

İki ordu karşı karşıya geldiğinde, müşrikler ve onlara tâbi olanlar bozguna uğradılar. Müslümanlar da onları takib ettiler. O gün müşriklerin 70'ni esir almış, 72'sini de öldürmüşlerdi. Ensâr'dan Ebu'l-Yesâr, “Bize ganimetten va‘d ettiklerini ver” dedi.

Ebu'l-Yesâr iki kişiyi öldürmüş ve ‘Abbâs b. ‘Abdu'l-Muttalib ile Ebû Azze b. ‘Umeyr b. Hişâm b. ‘Abdi'l-Berr'i –ki Bedir günü müşriklerin sancağını taşıyordu– de esir almıştı. Ensâr'dan Sâideoğulları'ndan Sa‘d b. Ubâde, Nebî'ye (s.a) dedi ki: “Bunların yaptıkları gibi müşrikleri takip etmemizi engelleyen ne âhireti istemeyişimiz, ne de düşmandan

korkmamızdır. Biz senin bulunduğun safı korumasız bırakmaktan, müşriklerin süvari ya da piyadelerinin senin üzerine saldırmasından ve sana bir musibet gelmesinden korktuk. Eğer bunlara daha önce söyledikleri verecek olursan, diğer ashâbına fazla bir şey kalmayacaktır."

Bunun üzerine Allah, *Sana enfâli soruyorlar* buyruklarını indirdi. Kasdedilenler ise, Ensâr'dan Seleme b. Cuşem b. Mâlikoğulları'ndan Ebu'l-Yesâr –ki asıl adı Ka'b b. 'Amr'dır– ile 'Avf b. Hazrecoğulları'ndan Mâlik b. Duhşum idi.

> ...{Ey Muhammed onlara} *de ki: "Enfâl Allah'ın ve Rasûl'ündür. O halde Allah'a ittika edin ve aranızı ıslah edin* {yani, aldığınız ganimetleri geri verin}. *Eğer mü'minler* {yani, tevhîdi tasdik edenler} *iseniz,* {aranızı ıslah emek/düzeltmek hususunda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin!*

Sonra onları şöyle nitelendirmektedir:

> 2. *Mü'minler sadece Allah anıldığı zaman kalbleri titreyen ve* {arayı düzeltmek hususunda} *ve âyetleri onlara okunduğunda îmânları artan* {yani, Allah'ın bundan önce Kur'ân'dan indirdiklerini tasdik etmekle birlikte yeni indirdiklerini de tasdik ederek îmânları artan} *ve Rabb'lerine tevekkül edenlerdir* {yani, O'na güvenip dayananlardır}.

Onların niteliklerini saymayı şöyle sürdürmektedir:

> 3. *Onlar ki salâtı ikame ederler* {yani, namazı vakitlerinde kılarlar, rükûunu ve sücûdunu eksiksiz yaparlar} *ve* {Rabb'lerine itaat yolunda} *kendilerine rızık olarak verdiğimizden* {yani, mallardan} *infak ederler.*

> 4. *İşte onlar gerçek mü'minlerdir* {yani, münâfıklar gibi îmânlarında kuşku-tereddüt yoktur}. *Onlar için* {bundan dolayı âhirette cennette} *Rabb'leri indinde dereceler* {yani, üstün faziletler}, {günahları için} *bir mağfiret ve* {cennette} *kerîm* {yani, güzel} *bir rızık vardır.*

Bu âyetler nâzil olunca ashâb, "Biz Rasûlullah'ın (s.a) emrini dinler ve itaat ederiz" dediler. Bunun üzerine ganimetler Medine'ye dönünceye kadar paylaştırılmadı. Rasûlullah (s.a) Medine'ye döndükten sonra ganimetin beşte-birini ayırdı ve geriye kalanı aralarında eşit olarak paylaştırdı.

كَمَا

اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ
اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ
اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ
وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ
﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾
اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنّ۪ي مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ
مِنَ الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾

5. *Nitekim Rabbin seni hakk ile evinden çıkarmıştı...*

Kureyş kâfirlerine ait kervan Şam tarafından gelip Mekke'ye gidiyordu. Kervanda Ebû Süfyân b. Harb, ‘Amr b. el-‘Âs, ‘Amr b. Hişâm, Mahreme b. Nevfel ez-Zührî de vardı. Bunlar Rasûlullah'ın (s.a) üzerlerine gelmek istediği haberini alınca, ‘Amr b. Damdam el-Gıfârî'yi Mekke'ye yardım istemek üzere gönderdiler. Bunun üzerine Kureyşliler yola koyuldu. Nebî (s.a) de Adî b. Ebi'z-Zağfâ'yı[1] kervan hakkında bilgi toplamak üzere gönderdi. Cebrâîl (a.s) inerek Nebî'ye (s.a) Mekkelilerin kervanını haber vermesi üzerine Nebî (s.a) ashâbına sordu:

— Allah size iki şeyden birini: kervanı veya zafer ve ganimeti va‘d etti, görüşünüz nedir?

Onlar, savaşmaktan hoşlanmayarak kervan üzerine yürüme görüşünde olduklarını şu şekilde ifade ettiler:

— Biz savaş için gereken hazırlığı yapmadık; sadece kervan için yola çıktık.

Sonra Nebî (s.a) tekrar sordu. Onlar yine kervan üzerine yürüme

---

1 *ed-Durru'l-Mensur,* VI, 17'de, Adî b. Ebî Zağba şeklindedir. (Çeviren)

görüşünde olduklarını ifade ettiler. Bu sefer Ensâr'dan Sa'd b. Ubâde şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen kendi durumunu ölç-biç ve verdiğin kararı uygula. Allah'a yemin ederiz ki, eğer bizi Aden'e kadar yürütsen bile Ensâr'dan bir kişi senden geri kalmayacaktır.

Nebî (s.a), sevinci yüzünden fark edilecek kadar memnun oldu. el-Mikdâd b. el-Esved el-Kindî de şöyle dedi:

— Biz de seninle beraberiz.

Bunun üzerine Nebî (s.a) güldü ve onlara güzel sözlerle karşılık verdi. Allah da, *Nitekim Rabbin seni hakk ile evinden çıkarmıştı...* buyruğunu indirdi.

...ve mü'minlerden bir ferîq/kesim {savaştan} *hoşlanmıyordu.*

İşte bu sebebten, *Allah'a ittika edin ve* {ganimet hususunda} *aranızı düzeltin* buyuruldu.

Görüldüğü gibi buyrukta takdim söz konusudur. Sonra şöyle buyuruyor:

6. *Tebeyyün etmesinin ardından hakk hususunda* {yani, senin, Allah'ın sana emrettiğini uyguladığın hususta}, *göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle mücadele ediyorlardı.*

7. *Hani Allah size o iki tâifenin* {yani, kervanın veya müşrik ordusunun} *birini* {bozguna uğratmak şeklinde} *size va'd ediyordu ki: muhakkak o sizin olacak. Siz ise şevketsiz olanın* {yani, kervanın} *sizin olmasını arzu ediyordunuz. Oysa Allah kelimeleriyle hakkı üstün kılmayı* {yani, sana indirdikleriyle İslâm'ı hakikat olarak ortaya koymayı} *ve kâfirlerin arkasını* {yani, Bedir'de onların kökünü} *kesmeyi irade ediyordu.*

8. *Ta ki hakkı* {yani, İslâm'ı} *hakk tanıtsın ve bâtılı* {yani, şirki: şeytana ibâdeti} *ibtal etsin. Mücrimler* {yani, Mekke kâfirleri} *hoşlanmasa da.*

9. *Hani siz Rabbinize istiğâse ediyordunuz...*

Nebî (s.a) Bedir günü müşrikleri görüp de Allah'ın yardımı olmaksızın onlara güç yetiremeyeceğini anlayınca Rabbine, "Allahım! Sen ba-

na savaşmamı emrettin, bana zafer va‘d ettin. Kuşkusuz Sen sözünden caymazsın" diye du‘a etti. Rabbi de o'nun du‘asını kabul ederek şu buyrukları indirdi:

> *...Hani siz* {nasr [yardım/zafer} hususunda} *Rabbinize istiğâse ediyordunuz da, "Muhakkak* {Bedir günü} *birbiri ardınca bin melek ile imdat edeceğim" diye size icabet etmişti.*

Buradaki *mürdifîn* [birbiri ardınca] lafzı, (mana itibariyle) *rusulenâ tetrâ* [rasûllerimizi birbiri ardınca] (el-Mü'minûn, 23/44); *tayran ebâbil* [arka arkaya sürüler hâlinde/bölük bölük kuşlar] (el-Fîl, 105/3) ve *yursili's-semâe aleykum midrâren* [ardı ardına üzerinize semâyı göndersin] (Hûd, 11/52) ibarelerine benzemektedir.

Cibrîl (a.s) bin melekle inip Müslümanların karargahının –aralarında Ebû Bekr'in de bulunduğu– sağ cenahında 500 melek ile birlikte durdu. Mikâîl de 500 melekle inerek –aralarında Ömer'in (r.a) de bulunduğu– Müslümanların karargahının sol cenahında yer aldı. Hepsi de beyaz elbiseli, beyaz sarıklı adamlar sûretinde idi. Sarıklarının bir ucunu omuzları arasına sarkıtmışlardı. Melekler Bedir günü de savaşmış, fakat Ahzâb [Hendek] ve Hayber günü savaşmamışlardı.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى
وَلِتَطْمَئِنَّ بِه۪ قُلُوبُكُمْۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ
اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿١٠﴾ اِذْ يُغَشّ۪يكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِه۪ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَۜ ﴿١١﴾

> 10. *Allah onu* {yani, melekleri yardıma göndermeyi}, *başka değil bir müjde olsun ve onunla kalbleriniz itminân bulsun* {yani, bu müjde sebebiyle kalbleriniz sükûnete ersin} *diye yaptı. Allah'ın indinden olması hariç nasr/yardım yoktur* {yani, O'ndan başkasından yardım gelmez. Zafer, sayıya bağlı değildir, Allah indindendir}. *Kuşku yok ki Allah azîzdir* {yani, gücüne karşı konulamaz}, *hakîmdir* {yani, emrinde: zafer hükmünde hakîmdir}.

11. *Hani O'ndan bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyor...*

Buyruk şuna işârettir: Mekke kâfirleri, Nebî'den (s.a) önce Bedir suyuna varmış, suyu arkalarına alarak konaklamışlardı. Müslümanlar da karşılarında su bulunmayan bir yerde konaklamıştı. Kendileri ile düşmanları arasında ise kumlu bir vâdi vardı. Müslümanlar bir gece ve bir gündüz boyunca abdestsiz ve hatta kimileri cünüb olarak kaldı. Bu durumdalarken –Allah'ın laneti üzerine olasıca– İblîs onlara sokularak dedi ki: "Siz Allah'ın dîni üzere O'nun dostları olduğunuzu iddia ediyorsunuz! Oysa susuz bırakıldınız; abdestsiz namaz kılıyorsunuz. Şunlar, karşı karşıya bulunduğunuz susuzluk ve belâ sebebiyle saldırıya geçmeyi erteliyorlar. Nihâyet susuzluktan hareket edemeyecek hâle geldiğinizde, üzerinize gelecek, siz birbirinizi göremezken onlar sizi iplerle bağlayacak, aranızdan diledikleri kimseleri öldürecekler, sonra da kalanlarınızı alıp Mekke'ye gidecekler."

Bundan dolayı Müslümanlar üzüldüler, korktular ve uyuyamaz oldular. Allah Teâlâ –mü'minlerin kalblerindeki üzüntü ve korkuyu bildiğinden– tarafından bir emniyet olmak üzere kederlerini gidermek için onları uykuya daldırdı, geceleyin de yağmur yağdırdı. Yağan bol yağmurla vâdiler taştı. Müslümanlar susuzluklarını giderip kaplarını doldurdular, develerine de su içirdiler, ayrıca havuzlar yapıp su biriktirdiler. Ayakları altındaki kum da sertleşti. Daha önce topuklarına kadar kuma batıyorlardı. Mü'minler arasında sadece iki süvari bulunuyordu; biri el-Mıkdad b. el-Esved, diğeri de Ebû Mersed el-Ganevî idi. Yine mü'minlerden sadece altı kişi zırhlı bulunuyordu. Bununla ilgili olarak Allah şu buyruklarını indirdi:

> *...Hani O'ndan [Kendisinden] bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyor ve üzerinize semâdan bir su indiriyordu ki sizi onunla* {hadesten ve cünüblükten} *arındırsın, şeytanın riczini* {yani, kalblerinize ilka ettiği vesvese ve üzüntüyü} *sizden gidersin, kalblerinize* {şeytanın korkutmalarına karşı îmân ile} *râbıta versin ve onunla* {yağmurla} *ayaklarınıza sebat versin.*

Allah durumlarını anlattıktan sonra meleklere vahyini şöylece söz konusu etmektedir:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللّٰهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

12. *Hani Rabbin meleklere şöyle vahy ediyordu: "Kuşkusuz Ben sizinle beraberim. Îmân edenlere* {zaferi müjdeleyerek} *sebat verin...*

Melekler ilk safta insan sûretinde yer almış ve "Müjdeler olsun ki siz sayıca çoksunuz, onlar ise azdır. Size yardım edecek olan Allah'tır" demişlerdi. Fakat insanlar bu zaferi onların kazandığını zannederler.

..."Ben {Bedir günü Allah'ın vahdâniyetini inkâr eden} *kâfirlerin kalblerine korku salacağım. Artık onların boyunlarının üstüne vurun,...*

Arablar boynu kasdederek, "Başının üstüne vuracağım" derler.

..."Onlardan her birinin parmağına {yani, azalarına} {kılıçla} *vurun!"*

13. *Şu* {yani, başlarına gelen bu hâl}, *onların Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı gelmeleri* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne düşmanlık etmeleri} *sebebiyledir. Kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı gelirse* {yani, düşmanlık ederse}, *doğrusu* {cezalandırdığı takdirde} *Allah'ın ikabı şiddetlidir.*

14. *Şunu* {yani, Bedir günü dünyadaki öldürülmeyi} *tadın.* {Allah'ın vahdâniyetini inkâr eden} *kâfirler için* {öldürülmenin ve

meleklerin yüzlerine-sırtlarına vurmalarının yanısıra âhirette de} *ateş azabı vardır.*

15. *Ey îmân edenler!* {Allah'ın tevhîdine} *küfredenlerle* {Bedir günü} *toplu halde karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin.*

16. *Kim böyle bir günde, dönüp savaşmak* {yani, bir taktik gereği/bir savaş hilesi olarak tekrar hücum etmek üzere firar ediyor gibi görünmek} *veya başka bir bölüğe katılmak* {yani, Nebî'nin (s.a) saflarına katılmak} *gayesi ile olmaksızın arkasını çevirip kaçarsa, muhakkak o Allah'ın gazabına uğramış* {yani, Allah tarafından kendisine gazab edilmesini gerektirecek bir iş yapmış} *olur. Onun me'vâsı* {yani, masîri [varacağı yer]} *cehennemdir. O ne kötü bir masîrdir [varılacak yerdir]!*

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَنًا
اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ الْفَتْحُ وَاِنْ تَنْتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ
تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا
وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا
لَاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

17. *Onları siz katletmediniz* {yani, onları siz öldürmediniz},...

Mü'minlerin bazısı, "Ben yaptım ve ben öldürdüm" diyordu. Bunun üzerine, *Onları siz katletmediniz* buyruğu nâzil oldu.

> *...fakat Allah onları katletti. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı...*

Nebî (s.a) müşrikler karşısında saf tutunca, vâdiden üç avuç kum ve çakıl alarak du'a etti ve onları 'Alî b. Ebî Tâlib'e verdi, o da düşmanların yüzüne karşı savurdu. (Nebî) de, "Allahım! Kalblerine korku ver, ayaklarını sars" diye beddu'a etti. Allah da yüzlerini, gözlerini atılan kum ve çakıl ile doldurdu. Üçüncü avucu atınca dağılıp kaçtılar. Müslümanlar da arkalarından giderek kimilerini öldürdü, kimilerini esir aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...Mü'minleri Kendinden güzel bir imtihan ile* {yani, kimilerini öldürmek, kimilerini esir almak sûretiyle} *imtihan etmek için. Kuşkusuz ki Allah* {Nebî'nin (s.a) du'asına} *semîdir,* {ona} *alîmdir.*
>
> 18. *Şu hâliniz* {yani, nasr/zafer} *(idi Allah'ın muradı) ve kuşkusuz Allah kâfirlerin keydini zayıflatandır.*
>
> 19. *Eğer fetih istiyorsanız, işte size o fetih geldi* {yani, eğer siz yardım gelmesi için du'a ediyorsanız, işte dediğiniz yardım geldi ve ben dediğiniz şekilde olanlara yardım ettim}...

Buyruk şuna işârettir: 'Abdulmuttalib'in kızı 'Âtike, rüyasında bir atlının Mescid-i Haram'a girerek, "Ey âl-i Kureyş! Bir ya da iki gece içinde savaşa çıkın" diye nida ettiğini; sonra bu atlının Ka'be'nin üstüne ve Ebû Kubeys tepesine çıkarak aynı nidayı iki defa daha tekrarladığını; ardından da dağdan bir kaya parçası koparak dağa vurduğunu, bunun üzerine kayanın paramparça olduğunu ve bu parçalardan Mekke'de isâbet etmedik hiçbir ev kalmadığını gördü. Sabah olunca korku ile kardeşi 'Abbâs'a durumu bildirdi. O sırada 'Abbas'ın yanında bulunan Ebû Cehl b. Hişâm şöyle dedi:

— Ey âl-i Kureyş! 'Abdulmuttaliboğulları'ndan bizi kurtarmayacak mısınız? Onlar erkeklerinin nebîlik taslaması ile yetinmediler. Şimdi kadınları da nebîlik taslamaya koyuldu.

Ardından da 'Abbâs'a dedi ki:

— Erkeklerinizin nebîlik yaptığı yetmezmiş gibi, şimdi de kadınlarınız nebîlik yapıyor. Allah'a yemin ederim ya bu işten vazgeçersiniz, ya da...

Onları bu şekilde tehdit etti.

Bunun üzerine ‘Abbâs şöyle dedi:

— Arzu ediyorsanız hemen şu anda söylediklerimizin gerçek olduğunu size gösterebiliriz.

Bu sırada Gıfaroğulları'ndan Damdam b. ‘Amr gelip dedi ki:

— Kervanınız tehlikede, ya yetişip kurtarabilirsiniz ya da yetişemezsiniz.

Ebû Cehl ve arkadaşları kalkıp Ka‘be'nin örtülerine asıldılar. Arkasından Ebû Cehl şöyle du‘a etti:

— Allahım! İki ordunun daha üstün ve iki kabilenin daha şerefli olanına yardım et!

Sonra da binilebilir olsun olmasın buldukları bineklere koştular.

Ebû Süfyân'a yardım etmek üzere yola koyuldular. Ebû Süfyân asıl yolu bırakarak deniz kıyısını takip etti ve Mekke'ye geldi. Ebû Cehl beraberindeki müşriklerle birlikte Nebî'den (s.a) önce Bedir suyuna vardı. Birbirleriyle karşılaşınca Ebû Cehl şöyle du‘a etti:

— Allahım! Bizimle Muhammed arasındaki hükmünü ver. Allahım! Hangi tarafı daha çok seviyor, hangi taraftan daha hoşnut isen ona yardım et!

Allah da bunu yaptı: Müşrikleri bozguna uğrattı, onların bir kısmının öldürülmesini sağladı, mü’minleri de yardımıyla gâlib kıldı. Allah, Ebû Cehl'in du‘asına karşılık, *Eğer fetih istiyorsanız, işte size o fetih geldi* buyruklarını indirdi.

> ...*Eğer vazgeçerseniz o, sizin için* {savaştan} *daha hayırlıdır. Yok tekrar* {onlarla savaşmaya} *dönerseniz, Biz de* {Bedir'de yaptığımız şekilde yenilgiye uğratarak bir kısmınızın öldürülmesini sağlayarak sizin aleyhinize} *döneriz. Topluluğunuzun çokluğu size fayda vermez, çünkü Allah* {yardımıyla} *mü’minlerle beraberdir.*
>
> 20. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenler}! {Ganimet hususunda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin.* {Size verilen öğütleri} *işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin!*

Sonra Allah mü'minlere öğüt vererek buyuruyor ki:

21. *İşitmedikleri halde,* {îmânı} *"İşittik" diyenler* {yani, o münâfıklar} *gibi olmayın.*

22. *Doğrusu Allah indinde devvâbın [canlıların] en şerlisi,* {îmândan yana} *sağırlar ve* {îmânı dilleriyle ifade etmeyen} *dilsizlerdir, ki onlar* {yani, İbn 'Abduddâr b. Kusay, Ebu'l-Hâris b. Alkame, Talha b. Osmân, Osmân, Şâfii, Ebu'l-Culâs, Ebû Sa'd, el-Hâris, el-Kâsıt b. Şureyh ve Evtât b. Şurahbil} *akletmezler.*

Sonra Allah Teâlâ onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

23. .*Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, onlara işittirirdi* {yani, onlara îmânı verirdi}. *Şâyet onlara işittirmiş* {yani, îmân vermiş} *olsaydı, yine tevelli ederlerdi* {yani, ondan/îmândan yüz çevirirlerdi}. *Zira onlar yüz çevirenlerdir.*

Allah onların bedbaht olacaklarını önceden bilmiştir. *Onların Beyt'in yanındaki salâtları, başka değil ıslık çalmak ve el çırpmaktır…* (el-Enfâl, 8/35) âyeti sonuna kadar onlar hakkında inmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ
لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

24. *Ey îmân edenler! Sizi, size hayat verecek şeylere* {yani, O, zelîlken size hayat verdi. Zayıfken sizi korudu. İşte bu sizin için bir hayattır} *çağırdığı* {yani, Allah'ın size va'd ettiği harbe çağırdığı} *zaman, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne* {savaşa dâir emrine itaat ederek} *icabet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer* {yani, mü'minin kalbi ile küfür arasına, kâfirin kalbi ile îmân arasına girer} *ve muhakkak* {âhirette} *O'na haşr olunacaksınız [O'nun huzuruna toplanacaksınız]* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

25. *Sizden hasseten zulmedenlere erişmekle kalmayacak* {sizden

sonrakilere isâbet edecek olan} *bir fitneye karşı ittika* {yani, hazer} *edin...*

Bu fitne, aralarında Talha ve ez-Zübeyr'in de bulunduğu Cemel günü onlara isâbet etmiştir.

Arkasından Allah onları şöylece sakındırıyor:

> *...ve bilin ki Allah'ın ikabı,* {cezalandıracak olursa} *kuşkusuz şiddetlidir.*

Onlara nimetlerini hatırlatmak üzere de buyuruyor ki:

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ
أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ
عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ
يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ
وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

> 26. *Ve hatırlayın ki, siz* {yani, hasseten Muhacirler} *bir zamanlar yeryüzünde* {yani, Mekke'de} *mustaz'af* {yani, Mekkeliler tarafından zaafa uğratılmış} *bir azınlıktınız. İnsanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *sizi kapıvermesinden korkuyordunuz.*

Bu âyet Bedir savaşından sonra inmiştir. Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

> *...O sizi* {Medine'de Ensâr arasında} *barındırdı. Yardımıyla sizi teyid etti* {Bedir günü verdiği zaferle sizi kuvvetlendirdi} *ve tay-*

yibâttan sizi rızıklandırdı {yani, helâl rızıktan sizi rızıklandırdı ve Bedir'de size ganimetler verdi} *ki* {bu âyette sözü edilen nimetler sebebiyle Rabbinize} *şükredesiniz.*

27. *Ey îmân edenler! Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne hâinlik etmeyin...*

Kasdedilen kişi, Ebû Lubâbe'dir. Bu âyet onun hakkında inmiştir.

("Hâinlik" lafzının kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *O ikisine hâinlik ettiler* (et-Tahrîm, 66/10) âyetidir. Bu hâinlik ise, karılarının, dîn hususunda onlara muhalefet etmeleridir. Yoksa iffet hususunda kocalarına ihânet etmemişlerdi.

Ebû Lubâbe –ki asıl adı Mervan b. 'Abdu'l-Munzir'dir– Ensâr'dan 'Amr b. 'Avfoğulları'ndandır. Hâdise şöyle olmuştur: Nebî (s.a) Kureyza Yahudilerini yirmibir gün muhasara etti. Nihâyet Benî Nadîr ile yaptığı barış antlaşmasının şartlarıyla: Şam [Suriye] topraklarında bulunan Ezri'ât ve Erîhâ'dki dîn kardeşlerinin yanına gitmelerine izin verilmesi şartıyla barış istediler. Ancak Nebî (s.a), kayıtsız şartsız teslim olmaları dışında muhasarayı kaldırmayı kabul etmedi. Fakat onlar buna yanaşmayıp dediler ki:

— Sen bize Ebû Lubâbe'yi gönder.

Onlarla antlaşmalı olan Ebû Lubâbe, onlara karşı kötülük düşünmeyen birisi idi. Nebî (s.a) onu Benî Kurayza'ya gönderdi. Benî Kurayza ona sordu:

— Ey Ebû Lubâbe! Muhammed'in (s.a) vereceği hükmü kabul ederek silahlarımızı bırakalım mı?

Ebû Lubâbe –eliyle boğazını göstererek– cevab verdi:

— Hakkınızda verilecek hüküm, ölümdür. Onun için silahlarınızı bırakmayın.

Onlar da ona itaat ettiler. Ebû Lubâbe ve oğlu da onlarla birlikteydi. Böylece Ebû Lubâbe Müslümanları aldatmış ve onlara hâinlik etmiş oldu.

İşte bu nedenle Ebû Lubâbe hakkında, *Ey îmân edenler! Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne hâinlik etmeyin* buyruğu nâzil olmuştur.

...ve {hâinlik olduğunu} *bildiğiniz halde emânetlerinize de hâinlik etmeyin.*

28. *Bilin ki mallarınız ve evlâtlarınız sadece bir fitnedir* {yani, belâ/imtihan vesilesidir}...

Zira Ebû Lubâbe'nin onlara karşı böyle hayırhah davranmasının tek sebebi, malı ve oğlu idi; oğlu onların elinde bulunuyordu.

...ve muhakkak ki Allah indindedir ecir {yani, ceza/karşılık}: *(hem de) azîm* {yani, cennet}.

29. *Ey îmân edenler! Eğer Allah'a ittika ederseniz* {yani, O'na isyan etmezseniz}, *sizin için* {şübhelerden çıkış yolu olarak} *bir furkân yapar/kılar ve sizden seyyielerinizi* {yani, hatalarınızı} *örter* {yani, imha eder/siler} *ve size mağfiret eder* {yani, günahlarınızı affeder}. *Allah azîm/büyük fadl/lütuf sahibidir.*

30. *Hani* {Kureyş'ten} *o küfredenler sana mekr ediyorlardı:...*

Şöyle ki: Aralarında Ebû Cehl b. Hişâm, 'Utbe b. Rabî'a, Hişâm b. 'Amr, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, Ümeyye b. Halef, 'Ukbe b. Ebî Mu'ayt, 'Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, el-Velîd b. el-Muğîre, en-Nadr b. el-Hâris ve Übey b. Halef'in de bulunduğu Kureyş'ten bir topluluk bir Cumartesi günü Mekke'deki Daru'n-Nedve'de toplandılar. Maksatları Nebî'ye (s.a) bir tuzak kurmaktı. İhtiyar bir adam sûretinde gelip içlerine oturan İblis'e dediler ki:

— Bizden izin almadan, bizim toplantımıza ne diye girdin?

İblis şöyle karşılık verdi:

— Ben Necidli bir adamım, Tihâmeli değilim. Mekke'ye geldim; yüzlerinizin güzel, kokularınızın hoş, elbiselerinizin temiz olduğunu gördüm. Bu sebeble size misafir olmak, konuşmalarınızı dinlemek istedim. Emin olun ki konuşmalarınızı saklı tutacağım. Şâyet aranızda oturmamdan hoşlanmıyorsanız çıkar giderim.

Bunun üzerine dediler ki:

— Bu Necidli bir adamdır, Tihâmeli değildir. Dolasıyla size bir zararı olmaz. Muhammed'e hazırlayacağınız tuzağı uygulayabilirsiniz.

Esed b. 'Abdu'l-Uzzaoğulları'ndan Ebu'l-Bahterî b. Hişâm dedi ki:

— Benim görüşüme göre Muhammed'i yakalayıp bir eve hapsedelim, kapısını kapatalım, sadece yukarıdan küçük bir delik bırakalım. Bu delikten, ölene kadar yiyeceği ve içeceği o'na verilir.

İblîs hemen itiraz etti:

— Allah'a yemin ederim ki bu çok kötü bir görüştür. Siz başkalarının kulak verip dinlediği, çevrenizdekilerin sözlerini kabul ettiği birini tutup hapsedecek, yemek yedirecek, su içireceksiniz öyle mi?! Bu durumda çok geçmeden içinizde o'nun söylediklerini kabul edenler sizinle savaşır; böylece cemaatiniz bozulur, kanlarınız dökülür.

Diğerleri dediler ki:

— Allah'a yemin ederiz ki bu ihtiyar doğru söylüyor.

Bu sefer Âmir b. Lueyoğulları'ndan Hişâm b. 'Amr dedi ki:

— Benim görüşüme göre Muhammed'i bir devenin sırtına yükleyelim ve topraklarımızdan çıkaralım; istediği yere gitsin. Bizim dışımızdakiler varsın o'nun etrafında toplansın.

İblîs yine itiraz etti:

— Allah'a yemin ederim ki bu da kötü bir görüştür. Siz topluluğunuzu dağıtmış, ifsad etmiş, aranızdan bir kesimin de kendisine uyduğu bir adamı başkalarına gitsin diye şehrinizden çıkaracaksınız öyle mi?! O takdirde sizi ifsad ettiği gibi onları da ifsad eder. Allah'a yemin ederim ki çok geçmeden onları da yanına alarak üzerinize gelir ve içinizde bulunup onun söylediklerini kabul edenler de o'nun yanında yer alır.

Dediler ki:

— Allah'a yemin olsun ki bu ihtiyar doğru söylüyor.

Bu sefer Mahzumoğulları'ndan Ebû Cehl b. Hişâm dedi ki:

— Benim görüşüm şu ki: Kureyş'in her kolundan bir kişi seçelim ve her birinin eline bir kılıç verelim. Bunlar hep birlikte kılıçlarını o'na indirsinler. Böylece kavmi, kimden kan taleb edeceklerini bilemeyecekleri için o'nun kanını taleb edemezler, o'nun diyetini de bütün Kureyş kabileleri öder.

İblîs bu görüşü beğendi ve dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki bu genç doğru söylüyor. Mesele onun dediği gibi çözülür.

Topluluk, Ebû Cehl'in görüşünü kabul ederek dağıldılar.

Cebrâîl (a.s) inerek kavminin hazırladığı komployu Muhammed'e (s.a) haber verdi ve Mekke'den çıkmasını söyledi. Nebî (s.a) de aynı gece Mekke'den çıkıp mağaraya sığındı. Bunun üzerine Allah, *Hani o küfredenler sana mekr ediyorlardı* buyruğunu indirdi.

> ...*Seni tutup bağlamak* {yani, bir evde hapsetmek –kasdedilen kişi bu görüşü ortaya koyan Ebu'l-Bahterî b. Hişâm'dır–} *yahut öldürmek* {bu görüşün sahibi de Ebû Cehl'dir} *yahut* {Mekke'den} *çıkarmak için* {bu görüşün sahibi de Hişâm b. 'Amr idi}. *Onlar* {Nebî'ye (s.a)} *mekr ederlerken* {yani, bu kötü tuzağı kurarlarken}, *Allah da onlara mekr ediyordu* {yani, onları Mekke'den çıkartıp Bedir'de bir kısmının öldürülmesini sağlayarak onlara tuzak kuruyordu}. *Allah mekr edicilerin hayırlısıdır* {yani, O'nun mekri, onların mekrinden daha üstündür}.

Ayrıca Allah (bu hususta), *Yoksa emri ibrâm mı ettiler* {yani, bir emr [iş yahut söz] üzerinde karar mı kıldılar}? *Doğrusu asıl ibrâm edenler Biziz* {yani, kuşkusuz Bedir'e gitmek üzere onları Mekke'den çıkarıp öldürülmelerini sağlayan veya âcilen ruhlarını cehenneme gönderen Biziz} (ez-Zuhruf, 43/79) buyruğunu da indirdi.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا
قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ
اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَآءِ
اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ
فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

> 31. *Onlara âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *tilâvet edildiği vakit, dediler ki: "İşittik, eğer dilesek biz de bunun* {yani, Kur'ân'ın} *benzerini söyleriz"...*

Çünkü ‘Abduddâr b. Kusayoğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame böyle bir şey söylemişti. Bunun devamı olan şu sözler de onundur:

> ...*“Bu* {yani, Muhammed'in Kur’ân diye söyledikleri}, *başka değil evvelkilerin esâtîridir”* {yani, evvelkilerin hadîsleridir: Muhammed'in (s.a) geçmiş ümmetlere dâir söyledikleridir/anlattıklarıdır. İşte ben de size Rüstem ve İsfendiyâr'a dâir hikayeler anlatıyorum, tıpkı Muhammed'in anlattığı gibi}.

Bunun üzerine Osmân b. Maz‘ûn el-Cumahî dedi ki:

— Allah'tan kork ey Nadr, kuşkusuz Muhammed hakkı söylüyor.

Nadr da şöyle karşılık verdi:

— Ben de hakkı söylüyorum.

Osmân dedi ki:

— Muhammed, “Lâ ilâhe illallah” diyor.

Nadr şöyle karşılık verdi:

— Ben de lâ ilâhe illallah diyorum, ama melekler de Rahmân'ın kızlarıdır.

Bunun üzerine Allah, {Ey Muhammed} *de ki: “Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ben* {Mekkeliler arasında} *‘âbidlerin/ibâdet edenlerin* {yani, muvahhidlerin/tevhîd edenlerin} *evveli olurdum”* (ez-Zuhruf, 43/81) buyruğunu indirdi.

Bu sefer en-Nadr şöyle dedi:

— Görmüyor musunuz, Muhammed beni tasdik ediyor: “Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı” diyor.

Ancak, el-Velîd b. el-Muğîre ona dedi ki:

— Hayır, Allah'a yemin ederim ki o seni tasdik etmiyor. Aksine o, “Rahmân'ın bir evladı yoktur” diyor.

en-Nadr o zaman âyetteki inceliği fark etti. Allah, Nadr'ın şu sözleri söylediğini nakletmektedir:

> 32. *Hani bir vakit de, “Allahım! Eğer bu* {yani, Muhammed'in söyledikleri: Kur’ân} *Senin indinden hakk o ise, üzerimize semâ-*

dan taş yağdır veya bize elîm {yani, can yakıcı} *bir azab ver"*{yani, indir} *demişlerdi.*

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

33. *Halbuki* {önceki kavimlerin nebîlerini çıkarttıkları gibi seni çıkartmadıkları sürece ve} *sen içlerinde bulunduğun müddetçe Allah onlara azab edecek olmadığı gibi, istiğfâr ettikleri* {yani, Allah için namaz kıldıkları} *sürece de Allah onlara azab edecek değildir.*

Burada olduğu gibi "istiğfâr etme", *Onlar seherlerde istiğfâr ederlerdi* (ez-Zâriyât, 51/18) âyetinde de "namaz kılmak" manasında kullanılmıştır. Buyruk ile alakalı olarak nakledildiğine göre Benî 'Abduddâr'dan birkaç kişi, "Biz Beyt'in yanında namaz kılıyoruz, dolayısıyla Allah bize azab etmez" demişlerdi.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

34. *Şimdi Allah onlara niçin azab etmesin?!* {Mü'minleri} *Mescid-i Haram'dan menediyorlar...*

Zira Nebî (s.a) ve diğer mü'minler Mekke'den çıkıp Medine'ye gitmişlerdi, Mekke'de mü'min kalmamıştı.

...Hem O'nun {yani, Allah'ın} *evliyâsı da değiller. O'nun* {yani, Allah'ın} *evliyâsı, muttakilerdir* {yani, şirkten sakınanlardan: Nebî'nin (s.a) ashâbı olan mü'minlerden} *başkası değildir. Fa-*

> *kat onların çoğu bilmez* {yani, Mekkelilerin çoğu Allah'ın tevhîdini bilmez}.

Allah yine en-Nadr'ın, *Allahım! Eğer bu Senin indinden hakk ise, üzerimize semâdan taş yağdır veya bize elîm bir azab ver* sözleriyle ilgili olarak, *Bir isteyen vaki olacak azabı istedi...* (el-Me‘âric, 70/1) diye başlayan buyruklar da nâzil olmuştur. Sonra Allah, onların Beyt'in yanındaki salâtlarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

> 35. *Onların Beyt'in* {yani, Ka‘betü'l-Haram'ın} *yanındaki salâtları, mukâ' [ıslık çalmak] ve tasdiyeden* {yani, el çırpmaktan} *başka bir şey değildir...*

Şöyle ki: Nebî (s.a) Mescid-i Haram'da namaz kıldığında, müşriklerden Benî ‘Abduddâr b. Kusay'dan iki kişi o'nun sağında duruyor ve muka’ adındaki kuşun ıslık çaldığı gibi ıslık çalıyorlardı. İki kişi de sol tarafında duruyor ve ellerini çırpıyorlardı. Böylece Nebî'yi (s.a) namazında ve kıraatinde şaşırtmak istiyorlardı. Bunların dördü de Bedir'de Allah'ın takdiriyle katledildiler. İşte Allah onlara ve Benî ‘Abduddâr'dan diğerlerine hitâben şöyle buyurmaktadır:

> *...Öyleyse* {Allah'ın tevhîdine} *küfretmeniz sebebiyle azabı* {yani, Bedir'de katledilme azabını} *tadın.*

> 36. *Kuşkusuz o küfredenler, mallarını Allah yolundan* {yani, Allah'ın dîninden} *alıkoymak için harcarlar...*

Kureyş kâfirlerinin reisleri Arab kabilelerinden birtakım kimseleri, kendileriyle birlikte Nebî'ye (s.a) karşı savaşmak üzere kiralamışlardı. Onlar beraberlerinde bulunanlara bir gün on, bir gün de dokuz deve keserek yemek hazırlıyorlardı. İşte bunun üzerine şu âyet indi:

> *Kuşkusuz o küfredenler, mallarını Allah yolundan* {yani, Allah'ın dîninden} *alıkoymak için harcarlar, onları yine harcayacaklar. Sonra onlara bir hasret* {yani, nedamet/pişmanlık sebebi} *olacaktır. Sonra da mağlub olacaklar* {yani, harcadıkları bu mallar sebebiyle pişman olacaklar, sonra da hezimete uğrayacaklardır}...

Sonra Allah, onların âhiretteki konumlarını haber veriyor:

> *...O küfredenler* {Allah'ın vahdaniyetini inkâr edenler}, {âhirette} *cehenneme haşr olunacaklar/toplanacaklar.*

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوٓا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَاِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ فَاِنِ انْتَهَوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

37. *Ki Allah habisi tayyibten* {yani, kâfiri mü'minden} *ayırsın ve habisin tümünü* {âhirette} *birbiri üstüne yığsın da cehenneme koysun. İşte onlar hüsrana uğrayanlardır.*

Kasdedilenler, Bedir gazvesinde savaşçılara yemek yediren Hişâm'ın iki oğlu Ebû Cehl ile el-Hâris, Rabî'a'nın oğulları 'Utbe ile Şeybe, Haccâc'ın oğulları Münebbih ve Nebîh, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, en-Nadr b. el-Hâris, el-Hakem b. Hizâm, Übey b. Halef, Zem'a b. el-Esved ve el-Hâris b. 'Âmir b. Nevfel'dir. Bunların hepsi de Kureyş'tendir.

38. {Ey Muhammed} *o küfredenlere* {yani, tevhîdi inkâr edenlere} *de ki: "Eğer* {şirkten} *vazgeçerlerse* {ve tevbe ederlerse}, *onlar için geçmiş* {yani, İslâm'dan önceki şirkleri} *mağfiret olunur. Eğer* {tevbe etmeyip Nebî (s.a) ile savaşmaya} *dönerlerse, evvelkilerin sünneti tatbik edilir* {yani, Bedir'de katledilirler}.

Aynı işe dönmeleri hâlinde, Bedir'de isabet eden musibetin bir benzerinin gelip onları bulacağını bildirmekte, onun için maruz kalacakları cezadan sakınmaları gerektiğini hatırlatmaktadır. Sonra mü'minlere hitâben şöyle buyurmaktadır:

39. *Bir fitne kalmayıncaya* {yani, şirk kalmayıncaya ve Rabb'lerini tevhîd edinceye} *ve dînin tümü Allah'ın oluncaya* {yani, O'ndan başkasına ibâdet edilmeyinceye} *kadar onlarla savaşın. Eğer* {şirkten} *vazgeçerler* {ve Rabb'lerini tevhîd ederler} *ise, muhakkak Allah amellerine basîrdir.*

40. *Ve eğer tevelli ederlerse* {yani, şirkten vazgeçerek tevbe etmeyi kabul etmezlerse}, {ey mü'minler topluluğu} *bilin ki Allah sizin mevlânızdır* {yani, velînizdir}. {Size yardım eden} *ne güzel mevlâ ve* {sizin için} *ne güzel yardımcıdır.*

Nitekim Bedir'de size yardım ederek zafer nasîb etmiştir.

Bedir gazvesi 17 Ramazan'da Cum'a arifesinde, Uhud gazvesi ise 10 Şevval Cumartesi günü cereyan etmişti. Bedir ile Uhud arasında bir sene vardı.

Allah mü'minlere haber veriyor ki:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذْ أَنْتُمْ
بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ
أَسْفَلَ مِنْكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِنْ
لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ
أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

41. *Bilin ki* {Bedir günü} *ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte-biri sadece Allah'a, Rasûl'e, yakınlara* {yani, Nebî'nin (s.a) akrabalarına}, *yetimlere, miskinlere ve ibnu's-sebîl'e [yol oğluna/yolda kalmışa]* {yani, size gelip yanınızda konaklayan misafirlere} *aittir. Eğer Allah'a* {yani, Allah'ın vahdâniyetine}, *furkân* {yani, Allah'ın Nebî'ye yardım edip zafer verdiği, müşriklerin mağlub olduğu ve böylece hakk ile bâtılın arasını ayırdığı

Bedir} *günü: iki topluluğun* {yani, mü'minler ile müşriklerin} *karşılaştığı gün kulumuza* {Kur'ân'dan} *indirdiklerimize îmân etmiş* {yani, tasdik etmiş} *iseniz* {yani, eğer bütün bunları tasdik etmişseniz, o günde alınan ganimet hakkında Allah'ın koyduğu hükmü ve ganimetin beşte-birini vermeyi kabul edin, aranızı düzeltin}. *Allah her şeye kadîrdir* {yani, ganimet ve hums'a [beşte-bire] dâir hüküm verme kudretine sahibtir}.

Sonra, mü'minlerin hallerini bildirerek şöyle buyurmaktadır:

42. {Ey mü'minler topluluğu! Hatırlıyorsunuz değil mi?} *Hani siz en yakın udvede idiniz* {yani, vâdinin dûnunda [aşağısında/berisinde], Medine tarafında} *idiniz. Onlar ise kusvânın udvesinde [en uzak udvede]* {yani, Mekke müşrikleri ise diğer cânibten Mekke tarafında} *idiler. Kervan/süvariler* {yani, deniz kıyısına yakın kervanla birlikte bulunan kırk süvari –ki Şam tarafından Mekke'ye giden yolda idiler. Kervanda Ebû Süfyân, 'Amr b. el-'Âs, Mahreme b. Nevfel ve 'Amr b. Hişâm da bulunuyordu–} *ise sizden daha aşağıda idi. Eğer va'dleşse idiniz* {yani, siz ve müşrikler buluşmak üzere sözleşmiş olsaydınız}, *mî'âdda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat* {Allah, buluşma vaktini kararlaştırmadığınız halde sizinle Mekke müşriklerini bir araya getirdi}; *bir emri kadâ etmek için öyle yaptı* {yani, ilmini gerçekleşmek için sizi bir araya getirdi. Bu emrin yerine gelmesi, böylece İslâm ve Müslümanların azîz, şirk ve müşriklerin zelîl olması mukadderdi}. *Ta ki helâk olan bir beyyine üzere helâk olsun,* {îmân ile} *yaşayan da bir beyyine üzere yaşasın. Kuşkusuz Allah semîdir, alîmdir.*

43. {Ey Muhammed!} *Hani Allah onları* {önceden} *rüyanda sana az göstermişti...*

Şöyle ki: Nebî (s.a) müşriklerle karşılaşmadan önce rüyasında onların sayıca az olduğunu görmüştü ve bu rüyayı ashâbına da anlatmıştı. Onlar, "Nebî'nin (s.a) rüyası haktır ve onların sayıları gerçekten azdır" demişlerdi. Bedir'de müşriklerle karşılaşınca Allah Nebî'nin (s.a) rüyasını tasdik etmek üzere, Müslümanların gözünde müşriklerin sayısını az gösterdi.

...Eğer {onlarla karşılaştığınızda} *onları, sana çok gösterseydi, elbette yılgınlığa düşecektiniz* {yani, safları terk edecektiniz} *ve iş*

hakkında nizâ' edecektiniz {yani, ihtilâfa düşecektiniz}; *fakat Allah selâmete ulaştırdı* {yani, Müslümanlar düşmanlarına karşı işlerini mükemmelleştirdiler ve Bedir'de onları yenik düşürdüler}. *Kuşkusuz O* {yani, Allah} *göğüslerin özüne alîmdir* {yani, düşmanları hakkında mü'minlerin kalblerindekini çok iyi bilendir}.

وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِي اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

44. {Ey Müslümanlar topluluğu!} *Hani (harb meydanında) karşılaştığınız zaman onları* {yani, müşrikleri} *sizin gözlerinizde, sizi* {yani, mü'minleri} *de onların* {yani, müşriklerin} *gözlerinde az gösteriyordu...*

Bu, mü'minlerle müşriklerin Bedir'de karşı karşıya geldikleri zaman olmuştu. Allah mü'minlerin gözünde düşmanlarının sayısını, müşriklerin gözünde de mü'minlerin sayısını az göstermişti. Böylece iki tarafın da cesaretlerinin artmasını sağlamıştı.

...Ta ki Allah {ilminde} *fiile çıkarılması gereken emri kadâ etsin* {yani, İslâm'ı zaferle azîz edip, müşrikleri katl ve hezimet ile zelîl etmek için gerçekleşmesi gereken emri/işi yerine getirsin}. *Bütün umur Allah'a irca olunur* {yani, bütün yaratılmışların dönüşü Allah'adır}.

Allah'ın düşmanı Ebû Cehl, Bedir'de mü'minlerin az olduğunu görünce, “Allah'a yemin olsun bu günden sonra Allah'a ibâdet edilmeyecek” demişti. Allah ise onu yalanlamış ve onun katledilmesini takdir etmişti.

45. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenler}! *Bir topluluk* {yani, Bedir'de Mekke kâfirleri} *ile karşılaştığınızda,* {onlara karşı} *sebat edin ve Allah'ı çokça zikredin ki felâha eresiniz.*

وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَاِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَاِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى
عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ اِنِّي اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ
اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

> 46. {Savaş hususunda size verilen emirlerde} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin ve* {savaş esnasında ihtilâf ederek ederek} *nizâ' etmeyin. Aksi takdirde yılgınlığa düşersiniz ve rîhiniz/rüzgârınız gider.*

"Rîh"ten maksat, sabâ rüzgârıdır; çünkü Nebî (s.a), "Bana sabâ rüzgârıyla yardım olundu, 'Âd kavmi ise zebûr [saba rüzgârının aksine batıdan esen rüzgâr] ile helâk edildi" buyurmuştur.

> ...*ve* {düşmanınızla savaşmakta} *sabredin. Kuşkusuz Allah sabredenlerle* {yani, mü'minlere yardımıyla} *beraberdir* {yani, günahları ve amelleri sebebiyle kâfirlere karşı mü'minlere yardım eder}.

Allah mü'minlere öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

> 47. *Diyarlarından çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak* {yani, çıkışlarını insanlar birbirlerine anlatsın diye gösteriş yaparak} *çıkanlar ve Allah yolundan* {yani, Mekkelileri İslâm dînine girmekten} *alıkoyanlar gibi olmayın...*

Kasdedilenler, İbn Ümeyye ile İbnu'l-Muğîre el-Mahzûmî'dir. Bunlar Bedir gazvesinde müşriklerin başını çekiyorlardı. Kervan kurtulup Mekke yoluna koyulunca Ebû Cehl durumu sormuş, ona geri dönülmesi salık verilmişti, o ise, "Hayır, Bedir'de konaklayarak develer kesip şar-

kıcılar eşliğinde şarab içmedikçe ve Arablar bizim bu yolculuğumuzu işitip anlatmadıkça olmaz" demişti. İşte Allah'ın, *Çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> *...Allah onların amellerine muhîttir* {yani, ilmiyle onların amellerini ihata etmiştir}.

> 48. *Hani şeytan onlara amellerini güzel göstermiş ve demişti ki: "Bugün insanlardan size galib gelecek yoktur"...*

Buyruk şuna işâret etmektedir: Müşrikler kervanın kurtulduğu haberini alınca Mekke'ye dönmek istemişlerdi. İblîs kendilerine Müdlic b. el-Hârisoğulları'ndan Sürâka b. Mâlik b. Cuş'um el-Kinânî sûretinde gelerek şöyle demişti: Onları kökten imha etmedikçe geri dönmeyin; çünkü siz sayıca çoksunuz, düşmanlarınız ise azdır. Böylece kervanınız tamamen güvende olacak, aranızdaki zayıflar da yollarına devam edebilecektir. *Kuşkusuz ben size* {Kinâneoğulları adına} *himaye veriyorum.* Onların hangi kolunun yanından geçerseniz size at, silah ve adam yardımı yapmalarını sağlayacağım." Onlar da ona itaat ederek Bedir'e kadar gitmişlerdi. Çünkü Allah onların helâk edilmesini dilemişti. Bedir'de Müslümanlarla karşılaştıklarında melekler, başlarında Cebrâîl olduğu halde mü'minlere yardım etmek üzere indi. Bunu gören İblîs, topukları üzerine gerisin geri kaçtı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

> *...Vakta ki iki topluluk birbirini görünce* {yani, müşrikler (mü'minleri) görünce} *iki topuğu üstüne döndü* {yani, meleklere güç yetiremeyeceğini bildiğinden ardını döndü}...

el-Hâris b. Hişâm, onun elinden tutarak, "Ey Sürâka! Bu durumda bizi yardımsız mı bırakıyorsun?" deyince, İblîs şöyle karşılık verdi:

> *...ve dedi ki: "Doğrusu ben sizden berîyim; kuşkusuz ben sizin görmediklerinizi görüyorum...*

el-Hâris, "Allah'a yemin ederim ki, biz sadece Yesribli yarasaları görüyoruz" deyince, İblîs şunları söyledi:

> *..."Doğrusu ben Allah'tan korkarım ve Allah'ın ikabı şiddetlidir."*

Allah düşmanı, korktuğunu söylerken yalan söylüyordu; velakin o, zorlu ve sıkıntılı bir zamanda onlara yardım etmemişti. el-Hâris, Sürâ-

ka sûretindeki İblîs'e, “Bunu dün söylemeli değil miydin?!” deyince, İblîs el-Hâris'i göğsünden itip yere düşürdü ve kaçıp gitti. Müşrikler yenilince dediler ki:

— Sürâka safın bir tarafında iken diğer insanlarla birlikte bozguna uğradı.

Bunu haber alan Sürâka Mekke'ye gitti ve dedi ki:

— Aldığım habere göre, siz benim yanımdaki insanları alarak geri döndüğümü iddia ediyormuşsunuz. Adına andolunan hakkı için yemin ederek söylüyorum ki sizin yenildiğinizi haber alıncaya kadar ben sizin Mekke dışına çıktığınızı bile fark etmiş değilim.

Ona sordular:

— Sen bize falan falan gün gelmedin mi?

O da, böyle bir iş yapmadığına dâir Allah adına yemin etti. Bunlar Müslüman olunca bu işi şeytanın yaptığını anladılar.

إِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَى
إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

49. *O zaman münâfıklar ve kalblerinde bir maraz/hastalık* {yani, küfür} *bulunanlar diyordu ki:...*

Buyruk, Kays b. el-Fâkih hakkında inmiştir. Yenilginin gerçekleştiği günden itibaren Bedir günündekinden daha fazla bir topluluk bir araya gelmiş değildir. Çünkü İblîs'in bizzat gelmesinin yanısıra, –bir âde-

moğlu ile görevli tek şeytan dışında– dünya işiyle görevli her şeytan ve bütün kâfir cinler ile, başlarında Ebû Cehl b. Hişâm bulunduğu halde müşriklerden yedi kişi bir araya gelmişti. Bundan önce ise 1.000 kişi idiler. Ancak Übey b. Şerîk, Zühreoğulları'ndan 300 kişiyi alıp geri çekilmişti, çünkü Übey b. Şerîk, Ebû Cehl ile baş başa iken ona şöyle sormuştu:

— Ey Ebu'l-Hakem [Ebû Cehl], Muhammed (s.a) yalancı mıdır?

O da şu cevabı vermişti:

— Allah'a yemin ederim ki hayır, Muhammed (s.a) insanlara dahi yalan söylemezken, Allah'a karşı nasıl yalan söyleyebilir?! Zaten o, nübüvvet iddiasından önce de hiç yalan söylemediği için el-Emîn diye anılıyordu. Fakat sikâye, hicâbe, meşveret, velâyet görevleri ve üstüne üstlük bir de nübüvvet 'Abdi Menafoğulları'nda olduğu için biz karşı çıktık.

Übey b. Şerîk, Ebû Cehl'in, Muhammed'in yalan söylemediği şeklindeki sözlerini işitince, Muhammed (s.a) ile savaşmadan arkadaşlarını alıp geri çekildi [hanese: sinip gizlendi]. İşte bundan dolayı ona el-Ahnes denildi. Çünkü o Bedir günü, Zühreoğulları'ndan 300 kişi ile Muhammed'e (s.a) karşı savaşmadan geri çekildi. Geriye ise, başlarında Ebû Cehl b. Hişâm'ın kumanda ettiği 700 kişi kaldı. O gün Nebî (s.a) ile birlikte 313 piyade ile birlikte mü'min olanlarından 70 cin ve 1.000 melek bulunuyordu. Cibrîl (a.s) başlarında bulunduğu 500 melekle Müslüman ordusunun sağ kanadında, Mikâîl ise başlarında bulunduğu 500 melekle sol kanadında yerini aldı. Bedir günü dışında melekler asla fiilen savaşmamışlardır. O gün ablak atlara binen melekler erkek sûretinde olup bir erkek gücüne sahiblerdi,. Aynı durumda bulunan Cebrâîl (a.s), Müslümanların safının önünde yürüyor ve "Size müjdeler olsun, zafer sizin olacaktır" diyordu. Müslümanlar ise Cebrâîl'i kendilerinden biri sanıyorlardı.

O zaman münâfıklarla kalblerinde maraz/hastalık {yani, küfür} *bulunanlar diyordu ki:...* buyruğu Kays b. el-Fâkih b. el-Muğîre, el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre, Kays b. el-Velîd b. el-Muğîre, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, el-'Alâ b. Ümeyye b. Halef el-Cumâhî ile 'Amr b. Ümeyye b. Süfyân b. Ümeyye hakkında indi. Bunlar Mekke'de Müslüman oldular, fakat Medine'ye hicret etmeyip müşriklerle birlikte Mekke'de ikamet et-

meye devam ettiler. Bedir savaşı için Mekke'den hareket eden kâfirlere katılmak zorunda kaldılar. Mü'minlerin sayıca çok az olduklarını görünce de, dînleri hakkında kuşkuya düşerek tereddüt ettiler ve dediler ki:

...*"Bunları* {yani, Muhammed'in (s.a) ashâbını} *dînleri aldattı."...*

Allah cevab olmak üzere buyuruyor ki:

...{Müminlerden} *kim Allah'a tevekkül ederse* {yani, nasr [yardım-zafer] hususunda güvenip dayanırsa}, *kuşkusuz Allah* {mülkünde Kendisine karşı konulamayan} *azîzdir,* {zafer hükmünü takdir etmekle} *hakîmdir.*

Müşrikler savaşa girişince, melekler yüzlerine ve arkalarına vurmaya başladı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

50. {Ey Muhammed!} *Meleklerin* {yani, tek başına ölüm meleğinin} *vefat ettirirken o küfredenlerin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenlerin} {dünyada} *yüzlerine ve arkalarına vurduklarını bir görseydin...*

İfade burada sona ermektedir. Kıyâmet Günü ise bunlar cehennem ateşine girecek ve cehennemin bekçileri onlara şöyle diyecektir:

...Harîq azabını [yakıp kavuran azabı] tadın.

51. *Şu* {yani, azab}, *ellerinizin* {küfür ve tekzibten} *takdim ettiği sebebiyledir ve kuşkusuz Allah kullarına zulümkâr değildir* {yani, günahsız oldukları halde Allah onlara zulmedici değildir}.

Sonra onların niteliklerini belirtiyor:

52. {Bunlar da tekzib ve cehûdluk/inkâr bakımından} *tıpkı âl-i Fir'avn'ın ve onlardan öncekilerin* {yani, Fir'avn ve kavminden öncekilerin: Lût, 'Âd, Semûd, İbrahîm ve Şu'ayb kavimlerinin} *gidişi gibi (azaba/helâke gidiyorlar). Allah'ın âyetlerine küfretmişler* {yani, Allah'ın azabının dünyada onların tepesine ineceğini inkâr etmişlerdi} *de Allah onları zenbleri/günahları* {yani, küfür ve yalanlamaları} *sebebiyle yakalamıştı* {yani, helâk etmişti}. *Kuşkusuz ki Allah* {onlara azab ettiğinde emrinde} *kavidir/güçlüdür,* {cezalandırdığı vakit} *ikabında şiddetlidir.*

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى
يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾
إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ
بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

53. *Bunun* {yani, azabın} *sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı tağyir etmedikçe/değiştirmedikçe, kuşkusuz Allah onlara in'âm/ihsan ettiği bir nimeti tağyir etmez/değiştirmez...*

Söz konusu kavim, açken kendilerini doyurduğu, korku içerisindeyken emniyete kavuşturduğu, sonra da aralarında rasûlü Muhammed'i (s.a) nebî olarak gönderdiği Mekkelilerdir. İşte onların değiştirdikleri nimet budur. Bu nimetin sahibini tanımadılar. Allah da onların sahib oldukları nimeti değiştirdi.

...ve kuşkusuz ki Allah semîdir, alîmdir.

54. {Mekkeli müşriklerin Bedir'de helâk olmaları}, *tıpkı âl-i Fir'avn'ın ve onlardan öncekilerin* {yani, âl-i Fir'avn'dan önce geçip giden ümmetlerin} *gidişi gibi(dir). Rabb'lerinin âyetlerini* {yani, Rabb'lerinin azabının dünyada tepelerine ineceğini} *tekzib etmişlerdi de günahları sebebiyle onları helâk etmiştik* {yani, günahları, küfürleri/inkârları ve yalanlamaları sebebiyle onlara dünyada azab etmiştik} *ve âl-i Fir'avn'ı suda boğmuştuk. Hepsi* {yani, âl-i Fir'avn ve geçmiş ümmetler –ki dünyada tekzib etmişlerdi–} *zâlimler* {yani, müşrikler} *idiler.*

55. *Kuşkusuz devvâbın [canlıların] Allah indinde en şerlisi, o küfredenlerdir* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenlerdir}. *Onun için onlar îmân etmezler.*

Bunlar ise Kurayza Yahudileridir. Huyey b. Ahtab el-Yahudi ile kardeşleri ve Mâlik b. ed-Dayf bunlar arasındadır. Ardından Allah onların durumunu haber veriyor:

56. {Ey Muhammed!} *Onlar ki, kendilerinden ahid/söz aldığın halde her seferinde ahidlerini bozarlar...*

Çünkü Yahudiler, kendileri ile Nebî (s.a) arasındaki ahdi bozmuş, Nebî (s.a) ve ashâbına karşı savaşmak üzere Mekke müşriklerine silahla destek vermişler, sonra da “Unuttuk, hata ettik” demişlerdi. Onlarla ikinci defa ahidleşmiş, yine ahidlerini bozmuşlardı. İşte Allah'ın, *Her seferinde ahidlerini bozarlar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...ve onlar {ahdi nakzetmekten/bozmaktan} *ittika etmezler.*

57. *Onun için onları ne zaman harbte yakalarsan* {yani, kıtalde/savaşta onları esir alırsan}, *onlara yaptıklarınla arkalarındakileri dağıt* {yani, öteki düşmanların ve antlaşmalıların ibret almalarını sağlayacak şekilde onları cezalandır} *ki tezekkür etsinler* {yani, bu ibretli cezayı hatırlayıp ahidlerini bozmasınlar}.

وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَٓاءٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا سَبَقُوا اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾
وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
بِه۪ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَر۪ينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ
اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ يُوَفَّ
اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦١﴾

58. *Ve eğer bir kavmin hıyanetinden* {yani, ahidlerini/antlaşmalarını bozacaklarından} *korkarsan, sevâ üzere onlara nebzet* {yani, açık bir şekilde ahidlerini bir kenara attığını/bozduğunu söyle/bildir}. *Kuşkusuz Allah hâinleri* {yani, Yahudileri} *sevmez.*

59. *O küfredenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler: Arab kâfirleri} *sebq edeceklerini* {yani, habîs/kötü amelleriyle Allah'tan önüne geçeceklerini/kurtulacaklarını} *sanmasınlar. Doğrusu onlar âciz bırakamazlar* {yani, kötü amelleriyle Allah'a üstünlük sağlayamazlar. Söyledikleri sebebiyle Allah onları cezalandıracaktır}.

60. *Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet* {yani, silah –o da atıştır–} *ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın; onunla hem Allah'ın düşmanını, hem sizin düşmanınızı* {yani, Arab kâfirlerini} *ve hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini* {yani, yaptığınız bu hazırlıklarla Arab kâfirleri dışında başkalarını: ey Muhammed senin tanımadığın Yahudileri} *korkutursunuz. Allah yolunda* {silah ve at için} *ne infak ederseniz, size eksiksiz ödenir* {yani, sizin için bu nafakanın sevabı biriktirilir} *ve size asla zulmedilmez* {yani, Kıyâmet Günü mükâfaatınız eksiltilmez}.

Sonra Kurayza Yahudilerini zikrediyor:

61. *Ve eğer silme yanaşırlarsa, sen de ona yanaş* {yani, sulh/barış irade ederlerse/isterlerse sen de onu irade et}...

Sonra, *O halde gevşeklik göstermeyin ve üstün iken silme/barışa çağırmayın* (Muhammed, 47/35) âyeti bunu neshetti.

Nebî'ye (s.a) de dedi ki:

...Allah'a tevekkül et {yani, Allah'a güvenip dayan, eğer sulhü bozacak olurlarsa, Allah, yardımıyla seninle birliktedir}. *Doğrusu O, O'dur semî* {yani, sulhten ne murad ettiklerini işiten}, *alîm* {yani, onu çok iyi bilen}.

وَاِنْ يُر۪يدُٓوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُۜ هُوَ الَّذ۪ٓي اَيَّدَكَ
بِنَصْرِه۪ وَبِالْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْۜ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا ف۪ي
الْاَرْضِ جَم۪يعاً مَٓا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْۜ
اِنَّهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٦٣﴾

62. {Ey Muhammed!} *Ve eğer* {sulh/barış ile} *sana hud'a yapmayı/seni aldatmayı irade ederlerse* {yani, kendilerine ilişmemeni sağlayıp, Arab müşrikleri geldikleri vakit sana karşı onlara yar-

dım edecek olurlarsa: Kureyza Yahudileri böyle yaparsa}, *muhakkak Allah sana yeter; ki O seni yardımıyla* {yani, Cibrîl ve onun beraberindekilerle} *ve* {Bedir günü Ensâr'dan} *mü'minlerle teyid etmişti/desteklemişti* {yani, nasıl ki bunu yapmıştı, yine yapar: yardımıyla seni yine destekler, Kureyza Yahudilerine karşı da sana yardım eder}.

Sonra Ensâr'ı zikrediyor:

63. *Ve onların kalblerinin arasını telif etti/birleştirdi* {yani, aralarındaki iş [kan davası] hususunda Şemîr ve Hâtıb'ın kalblerini, düşmanlığın ardından birleştirdi}. *Sen* {yani, ey Muhammed sen onların kalblerini birleştirmek için} *yeryüzündeki her şeyi infak etseydin/harcasaydın yine de onların kalblerini telif edemezdin, fakat Allah onların aralarını telif etti* {yani, Şemîr ile Hâtıb arasındaki kan davası sebebiyle oluşan düşmanlığın ardından İslâm ile onların arasını birleştirdi/kalblerini kaynaştırdı}. *Doğrusu O azîzdir* {yani, mülkünde Kendisine karşı durulamayandır}, *hakîmdir* {yani, emrinde/işinde: düşmanlığın ardından Ensâr'ın kalblerini birleştirme hususunda hikmetlidir}.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ
اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

64. *Ey Nebî! Allah sana ve mü'minlerden* {yani, Allah'a îmân edenlerden} *sana ittiba edenlere yeter.*

Âyet, kıtalden önce Bedir gazvesinde Beydâ'da nâzil olmuştur ve ona [zikredilen hususlara] bir takdim [sırası geçmiş bir durum] söz konusudur.

65. *Ey Nebî! Mü'minleri* {Bedir'de} *savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi olursa, ikiyüz kişiye gâlib gelirler* {yani, onlarla sa-

vaşırlar} *ve eğer sizden yüz kişi olursa, küfredenlerin* {yani, tevhîdi inkâr eden Mekke kâfirlerinin} *binine* {Bedir'de} *gâlib gelirler* {yani, onlarla savaşırlar}. *Doğrusu onlar fıkh etmeyen bir kavimdir* {yani, bu haberin inceliklerini anlayamayan bir topluluktur}.

Allah bu buyrukla 1 mü'minin 10 müşrikle savaşabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir emir değil, sadece 1 mü'minin 10 müşrike karşı savaşması için bir teşviktir. Nitekim mü'minler buna güç yetiremeyince, Bedir savaşından sonra Allah onların yükümlülüklerini hafifletti ve şu buyrukları indirdi:

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ ف۪يكُمْ ضَعْفًاۜ
فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِر۪ينَ
﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِۜ
تُر۪يدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَاۗ وَاللّٰهُ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ
حَك۪يمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ ف۪يمَٓا
اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا
طَيِّبًاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٦٩﴾

66. *Şimdi* {yani, Bedir savaşından sonra} *Allah sizden* {yükümlülüğü} *hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. O halde eğer sizden sabırlı yüz* {kişi} *olursa, ikiyüze gâlib gelirler* {yani, ikiyüz kişiyle savaşabilirler} *ve eğer sizden bin* {kişi} *olursa, –Allah'ın izniyle– ikibine gâlib gelirler. Allah* {düşmanlarına karşı onlara yardım etmek sûretiyle} *sabredenlerle beraberdir.*

Böylece Allah bir Müslümanın iki müşriğe karşı savaşmasını emir buyurmaktadır. Hükmün bu şekilde hafifletilmesinden sonra, sayıca mü'minler kadar olan müşrikler tarafından esir alınan Müslümanın fidyesi Beytu'l-Mal'dan ödenmez. Fakat müşrikler sayıca Müslümanlardan iki kattan fazla iseler, esir düşen Müslümanın fidyesi Beytu'l-Mal'dan ödenir. Buna göre Müslümanların –Kıyâmetin kopacağı vakte kadar–

kendilerinden iki kat fazla müşrikle savaşmaları icab eder. Hükmün hafifletilmesinden önce esire, bu şeklin dışında fidye ödenmiyordu.

67. {Ey Muhammed! Senden önce}, *bir nebî için yeryüzünde* {düşmanlarına karşı} *ağır basmadıkça* {yani, onlara karşı üste çıkmadıkça} *esirleri olması olur şey değildir. Siz dünya arazını* {yani, malını: müşriklerden alınan fidyeyi} *irade ediyorsunuz...*

Âyet, Bedir savaşından sonra inmiştir.

...Halbuki Allah {sizin için} *âhireti irade ediyor. Allah azîzdir* {yani, mülkünde Kendisine karşı konulamayandır}, *hakîmdir* {yani, emrinde hakîmdir}.

Muhammed'den (s.a) önceki nebî ve mü'minlere ganimet helâl değildi. Allah önceki ümmetlere, "Ben ganimetleri Muhammed (s.a) ümmetinden cihad edenlere helâl kıldım" diye haber vermişti. Geçmişteki mü'minler aldıkları ganimeti bir araya toplayıp yakarlardı. Savaşta insanların[2] kimini öldürür, kimini esir eder ve binekleri de ganimet alırlardı. Geçmiş ümmetlerdeki durum bu idi. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret etmektedir:

68. *Eğer Allah'tan* {ganimetin Muhammed'in (s.a) ümmetine helâl olacağına dâir O'nun ilminde levh-i mahfuzda} *bir yazı geçmiş olmasaydı,* {sizden önceki mü'minlere muhalefet ederek} *aldığınıza* {yani, ganimetten aldığınıza} *karşılık size azîm/büyük bir azab messederdi/dokunurdu* {yani, isabet ederdi}.

Sonra Allah Teâlâ, ganimetlerin onlara helâl olduğunu belirterek buyuruyor ki:

69. *Artık* {Bedir'de aldığınız} *ganimetinizi helâl-tayyib olarak yeyin ve Allah'a ittika edin* {yani, O'na isyan etmeyin}. *Kuşkusuz ki Allah gafûrdur* {yani, helâl kılınmadan önce aldığınız ganimete karşı bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, size ganimetleri helâl kılmak sûretiyle size merhamet edendir}.

Nebî (s.a) Bedir günü Ömer b. el-Hattâb ile Habbâb b. el-Eret'i toplanan ganimeti teslim almakla görevlendirmiş ve onu Medine'de pay-

2 *Nâs* [insanlar] kelimesi, Lâm nüshasından bir ziyâdedir.

laştırmıştır. el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib ile Nevfel b. el-Hâris b. 'Abdu'l-Muttalib'in de aralarında bulunduğu esirleri de beraberinde Medine'ye götürmüştür. Esir alındığı gün el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib'ten 20 ukiye altın alınmış, fakat bu, onun adına fidye sayılmamıştı. Her müşrik esirin fidyesi 20 ukiye altın idi. Fidye verip kendilerini ilk kurtaranlar, ikisi de Kureyş'ten olan Ebû Vedî'a Damra b. Sabîre es-Sehmî ile Benî Âmir b. Luey'den Suheyl b. 'Amr olmuştu. Nebî (s.a), "'Abbâs'tan fidyeyi iki kat alırız" buyurmuş ve onu, kardeşinin iki oğlunun fidyesini de ödemekle yükümlü tutmuştu. Böylece 'Abbas, 80 ukiye kendisi, 80 ukiye de kardeşi oğulları için olmak üzere 160 ukiye fidye ödemişti (ve ondan ganimet olarak alınan) 20 ukiye ile birlikte ödediği toplam rakam 180 ukiye altın olmuştu. Bunun üzerine el-'Abbâs Nebî'ye (s.a) şöyle demişti:

— Sen beni Kureyş'e el açacak bir halde bıraktın.

Nebî (s.a) sordu:

— Ya karın Umm el-Fadl'ın yanında bıraktığın altınlar?

el-'Abbâs karşılık verdi:

— Ne altını?!

Rasûlullah (s.a) dedi ki:

— Sen ona, "Çıkacağım bu yolculukta başıma ne geleceğini bilemiyorum. Eğer başıma bir şey gelecek olursa, bu altınlar senin ve çocuklarının olsun" demedin mi?!

el-'Abbâs sordu:

— Yeğenim! Bunu sana kim haber verdi?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Allah.

Bunun üzerine el-'Abbâs şöyle dedi:

— Şehâdet ederim ki, doğru söylüyorsun. Bugüne kadar senin bir rasûl olduğunu bilmiyordum. Artık şunu biliyorum ki, bunu sana ancak gaybları bilen haber vermiştir. Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka bir ilah yoktur, kuşkusuz sen O'nun kulu ve Rasûlü'sün. O'nun dışındaki bütün ilahları inkâr ediyoruz.

Sonra da kardeşinin oğullarına Müslüman olmalarını söyledi. İşte şu buyruk onlar hakkında inmiştir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ
فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا
وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

70. *Ey Nebî! Esirlerden elinizdekilere* {yani, el-'Abbâs ile kardeşinin iki oğluna} *de ki: "Eğer Allah kalblerinizde bir hayır* {yani, îmân} *olduğunu bilirse, size, sizden alınandan* {yani, sizden alınan fidyeden} *daha hayırlısını* {yani, onun yerine daha üstününü} *verir ve size* {zenblerinizi/günahlarınızı} *mağfiret eder. Allah* {işledikleri günahları ve şirklere karşı} *gafûrdur,* {Müslüman olduktan sonra da onlara karşı} *rahîmdir.*

Bu âyetteki (birinci) "hayır" kelîmesi "îmân" anlamında kullanıldığı gibi, *Allah onlara hayır vermez...* (Hûd, 11/31) âyetinde de "îmân" anlamında kullanılmıştır.

71. *Şâyet sana ihanet etmeyi* {yani, Müslüman olduktan sonra kâfir olmayı ve senin babalarından utanmanı[3]} *irade ederlerse, onlar daha önce Allah'a da ihanet ettiler* {yani, Bedir'de başlarına gelenlerden önce Allah'a da küfrettiler} *de* {Allah} *onlara kar-*

3 Bu ibare, tercümeye esas aldığımız Arabça baskıda da bu şekildedir: *Ve istihyâeke âbâuhum* [ve senin babalarından utanmanı]. (Çeviren)

şı {Nebî'ye (s.a)} *imkân verdi* {yani, eğer onlar sana ihanet ederlerse, Ben de onlara karşı sana yine imkân veririm ve Bedir'de onlara yaptığın şekilde onların kimini öldürür, kimini esir alırsın}. *Allah* {yarattıklarına} *alîmdir,* {emrinde} *hakîmdir* {yani, onlara karşı sana imkân verme hükmünde hakîmdir}.

Bunun ardından el-'Abbâs dedi ki: "Allah bana, kendilerinden daha üstün hiçbir şey bulunmayan iki haslet vermiş bulunuyor. Bunlardan ilki benden alınan altınlardır. Allah bana ondan daha hayırlı olmak üzere yirmi köle verdi. İkincisi ise, Allah'ın doğru va'di olan mağfiretin gerçekleşmesidir. Bundan da daha faziletli hiçbir şey yoktur."

Mekkeliler yazı yazmayı bildiği, Medineliler ise bilmediği için, Bedir esirleri arasında fidye ödeme imkânı bulunmayan kimseler, on çocuğa okuma-yazma öğretmek şartıyla serbest bırakıldı.

Nebî (s.a) Bedir esirleri hakkında ashâbıyla istişare etti, Ömer b. el-Hattâb Nebî'ye (s.a) şöyle dedi:

— Bunları öldür; çünkü bunlar küfrün elebaşıları, dalâletin önderleridir.

Ebû Bekr (r.a) da şöyle dedi:

— Onları öldürme, Allah kalblere su serpmiş ve müşriklerin bir kısmının öldürülmesini sağlamış, onları hezimete uğratmış bulunuyor. Dolayısıyla esirleri diyet/fidye karşılığında serbest bırak. Onlardan alacağımız fidye Müslümanların müşriklere karşı savaşmalarına yardımcı olur, güçlerini arttırır. Ayrıca umulur ki Allah bunları Müslümanlara yardımcılar kılar da teslim olurlar.

Nebî (s.a) Ebû Bekr es-Sıddîk'ın görüşünü beğendi. Nebî (s.a) gibi Ebû Bekr de çok merhametli idi. Ömer ise, kesin ve köklü kararlardan yana idi. Nebî (s.a) Ebû Bekr'in görüşünü kabul ederek onlardan fidye aldı. Allah ise Ömer'in (r.a) görüşünün uygunluğunu ifade etmek üzere, *Bir nebî için yeryüzünde ağır basmadıkça esirleri olması olur şey değildir...*{el-Enfâl, 8/67) âyetini indirdi. Bunun üzerine Nebî (s.a) Ömer'e şöyle dedi:

— Allah'a hamdet, çünkü Rabbin senin görüşünün uygunluğunu dile getirmiş bulunmaktadır.

Ömer de şöyle karşılık verdi:

— Bedir esirleri hakkında benim görüşümü tasdik eden Allah'a hamdederim.

Nebî (s.a) dedi ki:

— Şâyet semâdan bir azab inmiş olsaydı, Ömer b. el-Hattâb dışında kimse kurtulamazdı. Çünkü o bana, bu işi yapmamamı söyledi, bense kabul etmedim.

> 72. *Kuşkusuz onlar ki îmân ettiler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik ettiler}, {Medine'ye} *hicret ettiler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda* {düşmana karşı} *cihad ettiler...*

Bunlar Muhacirlerdir.

Arkasından Ensâr'ı zikrederek buyuruyor ki:

> *...ve onlar ki* {Nebî'yi (s.a)} *barındırdılar,* {o'na} *yardım ettiler...*

Bundan sonra da Muhacirler ile Ensâr'ı topluca zikrederek şöyle buyurmaktadır:

> *...İşte onlar birbirlerinin* {mirasta} *evliyâsıdır...*

Böylece onları hicrete rağbet ettirmektedir.

ez-Zubeyr b. el-Avvâm ile beraberindeki birkaç kişi, "Bizim evliyâmız/velîlerimiz olmayan kimseler bize nasıl vâris olur?! Bizim evliyâmız dînimiz üzere olanlardır. Onlar hicret etmedikleri için aramızda miras olmaz" dediler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> *...Îmân edip* {Allah'ın tevhîdini tasdik edip} *de* {Medine'ye} *hicret etmeyenlere gelince,* {Medine'ye} *hicret edene kadar sizin için* {mirasta} *onların hiçbir şey yoktur.* {Ey muhacirler topluluğu!} *Eğer onlar* {yani, yanınıza hicret etmeyen kardeşleriniz}, *dîn hususunda yardımınızı isterlerse* {yani, müşrik düşmanları İslâm dîninden çevirmek amacıyla onlarla savaşırsa, onlar da sizden yardım isterlerse}, {onlara} *yardım etmek üzerinize borçtur* {bu sebeble onlara yardım edin}...

Arkasından istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

> *...Sizinle aralarında mîsâk/antlaşma bulunan bir kavme karşı*

olması hariç {yani, Medine'ye hicret etmeyenler, kendileriyle antlaşmanız bulunan kimselere karşı sizden yardım isteyecek olurlarsa, onlara yardım etmeyin}. *Allah amellerinize basîrdir.*

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ
وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ
أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

73. *O küfredenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler} *de* {miras ve yardımlaşma hususunda} *birbirinin velîleridir. Eğer onu yapmazsanız* {yani, sizinle antlaşmaları bulunmayan müşriklere karşı, dîn hususunda onlara yardım etmezseniz} *yeryüzünde bir fitne* {yani, küfür} *olur ve* {yeryüzünde} *büyük bir fesâd* {olur}.

74. *Onlar ki îmân ettiler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik ettiler}, {Mekke'den Medine'ye} *hicret ettiler ve* {düşmanlara karşı} *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda} *cihad ettiler...*

Bunlar Muhacirlerdir, ki onlara, müşrik kavimlerini terk ettikleri [hecr etmeleri] ve dînleri üzere olmadıklarından dolayı onlardan ayrıldıkları için "muhacir" denmiştir.

...ve onlar ki barındırdılar {yani, Nebî'yi (s.a) kendilerine katarak Medine'de barındırdılar} *ve* {o'na} *yardım ettiler...*

Bunlar da Ensâr'dır.

Sonra Ensâr ile Muhacirleri topluca zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...İşte onlar, hakkâ [gerçek] mü'minlerdir {yani, gerçekten mu-

saddıklardır/tasdik edenlerdir}. {Bundan dolayı} *onlar için* {yani, onların zenbleri/günahları için} *bir mağfiret ve kerîm bir rızık vardır* {yani, âhirette güzel bir rızık: cennet vardır}.

75. *Onlar* {yani, muhacirler ve Ensâr} *ki bunun ardından îmân ettiler,* {diyarlarından Medine'ye} *hicret ettiler ve* {düşmana karşı} *sizinle beraber cihad ettiler. Onlar da* {miras hususunda} *sizdendir...*

Sonra bu âyetleri, âyetin bundan sonraki bölümü neshetmiştir.

...Erham sahibleri [akrabalar] {miras hususunda} *Allah'ın kitabında birbirlerine daha evlâdır...*

Böylece hicret etsin ya da etmesin Müslümanlar rahm ve yakınlık esasına göre birbirlerine mirasçı oldular.

...Kuşkusuz Allah her şeye alîmdir {yani, onları önce mirastan mahrum ederken de, tekrar mirasa ortak kılarken de her şeyi çok iyi bilendir}.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Ebû Yûsuf'tan, o el-Kelbî'den, o da Ebû Sâlih'den tahdis edip dedi ki: “Hums [ganimetlerin beşte-biri] Nebî (s.a) döneminde; Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne bir pay, akrabalara bir pay, yetimlere bir pay, miskinlere bir pay ve yolda kalmışlara bir pay olmak üzere beşe bölünüyordu.”

Dedi ki: Ömer, Ebû Bekr, Osmân ve ‘Alî ise beşte-biri üç paya ayırdılar; çünkü onlar akrabaların payını düşürüp (Allah ve O'nun Rasûlü'nün payını da dışarıda tutarak) yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar arasında paylaştırmışlardır. Bunlar arasından da sadece muhtaç ve yoksul olanlara verilir, zenginlere bir şey verilmez. Dolayısıyla bu sadakan harcanacağı yerler bunlardır.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Muhammed b. ‘Abdu'l-Hakk'dan, o Ebû Ca‘fer Muhammed b. ‘Alî'den (a.s) tahdis edip dedi ki: “Ben [Muhammed b. ‘Abdu'l-Hakk] ona [Ebû Ca‘fer Muhammed b. ‘Alî'ye] sordum:

— ‘Alî'nin (a.s) hums [ganimetin beşte-birinin paylaştırılması] ile ilgili görüşü ne idi?

O cevab verdi:

— Ehl-i beytinin görüşü gibiydi.

Tekrar sordum:

— Peki, o halde niye halife olduğu zaman bu şekilde uygulama yapmadı?

Şöyle cevab verdi:

— Ebû Bekr ve Ömer'e muhalefet etmekten hoşlanmadığı için."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi: Nebî (s.a) paylaştırılmadan önce ganimetten kendisi için bir şey alırdı. Ayrıca, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün payının yanısıra, akrabalar ve savaşçılarla birlikte de pay alırdı. Böylece o –Allah'ın salât ve selâmı o'na– dört vecihten ganimetten pay alırdı.

9. TEVBE SÛRESİ

Mekke'de inen, *Andolsun içinizden size öyle bir Rasûl gelmiştir ki… ve O azîm arşın Rabbidir* (et-Tevbe, 9/128-129) âyetleri dışında bütünüyle Medine'de nâzil olan Tevbe sûresi, Kûfiyyûna göre 127 âyettir.

Tevbe sûresi nâzil olunca Nebî (s.a), sûrenin 1-9. âyetleriyle birlikte Ebû Bekr es-Sıddîk'ı insanlara hacc emîri olarak gönderdi. Cibrîl inerek, "Ey Muhammed! Senin adına ancak senden olan bir kişi tebliğde bulunabilir" deyince, onun arkasından 'Alî b. Ebî Tâlib'i gönderdi de o, Zu'l-Huleyfe'de Rasûlullah'ın (s.a) devesi üzerinde ona yetişti. Ebû Bekr (r.a) deveyi alarak Nebî'nin (s.a) yanına geri döndü ve sordu:

— Anam-babam sana feda olsun! Allah, hakkımda birşey mi indirdi?

Nebî cevab verdi:

— Hayır, fakat benim adıma ancak benden olan bir kimse tebliğde bulunabilir. Ey Ebû Bekr! Mağara arkadaşım, İslâm'da kardeşim ve Kıyâmet Günü havzın başına yanıma gelecek bir kimse oluşun seni hoşnut etmez mi?

Ebû Bekr karşılık verdi:

— Eder, ey Allah'ın Rasûlü.

Ardından Ebû Bekr hacıların başında, 'Alî de Tevbe sûresinin ilk dokuz âyetini tebliğ etmek üzere yola devam etti ve 'Alî Nahr günü [Zilhicce'nin onuncu, Kurban bayramının birinci günü] Mina'da kalkıp bu âyetleri hacılara okudu.

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾
فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ
مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

1. {Ahidden gayrı dört ay dışında} *müşriklerden muâhede/antlaşma yaptıklarınıza, Allah ve O'nun Rasûlü'nden bir berâettir [yükümsüzlük bildirisidir].*

Âyet, Arablardan üç kabile hakkında nâzil olmuştur. Huzâ'a, Hilâl b.

‘Uveymir, –Sürâka b. Mâlik b. Has‘am el-Kinânî'nin de aralarında bulunduğu– Müdlic ile Huzeyme b. ‘Âmiroğulları hakkında inmiştir ki Müdlic ve Huzeymeoğulları Kinâne'ye mensub iki koldur. Nebî (s.a) Hudeybiye'de onlarla, –onlar adına el-Mahş b. Huveylid b. ‘Umâre b. el-Mahş'ın imzaladığı– iki yıllık bir barış antlaşması yapmıştı. İşte Allah bu antlaşma kapsamında olanlara, Nahr gününden itibaren dört ay: Rebi‘u'l-Âhir ayının onuna kadar süre tanımıştır. Bu sebeble Allah şöyle devam etmektedir:

2. *Bundan böyle yeryüzünde dört ay* {dilediğiniz şekilde emniyetle} *dolaşın...*

Arkasından onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

...ve bilin ki, doğrusu siz Allah'ı âciz bırakamazsınız ve muhakkak ki Allah kâfirleri rüsvay edecektir.

Bu âyetten sonra Nebî (s.a) hiç kimseyle bir antlaşma yapmadı. Allah antlaşmaları bulunmayan müşrikleri zikrederek buyuruyor ki:

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ
لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ
الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ
وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

3. *Ve Allah ve O'nun Rasûlü'nden insanlara hacc-ı ekber günü* {yani, Nahr günü –ona hacc-ı ekber isminin veriliş sebebi, umreye hacc-ı asgar [küçük hacc] denmesidir–} *bir ezândır/ilândır: Kesinlikle Allah ve O'nun Rasûlü müşriklerden* {yani, onlarla

ahidden} *berîdir/uzaktır.* {Ey müşrikler topluluğu!} *Eğer* {şirkten} *tevbe ederseniz o, sizin için* {şirkten} *hayırlıdır. Eğer tevelli ederseniz* {yani, tevbe etmekten kaçınırsanız} *bilin ki, doğrusu siz Allah'ı âciz bırakamazsınız* {yani, siz de habîs amelleriniz ile Allah'ın önüne geçemezsiniz/cezasından kurtulamazsınız. Mutlaka amellerinizin karşılığını verir}.

Allah antlaşmalıları korkuttuğu gibi onları da korkutmaktadır:

....O küfredenleri {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenleri} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile müjdele!*

Sonra, antlaşmaları bulunmayan kimselerin Muharrem ayı bitene kadar, Nahr gününden itibaren elli günlük bir süre tanıdı. Arkasından Huzâ'a, Benî Müdlic ve Benî Huzeyme için –daha önceki durumları söz konusu edilerek– şu istisnâda bulundu:

4. *Muâhede yaptığınız müşriklerden, (muâhededen) sonra size* {dört aylık süre içerisinde} *bir eksiklik yapmamış, aleyhinizde hiç kimseye müzâheret* {yani, sizinle savaşmak üzere müşriklerden hiç kimseye yardım} *etmemiş olanlar müstesnâdır...*

Allah ve O'nun Rasûlü, bu dört aylık sürenin onların ahidlerini geçersiz kılmadığını bildiriyor.

...{Eğer onlar bunu yapmayacak olurlarsa}, *o halde müddetlerine kadar* {yani, dört aylık sürenin bitimine kadar} *onlara ahidlerini tamamlayın. Kuşkusuz Allah muttakileri* {yani, ahdi bozmaktan ittika edenleri} *sever.*

Sonra Allah elli günlük süre dışında bir ahdi bulunmayanları zikrederek şöyle buyurmaktadır:

5. *Haram aylar* {yani, Zilhicce'nin son yirmi günü ile Muharrem'in otuz günü} *çıkınca, artık o müşrikleri* {yani, bu elli gün dışında herhangi bir ahidleri bulunmayan müşrikleri} *nerede bulursanız* {Harem bölgesi içinde olsun, dışında olsun} *öldürün, onları yakalayın* {yani, esir alın} *onları muhasara edin* {araştırıp bulun} *ve onlar için her geçit yerini tutun* {yani, kâfir kaldıkları sürece her yol ağzında onları gözetleyin}. *Eğer* {şirkten} *tevbe eder, salâtı ikame eder [namazı kılar] ve zekâtı ita ederlerse [verirlerse], sebîllerini/yollarını tahliye edin* {yani, ta-

rîklerini/yollarını terkedin, onlara zulmetmeyin}. *Gerçekten Allah* {şirkte işlenen zenblere/günahlar karşı} *gafûrdur,* {Müslüman olmalarından sonra onlara karşı} *rahîmdir.*

Sonra Mekkeli kâfirleri kasdederek şöyle buyurmaktadır:

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ
اللّٰهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ
وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً
يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ
فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا
عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ
فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

6. *Eğer müşriklerden biri senden eman-himaye* {yani, herhangi bir müşrik elli günden sonra kendisine eman-himaye vermeni} *isterse* {sen de öldürülmeyeceğine dâir} *ona eman-himaye ver ki Allah'ın kelâmını* {yani, Kur'ân'ı} *dinlesin. Sonra* {yani, Kur'ân'dakileri kabul etmediği takdirde} *onu emin olacağı yere kadar ulaştır* {yani, geldiği yere gönder. –Bundan sonra seninle çarpışır, sen de onu ele geçirirsen öldürebilirsin–}. *Şu, onların* {Allah'ın tevhîdini} *bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.*

Allah yine Mekke müşriklerini zikrederek buyuruyor ki:

7. *Müşriklerin Allah indinde/yanında ve O'nun Rasûlü indinde nasıl bir ahdi olabilir?!...*

Sonra dört aylık müddet verilen Huzâ'a, Benî Müdlic ve Benî Huzeyme'yi istisnâ ederek şöyle buyuruyor:

...*Mescid-i Haram yanında* {yani, Hudeybiye'de} *muâhede yaptıklarınız müstesnâ,* {bunlar için ahid vardır}. *O halde onlar istikamet üzere oldukları* {yani, kurban kesme gününden: Zilhicce'nin onundan itibaren dört aylık süre tamamlanıncaya ahidlerine bağlı kalarak size karşı doğru davrandıkları} *sürece, siz de onlara karşı* {ahde vefa göstererek} *istikamet üzere olun. Kuşkusuz Allah muttakileri sever.*

Bilahare antlaşmalarını bozdukları için bir antlaşmaları kalmayan Mekke kâfirleri ile savaşmaya teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

8. *Nasıl* {onlarla savaşmazsınız ki} *size karşı üstünlük sağlarlarsa, hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir zimmet* {yani, ahid} *gözetmezler* {yani, aranızdaki akrabalık bağına ya da ahde riâyet etmezler}. *Ağızlarıyla* {yani, dilleriyle} *sizi hoşnut etmeye çalışırlar, kalbleri ise ibâ eder* {yani, güzel söylerlerle mü'minlerin gönüllerini hoş etmeye çalışırlar, fakat kalblerindeki düşünce başka türlüdür}...

Allah, *Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışırlar, kalbleri ise ibâ eder* buyruğu ile onların söyledikleri ile ilgili durumlarını haber vermektedir.

...*Onların çoğu fâsıklardır.*

Sonra onlardan haber vermektedir:

9. *Onlar Allah'ın âyetlerini az bir bedele sattılar* {yani, Kur'ân'a îmânı, basit bir dünyevi menfaate değiştirdiler}...

Şöyle ki: Ebû Süfyân insanları Nebî'ye (s.a) uymaktan alıkoymak için kimine deve veriyor, kimine yemek yediriyor, kimine de başka şeyler bağışlıyordu.

...*de* {insanları} *O'nun sebîlinden/yolundan* {yani, Allah'ın yolundan: Allah'ın dîni olan İslâm'dan} *alıkoydular. Gerçekten amelleri ne kötüdür* {yani, insanları İslâm'dan alıkoymakla çok kötü bir iş yaptılar}.

Yine onlardan haber vererek şöyle buyurmaktadır:

10. *Bir mü'min hakkında hiçbir yemin ve hiçbir zimmet gözetmezler* {yani, bir mü'min hakkında akrabalığa ya da ahde riâyet etmezler}. *İşte onlar haddi aşanlardır.*

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ
فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِنْ
نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا
بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ
فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

11. *Eğer* {şirkten} *tevbe eder, salâtı ikame eder ve zekâtı ita ederlerse,* {yani, namaz kılmayı ve zekât vermeyi ikrar/kabul ederlerse}, *artık dînde kardeşlerinizdir.* {Allah'ın vahdâniyetini} *bilen bir kavim için âyetleri tafsil* {yani, beyan} *ediyoruz.*

12. *Eğer ahidlerinin ardından yeminlerini bozarlar* {yani, ahidlerine uymazlar} *da dîninize ta'n ederler* {yani, "Muhammed'in dîni birşey değildir" derler} *ise, küfrün imamlarını* {yani, Ebû Süfyân b. Harb, el-Hâris b. Hişâm, Suheyl b. 'Amr, İkrime b. Ebî Cehl ve benzeri gibi Kureyş kâfirlerinin öncülerini} *hemen öldürün –doğrusu onların yeminleri yoktur–* {zira onlar Hudeybiye antlaşmasını bozdular}...

Şöyle ki: Nebî (s.a) Mekke kâfirleriyle –Huzâ'a'yı da kapsayan– bir barış antlaşması imzalamıştı, fakat onlar Huzâ'a ile savaşmaları için Kinâne'ye silah yardımında bulunmuşlar, dolayısıyla da antlaşmayı bozmuşlardı. Bu yüzden Nebî (s.a) onlarla savaşmayı helâl gördü. İşte Allah'ın, *Eğer ahidlerinin ardından yeminlerini bozarlar da...* buyruğu buna işaret etmektedir.

...ki {ahdi bozmaktan} *vazgeçsinler* {ve bir daha ahdi bozmasınlar}.

Sonra onlarla savaşmak üzere mü'minleri teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

13. *Yeminlerini bozan* {yani, yapılan barışta Nebî (s.a) tarafında

yer alan Huzâ'a'ya karşı Kinâne'ye silah ile yardım edip ahidlerini bozan}, *Rasûlü* {yani, Nebî'yi (s.a)} {Mekke'den} *çıkarmaya kalkışan* {çünkü onlar Dâru'n-Nedve'de, Nebî'yi (s.a) öldürmek veya hapsetmek veya Mekke'den sürmek üzere karar almışlardı} *ve ilk evvel size taarruz eden* {yani, Bedir'de size karşı savaşmak üzere harekete geçen} *bir kavim ile savaşmaz mısınız? Onlara karşı haşyet mi duyuyorsunuz* {da onlarla savaşmıyorsunuz}? *Eğer mü'min* {yani, gerçekten siz Allah'ın tevhîdini tasdik ediyor} *iseniz,* {O'nun emrini terk etmek hususunda} *asıl haşyet duymanız gereken Allah'tır.*

Sonra Allah Teâlâ onlara yardım edeceğini va'd ederek şöyle buyurmaktadır:

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْد۪يكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٥﴾
اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِه۪ وَلَا الْمُؤْمِن۪ينَ وَل۪يجَةً
وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِك۪ينَ اَنْ يَعْمُرُوا
مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِد۪ينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

14. *Onlarla savaşın ki Allah* {öldürülmelerini sağlayarak} *sizin ellerinizle onlara azab etsin, onları rezil etsin ve yardımıyla sizi onlara muzaffer kılsın da mü'min bir kavmin göğüslerine* {yani, mü'min bir kavmin kalblerine: Huzâ'a'nın kalblerine} *şifa versin...*

Benî Ka'b Huzâ'a ile savaşmış, onları hezimete uğratmış ve onlardan birtakım kişileri öldürmüştü. Oysa Huzâ'a, Nebî ile Mekke müşrikleri arasında yapılan barış antlaşmasının taraflarından: Nebî (s.a) tarafında olanlardan biri idi. Mekke kâfirleri Benî Ka'b'a, Huzâ'a'ya karşı silah yardımında bulunmuş, dolayısıyla antlaşmayı bozmuşlardı. Bu se-

beble Nebî (s.a) de Mekke kâfirleri ile savaşmayı helâl saydı. Huzâ‘a'dan ‘Amr b. ‘Abdi Menâf Medine'ye gelip bineği üzerinde okuduğu şu şiirle Nebî'den (s.a) yardım istedi:

Allahım! Ben Muhammed'e, bizim ve o'nun atasının
Eskiden beri devam eden antlaşmasını hatırlatıyorum
O bize bir baba idi, biz de bir evlat
Biz size baba olduk, siz de bize evlad oldunuz.
O vakit biz teslim olduk, itaatten el çekmedik.
Ey Allah'ın Rasûlü! Güçlü bir şekilde yardım et
Allah'ın kullarını çağır, gelsinler yardıma
Aralarında (kılıcını kınından) sıyırmış Rasûlullah da bulunsun
Köpürerek akan coşkun deniz gibi büyük bir ordu arasında.
Gerçek şu ki, Kureyşliler sana verdikleri sözü bozdular,
Seninle pekiştirdikleri mîsâklarını nakzettiler,
Ve yollarda tuzaklar kurdular.
Vetîn[1] denilen suyumuz kenarında gece baskın düzenlediler bize,
Rükû ve secdede iken öldürdüler bizi.
Benim kimseyi yardıma çağırmayacağımı zannettiler,
Onlar zelîl ve sayıca azdırlar.[2]

Nebî'nin (s.a) gözleri yaşardı. Allah'ın gönderdiği bir buluta bakarak dedi ki: Nefsim elinde olana yemin ederim ki bu bulut, Huzâ‘a'nın Benî Leys b. Bekr'e karşı zafer kazanacağını müjdeliyor. Sonra Nebî (s.a) Medine'den çıkıp karargâhını kurdu. Hâtıb b. Ebî Beltaa Mekkelilere, askerin karargâh kurduğunu haber veren bir mektup yazdı. Nebî (s.a) Mekke üzerine yürüdü ve Mekke'yi fethetti. Ashâbına da, “Benî Bekr dışında –ikindi namazına kadar– kimseye silah kullanmayın” buyurdu. Huzâ‘a'ya da aynı şeyi söyledi. Bunun üzerine Allah, *Mü’min bir kavmin göğüslerine şifa versin* buyruğunu indirdi.

---

1 Kurtubî ve diğer bazı kaynaklarda *vetîr* şeklindedir. (Çeviren)

2 Karşılaştırma için bkz. Kurtubî, VIII, 65; Suyûtî, *ed-Durr,* IV, 138-139. (Çeviren)

15. *...ve kalblerindeki ğayzı [öfkeyi] gidersin...*

Allah Benî Leys b. Bekr'in yaptıkları dolayısıyla Huzâ'a'nın kalblerine şifa verdi/kalblerini rahatlattı ve kalblerindeki ğayzı [kini, öfkeyi] giderdi.

...Allah dilediğine tevbe nasib eder {yani, onları dînine hidâyet eyler}. *Allah* {yarattıklarına} *alîmdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

16. *Yoksa siz, Allah sizden* {yolunda düşmana karşı} *cihad edenleri, Allah'ın dûnundan, O'nun Rasûlü'nün* {dûnundan} *ve mü'minlerin* {dûnundan} *velî edinmeyenleri* {yani, müşrikleri dost ve sırdaş edinmeyenleri} *bilmeden* {yani, (fiilen) görmeden} *kendi hâlinize bırakılıvereceğinizi* {yani, öldürülmekle sınanmadan îmân üzere öylece terk edileceğinizi} *mi sandınız? Allah amellerinize habîrdir.*

17. *Küfürlerine kendileri şâhid iken* {Mekkeli} *müşriklerin Allah'ın mescidlerini* {yani, Mescid-i Haram'ı} *imar etmeleri kâbil değildir...*

Buyruk, el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib ve aralarında Ka'be'nin anahtarlarını elinde bulunduran Şeybe b. Osmân'ın da bulunduğu Ebû Talha'nın oğulları hakkında inmiştir. Şöyle ki: el-'Abbâs, Şeybe ve başkaları Bedir günü esir edildi. Muhacir ve Ensâr'dan bir gurub onlara ağır sözler söylediler, müşrik olmaları sebebiyle onları ayıpladılar. 'Alî b. Ebî Tâlib de el-'Abbâs'ı, Nebî'ye (s.a) karşı savaştığı ve akrabalık bağlarını kopardığı için azarladı ve ona ağır sözler söyledi. Bunun üzerine el-'Abbâs dedi ki:

— Neden bizim kötülüklerimizi zikrediyorsunuz da iyiliklerimizi gizliyorsunuz.

Ashâb sordu:

— İyilikleriniz var mı?

el-'Abbâs cevab verdi:

— Evet. Biz ecir bakımından sizden şüphesiz daha efdaliz, çünkü biz Mescid-i Haram'ı imar ediyor, Ka'be'nin hacibliğini yapıyor, hacılara su veriyor, esirleri esaretten kurtarıyoruz.

Bu işlerle Müslümanlara karşı övünmeye koyulmaları üzerine Al-

lah, *Küfürlerine kendileri şahid iken müşriklerin Allah'ın mescidlerini imar etmeleri kabil değildir* buyruğunu indirdi.

> ...*Onların amelleri boşa gitmiştir* {yani, zikrettikleri iyilikleri dünyada da, âhirette de boşa gitmiştir}...

Onların amellerine dünyada da, âhirette de sevab yoktur, çünkü îmânsız işlenmiştir. Şâyet îmân etmiş olsalardı dünyada da, âhirette de sevab elde ederlerdi. Nitekim Nûh ve Hûd (ikisine de selâm olsun) kavimlerine böyle demişlerdi. (Hûd kavmine,) *Rabbinize istiğfâr edin. Sonra O'na dönün ki üzerinize semâyı* {yağmur ile} *bol bol salsın* {yani, ardı ardına yağmur göndersin} (Hûd, 11/52) demişti. (Nûh (a.s) da kavmine,) *Mallar ve oğullarla size imdat etsin. Sizin için cennetler [bağlar bahçeler] kılsın/yapsın ve sizin için nehirler kılsın/yapsın* (Nûh, 71/12) demişti. İşte burada sözü edilenler îmân etmiş olsalardı, bütün bunlar dünyada onlara verilecekti.

> ...*ve onlar ateşte hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/ateşte sürekli kalacaklardır}.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدٖينَ
﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَٓاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُ۫نَ
عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ
دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فٖيهَا نَعٖيمٌ
مُقٖيمٌ ﴿٢١﴾

18. *Allah'ın mescidlerini sadece Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve âhiret gününe* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği

ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceği güne} *îmân eden* {yani, tasdik eden}, *salâtı ikame eden* {yani, namazı vaktinde edâ eden, rükû ve sücûdunu eksiksiz yapan}, *zekâtı ita eden* {yani, malının zekâtını veren} *ve Allah'tan başkasından haşyet duymayan* {yani, Allah'tan başkasına ibâdet etmeyen} *kimseler imar eder. İşte bunların* {dalâletten kurtulup} *hidâyet bulmaları umulur.*

Sonra diğerlerini kasdederek şöyle buyurmaktadır:

19. *Siz hacılara su vermeyi* {el-'Abbâs'ı kasdediyor} *ve Mescid-i Haram'ı imar etmeyi* {Şeybe'yi kasdediyor}, *Allah'a ve âhiret gününe îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik eden –bununla da 'Alî (r.a) ve beraberindekiler kasdediliyor–} *ve* {düşmana karşı} *Allah yolunda cihad eden kimsenin yaptığı ile bir mi tuttunuz?! Bunlar* {fazilet bakımından} *Allah indinde bir değildir* {diğerlerinden daha üstündür}. *Allah zâlimler* {yani, müşrikler} *kavmini hidâyete iletmez* {yani, kendilerini haklı çıkartacak bir hüccete iletmez. Çünkü onların bir hüccetleri yoktur}.

Sonra muhacirlerin, 'Alî (r.a) ve arkadaşlarının niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

20. *Îmân eden* {yani, Allah'ın birliğini tasdik eden}, {Medine'ye} *hicret eden ve* {düşmana karşı} *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat için} *malları ve canları ile cihad eden kimselerin dereceleri* {yani, faziletleri}, {kâfir oldukları halde Beyt'i imar etmek ve hacılara su vermek gibi işlerle öğünen kimselerden} *Allah indinde daha büyüktür...*

Arkasından Muhacirlerin mükâfaatını haber vererek buyuruyor ki:

...İşte onlar fâizûndur [başarıya erenlerdir/umduklarına nail olacak olanlardır] {yani, Kıyâmet Günü ateşten kurtulacak olanlardır}.

21. *Rabb'leri onları Kendinden bir rahmet* {yani, cennet}, *bir rıdvân* {yani, Kendinden bir rıza/râzı oluş} *ve cennetler ile müjdeler, ki onlar için onda mukîm nimetler* {yani, tükenmez ve kalıcı nimetler} *vardır.*

خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ
﴿٢٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُٓوا اٰبَٓاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ
اَوْلِيَٓاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُكُمْ
وَاَبْنَٓاؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ
اِقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ
تَرْضَوْنَهَٓا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي
سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

22. *Orada ebedî hâlidlerdir* {yani, ölmemek üzere ebediyen kalıcıdırlar}. *Muhakkak ki Allah, O'nun indindedir azîm bir ecir* {yani, O'nun yanında büyük bir karşılık olarak cennet vardır}.

23. *Ey îmân edenler! Eğer îmâna karşılık küfrü severlerse* {yani, küfrü tevhîde ihtiyar/tercih ederlerse} *babalarınızı ve kardeşlerinizi evliyâ edinmeyin...*

Âyet, İslâm'dan irtidad ederek Medine'den Mekke'ye giden yedi kişi hakkında inmiştir. Allah onların velayetlerinden nehyederek şöyle buyuruyor:

...{Ey mü'minler topluluğu!} *Sizden kim onları velî edinirse, işte onlar zâlimlerdir* {ve onlardandır}.

24. *De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz elinize geçirdiğiniz* {yani, kazandığınız} *mallar, kesata uğramasından haşyet duyduğunuz ticaret ve hoşunuza giden* {yani, sahib olmaktan ötürü beğenip sevinmenize sebeb olan} *meskenler size Allah'tan, O'nun Rasûlü'nden ve O'nun yolunda bir cihaddan daha sevimli ise, o halde Allah'ın* {Mekke'nin fethine dâir} *emri gelinceye kadar tarabbus edin/gözetleyin. Allah fâsıklar kavmini hidâyete iletmez."*

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فٖي مَوَاطِنَ
كَثٖيرَةٍۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـٔاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرٖينَۚ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكٖينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنٖينَ وَاَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذٖينَ كَفَرُواۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٦﴾

25. *Andolsun ki Allah bir çok mevzide* {yani, Bedir günü Benî Kurayza günü, Benî Nadîr günü, Hayber günü, Hudeybiye günü, Mekke'nin fethi günü} *size yardım etti ve* {Tâif ile Mekke arasında bir vâdi olan} *Huneyn günü de* {size yardım etti}. *Hani çokluğunuz acayibinize gitmişti/sizi böbürlendirmişti de size hiçbir faydası olmamıştı. Yeryüzü genişliğine rağmen başınıza dar gelmişti. Nihâyet arkanızı dönmüştünüz* {yani, hiçbir şeye iltifat edip bakmadan kaçmıştınız}.

O gün Müslüman ordusunun sayısı 11.500, müşrik ordusunun sayısı ise 4.000 idi, başlarında Mâlik b. ‘Avf en-Nadrî'nin bulunduğu Hevâzin ile başlarında Kinâne b. ‘Abdi Yâlîl b. ‘Amr b. ‘Umeyr es-Sakafî'nin bulunduğu Sakîf de onlarla beraberdi. Bunlarla karşılaştıklarında Müslümanlardan biri, “Çokluğumuzdan dolayı bugün düşmanımıza asla yenik düşmeyiz” demiş ve (“inşâallâh” diyerek) istisnâda bulunmamış; istisnâda bulunmadığı için de Nebî (s.a) bu sözlerden hoşlanmamıştı. Çok şiddetli bir çarpışmanın ardından müşrikler geri çekilmiş ve çoluk-çocuklarını bırakarak kaçmışlar, fakat sonra onlardan birinin, –kadınları kasdederek– “Çıkacak rezaletleri hatırlayın” diye bağırması üzerine müşrikler geri dönmüşler, bu sefer de Müslümanlar geri çekilmek zorunda kalmıştı. el-‘Abbâs b. ‘Abdu'l-Muttalib –ki sebat sahibi ve gür sesli biri idi– şöyle seslendi: “Ey Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün yardımcıları, o'nu ve Muhacirleri barındıranlar, dînine yardım edenler, ey ağacın altında bey’at eden muhacirler! İşte Rasûlullah burada, kim o'nun yanında yer almak istiyorsa o'na gelsin.” Bunun üzerine Müslümanlar geri dönmeye başladı. Melekler de ablak atlar üzerinde beyaz elbiseleriyle inip Müslüman

saflarında yer aldılar, fakat savaşmadılar. Neticede müşrikler bozguna uğradılar. İşte Allah'ın şu buyrukları buna işaret etmektedir:

26. *Sonra Allah, Rasûlü'ne ve mü'minlere sekînetini indirdi, görmediğiniz ordular* {yani, melekler} *indirdi ve o küfredenleri* {katl ve hezimet ile} *azaba uğrattı. Şu* {yani, azab}, *kâfirlerin karşılığıdır.*

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ
وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِٓ
اِنْ شَٓاءَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ
صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ
النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْۚ
يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُۜ قَاتَلَهُمُ
اللّٰهُۚ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

27. *Sonra Allah bunun* {yani, katl ve hezimetin} *ardından dilediğine tevbe nasib eder* {de onu dînine hidâyet eyler}. *Allah gafûrdur* {şirkte iken yapılanları bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, İslâm'da onlara karşı çok merhametlidir}.

28. *Ey îmân edenler! Müşrikler* {yani, Arab müşrikleri}, *sadece bir necesdir...*

"Neces", tâhir olmayandır. "Encâs" ise pisliklerdir.

...*Onun için bu yıllarının* {yani, Ebû Bekr'in hacc emirliği yaptı-

ğı mevsimin} *ardından Mescid-i Haram'a* {yani, Mekke topraklarına} *yaklaşmasınlar...*

(‘Ubeyydullah) b. Sâbit dedi: Babam dedi: (Bu) Nebî'nin (s.a) hicretinin dokuzuncu senesinde olmuştu.

...Eğer fakirlikten korkarsanız,...

Çünkü Allah Tebûk gazvesinden sonra, *Artık o müşrikleri öldürün… Her geçit yerini tutun* (et-Tevbe, 9/5) buyruğunu indirmişti. Şeytan da Mekkelilere vesvese ile şu telkinde bulunmuştu: “O Müslüman olmayanların öldürülmesini, ganimetlerin alınmasını, yakalananların yakalandıkları yerde öldürülmesini emretmişken siz nereden yiyecek bulacaksınız?” Bunun üzerine Allah, “Benim ve Rasûlümün emrini yerine getirin!” buyurdu.

...Allah dilerse sizi yakında lütfundan zenginleştirir...

Buna sevindiler. Allah da korkularından yana onları güvenliğe kavuşturdu. Necid ehli, Cureş halkı ve ehl-i San‘â İslâm'a girdi ve bineklerin sırtında Mekke'ye yiyecek getirdiler. İşte Allah'ın, *Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi yakında lütfundan zenginleştirir* buyruğu buna işaret etmektedir.

...Kuşkusuz Allah alîmdir, hakîmdir.

29. *Kendilerine Kitab verilenlerden* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlardan}, *Allah'a* {yani, O'nun vahdâniyetine} *ve âhiret gününe* {yani, amellerin karşılığının verileceği ölümden sonra dirilişe} *îmân etmeyen* {yani, tasdik etmeyen}, *Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün haram kıldığını* {içki, domuz eti gibi Kur’ân'da bildirilen haramları} *haram saymayan ve hakk dînini* {yani, İslâm'ı –çünkü İslâm dîni dışındaki dînler bâtıldır–} *dîn edinmeyen kimselerle, sâğirler* {yani, zelîller –çünkü kendiliklerinden verseler ecir almazlar, zorla alınsa sevab kazanmazlar–} *olarak kendi elleriyle* {yani, kendiliklerinden} *cizye verinceye kadar savaşın!.*

30. *Yahudiler, “‘Uzeyr Allah'ın oğludur” dediler...*

Yahudiler, Mûsâ'dan (a.s) sonraki nebîleri öldürdü. Allah da aralarından Tevrat'ı kaldırdı, kalblerinden sildi. O yüzden ‘Uzeyr yeryüzünde dolaşmaya başladı. Cebrâîl (a.s) gelip ona, “Nereye gidiyorsun?” di-

ye sordu. O da, “İlim öğrenmek için” cevabını verdi. Bunun üzerine Cebrâîl ona Tevrat'ın tamamını öğretti. ‘Uzeyr de İsrâîloğulları'nın yanına dönerek Tevrat'ı onlara öğretince onlar, “Şâyet ‘Uzeyr Allah'ın oğlu olmasaydı, bu ilmi bilemezdi” dediler. İşte, *Yahudiler, “‘Uzeyr Allah'ın oğludur” dediler* buyruğu buna işâret etmektedir.

> *...Hıristiyanlar da, “Mesîh* {yani, Meryem oğlu Îsâ} *Allah'ın oğludur” dediler. Şu, onların ağızlarındaki sözleridir* {yani, onlar herhangi bir ilme dayanmadan dilleriyle bu iddiaları yapıyorlar} *ki önceden küfredenlerin* {yani, Yahudilerin} *sözlerine benzetiyorlar* {yani, Hıristiyanlar Îsâ hakkında, “Mesîh Allah'ın oğludur” demekle, sözlerini, Yahudilerin ‘Uzeyr Allah'ın oğludur” şeklindeki sözlerine benzetiyorlar, onların sözlerinin benzerini söylemiş oluyorlar}. *Allah onları katletsin* {yani, Allah onlara lanet etsin}. *Nereden saptırılıyorlar* {yani, Hıristiyanlar neye dayanarak Allah'ın vahdâniyetini yalanlıyorlar}?

Arkasından Hıristiyanların durumunu bildirerek şöyle buyurmaktadır:

اِتَّخَذُوٓا اَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَۚ وَمَٓا اُمِرُوٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوٓا اِلٰهًا وَاحِدًاۚ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

> 31. *Onlar Allah'ı bırakıp habr'larını* {yani, alimlerini}, *râhiblerini* {yani, dînde müctehidlerini: ashâbu'l-savâmi'yi [manastırlara çekilip kendilerini ibadete verenleri]} *ve Meryem oğlu Mesîh'i rabbler edindiler* {yani, onlara itaat ettiler}. *Halbuki tek ilaha ibâdet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı* {yani, Îsâ onlara bundan başkasını emretmemişti}...

Îsâ İsrâîloğulları'na, *Gerçek şu ki, Allah, benim de rabbimdir, sizin de rabbiniz O'dur. O halde O'na ibâdet edin. Bu, dosdoğru yoldur* (Meryem, 19/36 ve ez-Zuhruf, 43/64) demişti. İşte Îsâ'nın İsrâîloğulları'na söylediği budur.

...O'nun dışında ilah yoktur. O, onların şirklerinden [ortak koştuklarından] münezzehtir.

Allah böylece zatının onların iftiralarından münezzeh olduğunu bildiriyor, ardından da onların durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّٰهُ
إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ
وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

32. *Allah'ın nûrunu* {yani, İslâm dînini} *ağızlarıyla* {yani, dilleriyle gizlemek sûretiyle} *söndürmeyi irade ediyorlar. Kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr eden Ehl-i Kitab} *hoşlanmasa da Allah nûrunu* {yani, dîni olan İslâm'ı} *tamamlamaktan* {yani, üstün kılmaktan} *başka bir şeye fırsat vermeyecektir.*

33. *Rasûlü'nü* {yani, Muhammed'i (s.a)} *hidâyet ve hakk dîn* {yani, İslâm –çünkü İslâm dîni dışındaki dînler bâtıldır–} *ile gönderen Odur. Onu* {yani, İslâm dînini}, *–müşrikler* {yani, Arab müşrikleri} *hoşlanmasa da– her dîne üstün kılmak için.*

34. *Ey îmân edenler! Doğrusu ahbârdan* {yani, Yahudilerin habr'larından/alimlerinden} *ve ruhbandan* {yani, Hıristiyan müctehidlerinden} *bir çoğu insanların* {yani, milletlerinin ehlinin [kendi dînlerine müntesib olanların]} *mallarını bâtıl ile yerler...*

Çünkü alt tabakadakiler onlara her yıl birtakım yiyecek ve mahsuller takdim ederlerdi. Şâyet Muhammed'e (s.a) îmân etmiş olsalardı, bunlar ellerinden giderdi.

...ve Allah yolundan {yani, dînlerine mensub olan kimseleri İslâm dîninden} *alıkorlar* {yani, men ederler}. *Altın ve gümüşü biriktirip yığan ve onları* {o hazineleri} *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat için} *infak etmeyenleri,* {âhirette görecekleri} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile müjdele!*

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ
فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ
اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

35. *O gün ki, bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. "Bu, kendiniz için toplayıp biriktirdikleriniz. Öyleyse toplayıp biriktirdiklerinizi tadın" (denecek).*

36. *Doğrusu Allah indinde/yanında ayların sayısı, Allah'ın kitabında* {yani, levh-i mahfuzda} *semâvât u arzı halkettiği günden beri oniki aydır...*

Allah Nebî'ye (s.a) fethi nasib etmeden önce mü'minler Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktılar da "Mekke kâfirlerinin Haram ayda bizimle savaşacaklarından korkuyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah, *Doğrusu Allah indinde... ayların sayısı oniki aydır* buyruğunu indirdi.

...Onlardan dördü {yani, Muharrem, Receb, Zilkâde ve Zilhicce} *Haram aylardır. Şu, kayyim dîndir* {yani, doğru hesabtır}. *O halde onlarda* {yani, Haram aylarda} *nefislerinize zulmetmeyin* {yani, savaşı başlatanların Arab müşrikleri olması hâli dışında bu aylarda onlardan birini öldürerek kendinize zulmetmeyin}...

...*Müşriklerin* {yani, Mekke kâfirlerinin} *sizinle kâffeten* {yani, cümleten/topluca} *savaştıkları gibi, siz de onlarla kâffeten savaşın* {yani, onlar Haram ayda sizinle savaşacak olurlarsa, siz de onlarla topluca savaşın}. *Bilin ki, doğrusu Allah* {yardımıyla} *muttakilerle* {yani, şirkten sakınanlarla} *beraberdir.*

إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ اَعْمَالِهِمْ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ اَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ
الْاٰخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا
قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا
وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

37. *Nesi'* {yani, Muharrem ayına yapılan ziyade} *sadece küfürde bir ziyadedir...*

Uygulama şöyleydi: Ebû Sumâme[3] el-Kinânî –ki asıl adı, Cubâre[4] b. 'Avf b. Ümeyye b. Fukaym b. el-Hâris idi– Receb ayında Allah'tan başkası için es-Sufra'yı[5] kesen ilk kişidir. Bu zat hacc mevsiminde kalkar ve, "İlahlarınız bu yıl Safer ayını haram kıldı" diye nida eder, böylece bu

3 *ed-Durru'l-Mensur,* IV, 188'de "Ebû Sumâde", IV, 189'da "Ebû Umâme" şeklindedir. (Çeviren)

4 *ed-Durru'l-Mensur*'da –çeşitli kaynaklara istinaden– "Cünâde" şeklindedir. (Çeviren)

5 Ulaşabildiğimiz kaynaklarda es-Sufra'nın mahiyetine ilişkin, ibareye uygun tatmin edici bir açıklama bulamadık. (Çeviren)

ayda kan dökmeyi, başkalarının mallarını haksız yere almayı haram kılardı, diğerleri de bunu kabul ederlerdi. Ertesi sene kalkar ve, "İlahlarınız bu sene Muharrem ayını haram kıldı" diye nida eder, böylece bu ayda kan dökmeyi, başkalarının mallarını haksız yere almayı haram kılar, diğerleri de bunu kabul ederlerdi. Bu uygulamayı Hevâzin, Gatafân, Suleym, Sakîf ve Kinâne kabul edip ona riâyet ediyorlardı. İşte, *Nesi'* {yani, Muharrem ayını terk etmek [onun haramlığını ibtal etmek]}, *sadece küfürde bir ziyadedir* buyruğu buna işaret etmektedir.

> *...Küfredenler onunla dalâlete düşürülür. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar* {yani, onlar Muharrem ayını bir sene helâl kılarak bu ayda kanlar dökerler, haksız yere başkalarının mallarını alırlar, diğer bir sene ise onu haram kılarak bu ayda kan dökmez, başkalarının mallarını haksızca almazlar ve bu gibi şeyleri bu ayda helâl saymazlar} *ki Allah'ın haram kıldığının sayısına uydursunlar da Allah'ın* {kan dökmek, haksızca mal almak gibi} *haram kıldığını* {Muharrem ayında} *helâl kılsınlar. Bu sûretle kötü amelleri onlara güzel gösterildi. Allah kâfirler kavmini hidâyete iletmez.*
>
> 38. *Ey îmân edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda seferber olun" denildiğinde ağırlaşıp yere çakıldınız?...*

Âyet, mü'minler hakkında inmiştir. Nebî (s.a) insanlara, çok sıcak bir mevsimde Tebûk gazvesi için seferber olmalarını emretti. Onlar ise ağırdan aldılar.

> *...Âhirete karşılık dünya [yakın/şimdiki] hayata râzı mı oldunuz? Fakat dünya hayatın metâı/faydası, âhirete göre pek azdır* {yani, ancak dünya saatlerinden bir saate [kısacık bir âna] tekabül edebilir}.

Sonra onları korkutuyor:

> 39. *Eğer* {düşmanınıza karşı Tebûk gazvesi için} *seferber olmazsanız, elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile size azab eder ve yerinize* {sizden daha iyi ve size göre Allah'a daha çok itaat eden} *başka bir kavim getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz* {yani, O'na isyan etmek sûretiyle O'nun mülkünü hiçbir şekilde eksiltemezsiniz. Sadece kendinizi zarara sokmuş olursunuz}. *Allah*

{irade ettiği} *her şeye kadîrdir* {dilerse size azab eder ve yerinize başkalarını getirir}.

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ
إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ
إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

40. *Eğer siz o'na* {yani, siz mü'minler Nebî'ye (s.a)} *yardım etmezseniz, Allah o'na yardım etmişti...*

Tevbe sûresinden ilk inen âyet budur. Münâfıkların kusurlarının zikredilmesi dolayısı ile bu sûreye el-Fâdiha [rezil ve rüsvay eden] adı verilirdi.

...Hani küfredenler {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler} *o'nu* {Mekke'den} *çıkardıklarında ikinin ikincisi* {yani, Nebî (s.a) ve Ebû Bekr birlikte} *iken, o ikisi mağarada iken, ki o vakit arkadaşına* {yani, Nebî (s.a) Ebû Bekr'e}, *"Mahzun olma, kuşkusuz Allah* {bizi savunmak sûretiyle} *bizimle beraberdir" diyordu...*

Ebû Bekr (r.a), kendilerine takib edenlerin izcilerinin mağaranın yakınlarında bulunmalarından korkuya kapılmış ve, "Ey Nebî! Yakalandık. Ben tek başıma bir insanım, eğer sen öldürülecek olursan bu ümmet helâk olur" demiş ve çok üzülmüştü. Nebî (s.a) da ona, "Mahzun olma" demişti. Sonra Nebî (s.a), "Allahım! Basîretlerini bağla da bizi göremesinler" diye du'a etmiş. Allah da o'nun du'asını kabul ederek onların basîretlerini köreltmişti.

...Allah o'nun {yani, Nebî'nin (s.a)} *üzerine sekinetini indirmiş, göremediğiniz ordularla* {yani, meleklerle} *o'nu* {Bedir günü, Ahzâb günü, Hayber günü} *desteklemiş ve küfredenlerin kelimesini* {yani, şirk davetini/çağrısını} *alçaltmıştı. Allah'ın kelîmesi* {yani, ihlâs(la Allah'a ibâdet) daveti} *ise, en yüce odur. Allah*

{mülkünde} *azîzdir, hakîmdir* {yani, müşriklerin davetini söndürmek, tevhîdi üstün kılmak şeklindeki hükmünde hakîmdir}.

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ
وَاَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ
بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا
لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى
يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

41. *Hafif ve ağırca* {yani, istekli ve isteksiz} *seferber olun* {yani, Tebûk gazvesine çıkın} *ve Allah yolunda* {düşmanınıza karşı} *mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer bilirseniz şu, sizin için* {oturmaktan} *hayırlıdır.*

42. *Eğer yakın bir araz* {yani, yakın/çabuk ele geçirilebilecek bir ganimet} *ve qâsıd* {yani, kolay} *bir sefer olsaydı,* {çıktığın bu gazvede} *sana ittibâ ederlerdi. Fakat o meşakkatli mesafe onlara uzun/uzak geldi. "Gücümüz yetseydi* {yani, yeterli mâlî bolluğa sahib olsaydık}, {bu gazvenizde} *sizinle beraber çıkardık" diye yakında Allah'a yemin edecekler, kendilerini helâke sürükleyecekler. Allah biliyor ki, kuşkusuz onlar yalancılardır* {yani, onlar sizinle beraber çıkabilecek bolluğa sahibtirler, fakat onlar çıkmak istemediler}.

Ced b. Kays ve Mu'attib b. Kuşeyr –ikisi de Ensâr'dandı– onlardandı.

43. {Ey Nebî!} *Allah seni affetsin. Doğrular* {yani, –aralarında oldukça şişman olan el-Mikdad b. el-Esved el-Kindî'nin de bu-

lunduğu– özür sahibi kimseler} *sana belli oluncaya ve yalancıları* {“Gücümüz yok” derken yalan söyleyenleri} *bilinceye kadar* {oturmak: gazaya çıkmamak hususunda} *niçin onlara izin verdin?!*

44. *Allah'a ve âhiret gününe îmân edenler* {yani, Allah'ın tevhîdini ve amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra diriliş gününü tasdik edenler}, *mallarıyla, canlarıyla* {düşmana karşı cihaddan hoşlanmayarak} *cihada gitmemek üzere senden* {özürsüz olarak} *izin istemezler. Allah muttakilere alîmdir* {yani, şirkten sakınanları çok iyi bilendir}.

Sonra, münâfıkları zikrederek şöyle buyurmaktadır:

إِنَّمَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ
اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ
مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

45. {Mesafenin uzaklığı sebebiyle cihada çıkmamak için} *senden sadece Allah'a ve âhiret gününe îmân etmeyen* {yani, Allah'ın birliğini ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra diriliş gününü tasdik etmeyen} *ve kalbleri* {dîn hususunda} *işkilli* {yani, şekk/kuşku} *olup da rayblarında bocalayıp duran kimseler izin isterler.*

Bunlar 39 kişi idiler.

Sonra, münâfıklardan haber verip buyuruyor ki:

46. *Eğer* {düşmana karşı} *çıkmayı irade etselerdi,* {en azından niyet etmek suretiyle} *elbette onun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların gitmelerini* {yani, çıkmalarını} *çirkin gördü de*

onları {Tebûk gazvesine çıkmaktan} *alıkoydu ve* {kalblerine gelen telkin ile}, *"Oturanlarla beraber oturun" denildi* {yani, savaşa çıkmayıp geride kalanlarla birlikte kalmaları ilham edildi}.

47. *İçinizde* {yani, sizinle beraber düşmana karşı} *çıksalardı, külfetinizi* {yani, sıkıntınızı} *arttırmaktan başka bir şey yapmazlar ve sizi fitneye uğratmak maksadıyla aranızda koşarlardı* {yani, küfür sokmak kasdıyla koşarlardı. Onlardan bineği üzerindeki bir kişi, iki kişi arasına girer ve olmadık şeyler söylerdi}. {Ey mü'minler topluluğu!} *İçinizde onlara* {(münâfıklara)}, {münâfık olmayanlardan} *kulak verenler de vardır* {yani, içinizde münâfıkların âdeta casus edindikleri ve kendileriyle konuşup durdukları kimseler de bulunmaktadır}. *Allah zâlimlere alîmdir.*

'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Nebîl,[6] Ced b. Kays, Rifâ'a b. et-Tâbût[7] ve Ûleys b. Kayzî[8] bunlar arasındadır.

Sonra yine münâfıklardan haber vererek şöyle buyurmaktadır:

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتّٰى
جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِنْ تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

48. *Andolsun ki bundan* {yani, Tebûk gazvesinden} *önce de fitne* {yani, küfür} *aradılar ve sana karşı birtakım işler çevirdiler* {yani, sana karşı nasıl bir tutum takınacaklarını düşünüp taşındılar}. *Nihâyet hakk* {yani, İslâm} *geldi ve onlar* {İslâm'dan} *hoşlanmasa da Allah'ın emri* {yani, İslâm dîni} *üstün geldi.*

---

6 Doğrusu, 'Abdullâh b. Nebtel'tir. Bkz. *ed-Durru'l-Mensur.* (Çeviren)

7 Tam ismi, Rifâ'a b. Zeyd b. Tâbût'tur. Bkz. *ed-Durru'l-Mensur.* (Çeviren)

8 Doğrusu, Üveys b. Kayzî'dir. Bkz. *ed-Durru'l-Mensur.* (Çeviren)

49. *Onlardan* {yani, münâfıklardan}, *"Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyenler de var...*

Nebî (s.a) insanların cihada: Tebûk gazvesine çıkmalarını emretmiş ve gazaya çıkma isteklerini arttırmak amacıyla da Asfar [Bizans] kızlarını zikredip "Belki de onlardan bazılarını esir alırsınız" demişti. el-Asfar Habeş'den bir adam olup, Allah ona Rûmlara hükmetme imkânı vermişti. O da onların kadınlarından bazılarını almış ve güzellikte parmakla gösterilecek kız çocukları olmuştu. İşte bunun üzerine Benî Seleme b. Cuşem'den Ced b. Kays el-Enmârî –savaşa çıkmayı istemediği için– dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ensâr benim kadınlara ne kadar düşkün olduğumu, onları ne kadar çok beğendiğimi bilir. Ben onlar dolayısıyla fitneye düşmekten korkuyorum. Sen bana (cihada katılmamak için) izin ver de beni Asfar [Rûm] kızları sebebiyle fitneye düşürme!" Bunun üzerine Allah, *Onlardan, "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyenler de var* buyruğunu indirdi. Ardından da böylelerine şu cevabı verdi:

...Bilmiş ol ki zaten fitnenin {yani, küfrün} *içine* {yani, ortasına} *düşmüşlerdir. Kuşku yok ki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.*

Bundan sonra mazeretsiz olarak savaşa katılmayıp geride kalanların hâlini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

50. *Eğer sana bir hasene* {yani, Bedir günü gazada bir ganimet} *isâbet ederse, onların fenalarına gider. Şâyet sana bir musibet* {yani, Uhud günü düşmandan bir bela: hezimet ve şiddet/sıkıntı} *isabet ederse, "Biz bundan* {yani, bu musibet sana gelmeden} *önce emrimizi almıştık"* {yani, savaşa gitmeyip evimizde oturmak sûretiyle tedbirimizi almıştık} *derler ve* {başına gelen sıkıntıdan dolayı} *sevinçle dönüp giderler.*

قُلْ لَنْ
يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51. {Ey Nebî} *de ki: "Allah'ın* {şiddet/sıkıntı veya rahatlıktan} *bizim için yazdığından başkası bize isâbet etmez. O bizim mevlâ-*

mızdır {yani, velîmizdir}. *Onun için mü'minler Allah'a tevekkül etsinler"* {yani, güvenip dayananlar}.

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَٓا اِلَّٓا
اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُص۪يبَكُمُ اللّٰهُ
بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِه۪ٓ اَوْ بِاَيْد۪ينَاۘ فَتَرَبَّصُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ
مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا
مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّٓا اَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِه۪ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ
كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

52. *De ki: "Bize iki güzelliğin birinden* {yani, dünyada zafer ve ganimet yahut dünyada şehâdet ile âhirette cennet ve güzel rızıktan} *başkasını mı gözetliyorsunuz? Biz ise size Allah'ın indinden size bir azab isabet etmesini yahut bizim ellerimizle bir azab vermesini* {yani, sizi katletmeyi} *gözetliyoruz. Öyleyse* {siz bizim başımıza şerr/kötülük gelmesini} *gözetleyin. Doğrusu biz de sizinle beraber* {size gelecek azabı} *gözetliyoruz.*

53. {Ey Muhammed! Münâfıklara} *de ki: "Tav'an* {yani, kendiliğinizden} *veya kerhen* {yani, öldürülmek korkusuyla} *infak edin. Sizden* {nafakanız} *kabul edilmeyecektir. Doğrusu siz fâsıklar* {yani, isyankârlar} *kavmisiniz.*

54. *Nafakalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen, onların Allah'a küfretmelerinden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr etmelerinden}, *O'nun Rasûlü'ne (küfretmelerinden)* {yani, Muhammed'in (s.a) rasûl olmadığını söylemelerinden} *ve salâta üşene üşene* {yani, namazın üzerlerine farz olduğu kanaatini taşımayarak ağırdan alarak} *gelmelerinden ve kerhen infak etmelerinden* {yani, münâfıkların yaptıkları mâlî harcamaları isteksiz: ecir ve mükâfaatını ümit etmeyerek yapmalarından} *başkası değildir.*

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا
اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِۚ
فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَٓا اِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

55. {Ey Muhammed!} *Öyleyse onların* {yani, münâfıkların} *malları ve evlatları acayibine gitmesin/seni imrendirmesin. Doğrusu Allah sadece onlara dünya [yakın/şimdiki] hayat'ta bunlar dolayısıyla* {yani, onları toplayıp bir araya getirmek için çektikleri zorluk ve sıkıntılarla ve dünyadaki türlü musibetlerle} *azab etmeyi ve nefislerinin kâfirler oldukları halde güçlükle çıkmasını* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler olarak ölmelerini ve ateşe girmelerini} *irade ediyor.*

56. {Ey mü'minler!} *Onlar muhakkak sizden* {yani, dîniniz üzere} *olduklarına dâir Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden* {yani, dîniniz üzere} *değildir. Fakat onlar* {öldürülmekten} *korkan bir kavimdir* {bundan dolayı îmân izhar ediyorlar}.

Sonra Allah onlardan haber veriyor:

57. *Eğer bir melce* {yani, kendisine sığınıp korunacakları bir yer} *veya bir barınacak mağaralar* {yani, dağlarda mağaralar} *veya bir medhal* {yani, yeryüzünde girdap türünden sokulacak bir delik} *bulsalardı* {ey Muhammed seni bırakır, sığınmak üzere} *hızlı bir şekilde ona yönelirlerdi.*

58. *Onlardan* {yani, münâfıklardan}, *sadakalar hususunda sana lemz edenler* {yani, ta'n edenler, paylaştırmada adaletli davranmadığını iddia edenler} *de vardır...*

("Lemz" kökünün kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Veyl olsun her hümeze-lümezeye* (el-Hümeze, 104/1) buyruğudur.

Nebî (s.a) zekâtı paylaştırırken münâfıklardan kimine bir şeyler vermiş, kimine de vermemişti. Bunun üzerine Ebu'l-Havvâs[9] dedi ki:

— Şu arkadaşınızı görmüyor musunuz? O sizin zekâtlarınızı sadece koyun çobanlarına paylaştırıyor. Bir de adalet yaptığını zu‘m/iddia ediyor.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Hay babasız kalasıca, Mûsâ çoban değil miydi? Dâvûd çoban değil miydi?

Ebu'l-Havvâs giderken de Nebî (s.a) dedi ki:

— Bundan ve arkadaşlarından sakının. Kuşkusuz onlar münâfıktır.

Allah da, *Onlardan sadakalar hususunda sana lemz edenler de vardır* buyruğunu indirdi.

> *...Eğer kendilerine onlardan verilirse razı/hoşnut olurlar. Şâyet kendilerine onlardan verilmezse kızarlar.*

وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُٓ
اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاكِينِ
وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ
اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ
النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾

> 59. *Keşke onlar, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün kendilerine verdiğine râzı olsalar ve şöyle deselerdi:* "Allah bize yeter. *Allah bize*

---

9 *Sahih-i Buharî,* Edeb 95; *Sahih-i Müslim,* Zekât 148; *ed-Durr,* IV, 219'da adı "Zu'l-Huvaysıra" şeklindedir. (Çeviren)

fadlından yine verir {yani, bizi muhtaç olmaktan kurtarır} *ve Onun Rasûlü de* {bunda bir takdim vardır}. *Bizim rağbetimiz Allah'adır.*"

Arkasından Ebu'l-Havvâs'tan haber vererek Ebu'l-Havvâs'tan başkalarının sadakaya/zekâta daha hakk sahibi olduklarını bildirmekte ve sadakanın/zekâtın kimlere verilmesi gerektiğini beyan etmektedir:

60. *Sadakalar sadece* {insanlardan istemeyen} *fakirler,* {insanlardan isteyen} *miskinler, onun üzerine âmil olanlar* {bunlara, ihtiyaçlarını karşılamakla uğraşmayı terk edip zekât toplamakla meşgul olmaları dolayısıyla zekâttan pay verilir}, *kalbleri* {sadaka ile} *ülfet* {yani, te'lif} *edilecekler* {bunlara bu amaçla zekâttan pay verilir. –Ebû Süfyân, 'Uyeyne b. Hısn ve Sehl b. 'Amr onlardandır–},...

Bugün için kalbleri ülfet/te'lif edilecek kimseler yoktur. Ancak onların durumunda olan birtakım kimseler ortaya çıkar ve İslâm'a girerlerse, dîne davet etmeleri için kalblerini te'lif edecek şekilde onlara sadakadan/zekâttan pay verilir.

...*rakabeler* {yani, efendileriyle kölelikten kurtulmak için antlaşma yapan köleler-câriyeler}, *ğârimler* {yani, malını fesad ve ma'siyet için harcamaksızın borca batmış kimseler}, *Allah yolundakiler* {yani, gazaya katılmak için yetecek kadar cihad eden kimseler} *ve ibnu's-sebîl* {yani, muhtaç düşmüş yolcular} *içindir.* {Bu şekilde onlara pay verilmesi} Allah'tan bir farizadır {çünkü zekât almaya layık olanlar bunlardır}. *Allah alîmdir* {yani, kimlerin zekât almaya müstahak olduklarını çok iyi bilendir}, *hakîmdir* {yani, paylaştırma hükmünde hakîmdir}.

Nebî (s.a), "Sadaka Muhammed'e ve o'nun ehline helâl olmadığı gibi, zengine ve sağlıklı: gücü-kuvveti yerinde olana da helâl değildir" buyurmuştur.

Kalbleri İslâm'a ısındırılacak olanlar [el-müellefetü qulûbuhum] onüç kişi idi: Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye, el-Akra' b. Hâbis el-Mücâşi'î, 'Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Benî 'Âmir b. Luey'den Huveytıb b. 'Abdu'l-'Uzza el-Kuraşî, el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî, Benî Esed b. 'Abdu'l-'Uzza'dan Hakîm b. Hizâm, Mâlik b. 'Avf en-Nadrî, Safvân b.

Ümeyye el-Kuraşî, ‘Abdurrahmân b. Yerbû‘, Kays b. ‘Adî es-Sehmî, ‘Amr b. Mirdâs ve el-‘Alâ b. el-Hâris es-Sakafî onlardandır. Nebî (s.a), bunların her birine, İslâm'a teşvik etmek, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne güzel bir şekilde bağlanmalarını sağlamak için 100'er deve verdi. Ancak ‘Abdurrahmân b. Yerbû‘a ile Huveytıb b. ‘Abdu'l-‘Uzza el-Kuraşî'ye 50'şer, Hakîm b. Hizâm'a ise 70 deve verdi. Bunun üzerine o dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Müslümanlar arasında kendisine bir şeyler vermene benden daha hakk sahibi bir kimse olacağını düşünmemiştim.

Nebî (s.a) de ona bir miktar daha verdi. O aynı sözü tekrarlayınca, Nebî ona 10 deve daha verdi. Aynı sözü bir daha tekrarlayınca, Nebî ona verdiği develerin sayısını 100'e tamamladı. Bu sefer Hakîm sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Kabul etmediğim ilk verdiklerin mi daha hayırlıydı, yoksa kanaat edip kabul edinceye kadar arttırdıkların mı?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Kabul etmek istemediğin develer daha hayırlıydı.

Bunun üzerine Hakîm şöyle dedi:

— Allah'a yemin ederim ki, onlardan başkasını almam.

Böyle deyip, sadece Nebî'nin ilk verdiği 70 deveyi aldı. Öldüğünde Kureyş arasında malı ondan daha çok kimse yoktu.

Müellefetu'l-qulûba verilenler sebebiyle Nebî şöyle buyurdu: “Ben bazan birine verir, diğerine vermem. Bununla birlikte kendisine birşey vermediğim kişiyi, bir şeyler verdiğim kişiden daha çok sevebilirim. Ben bu bağışlarla sadece kalbleri ısındırmaya çalışıyorum. Mü’mini ise kendi îmânıyla baş başa bırakıyorum.”

> 61. *Onlardan* {yani, münâfıklardan}, *Nebî'ye eziyet eden ve “O* {yani, Nebî (s.a)} *bir kulaktır” diyenler de vardır...*

el-Culâs b. Suveyd, Şemmâs b. Kays, el-Mahş b. Humeyyir,[10] Simâk b. Yezîd, ‘Ubeyd b. el-Hâris, Rifâ‘a b. Zeyd ve Rifâ‘a b. ‘Abdu'l-Münzir

---

10 *ed-Durr*, IV, 231'de ‘Mahşî’ şeklindedir. İbn Hişâm, *Siret,* IV, 132'de “Adının ‘Muhaşşin’ veya ‘Mahşî b. Humeyyir’ olduğu da söylenir” denilmektedir. (Çeviren)

onlardandır. Bunlar, yakışıksız sözler söylemişlerdi. Onlardan biri şöyle demişti:

— Yapmayın. Bu sözlerin Muhammed'e ulaşacağından korkuyorum. O zaman bize zarar verir.

el-Culâs dedi ki:

— Dilediğimizi söyleyebiliriz. Muhammed sadece (söylenen her şeyi) dinleyen bir kulaktır. Biz de o'na gider söyleyeceğimizi söyleriz.

Bunun üzerine el-Culâs hakkında, *O bir kulaktır...* buyruğu indi.

> *...De ki: "Sizin için bir hayır kulağıdır. Allah'a îmân eder ve mü'minlere de imân eder* {yani, Allah'ı da tasdik eder, mü'minleri de tasdik eder} *ve sizden îmân edenler için bir rahmettir* {yani, Muhammed mü'minler için bir rahmettir}...

Allah'ın, *Raûftur, rahîmdir* {yani, o Allah'ın tevhîdini tasdik eden kimseler için raûftur, rahîmdir} (et-Tevbe, 9/128) buyruğu gibi.

> *...“Allah'ın Rasûlü'ne eziyet edenler için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.”*

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَحَقُّ
اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُٓوا اَنَّهُ
مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا ف۪يهَاۜ
ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظ۪يمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا ف۪ي قُلُوبِهِمْۜ قُلِ اسْتَهْزِؤُاۚ
اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

> 62. {Bugünden sonra} *sizi hoşnut etmek için yüzünüze karşı Allah'a yemin ederler...*

Onlardan biri olan ‘Abdullâh b. Übey, “Bundan böyle senin çıktığın gazadan asla geri kalmayacağız ve mutlaka düşmanına karşı yanında yer alacağız” diye yemin etmişti.

> *...Oysa, Allah ve O'nun Rasûlü daha hakk sahibidir; O'nu hoşnut etmeleri gerekir,...*

Bu buyrukta bir takdim vardır.

...*eğer mü'minler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden kimseler} *iseler.*

63. {Münâfıklar} *bilmezler mi ki, doğrusu kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı hudud yarışına kalkışırsa* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne düşmanlık ederse}, *onun için, içinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olarak kalacakları cehennem ateşi vardır. Şu* {yani, azab}, *azîm bir hızydir [büyük bir rüsvaylıktır].*

64. *Münâfıklar, kalblerinde olanla/olanı* {yani, içlerindeki nifakla/nifakı} *kendilerini/kendilerine haber verecek bir sûrenin"* {yani, Tevbe sûresinin} *üzerlerine indirilmesinden hazer ediyorlar...*

Buyruk, el-Culâs b. Suveyd, Simâk b. Ömer, Vedâ'a b. Sâbit, el-Mahş b. Humeyyir[11] el-Eşca'î hakkında inmiştir. Şöyle ki: el-Mahş'ın onlara, "Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın yarattıklarının en kötüsü müyüm bilmiyorum. Allah'a yemin olsun ki hakkımızda bizi rezil edecek bir şeylerin inmesinden ise, bana yüz sopa vurulmasını tercih ederim" demesi üzerine, *Münâfıklar... hazer ediyorlar/çekiniyorlar* buyruğu indi. kalblerindeki nifakı haber verdiğinden dolayı bu sûre, el-Fâdiha [rezil-rüsvay eden] diye isimlendirilirdi.

...De ki: "Siz alay edin bakalım. Kuşkusuz Allah hazer ettiğiniz/çekindiğiniz şeyi {apaçık} *çıkaracaktır."*

وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ
لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ
وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ
نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

65. *Eğer onlara sorsan, "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk"* {yani, böylece oyalanıyorduk} *derler...*

---

11 Bir önceki nota bakınız. (Çeviren)

Nebî (s.a) Tebûk gazvesinden Medine'ye döndüğünde, bu dört kişi o'nun önünde yürüyor ve gülerek ve alay ederek şöyle diyorlardı: "Muhammed Medine'de geri kalan kardeşlerimiz hakkında şunların şunların indiğini söylüyor. Cibrîl gelip onların söylediklerini o'na haber verdi. Nebî (s.a) 'Ammâr b. Yâsir'i gönderdi ve 'Ammâr'a, onların Allah'ın kitabı ve O'nun Rasûlü ile alay edip güldüklerini haber verip dedi ki: "Sen onlara sorduğun vakit kuşkusuz sana, "Biz yolculuk yapanların adeti üzere sadece eğleniyor ve şakalaşıyorduk" diyeceklerdir. Dolayısıyla yanmadan [onları yakacak bir azab inmeden] önce onlara yetiş." 'Ammâr onlara yetişti ve sordu:

— Ne diyorsunuz?

Onlar cevab verdiler:

— Yolculuk yapanların adeti üzere gülüp şakalaşıyorduk.

'Ammâr şöyle dedi:

— Allah ve O'nun Rasûlü doğru söylemiş, Rasûl de tebliğ etmiştir. Allah'ın gazabı üzerinize olsun, helâk oldunuz. Allah sizi helâk etsin.

Sonra 'Ammâr Nebî'nin (s.a) yanına döndü. Diğerleri de Nebî'nin (s.a) yanına gelerek o'ndan özür dilediler. el-Mahşî dedi ki:

— Ben onlarla birlikte yürüyordum. Sana Kitabı indiren hakkı için yemin ediyorum ki, onların dedikleri türden hiçbir söz söylemedim.

Nebî (s.a), söyledikleri herhangi bir söz dolayısıyla onları nehyetmedi, mazeretlerini kabul etti.[12] Bunun üzerine Allah, *Eğer onlara sorsan, "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk" derler* buyruğunu indirdi.

> ...{Ey Muhammed} *de ki: "Allah ile O'nun âyetleri ile ve O'nun Rasûlü ile mi eğlenip alay ediyordunuz?"*

Çünkü –Allah'tan olmaları hasebiyle– Muhammed (s.a) ve Kur'ân ile eğlenip alay etmeleri, Allah ile eğlenip alay etmeleri demektir.

> 66. *Boşuna mazeret beyan etmeyin. Îmânınızın ardından küfrettiniz. Sizden bir tâifeyi* {yani, diğerleriyle aynı söze dalmayan el-Mahşî b. Humeyyir'i} *affetsek bile, bir tâifeye* {yani, eğlenip alay edenlere} *azab edeceğiz. Doğrusu onlar mücrimlerdir/suçlulardır.*

---

12 Arabça baskıdaki ibare, mana itibariyle bu şekildedir. (Çeviren)

el-Mahşî b. Humeyyir Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— İsimlerin en kötüsü benim ismim iken, nasıl münâfık olmayayım?!

Nebî (s.a) de onu sordu:

— İsmin nedir?

O cevab verdi:

— el-Mahşî b. Humeyyir el-Eşca'î. Ensâr'dan Benî Seleme b. Cuşem ile antlaşmalıyım.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle buyurdu:

— Sen artık 'Abdullâh b. 'Abdurrahmân'sın.

Sonra el-Mahş b. Humeyr Yemâme günü öldürüldü.

Allah münâfıkların hallerini haber vererek buyuruyor ki:

اَلْمُنَافِقُونَ
وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ
اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ
حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

67. *Münâfık erkeklerle, münâfık kadınlar birbirlerindendir* {yani, nifakta birbirlerinin evliyâsıdır}. *Münkeri* {yani, Muhammed'i (s.a) yalanlamayı} *emreder, ma'rûftan* {yani, Muhammed'e (s.a) ve o'nun getirdiklerine îmân etmekten} *nehyederler ve ellerini* {hayır yolunda harcamaktan imtina ederek} *sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular, O da onları unuttu* {yani, Allah'ın emri gereğince ameli terk ettiler, Allah da onları Kendisini zikretmekten alıkoydu}. *Kuşkusuz münâfıklar, evet onlar fâsıklardır.*

68. *Allah erkek münâfıklara, kadın münâfıklara ve kâfirlere* {yani, Arab müşriklerine}, *içinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olarak*

kalmak üzere cehennem ateşini va'd etti. Bu onlara yeter {yani, şiddetli azab olarak cehennem onlara yeter}. *Allah onlara lanet etti ve onlar için mukîm* {yani, devamlı} *bir azab vardır.*

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا
وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا
اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي
خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

69. {Ey münâfık ve kâfirler!} *Siz de sizden öncekiler* {yani, daha önce geçmiş ümmetler} *gibisiniz. Halbuki onlar sizden kuvvetçe* {yani, yakalayış itibariyle} *daha şiddetli, mal ve evlatça daha çok idiler. Onlar halâkları* {yani, dünyadan nasibleri} *kadar faydalandılar. Siz de sizden öncekilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *halâklarından faydalandıkları gibi faydalandınız* {yani, dünyadan nasibinizi aldınız}...

"Halâk" lafzının "nasîb" anlamına kullanılması açısından bunun bir benzeri de, *Onların âhirette bir halâkları* {yani, nasîbleri} *yoktur* (Âl-i İmrân, 3/77) âyetidir.

...ve siz de {bâtıla ve tekzibe} *o dalanlar gibi daldınız. İşte onların dünya ve âhirette amelleri boşa gitmiştir* {yani, onların sevabları olmaksızın amelleri bâtıl olmuştur –çünkü onlar bu amelleri îmânsız yapmışlardı–}. *İşte onlar hâsirlerdir/zarara uğrayanlardır.*

Allah onları korkutmak üzere şöyle buyurmaktadır:

70. *Onlara, kendilerinden öncekilerin: Nûh kavminin, 'Âd'ın, Semûd'un, İbrahîm kavminin,* {Şu'ayb'ın kavmi olan} *Medyen as-*

hâbının, mu'tefikelerin {yani, yalanlayıcıların: Lût kavminin nebî olarak gönderildiği dört kasaba halkının} {azab} *haberi* {yani, hadîsi} *gelmedi mi? Rasûlleri onlara beyyinât ile gelmişti* {yani, dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber vermişlerdi, kavimleri ise onları yalanlamışlar da helâk edilmişlerdi}. *Allah onlara* {günahsız yere azab etmek sûretiyle} *zulmetmiş değildi. Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*

Allah Teâlâ mü'minleri ve onların takvâlarını zikrederek şöyle buyurmaktadır:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ
سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللّٰهُ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

71. *Mü'min* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *erkekler ile mü'min* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *kadınlar* {yani, Rasûlullâh'ın (s.a) ashâbı –ki 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) onlardandır–} *birbirlerinin* {dîn hususunda} *velîleridir. Ma'rûfu* {yani, Muhammed'e (s.a) îmânı} *emreder, münkerden nehyeder, salâtı ikame ederler* {yani, beş vakit namazı eksiksiz edâ ederler}, *zekâtı îtâ ederler/verirler, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Kuşkusuz Allah* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

72. *Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara –içlerinde hâlidler olarak kalmak üzere– altından nehirler akan cennetler ve Adn cennetlerinde tayyib meskenler* {yani, arşın altından esen tatlı bir rüzgârın, beyaz bir miskin üzerlerinden geçerek ulaştığı yakut ve inciden köşkler} *va'd etti...*

Bunun bir benzeri de, *Nereye baksan büyük bir nimet ve bir mülk* {yani, üst taraflarında beyaz misk yığınları} *görürsün* (el-İnsan, 76/20) âyetidir.

...*Allah'tan bir rıdvân* {yani, Allah'ın onlardan hoşnut olması} *ise,* {cennette kendilerine bağışlanmış her türlü nimet ve hayırdan} *daha büyüktür. Şu* {yani, sevab}, *işte azîm fevz odur.*

Çünkü meleklerden bir melek, Allah'ın velîsinin/dostunun kapısına gelir de onun iznini almadan içeri girmez. Buna dâir kıssa, el-İnsan sûresinde geçmektedir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا
مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾

73. *Ey Nebî! Kâfirlere* {yani, Arab kâfirlerine} *ve münâfıklara karşı cihad et* {yani, kılıçla cihad et} *ve onlara* {yani, münâfıklara} *karşı sert ol* {yani, onlara dilinle sertlik göster}...

Ardından âhirette onların karar kılacakları yeri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...*Onların* {yani, kâfir ve münâfıkların} *me'vâları* {yani, masîrleri [sonunda varacakları yerleri]} *cehennemdir.* {Ona varacakları zaman} *ne kötü varış yeridir!*

74. *Söylemediklerine dâir Allah'a yemin ederler...*

İki ay süren Tebûk gazvesi boyunca Nebî'ye (s.a) Kur'ân nâzil olup durdu ve savaştan geri kalan münâfıkların ayıplarını sayıp döktü. Onların bir ricz/pislik olduklarını bildirdi. Nebî (s.a) ile birlikte gazaya katılmış olan münâfıklar bunu duyunca, geride kalan kardeşleri adına kızıp öfkelendiler. Culâs b. Suveyd b. es-Sâmit –Ensâr'dan Benî ʻAmr b. ʻAvf'dan ʻÂmir b. Kays'ın da duyacağı şekilde– dedi ki:

— Medine'de geride bıraktığımız kardeşlerimiz bizim ileri gelenlerimiz ve eşrafımız iken, Muhammed'in söyledikleri doğru ise andolsun ki biz eşeklerden daha kötü bir durumdayız.

Bunun üzerine ʻÂmir b. Kays, el-Culâs'a şöyle dedi:

— Evet, Allah'a yemin ederim ki Muhammed hem doğrudur, hem doğruluğu tasdik edilmiş olandır ve kuşkusuz sen eşekten daha kötüsün.

Medine'ye dönüldüğünde Ensâr'dan Âsım b. Adî, ʻÂmir'in el-Culâs'a söylediklerini Nebî'ye (s.a) aktardı. Nebî (s.a) de ʻÂmir ve el-Culâs'a haberci gönderip çağırttı. Nebî (s.a) el-Culâs'a söylediklerini nakledince, el-Culâs, Allah adına yemin ederek bu sözleri söylemediğini belirtti. Bu sefer ʻÂmir dedi ki:

— Andolsun ki o bu sözleri, hatta daha fazlasını söyledi.

Nebî (s.a) ona sordu:

— Neymiş onlar?

ʻÂmir cevab verdi:

— Onlar seni öldürmeyi irade ettiler.

Ancak el-Culâs ve arkadaşları bunu reddetti. Nebî (s.a), "Haydi kalkın ve yemin edin" dedi. Her ikisi de minberin yanında ayakta durdu. el-Culâs, böyle bir söz söylemediğine ve ʻÂmir'in yalan söylediğine yemin etti. ʻÂmir de, Allah adına yemin ederek doğru söylediğini ve el-Culâs'ın sözlerini işittiğini ifade etti ve ardından da ellerini kaldırarak, "Allahım! Kulun ve Nebîne, yalancının yalan söylediğini, doğru söyleyenin de doğru olduğunu belirten buyruklarını indir" diye duʻa etti, Nebî (s.a) de "Âmin" dedi. Bunun üzerine el-Culâs hakkında, *Söylemediklerine dâir Allah'a yemin ederler...* buyruklarını indi.

...Andolsun ki o küfür kelimesini söylediler ve islâmlarının {ya-

ni, îmân ettiklerini ikrar etmelerinin} *ardından küfrettiler ve başaramadıkları bir işe* {yani, Akabe'de Nebî'yi (s.a) öldürmeye} *yeltendiler. Halbuki intikam almaya kalkışmaları için, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün kendilerini lütfuyla zenginleştirmiş olmasından başka bir sebeb de yoktu. Eğer tevbe ederlerse, onlar için hayırlı olur...*

Bunun üzerine el-Culâs, "Allah bana tevbe etmeyi teklif ediyor. Evet, Allah'a yemin ederim ki ben o sözleri söyledim" deyip, 'Âmir'in doğru söylediğini itiraf etti ve tevbe etti. Tevbesine de güzel bir şekilde bağlı kaldı. Allah, *Başaramadıkları bir işe yeltendiler* buyruğuyla, Nebî'yi (s.a) öldürmeye yeltendiklerini kasdetmektedir. Münâfıklar Tebûk gazvesi esnasında Akabe'de –gece bir geçitten geçerlerken– Nebî'yi (s.a) öldürmek istemişlerdi. Münâfıkların başı 'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh, Tu'me b. Übeyrık, el-Culâs b. Suveyd, Mücemmi' b. Hârise, Ebû 'Âmir b. en-Nu'mân, Ebu'l-Havvâs, Mürâre b. Rabî'a, 'Âmir b. et-Tufeyl, 'Abdullâh b. 'Uteybe, Müleyh et-Temîmî, Hısn b. Numeyr ve bir başka adam onlardandır. Bunlar toplam oniki kişidir.[13] Ebû Lübâbe b. 'Abdu'l-Münzir, Hilâl b. Ümeyye ve şair Ka'b b. Mâlik ise (Tebûk gazvesine katılmayıp geride kaldıkları için) tevbe ettiler. Bunlarla beraber anılanların sayısı, onbeş kişi olmaktadır.

...Eğer {tevbeden} *tevelli ederlerse/yüz çevirirlerse, Allah onlara dünyada ve âhirette elîm* {yani, şiddetli} *bir azab ile azab eder. Onlar için yeryüzünde* {kendilerini koruyacak} *ne bir velî vardır, ne de* {onları azabtan kurtaracak/azab edilmelerini engelleyecek} *bir nasîr vardır.*

75. *Onlardan* {yani, münâfıklardan} *kimi de Allah'a şöyle va'd ettiler: "Eğer lütfundan ihsan ederse, andolsun ki sadaka vereceğiz* {ve akrabalık bağını gözeteceğiz} *ve muhakkak sâlihlerden* {yani, mü'minlerden: Allah'ın tevhîdine îmân edenlerden} *olacağız."*

Münâfıklar, Allah'ı ihlâsla tevhîd etmezler [birlemezler]. Allah ona rızkını vermişti. Şöyle ki: Ömer b. el-Hattâb'ın bir mevlâsı, –Hâtıb'ın da hamîmi [yakın arkadaşı] olan– münâfıklardan birini hataen öldürmüş-

---

13 Bunların isimleri için ayrıca bkz. el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* I, 111; Suyûtî, *ed-Durr,* IV, 243-244. (Çeviren)

tü. Nebî (s.a) onun borcunu Sa'lebe b. Hâtıb'ın ödemesini istedi. O ise cimrilik etti, Allah'ın hakkını vermedi. Oysa öldürülen kişi Sa'lebe b. Hâtıb'ın yakını/akrabası idi. Allah Teâlâ bu hususta şöyle buyurmaktadır:

76. *(Allah) onlara lütfundan ihsan edince, ona cimrilik ettiler ve tevelli ettiler. Onlar iraz edenlerdir/yüz çevirenlerdir.*

فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا
اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ
مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

77. *Allah'a olan va'dlerini yerine getirmedikleri ve yalan söyleyegeldikleri için, O'nun likası gününe [O'na kavuşacakları güne]* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kadar onların âkıbetlerini kalblerinde bir nifaka dönüştürdü.*

Çünkü bu kimseler, "Eğer bize lütfundan ihsan ederse, hiç şüphesiz tasaddukta bulunacağız, şunu şunu yapacağız" demiş, fakat Allah lütfundan ihsan edince sözünü yerine getirmemişlerdi.

Sonra, Akabe ashâbını [dar geçitte Nebî'ye (s.a) suikast yapmak isteyenleri] zikrederek şöyle buyurmaktadır:

78. *Allah'ın, onların sırlarını ve necvâlarını* {yani, Nebî'yi öldürme kararlarını} *kesinlikle bildiğini bilmiyorlar mı? Doğrusu Allah bütün gaybları çok iyi bilendir.*

79. *Sadakalarda mü'minlerden gönüllerinden koparak bağışta bulunanlara* {yani, 'Abdurrahmân b. 'Avf ve 'Âsım gibilerine} *bir türlü, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlara* {yani, Ebû 'Akîl ile öteki mü'minlere} *diğer türlü laf atarak kaş-göz işâretleriyle alay edip eğlenenler var ya...*

Nebî (s.a), Tebûk gazvesine –ki Gazvetu'l-Usre [zorluk gazvesi] diye bilinir– gitme kararını verdikten sonra Müslümanlara sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine Benî Zühre'den ‘Abdurrahmân b. ‘Avf her biri bir miskal olmak üzere 4.000 dirhem getirdi. Nebî (s.a) ona sordu:

— Ey ‘Abdurrahmân b. ‘Avf! Çok getirdin, ailene bir şey bıraktın mı?

O şu cevabı verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Malımın tamamı 8.000 dirhemdir. 4.000'ini Rabbime borç verdim, diğer 4.000'ini kendim ve ailem için bıraktım.

Bunun üzerine Nebî (s.a) ona şöyle du‘a etti:

— Allah verdiğini de, bıraktığını da bereketli kılsın.

Gerçekten Allah ‘Abdurrahmân'ın malını bereketlendirdi. Öyle ki, vefat ettiğinde malının sekizde-biri –her hanımına 90.000 dirhem olmak üzere iki hanımına düşen– 180.000 dirhem idi.

Benî ‘Amr b. ‘Avf'dan ‘Âsım b. ‘Adî el-Ensârî de bir deve yüküne tekâbül eden 70 vesk hurma getirdi ve onu sadaka malları arasına boşalttı. Nebî'ye (s.a) de azlığından ötürü özür beyan etti. Benî ‘Amr'dan Ebû ‘Akîl b. Kays el-Ensârî ise sadece 1 sâ‘ hurma getirdi ve sadaka malları arasına koyup dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Gece boyunca hurmaların kurutulması işinde 2 sâ‘ karşılığı çalıştım. 1 sâ‘ı Rabbime karz [ödünç] olarak veriyorum, 1 sâ‘ını da aileme bıraktım. Böylece sadakalar arasında benim de payımın bulunmasını istedim.

Orada oturan birkaç münâfık, çok sadaka veren için, “Bu bir riyakârdır” diyorlar, az sadaka veren için de, “Bu adamın, getirdiği mala ihtiyacı daha fazladır” diyorlardı. ‘Abdurrahmân ile ‘Âsım'a, “Siz sadece riyakârlık olsun ve yaptığınız dilden dile dolaşsın diye böyle yaptınız” dediler. Ebû ‘Akîl ile de, “Allah ve O'nun Rasûlü'nün Ebû ‘Akîl'in getirdiği 1 sâ‘a ihtiyaçları yoktur” deyip alay ettiler ve güldüler. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

> ...*Sadakalarda mü’minlerden gönüllerinden koparak bağışta bulunanlara* {yani, ‘Abdurrahmân b. ‘Avf ve ‘Âsım gibilerine} *bir türlü, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlara* {yani, Ebû ‘Akîl ile öteki mü’minlere} *diğer türlü laf atarak kaş-göz işâ-*

> *retleriyle alay edip eğlenenler var ya, asıl Allah onlarla eğleniyor/alay ediyor* {yani, Allah âhirette münâfıklarla eğlenecektir/ alay edecektir}. *Onlar için elîm* {yani, pek acıklı/can yakıcı} *bir azab vardır.*

"Sehira" [eğlenmek/alay etmek] fiilinin kullanılması açısından bunun bir benzeri de, *Eğer bizimle alay ediyor/eğleniyor iseniz, bizimle alay ettiğiniz/eğlendiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz/eğleneceğiz* (Hûd, 11/38) âyetidir.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْۜ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ
مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖۜ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ
خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّۜ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
حَرًّاۜ لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا
جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

> 80. *Onlar* {yani, münâfıklar} *için ister istiğfâr et, ister istiğfâr etme. Onlar için yetmiş kere istiğfâr etsen de Allah onlara mağfiret etmeyecektir. Şu, onların Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne küfr etmeleri sebebiyledir. Allah fâsıklar kavmini hidâyete iletmez.*

Ömer b. el-Hattâb dedi ki:

— Allah'ın seni ondan [münâfıklar için istiğfâr etmekten] nehy etmesinin ardından onlar için istiğfâr etme!

Nebî (s.a) ona şöyle karşılık verdi:

— Ey Ömer! Öyleyse ben de onlar için yetmişbir kere istiğfâr ederim?

Bunun üzerine Allah, *Onlar için istiğfâr etmen ile istiğfâr etmemen onlarca birdir. Allah onlara mağfiret etmez. Kuşkusuz Allah fâsıklar kavmini* {onlara şiddetli gazabından ötürü} *hidâyete iletmez* (el-Münâfikûn, 63/6) buyruğunu indirerek Tevbe sûresindeki bu âyeti nesh etti.

81. *Rasûlullâh'ın hilâfına geride kalanlar* {yani, kimisi zorluğu bahane ederek, kimisi başka gerekçeler ileri sürerek Tebûk gazvesine katılmayanlar –ki seksen küsur kişidir–} *oturmalarına sevindiler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmeyi kerih görüp* {birbirlerine, "Tebûk gazvesi için Muhammed (s.a) ile} *bu sıcakta seferber olmayın" dediler* {yani, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarından müteşekkil yedi kişi, birbirlerine, "Sıcak aşırı, yolculuk ise çok uzun" dediler}. {Ey Muhammed} *de ki: "Cehennem ateşinin sıcağı daha şiddetlidir. Keşke fıkh etselerdi.*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "lev kânû yefqahûn" [keşke fıkh etselerdi] yerine, "lev kânû ya'lemûn" [keşke bilselerdi] şeklindedir.

82. *Artık kesbettiklerinin [yapıp ettiklerinin] karşılığı olarak* {dünyada} *az gülsünler* {yani, az istihza/alay etsinler –gülmeleri kesilecektir–}, {pişmanlıklarından ötürü âhirette ateşte} *çok ağlasınlar* {ağlamaları kesilmeyecektir}.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ
فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ
عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ
﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ
إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا
تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا أُنْزِلَتْ
سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

83. *Eğer Allah seni* {Tebûk gazvesinden Medine'ye} *onlardan bir tâifenin yanına döndürür de savaşa çıkmak için senden izin isterlerse de ki:* "{Bir gazada} *benimle beraber ebediyen çıkmayacaksınız ve benimle beraber bir düşmana karşı asla savaşmayacaksınız. Madem ki siz evvelki defa* {geride kalıp} *oturmaya râzı*

oldunuz, öyleyse şimdi de {gazadan} *geri kalanlarla birlikte otu-run."*

Kasdedilenler, münâfıklar arasından savaştan geri kalan bir tâife-dir. Yoksa Tebûk gazvesinden geri kalan herkes münâfık değildi. ʻAbdul-lâh b. Übey, Ced b. Kays ve Muʻattib b. Kuşeyr bunlardandır.

Münâfıkların başı ʻAbdullâh b. Übey'in oğlu, (babasının vefatı üze-rine) Nebî'ye (s.a) gelip, "Allah adına sana ant veriyorum. Düşmanları hâlime sevindirme" diyerek o'ndan, babasının cenaze namazını kıldır-masını istedi. Nebî (s.a) de namazını kıldırmak isteyince, şu âyet nâzil oldu:

84. *Onlardan* {yani, münâfıklardan} *ölen hiç birinin namazını ebediyen kılma ve kabrinin başında da durma! Doğrusu onlar Allah'a küfrettiler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr ettiler} *ve O'nun Rasûlü'ne* {küfrettiler: "O rasûl değildir" dediler} *ve fâsık-lar olarak öldüler.*

Bunun üzerine Nebî (s.a) onun cenaze namazını kıldırmadan vaz-geçti, fakat ashâbına onun namazını kılmalarını emretti.[14]

85. *Onların malları ve evlatları acayibine gitmesin/seni imren-dirmesin. Allah sadece bunlar dolayısıyla onlara dünyada azab etmeyi ve nefislerinin kâfirler oldukları halde güçlükle çıkması-nı* {yani, küfür üzere ölmelerini} *irade ediyor.*

86. *"Allah'a îmân edin* {yani, Allah'ı ve O'nun birliğini tasdik edin} *ve O'nun Rasûlü ile birlikte* {düşmana karşı} *cihad edin" diye bir sûre* {yani, bunları ihtiva eden Tevbe sûresi} *indirildiği zaman, onlardan tavl sahibi olanlar* {yani, münâfıklardan mâlî bolluk içinde bulunanlar} *senden izin istediler* {ey Muhammed} *ve, "Bizi bırak da oturanlarla birlikte olalım"* {yani, gazadan ge-ri kalıp oturanlarla beraber olalım} *dediler.*

el-Ced b. Kays ve Muʻattib b. Kuşeyr de geri kalanlardandır.

---

14 Bu husustaki rivâyetler arasında Rasûlullâh'ın, ashâbına, onun cenaze na-mazını kılmalarını emrettiğini ifade eden bir rivâyet tesbit edemedik. (Çevi-ren)

رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ
جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾
وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ
الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

87. *Geri kalanlarla* {yani, kadınlarla} *birlikte olmaya râzı oldular ve kalbleri* {küfürle} *tab‘ edildi* {yani, hatm edildi/mühürlendi}. *Artık onlar* {tevhîdi} *fıkh etmezler/anlamazlar.*

Sonra, mü’minlerin niteliklerini zikrederek şöyle buyuruyor:

88. *Fakat Rasûl ve o'nun beraberindeki îmân edenler* {düşmana karşı Allah yolunda: Allah'a itaat uğrunda} *malları ve canlarıyla cihad ettiler. İşte onlar için hayırlar vardır ve işte onlar müflihlerdir/felâha erenlerdir.*

89. *Allah onlar için* {âhirette}, *içinde hâlidler olacakları* {yani, ölmeyecekleri} *altından nehirler akan cennetler hazırladı. Şu* {yani, zikredilen o sevab/mükâfaat} *fevz-i azîmdir.*

90. *Bedevîlerden özür beyan edenler,* {Nebî'ye (s.a)}, *kendilerine* {oturmak üzere} *izin verilsin diye geldiler...*

Bunlar elli kişi olup, Ebu'l-Havvâs el-A‘râbî de onlardandır.

...{Gazaya gitmeyip} *oturanlar ki Allah'a küfrettiler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr ettiler} *ve O'nun Rasûlü'ne* {küfrettiler: “O Rasûl değildir” dediler}. *Onlardan küfredenlere* {yani, münâfıklara} *elîm* {yani, pek acıklı/can yakıcı} *bir azab isabet edecektir.*

Sonra ruhsat verdiklerini zikredip buyuruyor ki:

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى
وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ
وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ
مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

91. *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı samimi/hayırhah olmak şartı ile zayıflara* {yani, kötürümlere ve ihtiyarlara}, *hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara,* {oturmaları dolayısıyla} *bir harec [mesuliyet] yoktur, muhsinlerin aleyhine bir yol olmaz. Allah* {gazadan geri kalmalarına karşı}*gafûrdur,* {yani, {onlara karşı: Cüheyne, Müzeyne ve Benî ‘Uzre'ye karşı} *rahîmdir.*

92. *Kendilerine binek temin etmen için sana gelip,* {senin de ey Muhammed onlara}, *"Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum" dediğin vakit,* {çıkmak istedikleri bu gaza için} *harcayacak birşey bulamadıklarından ötürü üzülerek gözlerinden yaş akıtarak geri dönenlere* {yani, senden sarfedenlere} *de* {bir harec/mesuliyet yoktur}.

Âyet, altısı Ensâr'dan olan yedi kişi: Benî ‘Amr b. Yezîd b. ‘Avf'dan ‘Amr b. ‘Abse, ‘Alkame b. Yezîd, Benî Vâfid'den el-Hâris, Benî Seleme'den ‘Amr b. Hizâm, Benî ‘Amr b. ‘Avf'dan Sâlim b. ‘Umeyr, Benî Neccar'dan ‘Abdurrahmân b. Ka‘b ile ‘Abdullâh b. Ma‘kil el-Müzenî –ki künyesi Ebû Leyla ‘Abdullâh'tır– hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'nin (s.a) yanına gelerek dediler ki:

— Biz sırtına binip savaşa çıkacak bineğe sahib değiliz. Bize binek temin et!

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Sizi bindirecek binek bulamıyorum.

Bunun üzerine onlar, harcayacak bir şey bulamadıklarından ötürü üzüntülerinden gözlerinden yaş akıtarak Nebî'nin yanından ayrılıp gittiler.

Sonra Allah bolluk ve imkân sahibi olanları ayıplayarak şöyle buyurmaktadır:

93. *Yol sadece, zengin oldukları halde senden izin isteyenlerin aleyhine vardır ki onlar* {yani, münâfıklar} *geride* {yani, Medine'de} *kalanlarla beraber olmaya râzı oldular. Allah da onların* {yani, münâfıkların} *kalblerini* {küfürle} *tab' etti* {yani "hatm etti/mühürledi}. *O yüzden onlar bilmezler.*

Sonra onlardan haber verip buyuruyor ki:

يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا
لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ
اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ
وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ
لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى
عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا
وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

94. {Gazanızdan} *onlara/yanlarına rücû ettiğiniz/döndüğünüz vakit size özür beyan edecekler* {yani, 'Abdullâh b. Übey özür beyan edecek}. *De ki: "Boş yere özür beyan etmeyin. Size îmân etmeyiz* {yani, sizin ileri süreceğiniz mazeretleri tasdik etmeyiz/onların doğruluğunu kabul etmeyiz}. *Allah bize, haberleri-*

Ardından Allah onların sevablarını/mükâfaatlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> ...*Allah onları rahmetine* {yani, cennetine} *koyacaktır. Kuşkusuz ki Allah* {onların zenblerine/günahlarına} *gafûrdur* {onlara} *rahîmdir.*

Âyet, Mukarrin el-Müzenî hakkında inmiştir.

وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ اَهْلِ
الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

> 100. *Muhacir ve Ensâr'dan* {İslâm'ı kabul ederek} *sâbıkların [öne geçenlerin] evvelleri* {yani, her iki kıbleye doğru namaz kılan ilkleri –ki bunlar, ‘Alî b. Ebî Tâlib ve Bedir'e katılanlardan on kişidir–} *ve* {İslâm dîni üzere} *ihsan ile onlara ittibâ edenler var ya, Allah* {itaatleri sebebiyle} *onlardan râzı olmuş, onlar da O'ndan* {sevabı/mükâfaatı sebebiyle} *razı olmuşlardır. Onlar için* {âhirette}, *içinde hâlidler olacakları* {yani, ölmemek üzere kalacakları} *altından nehirler akan cennetler* {yani, bostanlar} *hazırlamıştır. Şu* {yani, sevab/mükâfaat}, *fevz-i azîmdir [büyük başarıdır].*
>
> 101. *Etrafınızdaki bedevîlerden* {yani, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Ğıfâr ve Eşca‘dan} *münâfıklar vardır...*

Bunların konakladıkları yerler Medine çevresinde idi ve münâfıktılar.

...Medine ehlinden de {münâfıklar vardır}. *Nifakı âdet edinmişlerdir* {yani, bu hususta becerikli ve maharetlidirler}...

'Abdullâh b. Übey, Ced b. Kays, el

Culâs, Mu'attib b. Kuşeyr, Vehûc b. el-Eslet, râhib Ebû 'Âmir b. en-Nu'mân er-Râhib –ki Nebî ona fâsık adını vermiştir ve aynı zamanda o, melekler tarafından yıkanan Hanzala'nın da babasıdır– onlardandır.

...{Ey Muhammed} *sen onları bilmezsin, onları Biz biliriz* {yani, ey Nebî (s.a), sen onların nifaklarını tanımazsın, onların nifaklarını biz tanırız}. *Onlara iki kere azab edeceğiz* {yani, ölüm hâlinde melekler yüzlerine ve arkalarına vuracak, kabirde de münker-nekir onlara azab edecektir}. *Sonra, azîm bir azaba* {yani, cehennem azabına} *reddolunacaklar/iâde edilecekler.*

102. *Diğerleri de zenblerini/günahlarını itiraf ettiler. Sâlih bir ameli* {yani, Tebûk gazvesinden önce Nebî (s.a) ile birlikte bir gazaya katılma ameli} *diğer bir seyyie/kötü* {yani, Tebûk gazvesinden geri kalmak} *ile karıştırtırdılar...*

Buyruk, hepsi de Ensâr'dan olan Ebû Lübâbe –ki asıl adı Mervân b. 'Abdu'l-Münzir'dir–, Evs b. Hizâm ve Vedî'a b. Sa'lebe hakkında inmiştir. Bu üç kişi, Nebî'nin (s.a) Tebûk gazvesinden dönmekte olduğu haberini ve Allah'ın gazaya çıkmayıp geri kalanlar hakkında neler indirdiğini öğrenince, kendilerini mescidin direklerine bağladılar. Nebî (s.a) bir gazaya giderken mescidde iki rekat namaz kıldığı gibi, bir gazveden döndüğünde de, ehline/ailesine uğramadan önce mescidde iki rekat namaz kılardı. Nebî namaz kılmak üzere mescide geldiğinde, onların direklere bağlı olduklarını görüp durumlarını sorduğunda, "Bu Ebû Lübâbe ve arkadaşlarıdır. Geride kaldıklarına pişman oldular ve Nebî (s.a) çözmedikçe kendilerini çözmeyeceklerine dâir yemin ettiler" diye cevab verildi. Nebî de, "Emir almadıkça onları çözmeyeceğime, Allah kabul etmedikçe onların mazeretlerini kabul etmeyeceğime yemin ediyorum" dedi. Bunun üzerine Allah Ebû Lübâbe ve arkadaşları hakkında, *Diğerleri de zenblerini/günahlarını itiraf ettiler. Sâlih bir ameli diğer bir seyyie/kötü ile karıştırdılar* buyruğunu indirdi.

...Olur ki Allah onların tevbelerini kabul eder. Muhakkak Allah {onların geri kalmalarına karşı} *gafûrdur,* {onlara} *rahîmdir.*

Mukâtil dedi ki: *'Asâ* [olur ki], Allah'tan olunca [Allah hakkında kullanılınca], vâcib olur [gereklilik/zorunluluk ifade eder].

Bu âyet nâzil olunca Nebî onları çözdü. Onlar da gidip mallarını Nebî'ye getirdiler, "İşte bunlar senden geri kalmamıza sebeb olan mallarımız. Bunları sadaka olarak dağıt" dediler. Fakat onların mallarını almak Nebî'nin (s.a) hoşuna gitmedi. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ
التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ
وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا
يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَاِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ
اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

103. *Onların mallarından bir sadaka al, onunla onları* {yani, geride kalışlarından ötürü} *tezkiye edersin* {yani, onları ıslah edersin} *ve onlara salât et* {yani, onlar için istiğfâr et}. *Doğrusu senin salâtın, onlar için bir sekendir* {yani, senin onlar için istiğfâr etmen, onların kalblerine bir seken/sükunet ve onlar için bir itminandır}. *Allah* {yani, onların, "Mallarımızı al ve onları sadaka olarak dağıt" dediklerine} *semîdir,* {ona} *alîmdir.*

104. *Bilmediler mi: Doğrusu Allah, kullarından tevbeyi kabul eden ve sadakaları alan* {yani, kabul eden} *O'dur. Muhakkak ki Allah tevvab-rahîmdir.*

Bunun üzerine Nebî (s.a) onların mallarının üçte-birini aldı ve üçte ikisini bıraktı. Çünkü Allah, *Onların mallarını al* buyurmamış, *Onların mallarından al* buyurmuştur. İşte bundan dolayı mallarının tümünü almadı, sadece üçte-birini aldı ve onu da tasadduk etti.

105. {Ey Muhammed onlara} *de ki: "Haydi* {yeniden bir daha} *amel edin. Allah amellerinizi görecek, O'nun Rasûlü ve mü'minler de (görecek) ve gayb ve şehâdeti bilene red/iâde olunacaksınız da amellerinizi size haber verecektir.*

106. *Diğerleri de Allah'ın emrine/emri için ircâ edilmişlerdir* {yani, tevbeleri Allah'ın emri gelene kadar ertelenmişlerdir/bekletilmişlerdir}...

("İrcâ" kökünün, "ertelemek, geri bırakmak, bekletmek, eğlemek" anlamında kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Onu ve kardeşini ircâ et* {yani, o'nu ve kardeşini: Mûsâ ve Hârûn'u beklet/eğle, ki onların durumu hakkında düşünelim} (el-A'râf, 7/111 ve eş-Şu'arâ, 26/36) buyruğudur. *Diğerleri de Allah'ın emrine/emri için ircâ edilmişlerdir* buyruğu, Allah'ın tevbelerinin kabulüne dâir buyruğu gelene kadar bekletilmişlerdir demek olur. Bunlar Benî Zeyd'den Mürâre b. Rabî'a, Ensâr'dan ehl-i Kubâ'dan Benî Vâkıb'dan Hilâl b. Ümeyye, Benî Seleme'den şair Ka'b b. Mâlik'tir. Bunlar Ebû Lübâbe'nin yaptığı gibi bir şey yapmadılar. Onun için ne tevbelerinin kabulü, ne de görecekleri ceza söz konusu edilmemiştir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

...Ya onlara azab eder ya da {bağışlayarak} *onların tevbelerini kabul eder. Allah alîmdir, hakîmdir.*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Allah alîmdir, hakîmdir" yerine, "Allah gafûrdur, rahîmdir" şeklindedir.

107. *Onlar ki* {yani, münâfıklar}, *bir mescid edindiler: zarar vermek* {kalblerinde} *küfretmek* {yani, nifak çıkarmak}, *mü'minler arasına tefrika sokmak...*

Buyruk, hepsi de Benî 'Amr b. 'Avf'tan olan Ensâr arasındaki oniki münâfık hakkında inmiştir. Harec b. Haşef, Hârise b. 'Amr ve onun oğlu Zeyd b. Hârise, Nufeyl b. el-Hâris, Vedî'a b. Sâbit, Hizâm b. Hâlid, Mücemmi' b. Hârise onlardandır.[15] Bunlar dedi ki:

15 İsimlerin karşılaştırması için bkz. Kurtubî, VIII, 253-254. (Çeviren)

— Bir mescid yapalım. Orada kendi aramızda sohbet ederiz. Ebû ‘Âmir er-Râhib el-Yahudi –ki melekler tarafından yıkanan Hanzala'nın babasıdır– Şam'dan dönünce de ona deriz ki:

— Bu mescidi, senin bize imamlık yapman için bina ettik.

İşte Allah Teâlâ'nın şu buyruğu buna işaret etmektedir:

> *...Önceden Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne harbeden kimseye* {yani, Râhib diye isimlendirilen Ebû ‘Âmir'e} *bir gözetleme yeri olmak için...*

Kendisini ibâdete ve ilme vermesi nedeniyle Ebû ‘Âmir'e, “er-Râhib” deniyordu. Fakat Nebî'nin (s.a) du‘asından ötürü Kınnesrîn'de kâfir olarak öldü.

Bu kişiler [Harec b. Haşef, Hârise b. ‘Amr ve onun oğlu Zeyd b. Hârise, Nufeyl b. el-Hâris, Vedî‘a b. Sâbit, Hizâm b. Hâlid, Mücemmi‘ b. Hârise ve arkadaşları] Nebî'ye (s.a) gelerek dediler ki:

— Namaz için yürüyerek (mescidine/Medine'deki Mescid-i Nebî'ye) gelmek –uzak olması hasebiyle– bize zor geliyor. Bir mescid bina etmek için bize izin ver.

Nebî (s.a) de onlara izin verdi. Cuma günü mescidi bina etme işini bitirdiklerinde Nebî'ye (s.a) sordular:

— Onlara kim imam olacak?

Şöyle karşılık verdi:

— Onlardan bir adam.

Akabinde Mücemmi‘ b. Hârise'ye onlara imam olmasını emretti. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Mücemmi‘ de yemin ederek şöyle dedi:

— Biz bu mescidi bina etmekle hayırdan başka bir şey irade etmedik.

Allah Teâlâ ise Mücemmi‘ hakkında şunları indirdi:

> *...Ve “Hüsnâdan/iyilikten başka bir şey irade etmedik” diye yemin edecekler. Allah onların* {bu yeminlerinde} *yalancı olduklarına şehâdet eder.*

لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَدًا لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ
اَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ
وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ
هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ
اِلَّا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾
اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ
لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ
وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهٖ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

108. *Onun içerisinde* {yani, münâfıkların mescidinde} *ebediyyen* {namaz kılmak için} *durma...*

Nebî (s.a) bundan dolayı orada hiç namaz kılmaz, hatta yanından bile geçmezdi, bir başka yoldan gider gelirdi. Halbuki bundan önce orada namaz kılardı.

...İlk günden {yani, ta baştan beri} *takvâ üzerine kurulan mescid* {yani, Medine'de bina edilmiş ilk mescid olan Kubâ’ mescidi}, *içinde* {namaz kılmak üzere} *durmana elbette daha layıktır...*

Çünkü bu mescid, münâfıkların mescidinden önce bina edilmişti.

...Onda {yani, Kubâ’ mescidinde}, {hadeslerden ve cünüblükten} *temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever.*

Buyruk, Ensâr hakkında inmiştir. Bu âyet inince Nebî (s.a) gidip Ku-

bâ’ mescidinin kapısında durdu. Mescidde Muhacirler ile Ensâr'dan kimseler vardı. Nebî (s.a) mescidde bulunanlara sordu:

— Siz mü’min misiniz?

Sustular ve o'na cevab vermediler.

İkinci defa sordu:

— Siz mü’min misiniz?

Ömer b. el-Hattâb cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Kazâya îmân eder misiniz?

Ömer cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Belâya sabreder misiniz?

Ömer cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Bolluk ve rahat dolayısıyla şükreder misiniz?

Ömer cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Ka‘be'nin Rabbine yemin ederim ki siz mü’minsiniz.

Sonra Nebî (s.a) Ensâr'a sordu:

— Azîz ve celîl olan Allah temizlik hususunda sizden övgüyle söz etti. Ne yapıyorsunuz?

Onlar cevab verdiler:

— Küçük ve büyük abdestten sonra su ile temizleniyoruz.

Bunun üzerine Nebî (s.a), *Onda temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever* buyruğunu okudu.

Sonra Mücemmi‘ b. Hârise[16] İslâm'a güzel bir şekilde bağlandı. Ömer b. el-Hattâb da onu Kûfe'ye, Kûfe halkına Kur’ân öğretmek üzere gönderdi. ‘Abdullâh b. Mes‘ûd'a Kur’ân'ı o öğretmişti.

109. *Binasını* {binasının temelini: Kubâ’ mescidini} *Allah'tan bir ittika ve rıdvân üzerine kuran* {bununla da bir hayır ve Rabbin rızasını irade eden} *kimse* {yani, Kubâ’ mescidi cemaati} *mi hayırlıdır, yoksa binasını* {yani, binasının temelini} *her an çökecek bir yar üzerine* {yani, bir kenar/çıkıntı üzerine –ki o (sağlam) bir temelden yoksundur–} *kurup da onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan* {yani, bina ile birlikte cehennem ateşine düşen} *kimse mi? Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez.*

Dırâr mescidinin inşasını bitirdiklerinde münâfıklar Nebî'den (s.a), mescidlerinde namaz kılmak için izin istediler. Kubâ’ mescidi cemaati de gelip, “Ey Allah'ın Rasûlü! Mescidimize gelmeni ve onda namaz kılmanı, biz de namazında sana iktidâ etmeyi arzu ediyoruz” dediler. Rasûlullah (s.a) bir gurub ashâbı ile birlikte Kubâ’ mescidine gitmek üzere yola koyuldu. Bunu haber alan münâfıklar da o'nu karşılamaya çıktılar. Yolu yarıladığında Cibrîl, *Binasını Allah'tan bir ittika ve rıdvân üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını her an çökecek bir yar üzerine kurup da onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?* buyruğunu indirince, Nebî (s.a) mescide baktı. Yedincisinde nerdeyse bayılacaktı.[17] Hızlıca geri döndü. Sonra münâfıklar gelip özür beyan ettiler. O da onların dışarıya vurdukları hallerini kabul etti, gizli hallerini ise Allah'a havale etti.

110. *Kalbleri parça parça oluncaya* {yani, ölünceye} *kadar kurdukları bina kalblerinde bir rayb olmaya devam edecektir* {yani, onu bina ettiklerinden ötürü kalblerinde daima bir hasret ve sıkıntı olacaktır}. *Allah alîmdir, hakîmdir.*

---

16 Bkz. İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe,* IV, 290-291; İbn Hacer, *el-İsâbe,* V, 577'de adının Mücemmî‘ b. Câriye olduğu belirtilmektedir. Nitekim Muhakkik de nüshaların birinde böyle olduğuna işaret etmiştir. (Çeviren)

17 Metinde de aynen böyledir. (Çeviren)

Nebî (s.a) ‘Ammâr b. Yâsir, el-Mut‘am b. ‘Adî'nin azatlısı Vahşî'yi gönderdi. Onlar da ona bir delik açtılar. Sonra da yerin dibine geçip cehennem ateşine yuvarlandı. Nebî oranın çöplük olarak kullanılmasını, leşlerin oraya atılmasını emretti. Benî Sâlim diyarında bulunan Kubâ’ mescidi, Nebî'nin (s.a) hicretinden birkaç gün sonra bina edilmişti.

Sonra cihada teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

111. *Kuşkusuz Allah mü’minlerden nefislerini* {yani, ecellerinin/ömürlerinin geri kalanını} *ve mallarını –cennet onların olmak üzere– satın aldı. Allah yolunda savaşırlar,* {düşmanlarını} *öldürür ve* {sonra düşman tarafından} *öldürülürler. Tevrat'ta, İncil'de ve Kur’ân'da yerine getirmeyi taahhüt ettiği hakk bir va‘ddir* {yani, Allah onlara va‘d ettiğini gerçekleştirecek: cenneti –ki bu âyette onlara va‘d etmiştir– verecektir. Çünkü Allah'ın kullarına ahdi, Allah yolunda öldürülene cenneti vereceği şeklindedir}. *Kim ahdine Allah'tan daha vefalıdır* {yani, hiç kimse ahdine O'ndan daha vefalı değildir}. *Öyleyse O'nunla akdettiğiniz* {ve Rabbinize ikrar ettiğiniz} *bey’attan dolayı müjdeler olsun. Şu* {sevab}, *fevz-i azîm* {yani, azîm necat/kurtuluş: cennet} *odur.*

Sonra onların amellerinin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

ٱلتَّٰٓئِبُونَ ٱلۡعَٰبِدُونَ ٱلۡحَٰمِدُونَ ٱلسَّٰٓئِحُونَ ٱلرَّٰكِعُونَ
ٱلسَّٰجِدُونَ ٱلۡأٓمِرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱلنَّاهُونَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ
وَٱلۡحَٰفِظُونَ لِحُدُودِ ٱللَّهِۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ
لِلنَّبِيِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن يَسۡتَغۡفِرُواْ لِلۡمُشۡرِكِينَ وَلَوۡ كَانُوٓاْ
أُوْلِي قُرۡبَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

112. {Zenblerden/günahlardan} *tâibler [tevbe edenler], âbidler [ibadet edenler]* {yani, muvahhidler} *hâmidler [hamd edenler], sâihler* {yani, sâimler/oruç tutanlar}, *râki‘ler ve sâcidler* {yani, farz namazlarda (rükû ve sücûd edenler)}, *ma‘rûfu* {yani, Allah'ı vahdâniyetine îmânı} *emredenler, münkerden* {yani, şirkten} *nehyedenler ve Allah'ın hududunu* {yani, Allah'ın cihad ehli için

bu âyette zikrettiklerini} *muhafaza edenler var ya, o mü'minleri müjdele* {yani, bu şarta sadakat gösterenleri cennetle müjdele}.

113. *Nebî ve îmân edenlerin, onların cehennem ashâbı oldukları tebeyyün ettikten sonra –akrabaları dahi olsalar– müşrikler için istiğfâr etmeleri olur şey değildir* {yani, Nebî'ye ve îmân edenlere, müşrikler için istiğfâr etmeleri yakışmaz/uygun olmaz}.

Mekke'nin fethinden sonra Nebî (s.a) ebeveyninden hangisinin daha sonra vefat ettiğini sordu. "Âmine b. Vehb b. Abdi Menâf" denilince de, "Ben de onun için istiğfâr edeyim, çünkü İbrahîm de müşrik olduğu halde babası için istiğfâr etmişti" demesi üzerine Allah, *Nebî ve îmân edenlerin, onların cehennem ashâbı oldukları tebeyyün ettikten sonra –akrabaları dahi olsalar– müşrikler için istiğfâr etmeleri olur şey değildir* buyruğunu indirdi. Zira onların küfür üzere ölmeleri, cehennemlik olduklarının tebeyyün etmesi demekti. Bu bakımdan Muhammed (s.a) ile 'Alî b. Ebî Tâlib (a.s) hakkında nâzil olan şu âyette, İbrahîm'in kâfir olan babasına yaptığı istiğfârın nasıl gerçekleştiğini beyan etti:

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ
وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ
إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ
قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ
ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

114. *İbrahîm'in babası için istiğfâr etmesi, başka değil ona verdiği bir va'dden dolayı idi* {çünkü İbrâhîm, babasına, onun için

istiğfâr edeceğine dâir söz verdiği için istiğfâr etti}. *Onun* {yani, babasının}, *Allah'ın düşmanı olduğu* {kâfir olarak öldüğü vakit} *kendisine* {yani, İbrâhîm'e} *tebeyyün edince, ondan teberri etti* {yani, onun için istiğfâr etmedi}. *Kuşkusuz İbrahîm evvâh* {yani, –Habeşce'de– yakîn sahibi}, *halîm* {yani, taqî-zeki} *idi.*

115. *Onlara hidâyet etmesinin ardından ittika edecekleri şeyleri* {sakınmaları/uzak durmaları gereken ma'siyetleri} *beyan etmedikçe [bildirmedikçe] Allah bir kavmi dalâlete düşürmez* {yani, Allah, orada hazır bulunmayanlara, dönüp geldikleri vakit uzak durmaları gereken ma'siyetleri bildirmeden bir kavmi kendi hâline terk etmez}...

Allah bir takım farzlar indirdi, mü'minler de onlara göre amel etti. Sonra ilk emirleri nesh eden başka buyruklar indirdi ve bu yeni buyruğa göre amel etmelerini istedi. Ancak bu bilgi orada bulunmayan bazı kimselere ulaşmadığı için nesh eden buyruğa göre amel etme imkânı bulamadılar. Bu durumu Nebî'ye (s.a) arz ederek, "Ey Allah'ın Nebîsi! Biz senin yanında iken şarab helâldi, kıble Beytu'l-Makdis idi. Yanından ayrıldıktan sonra kıble değiştirildi, şarab haram kılındı, fakat bu bilgiler bize ulaşmadı. Biz de değiştirilmesinden sonra eski kıbleye doğru namaz kılmaya ve haram kılınmasından sonra şarab içmeye devam ettik. Şimdi bizim için ne dersin?" diye sordular. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Onlara hidâyet etmesinin ardından ittika edecekleri şeyleri beyan etmedikçe Allah bir kavmi dalâlete düşürmez* buyruğunu inzal buyurdu.

...*Kuşkusuz Allah her şeye alîmdir* {yani, onlara Kur'ân'dan dilediği nesh edici buyruklar ile verdiği emirleri çok iyi bilendir. Böylece önceki hükümlerden dilediğini nesh eder, dilediğini nesh etmeksizin bırakır}.

116. *Kuşkusuz semâvât u arzın mülkü Allah'ındır.* {Hayat sahibi varlıkları} *diriltir ve öldürür.* {Ey kâfirler topluluğu!} *Sizin için Allah'ın dûnundan ne bir velî* {yani, yakın}, *ne bir nasîr* {yani, sizi azaba karşı koruyacak kimse} *vardır.*

Çünkü kâfirler, "Kur'ân Allah indinden değildir, Muhammed kendiliğinden uyduruyor" diyorlardı.

Bunun bir benzeri de, *Biz bir âyetten neyi nesh veya insâ edersek* {yani, bir âyetten neyi tebdil eder de onu tahrim edersek}, *ondan daha hayırlısını* {yani, onun yerine sizin için daha üstün ve daha faydalı bir başka vahiy} *veya onun benzerini getiririz* {yani, nesh ettiğimizin bir benzerini getiririz yahut onu insâ eder olduğu gibi bırakırız, nesh etmeyiz}. *Bilmez misin ki, Allah her şeye* {yani, nesh eden âyeti de, nesh edilen âyeti de indirmeye} *kadîrdir* (el-Bakara, 2/106) âyet-i kerîmesidir.

> 117. *Andolsun ki Allah Nebî'ye ve zorluk saatinde* {yani, Tebûk gazvesinde/savaşında} *–hem de onlardan bir ferîqın* {yani, tâifenin} *kalbleri* {ma'siyete/itaatsizliğe} *zeyğ* {yani, meyl} *etmek üzere iken– o'na tâbi olan Muhacirler ile Ensâr'a döndü/teveccüh etti* {yani, Allah Teâlâ onların hatalarından vazgeçti/hatalarını bağışladı}...

Müslümanlar bu gazvede: zorluk gazvesinde [Tebûk savaşı] çok büyük sıkıntı çektiler ve açlıkla karşı karşıya kaldılar. İki-üç kişi bir deveye, hem de üzerinde yük bulunan bir deveye sırayla biniyorlardı. Tek bir hurma tanesi, iki hatta üç kişi arasında pay ediliyordu. Onlardan biri bir hurmayı ağzına alıp biraz çiğnedikten sonra diğerine veriyor, o da çiğnerken bir başkası ona, iyice çiğnedikten sonra onu kendisine vermesini söylüyordu. Bir kısmı da Nebî (s.a) ile birlikte Tebûk gazvesine çıkmama eğiliminde olmuştu. İşte, *Andolsun ki Allah Nebî'ye ve zorluk saatinde –hem de onlardan bir feriqın/tâifenin kalbleri zeyğ/meyl etmek üzere iken– o'na tâbi olan Muhacirler ile Ensâr'a döndü/teveccüh etti [tevbelerini kabul etti/hatalarını bağışladı]* buyruğunda zikrettiği hataları budur.

> *...Sonra (Allah) onlara bir kere daha döndü/teveccüh etti* {yani, Allah onların tevbelerini kabul etti: onları affetti}. *Doğrusu O, onlara raûfdur, rahîmdir* {yani, onlara: Ebû Lübâbe ve arkadaşlarına dönerek/teveccüh ederek: onların tevbelerini kabul etmek sûretiyle kendilerine şefkat ve merhametle muamele etmiştir}.

Sonra tevbeleri geriye bırakılan kimseleri (–ki bunlar Mürâre b. Rabî'a, Hilâl b. Ümeyye ve Ka'b b. Mâlik'tir–) zikrederek şöyle buyurmaktadır:

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتّٰى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ
مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا
مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ
صَالِحٌ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ
نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

118. *Ve* {Allah, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının tevbe etmelerinin ardından, tevbeleri} *geri bırakılan üç kişiye* {yani, Mürâre b. Rabî'a, Hilâl b. Ümeyye ve Ka'b b. Mâlik'e} *de* {döndü/teveccüh etti}.

Bunların tevbelerini ve cezalarını zikretmemektedir. Çünkü bunlar, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının yaptıklarını yapmadılar. O yüzden de haklarında bir ay herhangi bir vahiy inmedi. Bu süre zarfında kimse, hatta ehl'leri/aileleri bile onlarla konuşmuyor, oturup kalkmıyor, onlara bir şey satmıyor, onlardan bir şey almıyordu. Bundan dolayı yeryüzü onlara dar gelmeye başladı. Nihâyet Allah bir ay veya birkaç ay sonra haklarında, *Ve* {Allah, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının tevbe etmelerinin ardından, tevbeleri} *geri bırakılan üç kişiye* {yani, Mürâre b. Rabî'a, Hilâl b. Ümeyye ve Ka'b b. Mâlik'e} *de* {döndü/teveccüh etti [o üç kişinin de tevbelerini kabul etti]}[18] buyruğunu indirdi.

18 Bilgi tekrarı asıl nüshada da vardır. (Çeviren)

> *...Öyle ki arz/yüryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar geldi* {yani, hiçbir kimsenin onlarla oturup kalkmaması sebebiyle bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar geldi}, *nefisleri de onları sıktıkça sıktı ve Allah'tan, O'na sığınmaktan başka bir melce' olmadığını* {yani, Allah'tan başka himayesine sığınacak kimse bulunmadığını} *zannettiler* {yani, yakîn edindiler/kesin olarak anlayıp inandılar}. *Sonra, dönmeleri/tevbe etmeleri için onlara döndü/teveccüh etti* {yani, hatalarını bağışladı}. *Kuşkusuz Allah* {tevbe edenlerden yana} *tevvâbtır,* {onlara karşı} *rahîmdir.*

> 119. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenler}! *Allah'a ittika edin* {yani, hicret hususunda O'na isyan etmeyin} *ve* {îmânlarında} *sâdıklarla beraber olun.*

Allah sâdıklardan haber vererek, *Mü'minler sadece Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eden, sonra kuşkuya düşmeyen, malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte sâdıklar onlardır* (el-Hucurât, 49/15) buyurmaktadır.

Sonra Allah Tebûk gazvesinden geri kalmayan mü'minleri zikrederek buyuruyor ki:

> 120. *Medine ehlinin ve çevresindeki bedevîlerin Allah'ın Rasûlü'nden* {yani, Tebûk gazvesinden} *tahallüf etmeleri [geri kalmaları] ve kendi nefislerini o'nun nefsine tercih etmeleri yaraşmaz. Çünkü onlar Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk* {yani, bedenî bir meşakkat}, *bir mahmasa* {yani, açlık ve şiddet [darlık ve sıkıntı]} *çekmesinler,* {düzlük ya da dağlık olsun} *kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmasınlar, düşmandan* {yani, düşmanlarından –katl, yaralanma veya baskından–} *bir şeye uğramasınlar ki, karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılmasın. Kuşkusuz Allah muhsinlerin/ihsan sahiplerinin ecrini* {yani, karşılığını} *zayi etmez,* {aksine onlara ihsanlarının karşılığını verir}.

> 121. *Ve küçük-büyük* {yani, az-çok} *bir nafaka infak etmesinler,* {giderken ya da gelirken} *bir vâdiyi katetmesinler ki Allah amellerinin en güzeliyle karşılık vermek için onlara yazmış olmasın.*

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا
قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا
فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ
سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ
وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ
فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

122. *Mü'minlerin* {düşmanlarına karşı} *kâffeten* {yani, cemî'an/topluca} *seferber olmaları gerekmez...*

Allah Kur'ân'da Tebûk gazvesinden geri kalanları kınadığı için, "Artık Allah bizim, Nebî'nin (s.a) katıldığı bir gazadan yahut gönderdiği bir seriyyeden geri kaldığımızı görmeyecektir" diyerek, –sevab kazanma arzusuyla– Nebî'nin (s.a) gönderdiği her seriyyeye katılmak istediler. Bunun üzerine Allah, *Mü'minlerin kâffeten/topluca seferber olmaları gerekmez* buyruğunu indirdi.

...Onların her fırkasından {yani, her usbesinden/kesiminden} *bir tâife* {yani, Nebî ile ikamet eden bir tâife} *dînde tefekkuh etmek* {savaşa çıkmayıp yerlerinde kalanlar kasdedilmektedir} *ve* {gittikleri gazadan} *kendilerine döndükleri zaman kavimlerini inzâr etmek* {yani, kardeşlerini sakındırmak} *için seferber olsalar ya* {yani, bir kesim Nebî (s.a) ile birlikte kalarak, Allah'ın Nebîsi'ne indirdiği yeni emirleri, nehiyleri veya sünneti öğrenmeli ve gazadan döndüklerinde kardeşlerine öğretmeli değiller mi}?! *Umulur ki hazer ederler/sakınırlar* {yani, yasaklanmadan önce işledikleri ma'siyetlerden hazer etmeleri/sakınmaları için}.

123. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ı tasdik edenler}! *Kâfirlerden size yakın olanlarla* {yakınlıklarına göre} *savaşın. Sizde bir ğalîzlik* {yani, kendilerine karşı sözlerinizde bir şiddet/sertlik} *bulsunlar. Bilin ki, doğrusu Allah muttakilerle beraberdir* {yani, düşmanlarına karşı yardım etmek sûretiyle onlarla/muttakilerle beraberdir}.

124. {Nebî'ye (s.a)} *bir sûre indirildiğinde onlardan* {münâfıklardan} kimi, *"Bu* {sûre} *hanginizin îmânını* {yani, tasdikini} *ziyade etti"* {yani, Allah'ın daha önce Kur'ân'dan indirdikleriyle birlikte hanginizin tasdikini arttırdı} *der. Îmân edenlerin îmânını ziyade etmiştir/arttırmıştır ve onlar* {onun nüzûlüyle} *müjdelenirler/müjdeleşirler.*

125. *Kalblerinde bir maraz* {yani, Kur'ân-ı Kerîm hakkında bir şekk/kuşku} *bulunanlara* {yani, münâfıklara} *gelince,* {bu sûre} *onların ricslerine rics* {yani, ismlerine/günahlarına ism/günah: bundan önceki nifaklarına nifak} *kattı ve onlar kâfir olarak öldüler.*

Sonra, münâfıklardan haber verip buyuruyor ki:

126. *Görmüyorlar mı ki onlar* {kimi zaman Muhammed'in nebî olduğunu tanıyıp, kimi zaman o'nu inkâr etmekle} *her yıl bir veya iki kere fitneye maruz kalıyorlar [denemeye tâbi tutuluyorlar]...*

Çünkü onlar [münafıklar] başbaşa kaldıklarında kendileri için helâl olmayan şeyler konuşuyorlar, Nebî'ye (s.a) geldiklerinde, başbaşayken neler konuştuklarını onlara bildiriyordu. Böylece o'nun bir nebî ve rasûl olduğunu anlıyorlardı. Sonra şeytan onlara sokularak, "Sözleriniz o'na ulaştırıldığı için Muhammed söylediklerinizi size haber verebiliyor" şeklinde vesvese veriyor, onlar da o'nun hakkında kuşkuya düşüyorlardı. İşte, *Görmüyorlar mı ki onlar her yıl bir veya iki kere fitneye maruz kalıyorlar [denemeye tâbi tutuluyorlar]* buyruğu buna işaret ediyor.

...Sonra tevbe etmiyorlar ve {Nebî'nin (s.a) konuştuklarını kendilerine haber vermesi üzerinde} *tezekkür de etmiyorlar* {yani, o'nun nebî ve rasûl olduğunu bilip ibret de almıyorlar}.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم
مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ
عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

127. *Bir sûre indirildiğinde onların bazısı bazısına bakarlar* {yani, münâfıklar aralarında alay ederek: kaş-göz işâretleri yaparak birbirlerine bakarlar}: *Sizi/bizi* {Muhammed'in (s.a) ashâbından} *birisi görüyor mu? diye. Sonra* {bu sûreye îmândan} *sarfederler* {yani, ona îmân etmekten iraz ederler/yüz çevirirler}. *Allah onların kalblerini* {Kur'ân'a îmân etmekten} *sarfettirmiştir. Doğrusu onlar fıkh etmeyen bir kavimdir.*

128. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *size nefsinizden öyle bir rasûl* {–ki o'nu tanıyorsunuz ve o'nu tanıdığınızı inkâr edemezsiniz–} *geldi ki, sıkıntıya uğramanız* {yani, dîninizde isme/günaha girmeniz} *o'na pek ağır gelir. Sizin üzerinize harîstir* {yani, rüşd ve hudâya ermeniz hususunda çok hırslıdır}. *Mü'minlere raûftur, rahîmdir* {yani, onlara karşı rikkatlidir ve merhametlidir: onları böyle çok sever}.

"Ra'fet", yani, rikkat ve rahmet, yani, birbirinize meveddetiniz/sevginiz. *Aralarında merhametlidirler* {yani, birbirlerini severler} (el-Feth, 48/29) buyruğundaki gibi.

129. *Eğer* {senden} *tevelli ederlerse/yüz çevirirlerse* {yani, ey Muhammed, îmân üzere sana ittibâ etmezlerse} *de ki: "Allah bana yeter. O'nun dışında ilah yoktur. Ben O'na tevekkül ettim* {yani, O'na güvendim} *ve O azîm arşın rabbidir"* {yani, O'nun arşı pek azametlidir}.

Bu iki âyet Mekke'de, sûrenin diğer âyetleri ise Medine'de inmiştir.

10. YÛNUS SÛRESİ

Medine'de inen, *Eğer sana indirdiğimizden şekkde/kuşkuda isen... Sonra hâsirlerden/hüsrana uğrayanlardan olursun* (Yûnus, 10/94-95) âyetleri dışında bütünüyle Mekke'de nâzil olan Yûnus sûresi, Kûfiyyûna göre 109 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا

اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا

اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا

لَسَاحِرٌ مُب۪ينٌ ﴿٢﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ

مَا مِنْ شَف۪يعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِه۪ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَم۪يعًا وَعْدَ اللّٰهِ

حَقًّا اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُع۪يدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ

مِنْ حَم۪يمٍ وَعَذَابٌ اَل۪يمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. İşte bunlar* {yani, elif-lâm-râ} *hakîm kitabın âyetleridir* {yani, muhkem/sapasağlam: bâtıldan muhkem Kur'ân'ın alâmetleridir; onda kizb/yalan ve ihtilâf yoktur}.

2. *Onlardan bir adama* {yani, tanıdıkları ve garipsemedikleri bir adam olan Muhammed'e (s.a)}, *"İnsanları inzâr et"* {yani, Kendisine isyan etmeleri hâlinde Allah'ın ceza ve intikamından insanları sakındır}; *îmân edenleri* {yani, Muhammed'i (s.a) ve Kur'ân'daki sevabı/mükâfaatı tasdik edenleri} *Rabb'leri indinde kendileri için* {dünyada iken önceden işledikleri amelleri sebe-

biyle} *bir kadem-i sıdk* {yani, gidip bulacakları önceden hazırlanmış bir hayır, doğruluğunda kuşku bulunmayan bir sevab/mükâfaat: cennet} *olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz insanlar* {yani, Mekkeli kâfirler} *için bir acîbe [şaşılacak/hayretle karşılanacak bir şey] mi oldu da o kâfirler* {yani, Mekke ehlinden kâfirler: Ebû Cehl b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre, el-'Âs b. Vâil es-Sehmî, Rabî'a'nın oğulları 'Utbe ve Şeybe ve ehl-i Mekke}, *"Kuşkusuz bu* {yani, Muhammed (s.a)} *mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir sâhirdir/sihirbazdır" dediler.*

3. *Kuşkusuz Rabbiniz o Allah'tır ki semâvâtı* {Pazar ve Pazartesi günü} *halketti ve arzı* {Salı ve Çarşamba günü –aralarında olanları da Perşembe ve Cuma günü olmak üzere–} *altı günde* {halketti}, *sonra arş üzerine istivâ etti;...*

Buyrukta takdim vardır, şöyle ki: "Sonra arş üzerine istivâ etti, sonra semâvât u arzı halketti."

...emri tedbir ediyor {yani, tek başına her hükmü kadâ ve işleri tedbir ediyor/idare edip yürütüyor. İşleri O'ndan başka idare eden yoktur}. *O'nun izninin ardından olması hariç* {meleklerden hiç biri Âdemoğulları'na} *şefaat edemez* {yani, O'nun izni dışında kimse şefaat edemeyeceği gibi, tevhîd ehlinden başkasına da şefaat edemez}...

Allah'ın, *Semâvâtta melekten niceleri var ki, dilediği ve râzı olduğu kimse için Allah'ın izin vermesinin ardından olması dışında onların şefaatleri hiçbir işe yaramaz* (en-Necm, 53/26) buyruğu bunu anlatmaktadır. Allah, meleklerin muvahhidlere şefaat etmelerine râzı olmuştur.

...Rabbiniz Allah şudur [budur/böyledir]. Öyleyse O'na ibâdet edin {yani, O'nu tevhîd edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın}. *Artık* {O'nun rubûbiyyeti ve vahdâniyeti hakkında} *tezekkür etmez misiniz?*

4. {Ölümün ardından} *hepinizin dönüşü O'nadır. Allah'ın hakk va'di. Kuşkusuz O, ilkin halketti, sonra* {ölümün ardından} *onu iâde edecek* {yani, halkı/yaratmayı tekrar edecek –bu yaratıkları önceden yokken nasıl yaratmışsa, ölümden sonra da aynı şekilde tekrar yaratacaktır–}; *îmân eden* {yani, tasdik eden} *ve sâlih*

ameller işleyenlere {yani, farzları yerine getirenlere} *kıst* {yani, hakk ve adalet} *ile karşılık vermek* {yani, onların sevabları olan cenneti vermek} *için. Küfredenlere* {yani, Allah'ın tevhidini inkâr edenlere/onların karşılığına} *gelince, –küfretmeleri* {yani, Allah'ın tevhidini inkâr etmeleri} *sebebiyle– onlar için hamîmden/kaynar sudan bir şarab/içecek ve elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

İçecekleri kaynar su [hamîm], Allah'ın cehennemi yarattığı günden beri ateş üzerinde kaynamaktadır, cehennemliklerin oraya gireceği vakte kadar kaynamaya devam edecektir. Oraya vardıklarında cehennemin harareti en ileri derecesine ulaşacaktır.

هُوَ الَّذٖى
جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا
عَدَدَ السِّنٖينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ فٖى اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا
خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

5. *O ki* {yeryüzünde yaşayanlar gündüz ışığıyla aydınlansınlar diye} *güneşi bir ziya/ışık ve ayı* {geceleyin} *bir nûr kıldı ve onun menzillerini takdir etti* {yani, güneşin ışığını ve ayın nûrunu artıp eksilen bir şekilde ölçülü yaptı} *ki yılların sayısını ve hesabı bilesiniz* {yani, geceyi-gündüzü, yılların sayısını, hesabı, Ramazan ayını, haccı, talâkı [boşama hâlinde iddetin vaktini] ve kullar arasındaki alış-veriş, borçlanma vâdelerini bilesiniz}. *Allah şunu* {yani, güneş ve ayı} *başka değil hakk ile halketti* {yani, o ikisini boş yere yaratmadı. Mutlaka gerçekleşecek bir iş için yarattı}. {O'nun sanatını görüp de Allah'ın vahdâniyetini} *bilen bir kavim için âyetleri* {yani, alâmetleri} *tafsîl ediyor* {yani, beyan ediyor}.

6. *Elbette gece ve gündüzün ihtilâfında* {yani, sizin üzerinize değişip durmasında}, *Allah'ın semâvât u arzda halkettiği şeylerde, ittika eden* {yani, Allah'ın cezalandırmasından sakınan} *bir kavim için âyetler vardır.*

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا
بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولٰئِكَ مَأْوٰيهُمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ
فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

7. *Doğrusu onlar ki Bize kavuşacaklarını* {yani, ölümden sonra diriltilip hesap vereceklerini} *ummazlar* {yani, bundan haşyet duymazlar}, *dünya [yakın/şimdiki] hayata razı ve onunla mutmain olmuşlardır* {yani, onun için çalışırlar} *ve onlar ki âyetlerimizden* {yani, bu sûrenin baş tarafında haber verilenlerden} *gâfildirler* {yani, zikri geçen bu âyetlerdeki/alametlerdeki harukulâde sanattan yüz çevirirler, îmân etmezler}.

Sonra Allah onları âhirette nelerin beklediğini haber veriyor:

8. *İşte onların kesbettikleri* {yani, küfür ve yalanlamaları} *sebebiyle me'vâları* {yani, masîrleri [varacakları yer]} *ateştir.*

Sonra mü'minleri nelerin beklediğini haber veriyor:

9. *Îmân* {yani, Allah'ı tasdik} *eden ve sâlih ameller işleyenlere* {yani, Allah'ın farzlarını yerine getirenlere} *gelince, îmânları sebebiyle* {yani, tasdik ve tevhîd ettikleri için} *Rabb'leri onları hidâyete* {yani, farzları ifa etmeye} *iletir* {ve onları cennet ile mükâfaatlandırır}. *Naim cennetlerinde onların altlarından nehirler akar* {yani, onlar orada asla amel ile mükellef tutulmaz ve asla zorluk-sıkıntı çekmezler, köşklerinin altlarından –ki onların köşkleri nûr içinde nûr olup inci ile yakuttandır– nehirler akar}.

10. *Oradaki du'aları, sübhânekellâhümme'dir [Allahım! Sen sübhânsın [her türlü eksiklikten münezzeh yüceler yücesisin]...*

Cennet ehli irade ettikleri yiyecek ve içeceği cennetteki hizmetkârlarına, "Sübhânekellâhümme" diyerek bildirirler. Derhal bir mil enin-

de, bir mil boyunda, bacakları inciden masalar üzerinde sofralar kurulur. Bir kapıdan üzerlerine altın tabaklarla 4.000 hizmetçi girer. Hizmetçilerin getirdiği 70.000 tabağın her birinde diğerinde olmayan yiyecekler bulunur. Her doyduklarında Allah onlara 1.000 tane arzu ve istek kapısı açar. Her doyduklarında onlara 40 yıllık yiyecek miktarınca yediklerini hazmettirecek bir içecek getirilir ve onlara türlü türlü meyveler sunulur. Onlara develeri andıran, nûr gibi parıldayan, gagaları bir renk, kanatları bir renk, sırtları bir renk, karınları bir renk, ayakları bir başka renk olan kuşlar gelir, eni ve boyu birer fersah olan bir evde, içinde murassa tahtların bulunduğu bir odada önlerinde dururlar. Yakut ve zümrüt çubuklarla süslenmiş olan ve ipekten daha yumuşak olan bu tahtların bacakları inciden, etrafları altın ve gümüştendir. Üzerlerindeki döşekler dünyadaki yetmiş oda büyüklüğündedir. Eğer bir kişi bu köşklerden birinden düşecek olursa yetmiş yılda yere ulaşamaz. Onlar orada dilediklerinden diledikleri gibi yerler, içerler. Kuşlar önlerinde dizilir ve her birine, "Ey Allah'ın velîsi! Ben şöyle şöyle bir bahçede beslendim, şu şu pınarlardan içtim" derler. Onun hoşlandığı kuş, hazırlanmış olarak sofrasına düşer. Bir kuşun yarısı, 70.000 şekilde kurutulmuş, diğer yarısı ise közde pişirilmiş olacaktır. O da hoşuna gideni yiyecek, sonra o kuşlar cennete doğru uçacaklardır. Çünkü cennette ölümlü bir canlı yoktur.[1]

> *...Oradaki tahiyyeleri* {yani, Rabb indinden getirilen} *"Selâm"dır,...*

Şöyle ki: Bir melek azîz olan Rabbi indinden cennet ehline gelir. Fakat bir teşrifatçı ondan izin istemeden melek onunla görüşemez. Bu teşrifatçı onun önünde durarak, "Ey Allah'ın velîsi! Rabbin sana selâm söylüyor" der. İşte, *Oradaki tahiyyeleri* {yani, Rabb indinden getirilen} *"Selâm"dır* buyruğu buna işaret ediyor. Yemeyi ve içmeyi bitirdikleri vakit, "el-Hamdulillâhi rabbi'l-âlemîn" derler. İşte Allah'ın şu sözü buna işaret ediyor:

> *...Du'alarının sonu da* {yani, yemeyi ve içmeyi bitirdikleri vakit söyleyecekleri söz de}, *"el-hamdulillâhi rabbi'l-âlemîn"dir [hamd, rabbi'l-âlemîn Allah içindir].*

---

1 Bunlar İsrâiliyattan olup Allah'ın kitabının bu tür açıklamalara ihtiyacı yoktur.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ
اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا
لِجَنْبِهِ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَا اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ
فِي الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

> 11. *Şâyet Allah insanlara, onların hayrı çabukça istedikleri gibi, şerri çabucak verseydi,...*

en-Nadr b. el-Hâris'in, *Bizim üzerimize semâdan taş yağdır veya bize elîm [acı/can yakıcı] bir azab ver* {de bu azab gelip bizi bulsun} (el-Enfâl, 8/32) demesi üzerine Allah, *Şâyet Allah insanlara, onların hayrı çabukça istedikleri gibi, şerri çabucak verseydi* buyruğunu indirdi. Allah, istedikleri şerr ile karşı karşıya kalmaları durumunu şöyle dile getirmektedir:

> ...{Şâyet hayra dâir du'alarının kabul edilmesini istedikleri gibi, şerre dâir du'aları da kabul edilmiş olsaydı,} *onların* {dünyadaki} *ecelleri kadâ edilirdi* {yani, helâk edilmek sûretiyle ecellerine/sürelerine hükmedilirdi}. *Biz, Bize kavuşmayı ummayanları* {yani, bundan haşyet duymayanları} *tuğyanları* {yani, dalâletleri} *içinde bocalamaya* {yani, mütereddid/şaşkın şaşkın dolaşmaya} *bırakırız* {yani, terkederiz –Allah onları çıkarmadıkça- asla ondan çıkamazlar–}.

Âdemoğlu, kendisi için hayra du'a edip Allah'ın bu isteğini çabucak vermesini arzu ettiği gibi, kendisi için şerre de du'a eder ve, "Allahım! Eğer ben doğru isem şunu şunu yap!" der. İşte Allah onun bu isteğini

acilen verecek olursa, onların ecellerine, yani, azab ile helâk edilmelerine hüküm verilir.

12. *İnsana durr* {yani, hastalık, bela veya şiddet/sıkıntı} *messettiği/dokunduğu vakit,...*

Buyruk, Ebû Huzeyfe –ki adı Hâşim b. el-Muğîre b. 'Abdullâh Mahzûmî'dir– hakkında inmiştir.

...yanı üzere iken {yani, hastalığında yanı üzere yatarken} *veya otururken veya ayakta iken Bize du'a eder. Biz ondan durrunu* {yani, hastalığını} *açtıkmı/giderdiğimizde* {yani, hastalıktan şifa bulduğunda}, *sanki kendisine dokunan bir durr için Bize du'a etmemiş gibi geçer gider* {yani, Bize du'a etmekten yüz çevirir. Rabbine muhtaç olduğu sürece O'na du'a eder, fakat ihtiyacı giderildiği vakit du'ayı keser. Allah da, "Kulum istiğnâ ediyor" der}. *O müsriflere* {yani, o müşriklere} *amelleri* {yani, sıkıntılı hallerde du'a etmek şeklindeki kötü amelleri} *işte böyle güzel gösterilir.*

13. *Andolsun ki Biz* {ey Mekkeliler} *sizden önceki kurûnu, zulümleri sebebiyle* {yani, şirk koştukları vakit} {dünyada azab ile} *helâk ettik...*

Râsûlü Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin başına gelen azab gibi bir azab ile uyarıp korkutmaktadır.

...Halbuki rasûlleri onlara beyyinât ile gelmişlerdi {yani, rasûlleri onlara dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber vermişlerdi}. *Onlar îmân etmezler* {yani, Mekke kâfirleri dünyada azabın üzerlerine ineceğini tasdik etmezler}. *Mücrimler kavminin* {yani, geçmiş ümmetlerin müşriklerinin} *karşılığı* {yani, azabı} *işte böyledir.*

Sonra Allah Teâlâ bu ümmete [ummet-i Muhammed'e] hitâben şöyle buyurmaktadır:

14. *Sonra,* {ey Muhammed ümmeti} *nasıl amel edeceğinize bakmak için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık/yaptık.*

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ إِنِّي
أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ ۖ فَقَدْ
لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

15. *Âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *onlara beyyineler hâlinde tilâvet edildiği zaman, Bize kavuşmayı ummayanlar* {yani, Bize kavuşacaklarını: ölümden sonra diriltileceklerini sanmayanlar}, "{İçinde savaşma emri bulunmayan} *bunun gayrı bir kur'ân getir veya onu değiştir" dediler.* {Ey Muhammed} *de ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem, benim için olacak şey değil. Ben bana vahyolunana ittibâ ederim. Eğer Rabbime isyan edersem, doğrusu azîm/büyük bir günün azabından korkarım".*

Bir gece sabaha kadar Nebî (s.a) ile oturan el-Velîd b. el-Muğîre ve kırk arkadaşı, "Ey Muhammed! Lât ve 'Uzzâ'ya ibâdet et, atalarının dîninden vazgeçme. Şâyet fakir isen, sana mallarımızdan mal toplarız. Eğer Arabların seni kınayacaklarından korkuyorsan, 'Bana bunu Allah emretti' dersin" dediler. Bunun üzerine Allah, *De* {ey Muhammed de} *ki: "Bana Allah'ın gayrisine ibâdet etmemi mi emrediyorsunuz ey câhiller?! … Hayır, onun için Allah'a ibâdet et* {yani, O'nu birle/tevhîd et} *ve* {risâlet ve nübüvvet dolayısıyla O'na} *şükredenlerden ol!* (ez-Zümer, 39/64-66); *Şâyet* {Muhammed} *bazı sözleri uydurup Bize isnad etseydi* {yani, Lât ve 'Uzzâ'ya ibâdet etmeyi Benim kendisine emrettiğimi söylemiş olsaydı}, *o'ndan yemîn* {yani, hakk} *ile alıverirdik, sonra da o'ndan vetînini* {yani, kalbin kendisine bağlı bulunduğu damarı [şah/can damarını]} *koparırdık* (el-Hâkka, 69/44-46); *De ki: "Ben Rabbime isyan edersem, doğrusu azîm/büyük bir günün azabından korkarım"* (ez-Zümer, 39/13) âyetlerini indirdi.

Sonra Nebî'ye (s.a), Mekkeli kâfirlere şöyle söylemesini emrediyor:

16. *De ki: “Şâyet Allah dileseydi, onu size tilâvet etmezdim* {yani, bu Kur’ân'ı size okumazdım} *ve onu size idrâk ettirmezdi/ulaştırmazdı* {yani, bu Kur’ân'ın şuuruna vardırmazdı}. *Bundan* {yani, bu Kur’ân'ın indirilişinden} *önce içinizde*{kırk yıl süren uzunca} *bir ömür geçirdim* {size bir şey okuduğumu hiç duydunuz mu?} *Öyleyse* {bu kitabın tarafımdan size aktarılan bir şey olmadığını, fakat Allah'tan bana vahyedildiğini} *akletmeyecek misiniz?”*

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ؕ اِنَّهُ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا عِنْدَ اللّٰهِؕ
قُلْ اَتُنَبِّؤُ۫نَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِؕ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ
اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُواؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ف۪يمَا ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾
وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ۚ فَقُلْ اِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُواۚ اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿٢٠﴾

17. {Allah ile birlikte ilahlar olduğunu zu‘m/iddia ederek} *Allah üzerine yalan uyduran veya O'nun âyetlerini* {yani, Muhammed'i (s.a) ve o'nun dînini} *tekzib eden kimseden kim daha zâlimdir* {yani, kendine şiddetli bir şekilde zulmeden kimseden daha zâlim kimse yoktur}. *Muhakkak ki mücrimler/suçlular iflâh olmazlar* {yani, kâfirler Allah'ın azabından necat bulamazlar/kurulamazlar}.

18. *Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp]* {ibâdet etmedikleri takdirde} *kendilerine bir zarar ve* {ibâdet ettikleri takdirde} *kendilerine bir fayda veremeyecek şeylere ibâdet ediyorlar...*

Tâifliler Lât'a, Mekkeliler ‘Uzzâ, Menât ve Hubel'e ibâdet ediyorlardı. Îsâf ve Nâil'e de Kureyş kabilelerine aitti. Dûmetu'l-Cendel'de bulunan Ved Kelb kabilesine; Suvâ‘ Huzeyl'e; Sebe'den Curaf'ta bulunan Ye-

ğûs, Murâd'dan Benî Gutayf'a, Belha'da bulunan Ye‘ûk Hemezân'a Nesr ise Himyer'den Zulkulâ'a ait idi. Hepsi de, “Biz bu putlara Kıyâmet Günü bize şefaat etsinler diye ibâdet ediyoruz” diyorlardı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

> *...ve, “Bunlar Allah indinde şefaatçilerimizdir” diyorlar. De ki: “Siz Allah'a semâvât u arzda bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?! O, ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.”*

> 19. *İnsanlar* {Âdem (a.s) zamanında} *başka değil tek ümmetti* {yani, mü’min olarak tek millettiler [tek dîne mensubtular], esnâmı ve evsânı [putları] tanımıyorlardı. Sonra putlara tapınmaya başladılar}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...Sonra,* {îmânın ardından} *ihtilâf ettiler. Şâyet Rabbinden* {gazabdan önce} *bir kelime geçmiş olmasaydı,* {her bir günah sebebiyle onları azab ile yakalardık ve} *ihtilâf ettikleri şeyde* {yani, îmândan sonraki ihtilâfları hakkında} *aralarında hüküm verilmiş olurdu.*

> 20. *“Ona Rabbinden* {onların istedikleri türden: İsrâîloğulları arasında görüldüğü şekilde} *bir âyet indirilmeli değil miydi” diyorlar...*

Ayrıca onlar, *Dediler ki: “Sana îmân* {yani, seni tasdik} *etmeyeceğiz, ta ki bizim için arzdan bir menba fışkırtasın* {yani, sen bize bir nehir çıkartasın –çünkü zemzem kuyusundan kovalarla su çekmekten, dağ başlarından su getirmekten yorulduk–} *veya* {bunu yapmak istemezsen, o zaman sana ait} *hurmalıklardan ve üzümlüklerden bir bahçen olsun veya –zu‘m/iddia ettiğin gibi– semâyı üzerimize parça parça düşüresin”...* (el-İsrâ, 17/91-92). –Allah da onların bu istekleri hakkında, *Dilersek onları yere geçirir veya semâdan üzerlerine parçalar düşürürüz* (Sebe, 34/9) buyurdu– *veya* {gözümüzle görüp O'na bakacak şekilde} *Allah'ı ve melekleri karşımıza getiresin veya altından bir evin olsun ya da semâya terakki edesin* {yani, bir merdiven dayayıp göğe yükselesin}. *Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitab indirmedikçe ona çıktığına da îmân etmeyiz* {yani, sen bize bu kitabın Rabbimizden indirildiğine tanıklık edecek dört melek getirmediğin sürece seni tasdik etmeyeceğiz} (el-İsrâ, 17/91-93). ‘Abdullâh b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre'nin bu sözüyle ilgili olarak Allah, *Veya* {gözümüzle görüp O'na bakacak şekilde} *Allah'ı ... getiresin* buyruğunu indirdi.

Yoksa siz de önceden {yani, Muhammed'ten önce} *Mûsâ'nın sorguya çekildiği* {yani, İsrâîloğulları'nın Mûsâ'yı, "Bize Allah'ı cehreten/açıkça göster" diyerek sorguya çektikleri} *gibi, Rasûlünüzü* {yani, Muhammed'i}, *sorguya* {yani, size Rabbinizi açıkça göstermesini isteyerek sorguya} *çekmeyi mi irâde ediyorsunuz?* (Bakara, 2/108). Çünkü onlar, *Bize Allah'ı cehreten [açıktan açığa] göster* (en-Nisâ, 4/153) demişlerdi. Allah, 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye'nin o sözü hakkında, *Hatta onlardan her biri kendisine neşredilmiş/açılmış sahifeler verilmesini ister* (el-Müddessir, 74/52) âyetini indirdi. Çünkü o, *Okuyacağımız bir kitab indirmedikçe...* demişti. Yine Allah şu buyruğunu indirmişti: *Bizi âyetler/mucizeler göndermekten alıkoyan, başka değil evvelkilerin onları tekzib etmiş olmalarıdır* {çünkü daha önce bir kavme âyet/mucize gönderdim, fakat onlar onu yalanladı. Ben de onları azaba uğrattım. Ey Muhammed! Dilersen, kavmine istediklerini veririm, ama yalanladıkları takdirde onları azaba uğratırım} (el-İsrâ, 17/59). Bunun üzerine Rasûlullâh, sakınırlar ümidi ve kavmine duyduğu şefkat sebebi ile "Hayır Rabbim" dedi.

...De ki: "Gayb sadece Allah'ındır."...

Bu da, *Eğer dilerse onu size sadece Allah getirir* (Hûd, 11/33) buyruğunda ifade edilmektedir.

..."O halde {benim ölümümü} *bekleyin. Ben de sizinle birlikte* {Bedir'de öldürülme azabına uğratılacağınızı} *bekleyenlerdenim."*

وَاِذَٓا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فٖٓي اٰيَاتِنَاۜ
قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًاۜ اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾
هُوَ الَّذٖي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِۚ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرٖيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ
الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُحٖيطَ بِهِمْۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ
لَهُ الدّٖينَۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٢٢﴾

21. *Kendilerine messeden/dokunan bir darrânın* {yani, yağmur ve mahsul kıtlığının} *ardından insanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir rahmet* {yani, yağmur} *tattırdığımızda* {yani, yağmur gönder-

diğimizde}, *onların âyetlerimiz hakkında bir mekrleri olur* {yani, onlar Kur'ân'ı yalanlamak hususunda yalanlayıcı ve alay edici sözler söylerler}. *De ki: "Allah'ın mekri daha seridir"* {yani, rezil ve rüsvay etmesi daha şiddetlidir}. *Kuşkusuz* {hafazadan olan} *rasûllerimiz mekrlerinizi* {yani, amellerinizi} *yazıyorlar.*

22. *O ki sizi* {yani, devvâbın, develerin sırtında gideceğiniz tarîk ve sebîli [yolları] bulmanızı sağlayarak} *berr'de/karada ve bahr'da* {gemilerde su üzerinde} *seyrettirir* {yani, gemilere yükleyip taşır ve denizde size yıldızlarla yol gösterir}. *Hatta fülk'te* {yani, sefine'de/gemide} *bulunduğunuz ve onlar da içindekileri* {yani, gemide bulunanları} *tayyib bir rüzgâr* {yani, yavaş da esmeyen, şiddetli de esip fırtınaya dönüşmeyen elverişli bir rüzgâr} *ile seyrettirildikleri ve tam onunla* {yani, gemilerin elverişli bir rüzgârda seyretmesi durumuyla} *sevindikleri sırada ona* {yani, gemiye} *şiddetli bir fırtına gelip çatar; her taraftan* {yani, önlerinden, arkalarından, üstlerinden} *onlara dalgalar hücum eder, kendilerinin ihata edildiklerini* {yani, helâk edileceklerini: suda boğulacaklarını} *zannederler* {yani, buna kesin kanaat getirirler}. *İşte o vakit dîni O'na muhlis kılarak* {yani, Allah'tan başka du'a ettikleri onlardan kaybolur [onlar ilahlarını unutarak, hatırlarına getirmeyerek]} *Allah'a şöyle du'a ederler:...*

İşte, *Bahr'da/denizde size bir durr/sıkıntı messettiği/dokunduğu vakit, O'ndan başka ibâdet ettikleriniz kaybolur* (el-İsrâ, 17/67) âyeti de buna işâret ediyor.

..."Andolsun ki, eğer bizi bundan {bu defa da} kurtarırsan, şâkirlerden/şükredicilerden oluruz" {Seninle birlikte Senin gayrine du'a etmeyiz}.

فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا
بَغْيُكُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ۖ مَّتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

23. *Fakat onları kurtarınca yeryüzünde haksız yere taşkınlık ederler* {yani, Allah ile birlikte O'nun gayrisine de ibâdet eder-

ler}. *Ey insanlar! Taşkınlığınız sadece kendi aleyhinizedir* {yani, âhirette zararı sizedir}. *(Bu faydalandığınız) dünya [yakın/şimdiki] hayatın metâıdır* {yani, onda, ecellerinizin biteceği vakte kadar az bir süre faydalanırsınız}. *Sonra* {âhirette} *dönüşünüz Bizedir. O vakit amellerinizi size haber vereceğiz.*

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ
اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ
وَالْاَنْعَامُ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ
وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓا اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلًا
اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَص۪يدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى
دَارِ السَّلَامِ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢٥﴾

24. *Dünya [yakın/şimdiki] hayat'ın meseli, sadece şunun gibidir: Bir su, onu semâdan indirdik, derken insanların ve hayvanların yediği arzın nebatı onunla karıştı* {yani, dünya [yakın/şimdiki] hayat'ın meseli, nebat meseli gibidir: O yemyeşil iken ansızın kuruyuverir. İşte âhiret geldiğinde dünya da böyle olacaktır}. {Semâdan su indirilip onunla Âdemoğulları ve hayvanlar için türlü türlü nebat bitirilir}. *Nihâyet arz bütün zuhrufunu* {yani, güzelliğini ve ziynetini} *takınıp* {nebat ile} *ziynetlendiği/süslendiği* {ve güzelleştiği}, *onun ehli de onun üzerine* {kendi kanaatlerine göre} *kâdir olduklarını zannettikleri* {yani, buna kesin olarak inandıkları} *bir sırada geceleyin veya gündüzün emrimiz* {yani, azabımız} *ona gelivermiş ve onu sanki dün yerinde yokmuşçasına bir hasid kılmıştır* {yani, bu nimetlere sahib olmamışlar gibi yok etmiştir}. *İşte* {dünyanın ve nimetlerinin geçici olduğunu, bir gün insanların bunları kaybedeceklerini ve âhiretin geleceğini} *böylece, tefekkür eden* {yani, Allah'ın hayret verici işleri ve rubûbiyyeti hakkında düşünen} *bir kavim için âyetleri* {yani, alâmetleri} *tafsîl ediyoruz* {yani, beyan ediyoruz/bildiriyoruz}.

25. *Allah dâru's-selâma* {yani, Kendi yurduna: cennete –çünkü Allah, es-Selâm O'dur–} *çağırır ve O* {tevhîd ehlinden} *dilediğini sırat-ı müstakîme* {yani, İslâm dînine} *hidâyet eder.*

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا
ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ كَسَبُوا
السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ ۖ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ
لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ
شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

26. *İhsanda bulunanlara* {yani, Allah'ı tevhîd edenlere}, *el-hüsnâ* {yani, cennet} *ve bir ziyade* {yani, cennetten başka, bir de kerîm olan Allah'ın yüzüne bakma nimeti} *vardır. Onların yüzlerini ne bir kater* {yani, karalık}, *ne de bir zillet* {yani, ateşi gördüklerinde bedenlerini bir zillet/horluk} *gölgeler. İşte onlar* {yani, bu konumdakiler} *cennet ashâbıdır, onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/sürekli kalıcıdırlar}.

27. *Seyyiât kesbedenlere* {yani, şirk işleyenlere} *gelince, seyyienin karşılığı onun misliyledir* {yani, şirkin cezası onun benzeriyledir: cehennemdir}. *Onları bir zillet* {yani, bedenlerinde bir zillet/küçülmüşlük} *kaplar. Onları Allah'tan kurtaracak* {yani, onların azaba uğramalarını önleyecek} *yoktur. Yüzleri geceden kopkoyu kıtalarla* {gecenin siyahlığının parçalarıyla} *kaplanmış gibidir. İşte onlar ateş ashâbıdır. Onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/sürekli kalıcıdırlar}.

28. *O gün hepsini* {yani, bütün kâfirleri ve Allah'tan başka ibâdet ettiklerini} *haşredecek/bir araya toplayacak, sonra şirk koşanlara, "Siz ve şerikleriniz* {yani, uydurma ilahlarınızla} *mekâ-*

nınıza" diyeceğiz. Artık onların aralarını ayırmışız {yani, iki cezayı birbirinden ayırmışız}. *Şerikleri* {yani, ilahları: putlar} *derler ki: "Siz bize ibâdet etmiyordunuz"...*

29. *..."Bizimle sizin aranızda şâhid olarak Allah kâfidir. Andolsun ki biz sizin* {bize} *ibâdetinizden gâfildik"* {yani, sizin bize ibâdet ettiğinizin şuurunda değildik}.

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ
مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ
السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ
الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

30. *Orada* {o esnada} *her nefis geçmişiyle* {yani, öncesiyle/işlediğiyle} *belâlanacak* {yani, sınanacak/imtihan olunacak} *ve hakk mevlâları Allah'a reddedilecekler [iâde edilecekler/döndürülecekler], uydurdukları şeyler* {yani, dünyada iken ibâdet ettikleri ilahlar} *onlardan kaybolacaklar.*

31. {Kureyş kâfirlerine} *de ki: "Sizi semâdan* {yağmur ile} *ve arzdan* {nebat ve semarât/mahsuller ile} *rızıklandıran kim?!* {Öğütleri işitmelerini sağlayarak} *sem'a ve* {azameti göstererek} *ebsâra mâlik olan kim?! Ölüden diriyi* {yani, nutfeden canlı varlığı} *çıkaran ve diriden ölüyü çıkaran kim?! Emri* {yani, dünya işlerini: kazayı tek başına} *tedbir eden kim?!"* {Kureyş müşrikleri} *hemen, "Allah"* {bunları yapıyor} *diyeceklerdir.* {Bunu ikrar ve kabul ettikleri takdirde ey Muhammed} *de ki: "O halde* {şirkten} *ittika etmez misiniz"* {yani, O'nun sizi cezalandırmasından, sizden intikam almasından hazer etmez misiniz/kaçınmaz mısınız}?

32. *İşte hakk Rabbiniz Allah budur. Artık hakkın ardından dalâletten başka ne var* {yani, hakk olan ibâdet ve îmândan sonra bâtıldan başka ne var}?! *Öyleyse nasıl sarfediliyorsunuz.*

33. *Rabbinin kelimesi fıskedenler üzerine şöyle hakk oldu: Kuşkusuz onlar îmân etmezler* {onlar hakkındaki ezelî ilmiyle, onların îmân etmeyeceklerini haber vermektedir}.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدٖى
اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖى لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدٖى اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ
اَمَّنْ لَا يَهِدّٖى اِلَّا اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا
يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنٖى مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ
عَلٖيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ
فٖيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٣٧﴾

34. *De ki: "Şeriklerinizden* {yani, Allah'tan başka ibâdet ettiğiniz uydurma ilahlardan} *halkı ibda edecek, sonra onu iâde edecek kimse var mı"* {yani, Allah'ın dışında örneksiz ve istişaresiz nutfeden bir varlık yaratan başka yaratıcı var mı}?...

Onlar, Mü'minûn sûresinde belirtildiği gibi, *"Allah" diyeceklerdir* (el-Mü'minûn, 23/85).

...{Sen ey Muhammed} *de ki: "Allah halkı ibdâ' eder, sonra onu iâde eder. O halde nasıl ifkediyorsunuz"* {yani, neye dayanarak Allah ile birlikte başka bir ilahın bulunduğunu zu'm/iddia edip Allah'ın tevhîdini yalanlıyorsunuz}?

35. {Ey Muhammed kâfirlere} *de ki: "Şeriklerinizden* {yani, ibâdet ettiğiniz ilahlarınızdan: Lât, 'Uzzâ ve Menât'tan} *hakka hidâyet edecek kimse* {yani, onlardan İslâm dînine iletecek biri} *var mı?!"* {Ey Muhammed} *de ki: "Allah hakka* {yani, İslâm'a} *hi-*

dâyet eder. Acaba hakka hidâyet eden mi ittibâya layıktır, yoksa hidâyet edilmedikçe kendi kendine hidâyete eremeyen {yani, esnâm ve evsân [putlar]} *mı?!”...*

Bu putların durumu, *O mevlâsına [sahibine/efendisine] bütünüyle bir yüktür* (en-Nahl, 16/76) buyruğu ile beyan edilmektedir.

Sonra Allah onları ayıplayarak buyuruyor ki:

...Neyiniz var, nasıl hüküm veriyorsunuz {yani, size ne oluyor ki böyle zâlimce, haksızca hüküm verebiliyorsunuz}?

Bunun bir benzeri de, *Neyiniz var, nasıl hüküm veriyorsunuz* {yani, siz Benimle birlikte bir ortak bulunduğunu iddia ederek böyle zâlimce bir hükmü nasıl verebiliyorsunuz}? (Kâlem, 68/36) âyetidir.

36. *Onların çoğu zandan başkasına ittibâ etmezler* {yani, onlar bu ilahların azabı engelleyeceklerini ileri sürerken sadece zanna uyuyorlar}. *Doğrusu zann, haktan* {yani, azabtan} *bir şeye karşı* {onlardan yana} *fayda sağlamaz. Kuşkusuz Allah yaptıklarına alîmdir.*

37. *Bu Kur’ân'ın Allah'ın dûnundan uydurulması olacak şey değildir...*

el-Velîd b. el-Muğîre ile arkadaşlarının, “Ey Muhammed! Bu Kur’ân sendendir, Rabbinden değildir” demesi üzerine Allah, *Bu Kur’ân'ın Allah'ın dûnundan uydurulması olacak şey değildir* buyruğunu indirdi.

...Fakat o, önündekinin bir tasdiki {yani, Kur’ân Tevrât'ı, Zebûr'u ve İncîl'i tasdik etmekte} *ve Kitabın tafsîlidir* {yani, helâlı ve haramı tafsîl etmektedir}; *onda rayb* {yani, şekk/kuşku} *yoktur, Rabbil-âlemîndendir.*

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ
مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ
كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

38. *Yine de, “Onu* {Muhammed} *uydurdu”* {ve Allah'a isnad etti} *diyorlar.* {Ey Muhammed} *de ki: “Öyle ise* {onu benim uydurduğum şeklindeki iddianızı kanıtlamak üzere} *onun* {bu Kur’ân'ın} *misli bir sûre getirin ve Allah'ın dûnundan* {yani, uydurma ilahlardan} *gücünüzün yettiğini de çağırın* {yani, yardıma çağırın}, *eğer sâdıklar iseniz* {yani, uydurma ilahların azaba karşı sizi koruyacağını kabul ediyorsanız}.

39. *Hayır,* {onlar “Cennet, ateş/cehennem ve ba‘s [ölümden sonra diriliş] yoktur” iddiasında bulunmakla}, *ilmini ihata edemedikleri ve te’vili* {yani, beyanı} *kendilerine gelmemiş olan bir şeyi tekzib ettiler. Onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de böyle tekzib etmişlerdi. Bak, zâlimlerin* {yani, ölümden sonra dirilişi yalanlayanların} *âkıbeti nasıl oldu.*

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ
أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ
أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

40. *Onlardan o'na* {yani, Muhammed'e (s.a) ve dînine} *îmân eden* {yani, tasdik eden} *kimseler de var, onlardan o'na îmân etmeyen kimseler de var...*

Allah, kimin o'na îmân edeceğini ve kimin o'na îmân etmeyeceğini –onları yaratmadan önce– bildiğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Rabbin müfsidleri çok iyi bilendir.

41. *Eğer* {Kur’ân hususunda} *seni tekzib ederlerse* {ve, “Onu sen uydurdun” derlerse, Kureyş'den ‘Abdullâh b. Ebî Ümeyye ve arkadaşları gibi alay eden kimselere} *de ki: “Benim amelim bana aittir, sizin ameliniz size aittir”* {yani, ben Allah'ın dîni üzereyim, üzerinde bulunduğunuz dîn sizin olsun}. *Siz benim amellerimden berîsiniz, ben de sizin amellerinizden berîyim* {yani, siz benim dînimden uzaksınız, ben de sizin dîninizden: küfrünüzden uzağım}.

Bunun bir benzeri de, *Kuşkusuz ben Allah'ı şâhid tutuyorum, siz de şâhid olun ki, ben O'nun dûnundan şirk koştuklarınızdan berîyim...* (Hûd, 11/54-55) âyetleridir.

42. *Onlardan* {yani, Kureyş müşriklerinden} *seni* {yani, senin sözünü} *dinleyenler de var.* {Ey Muhammed} *sağırlara sen mi işittireceksin* {yani, sağırların duymadıkları, onlara sesini duyuramadığın gibi, Allah'ın ilminde bedbaht olduğu bilinenlere de öğütlerini duyuramazsın}, *şâyet akletmiyor* {yani, îmânı akletmiyor} *iseler?!*

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ
﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْۜ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا
مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ
رَسُولٌۚ فَاِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَا اَمْلِكُ
لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُۜ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌۜ اِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

43. {Ey Muhammed!} *Onlardan sana bakanlar da var, körlere sen mi hidâyet edeceksin, şâyet basîretleri* {yani, hidâyeti görme yetileri} *yok ise?!*

44. *Kuşkusuz Allah insanlara zerrece zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmediyorlar* {yani, kötü amelleriyle nasiblerini/paylarını eksiltiyorlar; kendilerini mü'minlerin sevabından/mükâfaatından mahrum ediyorlar}.

45. *Onları, gündüzden bir sâ'ati* {yani, dünya günlerinden bir

gün} *durmamışlar gibi* {kabirlerinden Kıyâmete} *haşredeceği gün, aralarında tanışacaklar* {yani, biri diğerini/birbirlerini tanıyacaklar}...

Bu husus, el-Fasl'da,[2] Me'âric sûresinde, *Onlar birbirlerine gösterilirler* {yani, onlar birbirlerini tanırlar} (el-Me'âric, 70/11) buyruğunda ifade edilmektedir.

...Allah'a kavuşmayı {yani, ölümden sonra dirilişi} *tekzib edenler, ziyana uğramışlar ve hidâyeti bulamamışlardır.*

46. *Onlara* {Bedir günü} *va'd ettiğimizin bazısını sana göstersek de veya* {Bedir gününden önce} *seni vefat ettirsek de* {âhirette} *onların dönüşü Bizedir* {ve Ben onlardan intikam alacağım}. *Sonra, Allah* {küfür ve tekzibten} *yaptıklarına şâhiddir.*

47. *Her ümmetin bir rasûlü vardır. Rasûlleri geldiği zaman aralarında kıst* {yani, hakk: adalet} *ile hükmedilir ve onlara zulmedilmez* {yani, iyilikleri eksiltilmez, kötülükleri ve dolayısıyla cezaları arttırılmaz: işlemedikleri kötülükler sebebiyle cezalandırılmazlar}.

Çünkü Allah, rasûlleri ümmetlerine, Allah'a ibâdet etmeye, putlara [esnâm ve evsâna] ibâdeti terk etmeye davet etmek üzere göndermiştir. Allah, onların davetlerini kabul edenleri cennetle mükâfaatlandıracak, kabul etmeyenleri de cehennemle cezalandıracaktır. İşte, *...Aralarında kıst ile hükmedilir ve onlara zulmedilmez* buyruğu buna işaret etmektedir, ki bu da azab sırasında olacaktır.

48. {Kâfirler, nebîlerine,} *"Eğer sâdıklar iseniz bu va'd ne zaman?" diyorlar.*

Nitekim, *Eğer sâdıklardan isen Allah'ın azabını bize getir* (el-Ankebût, 29/29) buyruğu da aynı duruma işaret etmektedir.

49. *De ki: "Allah'ın dilemesi hâriç, kendim için ne bir darrâ'ya* {yani, kötülüğe}, *ne de* {âhirette} *bir menfaate mâlikim. Her ümmetin bir eceli vardır* {yani, vakti: her ecelin/sürenin bir vakti vardır. Çünkü Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir}. *Ecelleri* {ya-

---

2 "el-Mufassal" [mufassal sûreler] kelimesinin, müstensih ya da muhakkik tarafından "el-Fasl" şeklinde yazıldığını zannediyoruz. (Çeviren)

ni, azab edilme vakitleri} *geldiğinde, ne bir sâ'at/an tehir edilirler/edebilirler, ne de öne alınırlar/alabilirler"* {yani, azabları bir an dahi geciktirilmez, vaktinden önce de gelmez}.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾
اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾
ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ
اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ
هُوَ قُلْ اِي وَرَبّٖٓي اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾
وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ وَاَسَرُّوا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

50. *De ki: "Söyleyin bakalım, eğer O'nun azabı yatarken* {yani, sabaha karşı} *veya gündüz size gelirse, o mücrimler ondan hangisini acele istiyorlar?"*

51. *Sonra vukû bulduğu* {yani, Kur'ân'ın söyledikleri gerçekleştiği} *zaman mı ona îmân edeceksiniz? Şimdi mi* {yani, size hiçbir fayda sağlamayacağı şu an mı (îmân ediyorsunuz)}? *Hani siz onu* {yani, azabı} *acele istiyordunuz?*

52. *Sonra zulmedenlere* {yani, küfredenlere}, *"Huld azabını tadın.* {Şirkten} *kesbettiklerinizden başkasının karşılığını mı görüyorsunuz"* {yani, şirkin cezasını çekiyorsunuz, o da cehennemdir} *denilecek.*

53. "*O* {kendisiyle bizi tehdit ettiğin azab ve sana indirilen Kur'ân} *hakk mıdır?" diye sana haber soruyorlar* {yani, sana soruyorlar}. *De ki: "Evet ve Rabbim* {yani, evet ve ilahım} *hakkı için elbette o* {yani, azab} *haktır* {yani, gerçekleşecektir} *ve siz âciz bırakacak değilsiniz* {yani, âhiretten önce dünyada habîs/kötü amellerinizle önüme geçecek/yakayı kurtaracak değilsiniz}.

54. *Doğrusu zulmeden her nefis* {yani, her kâfir}, *şâyet yeryüzündeki her şeye* {mal olarak} *sahib olsaydı,* {Kıyâmet Günü cehennem azabından kendisini kurtarmak için} *onu fidye olarak verirdi. Azabı gördüklerinde* {yani, görecekleri vakit} *pişmanlıklarını gizlerler. Aralarında kıst ile hükmedilir* {yani, adaletle adaletle hükmedilir: şirkleri sebebiyle onlar cehenneme, îmânları sebebiyle mü'minler de cennete giderler} *ve onlara zulmedilmez.*

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا
يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ
حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

55. *İyi bilin ki, doğrusu semâvât u arzda ne varsa Allah'ındır* {yani, o ikisinde bulunan herkesin, her şeyin rabbi O'dur}. *İyi bilin ki, kuşkusuz Allah'ın va'di haktır* {yani, O'nu tevhîd edeni cennetle mükâfaatlandıracak, O'na küfredenin âkıbeti ateş olacaktır}. *Fakat onların çoğu bilmezler* {yani, her bin kişiden dokuzyüz doksandokuzu ateşe, biri cennete gidecektir}.

Sonra Yüce Allah, tevhîd edilmesi için sanatını haber veriyor:

56. *O* {nutfeden} *hayat verir ve* {hayatın ardından} *öldürür.* {Öyleyse hayat verene ve öldürene ibâdet edin} *ve* {ölümün ardından} *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da âhirette amellerinizin karşılığını verecektir}.

57. *Ey insanlar! Size Rabbinizden bir mev'ize* {yani, beyyine: Allah'ın Kur'ân'daki beyan ettiği şeyler} *ve göğüslerdekilere* {yani, (kalblerdeki) küfre ve şirke karşı} *bir şifa ve* {bu Kur'ân, helâlini helâl, haramını haram sayan} *mü'minler için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve rahmet geldi.*

58. *De ki:* "{Ey Müslümanlar topluluğu!} *Allah'ın lütfu* {yani, Kur'ân} *ve rahmeti* {yani, İslâm} *ile, evet şununla ferahlanın. O, onların* {maldan} *topladıklarından daha hayırlıdır."*

Bu âyet nâzil olunca, Nebî (s.a) onu tekrar tekrar okudu.

59. {Kureyş, Huzâ'a, Sakîf, 'Âmir b. Sa'sa'a, 'Abdi Menât'ın oğulları Benî Müdlic ve el-Hâris'in kâfirlerine} *de ki: "Allah'ın rızıktan sizin için lütf u ihsan ettiği, sizin de ondan bir kısmını* {yani, bahîre'yi, sâibe'yi, vasîle'yi ve hâm'ı} *haram ve (bir kısmını) helâl yaptığınız* {yani, dilediklerinizi haram, dilediklerinizi de helâl kıldığınız} *şeyler hakkında görüşünüz nedir?" De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah üzerine uyduruyor musunuz?!"*

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ
﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ
مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا
يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

60. *Allah üzerine* {dünyada} *yalan uyduranlar* {O'nun ortağı bulunduğunu iddia edenler} *Kıyâmet Günü'nü ne zannediyorlar? Kuşkusuz ki Allah insanlara karşı* {işledikleri her günah sebebiyle onları hemen muahaze etmemekle} *fadl sahibidir/lütufkârdır. Fakat onların çoğu* {bu nimetlere} *şükretmezler.*

61. *Bir şe'n'de bulunsan, ondan kur'ân'dan [onun/O'nun hitabesinden] bir şey tilâvet etsen ve amelden bir amel işleseniz, ona daldığınızda Biz üzerinize şâhidiz* {yani, işlemenizden önce onu bildiğim gibi, işlediğinizde de Ben şâhidinizim}. *Arzda ve semâda zerre ağırlığınca bir şey bile Rabbinden kaçmaz. Şundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki bir kitab-ı mübînde* {yani, levh-i mahfuzda} *olmasın.*

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿٦٢﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ
إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ
مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

62. *İyi bilin ki, doğrusu Allah'ın evliyasına* {cehenneme girecek-lerine dâir} *bir korku yoktur ve onlar* {cennetten çıkartılacaklar diye ebediyen [asla/hiçbir zaman]} *mahzun olmazlar.*

63. *Onlar ki îmân* {yani, tasdik} *ettiler ve* {kebâire [büyük günah-lara] karşı} *ittika ettiler.*

64. *Dünya hayatta* {sâlih rüyalar} *ve âhirette* {kabirlerinden çı-kacakları vakit} *müjde onlar içindir. Allah'ın kelimeleri için* {yani, Kendisine ittika edenlerin cennetle mükâfaatlandıracağına, O'na isyan edenlerin âkıbetlerinin ateş olacağına dâir va'dinde} *tebdil yok. Şu* {müjde}, *fevz-i azîm odur.*

65. {Ey Muhammed!} *Onların sözleri* {yani, eziyetleri} *seni üz-mesin. Doğrusu izzet* {yani, kuvvet dünyada ve âhirette} *bütü-nüyle Allah'ındır. O* {onların sözlerine} *semîdir,* {onlara/onların hallerine} *alîmdir.*

66. *İyi bilin ki, semâvâtta kim varsa, arzda kim varsa kuşkusuz Allah'ındır* {yani, O, onların rabbi, onlar da O'nun kullarıdır}. *Allah'ın dûnundan şeriklere* {yani, meleklere} *du'a* {yani, ibâdet} *edenler, zandan başkasına ittibâ etmiyorlar* {yani, bu hususta kesin bir kanaatleri yoktur, sadece zanna tâbi oluyorlar} *ve on-lar, başka değil* {yalan söyleyerek} *tahminlerde bulunuyorlar.*

Sonra ibret alıp düşünsünler ve Kendisini tevhîd etsinler diye sanatını delil göstererek buyuruyor ki:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ
الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ
مِنْ سُلْطَانٍ بِهَٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾
قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ
الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

67. *O ki içinde sükûn bulasınız* {yani, gündüzün yorgunluğundan ona sığınasınız} *diye sizin için geceyi ve göresiniz diye gündüzü* {yani, onda geçiminizi sağlayasınız diye bir nûr ve ziya/aydınlık} *yaptı. Kuşku yok ki şunda,* {öğütlere} *kulak veren bir kavim için âyetler* {yani, alâmetler} *vardır.*

68. *"Allah veled edindi" dediler. O münezzehtir, O ganidir* {yani, O, veled/çocuk edinmekten münezzehtir ve çocuk edinmeye ihtiyacı yoktur}. *Semâvât u arzda ne varsa O'nundur. İndinizde buna* {yani, yanınızda O'nun çocuk edindiği şeklindeki iddianıza} *dair bir sultân* {yani, hüccet} *yoktur. Allah üzerine bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?!*

69. {Ey Muhammed} *de ki: "Doğrusu, Allah üzerine yalan uyduranlar felâh bulmazlar"* {yani, ateşe sevk edildiklerinde fevz bulmamış/umduklarına nâil olmamış olacaklar}.

70. *Dünyada bir metâ/faydalanma* {yani, dünya hayatta onlar için takdir edilene ulaşma}. *Sonra* {âhirette} *dönüşleri Bizedir. Sonra* {"Melekler Allah'ın çocuklarıdır" diyerek} *küfretmeleri sebebiyle onlara şiddetli azabı tattıracağız.*

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوا
اَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا اِلَيَّ
وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا
عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾

71. *Onlara Nûh'un nebe'sini/haberini* {yani, hadîsini} *tilâvet et* {yani, kıraat et/oku}. *Hani kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim makamım* {yani, içinizde uzun süre kalmam} *ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam* {yani, sizi Allah'ın cezalandırmasına karşı uyarıp sakındırmam} *size büyük* {yani, azîm/ağır} *geliyorsa, –ki ben Allah'a tevekkül ettim–* {yani, Allah'ın korumasına girdim/O'na sığındım} *haydi siz ve şerikleriniz* {yani, uydurma ilahlarınız} *emrinizi/işinizi cem edin [ne yapacağınızı birlikte kararlaştırın]. Sonra emriniz/işiniz size bir gam* {yani, kötülük} *olmasın. Sonra göz açtırmaksızın/mühlet vermeksizin bana kaza edin"* {yani, kararınızı tatbik etmek üzere üstüme gelin}...

72. ...*"Eğer tevelli ederseniz* {yani, isyan ederseniz}, *zaten ben sizden bir ecir* {yani, bir karşılık/ücret} *istemedim. Benim ecrim* {yani, sevabım/mükâfaatım}, *başka değil Allah üzerinedir. Bana müslümanlardan* {yani, muvahhidlerden/Allah'ı birleyenlerden} *olmam emrolundu."*

73. *Yine de o'nu tekzib ettiler. Biz de o'nu ve* {mü'minlerden} *o'nunla birlikte olanları fülk'te* {yani, sefine'de [gemide]} *necata çıkardık/kurtardık ve onları* {Nûh'un ardından yeryüzünde} *halifeler kıldık. Âyetlerimizi* {yani, Nûh'u ve o'nun getirdiklerini} *tekzib edenleri ise suda boğduk.* {Ey Muhammed!} *münzirlerin/inzâr olunanların* {yani, muhzirlerin/sakındırılanların} *âkıbetinin nasıl olduğuna bir bak.*

ثُمَّ بَعَثْنَا

مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُ۫هُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهٖ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدٖينَ
﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ
بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمٖينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ
الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰٓى
اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا
الْكِبْرِيَٓاءُ فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنٖينَ ﴿٧٨﴾

74. *Sonra, o'nun* {yani, Nûh'un} *arkasından onların kavimlerine rasûller ba'settik/gönderdik de onlara beyyinât/açık deliller ile geldiler...*

Ardından Allah Teâlâ, onlar hakkındaki ilmini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Fakat {azabın nüzûlünden/inişinden} *önce tekzib ettikleri şeye* {yani, azaba} *îmân etmediler* {yani onu tasdik etmediler}. *Biz haddi aşanların* {yani, kâfirlerin} *kalblerini işte böyle tab' ederiz* {yani, hatm ederiz/mühürleriz}.

75. *Sonra onların* {bir takım ümmetlerin} *ardından Mûsâ'yı ve Hârûn'u âyetlerimiz* {yani, alâmetlerimiz: el ve 'asâ} *ile Fir'avn'a ve onun melesine ba'settik/gönderdik. Fakat istikbâr ettiler* {îmândan tekebbür ettiler}, *çünkü mücrimler* {yani, kâfirler} *kavmi idiler.*

76. *İndimizden/yanımızdan onlara hakk* {yani, Mûsâ ve beraberindeki âyetler} *geldiğinde, "Kuşkusuz bu mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir sihirdir" dediler.*

77. *Mûsâ, "Hakk* {yani, el ve 'asâ} *için –size geldiğinde– böyle mi diyorsunuz? Bu sihir mi? Halbuki sihirbazlar* {dünyada ve âhirette} *iflâh olmazlar" dedi.*

78. *Dediler ki: "Sen bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuzdan* {atalarımızın ibâdet ettiklerinden} *çeviresin* {yani, engelleyesin} *de arzda kibriyâ/büyüklük* {yani, mülk/hükümranlık} *ikinizin* {yani, Mûsâ ve Hârûn'un} *olsun diye mi geldin? Biz ikinize de îmân etmiyoruz"* {yani, ikinizi de tasdik etmiyoruz}.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ
مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ
عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ
﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ
وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ
لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ
فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

79. *Fir'avn, "Her alîm/usta sihirbazı bana getirin"dedi.*

80. *Sihirbazlar gelince Mûsâ onlara,* "{İp/halat ve sopadan} *ne atacaksanız siz atın" dedi.*

81. {İplerini ve sopalarını} *atınca,* {insanların gözlerini büyülediler}. *Mûsâ dedi ki: "Sizin bu yaptığınız sihirdir. Kuşkusuz Allah onu ibtal edecektir/boşa çıkaracaktır* {yani, Allah onu çürütecek ve kahredecektir}. *Elbette Allah o müfsidlerin amelini ıslah etmez* {yani, küfür ve ma'siyet ehline zafer vermez}.

82. *Allah kelimeleri* {yani, tevhîd ve Nebîsini muzaffer kılmak sûreti} *ile –mücrimler kerih görse de– hakkı ihkak edecektir [ortaya koyacaktır/ gerçekleştirecektir].*

83. *Hâsılı, Fir'avn'dan ve onların melesinden* {yani, onun kavminden onunla birlikte olan ve "ebnâ" diye anılan eşraftan} *korkuları: onların fitneleri sebebiyle* {yani, kendilerini katledecekleri düşüncesiyle} *kavminin bir zürriyeti* {yani, anaları Benî

İsrâîl'den, babaları Kıbtî'lerden olan bir ehl-i beyt/aile} *dışında Mûsâ'ya kimse îmân* {yani, Mûsâ'yı kimse tasdik} *etmedi. Çünkü Fir'avn yeryüzünde gerçekten 'âli* {yani, cebbar/zorba} *idi ve gerçekten o müsriflerden* {yani, müşriklerden} *idi.*

84. *Mûsâ, "Ey kavmim! Eğer siz Allah'a îmân edenler, eğer teslim olanlar* {yani, tevhîdi ikrar edenler} *iseniz, O'na tevekkül edin* {yani, sığının}.

فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ
تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَاَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى
وَاَخِيهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ
قِبْلَةً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَا
اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ زِينَةً وَاَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٨٨﴾

85. *Dediler ki: "Biz Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz! Bizi o zâlimler* {yani, kâfirler} *kavmi için bir fitne kılma"* {yani, bizden ötürü onlara azab etme. Eğer onlara azab edeceksen, bizi onlar için bir fitne kılma}...

86. ...*"ve rahmetinle bizi o kâfirler kavminden kurtar."*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Ben Ebu'l-Huzeyl'in, *Rabbimiz! Bizi o zâlimler kavmi için bir fitne kılma* buyruğu hakkında şunları söylediğini işittim: Ben Ebû Sâlih'i şöyle dediğini işittim: "Rabbimiz! Onları bize karşı muzaffer kılma. Yoksa kendilerinin hakk, bizim bâtıl üzere olduğumuzu zannederler." Dedi: Bir başka sefer de onun şöyle dediğini işittim: "Bizi bela ile sınayıp da düşmanlarımızı sevindirme. Böyle bir beladan bizi koru." Dedi: Bir başka sefer de onun şöyle dediğini işittim: "Onlara bol rızık verip de bizi fakirlikle fitneye düşürme/imtihan etke. O takdirde onlara muhtaç oluruz; bu da hem bizim, hem onlar için bir fitne olur."

87. *Mûsâ'ya ve kardeşine şöyle vahyettik: "Kavminiz* {yani, İsrâîloğulları} *için Mısır'da evler* {yani, mescidler} *hazırlayın ve evlerinizi kıble yapın/kılın* {yani, mescidlerinizin kıblesi Mescid-i Haram'a dönük olsun} *ve* {o evlerde} *salâtı ikame edin* {namazı vakitlerinde kılın} *ve mü'minleri müjdele!"*

88. *Mûsâ dedi ki: "Rabbimiz! Gerçekten sen Fir'avn'a ve onun melesine dünya [yakın/şimdiki] hayatta bir ziynet* {yani, mülk/hükümranlık} *ve* {çeşitli/türlü türlü} *mallar verdin. Rabbimiz! Bunun sonucu olarak da Senin yolundan dalâlete düşürüyorlar"* {yani, Sen bunları onlara, sadece şükretsinler ve Senin dînini inkâr etmesinler diye verdin, (onlar ise aksini yapıyorlar)}. {Mûsâ (a.s) devamla dedi ki:} *"Rabbimiz! Onların mallarını sil-süpür* {Hârûn da 'amin' dedi} *ve kalblerini sıkıştır* {yani, mühürle} {Hârûn da 'amin' dedi}. *Çünkü onlar, elîm azabı görmedikçe îmân* {yani, tasdik} *etmeyecekler."*

Elîm azabı gördükleri takdirde îmân edecekler, fakat bunun kendilerine bir faydası olmayacaktır.

قَالَ قَدْ اُج۪يبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَق۪يمَا وَلَا تَتَّبِعَٓانِّ سَب۪يلَ
الَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ
فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًاۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُۙ
قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذ۪ٓي اٰمَنَتْ بِه۪ بَنُٓوا اِسْرَٓائ۪يلَ وَاَنَا
مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِد۪ينَ
﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجّ۪يكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةًۜ وَاِنَّ
كَث۪يرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

89. *Dedi ki: "Du'anıza icabet edildi. O halde* {Allah'a giden yolda} *istikamet üzere yürüyün* {böylece du'a eden ve 'amin' diyen ortak olmuş oldu} *ve bilmeyenlerin* {yani, Allah'ın ortaksız bir ve tek olduğunu bilmeyenlerin: Mısır halkının} *sebîline* {yani, tarîkine [yoluna]} *ittibâ etmeyin/uymayın."*

90. *İsrâîloğulları'na bahr'ı geçirdik...*

Bu, *Yetişilmekten korkmaksızın ve haşyet duymaksızın* {yani, Fir‘avn'ın sana yetişeceğinden korkmaksızın ve suda boğulmaktan haşyet duymaksızın} *onlar için bahr'da kuru bir yol aç* (Tâ-Hâ, 20/77) âyetinde beyan ediliyor.

...Fir‘avn ve onun ordusu bağy {yani, zulüm} *ve düşmanlıkla* {yani, saldırganlıkla} *hemen onların peşine düştü. Nihâyet gark onu idrâk edince [boğulacağı an]* {yani, ölüm onu bürüyünce}, *“Îmân ettim* {yani, tasdik ettim}, *hakikaten İsrâîloğulları'nın îmân ettiklerinden* {yani, tevhîd ederek tasdik ettiklerinden} *başka ilah yoktur ve ben de O'na teslim olanlardanım” dedi.*

Tam bu esnada Cibrîl, denizden avuçladığı çamurla onun ağzını kapatıp dedi ki:

91. *Şimdi mi* {yani, ölüm esnasında mı îmân ediyorsun}? *Halbuki sen daha önce* {yani, azabın inişinden önce} *isyan etmiş ve müfsidlerden* {yani, isyankârlardan} *olmuştun!*

92. *Bugün seni bedeninle kurtaracağız ki haleflerine* {Kıyâmet Günü'ne kadar} *bir âyet* {yani, ilim/alâmet} *olasın...*

Mısırlılar suda boğuldukları halde İsrâîloğulları, “Onlar suda boğulmadılar” dediler. Bunun üzerine Allah denize vahyetti de onları suyun yüzüne çıkardı. Fir‘avn'ın da su üzerinde olduğunu gördüler. Suda boğulanlar, o günden itibaren su üzerine çıkıyor ve Kıyâmet Günü'ne kadar da çıkacaktır.

...Kuşkusuz insanlardan bir çoğu âyetlerimizden {yani, acayipliklerimizden [hayret verici işlerimizden} ve sultânımızdan} *gâfildirler* {yani, onlara aldırış/dikkat etmezler}.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى
جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93. *Andolsun ki İsrâîloğulları'nı, bir sıdk mübevveine* {yani, sıdk menziline: Beytu'l-Makdis'e} *yerleştirdik* {yani, indirdik/konukladık} *ve onları tayyibâttan* {yani, yağmur ve bitkilerle} *rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye* {yani, Allah Muhammed'i (s.a) nebî olarak gönderinceye} *kadar ihtilâfa düşmediler* {yani, Tevrât ve İncîl ehli Muhammed'in (s.a) nübüvveti hususunda –o nebî olarak gelinceye kadar– ihtilâfa düşmediler, fakat nebî olarak gönderilince o'na hased ettiler ve o'nu inkâr ettiler}. *Muhakkak ki Rabbin, ihtilâfa düştükleri şeyler hakkında Kıyâmet Günü aralarında hüküm verecektir.*

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ
فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ
جَاءَكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

94. {Ey Muhammed!} *Eğer sana indirdiğimiz şeyde şekk'te/kuşkuda isen, senden önce Kitab okuyanlara* {yani, ‘Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarına} *sor...*

Bunun üzerine Nebî (s.a), “Bundan sonra ne kuşku duyarım, ne kimseye sual sorarım. Bunun Allah indinden hakk olduğuna şehâdet ederim” dedi.

...Andolsun ki sana gelen hakk Rabbindendir. O halde mümterînden olma {yani, Kur’ân hususunda müşriklerden olma, –doğrusu o, Allah'tan gelmiştir–}.

Müşriklerin, “Ona (Kur’ân'ı/vahyi) şeytan telkin ediyor” demeleri üzerine, Allah Nebî'yi (s.a) sakındırarak buyuruyor ki:

95. {Mekke kâfirlerinin tekzib ettikleri gibi} *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur’ân'ı} *tekzib edenlerden olma. Aksi takdirde hâsirînden/hüsrana uğrayanlardan olursun.*

96. *Doğrusu üzerlerine Rabbinin kelimesi hakk olmuş olanlar* {yani, azab kelimesi vâcib/gerekli olmuş olanlar: Allah'ın ilminde bedbaht oldukları bilinenler} *îmân* {yani, tasdik} *etmezler...*

97. *...–onlara her türlü âyet gelse bile– elîm azabı görünceye kadar.*

Nitekim İsrâ sûresinde, *...ta ki bizim için arzdan bir pınar fışkırtmadıkça...* (el-İsrâ, 17/90) diyerek istedikleri gibi.

Benzeri isteklerini dile getiren, *Sizden önceki kurûndan ... olmalı değil miydi?* (Hûd, 11/116) buyruğu da buna benzemektedir.

Dedi: Kur'ân'da geçen her "fe-levlâ" [...malı/meli değil miydi] ibaresi, "fe-hellâ" anlamındadır. Bunun tek istisnâsı Yûnus sûresi (98. âyet) ile Hûd sûresinde (116. âyette) yer alan buyruklardır.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا
اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ
كُلُّهُمْ جَمِيعاًۜ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
وَمَا تُغْنِي الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْۜ قُلْ فَانْتَظِرُٓوا
اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

98. *Yûnus'un kavmi müstesnâ,* {azabın nüzûlü esnasında} *îmân edip de îmânı kendisine fayda veren bir karye olmadı! Onlar îmân edince* {tasdik ve tevbe edince}, *dünya hayatta hızy/rüsvaylık azabını onlardan açtık/giderdik ve onları bir vakte* {yani, ecellerinin nihâyetine} *kadar faydalandırdık.*

Olay şöyle olmuştur: Yûnus'un (a.s) kavmi, azabın, başlarının üze-

rinde bir mil kadar yüksekte olduğunu gördüler. Onlar o sırada Musul topraklarından Ninova adındaki bir karyede idiler. Azabın bu kadar yaklaştığını görünce tevbe ettiler. Bazıları kıldan dokunmuş kaba elbiseler giydiler, başlarına kül serptiler. Anneleri evlatlarından, kadınları kocalarından ayırdılar. Sonra hep birlikte Allah'a yöneldiler. Allah da azabı onlardan kaldırdı.

Ey Muhammed! Sen de onlara azabın nâzil olacağı vakit tevbelerinin kendilerine fayda sağlamayacağını bildir.

> 99. *Şâyet Rabbin dileseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi topyekün îmân ederlerdi. Böyle iken, mü'min olsunlar diye insanları ikrah mı edeceksin?*

Bu hüküm, Tevbe sûresindeki kılıç âyeti tarafından neshedilmiştir.

Sonra Allah ibret alıp Kendisini tevhîd etmeleri için sanatını varlığına delil göstererek şöyle buyuruyor:

> 100. *Bir nefis için –Allah'ın izni dışında–* {yani, Allah izin verinceye kadar} *îmân etmek* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etmek} *olamaz. Ricsi* {yani, ism'i/günahı} *akletmeyenler üzerine kılar.*

Sonra Mekke kâfirlerine öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

> 101. *De ki:* "{Güneş, ay, yıldızlar, bulut, yağmur gibi} *semâvâta/göklerde ve* {dağlar, ağaçlar, nehirler, ürünler, pınarlar gibi} *arzda/yerde neler var bir bakın!"*

Ardından Allah onlar hakkındaki ilmini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> *...O âyât* {yani, alâmetler} *ve nüzur* {yani, rasûller} *îmân etmeyecek bir kavme fayda vermez.*

Sonra onları geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutarak buyuruyor ki:

> 102. *Öyleyse onlar, kendilerinden önce geçmiş olanların* {yani, Nûh, 'Âd ve Semûd kavmi ile azab edilmiş çeşitli kurûnun} *günleri gibi bir günden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "O halde* {ölümü} *bekleyin. Doğrusu ben de sizinle beraber* {azaba uğratılacağınız zamanı} *bekleyenlerdenim."*

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا
كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
إِن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ
اللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾

103. *Sonra rasûllerimizi ve* {onlarla birlikte} *îmân edenleri kurtarırız. Aynı şekilde mü'minleri* {âhirette ateşten, dünyada zafer ile} *kurtarmak da üzerimize bir haktır.*

104. (Ey Muhammed) *de ki: "Ey insanlar! Eğer benim dînimden* {yani, İslâm'dan} *şekk'te/kuşkuda iseniz, ben sizin Allah'ın dûnundan/berisinden ibâdet ettiklerinize* {yani, putlara, uydurma ilahlara} *ibâdet etmem. Fakat, sizi vefat ettirecek olan Allah'a ibâdet ederim* {yani, Allah'ı tevhîd ederim}. *Ben mü'minlerden* {yani, musaddıklardan/tasdik edenlerden} *olmakla emrolundum."*

105. *Ve yüzünü hanîf olarak* {yani, muhlis/ihlâslı bir şekilde} *dîne döndür ve müşriklerden* {yani, Allah'a şirk/ortak koşanlardan} *olma!*

106. *Allah'ın dûnundan/berisinden* {kendisine ihtiyaç duyduğun takdirde} *sana faydası ve* {dünyada ibâdetini terkettiğin ve ona ibâdet etmediğin takdirde} *sana zararı olmayacak şeylere du'a etme/çağırma* {yani, Allah ile birlikte O'nun gayri bir ilaha ibâdet etme}. *Eğer yaparsan* {yani, Allah'ın gayrisine ibâdet edersen}, *o takdirde kuşkusuz zâlimlerden* {yani, müşriklerden/Allah'a şirk/ortak koşanlardan} *olursun.*

Sonra, Allah'ın dînine sımsıkı sarılması için o'nu korkutarak şöyle buyurmaktadır:

وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ
لِفَضْلِهِۦ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ
يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَٱتَّبِعْ
مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَٱصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

107. *Ve eğer Allah sana bir durr* {yani, maraz/hastalık} *messederse/dokundurursa, onu* {yani, o durr'u: hastalığı} *–O* {yani, bizzat Rabbin kendisi} *hariç– açacak/giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır* {yani, afiyet ve lütuf} *idrâk ettirirse, O'nun lütfunu* {yani, hüküm ve takdirini} *reddedecek/geri çevirecek kimse yoktur. Onu* {şu lütfunu} *kullarından dilediğine isabet ettirir ve O gafûrdur, rahîmdir.*

108. *De ki: "Ey insanlar! Andolsun ki size Rabbinizden hakk* {yani, Kur'ân} *geldi. Artık kim hidâyete ererse, sadece nefsi için [kendi lehine] hidâyete ermiş olur ve kim de* {Kur'ân'a îmândan} *dalâlete düşerse, sadece kendi aleyhine dalâlete düşmüş olur. Ben sizin üzerinize bir vekîl değilim."*

Bunu da kılıç âyeti neshetmiştir.

109. *Sana* {helâl ve harama dâir} *vahyolunana ittibâ et...*

Arkasından Nebîsi'ne (s.a), onların yalanlamalarına ve eziyetlerine karşı sabretmesi için tesellide bulunarak şöyle buyurmaktadır:

...ve {ey Muhammed,} *Allah hükmünü verinceye kadar* {eziyetlere} *sabret. O, hâkimlerin/hüküm verenlerin hayırlısıdır.*

Allah haklarında kılıç ile hükmetti de onlar Bedir'de katledildi ve Allah da ruhlarını acilen ateşe gönderdi. Böylece bu âyet de, kılıç âyetiyle neshedildi.

11. HÛD SÛRESİ

Medine'de inen *...Sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin?* (Hûd, 11/12); *İşte onlar ona îmân ederler* –İbn Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir– (Hûd, 11/17); *Doğrusu hasenât, seyyiâtı giderir* –Hıristiyan ruhbânı hakkında inmiştir– (Hûd, 11/114) âyetleri hariç hepsi Mekkî olan Hûd sûresi, 123 âyettir.

Allah en iyi bilendir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الۤرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ خَب۪يرٍۙ ﴿١﴾ اَلَّا
تَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنَّن۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌۙ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ
ثُمَّ تُوبُوٓا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ
ذ۪ي فَضْلٍ فَضْلَهُۜ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَب۪يرٍ
﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ يَثْنُونَ
صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُۜ اَلَا ح۪ينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْۙ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَۚ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. (Bu,) âyetleri* {yani, Kur'ân âyetleri} *ihkâm edilmiş* {yani, bâtıldan korunmuş}, *sonra bir hakîm-habîrin ledününden* {yani, emrinde/işlerinde hakîmin/hikmetlinin, yaratılmışların amellerinden haberdar olanın indinden/yanından} *tafsîl edilmiş* {yani, beyan edilmiş: emrinin, nehyinin, hadlerinin, olacak ve olmuşa dâir şeylerin/işlerin bildirildiği} *bir kitabtır.*

2. {(Ey Nebî!) Mekke kâfirlerine de ki:} *"Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin* {yani, O'ndan başkasını tevhîd etmeyin}. *Kuşkusuz ben sizin için O'ndan* {yani, Allah'tan} *bir nezîr* {yani, O'nun azabına karşı uyarıcı} *ve bir beşîrim"* {yani, cennet ile müjdeciyim}...

3. ...*“Rabbinize istiğfâr edin* {yani, şirkten ötürü bağışlanma dileyin}. *Sonra O'na tevbe* {yani, şirkten dolayı tevbe} *edin ki müsemmâ bir ecele* {yani, ecellerinizin nihâyetine} *kadar sizi güzel bir metâ’ ile metâ’landırsın* {yani, sizin dünyada afiyet ile güzel bir şekilde yaşamanızı sağlasın ve sizi kıtlık ve başka cezalara uğratmasın} *ve* {âhirette} *her fadl sahibine* {dünyadaki ameli itibariyle} *fadlını* {yani, derecelerde üstünlüğünü} *versin. Eğer tevelli ederseniz* {yani, îmândan i‘râz ederseniz/yüz çevirirseniz}, *doğrusu ben size zorlu/dehşetli bir günün azabından korkarım”...*

Ancak onlar tevbe etmediler. Allah da yedi yıl süreyle onlara yağmur yağdırmadı, öyle ki kemikleri, mevtâyı/ölüleri, köpekleri, leşleri [cîfe] yiyecek hâle geldiler.

4. ...{Sizden hiç biri müstesnâ olmamak üzere âhirette} *dönüşünüz Allah'adır ve O her şeye* {ölümden sonra diriltmeye ve gayrisine} *kadîrdir.”*

5. *İyi bilin ki, doğrusu onlar* {(yani, Mekke kâfirleri)} *ondan* {yani, Nebî'den (s.a)} *gizlenmek için göğüslerini bükerler...*

Mekke kâfirleri Kur’ân'ı işittiklerinde –onu işitmekten hoşlanmadıkları için– başlarını göğüslerine doğru eğerlerdi. Allah onların bu hallerini biliyordu.

...İyi bilin ki, onlar siyablarına/elbiselerine büründükleri vakit de {yani, başlarını elbiseyle örttükleri takdirde de} {Allah} *onların* {kalblerinde} *gizlediklerini ve* {dilleriyle} *ilan ettiklerini bilir. Doğrusu O, göğüslerin özüne alîmdir* {yani, kalblerdeki küfrü ve onun gayrini çok iyi bilendir}.

وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ
لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ
مِن بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

﴿٧﴾ وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ
مَا يَحْبِسُهُ اَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨﴾

6. *Arzdaki dâbbeden hiç biri yoktur ki, rızkı* {her nereye yönelirse yönelsin} *Allah üzerine olmasın. Onun müstakarrını da* {yani, geceleyin karar kıldığı yeri de}, *müstevdasını da* {yani, ölümü esnasında emanet edildiği yeri de} *bilir. Hepsi* {yani, her nefsin müstakarrı [durduğu yer] ve müstevdası [emanet bırakıldığı yer]} *mübîn bir kitabtadır* {yani, o, levh-i mahfuzda beyyindir/beyan edilmiştir}.

7. *O ki semâvât u arzı* {ve o ikisi arasındakileri} *altı günde halk etti.* {Sonra arş üzerine istivâ etti: arş üzerinde karar kıldı}; *–ve* {semâvât u arzı ve hiçbir şeyi yaratmadan önce} *O'nun arşı su üzerinde idi– hanginizin* {Rabbi için} *daha güzel amel işleyeceği hususunda sizi sınamak için* {yani, Allah gökleri ve yeri olacak şeyler için; her ikisindeki âyet/alâmet ve belgeleri de sizi sınamak için yarattı}. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine}, *"Ölümün ardından muhakkak ba'sedileceksiniz/diriltileceksiniz" diyecek olsan,* {Mekkelilerden} *o küfredenler, "Bu, başka değil mübîn bir sihirdir"* {yani, "Muhammed'in bu söylediği, başka değil beyyin/açık bir sihirdir. Çünkü o bize ölümden sonra diriliş olacağını haber veriyor"} *derler.*

8. *Eğer onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *azabı ma'dûd bir ümmete* {yani, ma'lûm/belli senelere: Bedir'de öldürülmelerine kadar} *tehir etseydik,...*

("Ümmet" lafzının bu manada kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Bir ümmetin ardından* {yani, senelerin ardından/seneler geçtikten sonra} *hatırladı* (Yûsuf, 12/45) âyetidir.

...derlerdi ki {ey Muhammed}: *"Onu habs eden/tutan nedir* {yani, –yalanlayarak– "Azabı bizden men eden nedir"}? *İyi bilin ki,* {azab} *onlara geleceği gün, onlardan sarf edilecek [çevirilecek/döndürülecek] değildir* {yani, gelecek azabı onlardan sarf ettirecek/çevirecek biri yok-

tur}. {Onun kendilerine inmeyeceğini söyleyerek} *alay ettikleri şey* {yani, azab} *onları saracaktır.*

وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا
رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ اِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ
اَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾
فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ
اَنْ يَقُولُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ
اِنَّمَا اَنْتَ نَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

9. *Eğer insana Bizden bir rahmet tattırsak* {yani, bir nimet: bir hayır ve afiyet versek}, *sonra onu ondan alsak, muhakkak o,* {şiddet [darlık ve sıkıntı hâlinde] hayırdan yana} *ümitsiz,* { ihsan ettiği bolluk nimeti hususunda Allah'a karşı} *nankördür.*

10. *Ve eğer ona* {yani, kâfire} *mess eden/dokunan bir darrânın* {yani, isabet eden bir şiddet ve belânın} *ardından ona bir nimet tattırsak* {yani, bir hayır ve afiyet versek}, *"Seyyiât/kötülükler* {yani, başıma gelen sıkıntılar} *benden gitti" der. Doğrusu o ferahlanır* {yani, bolluk ve afiyet hâlinde şımarır}, *fahûr olur* {yani, Allah'ın nimetleri içindeyken de şükretmeyip böbürlenir}.

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

11. {Darrâya [darlık ve sıkıntılara]} *sabreden ve sâlih ameller işleyenler müstesnâdır* {yani, onlar böyle değildir}. *İşte onlar var ya, onlar* {yani, onların günahları} *için bir mağfiret ve* {cennette} *kebîr/büyük* {yani, azîm/muazzam} *bir ecir/mükâfaat vardır.*

12. *Öyleyse sen, "Ona* {aramızda paylaştırmak üzere semâdan} *bir hazine* {yani, mal} *indirilmeli veya o'nunla beraber* {eğer Muhammed rasûl olduğu iddiasında doğru söyleyen biri ise sözleriyle o'nu tasdik edecek ve o'na yardım edecek} *bir melek*

> *gelmeli değil miydi?!" diyorlar diye,* {bu hususu tebliğ etmekten ötürü} *göğsün daralarak sana vahyolunanın bazısını* {yani, sana sahte ilâhların durumuyla ilgili olarak indirilenleri} *terk mi edeceksin?!...*

Böylece o'nu tebliğde bulunmaya teşvik etmeyi murad etmiştir.

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a), "{İlahlarımıza ibâdeti terk etmeyi ve onları ayıplayıp tenkit etmeyi ihtiva etmeyen} *bunun gayrı bir kur'ân getir veya onu* {kendiliğinden} *değiştir* (Yûnus, 10/15) demişlerdi. Nebî (s.a) de, –kendisine ittibâ ederler ümidiyle– onların tenkid edildikleri âyetleri onlara okumamayı içinden geçirecek gibi olunca, Allah, *Öyleyse sen, "......." diyorlar diye, göğsün daralarak sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin?!...* buyruğunu indirdi.

Sonra Allah tebliği tekrar söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> {Ey Muhammed! Tebliğ et!} *Sen sadece bir nezîrsin. Allah ise her şeye* {yani, senin Allah'ın Rasûlü olduğuna da} *vekîldir* {yani, şâhiddir}.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾
فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَأَنْ لَا إِلٰهَ
إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ أُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

13. *Bu yüzdendir ki, "Onu uydurdu"* {yani, bu Kur'ân'ı Muhammed kendiliğinden uydurup söylüyor} *diyorlar.* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Eğer* {Muhammed'in bunu kendiliğinden uydurduğu iddianızda} *sâdıklar iseniz, haydi onun misli* {yani, Kur'ân'ın benzeri} *uydurma/uydurulmuş* {yani, insanlar tarafından ortaya konulmuş} *on sûre getirin ve Allah'ın dûnundan [Allah'ı bıra-*

kıp] {yani, ibâdet ettiğiniz ilâhlardan} *gücünüzün yettiğini de* {istiâneye/yardıma} *çağırın."*

Allah bu sûrede, *Onun misli uydurma/uydurulmuş on sûre getirin* buyurarak onlara meydana okudu, fakat getiremediler. Sonra, *Onun misli/mislinden* {tek} *bir sûre getirin* (Yûnus, 10/38, el-Bakara, 2/23) buyurarak tekrar meydan okudu, fakat yine getiremediler. Allah da, *Eğer yapamazsanız* {yani, yapamadığınıza göre} *–ki (asla da) yapamayacaksınız–* {yani, onun benzerini asla meydana getiremeyeceksiniz}, *öyleyse o ateşten ittika edin/korunun, ki onun tutuşturucusu insanlar ve taşlardır, kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr eden kimseler} *için hazırlandı* (el-Bakara, 2/24) buyurdu.

14. *Eğer size* {yani, tek başına Nebî'ye (s.a)} *cevab veremezlerse* {yani, ey Muhammed, bunu yapmayacak olurlarsa}, {Mekke kâfirlerine de ki:} *artık bilin ki* {bu Kur'ân} *sadece Allah'ın ilmiyle* {yani, izniyle –İbn Mes'ûd'un kıraati: "Sadece Allah'ın izniyle..." şeklindedir–} *indirilmiştir ve* {yine bilin ki,} *O'nun dışında ilâh yoktur* {O'nun ortağı yoktur}. {Eğer bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmeyecek olurlarsa onlara de ki:} *Artık teslim olanlar* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul eden kimseler} *oluyor musunuz?*

15. {Fâcirlerden} *kim* {iyi amelleriyle} *dünya [yakın/şimdiki] hayatı ve onun ziynetini irade eder* {fakat Allah'ın vechini/rızasını irade etmez} *ise, orada* {yani, dünyada} *onlara amellerini(n karşılığını)* {yani, sevabını/mükâfaatını} {hayr/mal ve rızık vermek sûretiyle} *tamamen öderiz...*

Benzeri bir buyruk da eş-Şûrâ, 42/20 yer almaktadır.

...ve orada onlara nasib yoktur.

Bunu, *Ona acele veririz, dilediğimize* {yani, onlar amellerinin mükâfaatını dünyada eksik almazlar}... (el-İsrâ, 17/18) âyeti nesh etmiştir.

Sonra onların âhiretteki konumlarını haber veriyor:

16. *İşte onlar ki, onlar için âhirete ateşten başka bir şey yoktur ve orada* {yani, dünyada} *sanatları [yapıp ettikleri]* {âhirete} *boşa gitmiştir ve amelleri bâtıldır* {yani, amelleri onlardan kabul edilmemiştir, çünkü onlar o amelleri dünya için yapmışlardı. Bu sebeble bu amellerinin âhirete kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır}.

أَفَمَنْ كَانَ
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّه۪ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِه۪ كِتَابُ
مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةًۜ اُو۬لٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِه۪ۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِه۪
مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُۚ فَلَا تَكُ ف۪ي مِرْيَةٍ مِنْهُۗ
اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْۚ
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

17. *O halde o kimse gibi olur mu? Rabbinden bir beyyine üzerinde bulunuyor ve onu* {yani, Kur'ân'ı} *tilavet ediyor O'ndan bir şâhid* {yani, Cibrîl onu Muhammed'e (s.a) okuyor ve Muhammed'in tilavet ettiği Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine dâir Muhammed'in lehine şâhidlik ediyor}. *Ondan önce de bir imam* {yani, kendisine iktida edilen Tevrât} *ve bir rahmet* {yani, ona îmân eden kimseler için onları azabtan uzaklaştıran bir rahmet} *olarak Mûsâ'nın kitabı* {yani, Tevrât} *var* {yani, ey Muhammed, senin kitabından önce Cibrîl Tevrât'ı Mûsâ'ya okudu}. *İşte onlar* {ehl-i Tevrât}, *ona* {yani, Kur'ân'a} *îmân ederler* {yani, onu tasdik ederler}...

Bu da, *Kendilerine Kitab verdiklerimiz ona* {yani, Muhammed'in getirdiği Kur'ân'ın Allah'tan olduğuna} *îmân ederler* (er-Ra'd, 3/36) âyetine benziyor.

...*O ahzâbtan/hiziblerden* {yani, İbn Ümeyye, İbnu'l-Muğîre, İbn 'Abdullâh el-Mahzûmî ve Âl-i Ebî Talha b. 'Abdu'l-'Uzzâ'dan} *kim ona* {yani, Kur'ân'a} *küfrederse, onun mev'idi [gideceği yer] ateştir...*

Âyet şunu ifade ediyor: Rabbinden bir beyana göre amelde bulu-

Sonra Allah mü'minler ve kâfirler için bir mesel darb ediyor:

> 24. *Bu iki ferîqın* {yani, mü'min ile kâfirin} *meseli,* {îmândan yana görmeyen} *kör ve* {îmândan yana} *sağır* {yani, onu işitmeyen –ki bu, kâfirin meselidir–} *ile* {îmânı} *gören/sezen ve* {îmânı} *işiten* {–ki bu da, mü'minin meselidir–} *gibidir. Bu ikisinin meseli bir/eşit olur mu* {yani, bu ikisi birbirine benzer mi}?...

Onların "Hayır" demeleri üzerine dedi ki:

> ...*O halde tezekkür etmez misiniz* {yani, o ikisinin birbirine eşit olamayacağını düşünüp de ibret almaz mısınız}?

Mekke kâfirleri Muhammed'in (s.a) risâletini yalanlayınca, Allah Muhammed'e; Nûh'u, Hûd'u, Sâlih'i, Lût ve Şu'ayb'ı rasûl olarak gönderdiğini –bu sûrede– haber verdiği gibi, o'nu da rasûl olarak gönderdiğini haber vermektedir:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا
إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي
أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ
إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

> 25. *Andolsun ki Biz Nûh'u kavmine gönderdik* {de onlara dedi ki:} *"Kuşkusuz ben sizin için mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir nezîrim"* {yani, dünyada azaba karşı bir uyarıcıyım}.

Bunun benzeri de Nûh sûresinde (2. âyette) geçmektedir.

> 26. {Sonra Nûh şöyle devam etti:} *"Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin. Gerçekten ben sizin için* {dünyada} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir günün azabından korkuyorum."*

27. *Bunun üzerine kavminden küfreden o mele* {yani, eşraf} *dediler ki: "Biz seni, başka değil bizim gibi bir beşer* {yani, bizden herhangi bir üstünlüğü olmayan bir Âdemoğlu} *görüyoruz ve sana ittibâ edenleri de hemen ilk bakışta* {yani, hemen onların} *rezillerimiz* {yani, sefil insanlardan reziller/aşağılıklar olduklarını} *görüyoruz. Sizin bize* {mülk, mal ya da herhangi bir hususta} *bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz* {ki sana –yani, Nûh'a– ittibâ edelim}. *Aksine sizi* {yani, bir nebî-rasûl olduğunu iddia etmen sebebiyle seni} *yalancılar*{dan} *zannediyoruz* {yani, sanıyoruz}.

28. *Dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakalım: Eğer ben Rabbimden bir beyyine* {yani, beyan} *üzerinde isem ve bana indinden bir rahmet* {yani, nimet: hidâyet} *vermiş de siz kör kalmışsanız* {yani, siz bu rahmeti fark edememişseniz}, *siz onu* {yani, rahmeti: nimet ve hidâyeti} *kerih gördüğünüz halde sizi ilzam mı edeceğiz [size zorla mı kabul ettireceğiz]?"*

وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا
بِطَارِدِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْماً
تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْۜ اَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ اِنّ۪ي مَلَكٌ وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي
اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْراًۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْۚ اِنّ۪ٓي اِذاً
لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٣٢﴾

29. *"Ey kavmim! Buna karşılık* {yani, îmâna karşılık} *sizden bir mal* {yani, bir ödeme yapmanızı} *istemiyorum. Benim ecrim* {yani, yaptıklarımın karşılığı}, {âhirete} *ancak Allah üzerinedir. Ben îmân edenleri tard edecek değilim* {yani, en sizin sefil/aşağılık gördüklerinizin îmânlarını kabul etmeyecek/reddedecek değilim}. *Doğrusu onlar Rabb'lerine mülâki olacaklar/kavuşa-*

> *caklar"* {da îmânlarının karşılığını alacaklardır/îmânlarının karşılığı onlara verilecektir}...

Allah'ın, *Onların hesabı* {O'na mülaki oldukları vakit} *ancak Rabbim üzerinedir; şâyet şuurluysanız* {yani, biliyorsanız} (eş-Şu'arâ, 26/113) buyruğu da buna benziyor.

> ...*"Fakat ben sizi* {size verdiğim emirlere ve getirdiklerime karşı} *câhillik eden bir kavim görüyorum."*

> 30. *"Ey kavmim! Ben onları tard edersem* {yani, aşağı tabakadan kabul ettiklerinizin îmânını kabul etmeyecek/reddedecek olursam}, *Allah'a karşı bana kim yardım eder* {yani, beni kim korur}? *Öyleyse tezekkür etmez misiniz"* {yani, Allah'a karşı kimsenin kimseyi koruyamayacağını düşünmez misiniz}?

> 31. *"Ben size, 'Allah'ın hazineleri* {yani, anahtarları: O'nun sizi bırakıp ayak takımı kabul ettiğiniz kimselere hidâyet etmesi} *benim yanımdadır' demiyorum ve gaybı da bilmiyorum"* {yani, ben size, "Allah'ın onlara hidâyet edeceğine dâir gayb benim yanımdadır" demiyorum}...

Nûh'un Şu'arâ sûresindeki, *Ne yaptıklarına dâir benim bir ilmim yoktur* (eş-Şu'arâ, 26/112) sözü de bu anlamı ifade etmektedir.

> {Ardından Nûh onlara dedi ki:} "{Size}, *'Ben {meleklerden} bir meleğim de demiyorum'* {ben sadece bir beşerim}...

Çünkü onlar, *Biz seni, başka değil bizim gibi bir beşer* {yani, bizden herhangi bir üstünlüğü olmayan bir Âdemoğlu} *görüyoruz ve sana ittibâ edenleri de hemen ilk bakışta rezillerimiz* {yani, sefil insanlardan reziller} *görüyoruz. Sizin bize* {mülk, mal ya da herhangi bir hususta} *bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz* {ki sana –yani, Nûh'a– ittibâ edelim}. *Aksine sizi* {yani, bir nebî-rasûl olduğunu iddia etmen sebebiyle seni} *yalancılar*{dan} *zannediyoruz* {yani, sanıyoruz} (Hûd, 11/27) demişlerdi.

> ...*"Gözlerinizin hor gördüğü* {yani, ayak takımı kabul ettiğiniz} *kimseler için, 'Allah onlara bir hayır* {yani, îmân} *vermez' de demiyorum. Allah onların* {yani, aşağılık gördüğünüz kimselerin}, *nefislerindekini* {yani, kalblerindeki îmânı} *en iyi bilendir. Kuşkusuz ben o takdirde* {yani, onların îmânlarını kabul etmediğim takdirde} *zâlimlerden olurum."*

32. *Dediler ki: "Ey Nûh! Andolsun ki bizimle cedelleştin* {yani, tartıştın}, *bizimle olan cedelini de* {yani, tartışmanı da} *çoğalttın/uzattın. Öyleyse haydi* {azabtan} *bizi tehdit edip durduğunu getir, eğer sâdıklardan* {yani, azabın üzerimize ineceği sözünde doğrulardan} *isen."*

Allah Teâlâ Nûh'a (a.s) –Nûh sûresinde de belirtildiği gibi– onları azab ile inzâr etmesini emretti, Nûh da onları, *Gerçekten ben sizin için* {dünyada} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir günün azabından korkuyorum* (Hûd, 11/26) diye uyardı, fakat onlar, *Öyleyse haydi* {azabtan} *bizi tehdit edip durduğunu getir, eğer sâdıklardan* {yani, azabın üzerimize ineceği sözünde doğrulardan} *isen* diyerek o'nu yalanladılar. Bunun üzerine Nûh (a.s) onlara hitab etti:

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ
بِهِ اللّٰهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي
إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ
هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ
إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَأُوحِيَ
إِلٰى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ
بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

33. *Dedi ki: "Onu size sadece Allah getirir* {yani, bu benim elimde olan bir şey değildir}, *eğer dilerse. Siz âciz bırakacak değilsiniz"* {yani, habîs/kötü amellerinizle Allah'ın elinden kurtulamazsınız. O mutlaka size amellerinizin karşılığını/cezasını verecektir}...

34. ...*"Allah sizi iğvâ etmeyi* {hidâyetten uzaklaştırıp dalâlete düşürmeyi} *irade ediyorsa, ben sizin iyiliğinizi irade etsem de iyiliğinizi irade etmemin* {sakındırdığım azaba karşı} *size bir faydası olmaz. Sizin Rabbiniz O'dur* {O'nun hiçbir ortağı yoktur} *ve*

{ölümün ardından} *O'na döndürüleceksiniz"* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

Sonra Allah, Muhammed'in (s.a) ümmeti arasındaki Mekkeli kâfirleri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

35. *Yine de aksine "Onu uydurdu" diyorlar...*

("Em" edatının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Aksine "Ben, bundan hayırlıyım, ki o mühîn/hakîr..."* (ez-Zuhruf, 43/52) âyetidir.

Onu uydurdu ibaresi, müşriklerin/Mekkeli kâfirlerin "Muhammed bu Kur'ân'ı kendiliğinden icat etti; o Allah'tan değildir" demelerine işarettir.

...De ki: "Eğer onu uydurduysam {yani, onu kendiliğimden icat ittiysem}, *cürmüm* {yani, hatam: Allah üzerine uydurmam} *bana aittir ve ben sizin cürümlerinizden berîyim"* {yani, sizin hatalarınızdan: Allah'ı inkâr etmenizden uzağım}.

Sonra Allah Teâlâ tekrar Nûh'u (a.s) zikrederek şöyle buyurmaktadır:

36. *Nûh'a vahy olundu ki: "Kavminden îmân edenlerden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenlerden} *başka kimse îmân etmeyecektir. O halde yapmış olduklarına* {yani, Allah'a küfretmelerine} *tasalanma"* {yani, üzülme}...

37. ...*"ve gözümüzle* {yani, ilmimizle} *ve vahyimizle* {yani, sana emrettiğimiz şekilde} *o gemiyi yap"* {yani, onun için amel et/çalış}...

Nûh gemiyi, Tik [sâc] ağacından 400 yılda yaptı.

...*"ve o zulmedenler* {yani, şirk koşanlar –ki o'nun oğlu Ken'ân b. Nûh da zulmedenlerden/şirk koşanlardan idi–} *hakkında Bana hitab etme* {yani, Bana müracaat etme}. *Kuşkusuz onlar gark olacaklardır/suda boğulacaklardır."*

Çünkü Nûh (a.s), *Rabbim! Kuşkusuz oğlum da benim ehlimdendir ve kuşkusuz Senin va'dîn haktır ve Sen ahkemu'l-hâkimînsin* (Hûd, 11/45) demişti.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ
إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ
مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا
بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾

38. *Gemiyi yaparken* {yani, onu yapmaya çalışırken}, *kavminin melesinden* {yani, eşrafından} *olanlar yanına uğradıkları* {yani, o'nun yanına her geldikleri} *her seferinde o'nunla eğleniyorlardı...*

Çünkü o, suyun üzerinde yürüyecek bir ev yaptığını söylüyordu. Onlar ise hiç gemi görmemişlerdi.

{Nûh onlara} *dedi ki: "Eğer* {gemi yaptığımız gemi dolayısıyla} *bizimle eğleniyorsanız,* {size suda boğulma azabı indiğinde} *biz de sizinle –sizin eğlendiğiniz gibi– eğleneceğiz"...*

39. *..."Artık hızy azabının* {yani, zelil kılacak azabın: suda boğulma azabının} *kime gelip çatacağını ve mukîm/kalıcı azabın* {yani, âhirete dâimî azabın: azab edilenlerin yakasını bırakmayacak kesintisiz/sürekli azabın} *kimin üzerine olacağını* {yani, kimin için vâcib/gerekli olacağını} *yakında bileceksiniz."*

Bu bir tehdittir.

40. *Nihâyet emrimiz* {yani, onlara azabın inişi hakkındaki sözümüz} *geldiği ve tennûr/tandır feverân ettiği* {yani, içinde ekmek pişirilen tandırdan su kaynadığı –ki bu tandır, Şam'da Ayvnıverde'de bulunan Nûh'un evinin dip tarafında idi–} *vakit dedik ki: "Her zevceynden ona ikişer* {yani, erkekli-dişili her çiftten gemiye} *yükle"...*

Zevceynisneyni, "erkek ve dişi olmak üzere iki tane" demektir, ki buna *zevcân* [iki eş] denilir. Şâyet *isneyni* [iki] lafzı kullanılmamış olsaydı, burada *zevcân* [iki eş], "dört" anlamına gelecekti.

...*"ve ehlini"* {gemiye yükle}...

Nûh'un karısının ismi Vâliğa, Lût'un karısının ismi ise Vâlihe idi.

...*"Aleyhinde söz* {yani, azab} *sebk etmiş* {yani, geçmiş} *olan müstesnâ* {yani, ehlinden olup da Levh-i Mahfuz'da aleyhinde azab sözü geçmiş olan: Ken'ân b. Nûh hariç –onları beraberinde yükleme/gemiye bindirme. Ehlinden, oğlunu ve karısını istisnâ etmiştir–} *ve îmân edenleri* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenleri} *de"* {gemiye yükle}. *Zaten o'nun* {yani, Nûh'un} *beraberinde îmân eden çok azdı.*

Denildiğine göre onların sayısı, kırkı erkek, kırkı kadın olmak üzere seksen kişi idi. Bugün o kasabanın adı Karyetu's-Semânîn'dir [Seksenler kasabasıdır]; ki, Cezire'de Mûsul'a yakın Bâferdi diye bilinen yerdir.

41. *Dedi ki: "Binin onun içine* {yani, geminin içine} *Allah'ın ismiyle* {yani, ona bindiğiniz vakit, 'bismillâh' [Allah'ın ismiyle] deyin} *onun mecrâsı/akması* {yani, aktığı [suda yüzdüğü] vakit} *ve mürsası/durması* {yani, durduğu vakit} {(de 'bismillah' [Allah'ın ismiyle] deyin)}. *Kuşkusuz Rabbin* {zenblere/günahlara} *gafûrdur,* {bizi azabtan kurtaran} *rahîmdir."*

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ
سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ
اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ
﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ
الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَىٰ نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي
مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾

42. *Ve o, içindekilerle beraber dağlar gibi dalgalar arasında akıp giderken Nûh,* {kendisinden uzakta} *ayrı bir yere çekilmiş olan*

oğluna {yani, öz oğlu Ken'ân'a} *nidâ etti* {yani, yedi defa seslendi/bağırdı}: *"Ey Oğulcağızım! Gel bizimle beraber bin, kâfirlerle birlikte olma* {aksi takdirde onlarla beraber boğulursun}.

43. {Oğlu} *dedi ki: "Beni sudan koruyacak* {yani, suda boğulmamı önleyecek} *bir dağa sığınacağım."* {Nûh} *dedi ki: "Bugün Allah'ın emrinden koruyacak yoktur"* {yani, suda boğulmayı önleyecek yoktur}...

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

..."{Rabbimin} *rahmet ettiği kimse müstesnâ"* {yani, benimle birlikte gemiye binen mü'minler hariç, işte sadece bunlar korunup kurtulacaklar, diğerleri suda boğulacaktır}. *Derken o ikisinin* {yani, Nûh ile oğlu Ken 'ân'ın} *arasına dalgalar girdi* {yani, engel teşkil etti} *de (o da) suda boğulanlardan oldu.*

Ken'ân dağın kendisini Allah'tan koruyacağını ve böylece boğulmayacağını zannettiği için Allah ona gazab etti.

44. {Onların hepsi suda boğulduktan sonra,} *"Ey arz, suyunu yut ve ey semâ (suyunu) tut" denildi* {de yer içinden çıkan suları yuttu. Semâdan da tek damla su düşmedi}. *Böylece su çekildi* {yani, eksildi ve dağlar ortaya çıktı} *ve emr* {yani, kâfirler hakkındaki suda boğulma azabı} *kadâ edildi/gerçekleşti* {de onlar boğuldular} *ve* {gemi} *cûdi [engince bir dağ] üzerine* {bir ay süreyle} *istivâ etti/oturdu."*

Cûdi, Musûl'a yakın bir dağdır. Onun üzerinde durmasının sebebi, diğer dağların kendilerini yüksek kabul etmeleri [büyüklenmeleri], Cûdi'nin ise tevazu göstermesi idi.

...ve o zâlimler {yani, müşrikler} *kavmine, "Uzak olun"* {yani, helâk olun} *denildi.*

45. *Nûh Rabbine nidâ etti/seslendi* {yani, du'a etti –buyrukta takdim vardır–} *de dedi ki: "Rabbim! Kuşkusuz oğlum da benim* {kendilerini boğulmaktan kurtaracağını va'd ettiğin} *ehlimdendir ve kuşkusuz Senin va'dîn haktır* {yani, doğrudur ve va'dinin gerçekleşmemesi mümkün değildir} *ve sen ahkemu'l-hâkimînsin"* {yani, hâkimlerin hayırlısısın, verdiğin hükümde cevretmezsin/zulmetmezsin}.

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ
بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ
الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِلَى عَادٍ
أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

46. {Allah Teâlâ} *buyurdu ki: "Ey Nûh! Doğrusu o senin ehlinden* {yani, o, boğulmaktan kurtaracağıma dâir sana va'd ettiğim ehlinden} *değildir. Doğrusu o, gayri sâlih bir ameldir* {yani, o şirk işlemiştir}. *Öyleyse, kendisi hakkında ilmin bulunmayan bir şeyi Benden isteme. Kuşkusuz Ben sana,* {Bana böyle bir soru sorduğun/Benden böyle bir istekte/talebte bulunduğun için} *câhillerden olmayasın diye öğüt veriyorum* {yani, seni edeblendiriyorum}.

47. *Dedi ki: "Rabbim! Doğrusu ben* {bu nehiyden sonra}, *kendisi hakkında ilmim bulunmayan bir şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Eğer beni* {yani, benim zenbimi/günahımı: söylediğim o sözü} *mağfiret etmez ve bana merhamet etmezsen* {yani, bana azab edersen}, {vereceğin ceza dolayısıyla} *hüsrana uğrayanlardan olurum."*

48. *Denildi ki: "Ey Nûh!* {Gemiden} *in, Bizden bir selâm* {zira, Allah onu ve beraberindekileri suda boğulmaktan selâmete çıkar-

mıştır/kurtarmıştır} *ve bereketlerle; sana ve* {gemide} *senin beraberindeki ümmetlere"...*

"Bereket"ten kasıt, onların gemiden çıktıktan sonra çocuk doğurmaları ve sayılarının çoğalmasıdır.

...*"ve (başka) ümmetlere* {yani, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Lût ve Şu'ayb gibi Allah'ın Nûh kavminden sonra dünyada azab ile helâk ettiği kavimlere} *(gelince), onları da* {dünyada ecellerinin sonuna kadar} *faydalandıracağız. Sonra onlara, Bizden elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab mess edecektir/dokunacaktır"* {yani, isâbet edecektir}.

49. {Ey Muhammed!} *Bunlar* {bu kıssa}, *gayb* {yani, senden gâib} *haberlerindendir, ki onu sana vahyediyoruz* {yani, sen bunlara tanık değildin, bunları bilmiyordun, bunları sana Bizden başkası vahy etmedi, sen ancak vahy ettiğimiz için biliyorsun}. *Bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce onu ne sen bilirdin, ne de kavmin (bilirdi)* {yani, Kur'ân'da onların: Nûh, Hûd, Sâlih kavminin ve diğerlerinin durumlarını sana bildirinceye kadar onları ne sen bilirdin, ne de kavmin bilirdi}. *O halde* {Mekke kâfirlerinin yalanlamalarına ve eziyetlerine} *sabret. Kuşkusuz âkıbet* {yani, cennet} *muttakilerindir* {yani, şirkten sakınıp korunanlarındır}.

50. *'Âd'a da, onların kardeşleri Hûd'u* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}; *sizin için ilâhtan O'nun gayrisi* {yani, sizin için O'nun gayri Rabb} *yoktur. Siz uyduruyorsunuz"* {yani, "Allah'ın ortağı vardır" demekle yalan söylüyorsunuz}.

Çünkü onlar, nebîlerine, "Siz mallarımızı ele geçirmeyi irade ediyorsunuz" demişlerdi. Nebîlerin onlara, *Buna karşılık sizden bir ecir* {yani, karşılık} *istemiyorum. Benim ecrim, rabb'il-âlemînden başkasına ait değildir* (eş-Şu'arâ, 26/127) demeleri buna işaret ediyor.

51. {Hûd da böyle diyen kavmine şöyle cevab vermişti:} *"Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir ecir istemiyorum. Benim ecrim* {yani, yaptığımın karşılığı} *beni fatr edenden* {yani, halk edenden} *başkasına ait değildir. Hâlâ* {Allah ile birlikte bir ortak olmadığını} *akletmeyecek misiniz?"...*

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ
بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾
إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ
وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ
لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾

52. ...*"Ey kavmim!* {Şirkten dolayı} *Rabbinize istiğfâr edin. Sonra O'na dönün ki üzerinize semâyı bol bol göndersin"* {yani, ardı ardına yağmur yağdırsın},...

Çünkü Allah Teâlâ onlara üç yıl yağmur yağdırmamış ve onların çocukları da olmamıştı. Bundan dolayı Hûd (a.s) sözlerine şöyle devam etti:

...*"kuvvetinize kuvvet katarak sizi çoğaltsın/artırsın* {yani, sayınızı çoğaltsın, çocuklarınız doğsun da artasınız}. *Gelin mücrimler olarak tevelli etmeyin"* {yani, şirk koşarak tevhîdden yüz çevirmeyin}.

53. *Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize bir beyyine* {yani, Allah'tan gönderilmiş bir rasûl olduğunu ortaya koyan bir beyan} *getirmedin. Biz senin sözünle ilâhlarımızı* {yani, putlara ibâdeti} *terk etmeyiz ve sana îmân etmeyiz"* {yani, senin Allah'ın Rasûlü olduğunu tasdik etmeyiz}...

54. ...*"Biz başka değil şunu deriz: İlâhlarımızın bazısı seni fena çarpmış"* {yani, bundan dolayı sen cinlenmişsin}...

Demek istiyorlar ki: Bizim putlardan olan ilâhlarımız seni delirtiyor/cinlendiriyor veya tutuyor. Biz ise, senin başına böyle bir iş gelmesini yahut senin delirmeni/cinlenmeni istemiyoruz. O halde sen esenlikle onlardan uzak dur.

['Abdullâh dedi: el-Ferrâ dedi ki: "*Be* harfi sakin olarak *el-habl*

[çarpma], bedeni felç eden ve hareketi engelleyen bir hastalıktır. *Be* harfi harekeli olarak *el-habel* ise, delilik demektir."[1]]

...{Hûd (a.s) onlara} *dedi ki: "Gerçekten ben Allah'ı şâhid tutuyorum, siz de şâhid olun ki ben şirk koştuklarınızdan berîyim/uzağım";...*

55. ...*"O'nun dûnundan* {yani, uydurduğunuz ilâhlardan}. *Öyleyse hepiniz* {yani, siz ve ilâhlarınız} *bana keyd edin. Sonra bana göz açtırmayın"* {yani, mühlet vermeyin}...

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا
هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾ فَإِنْ
تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾
وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا
لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

56. ...*"Kuşkusuz ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim* {yani, Allah'a dayandım –putlarının kendisini çarpacağı tehdidini savurmaları üzerine böyle demişti–}. *Dâbbeden hiç biri yoktur ki, O onun nâsiyesini tutmuş olmasın* {yani,

1 el-Ferrâ'dan yapılan bu nakil, 'Abdullâh'ın bir eklemesi olup Mukâtil'in sözlerinden değildir. Çünkü el-Ferrâ diye bilinen *Me'ânî el-Kur'ân* isimli eserin sahibi Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, 207 H. yılında vefat etmiş;. Tefsirimizin sahibi Mukâtil ise 150 H. yılında vefat etmiştir.
Bu fazlalık *Elif* nüshasında bulunduğu halde, *Lâm* nüshasında bulunmamaktadır. Çünkü *Lâm* nüshası sadece Mukâtil'in tefsirini kaydetmiştir. *Elif* nüshasında ise râviler tarafından yapılmış birtakım eklemeler de vardır.

onların canını Allah alacak olmasın}. *Doğrusu benim Rabbim mustakim bir sırat* {yani, müstakim bir hakk} *üzeredir"...*

57. *..."Eğer tevelli ederseniz* {yani, îmândan yüz çevirirseniz}, *işte ben kendisiyle size gönderildiğim şeyi* {yani, dünyada azabın üzerinize ineceğini} *tebliğ ettim. Rabbim* {sizin helâk edilmenizden sonra} *sizin yerinize başka bir kavim getirir de* {onlar sizden daha iyi ve Allah'a daha itaatkâr olurlar} *ve siz O'na zerrece zarar veremezsiniz* {yani, O'nun mülkünden bir şey eksiltemezsiniz. Ancak kendinize zarar vermiş olursunuz}. *Kuşkusuz Rabbim* {amallerinizden} *her şey üzerine hafîzdir."*

58. *Vakta ki emrimiz* {yani, azabın inmesine dâir sözümüz} *geldi, Hûd'u ve beraberindeki mü'minleri Bizden bir rahmetle* {yani, Bizim onlara ihsan ettiğimiz bir nimet ile} *necâta çıkardık* {yani, azabtan kurtardık}. *Onları galîz* {yani, şiddetli} *bir azabtan* {yani, onları helâk edinceye kadar dinmeyecek olan çok soğuk bir rüzgârdan} *kurtardık.*

59. *İşte 'Âd... Rabb'lerinin âyetlerine cehûdluk ettiler* {yani, Allah'ın azabının dünyada üzerlerine ineceğini inkâr ettiler}, *O'nun rasûllerine* {yani, sadece Hûd'a} *asi oldular, her inatçı cebbara* {yani, tevhîdi kabul etmeyi büyüklüğüne yedirmeyen kimseye} *ittibâ ettiler.*

Böyle yapanlar, Hûd'u (a.s) yalanlayan büyüklerinin sözlerine uyan tâbilerdir.

'Anîd [inatçı], haktan yüz çeviren kimse demektir. Mü'minûn sûresinde belirtildiği üzere, ileri gelenler, kendilerine tâbi olan alt tabakadakilere, *Bu* {yani, Hûd}, *sizin gibi bir beşerden başka birşey değil; yediğinizden yer, içtiğinizden içer. Eğer sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, elbette hâsirlersiniz* {yani, âciz kimselersiniz} *demektir* (el-Mü'minûn, 23/34) dediler, alt tabakadakiler de onların bu sözlerine uydular.

60. *Ve onları bu dünyada lanet* {yani, azab: helak eden rüzgâr} *takib etti ve Kıyâmet Günü de (lanet* {yani, ateş azabı} *takib edecek). İyi bilin ki 'Âd, Rabb'lerine küfretti* {yani, Rabb'lerinin vahdâniyetini inkâr etti} *ve yine iyi bilin ki Hûd'un kavmi 'Âd, uzak oldu* {yani, helâk edilerek rahmetten uzak düştü}.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا
فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ اِنَّ رَبّ۪ي قَر۪يبٌ مُج۪يبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ
قَدْ كُنْتَ ف۪ينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا اَتَنْهٰينَا اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
اٰبَاؤُنَا وَاِنَّنَا لَف۪ي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا اِلَيْهِ مُر۪يبٍ ﴿٦٢﴾
قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰن۪ي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَز۪يدُونَن۪ي
غَيْرَ تَخْس۪يرٍ ﴿٦٣﴾

61. *Semûd'a da kardeşleri* {yani, dînde kardeşleri değil, nesebte kardeşleri} *Sâlih'i* {yani, Sâlih b. Âsef'i} {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}; *O'nun gayri bir ilâhınız yoktur. Sizi arzdan O inşâ etti* {yani, halk etti} *ve sizi orada muammer etti* {yani, yaşattı}. *O halde* {şirkten dolayı} *O'na istiğfâr edin. Sonra* {yine ondan ötürü} *O'na dönün/tevbe edin. Kuşkusuz ki Rabbin yakındır* {yani, size icabet etme hususunda yakındır} *yakındır, mucibtir* {yani, du'alarınıza icabet edendir}.

Bu, *Kuşkusuz Ben yakınım; du'a ettiğinde du'acının du'asına icabet ederim* (el-Bakara, 2/186) âyetine benzemektedir.

62. *Dediler ki: "Ey Sâlih! Sen bundan* {yani, davete başlamadan} *evvel aramızda ümit beslenen bir kimse idin* {yani, bundan önce biz senin dînimize döneceğini ümit ediyorduk. Şimdi senin bizi kendisine davet ettiğin şey de ne oluyor?} *Şimdi sen bizi atalarımızın ibâdet ettiğine* {yani, ilâhlara [putlara]} *ibâdet etmekten nehiy mi ediyorsun? Doğrusu senin bizi davet ettiğin şeyden* {yani, tevhîdden} *tereddüde düşüren bir şekk/kuşku içindeyiz."*

Burada "şekku'n-murîb" [tereddüde düşüren şekk/kuşku], onların şekklerinin/kuşkularının mahiyetini bilemediklerini ifade eder.

63. {Sâlih} *dedi ki: "Ey kavmim! Ne dersiniz? Ben Rabbimden bir beyyine* {yani, beyan} *üzerinde isem ve Kendinden bana bir rahmet* {yani, indinden/yanından bir nimet: hidâyet} *vermişse, O'na isyan ettiğim* {yani, dîninize döndüğüm} *takdirde Allah'a karşı bana kim yardım eder* {yani, O'nun azabını benden kim geri çevirebilir}?...

Çünkü onlar Sâlih'e (a.s), *Ey Sâlih! Sen bundan* {yani, davete başlamadan} *evvel aramızda ümit beslenen bir kimse idin* (Hûd, 11/61) demişlerdi.

...*"Bu durumda hasarımı artırmanın gayri bir katkınız olmaz* {yani, benim zararımı artırmaktan başka birşey yapmamış olursunuz}...

['Abdullâh dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Sizi her davet edişimde benden daha da uzaklaşıyorsunuz. Böylece hüsrana uğruyorsunuz" {yani, helâke gidiyorsunuz[2]}].

وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً
فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فٖٓي اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَر۪يبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا
ف۪ي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا
جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ
خِزْيِ يَوْمِئِذٍۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَز۪يزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا ف۪ي دِيَارِهِمْ جَاثِم۪ينَۙ ﴿٦٧﴾

64. ...*"Ey kavmim! Bu Allah'ın dişi devesi size bir âyet* {yani, ibret}; *öyleyse onu bırakın da Allah'ın arzında otlasın* {yani, bu size bir külfet getirmediği gibi sizin ona yem vermenize de gerek yoktur}, *ona kötülükle dokunmayın* {yani, sakın onu kesmeye

2 'Abdullâh'ın, el-Ferrâ'dan naklettiği bu ziyade, Mukâtil'in sözü değildir ve bu nakil –*Elif* nüshasında bulunmakla birlikte– *Lâm* nüshasında bulunmamaktadır.

kalkışmayın}. *Aksi takdirde sizi* {dünyada} *yakın bir azab yakalar"* {da size mühlet verilmeden hemen azaba uğratılırsınız}.

65. *Derken* {Çarşamba gecesi kılıçla} *ayaklarını keserek onu akrettiler* {yani, öldürdüler}. *Bunun üzerine* {Sâlih onlara} *dedi ki: "Yurdunuzda* {yani, dünyada bulunduğunuz mahalde} *üç gün daha temettû edin. Şu* {azab}, {Allah'tan} *tekzib edilmeyecek bir va'ddir* {yani, azabın onlara üç gün sonra ineceği hususunda en ufak bir yalan yoktur}.

Dördüncü günün sabahı Cumartesi günü Allah onları helâk etti. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

66. *Vakta ki emrimiz* {yani, azaba dâir sözümüz} *geldi, Sâlih'i ve o'nun beraberinde îmân edenleri Bizden bir rahmet* {yani, Bizden onlara bir nimet} *ile o günün hızyinden* {yani, azabından} *necâta çıkardık/kurtardık. Kuşkusuz Rabbin,* {velîlerine/dostlarına yardım etmekte} *kavîdir,* {inkârcıları helâk etmekle mülkünde ve saltanatında} *azîzdir.*

67. *O zulmedenleri* {yani, şirk koşanları} *ise, o sayha* {yani, Cibrîl'in sayhası/çığlığı} *yakaladı da diyarlarında câsimîn oldular/dizüstü çökekaldılar* {yani, menzillerinde hâmidîn oldular/hareketsiz kaldılar}.

كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَاۜ
اَلَٓا اِنَّ ثَمُودَا۬ كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ
جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰهٖيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ حَنٖيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَآٰ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خٖيفَةًۜ قَالُوا لَا تَخَفْ
اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَۙ وَمِنْ وَرَٓاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

68. *Sanki orada* {yani, dünyada} *kalmamışlardı* {yani, hiç bulunmamışlardı}. *İyi bilin ki Semûd, Rabb'lerine küfrettiler* {yani,

Rabb'lerinin tevhîdini inkâr ettiler}. *Yine iyi bilin ki Semûd* {helâk edilerek} *uzak düştüler.*

69. *Andolsun ki rasûllerimiz* {yani, Cibrîl ve onun beraberinde bulunan ölüm meleği ile Mikâîl} *İbrâhîm'e bir müjde* {yani, dünyada çocuk: İshâk ve Ya'kûb'un müjdesi} *ile geldiler, "Selâm" dediler* {yani, İbrâhîm'i bu şekilde selâmladılar}. {İbrâhîm de onları selâmlayarak} *"Selâm" dedi* {yani, İbrâhîm güzel bir şekilde selâmlarını aldı}. {İbrâhîm, –beşer sûretinte olmaları sebebiyle– onların beşer olduklarını görüyordu [sanıyordu]}. {O nedenle İbrâhîm} *hemen gidip kızartılmış* {yani, pişmiş} *bir buzağı ile geldi.*

Çünkü İbrâhîm'in (a.s) mallarının ekseriyetini sığır cinsi teşkil ediyordu.

Âyet-i kerîmede geçen *hanîz* kelimesi, "etin –ateşte kızdırılan ve kapalı bir yere konulan taşların harareti/sıcaklığı ile– pişirilip kızartılması"dır.

70. *Ellerinin ona* {yani, buzağıya} *uzanmadığını görünce, onları yadırgadı* {yani, onların tavırlarını beğenmedi/hoşlanmadı ve şerrlerinden korktu} *ve onlardan yana içinde bir korku duydu* {yani, onlardan ötürü kalbine giren korku ile titredi}. {Melekler} *dediler ki: "Korkma, biz Lût kavmine* {yani, onları helâk etmek için} *gönderildik."*

Lût'un (a.s) babasının adı Hâzân'dır. İbrâhîm'in (a.s) karısı Sâre ise, Hâzân'ın kızı ve Lût'un (a.s) da kız kardeşidir. İbrâhîm de Lût'un hem amcası ve hem de o'nun kız kardeşiyle evli olması dolayısıyla eniştesidir.

71. *Onun* {yani, İbrâhîm'in –ki o oturuyordu–} *ayakta duran karısı* {yani, Sare} *güldü* {yani, İbrâhîm'in üç kişiden korkup titremesi sebebiyle güldü}...

Halbuki İbrâhîm (a.s) çoluk-çocuğu ve hizmetçileri ile birlikte idi. Cibrîl (a.s) Sare'ye, "Bir oğlan doğuracaksın" dedi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...Biz de o'na İshâk'ı ve İshâk'ın ötesinde de Ya'kûb'u müjdeledik.

قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا۬ عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلٖى شَيْخًاۜ اِنَّ هٰذَا
لَشَیْءٌ عَجٖيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُٓوا اَتَعْجَبٖينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ
عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِۜ اِنَّهُ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهٖيمَ
الرَّوْعُ وَجَٓاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فٖى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ لَحَلٖيمٌ
اَوَّاهٌ مُنٖيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٓا اِبْرٰهٖيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَاۚ اِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَۚ
وَاِنَّهُمْ اٰتٖيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَٓاءَتْ رُسُلُنَا
لُوطًا سٖٓیءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصٖيبٌ
﴿٧٧﴾ وَجَٓاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِۜ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ
السَّيِّـَٔاتِۜ قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖى هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَلَا تُخْزُونِ فٖى ضَيْفٖىۜ اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشٖيدٌ ﴿٧٨﴾

72. {Sare} *dedi ki: "Vay halime! Ben bir acûze ve bu da* {yetmiş yaşında} *bir şeyh/ihtiyar iken doğuracak mıyım? Doğrusu bu acib bir şey"* {yani, ikisi ihtiyardan bir çocuk doğması şaşılacak/hayret verici bir iştir}.

73. *Dediler* {yani, Cibrîl dedi} *ki: "Allah'ın emrinden mi* {yani, yaşlı karı-kocadan bir evlat yaratmasına mı} *taaccüb ediyorsun? Üzerinizde Allah'ın rahmet ve bereketleri* {yani, nimeti ve bereketleri: Allah'ın onlardan yaptığı zürriyetler} *var ey ehl-i beyt! Kuşkusuz O* {halk edişinden dolayı} *hamîddir, mecîddir* {yani, kerîmdir/keremi pek bol olandır}.

74. *Vakta ki İbrâhîm'den ravh gitti ve o'na* {çocuğu olacağına dâir} *müjde geldi,* {İbrâhîm} *Lût kavmi hakkında Bize karşı mücâdeleye* {yani, hasımlaşmaya/tartışmaya} *koyuldu.*

Allah hakkında mücâdele ederler (er-Ra'd, 13/13) ve *Ey Nûh! Andolsun ki bizimle cedelleştin* {yani, tartıştın}, *bizimle olan cedelini de* {yani, tartışmanı da} *çoğalttın/uzattın* (Hûd, 11/32) buyrukları da buna benzemektedir.

...*"Onların mev'ıdleri [onları va'd olunan vakit] sabahtır"* {Sonra helâk edilecekler}...

Lût, Cibrîl'e, "Onları hemen helâk et, sabahı bekleme" deyince, Cibrîl o'na şöyle karşılık verdi:

...*"Sabah da yakın değil mi?!"*

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ
مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾ وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ
يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ
بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ
أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ
فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

82. *Emrimiz* {yani, azabın inişi hakkında sözümüz} *gelince, oranın altını, üstüne getirdik* {yani, onları yerin dibine geçirdik} *ve onların üzerine* {yani, yaşadıkları dört şehrin dışındaki o şehirlerin ahalisine} *mândûd* {yani, taşı çamuruna yapışmış} *siccîlden* {yani, çamur ile taş karışık} *taş yağdırdık."*

83. *Rabbinin indinde işaretlenmişlerdi* {yani, Allah indinden alametli, işaretli olarak gelmişlerdi} *ve bu, zâlimlerden uzak değildir* {yani, zâlimlere: Mekke müşriklerine yakındır}.

Böyle bir şeyin yakın olduğunu haber vererek onları böyle bir âkıbetten korkutmaktadır, ki bu âhir zamanda olacaktır. Çünkü uzak ol-

mayan şey, yakındır: gerçekleşecek olandır. Uzak ise asla olmayacak/gerçekleşmeyecek olan şey demektir. İşte Allah'ın, *Doğrusu onlar onu uzak görürler. Biz ise onu yakın* {yani, gerçekleşecek bir iş olarak} *görürüz* (el-Me'âric, 70/6-7) buyruğu da böyledir.

84. *Medyen'e kardeşleri* {yani, dinde değil, nesebte kardeşleri} *Şu'ayb'ı* {gönderdik}...

Medyen, Halîlu'r-Rahmân İbrâhîm'in oğludur, Şu'ayb ise Medyen b. İbrâhîm'in oğlu Nuveyb'in oğludur.

...Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin {yani, Onu tevhîd edin}. *Sizin için O'nun gayri bir ilâh* {yani, O'nun gayri bir Rabb} *yoktur. Ölçüyü ve tartıyı* {yani, ölçüp tarttığınız takdirde ölçüyü ve tartıyı} *eksik tutmayın. Doğrusu ben sizi bir hayır* {yani, nimet ve bolluk} *içinde görüyorum ve doğrusu* {dünyada} *size kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum"...*

Azab onları her taraftan kuşatmış, kimse kurtulamamıştı.

85. *..."Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı kıst* {yani, adalet} *ile ifâ edin. İnsanların eşyalarına densizlik etmeyin* {yani, insanların haklarını eksik vermeyin}. *Yeryüzünde müfsidlik ederek* {yani, ölçü ve tartıda eksiklik yaparak} *kötülük etmeyin"* {yani, orada ma'siyetler işlemeyin}...

86. *..."Eğer mü'minler* {yani, Allah'a îmân eden kimseler} *iseniz, Allah'ın bakiyyesi* {yani, âhiretteki sevabı} *sizin için daha hayırlıdır"* {yani, O'nun sevabı, ölçü ve tartıyı eksik yapmaktan sizin için daha iyidir}...

Nitekim Allah Teâlâ, *Sizin yanınızdakiler tükenir, Allah'ın indindekiler* {yani, O'nun sevabı} *ise bâkidir/kalıcıdır* (en-Nahl, 16/96) buyurmaktadır.

..."Ben sizin üzerinize {yani. Amellerinizin üzerine} *bir hafîz* {yani, gözetleyici} *değilim."* {Amellerinizi koruyan, hıfzeden Allah'tır}.

87. *Dediler ki: "Ey Şu'ayb! Bize babalarınızın ibâdet ettiklerini* {yani, putlara} *terk etmemizi yahut mallarınızda dilediğimiz gibi tasarruf etmekten* {yani, dilediğimizde ölçü ve tartıyı eksik ölçüp tartmaktan, dilediğimizde tastamam vermekten} *vazgeç-*

memizi {yani, bu işten uzak durmamızı} *sana salâtın mı emrediyor? Kuşkusuz sen, halîmsin* {yani, istihzâ yollu "halîmsin" diyerek sefîh olduğunu söylüyorlar}, *reşîdsin"* {yani, istihzâ yollu "reşîdsin" diyerek dalâlette olduğunu söylüyorlar}.

قَالَ
يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ
عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِي
إِلَّا بِاللَّهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ
نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ
﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

88. *Dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakalım: eğer ben Rabbimden bir beyyine üzerinde isem ve beni Kendinden güzel bir rızık* {yani, îmân: hidâyet} *ile rızıklandırmış ise? Sizi kendinden nehy ettiğim şeylere, size muhalefet etmeyi irade etmiyorum"* {yani, size bir işi yasaklayıp da sonra kendim onu yapmak istemiyorum}...

Çünkü onlar, Şu'ayb'a, *Yahut dînimize dönersiniz* (el-A'râf, 7/88) demişlerdi.

...*"Ben gücümün yettiği kadar ıslahtan başkasını irade etmiyorum.* {Hayır ile ıslahta} *tevfikim de Allah iledir. Ben O'na tevekkül ettim"* {yani, güvenip dayandım}...

Çünkü o'na, "Andolsun ki ey Şu'ayb, seni ve seninle birlikte îmân edenleri karyemizden çıkartacağız" demişlerdi.

...*"ve O'na inabe ederim"* {yani, ölümden sonra O'na dönerim}...

89. ...*"Ey kavmim! Bana olan şikâkınız* {yani, düşmanlığınız} *sebebiyle,* {boğulmadan} *Nûh kavmine veya* {rüzgârdan} *Hûd kav-*

mine veya {sayhadan} *Sâlih kavmine isabet edenin benzeri* {dünyada} *size de isabet etmesin.* {Yerin dibine geçirilmek ve taş yağdırılmak sûretiyle helâk edilen} *Lût kavmi de sizden uzak değildir"...*

Azaba uğratılan Lût kavmi, Şu'ayb kavmine, –diğerlerine göre– en yakın olanı idi.

90. ..."{Şirkten dolayı} *Rabbinize istiğfâr edin [Rabbinizden bağışlanma dileyin]. Sonra* {ondan} *O'na dönün/tevbe edin. Kuşkusuz Rabbin* {Kendisine dönen/tevbe eden ve itaat eden kimseye karşı} *rahîmdir, vedûddur"* {yani, mucîbtir [du'alara icabet edendir]}.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا
لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا
بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ
وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾
وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا
إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا
بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ
فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

91. *Dediler ki: "Ey Şu'ayb! Biz senin* {tevhîd, ölçü ve tartıyı eksiksiz yapmak gibi} *söylediklerinin bir çoğunu fıkh etmiyoruz* {yani, akletmiyoruz/anlamıyoruz}. *Hem doğrusu biz seni içimizde*

zayıf {yani, kuvveti çaresi olmayan zelîl bir kimse olarak} *görüyoruz. Şâyet senin rahtın* {yani, bizimle savaşacak aşiretin ve akrabaların} *olmasaydı, seni recm ederdik* {yani, öldürürdük}. *Zaten sen bizim üzerimize* {yani, bizim yanımızda} *azîz* {yani, azîm [büyük sayılan] bir kimse} *değilsin.*"

Bu da sihirbazların, *Fir'avn'ın izzeti ile* (eş-Şu'arâ, 26/44) demelerine benzer ki "Fir'avn'ın azameti ile" demektir. (Şu'ayb'ın kavmi de), "Sen bizim için değersizsin" demek istiyorlardı.

92. *Dedi ki: "Ey kavmim! Benim rahtım* {(yani, aşiret ve akrabalarım)} *sizin üzerinize Allah'tan daha mı izzetli* {yani, sizin yanınızda Allah'tan daha mı azîz} *ki O'nu sırtınızın arkasına atılan birşey edindiniz* {yani, siz kavminize itaat ederek Allah'ı önemsiz bir şey gibi arkanıza atıverdiniz; O'nu tazim etmediniz; çünkü O'nu tevhîd etmeyen, tazim etmiş olmaz}. *Kuşkusuz Rabbim amellerinizi muhittir"* {yani, ölçü ve tartıyı eksik tutarak işlediğiniz amelleri ilmiyle ihata etmiştir/kuşatmıştır}...

93. ...*"Ey kavmim! Elinizden geleni yapın* {–bu bir tehdittir– yani, siz izlediğiniz bu yol üzere yapabileceklerinizi yapın}. *Muhakkak ben de yapacağım; yakında hızy azabının* {zelîl kılacak azabın} *kime geleceğini ve* {üzerinize azabın ineceği ile ilgili} *kimin yalancı olduğunu* {yani, benim mi, sizin mi yalancı olduğunu} *bileceksiniz* {bu da bir tehdittir –çünkü onlar, "Bize böyle bir azab inmeyecektir" demişlerdi–}. *Gözleyin, doğrusu ben de sizinle beraber gözlüyorum"* {yani, azabı bekleyin, doğrusu ben de dünyada azabın size inmesini bekliyorum}.

94. *Emrimiz* {yani, azab hakkında sözümüz} *gelince, Şu'ayb'ı ve o'nun beraberindeki îmân edenleri Bizden bir rahmet* {yani, onlara Bizden bir nimet} *ile necâta çıkardık/kurtardık. Zulmedenleri ise o sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *yakalayıverdi de diyarlarında câsimîn oldular [diz üstü çökekaldılar]* {yani, menzillerinde/bulundukları yerlerde öldüler}.

95. *Sanki orada hiç yaşamışlardı* {yani, dünyada hiç bulunmamışlardı}. *İyi bilin ki Semûd'un uzak* {yani, helâk} *olduğu gibi, Medyen de uzak* {yani, helâk} *oldu.*

Çünkü Medyen de, Semûd da sayha [Cebrâîl'in sayhası/çığlığı] ile helâk edilmişti. Bundan dolayı diğer ümmetler arasında özellikle Semûd kavmi zikredildi.

96. *Andolsun ki biz Mûsâ'yı, âyetlerimiz* {yani, (koynundan çıkardığında parlayan) el ve (yılana dönüşen) ‘asâ mucizeleri} *ile ve mübîn bir sultan ile gönderdik...*

97. *...Fir‘avn'a ve melesine* {yani, onun/Fir‘avn'ın kavminin eşrafına/ileri gelenlerine} *de yine Fir‘avn'ın emrine ittibâ ettiler/uydular...*

Bu, *Ben size gördüğümden başkasını göstermiyorum* (el-Mü’min, 40/29) sözü hakkında Fir‘avn'a itaat ettikleri vakte işarettir. Allah (Fir‘avn'ın emri hakkında) buyuruyor ki:

...Fir‘avn'ın emri {onlar için} *reşîd* {yani, hidâyete iletici} *değildi.*

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ
الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوا فٖي هٰذِهٖ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ
الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَٓائِمٌ
وَحَصٖيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَمَٓا اَغْنَتْ
عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتٖي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَٓاءَ
اَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبٖيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ
اِذَٓا اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ اِنَّ اَخْذَهُٓ اَلٖيمٌ شَدٖيدٌ ﴿١٠٢﴾

98. *Kıyâmet Günü kavminin* {yani, Kıbtîlerin} *önüne düşer* {yani, Fir‘avn onların önüne düşer} *de onları* {ateşe götüren önlerindeki bir kumandan olarak} *ateşe vürûd ettirir* {yani, onlar da dünyada arkasından gittikleri gibi onun peşinden giderler, o onları ateşe sokar}. *Ne kötü virddir o mevrûd* {yani, dâhil olacakları medhal/girecekleri yer}.

99. *Bir lanet* {yani, azab: suda boğulma} *ile burada [dünyada] takib edildiler ve Kıyâmet Günü de* {bir lanet: âhirette de ateş ile takib edilecekler}. *Ne kötü bir rifd o merfûd [yapılan bu bağış ne*

kötü bir bağıştır]! {–Sanki bu iki lanetin biri diğerine eklenmiş gibidir–}.[4]

100. *Şu* {haber verilen bu haber} *qurânın nebelerinden* {yani, hadîsinden}, *onu sana kıssa ediyoruz.* {Sen de, geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azaba maruz kalmamaları için kavmini sakındır}. *Onlardan kâim olan var, hasad edilen var* {yani, bu quâlardan kimi ortada görülmekte, kimi ise yok olmuş, izleri-eserleri silinmiş, sönüp gitmiştir}.

101. *Biz onlara zulmetmedik* {yani, zenbsiz/günahsız yere onları azaba uğratmadık}. *Fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin emri* {yani, azab hakkında sözü} *gelince, Allah'ı bırakıp du'a ettikleri* {yani, ibâdet ettikleri} *ilâhları,* {azaba uğratıldıkları vakit} *onlara bir fayda sağlamadı ve* {ilâhları} *onların tetbîblerinin* {yani, hasarlarının/ziyanlarının} *gayrini artırmaktan başka bir şeye yaramadılar* {yani, Allah indinde onlara bir faydaları dokunmadı}.

['Abdullâh dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Biz zulmetmeyecek kadar azîziz. Biz onlara zulmetmedik. Biz zulmetmeyecek kadar adaletliyiz."][5]

102. *Rabbin zâlim* {yani, müşrik} *qurâları ahzettiğinde/yakaladığında işte böyle ahz eder. Kuşkusuz O'nun ahzı* {yani, batşı} *elîmdir* {yani, can yakıcıdır}, *şedîddir/şiddetlidir.*

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَٰلِكَ يَوْمٌ
مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا
لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ
شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

---

4 Göründüğü kadarıyla merhum Mukâtil "er-rifdu'l-merfûd"u, "idrar" [birbiri arkasından yetiştirilen] köküyle alakalı kabul etmiştir. Eğer bu zannımız doğru ise, bu açıklamanın doğruluğunu kabul etmek pek kolay değildir. (Çeviren)

5 el-Ferrâ'dan yapılan bu nakil, *Elif* nüshasında yer almakla birlikte *Lâm* nüshasında bulunmamaktadır.

103. *Kuşkusuz şunda bir âyet* {yani, helâk edilen qurâlarda bir ibret} *vardır; âhiret azabından korkanlar için. Şu, insanların kendisinde toplanacağı bir gündür; şu, meşhûd bir gündür* {yani, Rabb ve melekler, yaratıkların arz edilmelerine ve hesablarının görülmesine şâhid olacaklardır}.

104. *Biz onu* {yani, Kıyâmet Günü'nü}, *ancak ma'dûd* {yani, muvakkat} *bir ecele tehir ediyoruz.*

105. *Gün* {şu gün} *gelince, hiçbir nefis tekellüm edemez; O'nun* {yani, Allah'ın} *izni ile olması hariç. Onlardan* {yani, insanlardan} *kimi şaqî, kimi sa'îddir.*

Sonra Allah onların amellerinin karşılıklarını beyan ediyor:

فَاَمَّا الَّذٖينَ شَقُوا فَفِى النَّارِ لَهُمْ فٖيهَا
زَفٖيرٌ وَشَهٖيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدٖينَ فٖيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ
اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرٖيدُ ﴿١٠٧﴾ وَاَمَّا
الَّذٖينَ سُعِدُوا فَفِى الْجَنَّةِ خَالِدٖينَ فٖيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَ عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

106. *Şaqîler* {sürekli} *ateştedir. Onlar için orada* {yani, sürekli ateşte} *bir zefîr* {yani, eşeğin nehîqının/anırmasının sonundaki ses} *ve* {göğüslerde} *bir şehîq* {yani, yani, eşeğin anırmasının başlangıcındaki ses} *vardır ki...*

Ebû Muhammed, yani, 'Abdullâh 'Ubeydullâh b. Sâbit dedi: Ebu'l-'Abbâs Sa'leb dedi ki: "*Zefîr,* bedenin tümünden çıkar, *şehîq* ise yalnızca göğüsten çıkar.[6]

107. *Orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}, *gökler ve yer durdukça* {yani, gökler ve yer dünyadakiler için nasıl devamlı ise ve onlar oradan çıkamıyor iseler, aynı şekilde şaqîler de ateşte devamlı kalacaklardır}, *Rabbinin dilemesi müstesnâ!...*

---

6 *Lâm* nüshasında bu şekilde olan nakil, *Elif* nüshasında şöyledir: 'Abdullâh b. Sâbit dedi: Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ dedi ki: "*Zefîr,* bedenin tümünden, *şehîq* ise göğüstendir."

Sonra Allah, *Rabbinin dilemesi müstesnâ* buyurarak, cehennem ateşinde sürekli kalmayıp çıkacak olanları: muvahhidleri istisnâ etmektedir.

... Kuşkusuz Rabbin irade ettiğini yapandır.

[‘Abdullâh b. Sâbit dedi: el-Ferrâ dedi ki: *“Rabbinin dilemesi müstesnâ,* Rabbinin ateşte daha fazla bırakmak istediği kimseler hariç demektir.”]

108. *Sa‘îdler ise cennettedir; orada hâlidlerdir, gökler ve yer durdukça* {yani, tıpkı göklerin ve yerin dünya ehli için devamlı olması gibi onlar da orada devamlı kalacaklardır. Sonra da oradan çıkmayacaklardır. İşte sa‘îdler cennette bu halde olacaklardır}...

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

...Rabbinin dilemesi müstesnâ {yani, muvahhidler ateşten çıkarılacaktır}. *Bir ‘atâ ki, gayri meczûz* {yani, bir bağış ki, ebediyen onlardan kesilmeyecektir}.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَٓاءِ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ
اٰبَٓاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ
كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

109. *O halde* {ey Muhammed} *bunların ibâdet ettikleri şeyde* {yani, Mekke kâfirlerinin dalâlette olduğu hususunda} *bir miryen* {yani, şekkin/kuşkun} *olmasın. Bundan önce* {yani, onlardan önce}, *başka değil babalarının ibâdet ettikleri gibi ibâdet ediyorlar. Muhakkak ki Biz de onlara nasîblerini eksiksiz vereceğiz* {yani, azabtan paylarına düşeni tastamam vereceğiz}.

110. *Andolsun ki biz Mûsâ'ya o kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik de* {Mûsâ'dan sonra} *onda ihtilâf edildi* {yani, kimileri Tevrât'a îmân etti, kimileri onu inkâr etti}. *Şâyet* {ey Muhammed, azablarının bir süreye kadar erteleneceğine dâir} *Rabbinden bir ke-*

lime sebkat etmeseydi/geçmeseydi, {dînde anlaşmazlığa düştükleri vakit, dünyada helâk edilmeleri için} *elbette aralarında hüküm verilmiş olurdu. Doğrusu onlar ondan* {yani, kendilerine verilen kitabtan} *yana mürîb bir şekk/kuşku* {yani, onlar mahiyetini tanımadıkları/bilmedikleri bir kuşku} *içindedirler.*

Sonra, âyetin başına dönerek buyuruyor ki:

111. *Kuşkusuz Rabbin onların her birinin amellerini* {yani, amellerinin karşılığını} *tam olarak onlara ödeyecektir* {yani, ödemek için beklemektedir}...

Âyetteki “lemmâ”, bir sıladır [manası olmayan fakat sözleri birbirine ulamak için getirilen zaid bir lafızdır].

...Elbette O amellerine habîrdir.

فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُٓوا اِلَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ
النَّارُۙ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ
لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفاً مِنَ
الَّيْلِۜ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِۜ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِر۪ينَۚ
﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا
كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُو۬لُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ
فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَل۪يلاً مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْۚ وَاتَّبَعَ الَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا مَٓا اُتْرِفُوا ف۪يهِ وَكَانُوا مُجْرِم۪ينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ
رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

112. *Öyleyse* {ey Muhammed} *emrolunduğun gibi istikamet üzere ol* {yani, tevhîd üzere yürü}; *beraberinde* {şirkten} *tevbe edenler de* {seninle birlikte istikamet üzere olsunlar ve hep birlikte tevhîd üzere yürüyün} *ve* {bu hususta} *aşırı gitmeyin* {yani, tevhîdde Allah'a isyan ederek ona kuşku karıştırmayın}. *Kuşkusuz O amellerinize basîrdir.*

113. *Ve zulmedenlere eğilim göstermeyin* [terkenû] {yani, müşriklere meyletmeyin: onlara katılmayın}. *Aksi takdirde size ateş messeder/dokunur* {yani, isâbet eder} *ve sizin için Allah'ın dûnundan evliyâ* {yani, sizi ateşten koruyacak yakınlar/akrabalar} *yoktur. Sonra size yardım olunmaz.*

114. *Gündüzün iki tarafında salâtı ikame et* {yani, rükûuna ve sücûduna riayet ederek sabah namazını, öğle namazını ve ikindi namazını tastamam kıl} *ve geceden de zülefte* {yani, akşam ve yatsı namazlarını} *Kuşkusuz hasenât* {yani, beş vakit namaz} *seyyiâtı giderir* {yani, büyük günahlardan uzak kalınması halinde zenbleri [küçük günahları] örter}...

Âyet, Benî Neccar'dan Ebû Mukbil el-Ensârî –ki asıl adı ‘Âmir b. Kays'tır– hakkında inmiştir. Hurma almak üzere yanına gelen bir kadına el uzatmış, sonra Nebî'ye (s.a) giderek, “Ben bir kadın ile baş başa kaldım. Bir kadına yapılan her şeyi ona yaptım, fakat onunla cinsel ilişkiye girmedim” demesi üzerine, *Gündüzün iki tarafında... salâtı ikame et* buyruğu sonuna kadar nâzil oldu. Sonra adam Nebî'nin (s.a) arkasında farz namazı kıldı. Namaz bitince Nebî (s.a) ona, “Sen abdest alıp, bizimle birlikte namaz kıldın değil mi?” dedi. Adam, “Evet” dedi. Allah Rasûlü, “İşte bu, yaptığına bir kefarettir” buyurdu.

...*Şu* {yani, zikredilen gündüzün iki tarafında ve gecenin yakın saatlerinde namaz kılmak}, *zâkirler için bir zikirdir.*

Bu, Allah'ın, –Mûsâ'ya hitâben– *Zikrim için namaz kıl* (Tâ-Hâ, 20/14) sözüne benzemektedir.

115. {Ey Muhammed, namaz hususunda} *sabret. Kuşkusuz Allah muhsinlerin* {yani, mahlislerin/ihlâs sahiblerinin} *ecrini* {yani, karşılığını/mükâfaatını} *zayi etmez.*

116. *Sizden önceki kurûndan yeryüzünde fesâddan* {yani, şirkten} *nehyeden bakiyye sahibleri olmalı değil miydi?* {Fakat olmadı: önceki nesiller arasında şirkten sonra yeryüzünde ma‘siyetlerden nehyedenler olmadı}...

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

...*Onlardan necâta çıkardığımız pek azı kimse müstesnâ* {yani, rasûller ve nebîlerle birlikte azabtan kurtardığımız az kimse

müstesnâ, yeryüzünde fesâddan nehyetmediler. Sadece bunlar yeryüzünde fesâddan nehyettiler}. *Zulmedenler ise* {yani, dünyalarının izine/peşine düşerek zulmedenler}, *içinde bulundukları refaha ittibâ ettiler* {yani, kendilerine verilen dünyalığı âhiretlerine tercih ettiler} *ve mücrimler oldular* {yani, dünyada yalanlayan ümmetler oldular}.

117. *Rabbin o kurâyı, ehli muslihler* {yani, mü'minler} *iken zulümle* {yani, günahları olmadığı halde} *helâk edecek* {yani, dünyada azaba uğratacak} *değildi* {yani, onlar mü'min olsalardı azaba uğratılmazlardı}.

Allah şunu ifade buyuruyor: Allah'ın bu sûrede, azaba uğrattığını belirttiği Nûh, 'Âd, Semûd, İbrâhîm, Lût ve Şu'ayb kavimleri günahsız oldukları halde azaba uğratılmadılar.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَنْ
رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ
فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ
لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا
إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

118. *Rabbin dileseydi insanları* {yalnızca İslâm milleti/dîni üzere} *tek bir ümmet yapardı. Hâlâ ihtilâf içerisindedirler* {yani, çeşitli dîn mensubları hâlâ İslâm dîni dışında dîn hakkında ihtilâf etmektedirler}.

Sonra onların bir kısmını istisnâ ederek buyuruyor ki:

119. *Rabbinin merhamet ettikleri* {yani, tevhîd ehli olanlar} *müstesnâ* {yani, onlar dîn hususunda ihtilâf etmezler}. *Onları şunun için* {yani, rahmet: İslâm için} *halketti ve Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi cin ve insanlardan tümüyle dolduracağım"*

şeklindeki kelimesi tamam oldu {yani, ihtilâf edenler hakkındaki azabı, her iki kesimin tüm günahkârları için hakk oldu/gerçekleşti}.

120. *Sana rasûllerin* {ve onların ümmetlerinin bu sûrede zikredilen} *nebe'lerinden, fuâdını kendisiyle tesbit edeceğimiz* {yani, onun hakk olduğuna dâir kalbine sebat vereceğimiz} *şeylerin her türlüsünü kıssa ediyoruz. Bunda da* {yani, bu sûrede de} *sana* {rasûllerin ve kavimlerinin durumları hakkında} *hakk ve mü'minler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *için de bir mev'ize* {yani, Allah'ın geçmiş ümmetlerinin azabına dâir anlattıkları ile bu sûrede zikredilenler bir öğüt: bu ümmet için bir ibret} *ve bir zikr* {yani, tezkire/hatırlatma} *geldi.*

121. *Îmân etmeyenlere* {yani, Kur'ân'dakileri tasdik etmeyenlere} *de ki: "Elinizden geleni yapın* {yani, –bu bir tehdittir– tuttuğunuz yolda istediğinizi yapın}, *biz de yapıyoruz* {yani, biz de tuttuğumuz yolda giderek yapacağımızı yapıyoruz ve yapacağız}.

122. {Azabı} *bekleyin. Doğrusu biz de* {size gelecek azabı: Bedir'de öldürülmenizi, meleklerin yüzlerinize, arkalarınıza vurmalarını ve ruhlarınızın çabucak cehenneme ulaştırılmasını} *bekliyoruz.*

123. *Semâvât u arzın gaybı Allah'ındır* {yani, gayb olan azabın ne zaman ineceğine ve yerin gaybına dâir bilgi Allah'a aittir}. *Emrin tümü O'na döndürülür* {yani, kulların işleri Kıyâmet Günü Allah'a dönecektir}...

Allah'ın, *Umûr [işler] Allah'a döndürülür* buyruğu ile de, kulların işleri kesdedilmiştir.

...Öyleyse O'na ibâdet et {yani, O'nu tevhîd et} *ve O'na tevekkül et* {yani, Allah'a dayan}. *Rabbin amellerinizden gafil değildir* {–bu da bir tehdittir–}.

12. YÛSUF SÛRESİ

Tümü Mekke'de nâzil olan Yûsuf sûresi, Kûfiyyûna göre 111 âyettir.

Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰنًا
عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا
اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ
الْغَافِل۪ينَ ﴿٣﴾ اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَب۪يهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. İşte bunlar mübîn* {yani, içinde bulunanlar beyan edilmiş} *kitabın âyetleridir.*

2. *Muhakkak ki Biz onu [Kur'ân'ı] Arabî bir kur'ân [hitabe] olarak indirdik; akletmeniz* {yani, onun içindekileri akletmeniz} *için.* {Çünkü Kur'ân Arabî olmasaydı, onu fehm edemez/anlayamaz ve akledemezlerdi}.

3. *Sana bu Kur'ân'ı vahy etmekle sana kıssaların en güzelini* {yani, Kur'ân'ı} *kıssa ediyoruz...*

("Bi-mâ" [...etmekle] lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Rabbimin bana mağfiret ettiğini* [bi-mâ ğafera lî-rabbî]... (Yâ-Sîn, 36/27) âyetidir.

...Halbuki sen ondan {yani, Kur'ân'ın sana inmesinden/indirilmesinden} *önce,* {ondan} *gâfillerden idin.*

4. *Bir vakit Yûsuf babasına* {yani, Ya'kûb'a} *şöyle demişti: "Ey babacığım! Doğrusu ben* {düşümde} *onbir kevkeb/yıldız ile, güneş ve ayı* {semâdan arza inmiş} *gördüm. Onları gördüm ki bana secde ediyorlar."*

Onbir yıldız, Yûsuf'un kardeşlerini; güneş, Yûsuf'un annesini –ki adı Râhîl bt. Lâtân'dır, Lâtân ise Ya'kûb'un dayısıdır– ay da babasını: Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm'i temsil ediyor.

Babası, Yûsuf'un gördüğünün tabirini biliyordu.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ
آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾ لَّقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ
لِّلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾

5. *Dedi ki: "Ey oğulcağızım! Rüyanı kardeşlerine kıssa etme/anlatma,* {aksi takdirde sana hased ederler}. *Sonra sana bir keyd ile keyd ederler* {yani, sana karşı bir şerr işlerler}. *Doğrusu şeytân insan için mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir düşmandır."*

6. {Ya'kûb devamla Yûsuf'a dedi ki:} *"İşte öyle, Rabbin seni ictibâ edecek* {yani, işte böyle sana secde edilmesi için Rabbin seni tahlis edecek/seçecek} *ve sana ehâdisin te'vilini* {yani, rüyaların tabirini} *öğretecek. Sana ve âl-i Ya'kûb'a* {yani, kendisine, karısına ve onbir kardeşine} *nimetini tamamlayacak* {yani, âl-i Ya'kûb'u sana secde ettirecek}; *tıpkı bundan önce* {o nimeti} *ataların* {yani, benim atalarım} *İbrâhîm'e* {düşte oğlu İshâk'ı boğazladığını gördüğü ve atıldığı ateşten Allah'ın kendisini kurtarmasıyla oğlunu kesmeyi irade ettiği halde Allah o'nu sücûd ile[1] kurtardığı vakit İbrâhîm'e} *ve İshâk'a* {yani, rüyada İbrâhîm'in İshâk'ı boğazladığın gördüğü esnada İshâk'a} *tamamla-*

1 Muhakkikin her iki nüshada da böyle olduğunu belirttiği *bi's-sücûd* [sücûd ile] ibaresinin, burada bir anlamı yoktur. (Çeviren)

dığı gibi. Kuşkusuz ki Rabbin alîmdir {yani, onu/o nimeti tamamlamayı çok iyi bilendir}, *hakîmdir* {yani, ona kâdıdır/hükmedendir}.

7. *Andolsun ki Yûsuf'ta ve o'nun kardeşlerinde, soranlar için âyetler* {yani, alâmetler} *oldu.*

Aralarında Ka'b b. el-Eşref, Ahtab'ın oğulları Huyey ve Cudey, en-Nu'mân b. Evfâ, 'Amr, Bahîra, Ğazâl b. Samûel ve Mâlik b. ed-Dayf'ın da bulunduğu bazı Yahudiler Nebî'nin (s.a), Yûsuf'u (a.s) zikrettiğini duydular. Fakat İbnu'l-Hadramî'nin kölesi Cebr, Yesâr Ebû Fukeyhe ve 'Abbâs dışında kimse Nebî'ye (s.a) îmân etmedi. Oysa Yûsuf'un (a.s) ve durumunun zikredildiği buyrukları işitmeleri, soranlar için âyetler/ işaretler ihtiva ediyordu. Çünkü Yahudiler Nebî'ye (s.a), Yûsuf'un durumuna dâir sual sormuşlardı. Bu işittikleri de, Yûsuf'un (a.s) durumunu soranlar için bir alâmet idi. Yûsuf (a.s), döneminde diğer insanlara güzelliğiyle üstün kılınmıştı. Öyle ki o'nun, dönemindeki insanlara güzellik hususundaki üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibiydi.

8. *Bir vakit demişlerdi* {yani, Yûsuf'un kardeşleri –yaşça onların en büyükleri olan Rûbîl– diğerlerine demişti} *ki:...*

Akıl bakımından en büyükleri/en ilerileri ise Yehûdâ idi. Allah'ın, *Onların kebîrleri/büyükleri dedi ki:...* (Yûsuf, 12/80) buyruğunda "kebîrleri/büyükleri" sözüyle, "yaşça büyükleri" değil, "akılca büyükleri/görüş ve reyce ilerileri" kasd edilmiştir. Diğer kardeşlerinin isimleri de Şem'ûn, Lavî, Neftûlün, Rebûlün, Âşer, İstâher, Câb, Dân, Yûsuf ve Benyâmîn idi.

..."Yûsuf ve kardeşi {yani, Benyâmîn} *babamıza bizden daha sevgili ve biz bir usbeyiz* {yani, on kişiyiz/güçlü bir topluluğuz}. *Doğrusu babamız mübîn bir dalâlet* {yani, açık bir hüsran: şekâvet/bedbahtlık} *içindedir."*

(*Dalâl* kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Doğrusu mücrimler dalâlet* {yani, şekâvet/bedbahtlık} *içindedirler* (el-Kamer, 54/47) âyetidir.

Böyle demelerinin sebebi ise Ya'kûb'un, oğlu Yûsuf'a beslediği sevgi ve sürekli o'nu anmasıdır.

اُقْتُلُوا يُوسُفَ
اَوِ اطْرَحُوهُ اَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ
وَاَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ
فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يَا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ
وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ
وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ اِنِّي لَيَحْزُنُنِي اَنْ تَذْهَبُوا بِهِ
وَاَخَافُ اَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا
لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّا اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

9. {Sonra birbirlerine dediler ki:} *"Yûsuf'u öldürün yahut o'nu* {uzakça} *bir yere atıverin ki babanızın yüzü size kalsın* {yani, yüzüyle yalnız size yönelsin [sizden başkasına iltifat etmesin]} *ve bunun ardından sâlih bir kavim olursunuz"* {yani, babanız yanında işiniz ve hâliniz ıslah olur/düzelir}.

10. *Onlardan bir diyen* {yani, Yehûdâ b. Ya'kûb} *dedi ki: "Yûsuf'u öldürmeyin* {çünkü o'nu öldürmek azîm [büyük/ağır] bir iştir} *ve* {lakin} *o'nu ğayâbetu'l-cubbe* {yani, kuyunun gözden ırak, kimsenin görmediği bir yerine} *bırakın da kâfilenin biri o'nu lekit/buluntu olarak alsın* {yani, o'nu insanların gidip geldikleri yol üzerinde bulunan "ğayâbetu'l-cubbe" bırakın ki o'nu alsınlar, böylece sizin maksadınız da gerçekleşsin}. *Eğer* {ille de bu kötülüğü} *yapacaksanız böyle yapın."*

11. {Sonra da Ya'kûb'a gelerek} *dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Doğrusu biz o'nun için nâsihleriz" [o'nun iyiliğini isteyenleriz]...*

12. ...*"Yarın o'nu bizimle beraber gönder de gezsin ve oynasın"* {yani, neşelensin ve sevinsin}...

Arab, *ferahtu leke* [senden dolayı sevindim] manasına, *reta'tu leke* der.

...*"Elbette biz o'nu* {kaybolmaktan} *koruruz."*

Ya'kûb onlara, "Doğrusu ben o'na bir zarar gelmesinden korkuyorum" deyince, onlar babalarına, *Sana ne oluyor da Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Doğrusu biz o'nun için nâsihleriz" [o'nun iyiliğini isteyenleriz]. Elbette biz o'nu koruruz* demişlerdi.

13. {Babaları} *dedi ki: "Doğrusu o'nu götürmeniz beni mahzun eder. Siz ondan gafilken* {yani, o'nun şuurunda değilken} *kurdun o'nu yemesinden korkarım."*

Çünkü orası kurtları çok olan bir yerdi. Bundan dolayı Ya'kûb (a.s), "Kurdun o'nu yemesinden korkarım" demiştir.

14. {On kardeş de} *dediler ki: "Andolsun ki biz bir usbe* {yani, cemaat [güçlü bir topluluk]} *iken o'nu kurt yerse, doğrusu biz hâsirleriz"* {yani, âciz kimseleriz}.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاَجْمَعُوٓا اَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّۚ وَاَوْحَيْنَٓا
اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾
وَجَٓاؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَٓاءً يَبْكُونَؕ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُۚ وَمَٓا
اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَٓاؤُ عَلٰى قَمِيصِهِ
بِدَمٍ كَذِبٍؕ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًاؕ فَصَبْرٌ جَمِيلٌؕ
وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَٓاءَتْ سَيَّارَةٌ
فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهُؕ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌؕ
وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةًؕ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ
بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍۚ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

15. *Nihâyet o'nu* {yani, Yûsuf'u} *alıp götürdüler ve* {üç fersah uzaklıktaki} *ğayâbetu'l-cubbe'ye [kuyunun dibine bırakmaya] karar verdiler* {ve o'nu kuyuya bıraktılar}...

Oldukça bulanık ve katı olan kuyunun suyu, Yûsuf'un içine atılma-

sıyla tatlı ve berrak bir hale geldi. Yûsuf, kuyunun dibinde bulunan bir kaya üzerinde ayakta durdu. Allah kuyuda o'nu koruyacak ve o'na yemek yedirecek bir melek görevlendirdi.

> *...Biz de o'na* {yani, Allah da, kardeşleri çekip gittikten sonra Yûsuf'a}, *"Bu işlerini, –şuurunda değiller* {yani, onlara, Yûsuf olduğunu haber verinceye kadar, onlar senin Yûsuf olduğunu fark etmeyecekler} *iken– onlara haber vereceksin" diye vahy ettik.*

İşte bundan sonra Yûsuf kaba vurarak, "Bu kap bana, sizin Yûsuf'a yaptığınız kötülükleri ve o'nun elbiselerini çıkardığınızı haber veriyor" dediğinde onlara durumlarını bildirmişti.

Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Sâbit dedi: Ben babamın el-Huzeyl'den, onun da Mukâtil'den naklen şunları söylediğini işittim: *Biz de o'na, "Bu işlerini, –şuurunda değiller iken– onlara haber vereceksin" diye vahy ettik* buyruğundaki *şuurunda değiller iken* ifadesi, "onlar senin Yûsuf olduğunu fark etmeyecekler iken" demektir.

Dedi: Yûsuf (a.s), ölçeği kardeşi Bünyamin'in eşyaları arasından çıkartınca, etraftakiler kaskatı kesildi, şaşırıp kaldılar. Yûsuf (a.s) onları huzuruna getirtti ve yaptığı hırsızlık dolayısıyla Bünyamin'i alıkoydu. Sonra da eminine şu talimatı verdi: "Onlar huzuruma geldiklerinde ölçeği de getir ve ona üç defa vur. Her seferinde de sesi kesilene kadar ölçekten çıkan sese kulak ver. Sonra birinci vuruşun ile ilgili olarak şunu, ikincisi ile ilgili olarak şunu, üçüncüsü ile ilgili olarak şunları söyle ve onlara, senin ölçeğin çıkardığı sesten anladığın birtakım şeyleri bana haber verdiğin izlenimini ver." Nihâyet Yûsuf'un emri üzere toplanıp getirildiler. Yûsuf (a.s), ölçeği bulan kimseye –ki o o'nun emîni idi– dedi ki: "Çaldıkları ölçeği getir ve ona, bunlara dâir hiçbir haberi saklamamasını bildir. Çünkü ölçek onlara öfkelidir. Onlar hakkında doğru söyleme ihtimali de yüksektir." Yûsuf'un emîni ölçeğe, "Ey ölçek! Kıral sana bunların durumlarını kendisine açıklamanı ve onların hallerinden hiçbir şeyi gizlememeni emrediyor" deyip, ona şiddetli bir darbe vurdu. Sonra onun verdiği haberleri dinliyormuş gibi ona kulak kabarttı ve, "Ey kıral! Bu ölçek diyor ki: 'Onlar seninle aynı annenin çocukları olduklarını söylediler. Halbuki onların anneleri farklıdır. Bundan dolayı bunların arasında kötü evlatlar arasında meydana gelen olaylar olmuştur' dedi."

Yûsuf, “Ona, bunların haberlerine dâir bizden hiçbir şeyi gizlememesini söyle” dedi. Yûsuf'un emîni ona ikinci bir defa daha vurdu ve kulak verip onu dinledi. Ölçeğin sesi dinince dedi ki: “Ey kıral! Bunlar, kaybolmuş bir kardeşlerinin bulunduğunu haber verdiler. Fakat bu genç kardeşleri gelip de insanlar onların durumlarını açık seçik öğrenmedikçe gece ile gündüzün sonu gelmeyecektir.”

Yûsuf tekrar, “Ona, bize onların haberlerine dâir bizden hiçbir şeyi gizlememesini emret” dedi. Bunun üzerine Yûsuf'un emîni ölçeğe üçüncü defa vurdu, vurma dolayısıyla ölçek ses çıkardı. Nihâyet sesi dinince dedi ki: “Ey kıral! Bunların babaları ne kadar üzülmüş, kederlenmiş ve tasalanmış ise mutlaka bunlar sebebiyle olmuştur ve bunların yaptıklarının bir neticesidir.”

Yûsuf, “Onu, bunların haberlerine dâir bizden hiçbir şeyi gizlememesini işaret et” dedi. Kardeşler birbirlerine baktı ve Yûsuf'un saklı tuttukları durumunun açığa çıkacağından korkarak hep birlikte kalkıp o'nun başını ve gözlerini öperek, “Seni nebîlere benzeten, âlemlere üstün kılan zat hakkı için kusurumuzu affet, hatalarımızı gizle ve bizi babamız Ya‘kûb'a bağışla” dediler. Yûsuf, onlara karşı yumuşayarak dedi ki: “Şâyet sizi babanıza bağışlamayacak olsaydım, size herkese ibret olacak bir ceza verir, sizi hırsız ve soyguncular ile birlikte tutardım. Haydi yanımdan gidin, size ihtiyacım yoktur.”

Babalarının huzuruna varınca o'na başlarından geçenleri anlattılar. O da pek değerli olmayan malları ile onları ve onlarla birlikte şu mektubu gönderdi: “Rahmân, rahîm Allah'ın adıyla. Halîlullâh İbrâhîm'in oğlu Zebihullâh İshâk'ın oğlu İsrâîlullâh Ya‘kûb'tan Mısır azîzine. Selâm hidâyete tâbi olanlara! Maksadıma gelince: Kuşkusuz ben hiç hırsızlık yapmadım. Hırsız olarak da doğmadım, fakat biz belanın yakamızı bırakmadığı bir ehl-i beyte mensubuz. Dedem ateşe atıldı, Allah o ateşi o'nun için serin ve selâmet kıldı. Babam boğazlanmak üzere yatırıldı. Allah pek büyük bir kurbanlığı o'na fidye olarak gönderdi. Ben de sevgili oğlum, gözbebeğim Yûsuf'u kaybetmek belası ile mübtelayım.”

Yûsuf'un yanına ulaştıklarında babalarının mektubunu o'na verdiler. Babasının mektubunu okuyun Yûsuf ağladı. Kendisine, “Bu mektubta kendisinden söz edilen kişi sanki sensin” denilince, “Evet” dedi.

İşte Allah'ın, *Bu işlerini, –şuurunda değiller iken– onlara haber vereceksin* buyruğu bunu anlatmaktadır. Sonra onlara kendisini tanıttı, onlar da o'nu tanıdılar.

16. *'Işâ olduğunda* {yani, yatsı namazı vaktinde} *ağlayarak babalarına* {yani, Ya'kûb'a} *geldiler.*

17. *Dediler ki: "Ey babamız! Doğrusu biz müsabaka yapmak* {yani, avlanmak} *için gitmiş, Yûsuf'u da* {korusun diye} *eşyamızın yanında bırakmıştık, o'nu kurt yemiş. Biz* {söylediklerimizde} *sâdıklar/doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın"* {yani, bizi(m doğru söylediğimizi) tasdik etmezsin}.

18. *Bir de o'nun* {Yûsuf'un} *gömleğinin üstünde yalan/sahte bir kan getirdiler...*

Şöyle olmuştu: Onlar Yûsuf'u kuyuya bıraktıklarında, üzerindeki gömleğini çıkarmışlardı. Sonra –babası Ya'kûb'a göstermek üzere– bir keçi bulup kestiler ve onun kanını gömleğe akıttılar. Gömleğin sağlam olduğunu gören babaları –ki uyanık ve akıllı biri idi– onları itham etti ve "Bu kurt ne kadar da yumuşak huylu imiş; gömlek parçalanmasın diye önce gömleğini sırtından çıkarmış" deyip ağladı.

..."Hayır!" dedi, "Nefisleriniz sizi, {size güzel göstererek} *bir işe sürüklemiş* {zaten bu sizin yapmak istediğiniz bir işti}. *Artık bana düşen, sabr-ı cemîldir* {yani, ben güzel bir sabırla sabredeceğim, tahammülsüzlük göstermeyeceğim}. *Sizin söylediklerinize karşı istiâne edilecek Allah'tır"* {yani, sizin, o'nun kurt tarafından yenildiğini iddia etmenize karşılık ben Allah'tan yardım dilerim}.

Ya'kûb (a.s) o'nun için ağlayıp durdu, gözüne uyku girmedi. Ehl-i beytinden de...[2] Ya'kûb ağlayıp duruyor, ağlarken de düşünüp sallanıyordu. İşte Yahudilerin de Tevrât okurken düşünüp sallanmalarının sebebi budur.

19. *Bir yolcu kafilesi* {yani, kervan} *gelip* {dediklerine göre, Araplardan bir arkadaş grubu Mısır'a giderken kuyunun bulunduğu yerde konakladılar} *sucularını* {yani, Mâlik b. Du'r –ki tam adı

2 Muhakkikin belirttiği üzere yazma nüshalarda da bu şekildedir. (Çeviren)

Mâlik b. Du‘r b. Medyen b. İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân'dır– ile ‘Avd b. ‘Âmir adındaki iki kişiyi suya} *gönderdiler de* {onlardan biri} *kovasını sarkıttı.* {Yûsuf kovaya asılınca, Mâlik öbür yolculara su veren Mâlik b. ‘Avd b. ‘Âmir b. ed-Durre b. Hizâm'a} *dedi ki: "Aaaa! Müjde* {yani, "Ey Mâlik! Müjdeler olsun bana ve sana"}! *Bu bir gulâm/çocuk"...*

Bu kuyu, Ürdün topraklarında Ednân diye adlandırılan bir vâdide idi.

Yûsuf (a.s) ağlayınca, kuyu da o'nunla birlikte ağladı. Sesinin yankılanması üzerine ağaçlar, çöl ve taşlar da ağladı. Kardeşleri o'nu kuyuya sarkıttıklarında Yûsuf kuyunun ağzına asılmış, fakat onlar o'nun gömleğini çıkararak ellerini bağlamışlardı. O onlara, "Kardeşlerim! Gömleğimi bana verin ki kuyuda onunla örtüneyim" demiş, onlar ise, "Haydi, o onbir yıldızı, güneş ve ayı çağır da seni teselli etsinler" diye karşılık vermişlerdi. Kuyunun ortasına gelince o'nu bıraktılar, o da kuyunun dibine düştü. Ölmesine ramak kalmışken Allah o'nu korudu.

Mâlik tarafından kuyudan çıkartılan Yûsuf Rabbine, Mâlik'e evlat vermesi için du‘a etti. Onun da yirmidört çocuğu oldu.

...Onu satmak üzere gizlediler {yani, suyun kenarına gelen diğer arkadaşlarından, o'nu kuyuda bulduklarını gizlediler}...

Ve, "Bu, suyun sahiblerine ait bir maldır, bunu Mısır'da onlar adına satacağız" dediler. Çünkü "o'nu biz bulduk" yahut "satın aldık" demiş olsalardı, diğerleri de o'na ortak olmak isteyeceklerdi.

...Allah ise amellerine alîmdir {yani, söyledikleri yalanı çok iyi bilendir}.

20. *Onu düşük bir bahs'e* {yani, kendileri için helal olmayan, haram bir semen/bedel ile} *ma‘dûd dirhemlere* {yani, yirmi dirheme} *sattılar...*

Bu paranın onlara haram oluş sebebi, hür bir kimsenin bedeli olmasıdır. Hür bir kimsenin, kendisi de haramdır, satılması da haramdır. Arab, alış-verişinde asgari miktarı söz konusu ederdi; ödediği bedel kırk ise "ûkîye", daha aşağı ise "derâhime ma‘dûde" [sayılı dirhemler] adını verirlerdi.

> ...*Onun hakkında* {yani, satın aldıklarında Yûsuf hakkında} *zâhidlerden [o'na karşı rağbetsiz] idiler* {yani, Yûsuf'un Allah indindeki mevkiini, babasının kim olduğunu bilmiyorlardı, bilselerdi o'nu almazlardı}.

Kâfiledekiler Mısır'a varana kadar yollarına devam etti. Mısır'a yaklaştıkları sırada, Mısır'dan Mâlik b. Du'r el-Lahmî[3] adında bir binici geldi. Yûsuf ona sordu:

— Ey binici! Nereye gitmek istiyorsun?

O cevab verdi:

— Kenan diyarına gitmek istiyorum.

Yûsuf dedi ki:

— Kenan diyarına vardığında, yaşlı Ya'kûb'a (a.s) git ve o'na selâmımı söyle, benim niteliklerimi o'na anlat ve "Ben Mısır'da bir buluntu çocuk gördüm" de!

Mâlik b. Du'r el-Lahmî gidip Ya'kûb'a (a.s) Yûsuf'un (a.s) niteliklerinden bahsetti ve, "Sana o'nun selâmını getirdim" dedi. Ya'kûb (a.s) ağladı.

Sonra ona sordu:

— Allah'a bir hâcetin var mı?

Mâlik cevab verdi:

— Evet. Benim bir karım var; yaratıklar arasında en sevdiğim kişilerdendir. Fakat benden çocuğu olmuyor.

Bunun üzerine Ya'kûb (a.s) secdeye kapanıp Yüce Allah'a du'a etti de onun yirmidört erkek çocuğu oldu. Yûsuf (a.s) o sırada Mısır diyarında idi. Allah onlara bereket indirdi. Sonra, Kıtfîr b. Mîşâ o'nu satan kişiye müşteri oldu. Yûsuf (a.s), "Kim satın alır ve müjde ister" dedi. Kıtfîr b. Mîşâ o'nu 20 dinar ve 1 takım elbise ile 2 ayakkabı ödeyerek satın aldı. Böylece satıcı, ödediği dirhem sayısınca dinar alarak o'nu satmış oldu.

---

3 Yûsuf'un kovasına asıldığı kişinin adı da Mâlik b. Du'r b. Medyen b. İbrâhîm idi.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى
أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾
وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

21. *Mısır'dan o'nu satan alan* {yani, Kıtfîr b. Mîşâ} *karısına* {yani, Zelîhâ bt. Yemlihâ'ya}, *"Ona iyi bak* {yani, o'nu güzel bir mevkide tut ve o'na değer ver}, *belki bize faydası dokunur* {yani, o'ndan hayır elde ederiz} *yahut o'nu evlat ediniriz" dedi. İşte böylece Yûsuf'u o arzda yerleştirdik* {yani, Yûsuf'a Mısır topraklarında mülk ve sultan hazırladık} *ve o'na ehâdisin te'vilinden* {yani, rüya tabirinden} *öğrettik. Allah emri üzerine gâlibtir* {yani, Allah insanların bilmedikleri emrini Yûsuf için tamamlayacaktır}. *Fakat insanların çoğu* {şunu: Allah insanların bilmedikleri emrini Yûsuf için tamamlayacağını} *bilmezler.*

22. *O rüşdüne/güçlü çağına* {yani, onsekiz yaşına} *ulaşınca, o'na bir hüküm* {yani, fehm [anlayış, kavrayış]} *ve ilim verdik. İşte muhsinlere böyle karşılık veririz* {yani, muhlislere/ihlâslılara bu şekilde: fehm ve ilm ile karşılık veririz}.

23. *Evinde bulunduğu kadın, o'nun nefsinden murad almak istedi ve kapıları sımsıkı kapattı* {yani, Yûsuf ile zina etmek için kendisinin ve Yûsuf'un üzerine kapıları sımsıkı kapadı} *ve "Haydi seninim" dedi...*

Kadın bununla, cima/zina etmek istediğini ifade etmiş, bu sözleriyle de o'na galebe etmeye çalışmıştı.

...Dedi ki: "Ma'âzallâh {yani, e'ûzü billâh [Allah'a sığınırım]}.

Doğrusu O benim rabbimdir {yani, senin kocan benim efendimdir}, bana güzel baktı {yani, bana izzet ve ikramda bulundu: iyi bir mevki verdi}. *Gerçekten o zâlimler* {yani, ehli/karısı hususunda efendisine zulmedenler} *felah bulmaz.*"

Bu durumdaki kadına kırk insan şehveti ilka edilmiştir.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَىٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾

24. *Andolsun ki kadın o'na meyletmişti* {yani, kadın Yûsuf'la cima/zina etme arzusuyla yattı}, *Rabbinin burhanını* {yani, babası Ya'kûb'u, parmağını ısırmış bir halde} *görmemiş olsaydı o da ona* {yani, şalvarını çözüp, onun bacakları arasına oturunca[4] Yûsuf da kadının istediğini yapacaktı} *meyledecekti.* {Ama Yûsuf, babasını parmağını ısırmış bir halde görünce, hemen kaçtı, kadın da arkasından koştu}. *Ondan kötülüğü* {yani, ismi/günahı} *ve fahşâyı* {yani, ma'siyetleri} *giderelim diye böyle yaptık. Doğrusu o, muhlasîn* {yani, nübüvvet ve risâlet ile ihlâsa erdirilmiş} *kullarımızdandır.*

---

4 Muhakkik, önce Taberî'nin bu husustaki bazı rivâyetlerini nakletmiş, arkasından da Muhammed Reşîd Rıza'nın *el-Menar* adlı tefsirinde bu husustaki rivâyetlerin bâtıl ve İsrâîliyât kaynaklı olduğuna dikkat çektiğini belirten uzunca bir nakilden sonra şu neticeye varmıştır: "Görüldüğü gibi rivâyetler güvenilmeyecek kadar tutarsızdır. Bu hususta sağlam bir rivâyet yoktur, esasen bu rivâyetler, hem nebîlerin bu gibi günahlardan korunmuş olmaları, hem de âyetin *Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı…* kısmı ile bağdaşmamaktadır." (Çeviren)

("el-Muhlasîn" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Doğrusu Biz onları, o yurt zikriyle* {yani, nübüvvet ile} *hâlis olarak ihlâsa erdirdik* (Sâd, 38/46) âyetidir.

25. {Kaçmak için Yûsuf önde, kovalamak için kadın arkada} *ikisi birden kapıya koştular. Kadın* {o'na yetişip} *o'nun gömleğini arkasından yırttı* {yani, kadın Yûsuf'un gömleğinden yakaladı ve gömlek arkasından boylu boyunca yırtıldı}. *Kapıda kadının seyyidine* {yani, eşine/kocasına} {ve kocasıyla birlikte kadının amcasının oğlu Yemlihâ b. Ezlihâ'ya} *rastladılar* {yani, buldular}...

("Elfa" kökünün, "bulmak" anlamında kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz [elfeynâ] şeye tâbi oluruz* (el-Bakara, 2/170) âyetidir.

...*Kadın dedi ki: "Ehline kötülük* {yani, ehlinle zina etmeyi} *irade eden kimsenin karşılığı, zindana atılmaktan* {yani, sıkıntı içinde hapsedilmekten} *yahut elîm bir azabtan* {yani, can yakıcı bir şekilde dövülmekten} *başka ne olabilir?!"*

26. {Yûsuf, kadının eşine/kocasına} *dedi ki: "Benden murad almak isteyen odur." Kadının ehlinden bir şâhid de* {yani, kadının amcasının oğlu Yemlihâ da} *şöyle şâhidlik etti* {yani, zekice ve akıllıca şunları söyledi}: *"Eğer o'nun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiş, o ise yalancılardandır"* {yani, eğer asıl murad almak isteyen Yûsuf idiyse, kadın o'nun gömleğini önünden yırtıp parçalamış olmalıdır ve o takdirde kadının Yûsuf hakkında söyledikleri doğrudur, Yûsuf ise iddiasında yalancıdır}...

وَاِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ
اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

27. ...*"Yok eğer o'nun gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiş, o ise doğrulardandır"* {yani, şâyet Yûsuf kadından kaç-

mış, kadın da o'nun gömleğini arkasından yırtmışsa, o vakit kadın Yûsuf'a iftira ediyor, Yûsuf ise söylediğinde doğrudur demektir}.

Kadının kocası ve akrabası da kapının önünden geçerken onların gürültülerini ve gömleğin yırtılma sesini işitmişlerdi.

28. {Kadının kocası} *o'nun gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce* {onu/kadına}, *"Kuşkusuz o* {yani, gömleğin yırtılması} *sizin keydinizdendir* {yani, –karısını kasd ederek– sizin yaptıklarınızdandır}. *Doğrusu sizin keydiniz* {yani, yaptıklarınız} *azîmdir/büyüktür" dedi.*

Çünkü kadın, büyük bir hataya düşürünceye kadar erkeğin peşini bırakmaz.

29. {Sonra tanıklık eden kişi Yûsuf'a dedi ki:} *"Yûsuf, bundan* {yani, kadının sana yaptığından} *i'râz et"* {yani, onu kimseye anlatma}. {Arkasından da tanıklık eden kişi kadına şunları söyledi:} *"Sen de zenbine/günahına istiğfar et* {yani, kocandan özür dile, seni cezalandırmaması için ondan seni affetmesini iste}. *Doğrusu sen hatalılardansın."*

30. *Şehirde bazı kadınlar* {bunlar beş kadın idi: Ekmekçinin karısı, sâkînin karısı, hapishâne sorumlusunun karısı, ahır amirinin karısı ve teşrifatçının karısı} *dediler ki: "Azîzin karısı fetâsından* {yani, İbrânî: Ken'ânî kölesinden} *murad almak istemiş; sevgisinden ötürü yüreğinin zarı çatlamış* {yani, aşırı sevgisinin etkisi altında kalmış, o'nun için helak oluyor}. *Doğrusu biz onu mübîn bir dalâlet içinde* {yani, beyyin/açık bir hüsran içinde: Yûsuf'a duyduğu aşktan ötürü bedbaht olduğunu} *görüyoruz."*

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً
وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا
بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

31. {Zelîhâ} *o kadınların mekrlerini* {yani, kendisi hakkında söylediklerini: kendisini kınadıklarını} *işitince, onlara davetçi gön-*

derdi {onlar da yanına geldiler}. *Onlara mutteke* {yani, ağaç kavunu –bıçakla kesilen ve yenilen her şeye de "mutteke" denilir–} *hazırladı. Onlardan her birine de birer bıçak verdi...*

Yûsuf'a (a.s) da taranıp süslenmesini emretti. Kendi dönemindeki güzelliğin üçte-biri Yûsuf'a verilmişti. Güzellik o'na dedesi İshâk'tan, o'na da annesi Sâre'den geçmişti. Sâre de güzelliğini Âdem'in (a.s) eşi Havvâ'dan almıştı. Havvâ'nın güzelliği de Âdem'dendir, çünkü ondan yaratılmıştır.

Mukâtil dedi: Bütün türlerin erkeği dişisinden güzeldir. Yûsuf da kendi döneminde güzellik bakımından –dolunayın yıldızlara olan üstünlüğü gibi– diğer insanlara üstündü.

...Ve {sonra, "Ey Yûsuf! Odadan} *onların karşısına çık!" dedi. Kadınlar o'nu, o'nun büyüklüğünü* {yani, o'nun azametini} *görünce, ellerini* {yani, parmaklarını} *kestiler ve dediler ki: "Hâşa! Allah için* {yani, ma'âzallâh/Allah'a sığınırız} *bu bir beşer* {yani, insan} *değildir. Bu, olsa olsa kerîm* {yani, çok güzel} *bir melektir."*

Kadınların yaptıkları ve söyledikleri hoşuna gittiğinden ötürü Zelîhâ onlara hitâben:

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذ۪ي لُمْتُنَّن۪ي ف۪يهِۜ
وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِه۪ فَاسْتَعْصَمَۜ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَٓا اٰمُرُهُ
لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِنَ الصَّاغِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَن۪ٓي اِلَيْهِۚ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنّ۪ي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ
مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّۜ اِنَّهُ
هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ
لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٣٥﴾

32. *Dedi ki:* "{Gönlümü kaptırdığım için} *kendisi hakkında beni ayıpladığınız işte budur. Andolsun ki ben ondan murad almak istedim, fakat o imtina etti* {yani, cimadan kaçındı}. *Eğer kendisine emrettiğimi yapmazsa, andolsun zindana atılacak ve sâğirînden* {yani, zelîllerden} *olacaktır."*

Kadınlar, “Ey Yûsuf! Bu kadının istediğini yerine getirmene engel olan nedir?” diye sordular. Yûsuf, Rabbine du‘a etti:

> 33. *Dedi ki: “Rabbim! Zindan bana, bu kadınların beni kendisine davet ettikleri şeyden* {yani, zinadan} *daha sevimli. Eğer bunların keydlerini benden savmazsan, onlara meylederim* {yani, yaklaşırım} *ve câhillerden* {yani, günahkârlardan} *olurum.”*
>
> 34. *Bunun üzerine Rabbi o'na icabet etti de o kadınların keydlerini* {mekrlerini ve şerlerini} *o'ndan savdı. Doğrusu O, semî, alîm* {yani, Yûsuf'un du‘asını işiten, o'nun halini çok iyi bilen} *O'dur.*
>
> 35. *Sonra, âyetleri* {yani, gömleğinin arkasından yırtılması gibi o'nun suçsuzluğuna dâir bütün alâmetleri} *gördükleri halde yine de o'nu bir vakte kadar zindana atmak onlara* {yani, kadının kocasına} *uygun göründü.*

Çünkü Yûsuf kadının arzusunu yerine getirmeyince, kadın kocasına, “Yûsuf'u zindana at ki benim yanıma giremesin” demişti.. Kocası da onun doğru söylediğini kabul edip, o'nu zindana attı. Zindan görevlisi Yûsuf'a sordu:

— Sen kimsin?

Yûsuf karşılık verdi:

— Benim kim olduğumu niye soruyorsun?

Görevli şöyle dedi:

— Çünkü ben seni sevdim.

Yûsuf karşılık verdi:

— Senin sevginden Allah'a sığınırım. Babam beni sevdi, kardeşlerimden o sıkıntıları çektim. Azîzin karısı beni sevdi, sevgisinden neler çektim. Semâdaki ilahım dışında hiç kimsenin sevgisine ihtiyacım yoktur.

Zindan görevlisi tekrar dedi ki:

— Bana kim olduğunu söyle?

Yûsuf şöyle cevab verdi:

— Ben Allah'ın nebîsi Yûsuf'um. Babam da Allah'ın seçkin kulu Ya‘kûb'tur. Onun babası da Allah'ın boğazlanmaktan kurtardığı İshâk'tır. Onun babası ise Allah'ın halîli İbrâhîm'dir.

Yûsuf zindanda kederlileri teselli eder, korkanlara emniyet hissi aşılar, hastaların işlerini görür, rüyalarını tabir ederdi.

Bir gün kırala, hizmetinde bulunan ekmekçinin yiyeceğine, sâkînin de içeceğine zehir katacağı ihbar edildi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ
اَحَدُهُمَا اِنّ۪ي اَرٰين۪ي اَعْصِرُ خَمْرًاۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّ۪ي اَرٰين۪ي اَحْمِلُ فَوْقَ
رَأْس۪ي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُۜ نَبِّئْنَا بِتَأْو۪يلِه۪ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْت۪يكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ اِلَّا نَبَّأْتُكُمَا
بِتَأْو۪يلِه۪ قَبْلَ اَنْ يَأْتِيَكُمَاۜ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَن۪ي رَبّ۪يۜ اِنّ۪ي تَرَكْتُ مِلَّةَ
قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

36. *Onunla birlikte zindana iki de* {yani, Şerham Esem isimli bir fırıncı ile Şerham Ekam isimli bir sâkî} *fetâ/delikanlı girdi. O ikisinden biri, "Doğrusu ben* {rüyamda} *kendimi hamr* {yani, üzüm} *sıkıyor görüyorum"* {yani, bağa girdiğimi, bir asma üzerinde bulunan üç salkım üzümü sıkıp kırala şarab içirdiğimi gördüm} *dedi. Diğeri de, "Doğrusu ben de* {rüyamda} *kendimi, başımda* {yani, başımın üzerinde} *ekmek götürüyor, kuşlar da ondan yiyor görüyorum"* {yani, başımın üstünde üç sefer tası ve bunların en üstünde de bir ekmek kabı olduğunu, kuşların da ondun yediğini gördüm} *dedi...*

("Fevq" lafzının "üstünde/üzerinde" anlamında kullanıldığı) benzeri bazı buyruklar şunlardır: *Artık boyunlarının üstüne [fevqa] vurun* (el-Enfâl, 8/12); *Yerin üstünden [min-fevqa'l-arz] koparılmış...* (İbrâhîm, 14/26)

..."Bize onun te'vilini {rüyada gördüklerimizin tefsirini} *haber ver. Doğrusu biz seni muhsinlerden görüyoruz."*

Onun zindandaki ihsanı/iyiliği, hastaları ziyaret edip onları tedavi etmesi, sıkıntısı olanları teselli etmesi idi. Ayrıca Rabbine ibâdet eden biri olduğunu da görmüşlerdi. İşte o'nun ihsanından kasıt budur.

37. {Yûsuf} *dedi ki:* "{Ben size gördüğünüz rüyadan daha şaşırtıcı olanını bildireyim mi?} *Size, kendisiyle rızıklanacağınız bir yemek gelecek olmasın ki, onun te'vilini* {yani, yemeğin türünü} *size* {o yemek} *gelmeden evvel haber vermeyeyim"...*

Onlar Yûsuf'a, "Böyle bir şeyi sadece kahinler ve sihirbazlar bilir, fakat sen onlara benzemiyorsun" dediler. Yûsuf şöyle karşılık verdi:

..."Şu, Rabbimin bana öğrettiğidir. Gerçekten ben Allah'a îmân etmeyen ve âhireti inkâr eden {yani, Allah'ın vahdâniyetini ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyen} *bir kavmin* {yani, o kahinlerin ve sihirbazların: Mısır halkının} *milletini/dînini terk ettim"...*

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓائٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ
لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ
السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۜ
﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّٓا اَسْمَٓاءً سَمَّيْتُمُوهَٓا
اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُكُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍۜ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِۜ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُۜ ذٰلِكَ الدّٖينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّٓا اَحَدُكُمَا
فَيَسْقٖي رَبَّهُ خَمْرًاۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَأْسِهٖۜ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذٖي فٖيهِ تَسْتَفْتِيَانِۜ ﴿٤١﴾

38. *..."ve atalarım İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'un milletine/dînine ittiba ettim. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmak, bizim için olacak birşey değildir. Şu, bize ve insanlara Allah'ın fadlındandır, fakat insanların çoğu şükretmezler"...*

Sonra, o ikisini –ki ikisi de kâfirdi– İslâm'a davet ederek dedi ki:

> 39. ...*"Ey zindan arkadaşlarım* {yani, fırıncı ve sâkî}! *Müteferrik rabbler mi hayırlıdır* {yani, ibâdet ettiğiniz çeşitli ve farklı ilahlar mı hayırlıdır: efdaldir}, *yoksa kahhâr olan* {yani, mahlukatına emrini geçiren} *bir Allah mı?!"...*

Çünkü diğer bütün uydurma ilahlar da Allah'ın kahr u galebesi altındadır.

Bunun bir benzeri de, *Allah mı hayırlıdır, yoksa* {uydurma ilahlardan} *ortak koştukları mı?!* (en-Neml, 27/59) âyetidir.

Sonra Yûsuf (a.s) sözlerine şöyle devam etti:

> 40. ...*O'nun dûnundan [O'nu bırakıp da]* {ilahlardan} *ibâdet ettikleriniz, sizin ve babalarınızın* {ilah diye} *isimlendirdiği birtakım isimlerden başka birşey değildir. Allah onlara dair, sultandan birşey indirmedi. Hüküm* {yani, kadâ}, *başkasına değil Allah'a aittir.* {Tevhîd hususunda} *O'ndan başkasına ibâdet etmemenizi emretti* {yani, Allah Kendisinin tevhîd edilmesini, yalnızca kendisine ibâdet edilmesini emretti. Tevhîd O'na mahsustur}. *Kayyım* {yani, müstakim/istikamet üzere olan} *dîn şudur* {diğer dînler ise müstakim değildir}. *Fakat insanların* {yani, Mısır halkının} *çoğu* {Rabb'lerinin tevhîd edilmesi gerektiğini} *bilmezler"...*

> 41. ...*"Ey zindan arkadaşlarım! İkinizden biri* {yani, sâkî} *rabbine [efendisine/kırala] yine hamr sunacak"...*

Yûsuf ona –ki adı Şerham Ekam'dır–, "Üç gün zindanda kalacak, sonra çıkacaksın ve eski işine dönüp efendine yine şarab sunacaksın" demişti.

> ...*"Diğeri* {yani, fırıncı} *ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir"...*

Yûsuf ona da –ki adı Şerham Esem'dir–, "Üç gün zindanda kalacak, sonra zindandan çıkarılıp asılacaksın, kuşlar başından yiyecek" demişti. Fırıncı rüyasının tabirinden hoşlanmayarak, "Ben rüya falan görmedim, laf olsun diye söyledim" dedi. Yûsuf da ona dedi ki:

> ...*"İşte istiftâ ettiğiniz/fetvâsını istediğiniz emir kadâ edildi/hükme bağlandı"* {yani, ister görmüş olun, ister görmemiş olun, yaptığım bu tabir böyle gerçekleşecektir}.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَقَالَ
الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا
الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِن كُنتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾
قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾

42. {Yûsuf} *o ikisinden kurtulacağını* {yani, zindandan ve ölümden kurtulacağını} *zannettiği kimseye* {yani, sâkîye} *dedi ki: "Rabbinin* {yani, seyyidinin/efendinin} *yanında beni zikret/an"* {çünkü beni zindandan çıkartması hoşuma gider}. *Fakat şeytân o'na Rabbinin zikrini unutturdu* {yani, Yûsuf Rabbine du'a etmeyi unuttu: kendisini zindandan çıkarması için semâdaki Rabbine du'a edeceği yerde, kendisi gibi birisinden: kıraldan imdadına yetişmesini istedi. Zindandan çıkmayı, Allah'tan başkasından ümit etmesine ceza olmak üzere Allah o'nu bir süre daha zindanda bıraktı}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...*Bu yüzden senelerce* {yani, kıral bir rüya görünceye kadar: beş yıl daha} *zindanda kaldı.*

Bundan önce ise yedi yıl zindanda kalmıştı. Ceza olarak o'na beş yıl daha ilave edildi. Böylece oniki yıl zindanda kalmış oldu. İşte Allah'ın, *Sonra, âyetleri* {yani, gömleğinin arkasından yırtılması gibi o'nun suçsuzluğuna dâir bütün alâmetleri} *gördükleri halde yine de o'nu bir vakte kadar zindana atmak onlara* {yani, kadının kocasına} *uygun göründü* (Yûsuf, 12/35) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Nebî (s.a) de şöyle buyurmuştur: "Eğer Yûsuf Rabbini zikretmiş ve kıraldan imdat istememiş olsaydı, birkaç yıl daha zindanda kalmaz ve o gün zindandan çıkardı."

('Ubeydullâh b. Sâbit) dedi: Yûsuf, Rabbine du'a etmek yerine, kıra-

lın yardımını isteyince, Cebrâîl o'na gelerek dedi ki:

— Allah sana diyor ki: "Ey Ya'kûb'un oğlu! Kardeşlerin arasında yaşça en küçükleri olduğun halde seni babana kim sevdirdi?"

Yûsuf cevab verdi:

— Sen ey ilahım.

Yine Cebrâîl sordu:

— Allah diyor ki: "İşlemeye niyet etmişken seni o günahtan kim korudu?"

Yûsuf cevab verdi:

— Ey ilahım! Sen.

Allah diyor ki:

— O halde nasıl Beni bırakıp da senin gibi bir kulun yardımını istedin?

Yûsuf günahının söz konusu edildiğini işitince dedi ki:

— İlahî! Eğer Senin beni yaratman, benim günah işlemem için ise, babam ve dedem için Senden günahımı bana mağfiret buyurmanı diliyorum.

43. *Bir gün kıral* {yani, er-Reyyân b. Velîd} *dedi* {yani, kavminden meleye dedi} *ki: "Doğrusu ben rüyamda yedi zayıf sığırın, yedi semiz {sığır}ı yediğini görüyorum* {yani, gördüm}. *Bir de yedi yeşil başak ile yedi kuru"* (başak gördüm)...
{Sonra şöyle dedi:} *"Ey mele! Eğer rüya tabir ediyorsanız, rüyamı ifta edin" [rüyam hakkında beni aydınlatın].*

O zaman bunlar yeryüzü ehlinin en alimleri idiler. Mısırlılar da en maharetli kahin ve arraflardan idiler. Fakat onun rüyasının te'vilini bilemediler.

44. *Dediler ki: "Edğâsu ahlâm"* {yani, bunlar karmakarışık yalan ahlâmdır}...

Sonra bunun belli bir tabirinin olduğunu ve karmakarışık ahlâm olmadığını anladılar ve dediler ki:

..."Biz böyle karmakarışık ahlâmın te'vilini bilmiyoruz."

Cibrîl, Yûsuf'a gelerek yarın zindandan çıkacağını, kıralın bir rüya gördüğünü haber verdi. Yûsuf, Cibrîl'in (a.s) incilerle süslenmiş beyaz elbise giymiş olduğunu gördü.

Mukâtil dedi: Yûsuf ona sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi için pek değerli olan melek! Sen Rabbinin elçilerinden hangisisin.

O cevab verdi:

— Ben Cibrîl'im.

Yûsuf sordu:

— Peki, gelmene sebeb nedir?

Cibrîl cevab verdi:

— Sana zindandan çıkacağını müjdelemeye geldim.

Yûsuf sordu:

— Peki, babam Ya'kûb'un ne yaptığını biliyor musun?

Cibrîl cevab verdi:

— Evet, sana olan üzüntüsünden dolayı gözlerini kaybetti.

Yûsuf sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi nezdinde kerîm olan melek! Üzüntüsü hangi dereceye ulaştı?

Cibrîl cevab verdi:

— Evladını kaybetmiş yetmiş kadının kederi derecesine ulaştı.

Yûsuf sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi nezdinde değerli olan melek! Ona verilecek olan ecir nedir?

Cibrîl cevab verdi:

— Yüz şehîd ile canı yanan ve biricik evladını kaybetmiş bir kadının ecri.

Yûsuf sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi nezdinde kerîm olan melek! Sen Ya'kûb'u gördün mü?

Cibrîl cevab verdi:

— Evet.

Yûsuf tekrar sordu:

— Ey melek! Benden sonra kimi kendisine yaklaştırdı?

Cibrîl cevab verdi:

— Kardeşin Bünyamin'i.

Bunun üzerine Yûsuf şunları söyledi:

— Keşke yırtıcı hayvanlar etimi parçalasaydı da benden dolayı Ya‘kûb çektiklerini çekmeseydi.

Sâkî, kıralın rüyasını duyunca, kendisi ile fırıncının rüyası hakkında Yûsuf'un (a.s) yaptığı tabirin doğru çıktığını anladı. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu dile getirmektedir:

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ
فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ
يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ
إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

45. *O ikisinden* {zindandan ve ölümden} *kurtulmuş olan da bir ümmetin akabinde dekr etti* {yani, bir vakit sonra hatırladı} *ve dedi ki: "Ben size onun te'vilini* {yani, bu rüyanın tabirini} *haber veririm. Hemen beni* {Yûsuf'a} *gönderin."*

46. (Yûsuf'un yanına varınca sâkî o'na dedi ki:) *"Yûsuf, ey sıddîk* {yani, ey benim ve arkadaşımın rüyası hakkında tabiri doğru çı-

kan kişi}! *Bize ifta et: yedi semiz sığırı yiyen, yedi zayıf (sığır) ile yedi yeşil başak ve diğer (yedi) kuru?"...*

Dedi: Yedi semiz sığır ile yedi yeşil başak, verimli yedi yılı; yedi zayıf sığır ile yedi kuru başak ise kurak yılları ifade eder.

Sonra sâkî dedi ki:

..."Umulur ki insanlara {yani, Mısır halkına} *dönerim de umulur ki onlar* {onun tabirini: bu rüyanın tabirini} *bilirler."*

Sonra Yûsuf onlara ne yapacaklarını anlattı:

47. *Dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin. Yiyeceğiniz az bir miktarın dışında* {–ki bunların tanelerini başağından ayırabilirsiniz–}, *biçtiklerinizi başağında bırakın"* {yani, bunların tanelerini başağından ayırmayın ki kurtlanmasınlar}...

48. *..."Sonra, bunun* {yani, verimli bu yedi yılın} *ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız* {yani, depolarda koruyacağınız} *az bir miktarın dışında biriktirdiğinizi* {yani, geçmiş yıllarda bunları düşünerek sakladıklarınızı} *yeyip bitirecek"...*

49. *..."Sonra bunun* {yani, kurak bu yedi yılın} *ardından bir yıl gelecek ki insanlar* {yani, Mısırlılar} *onda* {yağmurla} *sıkıntıdan kurtulacak ve onda* {bolluktan dolayı üzümü, zeytini} *sıkacaklar."*

Bu kıtlık sonrası durumla ilgili sözler, kıralın rüyası ile ilgili değil, Yûsuf'un kendi sözleridir. Elçi dönerek kırala durumu anlattı.

50. {Anlatılanlara hayret eden} *kıral* {ki adı er-Reyyân b. el-Velîd idi} *dedi ki: "Onu* {yani, Yûsuf'u} *bana getirin. Elçi* {yani, kıralın elçisi: sâkî} *o'na gelince, (Yûsuf)* {ona} *dedi ki: "Rabbine* {yani, seyyidine/efendine} *dön de,* {bıçakla} *ellerini* {yani, parmaklarını} *kesen kadınlar* {yani, o beş kadın} *ile ilgili gerçeği ortaya çıkarmasını iste. Kuşku yok ki Rabbim onların keydlerine alîmdir"* {yani, "Bu kadının istediğini yerine getirmene engel olan nedir?" derlerken ne söylediklerini çok iyi bilendir}.

Yûsuf (a.s) bununla, zindandan çıkmadan önce suçsuzluğunun kıral tarafından açıkça anlaşılmasını istemişti. Eğer Yûsuf, kıralın isteğine uyarak temize çıkmadan önce zindandan çıkmış olsaydı, kıralın na-

zarında itham altında kalmaya devam ederdi. İşte bundan dolayı, *"Rabbine/efendine dön de, ellerini kesen kadınlar ile ilgili gerçeği ortaya çıkarmasını iste. Kuşku yok ki Rabbim onların keydlerine alîmdir"* dedi. Böylece bu kadınlar, azîzin karısının, *Andolsun ki ben ondan murad almak istedim, fakat o imtina etti* (Yûsuf, 12/32) dediğine şâhidlik edeceklerdi. Kıral bu kadınlara sordu:

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِهِ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي
لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي كَيْدَ الْخَائِن۪ينَ ﴿٥٢﴾

51. {Onlara} *dedi ki: "Yûsuf'tan murad almak istediğiniz zaman haliniz ne idi"* {yani, hangi durumda idiniz}...

Buyruk, *Ey gönderilenler! Durumunuz nedir?* (el-Hicr, 15/57; ez-Zâriyât, 51/31) âyetine benzemektedir.

Kadınlar, odadan çıkıp yanlarına geldiğinde Yûsuf'a, "Bu kadının istediğini yapmanın sana ne gibi bir zararı olabilir ki?!" demişlerdi. Ancak o kadınların bu isteklerini kabul etmemişti. İşte bu kadınlar, kırala şu cevabı verdiler:

...Dediler ki: "Hâşa! Allah için biz o'nun bir kötülüğünü bilmiyoruz" {yani, o'nun zina ettiğini söylemekten Allah'a sığınırız}. *Azîzin karısı* {yani, Zelîhâ} *da* {onların bu sözlerini işitince} *şöyle dedi: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben o'ndan murad almak istedim. Kuşkusuz o* {yani, Yûsuf} *sâdıklardandır"* {yani, söylediklerinde doğrulardandır}.

Elçi gelip, zindanda bulunan Yûsuf'a kadınların kıralın huzurunda söylediklerini haber verdi.

52. {Bunun üzerine Yûsuf dedi ki:} *"Şu* {yani, bu}, *gıyabında ona* {ailesi hususunda} *hıyânet* {ve bu konuda ona muhâlefet} *etmediğimi ve hakikaten Allah'ın hâinlerin hilesini hidâyete erdirmeye-*

ceğini {yani, zinakârların amelini ıslah etmeyeceğini –ki Allah zinakârları yardımsız bırakır ve onları zina işlemekten korumaz–} *bilmesi içindir"* {yani, seyyidinin/efendisinin bilmesi içindir}...

Meleğin –ki o Cibrîl'dir–, gördüğü burhanı getirerek Yûsuf'a, "Peki, uçkurunu çözüp onun bacakları arasına oturduğun zaman içinden geçirdiğin nerede kaldı?" demesi üzerine Yûsuf sözlerine şunu da ekledi:

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي ۚ إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي ۚ إِنَّ
رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْسِي ۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ نُصِيبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ ۖ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ
فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾

53. ...*"Bununla beraber, ben nefsimi* {yani, kalbimi} {böyle bir arzu beslemiş olmaktan yana} *tebrie etmiyorum/temize çıkarmıyorum* {çünkü ben ona bunu yapmak istemiştim}. *Kuşkusuz nefis* {yani, kalb} {bedene} *kötülüğü* {yani, ismi/günahı} *emredicidir"...*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle dedi:

...*"Rabbimin merhamet ettiği müstesnâ* {yani, koruduğu kimse hariç, nefis ona kötülüğü emretmez}. *Doğrusu Rabbim gafûrdur* {yani, böylesinin ma'siyet işlemeyi içinden geçirmesini bağışlayandır}, *rahîmdir"* {yani, onu koruyarak merhamet gösterendir}.

54. *Kıral, "Onu bana getirin, o'nu kendime has kılayım" dedi.* {Yûsuf ona getirilip de kıral} *o'nunla konuşunca* {Yûsuf'a} *şöyle dedi: "Doğrusu sen bugün ledünnümüzde mekînsin* {yani, indimizde/yanımızda sevgilisin/değerlisin}, *emînsin* {yani, sana verilen görev konusunda güvenilir bir kimsesin}.

("Mekîn" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Arşın sahibi indinde mekîndir [değerlidir]* (et-Tekvîr, 81/20) âyetidir.

55. {Sonra Yûsuf kırala} *dedi ki: "Beni arzın* {yani, Mısır'ın} *hazineleri üzerine tayin et. Doğrusu ben hafîzim* {yani, bana vereceğin bu işi iyi idare ederim}, *alîmim"* {yani, tüm insanların dillerini bilirim}.

Mukâtil dedi: Nebî (s.a) buyurdu ki: "Eğer Yûsuf, 'Ben inşâallah hafîzim, alîmim' deseydi, derhal kırallık makamına getirilirdi."

İbn 'Abbâs dedi ki: "Bunun üzerinden bir-buçuk sene geçtikten sonra Yûsuf Mısır kıralı oldu."

Mukâtil dedi: Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Ben Yûsuf'un sabrına ve keremine şaştım doğrusu, Allah ona mağfiret edecektir. Kıral haberci gönderip o'nu çağırdığında, o'nun yerinde ben olsaydım hemen kapıya koşardım."

56. *İşte böylece Yûsuf'u o arzda* {yani, Mısır arzında/topraklarında} *temkin ettik* {yani, mülk verdik}; *ondan dilediği yerde* {iner} *konaklardı. Rahmetimizi* {yani, geniş lütuf ve ihsanımızı} *dilediğimize nasib ederiz. Muhsinlerin ecrini zayi etmeyiz* {yani, ona karşılığını/mükâfaatını eksiksiz veririz. –Allah belaya ve ma'siyete karşı sabrı sebebiyle Yûsuf'u Mısır kırallığıyla mükâfaatlandırdı–}.

57. *Âhiret ecri ise daha hayırlıdır* {yani, daha büyüktür: âhirette verilecek olan mükâfaat dünyada o'na verilen mülkten daha efdaldir}, *îmân eden* {yani, tevhîdi tasdik eden} *ve* {Yûsuf'un ittika ettiği gibi şirkten} *ittika edenler için.*

58. *Yûsuf'un kardeşleri* {Ken'ân arzından} *gelip o'nun* {yani, Mısır'da bulunan Yûsuf'un} *huzuruna girdiler.* {Yûsuf} *onları tanıdığı halde, onlar o'nu* tanımadılar {yani, onlar/kardeşleri Yûsuf'u tanımadılar}.

Yûsuf onlara sordu:

— Kimsiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Biz Ya'kûb'un oğullarıyız. Biz Ken'ân ehlindeniz.

Yûsuf sordu:

— Kaç kişisiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Onbir kişiyiz.

Yûsuf sordu:

— Neden oniki kişi değilsiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Birimiz babamızın yanında kaldı.

Yûsuf sordu:

— Buna sebeb nedir?

Onlar cevab verdiler:

— Onun ana-bir kardeşini kurt yemişti. Bundan dolayı biz de o kardeşimizi babamızın yanında bıraktık. Çünkü babamız, o yanında olduğu sürece rahat ediyor, huzur buluyor.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي
أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ
وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ
فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾

59. {Yûsuf} *onları cihazlarıyla techiz edince* {yiyecek ihtiyaçlarının bulunduğu yüklerini hazırlayınca} *dedi ki: "Bana baba-bir kardeşinizi* {yani, Bünyamin'i –Bünyamin onların baba-bir kardeşleri, Yûsuf'un ise ana-baba-bir kardeşi idi–} *de getirin. Görüyorsunuz ki*

ben ölçeği {size} *tam veriyorum ve ben münzilînin hayırlısıyım”* {yani, Mısır'da misafirlerini konuklayanların efdaliyim}...

60. ...*“Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim indimde sizin için bir ölçek olmayacaktır* {yani, size yiyecek satmayacağım} *ve o vakit bana* {ve beldeme} *yaklaşmayın.”*

61. *Dediler ki: “Ondan dolayı babasının* {yani, Ya‘kûb'un} *iradesini almaya çalışacağız ve muhakkak* {şunu: babasının iradesini alma işini} *yapacağız.”*

62. {Yûsuf} *fityanına* {yani, yiyecek/zahire ölçen hizmetçilerine} *dedi ki: “Ehllerine/ailerine inkılâb ettikleri/döndükleri vakit onu tanımaları/farketmeleri için, yine* {bize} *rücû etmeleri/dönmeleri için bedellerini* {yani, getirdikleri dirhemleri} *yüklerinin içine* {kaplarına} *koyun.* {Böylece dirhemleri/paraları kendilerine geri verilmiş olduğundan, parasızlıktan dolayı yanımıza dönmeme durumları olmaz}.

Çünkü Yûsuf'un kardeşleri hayvancılıkla geçinen kimseler idi.

63. *Babalarına rücû ettiklerinde/döndüklerinde, “Ey babamız! Bizden ölçek* {yani, yiyecek/zahire-buğday} *men edildi. Onun için kardeşimizi* {yani, Bünyamin'i} *de bizimle beraber gönder ki* {bedelini ödeyerek} *ölçüp alalım* {yani, yiyecek/zahire ölçüp alalım}. *Biz mutlaka onu* {kaybolmaktan} *koruruz” dediler.*

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَٓا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخٖيهِ مِنْ قَبْلُۜ
فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًاۖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمٖينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْۜ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
مَا نَبْغٖيۜ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَاۚ وَنَمٖيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعٖيرٍۜ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسٖيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنٖي بِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْۚ
فَلَمَّٓا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكٖيلٌ ﴿٦٦﴾

64. {Babaları} *dedi ki: “Onu size güvenir miyim, meğer ki bundan önce kardeşini güvendiğim gibi ola?”...*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, *Hel tahfuzûnehu illâ kemâ hafiztum ehâhu Yûsuf min-qabli* [bundan {yani, Bünyamin'den} önce, kardeşi Yûsuf'u koruduğunuz gibi mi koruyacaksınız?] şeklindedir.

...*"Allah en hayırlı koruyucudur* {yani, Allah'ın (c.c) koruması sizden-sizin korumanızdan hayırlıdır} *ve O merhametliler merhametlisidir"* {yani, merhamet edenlerin en efdalidir/en merhametlisidir}.

65. *Metâlarını* {yani, kaplarını} *açtıklarında, bedellerini* {yani, dirhemlerini/gümüş paralarını} *kendilerine iade edilmiş buldular. Dediler ki: "Ey babamız!* {Bunun ardından} *daha ne isteriz? İşte bu bedelimiz* {yani, dirhemlerimiz}, *bize iâde edilmiş.* {Bize iâde edilen dirhemlerle} *ehlimize/ailemize yine erzak* {yani, yiyecek buğday} *getiririz, kardeşimizi* {yani, Bünyamin'i} *de* {kaybolmaktan} *koruruz. Hem* {ondan dolayı da} *bir deve yükü fazla alırız"...*

Mısırlılar buğdayı, binek sayısına göre değil, adam sayısına göre satıyorlardı. Çünkü buğday çok nadir bulunabiliyordu. İşte Yüce Allah'ın, *Hem* {ondan dolayı da} *bir deve yükü fazla alırız* buyruğu buna işaret ediyor.

...*"Şu, az bir ölçektir"* {yani, getirdiğimiz bu erzak çabucak tükenir}.

66. {Babaları (Ya'kûb)} *dedi ki: "Onu [Bünyamin'i] sizinle beraber asla göndermem, ta ki ihata edilmedikçe* {yani, helâkinizle sonuçlanacak bir tehlike ile kuşatılıp da hepiniz helâk olmadıkça} *onu* {yani, Bünyamin'i} *bana getireceğinize dâir Allah'tan sağlam bir mîsâk* {yani, bir ahd} *veresiniz. Vakta ki o'na sağlam mîsâklarını* {yani, ahidlerini} *verdiler.* {Ya'kûb} *dedi ki: "Allah söylediklerimize vekîldir"* {yani, benimle sizin aranızda şâhiddir}.

Bunun bir benzeri de, *Allah söylediklerimize vekîldir* (el-Kasas, 28/28) âyetidir.

Bünyamin de dahil, oğullarının yola çıkacağı sıra Ya'kûb (a.s) onlara nazar değmesinden korktu –çünkü oğulları çok yakışıklı idiler– ve bu sebeble de şöyle tavsiyede bulundu:

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ
وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ
مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ
لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي
أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

67. *Dedi ki: "Ey oğullarım!* {Mısır'a} *bir kapıdan* {yani, tek/aynı yoldan} *girmeyin, müteferrik kapılardan* {yani, farklı yollardan} *girin. Bununla beraber Allah'tan sizden* {yani, size gelecek Allah'ın kadâsından} *hiçbir şeyi geri çeviremem. Hüküm* {yani, kadâ}, *başka değil Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim* {yani, dayandım}. *Mütevekkiller de O'na tevekkül etsinler"* {yani, dayananlar da O'na dayansınlar}.

68. *Vakta ki babalarının kendilerine emrettiği yerden girdiler* {yani, her biri ayrı bir yoldan olmak üzere değişik yollardan Mısır'a girdiler}. *Fakat bu* {yani, Ya'kûb'un bu tavsiyesi}, *Allah'tan hiçbir şeyi onlardan geri çevirmedi, Ya'kûb'un nefsindeki bir hâceti kadâ etmesi müstesnâ...*

("Hâcet" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Sudûrlarında bir hâcet bulmazlar...* (el-Haşr, 59/9) âyetidir.

Bu, Arabların kullandıkları bir tabir olup, "Ancak Ya'kûb'un nefsinde meydana gelen bir emr/durum sebebi ile böyle olmuştu" demektir.

...Kuşkusuz o {yani, babaları}, *–kendisine öğrettiğimiz için– bir ilim sahibi idi...*

Çünkü Allah o'na, Allah'ın haklarında hüküm ve takdir ettiğinden başka çocuklarının başına hiçbir şeyin gelmeyeceğini öğretmişti.

...Fakat insanların çoğu bilmezler.

69. *Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde, kardeşini kendine aldı* {yani, kendisine kattı}. *"Hakikat şu ki, ben senin kardeşinim. O bakımdan onların yapmış olduklarına tasalanma"* {yani, seni sirkat etmelerine/çalmalarına [babanı kandırarak getirmelerine] üzülme} *dedi.*

Kardeşleri, kaplarına konan bedeli/dirhemleri getirip Yûsuf'a (a.s) iâde ettiler.

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ
أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَأَقْبَلُوا
عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ
جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ
مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا
فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ
مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾

70. *Onları cihazlarıyla techiz edince* {yiyecek ihtiyaçlarının bulunduğu yüklerini hazırlayınca}, *su kabını* {ki kıral onunla su içiyordu} *kardeşinin* {Bünyamin'in} *yükünün içine koydu. Sonra bir müezzin* {yani, münâdî –ki ismi, Berâyim b. Berberî olup Yûsuf'un hizmetinde bulunuyordu–} *şöyle ezan verdi* {yani, nidâ etti}: *"Ey kâfile/kervan* {yani, refîka/arkadaşlar}! *Gerçekten hırsızlarsınız."*

Bu sebeble dizlerinin dermanı kesildi ve kötü şeyler düşünmeye başladılar.

71. *Onlara* {yani, münâdîye} *dönerek, "Ne kaybettiniz" dediler.*

72. {Münâdî ve beraberindekiler Yûsuf'un kardeşlerine} *dediler ki: "Kıralın su kabını kaybettik"...*

O kap, askerî karargâhlardaki gibi ölçek olarak kullanılırdı.

... *"Onu getirene bir deve yükü var ve ben de ona za'îmim"* {yani, kefilim}.

73. {Bunun üzerine kardeşleri münâdiye cevab vererek} *dediler ki: "Tallâhi, andolsun ki sizin de bildiğiniz gibi biz arzda* {yani, Mısır topraklarında} {ma'siyetlerle} *fesad çıkarmak için gelmedik ve biz hırsız da değiliz* {yani, kaplarımıza koyduğunuz dirhemleri size geri getirdik. Eğer hırsız olsaydık, onları size geri getirmezdik}.

74. {Münâdî ve beraberindekiler} *dediler ki: "Eğer yalancılar iseniz, onun* {hırsızın [hırsızlığın]} *karşılığı nedir?"*

75. *Dediler ki: "Onun karşılığı, kimin yükünde* {yani, su tası kimin eşyası içinde} *bulunursa, onun karşılığı odur* {hırsızlığına ceza olmak üzere o kişinin alınmasıdır}. *Biz zâlimlere* {yani, hırsızlara} *böyle karşılık veririz."*

Allah'ın, *Fakat kim zulmünün* {yani, hırsızlığının} *ardından tevbe eder...* (el-Mâide, 5/39) buyruğu da buna benzemektedir.

Mısır'da hırsızlığın hükmü şöyleydi: Hırsız, yaptığı hırsızlığın iki katı hizmet etmek üzere köle olarak istihdam edilir, sonra da serbest bırakılırdı. Ken'ân diyarında ise hüküm şöyleydi: Hırsız, yaptığı hırsızlık kadar hizmet etmek üzere köle olarak istihdam edilir, sonra serbest bırakılırdı.

فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخ۪يهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَٓاءِ
اَخ۪يهِۜ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَۜ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ
ف۪ي د۪ينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۜ
وَفَوْقَ كُلِّ ذ۪ي عِلْمٍ عَل۪يمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُٓوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ
سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُۚ فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ ف۪ي نَفْسِه۪ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْۚ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًاۚ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَز۪يزُ اِنَّ لَهُٓ اَبًا شَيْخًا كَب۪يرًا
فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهُۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٧٨﴾

76. *Bunun üzerine* {münâdî} *kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı...*

Onların yüklerine baktı, ancak bir şey bulamadı. Münâdi, Bünyamin'in hırsızlık yapacak birisine benzemediğini düşündüğü için onun yüküne bakmaya gerek görmedi. Ancak kardeşleri, "Hayır, onun yüküne de bakmalısın. Böylesi senin de içini rahatlatır" dediler. Bunun üzerine Münâdi onun yüküne de baktı.

> ...*Sonra onu* {Yûsuf'un ana-baba-bir} *kardeşinin yükünden* {yani, eşyaları arasından} *çıkardı. İşte biz Yûsuf için böyle bir keydde bulunduk* {yani, yaptığı hırsızlık sebebiyle kardeşini kıralın dînine: sultanına göre alıkoymamasını sağladık}. *Yoksa o, kıralın dînine* {hükmüne} *göre kardeşini alıkoyacak değildi* {çünkü kıralın hükmüne göre hırsız, yaptığı hırsızlığın iki katını tazminat olarak ödemek üzere istihdam edilir, sonra bırakılırdı}; *meğer ki Allah* {Yûsuf için bunu} *dileye. Biz dilediğimizi* {fazilet bakımından} *derecelerle yükseltiriz* {bu, Yûsuf'un, kardeşini alıkoyması hâline işarettir}. *Her ilim sahibi üstünde bir alîm vardır* {yani, yüce Rabb alîmdir/her şeyi bilendir}.

"Her ilim sahibi üstünde bir alîm vardır" buyruğu, Yûsuf, kardeşlerinin en bilgili olanıydı demektir.

> 77. {Sonra Yûsuf'un kardeşleri} *dediler ki: "Eğer o* {yani, Bünyamin} *çalmış bulunuyorsa, bundan* {yani, Bünyamin'den} *önce bir kardeşi de* {yani, Yûsuf (a.s) da} *çalmıştı"...*

Şöyle ki: Yûsuf'un anne tarafından dedesi –ki ismi Lâtân idi– putlara ibâdet ederdi. Râhîl ise oğlu Yûsuf'a, "O putu al –ki altından idi– ve evden kaçır. Belki böylece putlara ibâdetten vazgeçer" demişti. Yûsuf (a.s) da denileni yaptı. İşte onların Yûsuf'un hırsızlığı ile kasd ettikleri bu idi.

> ...{Onların bu söylediklerini işiten} *Yûsuf onu içinde gizledi ve onu onlara açıklamadı.* {Kendi kendine, onlara duyurmadan} *"Siz kötü bir durumdasınız"* {yani, sizin Yûsuf'a yaptıklarınız daha kötü idi}. *Allah sizin ne isnad ettiğinizi* {yani, Yûsuf'un çaldığına dâir sözlerinizin mahiyetini} *çok iyi biliyor" dedi.*

O vakit dediler ki: "Biz Râhîl'in şu iki çocuğundan: Yûsuf ile kardeşinden neler çektik". Bünyamin de şöyle cevab verdi: "Peki, ya Râhîl'in iki oğlunun sizden çektiklerine ne dersiniz? Yûsuf'a o bildiğiniz işleri

yaptınız. Benim de hırsızlık yaptığımı iddia ettiniz." Bunun üzerine, "Peki, senin eşyan arasına o su tasını kim koydu?" demeleri üzerine, Bünyamin şöyle karşılık verdi: "Sizin eşyalarınız arasına dirhemlerinizi koyan kim ise, benim eşyam arasına da bunu koyan odur." Bünyamin'in dirhemleri söz konusu etmesi üzerine ona ağır sözler söylediler. O dirhemler sebebiyle sorgulanmak korkusuyla, "Dirhemleri ağzına alma!" dediler.

78. {Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'a} *dediler ki: "Ey azîz* {çünkü Mısır toprakları, kıralın hazinedarı iken Yûsuf'un eline geçmişti}! *Doğrusu onun* {yani, Bünyamin'in} *çok ihtiyar* {ve kaybetmiş olduğu oğlu için çok üzülen} *bir babası var. Bu nedenle, onun yerine birimizi alıkoy. Doğrusu biz seni muhsinlerden görüyoruz"* {şu isteğimizi yerine getir}.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَأْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُۙ اِنَّٓا
اِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّاۜ
قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُٓوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ ف۪ي يُوسُفَۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ
حَتّٰى يَأْذَنَ ل۪ٓي اَب۪ٓي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ ل۪يۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِم۪ينَ
﴿٨٠﴾ اِرْجِعُٓوا اِلٰٓى اَب۪يكُمْ فَقُولُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّ ابْنَكَ
سَرَقَۚ وَمَا شَهِدْنَٓا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظ۪ينَ ﴿٨١﴾

79. {Yûsuf} *dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını almaktan* {yani, hırsızlık yapmayan bir kimseyi, başkasının hırsızlığı dolayısıyla alıkoymaktan} *Allah'a sığınırız. Doğrusu o takdirde* {yani, suçlu yerine suçsuzu alıkoyduğumuz takdirde} *zâlimler oluruz."*

80. *Artık ondan* {yani, Bünyamin'den} *ümitlerini kesince, bir kenara çekilerek necvâya* {yani, kendi aralarında konuşmaya} *başladılar. Onların kebîrleri/büyükleri* {yani, azîmleri: yaşça en bü-

yükleri değil, kendilerince en bilgili olanları/bilgice en ilerileri Yehûdâ} *dedi ki: "Babanızın aleyhinizde Allah'tan* {Bünyamin'i getireceğinize dâir} *mîsâk aldığını, bundan* {yani, Bünyamin'den} *önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz?! Artık babam* {geri dönmeme} *izin verinceye yahut Allah benim için bir hüküm verinceye* {ve böylelikle bana Bünyamin'i iade edinceye} *kadar katiyen bu yerden* {yani, Mısır topraklarından} *ayrılmayacağım. O hâkimlerin hayırlısıdır"* {yani, kâdıların efdalidir}...

81. ...*"Siz babanıza dönün ve deyin ki": "Ey babamız! Gerçek şu ki, oğlun* {yani, Bünyamin} *hırsızlık etti. Biz bildiğimizden* {yani, gördüğümüzden} *başkasına şâhidlik ediyoruz* {yani, su tasının onu eşyası arasından çıkarıldığını gördük}. *Biz gaybın bekçileri değiliz"* {yani, onun hırsızlık yapacağını bilmiyorduk, eğer bilseydik beraberimizde götürmezdik}...

وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي
أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ
أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَنِي بِهِمْ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ
يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ
تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو
بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

82. ...*"İçinde bulunduğumuz karyeye* {yani, Mısır'a/Mısır halkına} *ve beraber geldiğimiz/içinde döndüğümüz kafileye/kafiledekilere sor* {yani, eğer sorarsan, sana onun hırsızlık yaptığını onlar da söylerler}. *Biz gerçekten* {söylediklerimizde} *sâdıklarız/doğru söyleyenleriz."*

Ya'kûb (a.s) onlara, "Her gidişinizde sizden bir kişi eksiliyor" dedi.

Yûsuf (a.s), Bünyamin'i alıkoymuş, Şem‘ûn ve Yehûdâ da orada kalmıştı. Ya‘kûb (a.s) çocuklarını itham etti:

83. *Dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi* {size bunu güzel göstererek} *bir işe sürükledi* {ve bundan dolayı siz bu işi yaptınız}. *Artık bana düşen,* {tahammülsüzlük etmeksizin} *bir sabr-ı cemîldir* {yani, güzel bir sabırdır}. *Umulur ki Allah onların hepsini* {yani, oğullarımın dördünü de} *bana getirir. Doğrusu O* {mahlukatına} *alîmdir, hakîmdir* {yani, haklarında dilediği hüküm veren hâkimdir}.

Allah, sabrını sınamak için Yûsuf'un durumunu Ya‘kûb'a haber vermemişti.

84. {Ya‘kûb} *onlardan* {yani, oğullarından} *tevelli etti* {yani, iraz etti/yüz çevirip nefsine döndü} *ve "Ey Yûsuf'a duyduğum esef* {yani, o'nun hüznü/üzüntüsü} *dedi ve hüznünden gözleri beyazlaştı* {yani, Yûsuf için duyduğu hüzünden ötürü gözleri görmez oldu –altı yıl bu durumda kaldı–}. *Artık o kazîm* {yani, kalbinde hüznün gidip geldiği kederli biri} *idi.*

85. {Oğulları o'nu tenkit ederek} *dediler ki: "Tallâhi, hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun, sonunda gamdan eriyenlerden* {yani, telef olanlardan} *yahut helâk olanlardan* {yani, ölenlerden} *olacaksın."*

86. {Babaları onlara} *dedi ki: "Ben bessimi* {yani, insanlarda olan onun bessini} *ve hüznümü* {yani, içimdeki hüznü} *sadece Allah'a şekvâ ederim. Ben* {Yûsuf'un rüyasının tahakkuk edeceğine dâir} *Allah'tan sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum"...*

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ
﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ
جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ
وَهَٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ
اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ
اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي
يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

87. ...*"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf ve kardeşinden* {yani, Bünyamin'den} *bir tahassüste bulunun* {yani, araştırın} *ve Allah'ın revhinden* {yani, rahmetinden} *ümit kesmeyin. Doğrusu kâfirler kavminden başkası Allah'ın revhinden* {yani, rahmetinden} *ümit kesmez."*

Ya'kûb (a.s) rüyasında ölüm meleğini görmüş ve, "Yûsuf'un rûhunu kabzettin mi? diye sormuş. O da, "Hayır" diyerek o'na müjde vermişti. Ya'kûb da sabah olur olmaz, *Ey oğullarım! Gidin Yûsuf ve kardeşinden bir tahassüste bulunun* demişti.

88. *Bunun üzerine* {kardeşleri Mısır'a giderek} *o'nun* {yani, Yûsuf'un} *huzuruna girip dediler ki: "Ey azîz! Bize ve ehlimize durr* {yani, açlıktan dolayı şiddet ve belâ} *messetti/dokundu. Pek değerli olmayan* {yani, ayarı bozuk/kalitesi düşük} *bir bedel* {yani, birtakım dirhemler} *ile de geldik.* {Onları bizden kabul et}. *Yine de bize* {ayarı bozuk/kalitesi düşük olmayan dirhemlerle gelmişiz gibi} *tam ölçek ver ve bize tasadduk et* {yani, bu senden bize bir sadaka olsun: senin bizden ayarı bozuk/kalitesi düşük dirhemler kabul etmen ve sağlam dirhemler getirmişiz gibi karşılı-

ğında bize yiyecek/zahire vermen bir iyiliktir}. *Doğrusu Allah musaddıklara karşılığını verir.”*

“Doğrusu Allah musaddıklara karşılığını verir” cümlesinde, “dînimiz üzere olman durumunda” ibaresi ızmar edilmiştir. Eğer onun Müslüman olduğunu bilmiş olsalardı şöyle diyeceklerdi: “Doğrusu Allah, verdiğin sadaka dolayısıyla sana karşılığını verir.”

89. {Onların darlık ve sıkıntılarını duyan Yûsuf onlara} *dedi ki: “Siz câhiller* {yani, günahkârlar} *iken Yûsuf'a* {yani, bana} *ve kardeşine* {yani, Bünyamin'e} *ne yaptığınızı biliyor musunuz?”*

90. *“Aaa!.. Sen... sen Yûsuf'sun [Yûsuf musun?]” dediler. “Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Andolsun ki Allah bize minnet etti* {yani, nimet ihsan etti}. *Doğrusu kim* {zinadan} *ittika eder ve* {eziyete} *sabrederse, kuşkusuz Allah muhsinlerin ecrini zayi etmez”* {yani, ihsan eden kimseye mutlaka ihsanının karşılığını tastamam verir} *dedi.*

91. *Dediler ki: “Tallâhi* {yani, vallâhi}, *andolsun ki Allah seni bize âser etti [üstün tuttu]* {yani, tercih etti}...

Buradaki “âsereke” lafzı, Tâ-Hâ sûresindeki, “len nu’sireke” (Tâ-Hâ, 20/72) ibaresine benzemektedir ki bu da, “len nehtâreke” [seni tercih etmeyiz] demektir.

Bu sözlerinden kasıtları şuydu: Allah seni Ya‘kûb indinde bize üstün kıldı, sana imkân verdi ve seni kırallık makamına yükseltti.

...*“Biz* {işimizde/sana yaptığımızda} *hatalılarız”* {ve böylelikle hatalarını ikrar ettiler}.

92. {Yûsuf} *dedi ki: “Bugün size tesrîb* {yani, kınama} *yoktur* {böylece yaptıkları çirkin işleri dolayısıyla onları ayıplamadı, hatalarını başlarına kakmadı}. *Allah size* {yaptığınızı} *mağfiret buyursun. O,* {O'nun gayrinden} *merhametliler merhametlisidir”...*

93. ...*“Bu gömleğimle gidin de onu babamın vechine koyun/bırakın.* {(gözlerinin) beyazlaşmasının ardından} *basireti gelir. Bütün ailenizi* {sizden hiç biri geride kalmamak üzere} *bana getirin.”*

94. *Kâfile* {Mısır'dan seksen fersah mesafedeki Ken‘ân'a doğru} *ayrılınca, babaları* {Ya‘kûb, oğullarının oğullarına} *dedi ki: “Doğrusu ben, Yûsuf'un rîhini buluyorum, eğer bana bunaklık* {yani, cehâlet} *isnad etmezseniz.”*

95. {Torunları o'na} *dediler ki: “Tallâhi* {yani, vallâhi} *doğrusu sen hâlâ eski dalâlindesin.”*

Allah'ın, *Kuşkusuz o takdirde biz bir dalâlde ve su‘ur* {yani, bir şekâvet/bedbahtlık ve sıkıntı} *içinde oluruz* (el-Kamer, 54/24) buyruğu da buna benzemektedir.

Ya‘kûb'un torunlarının, *Tallâhi doğrusu sen hâlâ eski dalâlindesin* sözleri de, kaybolmasının üzerinden kırk sene geçmiş olmasına rağmen, Yûsuf'a olan sevginden ve o'nu devamlı hatırlamandan ötürü sen bir bedbahtlık/sıkıntı içindesin manasındadır.

فَلَمَّآ أَنْ جَآءَ الْبَشِيرُ أَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ
أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَآ أَبَانَا
اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَاطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ
لَكُمْ رَبِّىٓ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ
اٰوٰىٓ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ ﴿٩٩﴾

96. *Müjdeci gelip de onu* {yani, gömleği} *o'nun* {yani, Ya‘kûb'un} *vechine koyunca/bırakınca,* {(gözlerinin) beyazlaşmasının ardından} *basireti hemen iade oldu* {yani, rücû etti/döndü/geri geldi}...

Yûsuf'un kanlı gömleğini getiren kişi, bu sefer Ya‘kûb'a müjdeci olarak geldi ve gömleği Ya‘kûb'un yüzüne koydu/bıraktı.

...{Ya‘kûb} *dedi ki:* “{Ey oğullarım!} *Ben size, sizin bilmeyeceğiniz şeyleri Allah'tan muhakkak biliyorum dememiş miydim?”*

Çünkü Ya‘kûb onlara, *Ben bessimi ve hüznümü sadece Allah'a şekvâ ederim. Ben* {Yûsuf'un rüyasının tahakkuk edeceğine dâir} *Allah'tan sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum* (Yûsuf, 12/86) demişti.

97. *"Ey babamız! Zenblerimiz/günahlarımız için istiğfar et. Doğrusu biz* {Yûsuf hakkında} *hatalılarız" dediler.*

98. {Babaları} *dedi ki: "*{Kuşkusuz ben} *sizin için Rabbime* {gecenin seherinde} *istiğfar edeceğim. Muhakkak ki O,* {zenblere/günahlara} *gafûr,* {mü'minlere} *rahîm O'dur."*

99. *Vakta ki* {Ya'kûb ve ehli Mısır topraklarında} *Yûsuf'un huzuruna girdiler, babasını ve annesini bağrına bastı, kendine aldı ve* {onlara} *dedi ki: "Mısır'a girin, Allah'ın dilemesiyle* {korkudan yana} *emîn olarak."*

Onlardan, erkek ve dişi yetmişiki kişi Mısır'a girmişti.

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَٰذَا
تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي
إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِن بَعْدِ أَن
نَّزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ
وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
أَنتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي
بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ
وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ
﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

100. {Yûsuf} *babasını ve annesini arşın* {yani, serîrin/tahtın} *üzerine ref' etti* {onlardan birini sağına, diğerini soluna yerleştirdi}...

Yûsuf'un öz annesi Râhîl, daha önceden vefat etmişti. O sırada Ya'kûb (a.s), Yûsuf'un teyzesiyle evliydi. Dolayısıyla tahta oturttuğu, öz annesi değil üvey annesidir.

> ...*Hepsi* {yani, babası, üvey annesi/teyzesi ve kardeşleri}, {anne ve babasını serîre/tahta çıkartmadan önce} *o'nun için secde ettiler"...*

Görüldüğü gibi buyrukta takdim vardır.

Ebû Sâlih dedi ki: "Bu ibâdet secdesi değil, bir tahiyye [selâmlama] secdesidir."

> ...{Yûsuf} *dedi ki: "Ey babacığım! Bu* {yani, sücûd} *bundan önce rüyamın te'vilidir* {yani, tahakkukudur/gerçekleşmesidir}. *Rabbim onu hakk* {yani, doğru} *kıldı* {Yûsuf'un rüyası ile onun tasdik edilmesi arasında kırk yıl bulunmaktadır} *ve beni zindandan çıkardığı vakit bana iyilikte bulundu ve sizi bedv'den [çölden] getirdi* {–çünkü onlar çadırlarda yaşıyor ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı–}; *şeytânın benimle kardeşlerimin arasını nezğ* {yani, ezâğ} *etmesinin ardından. Kuşkusuz Rabbim meşiyetinde latîftir* {çünkü o'nu kuyudan ve zindandan, çıkartmış, ayrılıktan sonra kendisiyle yakınlarını bir araya getirmiş, kalbinde kardeşlerine karşı şeytânın etkisiyle beslediği yanlış ve bozuk kanaatleri Cenâb-ı Allah lütfuyla söküp çıkarmıştı}. *Doğrusu O, alîm, hakîm O'dur."*

Ya'kûb, Yûsuf'tan iki sene önce öldü. Tek batında ve aynı anda doğan Ya'kûb b. İshâk ile el-'Îs b. İshâk aynı kabire defnedildi. Allah ayrılıktan sonra Yûsuf'u akrabalarıyla bir araya getirdi, böylece gözleri aydın oldu. Mülk ve türlü nimetler içinde yüzdüğü bir sırada Allah'a ve O'nun âyetlerine iştiyak duyduğundan ölümü temenni etti.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ebû Sâlih'i şöyle derken dinledim: Mukâtil ed-Dahhak'tan, o İbn 'Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: "Yûsuf (a.s) dışında hiçbir nebî ölümü temenni etmemiştir."

> 101. *(Yûsuf)* {dedi ki}: *"Rabbim! Bana* {Mısır halkı üzerine seksen sene} (kırallık etmeyi nasib etmek sûretiyle)} *mülkten verdin ve bana ehâdisin te'vilinden* {yani, rüya tabirini} *öğrettin"...*

Âyetteki "min-te'vîli" [te'vilinden] ibaresindeki "min" [den] edatı, sıladır [fazladan gelmiş bir ulamadır].

> ...*"Semâvât u arzın fâtırı* {yani, göklerin ve yerin hâlıkı/yaratıcısı}! *Dünyada da, âhirete de benim velîm Sensin* {yani, Sen ol}.

Beni müslim {yani, Senin tevhîdin muhlis/ihlâslı} *olarak vefat ettir ve beni sâlihlere* {yani, babam Ya'kûb'a, dedelerim İshâk ile İbrâhîm'e} *ilhak et."*

102. *Şu* {haber}, *gayb nebelerindendir* {yani, ehâdistendir}, *onu sana vahy ediyoruz* {yani, ey Muhammed, Yûsuf'un, Ya'kûb'un ve oğullarının durumu ile ilgili bu bilgiler –Biz bunları sana vahiyle bildirene kadar– senin için gayb idi, sen bunları bilmiyordun ve bunlara tanık değildin. Bunları sana Biz vahy ettik}. *Yoksa onlar* {yani, Yûsuf'un kardeşleri}, *işlerine karar verip* {Yûsuf'a karşı} *mekr ettikleri vakit sen onlarla beraber [ledeyhim]* {yani, Yûsuf'un kardeşlerinin indinde/yanında} *değildin.*

103. *Sen ne kadar hırs göstersen de insanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu mü'minler* {yani, musaddıklar} *değildir.*

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾
وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ
عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ اَفَاَمِنُوا اَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ
اَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِهِ
سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ
اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

104. *Halbuki sen ona* {yani, îmân davetine} *karşılık onlardan bir ecir/ücret de istemiyorsun. O* {yani, Kur'ân} *âlemler için zikirden/hatırlatmadan başka birşey değildir.*

105. *Semâda* {güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, rüzgârlar ve yağmur gibi} *ve arzda* {dağlar, denizler, ağaçlar, bitkiler, ardı arkasına gelen seneler gibi} *nice âyetler vardır ki üzerlerine uğrarlar da* {yani, onları görüp durdukları halde} *onlardan iraz ederler/yüz çevirirler.* {Peki bunlar gözleriyle gördükleri Allah'ın bu sanatla-

rı üzerinde tefekkür edip de O'nun vahdâniyetine niçin îmân etmezler?}.

106. *Onların* {yani, Mekke ehlinin} *çoğu,* {îmânlarında} *şirk koşmaksızın Allah'a îmân etmezler.*

Onlara, “Kendilerini ve her bir şeyi kim yarattı?” diye sorulacak olsa, “Allah” derler. Ama putlara da ibâdet ederler. Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

107. *Öyleyse onlar, Allah'ın azabından* {dünyada} *bir ğâşiyenin [örtüp saracak]* {yani, onları saracak bir cezanın} *kendilerine gelmesinden yahut şuurunda değillerken sâ'atin ansızın* {yani, geleceğinin farkında olmadan birdenbire} *kendilerine gelmesinden emin/güvende midirler?!*

Bu büyük bir tehdittir.

108. *De ki: “İşte bu* {yani, İslâm milleti/dîni}, *benim sebîlimdir/yolumdur* {yani, sünnetimdir [izlediğim yoldur]}. *Ben Allah'a* {yani, Allah'ı tanımaya/bilmeye: tevhîde} *çağırıyorum; bir basiret* {yani, bir beyan} *üzere; ben ve* {dînim üzere} *bana ittiba edenler.” Ve sübhânallâh* {Rabb, kendi zatını onların şirkinden tenzih etmektedir}. *“Ve ben müşriklerden değilim.”*

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ
إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰٓ ۗ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟
فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ
وَلَدَارُ ٱلْءَاخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (١٠٩) حَتَّىٰٓ
إِذَا ٱسْتَيْـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا۟ جَآءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَن نَّشَآءُ ۖ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ
(١١٠) لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ۗ مَا كَانَ
حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (١١١)

109. *Senden önce gönderdiklerimiz de, başka değil kurâ ehlinden kendilerine vahy ettiğimiz rical idi...*

Çünkü kasaba ve kentlerde yaşayanlar, çölde çadırlarda yaşayanlardan daha akıllı ve bilgilidir. Zira Mekke kâfirleri, "Allah niçin melek bir rasûl göndermedi" demişlerdi.

...*O halde arzda gezip de bakmadılar mı: kendilerinden* {yani, Mekke halkından} *öncekilerin âkıbetleri nasıl olmuş?* {Onların: Hûd ve Semûd kavmi ile geçmiş diğer ümmetlerin dünyadaki âkıbetleri helâktir}. *Âhiret yurdu* {şirkten} *ittika edenler için* {dünyadan} *daha hayırlıdır* {yani, daha efdaldir}. *Öyleyse* {âhiretin dünyadan daha efdal olduğu hususunda} *akl etmeyecek misiniz?*

110. *Nihâyet o rasûller* {kavimlerinin îmân etmelerinden} *ümitlerini kestikleri ve onların* {yani, –kendilerini dünyada azab ile tehdit eden; azabın onlara ineceğini söyleyen– rasûllerinin} *yalan söylediklerini sandıkları bir sırada* {yani, onlar rasûllerin kendilerini tehdit ettikleri dünya azabının kendilerine ineceğine dâir tehditlerini yalanladıklarında} *onlara* {yani, rasûllere} *yardımımız geldi de dilediğimiz necata/kurtuluşa erdirildi* {yani, Rasûlleri ile birlikte mü'minlerden dilediğimiz azabtan kurtarıldı. –İşte bu O'nun meşiyetidir–}. *Ama mücrimler kavminden be'simiz geri çevrilmez* {yani, azabımızı geri çevirmeye hiçbir kimsenin gücü yetmez}.

111. *Andolsun ki onların kıssalarında* {yani, haberlerinde: rasûllerin ilahî yardıma mazhar olduklarına ve Allah'ın kitabında haber verdiği şekilde kavimlerinin helâk edildiğine dâir haberlerde}, *ûli'l-elbâb* {yani, lübb ve akl ehli} *için bir ibret vardır...*

Nitekim Şu'arâ, el-Kamer, Hûd ve A'râf sûresindeki kıssalarda da bu kavimlerin helâke uğradıkları dile getirilmektedir.

...{Bu Kur'ân}, *uydurulan bir hadîs* {yani, Mekkeli kâfirlerin dedikleri gibi, Kur'ân Muhammed'in kendiliğinden uydurduğu bir söz} *değildir. Fakat önündekilerin* {yani, önceki kitabların} *tasdiki* {yani, Muhammed'e (s.a) indirilen Kur'ân, kendinden önceki bütün kitabların Allah'tan geldiğini tasdik etmektedir} *ve*

her şeyin tafsili {yani, beyanı} *ve* {o} {dalâletten kurtaran} *hudâ ve* {azabtan kurtaran} *rahmettir; îmân eden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan olduğunu tasdik eden} *bir kavim için.*

13. RA'D SÛRESİ

Mekkî olan –Medenî olduğu da söylenen– Ra'd sûresi, Kûfiyyûna göre 43 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا
ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ مُسَمًّى
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي
مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ ف۪يهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ
ف۪يهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm-Râ. Bunlar Kitabın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır...*

Çünkü Mekke kâfirleri, "Muhammed Kur'ân'ı kendiliğinden uyduruyor" demişlerdi.

...Fakat insanların {yani, kâfirlerin} *çoğu,* {Kur'ân'a: onun Allah'tan geldiğine} *îmân etmezler.*

2. *Allah odur ki, semâvâtı direksiz yükseltti, onu(n direksiz olduğunu) görüyorsunuz...*

Buyrukta takdim vardır.

...Sonra {o ikisini: gökleri ve yeri halk etmeden/yaratmadan önce} *arş üzerine istivâ etti; güneşi ve ayı teshîr etti; her biri müsemmâ bir ecel için* {yani, Kıyâmet Günü'ne kadar} *akıp gidiyor. Emri tedbir* {yani, kadâyı kadâ}, *âyetleri tafsil ediyor* {yani, bu âyette zikrettiği sanatını beyan ediyor} *ki Rabbinize kavuşacağı-*

nıza yakîn edinesiniz {yani, dünyada O'nun sanatından ibret alıp ölümden sonra dirilişe kesin olarak îmân edesiniz}.

3. *Ve O ki, arzı meddetti* {yani, yeryüzünü, Ka'be'nin altından itibaren bast etti [yayıp döşedi]}...

Ka'be'den 2000 yıl sonra yeri, boyunu ve enini 500'er yıllık bir mesafe olarak yayıp döşedi.

...ve onda revâsi {yani, onun üzerinde, üzerindekilerle birlikte yok olmasın diye arzı kendileriyle tesbit ettiği dağlar} *ve nehirler yaptı ve onda her türlü semerâttan* {her türden} *iki eş yaptı. Geceyi* {yani, gecenin karanlığını} *gündüze* {yani, gündüzün aydınlığına} *bürüyor. Muhakkak ki şunlarda âyetler* {yani, burada zikredilen O'nun sanatlarında ibretler} *vardır; tefekkür eden* {yani, Allah'ın bu sanatları hakkında tefekkür edip O'nu tevhîd eden} *bir kavim için.*

وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ
بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
﴿٤﴾ وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ
فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

4. *Ve o arzda mütecâvir* {yani, birbirine yakın} *kıtalar* {yani, çorak ve verimli araziler}, *üzümlerden [asmalardan] bahçeler, ekinler ve çatallı ve çatalsız hurmalıklar* {yani, yerdeki gövdesi bir, fakat baş tarafındaki dalları farklı olan hurma ağaçları ve kökü/gövdesi ve dalları bir olan hurma ağaçları} *vardır ki* {bunların hepsi} *aynı su ile sulanır; ama yemişlerinde onların bazısını bazısına tafdil ediyoruz* {yani, taşıdıkları/yüklendikleri (meyve) bakımından bazısı bazısından büyüktür/daha çoktur}. *Kuşkusuz şunlarda âyetler* {yani, O'nun sanatından zikredilenlerde ibretler} *vardır; akleden* {ve Rabb'lerini tevhîd eden} *bir kavim için.*

5. {Ey Muhammed! Sana vahyettiğimiz bu Kur'ân'dan ötürü} *eğer taaccüb ediyorsan,...*

(*'Aceb* kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Evet, sen taaccüb ediyorsun, onlar ise eğleniyorlar* (es-Sâffât, 37/12) âyetidir.

...onların {yani, Mekke kâfirlerinin} *şu sözlerine taaccüb et* {yani, asıl taaccüb edilecek/hayretle karşılanacak olan onların ölümden sonra dirilişi inkâr eden şu sözleridir}: *"Bir toprak olduğumuz vakit, gerçekten biz yeni bir halk/yaratılış içinde mi olacağız?!"...*

Bu sözleriyle ölümden sonra dirilişi yalanlıyorlardı. Sonra Allah niteliklerini zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...İşte onlar, Rabb'lerine küfredenlerdir. İşte onlar, boyunlarında demir halkalar olanlardır. İşte onlar, ateşin arkadaşlarıdır. Onlar onda hâlidlerdir {yani, ölmeyeceklerdir}.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ
رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا
أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

6. *Ve senden, haseneden* {yani, afiyetten} *önce seyyieyi* {yani, azabı} *isti'câl ediyorlar* {yani, en-Nadr b. Hâris acele istiyor}...

Zira en-Nadr b. el-Hâris, *Allahım! Eğer bu* {(yani, Kur'ân)}, *Senin indinden hakk o ise, üzerimize semâdan taş yağdır veya bize elîm bir azab ver"* (el-Enfâl, 8/32) demişti.

Bunun bir benzeri de, –Sâlih'in kavmine hitâben söylediği– *Niçin seyyieyi* {yani, azabı} *haseneden* {yani, afiyetten} *önce isti'câl ediyorsunuz* (en-Neml, 27/46) buyruğudur.

...Halbuki onlardan {yani, Mekkelilerden} *önce meseller geçti* {yani, kâfir ümmetlere verilen cezalar geçti. Bu durumda bunlara da öncekilere inen azabın bir benzeri inecek}. *Doğrusu senin Rabbin, zulümlerine* {yani, Allah'a şirk koşmalarına} *rağmen in-*

sanlar {yani, kâfirler} *için,* {azablarını belli bir vakte ertelemek sûretiyle} *mağfiret sahibidir* {ama, o vakit geldiğinde onlara ateş ile azab edeceğiz} *ve kuşkusuz senin Rabbin, şedîdü'l-'ıkâbdır* {yani, vakti gelip de cezalandırdığında cezası şiddetlidir}.

Benzeri bir buyruk da Fussilet sûresinde bulunmaktadır.[1]

7. *O küfredenler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenler} *diyorlar ki: "Ona {yani, Muhammed'e} Rabbinden bir âyet indirilmeli değil miydi?!*

Allah buna şu cevabı veriyor:

...{Ey Muhammed!} *Sen sadece bir münzirsin* {yani, sen bu ümmet için sadece bir uyarıcısın –dolayısıyla, bir mucize indirilmesi senin elinde değildir–} *ve her kavim için bir hâdi [kılavuz/rehber] vardır* {yani, geçmiş her kavim için, içlerinde senin gibi Allah'ın dînine davet eden bir davetçi: enbiyâ gelip geçmiştir}.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَبٖيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ
وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ
مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَٓا
اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ
مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

8. *Allah her dişinin,* {erkek ve dişiden} *ne yükleneceğini...*

Nitekim Lokmân sûresinde, *Ve rahimlerde olanı* {yani, gebe kalınan yavrunun hilkatinin tam mı eksik mi, erkek mi dişi mi olduğunu} *bilir* (Lokmân, 31/34) buyurmaktadır.

---

1 Fussilet, 41/40, 50, 53-54. âyetlere işâret etmektedir.

...ve rahimlerin neyi eksilteceğini...

Allah'ın, *Su çekildi [eksildi]* (Hûd, 11/44) buyruğuna benzemektedir ki "suyun eksildiğini" anlatmaktadır. Burada da buyruk, rahimlerin neyi dokuz aydan daha eksik taşıyacaklarını belirtmektedir.

...neyi arttıracağını bilir. O'nun indinde her şey {yani, gebe kalınan yavrunun annesinin karnında tam veya fazla kalması ve benzeri haller} *bir miktar iledir* {yani, yavrunun annesinin karnından çıkışını takdir etmiştir. Dışarı çıkana kadar annesinin karnında kalmasını sağlamıştır. İşte o bütün bunları bilir}.

9. *Gaybı* {yani, çocuğun annesinin karnındaki gayb halini ve her şeyin gaybını} *ve şehâdeti* {yani, çocuğun ve başkalarının görünür âlemdeki durumlarını} *bilen kebîr-müte'âldir* {yani, Kendisinden daha azametlisi bulunmayan bir azîmdir, bütün mahlukatı üstünde pek yücedir}.

Allah demek istiyor ki: Bütün bunları bildiğime göre, Ben, el-kebîr ve el-müte'âl olanım.

10. *Sizden sözü gizleyen ile onu açıklayan, gece gizlenen ile gündüz beliren* {yani, gece karanlıkta gizlice ma'siyet işleyen ile gündüz açıktan ma'siyet işleyen} *kimse* {Allah indinde} *birdir* {yani, bunları bilmek Allah'ın ilmi açısından aynıdır}.

Sonra Allah gece gizlenen veya gündüz etrafta dolaşan kimseye şunları söylemektedir: Ben onun amelini bilirim, fakat bu kadar da değil:

11. *Önünden ve arkasından onu* {meleklerden} *takib edenler vardır; onu Allah'ın emrinden muhafaza ederler* {yani, bunlar insanlardan ve cinlerden Allah'ın emriyle takdir olunan dışında ona isâbet etmesi hükme bağlanmamış şeylere karşı onu korurlar. Allah onun halini değiştirmeyi diledimi, bu koruyucuların ona hiçbir faydası olmaz}. *Gerçek şu ki, Allah* {nimetten} *bir kavime verdiğini, onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *nefislerindekini tağyir etmedikçe tağyir etmez...*

Bunun bir benzeri de, *Bunun sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı tağyir etmedikçe/değiştirmedikçe Allah onlara in'am/ihsan ettiği bir nimeti tağyir etmez/değiştirmez ve kuşkusuz ki Allah semîdir, alîmdir* (el-Enfâl, 8/53) ayetidir. Burada sözü edilen nimet şudur: O içlerin-

de kendilerinden bir rasûl gönderdiği, açken onları doyurduğu, korkuya karşı onlara emniyet verdiği halde onlar bu nimeti değiştirme yoluna gidince, Allah da onların halini değiştirdi. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

> *...Allah bir kavme kötülük* {yani, azab} *irade ettiği vakit, artık onun geri çevrilmesine imkân yoktur. Onlar için O'nun dûnundan bir vâli* {yani, onlardan azabı geri çevirecek bir velî [dost-yardımcı]} *yoktur.*

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ
وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا
مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾
لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ
كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ
إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

> 12. *O ki size* {yolcu için yıldırımlardan} *korku ve* {ikamet halinde bulunan ziraatçılar için yağmura dâir} *ümit ile şimşek gösterir,* {sudan} *yüklü bulutları inşa eder* {yani, halkeder/yaratır}.

Allah'ın, *Akıp giden o münşeât [inşa olunan gemiler]* {yani, halkedilen/yaratılan} *O'nundur* (er-Rahmân, 55/24) buyruğu da buna benzemektedir.

> 13. *Ra'd O'nu hamd ile tesbih eder* {yani, Ra'd, O'nun emriyle zikreder, O'na hamd eder, –meleklerden bir melek olup bulutlarla görevli bulunan Ra'd adındaki meleğin sesi bir tesbihtir. O bulutları sürükler ve onları birbirlerine kaynaştırır ve tesbihiyle bu bulutları Allah'ın yağmur yağdırmalarını takdir ettiği yere sürükler–} *ve melekler de* {onun bulutları sürüklemesiyle} *O'nun* {yani, Allah'ın} *korkusundan* {tesbih ederler}...

Allah, Ra'd da meleklerden olduğu halde, diğer meleklerle Ra'd ara-

sında bir fark gözetmektedir. Nitekim Bakara sûresinde[2] de, ikisi de meleklerden olmasına rağmen Cibrîl ile Mikâîl arasında ve meyvelerden hurma ile nar arasında bir fark gözetmiştir.

> *...Yıldırımları gönderir de onu dilediğine* {yani, Erbed b. Kays'a} *isabet ettirir. Onlar ise Allah hakkında mücâdele edip* {yani, hasımlaşıp} *duruyorlar. O'nun mihâli* {yani, Rabbin yakalaması} *şiddetlidir* {yani, O yakaladımı şiddetli bir şekilde yakalar}

Bu buyruk, Nebî'yi öldürmek isteyen Âmir ile el-Erbed b. Kays hakkında inmiştir. Âmiroğulları'ndan Âmir b. et-Tufeyl, Rasûlullah'ın huzuruna girerek dedi ki:

— İnsanların yerleştiği şehirler-kasabalar senin, çadırlarda yaşayan göçebeler benim olmak üzere İslâm'a girmeyi kabul ediyorum.

Nebî (s.a) ise ona şu cevabı verdi:

— Sen ancak Müslümanlardan bir kişisin. Onların lehine ne varsa, senin lehine de o vardır; onların aleyhine ne varsa, senin aleyhine de o vardır.

Bu sefer şöyle dedi:

— O halde çadırlarda yaşayan göçebeler senin, şehirlerdekiler-kasabadakiler benim olsun.

Nebî (s.a) ona yine benzeri bir söz söyledi. Bu üzerine Âmir şu teklifte bulundu:

— O halde senden sonra her ikisi de benim olsun.

Nebî (s.a) ona ilkin söylediğini tekrar etti:

— Diğer Müslümanların lehine olanlar senin de lehine, onların aleyhine olanlar senin de aleyhinedir.

Âmir, öfkelendi ve dedi ki:

— Burayı sana karşı atlı ve piyade askerlerle dolduracağım. Kızıl renkli bin atın üzerinde bin kılıçlı bulunacak.

Sonra da öfkeli bir şekilde çıkıp gitti. Amcasının oğlu Âmiroğulları'ndan Erbed b. Kays ile karşılaştı ve onu dedi ki:

---

2 el-Bakara, 2/98 âyetine işâret etmektedir.

— Gel seninle Muhammed'in huzuruna girelim. Sen onu lafa tut, ben de öldüreyim.

Erbed de şöyle karşılık verdi:

— Sen onu lafa tut, onu ben öldüreyim.

Sonra Nebî'nin (s.a) huzuruna girdiler. Âmir, bir yandan Nebî'yi (s.a) lafa tutuyor, bir yandan da Erbed'in ne zaman o'nu öldüreceğini gözetliyordu. Uzun bir süre oturduktan sonra Âmir ve Erbed çıkıp gittiler. Âmir, Erbed'e sordu:

— Onu öldürmene engel olan ne oldu?

Erbed şu cevabı verdi:

— Ben o'nu öldürmek istediğim her seferinde benimle o'nun arasına senin girdiğini görüyordum.

Cibrîl, Nebî'ye (s.a) gelerek onların maksatlarını haber verdi. Bunun üzerine Nebî (s.a) onlara şu beddu'ayı yaptı:

— Allahım! Âmir ve Erbed'in şerrine karşı beni Sen koru ve Âmiroğulları'na hidâyet ver.

Nihâyet Erbed'in üzerine yıldırım düştü ve öldü. İşte Allah'ın, *Yıldırımları gönderir de onu dilediğine isabet ettirir. Onlar ise Allah hakkında mücâdele edip duruyorlar* buyruğu buna işaret ediyor. Çünkü Âmir, Nebî'ye (s.a), "Bana Rabbin hakkında haber ver: O altından mı yoksa gümüşten mi, bakırdan mı yoksa demirden mi? Bunların hiç birinden değilse nedendir?" diye sormuştu. İşte onun tartışması bu idi. Allah da, *De ki: "O Allah ehaddir, Allah sameddir; doğurmadı ve doğmadı, O'nun için bir küfüv de olmadı"* {yani, Allah ne bakırdandır, ne başka bir şeydendir} (İhlâs, 112/1-4) buyruklarını indirdi. Allah Selûloğulları'na mensub bir kadının evinde iken Âmir'e taun musibetini musallat etti. Bunun üzerine Âmir, "Günahsız olarak bir devenin guddesine benzer bir gudde ile ve Selûloğulları'na mensub birinin evinde bir ölüyle gidiyorum. Ey ölüm meleği! Karşıma çık da seni öldüreyim" dedi. İşte Allah'ın, O'nun mihâli şiddetlidir buyruğu buna işaret ediyor. Buyruk, Âmir b. et-Tufeyl ile Erbed b. Kays hakkında inmiştir.

14. *Hakk davet* {yani, ihlâs kelimesi} *O'nun içindir. O'nun dûnundan [O'nu bırakıp] du'a ettikleri* {yani, Allah'tan başka ibâ-

det ettikleri ilahlar: putlar} *ise, onlara hiçbir şeyle icabet edemezler. Onların durumu, başka değil ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimseye benzer* {yani, ilahlar kendilerine ibâdet edenlerin du‘alarına icabet edemez, onlara hiçbir fayda sağlayamazlar. Tıpkı bir kuyunun başında durarak elini suya doğru uzatıp suyun ağzına gelmesini bekleyen susamış kimseye suyun herhangi bir faydasının olmadığı gibi} *ki, o ona* {yani, susuzluktan ölünceye kadar su ona} *ulaşacak değildir* {işte putlar da, aynı şekilde du‘alara icabet edemezler}...

Sonra, –putları kasdederek– "Onlara du‘a edin!" demiş gibi, bunun sonucunu belirterek buyuruyor ki:

...*İşte kâfirlerin du‘ası* {yani, putlara ibâdeti}, *başka değil bir dalâl* {yani, hüsran ve bâtıl} *içindedir.*

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ۝١٥ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي
الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِه۪ فَتَشَابَهَ
الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝١٦

15. *Semâdakiler* {yani, melekler} *ve arzdakiler* {yani, mü'minler} *isteyerek ve onların* {yani, kâfirlerin} *gölgeleri de istemeyerek sabah* {yani, güneş doğduğunda} *akşam* {yani, güneş zevale erdiğinde –kâfirlerin gölgeleri istemese bile–} *Allah'a secde ederler.*

16. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Semâvât u arzın Rabbi kimdir?" "Allah'tır" de!...*

Übey b. Ka‘b ile İbn Mes‘ûd (r.a) kıraatinde, "Allah'tır derler" şeklindedir.

...*De ki: "Öyleyse O'nun* {yani, Allah'ın} *dûnundan kendilerine bir fayda ve bir zarara mâlik olmayan birtakım velîler mi* {yani,

kendilerine ibâdet ettiğiniz putlar mı} *mı edindiniz?" De ki:* "{Hidâyete karşı} *kör ile* {hidâyeti} *gören* {yani, kâfir ile mü'min} *bir olur mu veya zulumât* {yani, şirk} *ile nûr* {yani, îmân} bir olur mu? {Karanlıkta bulunan kimse, asla aydınlıkta olan gibi değildir}. *Yoksa Allah'a, O'nun* {yani, Allah'ın} *yarattığı gibi yaratan ortaklar* {yani, başka ilahlar} *buldular da* {yani, böyle nitelediler de} *yaratma kendilerine müteşâbih mi göründü"* {yani, onlar uydurma ilahların/putların yarattıkları ile Allah'ın yarattıklarını birbirinden ayırt edemeyecek hale mi düştüler? Oysa onlar bir şey yaratamazlar. Peki, hiçbir şey yaratamayanlara, hiçbir şeye sahib olamayan ve Allah'ın yaptığı gibi hiçbir şey yapamayanlara nasıl ibâdet ederler}? {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "Her şeyi yaratan Allah'tır. O* {ortağı olmayan} *birdir, kahhardır* {ilahlar ise kahredilmiş, zelîl edilmiş varlıklardır}.

Sonra Allah, küfür ve îmân ile hakk ve bâtıl için bir mesel darbederek buyuruyor ki:

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا
رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً
وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ
لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ
لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

17. *Semâdan bir su indirdi de vâdiler kendi miktarınca sel oldu...*

Bu, Allah'ın mü'minlere öğrettiği, kâfirlerin ise terk ettiği Kur'ân'ın meselidir. Büyük ve küçük vâdilerde genişlikleri oranında su akar: birinde çok, diğerinde az.

...Sel de yüze çıkan bir köpük yüklendi. {Altın ve gümüşten} *bir*

ziynet veya {bakırdan, demirden, kurşundan ve benzeri madenlerden} *bir metâ yapmak için ateşte erittikleri şeylerden de onun gibi bir köpük çıkar* {yani, bu selin üzerindeki köpükten herhangi bir fayda elde edilemez. Tıpkı ateşte eritildiğinde ham altın, gümüş ve diğer madenlerden çıkan köpük gibi. Oysa ham altından, gümüşten ve diğer madenlerden çıkan köpükten sonra bunlardan istifade edilir}...

Su, Kur'ân'a misaldir, ki o da hakkın kendisidir. Vâdiler, kalblere misal, sel ise hevâlara misaldir. Su, süs eşyası ve diğer faydalı eşyalar; Kur'ân'da bulunan hakka, suyun üzerindeki ve ateşte eritilen madenlerden çıkıp da kendilerinden faydalanılmayan işe yaramaz şeyler de bâtıla misaldir. Nasıl ki insanlar dünyada, sudan ve gereksiz maddelerden arındırılan madenlerden istifade ederlerse, hakk üzerinde bulunanlar da âhirete hakktan istifade edeceklerdir. Köpükten ve gereksiz maddelerden arındırılmayan madenlerden dünyada yararlanılmadığı gibi, bâtıl peşinden gidenler de âhirete bâtıldan yararlanamayacaklardır.

...İşte Allah hakk ile bâtılı böyle darbeder. Köpük atılır gider {yani, selin faydası olmadığı gibi, onun da insanlara faydası olmaz}. *İnsanlara faydası olan ise arzda kalır* {yani, o sudan su ihtiyaçlarını karşılar, ekinlerini sular, ondan yararlanırlar}. *Allah emsalleri* {yani, benzer misalleri} *işte böyle darbeder.*

Allah, buradaki üç meseli bir tek meselde bir araya getirmektedir:

18. *Rabb'lerine icabet edenlere* {âhirete} *el-hüsnâ* {yani, cennet} *vardır.* {Îmân ile} *O'na icabet etmeyenlere* {yani, kâfirlere} *gelince, yeryüzündekilerin tümü ve onunla beraber bir o kadarı daha kendilerinin olsa* {ve kendilerini azabtan kurtarmak için onu fidye olarak verme imkânı bulsalardı}, *onu fidye olarak verirlerdi. İşte hesabın kötüsü* {yani, günahlarından hiçbir şeyin affedilmeyeceği o çetin hesab} *onlar içindir. Onların me'vâları* {yani, masîrleri [sonunda varacakları yer]} *cehennemdir ve o ne kötü mihâddır/yataktır* {yani, kendileri için ne kötü bir yatak hazırlamış oldular}.

Allah, bir başka mesel darbederek buyurmaktadır ki:

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمٰى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا
الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾
وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰئِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾

> 19. *Sadece Rabbinden sana indirilenin* {yani, Kur'ân'ın} *hakk olduğunu bilen kimse* {–bu kısım, 'Ammâr ibn Yâsir hakkında inmiştir– Kur'ân'dan yana} *kör olan* {ve Kur'ân'dan indirilene îmân etmeyen} *kimse gibi olur mu* {–bu kısım ise Benî Mahzum'dan Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre hakkında inmiştir– yani, bu iki kişi eşit olamazlar}. {Bu durum hakkında} *sadece ûlü'l-elbâb* {yani, lübb ve akıl ehli –'Ammâr ibn Yâsir–} *tezekkür ederler.*

Bunun bir benzeri de, *Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?* (ez-Zümer, 39/9) âyetidir. Âyet, 'Ammâr b. Yâsir ile Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre hakkında inmiştir.

Sonra Allah, lübb ehlinin niteliklerini şöyle dile getirmektedir:

> 20. *Onlar ki Allah'ın* {tevhîde dâir} *ahdini ifâ ederler/yerine getirirler.* {Allah'ın Âdem (a.s) döneminde kendilerinden almış olduğu} *mîsâkı* {yani, ahdi} *nakzetmezler/bozmazlar.*

Kasdedilenlerin, Ehl-i Kitab'tan îmân edenler olduğu da söylenmiştir.

> 21. *Onlar ki Allah'ın* {îmândan} *birleştirilmesini emrettiği şeyi* {yani, Muhammed'e (s.a) ve bütün nebîlere ve kitablara îmânı} *bitiştirirler ve* {bunları bitiştirmeyi terk etmek hususunda} *Rabb'lerine haşyet duyarlar ve hesabın kötüsünden* {yani, hiçbir günahlarının bağışlanmayacağı ağır ve çetin hesabtan} *korkarlar.*

22. *Onlar ki Rabb'lerinin vechini arzulayarak* {yani, Allah'ın emirleri üzere sebat ile} *sabrederler* {bu, Muhacirlerle Ensâr hakkında inmiştir}, *salâtı ikame ederler* {(yani, namazı vaktinde ve tam olarak kılarlar)}, *kendilerine verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} *gizli-açık infak ederler ve seyyieyi/kötülüğü hasene/iyilikle savarlar* {yani, Mekke kâfirleri onlara eziyet ettiği takdirde onlara ma'rûf ile karşılık verirler}. *İşte onlar içindir, dârın/yurdun ukbâsı* {yani, âkıbeti}:

23. *'Adn cennetleri. Ona girecekler; atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden sâlih olanlar* {yani, tevhîde îmân edenler} *da* {onlarla birlikte girecekler}...

Benzeri bir buyruk da el-Mü'min sûresinde (8. âyette) geçmektedir.

...*Melekler her kapıdan onların üzerine girecekler* {yani, melekler, dünya günlerinden bir gün süresinde onüç defa –beraberlerinde Allah tarafından 'Adn cennetlerinden kendi cennetlerinde bulunmayan– armağanlarla her kapıdan onların yanına girecekler –ve onlara diyecekler ki:–}...

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ

عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ اُولٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا
مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ
قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

24. {Dünyada Allah'ın emri üzere} *sabrettiğiniz şeylere karşılık selâmun 'aleykum. Dârın ukbâsı/âkıbeti ne güzel!*

Allah dârın ukbâsı olan o cennetten övgüyle söz etmektedir. Onların güzel ve iyi davranışlarının âkıbeti cennet yurdu olacaktır.

25. *Onlar ki* {yani, Ehl-i Kitab kâfirleri} *O'nun mîsâkının* {yani, Âdem ve zürriyetinden söz alındığı günkü tevhîdi ikrarlarının} *ardından Allah'ın ahdini nakzederler, Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi* {yani, nebîlere, tevhîde ve kitablara îmânı} *koparırlar ve yeryüzünde fesad çıkarırlar* {yani, ma'siyetler işlerler}. *İşte onlar içindir lanet ve onlar içindir dârın sûu [yurdun kötüsü].*

26. *Allah dilediği kimseye rızkı bast eder* {yani, genişletir} *ve* {dilediği kimseye} *takdir eder [ölçülü verir]. Dünya [yakın/şimdiki] hayat ile ferahlandılar/şımardılar* {yani, ona razı oldular}. *Halbuki dünya hayat âhirete nisbetle, başka değil bir metâdır* {yani, az bir şeydir}.

27. {Mekkelilerden} *küfredenler* {–ki onlar, ileri gelenlerdir–}, *"Rabbinden o'na* {yani, Nebî'ye (s.a)} *bir âyet indirilmeli değil mi"* {yani, "Niye bir âyet indirilmedi"}? *derler. De ki: "Kuşkusuz Allah dilediği kimseyi* {hidâyetten alıkoyup} *dalâlette bırakır ve Kendisine inâbe edenleri* {yani, tevbe ederek rücû edenleri/dönenleri} *ise* {dînine} *hidâyet eyler.*

Bunların niteliklerini de şöyle dile getirmektedir:

28. *Onlar ki îmân ettiler ve kalbleri Allah'ın zikri ile mutmain oldu* {yani, kalbleri Kur'ân ile teskin oldu/sükûn buldu: Kur'ân'da nâzil olan sevab ve ıkâb ile ilgili buyruklarla sükûn buldu}. *İyi bilin ki kalbler Allah'ın zikriyle mutmain olur* {yani, kalbler ancak Kur'ân ile huzur ve sükûna kavuşur}.

Bunların mükâfaatlarını da bildirerek buyuruyor ki:

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾
كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ
الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ ۚ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

29. *Onlar ki îmân ettiler ve sâlih ameller işlediler, tûbâ* {yani, güzellik –demek olup Arabca bir kelimedir–} *ve hüsnü meâb* {yani, en güzel dönüş yeri} *onlar içindir.*

"Tûbâ", cennette bir ağaçtır. Öyle bir ağaç ki, bir adam bir ata yahut asil bir deveye binip bu ağacın etrafını dolaşacak olsa, bindiği noktaya ulaşamadan ömrü tükenir. Aynı şekilde, bir kuş onun dibinden dallarına doğru uçmaya başlasa, dallarına ulaşamadan ömrü tükenir. Bu ağacın her bir yaprağı bir ümmeti gölgelendirir. Her bir yaprağı üzerinde Allah'ı zikreden bir melek bulunur. O ağaçtan yere bir yaprak düşecek olsa, –güneşin aydınlattığı gibi– nûruyla bütün yeryüzünü aydınlatır. Bu ağaçta onlar için istedikleri her türlü süs eşyası ve –içecek dışında– her çeşit meyve bulunur.[3]

30. *İşte böyle seni de, kendilerinden* {yani, Mekkelilerden} *önce nice ümmetler geçip gitmiş* {yani, helâk olmuş} *olan bir ümmet içinde gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara tilavet edesin* {yani, Kur'ân'ı onlara okuyasın} *ve onlar Rahmân'a küfrediyorlar.*

Âyet, Hudeybiye günü Nebî'nin (s.a) Mekkelilerle barış antlaşması yaptığı sırada nâzil olmuştur. Aralarında bir antlaşma yazmışlar ve bu antlaşmayı yazma işini de 'Alî b. Ebî Tâlib üstlenmişti. O, "Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm" yazınca Kureyşli Suheyl b. 'Amr itiraz edip dedi ki:

— Biz rahmân olarak sadece Müseylime'yi tanırız. O bakımdan bunun yerine, Bismikellâhumme yaz.

Nebî (s.a) 'Alî'ye (r.a), "Bismikellâhumme" yazmasını emretti. Sonra Nebî (s.a) ona dedi ki:

— Yaz. Bu Rasûlullah Muhammed'in (s.a) Mekkeliler ile yaptığı barış hükümleridir.

Onlar bu sefer de şöyle itiraz ettiler:

— Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu tanımıyoruz. Sen Allah Rasûlü olduğun halde, biz seni Mescid-i Haram'a girmekten alıkoyarsak, sana zulmetmiş oluruz. Fakat bunun yerine, "Bu, Muhammed ibn 'Abdullâh'ın yaptığı barış antlaşmasıdır" yaz.

Nebî'nin (s.a) ashâbı bu işe öfkelenerek ona dediler ki:

— Bize izin ver de şunlarla savaşalım.

---

3 Bu gibi açıklamalar, Mukâtil'in Tefsiri'nde aktardığı İsrâîliyât türündendir. Keşke bunları nakletmemiş olsaydı.

Rasûlullah karşılık verdi:

— Hayır.

Sonra ‘Alî'ye (r.a) emretti:

— İstedikleri gibi yaz. İleride sen de buna benzer bir gün ile karşılaşacaksın.

Ardından da Nebî (s.a) dedi ki:

— Evet, ben Muhammed ibn ‘Abdullâh'ım ve şehâdet ederim ki Allah'ın Rasûlü'yüm.

Sonra da şunları yaz(dır)dı: “Bu Muhammed ibn ‘Abdullâh'ın Mekkeliler ile yaptığı barış anlaşmasıdır: Muhammed bu yıl geri dönecek, ertesi yıl Mekke'ye girebilecek, umresini kaza edecek. Mekkeliler de üç gün süreyle o'nun için Mekke'yi boşaltacaklar.”

Bunun üzerine Allah, “Biz rahmân olarak sadece Museylime'yi tanırız” diyen Suheyl ve arkadaşları Mikrez b. Hafs b. el-Ahnef ile Huveytıb b. ‘Abdu'l-‘Uzzâ hakkında –ki hepsi Kureyşlidir–, *Ve onlar Rahmân'a küfrediyorlar* buyruğunu indirdi.

> ...{Ey Muhammed} *de ki: “O* {yani, küfrettikleri o Rahmân} *benim rabbimdir. O'nun dışında ilah yoktur. Ben O'na tevekkül ettim* {yani, güvenip dayandım} *ve metâbım da* {yani, tevbem/dönüşüm de} *O'nadır.*

(“Metâb” kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Muhakkak ki o, Allah'a bir metâb ile tevbe etmiş olur* (el-Furkân, 25/71) âyetidir.

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ
بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ بَل لِّلَّهِ
الْأَمْرُ جَمِيعًا أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى
النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا
صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ

فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ
هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ
أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

31. *Şâyet kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin yarıldığı veya ölülerin konuşturulduğu bir kur'ân olsaydı* {yani bu Kur'ân'dan önce kendisi aracılığıyla bunların yapılacağı bir kur'ân bulunsaydı, hiç kuşkusuz bunu Muhammed'in (s.a) kur'ân'ı ile yapardık. Fakat bunlar [mucizeler] rasûllerime Benim verdiğim şeylerdir}. *Hayır/aksine bütün emr Allah'ındır* {yani, bütün bu işler Allah tarafından olan şeylerdir, Kur'ân tarafından yapılacak şeyler değildir}...

Ebû Cehl b. Hişâm el-Mahzûmî, Muhammed'e (s.a) şöyle demişti:

— Bu kur'ân'ınla Mekke etrafındaki dağları bizden uzaklaştır. Çünkü burası dar bir arazidir. Böylece yerimiz genişler, biz de tarla ve iş yapacak yerler ediniriz. Nitekim iddiana göre dağlar Dâvûd'un emrine verilmiştir. Eğer iddia ettiğin gibi bir nebî isen bunları yap!

— Nebî (s.a) cevab verdi:

— Benim buna gücüm yetmez.

Ebû Cehl bu sefer şöyle dedi:

— Zararı yok, o zaman rüzgârı emrimize ver. Biz de rüzgâra binip Şam'a gidelim, kervanımızla ticaretimizi yapalım, sonra da aynı gün geri dönelim. Çünkü uzun yolculuklar bize zor geliyor. Nitekim iddia ettiğine göre, rüzgâr Süleymân'ın emrine verilmişti; Süleymân ve kavmi de rüzgâra biniyor ve sabahleyin bir aylık mesafe alıyorlardı. Eğer –iddia ettiğin gibi– bir nebî isen, Allah nezdinde Süleymân'dan daha az değerli olamazsın.

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Buna da gücüm yetmez.

Ebû Cehl dedi ki:

— Olsun, bunun da zararı yok. O zaman sen bize atalarımızdan ölmüş iki ya da üç kişiyi dirilt. Bunlardan biri de Kusay b. Kilab olsun, –çünkü o doğru sözlü ve sözüne itibar edilir birisi idi– biz de, ölümden sonra karşımıza çıkacağını iddia ettiğin şeylerin hakk mı, yoksa bâtıl mı olduğunu ona soralım. Nitekim Îsâ, senin iddiana göre kavmi için bunu yapıyordu. Eğer –iddia ettiğin gibi– bir nebî isen, Allah nezdinde Îsâ'dan daha az değerli olamazsın.

Nebî (s.a) yine cevab verdi:

— Bu da benim işim değildir.

Ebû Cehl bu sefer şöyle dedi:

— Eğer sen bunların hiç birini yapmayacak olursan, sakın bizim ilahlarımızdan kötülükle söz ettiğini görmeyeyim!

Bunun üzerine Allah, *Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin yarıldığı veya ölülerin konuşturulduğu bir kur'ân olsaydı…* buyruğunu inzâl etti.

> *...Îmân edenler hâlâ (kâfirlerden) ümitlerini kesip şu gerçeği anlamadılar mı: şâyet Allah dileseydi bütün insanları hidâyete iletirdi. O küfredenler* {yani, Mekkeliler} *yok mu, sanatları* {yani, Allah'a küfretmeleri} *sebebiyle onlara bir musibet inip duracak...*

Çünkü Nebî'nin (s.a), sürekli olarak gönderdiği seriyeler Mekke çevresindekilere baskınlar yapıyor, kimilerini öldürüyor, hayvanlarını ganimet alıyorlardı.

Buyrukta takdim vardır.

> *....veya yurtlarının yakınına konup duracaktır* {yani, ey Muhammed, Hûdeybiye günü onların önünde ve onların yakınına gelecektir}. *Nihâyet Allah'ın va'di* {Mekke'nin fethedileceğine dâir va'di –ki Allah Nebî'ye, Mekke'nin fethini nasib edeceği va'dinde bulunmuştu–} *gelecek.. Kuşkusuz Allah mî'âdına hulfetmez [va'dinden dönmez].*

32. *Andolsun ki senden* {yani, Muhammed'den} *önceki rasûllerle de alay edilmişti...*

O rasûller, kavimlerine dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber vermişler, onlar da üzerlerine herhangi bir azabın inmediğini ve inmeyeceğini söyleyerek alay etmişlerdi. Mekke kâfirleri de, kendilerine azab haberi veren Nebî (s.a) ile alay ettiler. Bunun üzerine Allah, azab hususunda kendisini yalanlamalarına sabretmesi için Nebî'ye teselli olmak üzere, *Andolsun ki senden önceki rasûllerle de alay edilmişti* buyruğunu indirdi.

...Ben de o küfredenlere mühlet verdim {yani, onları cezalandırmakta acele etmedim}. *Sonra onları* {azab ile} *yakalayıverdim. Nasıl oldu 'ıkâbım* {yani, azabım}? {Onu hakk bulmadılar mı?}

33. *Kimdir –O'dur– her nefsin üzerinde* {hayır ve şer türünden} *kesbettiğiyle/kazandığıyla kâim olan?* {yani, Allah, berr ve fâcir [iyi ve kötü] herkes üzerinde kâimdir [görüp gözetendir]. Onların rızıkları ve yiyecekleri Allah'a aittir.} *Halbuki Allah'a şerikler yaptılar* {yani, Allah'ın benzerlerini yapmaya kalkıştılar. Oysa O, ibâdete başkasından daha layıktır}. {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "Onları isimlendirin* {yani, şu ortakların isimleri nelerdir? Onlar nerede kalırlar? –Kasdedilenler meleklerdir, çünkü onlar meleklere de ibâdet ediyorlardı. Putlar olduğu da söylenmiştir. İsimlerini söylemiş olsalardı, yalan söyleyeceklerdi–}. *Siz yeryüzünde O'na,* {beraberinde ortak olduğu hususunda} *bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz yoksa sözden bir zâhir mi söylüyorsunuz?* {Yani, aksine sizin bu sözleriniz bâtıldır}...

("Em" edatının "bel" anlamında kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Yoksa ben bundan hayırlı değil miyim* {yani, aksine ben bundan hayırlıyım} (ez-Zuhruf, 43/52) âyetidir.

...Bel [hayır] {yani, lakin} *o küfredenlere* {yani, Mekkelilere} *mekrleri* {yani, şirk sözleri} *güzel gösterildi ve sebîlden* {yani, Allah'ın dîni İslâm'dan} *alıkoydular*[4] {yani, insanları alıkoydular}.

---

4 *Ve suddû 'ani's-sebîl* [doğru yoldan alıkondular] şeklindeki ibare, *ve saddû 'ani's-sebîl* [doğru yoldan alıkoydular] diye okunmuş ve harekelenmiştir. (Çeviren)

Allah kimi idlâl eder/dalâlette bırakır ise, artık onun için bir hâdi {yani, dînine iletecek bir kılavuz/rehber} *yoktur.*

34. *Onlar için dünya [yakın/şimdiki] hayatta bir azab* {yani, Bedir'de öldürülmek} *vardır. Âhiret azabı ise* {Bedir'de öldürülmek musibeti ile karşılaşmalarından, meleklerin yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alelacele cehenneme yollamalarından} *daha zorludur. Onları Allah'tan vikaye edecek* {yani, azabtan koruyacak} *hiçbir kimse yoktur.*

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ
وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ
الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ
بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا
وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ
مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ
وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ
وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ
أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

35. *Muttakilere va'd olunan cennetin meseli:* {yani, fazilet ve hayır bakımından cennet, azabın şiddeti bakımından ateşe benzer}...

Arkasından Allah cennetin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

...Altından nehirler akar, yiyecekleri dâim {yani, onun yemekleri/yiyecekleri kesilmez} *ve gölgesi de* {aynı şekilde dâimdir/devamlıdır}. *İşte bu* {yani, cennet}, *ittika edenlerin ukbâsıdır* {yani,

ittika edenlerin yaptıkları iyiliklerin âkıbeti cennettir}. *Kâfirlerin* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenlerin} *ukbâsı* {yani, âkıbeti} *ise ateştir.*

36. *Kendilerine kitab* {yani, Tevrât} *verdiğimiz kimseler* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi Tevrât ehlinden olup da îmân edenler}, *sana* {Kur'ân'dan} *indirilen ile ferahlanırlar. Ahzâbdan* {İbn Ümeyye, İbnu'l-Muğîre, âl-i Ebî Talha b. 'Abdu'l-'Uzzâ b. Kusay gibi} *onun bazısını* {yani, Rahmân'ı, ölümden sonra dirilişi ve Muhammed'i (s.a)} *inkâr eden de vardır. De ki: "Ben sadece Allah'a ibâdet etmek* {yani, Allah'ı tevhîd etmek} *ve O'na* {hiçbir şeyi} *ortak koşmamakla emrolundum. Ben O'na* {yani, O'nu tanımaya –ki bu da tevhîdtir–} *davet ederim, meâbım da* {yani, dönüşüm de} *O'nadır."*

37. *İşte böylece onu Arabi bir hüküm olarak indirdik. Andolsun ki sana gelen ilmin* {yani, beyanın} *ardından onların hevâlarına* {yani, atalarının milletine/dînini kabule davetlerine} *ittiba edersen, senin için Allah'tan bir velî* {yani, sana fayda verebilecek bir yakın} *ve bir vâq* {yani, seni azaba karşı koruyacak} *olmaz.*

38. *Andolsun ki senden önce de rasûller* {yani, nebîler} *gönderdik, onlar için de eşler* {yani, kadınlar} *ve zürriyet* {yani, çocuklar} *yaptık/kıldık. Allah'ın izni* {yani, emri} *olmaksızın* {kavmine} *bir âyet/mucize getirmek, bir rasûl için olacak şey değildir...*

Mekke kâfirlerinin Nebî'den (s.a) bir âyet/mucize istemeleri üzerine Allah Teâlâ, *Allah'ın izni olmaksızın bir âyet/mucize getirmek, bir rasûl için olacak şey değildir* buyurmuştur.

...Her ecelin bir kitabı vardır {yani, yazılmış olan hiçbir şey, eceli/süresi gelmedikçe semâdan inmez}.

39. *Allah dilediğini imha eder* {yani, Allah Kur'ân'dan dilediğini nesh eder} *ve tesbit eder* {yani, nâsihin hükmünden, dilediği kısmı bırakır, onu nesh etmez}. *Ummu'l-kitab* {yani, kitabın aslı} *O'nun indindedir/yanındadır* {yani, kitabın nâsih olanı da, mensuh olanı da ummu'l-kitab'tadır: Levh-i Mahfûz'dadır}.

40. *Onlara va'd ettiğimizin* {yani, dünyadaki azabın: Bedir'de öldürülmenin ve ölümden sonra görecekleri diğer azabın} *bazı-*

sını sana göstersek {yani, ey Muhammed, sen hayatta iken bunları görsen} *de yahut seni vefat ettirsek* {yani, dünyada onlara: Mekke kâfirlerine azab etmeden önce ey Muhammed seni öldürsek} *de sana düşen sadece* {Allah'tan geleni kullarına} *tebliğ etmektir, hesab görmek ise Bize aittir* {yani, yaptıklarının karşılığını âhirette eksiksiz olarak vermek Bize aittir}.

Bunun bir benzeri de, *Onların hesabı, Rabbimden başkasına ait değildir* {yani, yaptıklarının karşılığını vermek, Rabbine aittir} (eş-Şu'arâ, 26/113) âyetidir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ
لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ
مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ
كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

41. {Mekke kâfirleri} *görmediler mi ki Biz arza* {yani, Mekke topraklarına} *geliyoruz da onu etrafından* {yani, havalisinden} *eksiltiyoruz* {yani, Nebî (s.a) ve mü'minler devamlı olarak Mekke'nin etrafındaki topraklarda galibiyet sağlıyorlar. Peki niçin küfür ehlinin eksilmekte olduğunu, Müslümanların ise çoğalmakta olduğunu görerek ibret almıyorlar}. *Allah hükmeder. O'nun hükmünü takib edecek yoktur* {yani, Allah kadâ eder, kimse O'nun Mekke'nin etrafını eksiltme ve Muhammed'i (s.a) muzaffer kılma hususundaki kazasını geri çeviremez}. *O'nun, hesabı serîdir* {yani, sanki vakit gelmiş de onları hesaba çekmiş gibidir}.

42. *Andolsun ki onlardan öncekiler* {yani, Mekke kâfirlerinden önceki geçmiş ümmetler: Sâlih'in (a.s) kavmi Sâlih'i (a.s) öldürmek istediklerinde} *de mekr ettiler.* {İşte Mekke kâfirlerinin de durumu budur. Onlar da Muhammed'i (s.a) öldürmek için Dâ-

ru'n-Nedve'de karar aldılar}. *Fakat bütün mekr Allah'a aittir* {yani, onların yaptıkları bütün mekrler, Allah'ın izni iledir}. {Allah} *her nefsin kesbettiğini/kazandığını* {yani, iyi ya da kötü her kişinin, hayır olsun şer olsun her yaptığını} *bilir. Kâfirler de* {yani, Mekke kâfirleri de} {âhirete} *dârın ukbâsının* {yani, cennetin} *kime* {yani, kendilerine mi, mü'minlere mi} *ait olduğunu bileceklerdir.*

43. *O küfredenler* {yani, Yahudiler}, *"Sen gönderilmiş değilsin"* {yani, "Ey Muhammed! Allah seni bir rasûl olarak göndermemiştir"} *dediler.* {Yahudilere} *de ki: "Benimle sizin aranızda* {benim nebî-rasûl olduğuma} *şâhid olarak Allah kâfidir* {çünkü Allah'tan daha efdal bir şâhid olamaz} *ve yanında kitab ilmi bulunan kimse (kâfidir)* {yani, Tevrât'ı bilen 'Abdullâh b. Selâm da benim Tevrât'ta yazıldığı gibi bir nebî-rasûl olduğuma şâhidlik eder}.

14. İBRÂHÎM SÛRESİ

Medine'de inen, *Bak bak şunlara, Allah'ın nimetini küfre değiştiler ve kavimlerini bevâr [helâk] yurduna kondurdular: cehenneme. Ona yaslanırlar, o ne kötü karargahtır!* (İbrâhîm, 14/28-29) âyetleri dışında hepsi Mekkî olan İbrâhîm sûresi, Kûfiyyûna göre 52 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى
النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذِي
لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ
شَدِيدٍ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ
وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ
بَعِيدٍ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ
لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا
اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ
اللّٰهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahim Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ.* {Ey Muhammed!} *Bir kitab ki onu sana indirdik; Rabb'lerinin izni* {yani, emri} *ile insanları zulumâttan* {yani, şirkten} *nûra* {yani, îmâna}; {mülkünde} *azîz,* {mahlukatı yanında emrinde} *hamîd olanın sıratına* {yani, dînine} *çıkarasın diye.*

Sonra şanı yüce Rabbimiz, Kendi nefsine delâlet etmek üzere şöyle buyuruyor:

2. *Ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Veyl olsun kâfirlere* {yani, Mekke kâfirlerinden Allah'ın tevhîdini inkâr edenlere} *şiddetli azabtan dolayı.*

Sonra Allah Teâlâ, bu kâfirlerin durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

> 3. *Onlar ki,* {fânî olan} *dünya hayatı,* {bâkî olan} *âhirete tercih ederler, Allah'ın sebîlinden/yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyarlar ve onun* {yani, Allah'ın yolunun} *eğrilmesini arzu ederler* {yani, İslâm milletinin/dîninin haktan sapıp eğrilmesini irade ederler}. *İşte bunlar, uzak bir dalâl içindedirler* {yani, uzun/sürüp giden bir hüsran içindedirler}.

Zira Mekke kâfirlerinin ileri gelenleri, insanları Muhammed'e (s.a) ve o'nun dînine uymaktan alıkoymaya çalışırlardı.

> 4. *Biz hiçbir rasûlü, kavminin lisanından başkasıyla göndermedik* {yani, kavmine tebliğ etmesi ve Rasûlullah'ın (s.a) sözünü anlamaları için –her rasûl gibi– o'nu da kavminin lisanıyla gönderdik},...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunun gerekçesini ifade ediyor:

> ...*ki onlara beyan etsin...*

Ardından da buyuruyor ki:

> ...*Sonra Allah dilediği kimseyi* {hidâyetin kendisi olan dîninden uzaklaştırarak} *idlâl eder ve dilediği kimseyi de hidâyete* {dînine} *iletir...*

Sonra Allah, meşietin Kendisine ait olduğunu zikrederek buyuruyor ki:

> ...*ve O* {mülkünde} *azîzdir,* {dilediği kimseler hakkında dalâlet ve hidâyet hükmünü vermekte} *hakîmdir.*

> 5. *Andolsun ki biz Mûsâ'yı âyetlerimiz* {yani, el ve 'asâ mucizeleri} *ile gönderdik. Kavmini* {yani, İsrâîloğulları'nı} *zulumâttan* {yani, şirkten} *nûra* {yani, îmâna} *çıkar* {yani, davet et} *ve onlara "Allah'ın günlerini hatırlat" diye* {yani, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutarak öğüt ver ki, azabtan sakınsınlar, îmân etsinler}. *Kuşkusuz şunda* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesinde} *âyetler* {yani, ibretler} *vardır; her sabbâr-şekûr* {yani, belâ ve şiddet esnasında Allah'ın emri üzere her çok sabırlı mü'min, nimetleri dolayısıyla Allah'a her çok şükürlü mü'min} *için.*

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَاكُم
مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ
مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ
لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ
مُوسَىٰ إِن تَكْفُرُوا أَنتُمْ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ
لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۛ لَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا اللَّهُ ۚ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ
فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ وَإِنَّا
لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾

6. *Bir vakit Mûsâ, kavmine* {yani, İsrâîloğulları'na} *demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizi âl-i Fir'avn'-dan* {yani, Mısır ehlinden} *necâta çıkarmıştı* {yani, kurtarmıştı}; *sizi azabın kötüsüne* {yani, şiddetlisine} *sûm ediyorlardı [maruz bırakıyorlardı]* {yani, size azabın kötüsüyle azab ediyorlardı}: *Oğullarınızı* {annelerinin kucağındaki oğullarınızı} *boğazlıyor ve kadınlarınızı hayatta bırakıyorlardı* {yani, oğulları öldürürken, kızları bırakıyorlardı –Fir'avn onlardan onsekiz çocuk öldürmüştü–} *ve şunda* {yani, size haber vermiş olduğu oğullarınızın öldürülüp, kızlarınızın bırakılmasında} *Rabbinizden azîm/ağır bir belâ* {yani, nıqme [ceza/intikam]} *vardı.*

Şu buyruklarda da "belâ" lafzı kullanılmıştır: *Muhakkak bu, mübîn bir belâ* {yani, apaçık [beyyine] bir nimet} *idi* (Sâffât, 37/106); *Biz onlara, içinde mübîn bir belâ* {yani, apaçık [beyyine] bir nimet} *bulunan âyetler de vermiştik.* (ed-Duhân, 44/33)

7. *Ve yine bir vakit Rabbiniz şöyle ezan vermişti [ilan etmişti/bildirmişti]:...*

Bunun bir benzeri de, *O vakit Rabbin şunu ezan verdi* {yani, dedi}: *Kıyâmet Günü'ne kadar...* (el-A'râf, 7/167) âyetidir.

...*"Andolsun ki, şükrederseniz"* {yani, Allah'ı tevhîd ederseniz},...

Allah Teâlâ'nın, *Allah şâkirlere/şükürlülere* {yani, muvahhidlere/Allah'ı tevhîd edenlere} *karşılık verecektir* {yani, âhirette mükâfaat verecektir} (Âl-i İmrân, 3/144) buyruğu da buna benzemektedir.

...*"ziyade ederim* {yani, sizin için dünyada hayırları arttırırım} *ve eğer küfrederseniz* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr ederseniz}, *kuşkusuz azabım şedîddir"* {yani, Allah'ı inkâr edenler için âhirete azabım çok şiddetlidir}.

8. *Mûsâ demişti ki: "Siz ve yeryüzündekilerin tümü küfretseniz de kuşkusuz Allah* {yarattıklarının ibâdetinden} *ganidir [onların ibadetine ihtiyacı yoktur],* {saltanatında yarattıkları tarafından} *hamîddir" [hamdedilendir].*

Allah Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutarak Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için dikkatlerini çekmek üzere buyuruyor ki:

9. *Sizden öncekilerden* {yani, geçmiş ümmetlerden} *Nûh, 'Âd ve Semûd kavimlerinin ve onların ardındakilerin* {yani, 'Âd, Semûd, İbrâhîm kavmi, Lût kavmi ve diğer azaba uğratılmış ümmetlerin} *–ki onları* {yani, onların sayılarını} *Allah'tan başkası bilmez– nebesi* {yani, hadîsi [onlara dâir anlatılanlar]} *size gelmedi mi?! Rasûlleri onlara beyyinelerle gelmişti* {yani, o rasûller kavimlerine azabın ineceğini haber vermişlerdi}...

Bunun bir benzeri de, *Ve rasûlleri onlara beyyinelerle* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceğine dâir haberlerle} *gelmişlerdi* (er-Rûm, 30/9) âyetidir.

...*de ellerini ağızlarına götürüp* {yani, kâfirler ellerini ağızlarına götürüp rasûllere dediler ki: "Susun, siz yalancısınız. Dünyada bize azabın inmesi de söz konusu değildir"} {ve yine rasûllere} *dediler ki: "Muhakkak ki biz kendisiyle gönderildiğinize* {yani, tevhîde} *küfrettik ve hakikaten biz, bizi kendisine çağırdığınız hakkında murîb bir şekk/kuşku içindeyiz."*

"Rayb" ile, onların kuşku ettiklerini tanımadıkları ifade edilmektedir.

قَالَتْ رُسُلُهُمْ
اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوٓا
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾
قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَمَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ
اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

10. *Rasûlleri* {onlara} *demişti ki: "Semâvât u arzın [gökler ve yerin] fâtırı* {yani, hâlıkı/yaratıcısı} *hakkında şekk edilir mi [kuşku duyulur mu]?! Sizi, günahlarınızdan* {(yani, günahlarınızı)} *mağfiret etmek için sizi* {O'nu ma'rifete [tanımaya/bilmeye]} *çağırıyor"...*

Buradaki *min-zünûbikum* [günahlarınızdan] ibaresindeki *min* edatı, sıladır/zâiddir; (dolayısıyla "günahlarınızı" anlamına gelir.) Tıpkı, *Dînden* [*mine'd-dîn*] *sizin için şeriat yaptı* (eş-Şûrâ, 42/13) âyetinde olduğu gibi.

...*"ve sizi müsemmâ bir ecele [belirli bir süreye]* {yani, ecellerinizin sona ereceği vakte} *kadar* {kıtlıkla azaba uğratmadan afiyet içinde} *tehir ediyor."* {Bunun üzerine rasûllere karşılık vererek} *dediler ki: "Siz de, başka değil bizim gibi bir beşersiniz* {yani, hiçbir hususta bize üstünlüğünüz yok}. *Bizi atalarımızın ibâdet ettiklerinden* {yani, atalarımızın dîninden} *alıkoymak* {yani, menetmek/engellemek} *istiyorsunuz. O halde bize mübîn bir sultan* {yani, apaçık bir hüccet/delil} *getirin"* {yani, rasûllere, "Siz bize Allah'tan geldiyseniz, sizin O'nun rasûlleri olduğunuza dâir içinde bir hüccet/delil bulunan bir kitab getirin. Eğer böyle

bir şey getirirseniz, bu, sizin O'nun tarafından gönderilmiş rasûl olduğunuza bir delil olacaktır}...

11. *Rasûlleri onlara dedi ki: "Biz de, başka değil sizin gibi bir beşeriz. Fakat Allah kullarından dilediğine minnet eder* {yani, nimetini ihsan ederek nübüvvet ve risâlet verir}. *Allah'ın izni* {yani, emri} *ile olmadıkça size bir sultan* {yani, Allah'tan risâletimize dâir yazılı bir belge} *getirmek, bizim için olacak şey değildir. Mü'minler Allah'a tevekkül etmelidir"* {yani, dayanmalıdır –çünkü kavimleri rasûllerine, "Sizi topraklarımızdan çıkaracağız" demişlerdi–}.

وَمَا لَنَٓا
اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَاۜ وَلَنَصْبِرَنَّ
عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾
وَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَٓا
اَوْ لَتَعُودُنَّ فٖي مِلَّتِنَاۜ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ
الظَّالِمٖينَۙ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْۜ ذٰلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامٖي وَخَافَ وَعٖيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ
جَبَّارٍ عَنٖيدٍۙ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَٓائِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَٓاءٍ
صَدٖيدٍۙ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسٖيغُهُ وَيَأْتٖيهِ الْمَوْتُ
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍۜ وَمِنْ وَرَٓائِهٖ عَذَابٌ
غَلٖيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرّٖيحُ فٖي يَوْمٍ عَاصِفٍۜ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا
كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍۜ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعٖيدُ ﴿١٨﴾

12. ...*"Hem bizi yollarımıza* {yani, dînimize} *hidâyet eylemişken, ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim* {yani, dayanmayalım}?! *Bize yaptığınız eziyetlere sabredeceğiz. Artık mütevekkiller Allah'a tevekkül etmelidir"* {yani, dayananlar Allah'a dayanmalıdır}.

Rasûllere, şu sözlerle eziyet etmişlerdi:

13. *Küfredenler rasûllerine dediler ki: "Andolsun ki ya sizi topraklarımızdan çıkarırız yahut milletimize* {yani, kendilerinin küfür dînlerine} *dönersiniz"* {İşte rasûllerin sabrettikleri eziyet bu idi}. *Bunun üzerine Rabb'leri onlara* {yani, rasûllere} *şöyle vahyetti:* "{Dünyada} *o zâlimleri* {yani, müşrikleri} *helâk edeceğiz"* {ve size yardım edeceğiz}...

14. ...*"ve onların* {yani, helâk edilmelerinin} *ardından sizi o yere iskân edeceğiz/yerleştireceğiz. Şu,* {dünyada} *makamımdan* {yani, âhirette Rabbinin makamından/huzurunda durmaktan} *korkanlar ve* {âhirette} *tehdidimden korkanlar içindir."*

15. *Fetih istediler* {yani, aralarında Ebû Cehl'in de bulunduğu Mekke müşrikleri Rabb'lerine du'â ederek yardım istediler} *ve her 'anîd* {yani, îmândan yüz çeviren inatçı} *cebbâr [zorba] hâib oldu* {yani, Allah'ın tevhidinden büyüklenen her mütekebbir, azabın inmesi esnasında hüsrana uğradı}...

Rasûller dünyada kavimlerini azab ile korkutup uyarmışlar, kavimleri ise onları yalanlayarak karşılık vermişler, ardından da, "Allahım! Eğer bize gönderdiğin rasûller doğru iseler bize azab et!" demişlerdi. İşte, *O halde* {azabtan} *bizi tehdit ettiğini bize getir, eğer* {üzerimize azabın ineceği hususunda} *sâdıklardan isen* (el-A'râf, 7/70; Hûd, 11/32; el-Ahkâf, 46/22) âyetleri buna işaret ettiği gibi, *Ve fetih istediler* buyruğu da bunu ifade etmektedir. Allah da Nebî'ye (s.a), *Her 'anîd cebbâr hâib oldu* diye haber vermektedir.

Âyet, Ebû Cehl hakkında inmiştir.

'Anîd, îmândan yüz çeviren kimsedir. Bundan dolayı da onun dünyadaki durumu *cebbâr*'dır.

16. *Onun arkasından* {yani, onların arkasından: ölümünün arkasından} *da cehennem vardır. Sadîd bir sudan sulanacak* {yani, şakiler/bedbahtlar, kâfirlerin yaralarından çıkan kan ile irin karışımı su ile sulanacaklar}...

17. ...*Onu yutmaya çalışacak, asla onu boğazından geçiremeyecek...*

Bunun bir benzeri de, *Elini çıkarsa, kesinlikle, asla onu göremeyecek* (en-Nûr, 24/40) âyetidir.

...*Ölüm* {ateşte} *ona her yandan gelecek, fakat o bir türlü ölmeyecek. Onun arkasından* {yani, bundan 21.000 sene sonra} *da galîz bir azab* {yani, ondan dinmeyecek ağır ve şiddetli bir azab}.

21.000 sene sonra açılacak olan bu kapının adı el-Heyhât'tır. Bu kapıdan gelecek olan ateş, cehennem ateşini ve cehennemde bulunanları, dünya ateşinin atılmış pamuğu yakıp bitirmesi gibi yakacaktır. O cehennemde iken ölüm ona her taraftan gelecek fakat o bir türlü ölmeyecektir. Kesintisiz azab da etrafını kuşatacaktır.

18. *Rabb'lerine küfredenlerin* {yani, Rabb'lerinin tevhîdini inkâr edenlerin} *meseli, amelleri* {yani, îmândan kaynaklanmayan habis ammeleri}, *fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer* {yani, nasıl böyle bir günde, şiddetli rüzgarın savurduğu külden eser kalmazsa, kâfirlerin amellerinden de eser kalmaz}. *Kesbettiklerinden/kazandıklarından hiçbir şeye kadir olamazlar [hiçbir şey ellerine geçmez]* {yani, dünyada işlediklerinin sevabını/mükâfaatını alamazlar, amellerinin onlara bir faydası olmaz –çünkü bu ameller îmân ile yapılmış değildir–}. *Şu* {küfür}, *odur ba'îd/uzak* {yani, tavîl [uzun/süregiden]} *dalâl.*

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ
وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا
لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ
تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا
لَوْ هَدٰينَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا
مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾

19. *Görmez misin ki Allah semâvât u arzı hakk ile halketti* {yani, o ikisini, bir maksat olmaksızın bâtıl olarak [boş yere] yaratmadı. Aksine o ikisini, gerçekleşecek olan bir iş için yarattı}...

Sonra Allah Teâlâ bu ümmetten kâfir olanlara hitab ederek buyuruyor ki:

> ...*Eğer dilerse sizi* {O'na isyan ettiğiniz takdirde helâk ile} *giderir ve yerinize yeni bir halk getirir* {yani, sizin gayriniz olan ve Allah'a sizden daha çok itaat eden bir halk getirir}.
>
> 20. *Şu, Allah'a azîz [güç] değildir* {yani, bu Allah'a kolaydır}.

Bunun, yani, *Eğer (Allah) dilerse sizi giderir ve yerinize yeni bir halk getirir* âyet-i kerîmesinin bir benzeri de, Fâtır sûresinde bulunmaktadır.[1]

> 21. *Hepsi Allah için ortaya çıkarlar* {yani, hepsi kabirlerinden çıkarak Allah'ın huzuruna varırlar: onlardan, ölümden sonra diriltmemiş hiç biri kalmaz}. *Zayıflar* {yani, Âdemoğulları'nın kâfirlerinden olup başkalarına [güçlülere, önder kabul edilen şereflilere, zenginlere] uyanlar} *istikbâr edenlere* {yani, Allah'a îmândan: tevhîdden tekebbür edenlere: büyüklere, şereflilere ve önder kabul edilen zenginlere} *derler ki: "Biz* {dünyada} *size* {yani, sizin dîninize} *tâbi idik. Şimdi siz* {ey büyükler topluluğu, vaktiyle size tâbi olduğumuz için} *Allah'ın azabından azıcık bir şeyi dahi olsa bizden uzaklaştırıp giderebilecek misiniz?" Onlar da* {yani, büyükler/istikbâr edenler de} *derler* {yani, zayıflara derler} *ki: "Şâyet Allah bizi* {dînine} *hidâyet etseydi, biz de sizi hidâyete erdirirdik. Şimdi sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir"...*

Cehennemlikler birbirlerine, "Gelin azabtan dolayı sabırsızlanarak sızlanalım. Belki Rabbimiz bize merhamet buyurur" diyecekler ve 500 yıl sızlanıp duracaklar. Fakat bunun kendilerine hiçbir faydası olmayacak. Sonra, "Gelin sabredelim. Belki Allah bize merhamet buyurur" diyecekler ve 500 yıl sabredecekler. Sabrın da onlara hiçbir faydası olmayacak. İşte o vakit, *Şimdi sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir* diyecekler.

> ...*"Bizim için mahîsten (eser) yoktur"* {yani, oradan kurtulmamıza imkân yoktur}.

---

1 Fâtır, 35/15-17 âyetlerine işaret etmektedir.

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ
وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ
وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ
فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا
بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ
مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا
سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾

22. *Emr kadâ edilince* {yani, azab kadâ edilince [tahakkuk ettiği vakit]} *şeytân da* {yani, İblis de –beraberindekilerle birlikte cehenneme girdikten sonra ateş içerisinde kalkıp bir konuşma yaparak–} *der ki:* "{Ey cehennemlikler!} *Doğrusu Allah'ın size* {rasûlleri aracılığı ile} *va'di, hakk va'd idi* {yani, bu günün gerçekleşeceğine dâir va'di doğruydu}. *Ben de size* {gerçekleşmeyecek} *bir va'dte bulunmuştum, size* {olan va'dime} *hulfettim. Zaten benim sizin üzerinizde bir sultânım* {yani şirk hususunda bir mülküm [iktidarım/egemenliğim]} *yoktu.* {Bu sebeble sizi bana: dînime ittibâ etmeye zorlayamazdım.} *Ben, başka değil sizi davet ettim* {yani, bu işi size güzel gösterdim}, *siz de* {Rabbinize itaati bırakıp} *bana* {itaat ile} *icabet ettiniz. O halde* {bana uyduğunuz için} *beni kınamayın, aksine* {Rabbinizin emrini terkettiğiniz için} *kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz* {yani, ne siz benim imdadıma koşabilirsiniz, ne de ben sizin imdadınıza koşabilirim}. *Doğrusu ben bundan önce* {yani, dünyada iken} *beni* {itaat hususunda Allah'ın beraberinde} *şirk koşmanıza küfretmiştim/ortak tutmanızı tanımamıştım*" {bugün de uzak olduğumu bildiriyorum}.

Gerçek şu ki zâlimler {yani, müşrikler}, *evet onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

23. *Îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *ve sâlih ameller işleyenler* {yani, farzları eda edenler} *ise, Rabb'lerinin izni* {yani, “Cennete girin” emri} *ile altlarından nehirler akan* {yani, bostanlarının/bahçelerinin altından pınarların aktığı} *cennetlere konulacaktır. Orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}. *Onların orada tahiyyeleri* {yani, meleklerin cennette onlara selâmları} *selâmdır.*

24. *Allah'ın tayyib bir kelimeyi* {yani, güzel bir kelimeyi: ihlâs kelimesini –ki o da tevhîd'dir–} *nasıl mesel darbettiğini görmez misin? Kökü* {yerde} *sabit, dalları* {yani, üst tarafı} *semâda tayyib* {yani, güzel/hoş} *bir ağaç gibi* {yani, ağaçlar arasında diri ve hoş bir ağaç olan hurma ağacından daha tatlısı ve hoşu olmadığı gibi, sözler arasında da “Lâ ilâhe illallâh vahdehu lâ şerîke leh” sözü ile ifade edilen ihlâstan: tevhîdden daha güzeli ve hoşu yoktur}.

Bu meselle anlatılmak istenen şudur: İhlâs mü’minin kalbinde, hurma ağacının yerde bitmesi gibi biter. Mü’minin söylediği bu ihlâs sözü, başı semâya doğru yükselen hurma ağacı gibi semâya yükselir. Nasıl ki hurma ağacı uzunluğu, hoşluğu, tadı ve lezzeti itibariyle diğer ağaçlardan üstün ise, ihlâs sözü de diğer sözlerden üstündür.

تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ
﴿٢٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾

25. *Rabbinin izni* {yani, emri} *ile her vakit yemişini verir...*

Hurma ağacı altı ayda bir mahsul verir. Mü’min de aynı şekilde tev-

hîd sözünü gece-gündüz, sabah-akşam söyler ve hayır amellerde bulunur. Bu da hurma ağacına benzer. İşte bu mü'minin meselidir.

> ...*Allah insanlar için meseller darbeder* {yani, Allah insanlar için eşyayı vasfeder} *ki tezekkür etsinler* {Allah'ın meselleri üzerinde tefekkür edip, O'nu tevhîd etsinler}.

Sonra kâfirler için diğer bir mesel darbederek buyuruyor ki:

> 26. *Habîs bir kelimenin* {yani, şirk davasının} *meseli de, toprağın üstünden cüsselenmiş/ictisâs olunmuş* {yani, sökülüp koparılmış, kökü bulunmayan} *kararı olmayan bir ağaç* {acı bir ağaç: Ebû Cehl karpuzu} *gibidir.*

İşte kâfirin sözü de böyledir, onun da kökü yoktur. Ebû Cehl karpuzu en kötü yemiş olduğu gibi, küfür sözü de en kötü davettir. Ebû Cehl karpuzunda meyve, bereket ve fayda bulunmadığı gibi, kâfirde de hayır namına bir şey yoktur. Kâfirin amelinin yerde kökü olmadığı gibi, yükseleceği semâda bir uzantısı da yoktur. Kâfir de, kâfirin amelleri de, tıpkı rüzgârın savurduğu Ebû Cehl karpuzu gibidir. İşte Allah'ın, ...*Rüzgârın şiddetle* {sağa-sola, bazan bu tarafa, bazan öteki tarafa} *savurduğu bir küle benzer* (İbrâhîm, 14/18) buyruğu buna işaret etmektedir.

Arkasından tevhîde îmân eden mü'minlerin hayattaki ve ölümden sonraki hallerini zikrederek şöyle buyuruyor:

> 27. *Allah îmân edenleri dünya [yakın/şimdiki] hayatta ve âhirete* {yani, kabirde –münker ve nekire tevhîd ile (cevab vermek sûretiyle)–} *sabit söz* {yani, tevhîd} *ile tesbit eder/sabit kılar...*

Biri "Münker", diğeri "Nekir" adında iki melek gelip mü'mini kabirde oturturlar ve sorarlar:

— Rabbin kim? Dînin ne? Rasûlün kim?

O da cevab verir:

— Rabbim azîz ve celîl olan Allah. Dînim İslâm. Rasûlüm Muhammed (s.a).

İki melek ona şöyle karşılık verirler:

— Korundun ve hidâyete iletildin.

Sonra da şöyle derler:

— Allahım! Kulun Seni razı etti, Sen de onu razı et.

İşte Allah'ın, *ve âhirette* {Allah îmân edenlerin sözüne sebat verir} buyruğu buna işaret etmektedir.

Sonra münker ve nekir'in yanına gelmesi esnasında kâfirin kabirdeki halini zikrediyor. Bunlar, saçları topuklarına kadar ulaşan, azı dişleriyle yeri kazan, elleri yere kadar uzanan, gözleri –gözü alan– şimşek, sesleri –aşırı gürültülü– gök gürültüsü gibi gelirler.[2] Beraberlerinde demir bir balyoz olur. Öyle ki, Mina'daki hacılar bir araya gelecek olsalar onu yerinden oynatamazlar. Bu iki melek kâfire sorarlar:

Rabbin kim? Dînin ne? Nebîn kim?

O da cevab verir:

— Bilmem.

Melekler ona derler ki:

— Bir şey bilmeyesice, anlamayasıca.

Sonra da şöyle derler:

— Allahım! Senin bu kulun Seni kızdırdı, Sen de ona gazab et!

Ardından da yanlarındaki balyozla ona öyle bir darbe indirirler ki, bedenindeki bütün azaları kırılıp dökülür. Kabri alev alır. Öyle bir feryat basar ki, –insanlarla cinler müstesnâ– her şey o feryadı duyar ve ona lanet eder. İşte Allah'ın, *işte onlara hem Allah lanet eder, hem de lanetçiler lanet eder* (el-Bakara, 2/159) buyruğu buna işaret ediyor. Öyle ki, kasabın bıçağı boğazına dayanmış koyun dahi bu hâline aldırmadan, “Allah buna lanet etsin. Onun sebebiyle Allah bize rızık vermezdi” der. Bu da, Allah'ın tevhîde hidâyet etmediği kimseler içindir. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*Allah zâlimleri idlâl eder* {yani, müşriklere kabirde, “Rabbin kim? Dînin ne? Nebîn kim?” sualleri sorulduğunda doğru cevab veremezler} *ve Allah* {her ikisi hakkında da} *dilediğini yapar* {yani, O'nun dilediği, mü’mine sebat vermek, kâfiri delâlette bırakmaktır}.

---

2 Metnin tercümesi aynen böyledir. (Çeviren)

28. *Bak bak şunlara: Allah'ın nimetini küfre değiştiler ve kavimlerini dâru'l-bevâr'a* {yani, helâk yurduna} *kondurdular:...*

Bu ve bundan sonraki âyet Medenî'dir. Sûrenin geri kalan bölümü ise Mekkî'dir.

Allah'ın nimetini küfre değişenler, Benû Ümeyye ile Benû Muğîre el-Mahzumî'dir. Allah'ın nimeti ise, açken Allah'ın onları doyurması, esir alınmak ve öldürülmek korkusundan kurtarıp emniyet vermesidir. Sonra Allah içlerinde, onları bu büyük nimetin Rabbini tanımaya davet eden bir Rasûl gönderdi. Onlar bu nimeti inkâr ettiler ve şükür yerine nankörlükle karşılık verdiler. Bundan dolayı Allah, *dâru'l-bevâra [helâk yurduna] kondurdular* buyuruyor. *Dâru'l-bevâr,* Umân lehçesindedir. İşte bunlar Bedir'de kavimlerinin helâk olmasına sebeb oldular. Kıyâmet Günü de cehenneme gideceklerdir. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

29. *...cehenneme. Ona yaslanacaklar. Ne kötü karar yeridir* {yani, müstekarr [konak yeridir]}.

Sonra Kureyş kâfirlerini zikrederek şöyle buyuruyor:

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ
مَصِيرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ
يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ
الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ
بِاَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾

30. *Allah için endâd* {yani, ortaklar} *yaptılar* {yani, vasfettiler/nitelediler [Allah'ı ortakları bulunmakla nitelendirdiler]}; *O'nun yolundan* {yani, İslâm dîninden} *idlâl etmek* {yani, ayırmak, başkalarının ayaklarını kaydırmak} *için. De ki:* "{Yurdunuzda azıcık daha} *faydalanadurun, kuşkusuz varacağınız yer ateştir."*

31. *Îmân eden kullarıma de ki: "Salâtı ikame etsinler* {(namazı vakitlerinde eksiksiz kılsınlar)} *ve kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden gizli-açık infak etsinler; öyle bir gün gelmeden önce, ki onda ne alış-veriş* {yani, fidye} *var, ne halîl/dost"* {yani, dostluk}.

Çünkü dünyada kişinin başına hoşuna gitmeyecek bir hal gelecek olursa ondan fidye kabul edilebilir yahut dostu ona şefaatçi olabilir.

Halîl, "muhib" [kişiyi seven kimse] demektir. Âhirette bunların hiç biri olmayacak, sadece amelleri ile baş başa kalacaktır.

32. *O Allah ki semâvât u arzı halketti ve semâdan bir su* {yani, yağmur} *indirdi de onunla* {yani, yağmur ile} *size rızık için türlü mahsuller çıkardı ve emri ile denizde akıp gitsin diye gemileri size musahhar kıldı ve nehirleri size musahhar kıldı...*

33. *...ve* {Kıyâmet Günü'ne kadar} *mutad hareket ve özellikleriyle güneşi ve ayı size musahhar kıldı, geceyi ve gündüzü size musahhar kıldı* {ki bunlarda Âdemoğulları için faydalar vardır}.

وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُۜ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَاۜ
اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ٣٤ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنٖي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَۜ ٣٥
رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِۚ فَمَنْ تَبِعَنٖي فَاِنَّهُ مِنّٖيۚ
وَمَنْ عَصَانٖي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ٣٦ رَبَّنَا اِنّٖي
اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتٖي بِوَادٍ غَيْرِ ذٖي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِۙ
رَبَّنَا لِيُقٖيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْـِٔدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوٖٓي
اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ٣٧

34. *Ve O'ndan istediğiniz* {ve istemediğiniz, taleb etmediğiniz, fakat rahmeti gereği size ihsan ettiği} *her şeyden size verdi* {ki insanlar için musahhar kılınan –zikri geçen– şeylerde âyetler vardır. Bütün bunlar ihsan olunan nimetler arasındadır}. *Eğer Allah'ın nimetini saymak isteseniz, onu sayamazsınız. Gerçekten*

insan {günahı sebebiyle kendine} *zalûmdur* [çok zâlimdir], *keffârdır* {yani, zikre geçen nimetler hakkında kâfir [çok nankördür] –ki O'na ibâdet etmiyor–}.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ben Ebû Sâlih'i, *min-külli mâ seeltumûhu* [O'ndan istediğiniz her şeyden] buyruğu hakkında şöyle dediğini işittim: *"A‘tâkum mâ lem tes'elûhu* [O'ndan istemediğiniz şeyleri verdi]. Ancak buyruğu, *min [den]* edatı olmadan, *külli mâ seeltumûhu* [istediğiniz her şeyi verdi] diye okuyanlar da bu okuyuşu, "Du‘ânıza icabet ederek O'ndan istediklerinizi size verdi" diye açıklarlar. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

35. *Bir vakit İbrâhîm demişti ki: "Rabbim! Bu beldeyi* {yani, Mekke'yi} *emniyetli kıl* {bu sebeble Mekke, câhiliye döneminde de ahalisi için emniyetli idi}. *Beni ve oğullarımı* {yani, çocuklarımı} *asnâma/putlara ibâdetten ictinâb ettir/uzak tut!"...*

Çünkü o zürriyetinden geleceklerin tevhîd hususunda ihtilafa düşeceklerini biliyordu.

36. ...*"Rabbim! Çünkü onlar* {yani, asnâm/putlar} *insanlardan bir çoğunu idlâl ettiler* {yani, insanlardan bir çoğu onlara ibâdet etmekle dalâlete düştüler}. *Artık kim bana* {dînim üzere} *tâbi olursa, işte o bendendir* {yani, milletim/dînim üzeredir}. *Kim de bana isyan ederse* {yani, isyan edip küfrederse}, *doğrusu Sen gafûrsun, rahîmsin"* {yani, ona tevbe etmeyi nasib ederek tevhîde iletirsin}...

Bunun bir benzeri de, *Münafıklara da dilerse azab eder veya tevbelerini kabul eder. Doğrusu Allah gafûrdur, rahîmdir* (Ahzâb, 33/24) âyetidir.

37. ...*"Rabbimiz! Ben zürriyetimden (bir kısmını)* {yani, hasseten oğlum İsmâîl'i} *Senin Beyt-i Muharreminin* {yani, orada helâl olmayan bir şey helâl kabul edilmesin diye haram kılınmış evinin} *yanında, ekin bitmez* {yani, herhangi bir ziraatın yapılmadığı, suyun bulunmadığı} *bir vâdiye* {yani, Mekke'ye} *iskân ettim/yerleştirdim. Rabbimiz! Salâtı ikame etsinler* {(namazı vakitlerinde ve eksiksiz kılsınlar)} *diye* {yani, beni ve evlatlarımı putlara ibâdet etmekten uzak tut ki, Beyt-i Muharreminin/Haram Beytinin yanında namaz kılıp sana ibâdet etsinler}. *Öyleyse insanların gönüllerinden onlara bir meyil kıl/insanlardan bir kısmının gönül-*

lerini onlara meylettir {yani, insanlardan bir kavmin onlara: İsmâîl'e ve o'nun zürriyetine meyletmelerini sağla} *ve onları ürünlerden/mahsullerden rızıklandır ki şükretsinler"...*

Şâyet, "İnsanların (tümünün) kalblerini onlara meylettir" demiş olsaydı, Hazar ve Deylem (halkı) onlara izdiham oluştururdu. Fakat o, "İnsanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir" demişti.

رَبَّنَا
إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِن شَيْءٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي
عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ
﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ
يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا
يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾

38. ...*"Rabbimiz! Doğrusu Sen, gizlediğimi* {yani, geçim sebeblerinin ve suyun olmadığı yabancı bir diyarda oğlum İsmâîl'i bıraktım diye içimden o'na karşı hissettiğim sabırsızlığı} *ve ilân ettiğimi* {yani, "Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını Senin Beyt-i Muharreminin yanında, ekin bitmez bir vadiye: Mekke'ye iskân ettim/yerleştirdim" şeklindeki sözümü –işte ilân ettiği/açığa vurduğu bu idi–} *bilirsin ve arzda ve semâda hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz"...*

39. ...*"Hamd o Allah'a ki, ihtiyarlığıma rağmen bana İsmâîl'i ve İshâk'ı bağışladı"...*

Allah, 60 yaşındayken İbrâhîm'e, –Arz-ı Mukaddes'ten oraya hicret ettikten sonra– câriyesi Hacer'den İsmâîl'i bağışlamıştı. 70 yaşındayken de İshâk'ı bağışlamıştı. Nebîmiz Muhammed (s.a) dışında enbiyânın tümü İshâk soyundandır. Nebîmiz ise İsmâîl soyundandır.

İbrâhîm sözüne devamla dedi ki:

...*"Doğrusu Rabbim du'âyı işitendir"...*

40. ...*"Rabbim! Beni salâtı ikâme edenlerden* {(namazı vaktinde ve eksiksiz kılanlardan)} *kıl ve zürriyetimden de* {yani, onları da namaz kılanlardan kıl}. *Rabbimiz! Du'âmı kabul et* {yani, kendim ve zürriyetim için namaz kılmaları hakkındaki du'âma icabet et}!...

41. ...*"Rabbimiz! Mağfiret et bana, ana-babama ve mü'minlere; hesabın ikame edileceği/görüleceği gün!"*

42. {Ey Muhammed!} *Allah'ı, o zâlimlerin* {yani, Mekke müşriklerinin} *işlediklerinden gafil sanma! Onları sadece* {dünyadaki azabtan} *bir gün için tehir ediyor, ki onda basar'lar dehşetten belerir/donakalır* {yani, gözler dehşetle açılır}.

Onlar ateşi gördükleri vakit bu hale düşeceklerdir. Buyrukta takdim vardır: Gözleri dışarı fırlayacak ve gözlerini kırpmayacaklardır. Nitekim, *Bakışları kendilerine dönmez* {yani, gözlerini kırpamazlar} (İbrâhîm, 14/43) buyruğu da buna işaret ediyor.

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ
هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ
نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ
مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ
وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ
﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن
كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ
مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴿٤٧﴾

43. *Başlarını dikerek koşarlar* {yani, kırpmaksızın gözlerini ateşe dikerek ona bakarlar}, *bakışları kendilerine dönmez ve gönülleri hava kesilmiştir/bomboş olmuştur.*

Kâfirler ateşi görünce, derinden derine hırıltılı bir şekilde öyle bir soluyuş soluyacaklar ki, kalbleri yerinden oynayacak ve gırtlaklarına

dayanacak da kalbleri, göğüsleri ile hançereleri arasında bomboş kalacak. Ağızlarından dışarı çıkamayacağı gibi, yerlerine de dönemeyecektir. İşte, *O vakit ki kalbler gam ve kederle dolu olarak gırtlaklara dayanacak* (el-Mü'min, 40/18) buyruğu buna işaret ediyor. Kalbleri gırtlaklarına dayanınca, sesleri kesilecek ve –yutulamayan bir lokma gibi– dilleri boğazlarına tıkanacaktır.

> 44. {Ey Muhammed!} *İnsanları* {yani, Mekke kâfirlerini}, *kendilerine* {âhirete} *o azabın geleceği gün ile inzâr et. Zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri} *diyecekler* {yani, dünyaya döndürülmelerini isteyecekler de âhirete diyecekler} *ki: "Rabbimiz! Bizi yakın bir ecele kadar tehir et* {çünkü dünyadan çıkıp gitmek yakındır} *de* {tevhîde dâir} *davetine icabet edelim, rasûllere* {yani, Nebî'ye (s.a)} *ittibâ edelim. Fakat onlara diyecek ki: "Bundan önce* {yani, dünyada iken}, *kasem* {yani, yemin} *etmemiş miydiniz: sizin için zevâl* {yani, ölümden sonra diriliş} *yoktu hani!"...*

İşte, *Olanca yeminleriyle, "Allah ölen kimseyi diriltmez" diye Allah'a kasem ettiler* (en-Nahl, 16/38) âyeti buna işaret ediyor.

> 45. *..."Hatta siz, kendilerine zulmedenlerin* {yani, dünyada azaba uğratılan Hûd kavmi ve diğer geçmiş ümmetlerden kendilerine zarar verenlerin} *meskenlerinde sâkin oldunuz/yerleştiniz, onlara nasıl yaptığımız* {yani, onları nasıl azaba uğrattığımız} *da sizin için tebeyyün etmişti ve size meseller de darbetmiştik"* {yani, eşyayı vasfetmiştik/çeşitli hususları anlatmıştık ve Rabbinizi tevhîd etmeniz için size azabı bildirmiştik}.

Bu buyrukla Allah Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutmakta ve dolayısıyla da Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları gerektiğini anlatmaktadır.

Sonra Allah, zorba Nemrûd b. Ken'ân'ın yaptığını haber vererek buyuruyor ki:

> 46. *Andolsun ki onlar mekrlerini mekrettiler* {yani, yapacaklarını yaptılar: tâbûttaki/sandıkdaki iki adam ile dört kartal}. *Onların mekrleri* {yani, yaptıkları} *Allah indindedir. Onların mekrleri neredeyse dağları yerinden oynatacaktı/İsterse onların mekrleri dağları yerinden oynatacak olsun.*

Bunun bir benzeri de, *Neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi* (el-İsrâ, 17/73) âyetidir.

Rabbi hususunda İbrâhîm ile tartışan Nemrûd b. Ken'ân yeryüzünün tamamına hâkim olan ilk kişi idi. O Bâbil'de büyük bir kule bina etmiş ve böylece semâdaki ilahı yakalayacağını zu'm/iddia etmişti. Fakat daha sonra binanın çatısı üzerlerine çökmüştü.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o İbn İshâk'dan, o 'Abdurrahmân b. Dânyâl'dan, o da 'Alî b. Ebî Tâlib'ten (r.a), *Onların mekrleri...* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletti: "Allah'ın düşmanı Nemrûd b. Ken'ân'ın emri üzerine yontulan tâbûta/sandığa üst ve alt taraflarından birer kapı yapıldı. Sonra yakalanan dört kartalı bu tâbûtun dört bacağına bağladılar. Sandığın üst tarafından dört bir yanına ve kartalların hizasına da kıpkırmızı et yerleştirdi. Tâbûtun içine de iki kişi girdi. Kartallar eti almak amacıyla hareket edince, tâbût da göğe doğru yükseldi. Allah'ın dilediği kadar yükseldiğinde, tâbûtun içindeki adamlardan biri diğerine, "Tâbûtun alt kapısını aç da bak bakalım, yeri nasıl göreceksin?" dedi. O da açıp baktı ve, "Yeri beyaz bir kum gibi görüyorum" dedi. "Şimdi de yukarıdaki kapıyı aç da göğe yaklaşıp yaklaşmadığımıza bak" dedi. Üst kapıyı açıp baktı, göğün eski halinde olduğunu gördü. Kartallar eti ele geçirmek için yükselmeye devam ettiler, ancak rüzgâr onların daha fazla yükselmelerine imkân tanımadı. Adamlardan biri diğerine, "Alttaki kapıyı aç da bir bak, yeri nasıl görüyorsun" dedi. O da kapıyı açıp baktı ve, "Kapkaranlık, ondan hiçbir şey göremiyorum" dedi. Bu sefer, "Alttaki kapıyı kapat, üstteki kapıyı aç da semâya bak bakayım, ona yaklaşmış mıyız?" diye sordu. O da üstteki kapıyı açıp baktı ve, "Onu yine eski halinde görüyorum" dedi. "Öyleyse tâbûtu baş aşağı çevir" dedi. O da onu baş aşağı çevirince, kartallar tâbûtun üst tarafında, et ise alt tarafında kaldı. Kartallar ete ulaşmak için bu sefer de aşağı doğru inmeye başladılar. Dağlar, tâbûtun ve kartalların kanatlarının sesini işitince, semâdan bir emir indiğini zannettiler; Allah'tan korkularından ötürü neredeyse yerlerinden oynayacaklardı. İşte, *Onların mekrleri neredeyse dağları yerinden oynatacaktı/İsterse onların mekrleri, dağları yerinden oynatacak olsun* buyruğu buna işaret ediyor.

Akabinde Allah Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyuruyor:

47. {Ey Muhammed!} *Öyleyse Allah'ı, rasûllerine olan va'dine* {yani, dünyada Mekke kâfirlerinin üzerine azabın ineceğine dâir va'dine} *hulfeder sanma. Kuşkusuz Allah azîzdir* {yani, Mekke'de karşı konulamayandır}, *intikam sahibidir* {yani, Kendisine isyan edenlerden intikam alandır}.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ
فِي الْاَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى
وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوا
اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

48. *O gün arz başka bir arza tebdil olunur* {yani, Âdemoğulları'nın üzerinde bulunduğu yerin sûreti, üzerinde kan dökülmemiş, hiçbir ma'siyet işlenmemiş, temiz ve beyaz bir toprağa dönüştürülür. –Burası sırat arzı olup, sıratın derinliği de 500 yıllık süredir–}, *semâvât da* {tebdil olunur –ve onda hiçbir şey olmaz–} *ve vâhid* {yani, ortağı bulunmayan}, *kahhar* {yani, mahlukatını emrine mahkum eden: mahlukatını yenik düşürüp emrine mahkum eden} *Allah için fırlarlar* {yani, kabirlerinden çıkarlar –ve üzerinde dağ, yapı, bitki gibi hiçbir şey bulunmayan ve uzatılmış deriyi andıran dümdüz bir zemin üzerinde bir araya gelirler; Allah'tan hiçbir şey ile kendilerini gizleyip saklayamazlar–}.

49. *O gün mücrimleri* {yani, Mekke kâfirlerini}, *birbirlerine çatılı bukağılara vurulmuş* {yani, onlar sağlam bir şekilde zincirlere ve bukağılara vurulmuş, elleri demirlerle çenelerine bağlanmış} *görürsün.*

50. *Gömlekleri katrandandır* {yani, erimiş bakırdandır}, *yüzlerini de ateş saracaktır/bürüyecektir* {çünkü kendilerini ateşten ancak yüzleriyle korumaya çalışacaklardır}.

51. *Ki Allah her nefse kesbettiği/kazandığı ile karşılık versin* {yani, Allah'ın herkese: iyi ya da kötü herkese kazandığının: yaptığı hayır ve şer amellerin karşılığını vermesi için onlar kabirlerinden çıkacaklar}...

Buyrukta takdim vardır.

...Kuşku yok ki Allah'ın hesabı serîdir.

Sanki hesab gelmiş gibi onları korkutmaktadır. Allah bütün mahlukatın hesabını, yarım günde: dünya günlerinden yarım günde bitirecektir.

52. *Bu, insanlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için bir belâğdır/bildiridir. Onunla* {yani, Kur'ân'da bulunanlarla} *inzâr olunsunlar ve O'nun sadece* {ortağı bulunmayan} *tek bir ilah olduğunu bilsinler ve ûlû'l-elbâb* {yani, lübb ve akıl ehli kimseler} *tezekkür etsinler* {yani, Kur'ân'dan işittikleri öğütlerle tezekkür etsinler/öğüt ve ibret alsınlar}.

15. EL-HİCR SÛRESİ

Tamamı Mekke'de inen el-Hicr sûresi, ittifakla 99 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا

لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ

﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا الَّذِي

نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ

مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. İşte bunlar kitabın ve mübîn* {yani, içindekiler beyyin/apaçık olan} *kur'ân'ın âyetleridir.*

2. {Mekke ehlinden} *küfredenler,* {âhirette}, *müslümanlar* {yani, tevhîd ile dünyada muhlisler/ihlâs sahibi kimseler} *olmayı temenni ederler.*

3. {Ey Muhammed!} *Onları* {seni yalanlayan Mekke kâfirlerini} *bırak yesinler,* {dünyalarında} *faydalansınlar. Emel* {yani, besledikleri tûli emel [uzun emel] âhiretten} *onları oyalasın; yakında bileceklerdir.*

Bu bir tehdittir.

Sonra Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azablarının benzeriyle korkutarak buyuruyor ki:

4. *Biz hiçbir karyeyi, ma'lûm/bilinen bir kitabı* {yani, levh-i mahfuz'da belirlenmiş bir vakti} *olmaksızın helâk etmedik* {yani, azab etmedik –Mekke kâfirlerinin azabları için de belli bir süre tesbit edilmiştir: onların azabları da Bedir'de öldürülmeleridir–}.

5. {Azaba uğratılmış} *ümmetten hiç biri, ecelinin önüne geçemez ve tehir edemez* {yani, ne ecellerinden öne geçebilirler, ne de ondan sonraya kalabilirler}.

6. *Dediler ki: "Ey kendisine zikir* {yani, Kur'ân} *indirilen! Doğrusu sen* {yani, Nebî (s.a)} *bir mecnunsun"...*

Âyet, 'Abdullâh b. Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî, Benî 'Abdu'd-Darr b. Kusay'dan en-Nadr b. el-Hâris b. 'Alkame ve Nevfel b. Huveylid b. Esed b. 'Abdi'l-'Uzzâ –ki hepsi Kureyş'tendir– ile el-Velîd b. el-Muğîre hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'ye (s.a), *Doğrusu sen bir mecnunsun* demişlerdi. Yine onlar o'na şöyle demişlerdi:

7. ...*"Eğer* {senin mürsel bir nebî olduğun iddiasında} *sâdıklardan isen, bize* {senin mürsel bir nebî olduğunu haber verecek} *melekler getirmeli değil misin"* {yani, niçin bunları getirmiyorsun}?

Şâyet dedikleri gibi melekler inmiş olsaydı, onlara azab ile inecеklerdi.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوٓا اِذًا مُنْظَرِينَ
﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْاَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ
اِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ
﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا
عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوٓا
اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

8. *O melekler, başka değil hakk ile iner. O vakit munzarînler/kendilerine mühlet verilenler olmazlar* {yani, melekler azab ile indiklerinde onlara süre verilmez: Mekke kâfirlerine hemen azab edilir}.

9. *Kuşku yok ki o zikri* {yani, Muhammed'e (s.a) Kur'ân'ı} *Biz indirdik ve elbette onu koruyan Biziz* {yani, şeytânlar ona asla erişemezler}.

Mekkeliler müşrikler Nebî'ye (s.a), "Doğrusu sen bir mecnunsun/cinlenmişsin ve sana (Kur'ân'ı) er-Rey (adlı şeytân) öğretiyor" diyorlardı.

> 10. *Andolsun ki* {ey Muhammed} *senden önce evvelkilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *şiaları* {yani, fırkaları} *içinde de* {rasûller} *gönderdik.*
>
> 11. *Onlara* {dünyada kendilerini azab ile uyaran} *rasûlden hiç biri gelmiyordu ki, onunla alay etmesinler.*
>
> 12. *Ona böyle sülûk veririz* {yani, onu bu şekilde yaparız: azaba küfretmeyi/azabı inkâr etmeyi} *mücrimlerin* {yani, Mekke kâfirlerinin} *kalblerinde.*
>
> 13. *Ona* {yani, azaba} *îmân etmezler. Halbuki evvelkilerin sünneti de geçmiştir* {yani, azabın geleceği ile ilgili olarak rasûllerini yalanlayan ve bu sebeble de dünyada azab ile helâk edilen geçmiş ümmetlere/kavimlere ne yapıldığı da ma'lûmdur/bilinmektedir}.
>
> 14. *Şâyet onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *semâdan bir kapı açsak* {da meleklerin semâya nasıl yükseldiklerini gözleriyle görseler} *da onda urûc etseler/yukarı çıksalar* {yani, o kapı içinde yukarı çıktıklarını gözleriyle görseler bile}...
>
> 15. *...diyeceklerdi* {yani, küfürlerinden dolayı diyeceklerdi} *ki: "Sadece gözlerimiz bağlandı* {yani, görmesinler diye önleri kapatıldı}, *hatta biz sihirlenmiş bir kavimiz"* {o durumda bile bize sihir yapıldı}.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Bize Mukâtil'in 'Abdu'l-Kerîm'den, onun Hassan'dan, onun Câbir'den, onun da Nebî'den (s.a) rivâyet ettiğine göre o'na, *Burçları olan semâya...* (el-Burûc, 85/1) âyeti hakkında sual sorulmuş, "Onlar kevâkibtir/yıldızlardır" diye cevab vermiştir. Yine o'na, *O ki semâda burçlar yaptı/kıldı* (el-Furkân, 25/61) âyeti hakkındaki soruya da, aynı şekilde: "Onlar kevâkibtir/yıldızlardır" diye cevab vermiştir. Bunun bir benzeri de, *Müşeyyed burclarda* {yani, semâya doğru yükseltilmiş uzun/yüksek kasrlarda/köşklerde}... (en-Nisâ, 4/78) âyetidir.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا
نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

16. *Andolsun ki biz semâda burçlar* {yani, kevâkib/yıldızlar} *yaptık/kıldık ve onu* {yani, semâyı} *bakanlar* için {yani, ehl-i arz/yeryüzündekiler için kevâkible/yıldızlarla} *süsledik.*

17. *Biz onu* {yani, semâyı} *her racîm* {yani, melun/lanetlenmiş} *şeytândan* {yıldızlarla} *koruduk* {ki, şeytânlar meleklerin sözlerini işitemesin}.

Sonra şeytânlardan bir istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

18. *Kulak hırsızlığı yapan* {yani, meleklerin sözlerinden hırsızlama yoluyla bir şeyler kapıveren} *müstesnâ. Hemen onu mübîn/açık bir şihâb* {yani, ışık saçan bir kevkeb/yıldız: Sâkıb} *takib eder.*

Bunun bir benzeri de, *Hemen onu bir şihâb* {yani, sâkıb: ışık saçan} *takib eder.* (es-Sâffât, 37/10) âyetidir.

19. *Arzı da meddettik* {yani, onu bast ettik: enini, boyunu ve kalınlığını 500'er yıllık mesafe olarak yaydık/döşedik –yer, Ka'be'nin altından itibaren döşenmiştir–}, *onda revâsi* {yani, arzda yüksek dağlar} *bıraktık –sizi sarsmasın/çalkalamasın diye–* {yani, yeryüzü altınızda çökmesin, üzerindekilerle çalkalanmasın diye bunu yaptık} (en-Nahl, 16/15; el-Enbiyâ, 21/31; Lokmân, 31/10) *ve onda mevzûn her şeyden bitirdik* {yani, yerden mevzûn/ölçülü her bir şeyi: bilinen her türlü nebatı/bitkiyi çıkardık}.

20. *Onda* {yani, arzda/yerde} *sizin için ve râzıkı/rızıklandırıcısı olmadığınız* {yani, sizin kendilerine rızıklandırmadığınız, Allah'ın rızıklandırdığı} *kimseler* {yani, devvâb [hayvanlar, böcekler, haşereler] ve kuşlar} *için* {üzerindeki çeşitli bitkiler ile} *geçim kaynakları kıldık/yaptık.*

21. {Rızıktan} *hiçbir şey yoktur ki, hazineleri* {yani, anahtarları} *indimizde* {yani, ellerimizde} *bulunmasın. Biz onu* {yani, rızkı: yağmuru}, *başka değil, ma'lûm/belli bir kader/ölçü ile* {yani, mevkût ile [vakti ve miktarı belli olarak]} *indiririz.*

22. *Biz rüzgârları aşılayıcılar olarak gönderdik. Semâdan da bir su* {yani, yağmur} *indirip, onunla sizi suvardık...*

Allah rüzgârları gönderir, bunlar da dünya semâsından belli bir ölçü ile suyu alıp götürür. Sonra rüzgârlar ve bulutlar harekete geçer. Rüzgârlar, içinde bitki sularının da bulunduğu suyu bulutlara bırakır. Sonra rüzgârlar bulutları, Ra'd'ın yağmur yağdırılmasını emrettiği yere sürükler. İşte, *Semâdan da bir su {yani, yağmur} indirip, onunla sizi suvardık* buyruğu buna işaret ediyor.

...*Onu hazinelerde tutan da siz* {yani, ey Âdemoğulları, siz} *değilsiniz* {yani, anahtarları sizin ellerinizde bulunmadığı gibi, onu depo eden de siz değilsiniz, fakat onun anahtarları Benim elimde olduğu gibi, onu depo eden de Benim}.

وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيٖ وَنُمٖيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمٖينَ
مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرٖينَ ﴿٢٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْ اِنَّهُ حَكٖيمٌ عَلٖيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَٓانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ
﴿٢٧﴾ وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّٖي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فٖيهِ مِنْ رُوحٖي
فَقَعُوا لَهُ سَاجِدٖينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ
﴿٣٠﴾ اِلَّٓا اِبْلٖيسَ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدٖينَ ﴿٣١﴾

23. *Doğrusu hayat veren/dirilten ve öldüren Biziz* {yani, ölüleri dirilten, dirileri öldüren Benim/Allah} *ve vârisler de Biziz* {yani, bütün mahlukatı öldürürüz, geriye yüce Rabb kalacak ve onlara vâris olacaktır}.

24. *Andolsun ki sizden öne geçenler* {yani, Âdemoğulları'ndan ölenler} *de ma'lûmumuz, andolsun ki tehir edilenler de* {yani, sizden henüz ölmeyip geri kalanlar da} *ma'lûmumuz.*

Bunun bir benzeri de, *Arzın onlardan neyi eksilteceği ma'lûmumuz* (Kâf, 50/4) âyetidir.

25. {Ey Muhammed!} *Kuşku yok ki Rabbin, evet onları* {yani, onlardan öne geçenleri/ölenleri de, te'hir edilenleri de/geriye kalanları da} *haşredecek* {yani, onları âhirete cem edecek/toplayacak} *O'dur. Hakikaten O,* {ba's/ölümden sonra diriliş hükmünde} *hakîmdir,* {onların ba'sına} *alîmdir.*

26. *Andolsun ki Biz insanı* {yani, Âdem'i} *salsâlden* {yani, ceyyid bir tîn'den}, *hame-i mesnûndan* {yani, kokuşmuş siyah bir çamurdan} *halkettik.*

Bize 'Ubeydullâh tahdis etti, bana babam tahdis etti, bana el-Huzeyl Mukâtil'den, ed-Dahhâk da İbn 'Abbâs'tan tahdis etti ki: "Salsâl, suyu gidip çatlamaya başlamış ceyyid tîn/çamur demektir, ki hareket ettirilecek olursa ses verir."

Buna göre toprak önce ıslaktı, sonra kuruyarak siyah bir çamur haline geldi.

27. *Cânn'a* {yani, İblis'e} *gelince, onu da önceden* {Âdem'den önce} *semûm bir ateşten* {yani, saf: dumansız ateşten} *halketmiştik.*

İblis'e, "cann" adının verilmesi, onun "cinn" diye bilinen bir melek kabilesinden oluşundan dolayıdır. "Cinn", çoğul için; "cann" ise tekil için kullanılır.

28. *Bir vakit Rabbin* {aralarında İblis'in de bulunduğu yeryüzündeki} *meleklere,* {–Âdem'i (a.s) yaratmadan önce–} *şöyle demişti: "Doğrusu Ben salsâldan, hame-i mesnûn'dan* {yani, kokuşmuş siyah çamurdan} *bir beşer halkettim"...*

29. ...*"O halde onu tesviye ettiğim* {yani, yaratılışını düzenlediğim} *vakit onun* {Âdem'in} *içine rûhumdan üflediğimde, onun* {yani, Âdem} *için sâcidler olun"* {yani, Âdem için secde edin}.

30. {Arzda bulunan} *meleklerin hepsi toptan secde ettiler.*

Sonra Allah, meleklerden İblis'i istisnâ ederek buyuruyor ki:

31. *İblis müstesnâ. O,* {Âdem'e} *sâcidlerle beraber olmaktan ibâ etti [kaçındı].*

قَالَ يَٓا اِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ
لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى
يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنِٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَاِنَّكَ
مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا
اَغْوَيْتَنِي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾
اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ
مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا
مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾

32. *Dedi ki: "Ey İblis! Sen niye* {secde hususunda} *sâcidlerle* {yani, Âdem'e (a.s) secde eden meleklerle} *beraber olmadın."*

33. *(İblis) dedi ki: "Benim, kendisini salsâldan* {yani, tînden/kurumuş çamurdan}, *hame-i mesnûndan* {yani, kokuşmuş siyah çamurdan} *halkettiğin bir beşere* {yani, Âdem'e} *secde etmem kâbil değil."*

Âdem'den (a.s) ilk yaratılan acmu'z-zeneb'dir. Sonra onun hilkatinin diğer kısımları da bunun içine tertib edilmiştir. Âdem'den (s.a) son yaratılan ise tırnaklarıdır. Yer, acbu'z-zeneb dışında ölenin bütün kemiklerini yer; ancak enbiyânın (aleyhimusselâm) kemiklerini yemez. Kıyâmet Günü de Âdemoğulları, acbu'z-zeneb'den yaratılacaklardır.

34. *Dedi ki: "O halde oradan* {yani, semânın melekûtundan} *çık, artık doğrusu sen* {yani, ey İblis sen} *racîmsin"* {yani, mel'ûnsun/lanetlenmişsin}...

35. ...*"ve hiç kuşkusuz Dîn Günü'ne kadar lanet senin üzerinedir."*

36. *(İblis) dedi ki: "Rabbim! Öyleyse beni ba's olunacakları güne kadar beklet/bana ba's olunacakları güne kadar mühlet ver"* {yani, insanların ölümden sonra diriltilecekleri ikinci nefhaya kadar bana süre ver}.

Nitekim Allah'ın, *Bir kolaylığa kadar intizar edin/bekleyin* {yani, bir kolaylığa kadar süre verin} (el-Bakara, 2/280) buyruğu da buna benziyor.

37. *Dedi ki: "Sen bekletilenlerdensin/mühlet verilenlerdensin"* {yani, ölmeyeceksin};...

38. ...*"vakti ma'lûm güne* {yani, belirlenmiş/tayin edilmiş süreye: ilk nefhaya} *kadar".*

Allah düşmanı, ölümden diriltilecekleri güne kadar kendisine mühlet verilmesini taleb ederek ölümü tatmaktan kurtulmak istemişti. Çünkü o ölümden sonra dirilişin ardından ölmeyeceğini biliyordu.

39. {İblis} *dedi ki: "Rabbim! Beni iğvâ etmene* {yani, dalâlete düşürmene} *karşılık, yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlar için tezyinat yapacağım ve tümünü iğvâ edeceğim"* {yani, onların tümünü hidâyetten dalâlete düşüreceğim};...

Sonra Allah düşmanı İblis istisnâ yaparak diyor ki:

40. ...*"onlardan muhlis kulların* {yani, tevhîd ehli olanlar} *müstesnâ."*

İblis, dîni için birtakım kullarını Allah'ın ihlâsa erdirdiğini ve kendisinin onlar üzerinde bir sultanının/nüfuzunun olamayacağını öğrenmişti. İşte, *Doğrusu Benim kullarım var ya, senin onlar üzerinde bir sultanın* {yani, onları hidâyetten dalâlete düşürme gücün/saltanatın} *yoktur* (el-Hicr, 15/42) buyruğu da buna işaret ediyor. *Vekîl olarak* {yani, kullarını koruyan ve onlar için sığınak olarak} *Rabbin kafidir.* (el-İsrâ, 17/65)

41. {Allah} *dedi ki: "Bu bir sırattır, Bana aittir* {yani, bu Bana giden hakk hidâyet tarîkidir/yoludur}, *müstakimdir"* {yani, haktır}...

Allah'ın, *İnsanlar üzerine* {yani, insanlar için}[1] *şâhidler olasınız* (el-Bakara, 2/143) âyeti de buna benziyor.

Bunun bir benzeri de, *Doğrusu benim Rabbim müstakim bir sırat* {yani, mübîn/apaçık bir hakk} *üzeredir* (Hûd, 11/56) âyetidir.

42. ...*"Doğrusu Benim kullarım var ya, senin onlar üzerinde bir sultanın* {yani, onları hidâyetten dalâlete düşürme gücün/saltanatın} *yoktur; ğâvîlerden* {yani, dalâlete düşenlerden} *sana ittibâ eden kimseler müstesnâ"...*

43. ...*"Kuşkusuz onların tümünün mev'idleri de cehennemdir"* {yani, cinler ve insan kâfirleri ile İblis ve zürriyetinin tümüne va'dolunan yer de cehennemdir}...

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾
إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ
آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ
مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ
﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾

44. ...*"Onun yedi kapısı vardır"...*

Kapıların biri diğerinden daha aşağıdadır. Her kapı, üstündeki kapıya göre yetmiş kat daha fazla hararetlidir. Her iki kapı arasında 70 yıllık bir süre vardır. Bu kapıların ilki cehennemdir, ikincisi lezâdır, üçüncüsü hutamedir, dördüncüsü sa'îrdir, beşincisi cahîmdir, altıncısı hâviyedir, yedincisi ise sekardır.

---

1 Müfessir burada *sırâtun 'aleyye* ibaresindeki *'alâ* edatının, *ilâ* anlamında kullanıldığını; el-Bakara, 2/143'te bulunan *'ale'n-nâs* ibaresindeki *'alâ'*nın ise *kesreli lâm: li* anlamında kullanıldığını, dolayısıyla ibarenin *li'n-nâs* [insanlar için] manasına geldiğini ifade etmektedir. (Çeviren)

...*"Her kapı için onlardan taksim edilmiş bir cüz vardır"* {yani, her kapı için cinn ve insan kâfirlerinden sayısı belli bir pay vardır}.

Azab bakımından ikinci kapı, bir üstteki kapıdan yetmiş kat daha şiddetlidir.

45. *Doğrusu* {şirkten uzak duran} *muttakiler ise cennetler* {yani, bostanlar/bahçeler} *ve pınarlar* {yani, akan nehirler} *içindedir.*

46. *Ona selâm ile* {korkudan} *emniyetle girin.*

Allah işlerini onlara teslim edecek ve kusurlarını bağışlayacaktır.

Benzeri bir buyruk da Vakıa sûresindedir.[2]

47. *Onların göğüslerindeki kini* {yani, dünyada iken birbirlerine karşı kalblerinde yer etmiş bulunan kin duygularını} *söküp atacağız* {yani, çıkaracağız}, {böylece birbirlerini seven} *kardeşler olarak serirler/sedirler üzerinde karşılıklı oturacaklar* {yani, ziyaretleşmelerinde tahtlar üzerinde birbirlerini görerek konuşup sohbet edecekler}.

Allah onların durumlarını haber vererek şöyle buyuruyor:

48. *Orada onlara* {yani, dünyada olduğu gibi bedenlerine} *bir yorgunluk* {yani, bir zorluk, bir meşakkat} *dokunmaz ve onlar oradan* {yani, cennetten} {ebediyyen} *çıkarılmayacaklardır* {yani, orada ebediyen ölmeyeceklerdir}.

Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyuruyor:

49. *Kullarıma haber ver: Doğrusu Ben,* {mü'minlerin zenblerine/günahlarına karşı} *gafûr,* {onlardan tevbe edenlere karşı} *rahîm Benim...*

50. *Ve* {yine onlara haber ver:} *Kuşkusuz Benim azabım da,* {Bana isyan edenler için} *o azab-ı elîmdir* {yani, o can yakıcı azabtır}.

51. *Onlara İbrâhîm'in konuklarından da* {yani, biri Cebrâîl, diğeri Mikâîl olan iki melekten de} *haber ver!*

---

2 Bkz. el-Vâkıa, 56/26. (Çeviren)

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰ
أَن مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن
مِّنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ
﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ
قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾

52. *O vakit ki o'nun* {yani, İbrâhîm'in} *üzerine girip "Selâm" dediler* {yani, o'na selâm verdiler, o da selâmlarını aldı}. *(İbrâhîm,) "Doğrusu biz sizden korkuyoruz" dedi.*

Çünkü onlar, İbrâhîm'in ikram ettiği buzağıyı yememişler; bundan dolayı İbrâhîm de onlardan korkmuştu. İbrâhîm zamanında bir kimse birinin yanında yemek yiyecek olursa, onun şerrinden emin olunurdu. İbrâhîm onların buzağıya el uzatmadıklarını görünce, şerlerinden korktu.

53. {Cibrîl (a.s) o'na,} *"Korkma, doğrusu biz sana alîm bir ğulâm/çocuk* {–ki o İshâk'tır (a.s)–} *müjdeliyoruz" dediler.*

54. {İbrâhîm (a.s) onlara} *dedi ki: "Beni mi müjdeliyorsunuz; bana ihtiyarlık dokunmuşken* {yani, yaşım bunca ilerlemişken}, *beni* {çocuğumun olacağına dâir} *ne sûretle müjdeliyorsunuz?"*

İbrâhîm (a.s), kendisinin ve karısının ihtiyarlığına rağmen çocukla müjdelenmesine hayret ettiği için böyle demişti.

55. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Seni hakk* {yani, çocuğunun doğacağına dâir gerçek} *ile müjdeliyoruz. Onun için* {ey İbrâhîm} *qânitînden olma"* {yani, ye'se düşme/ümitsiz olma}.

56. {İbrâhîm (a.s)} *dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, dalâlettekilerden* {yani, müşriklerden} *başka kim ümit keser?!"*

57. {İbrâhîm tekrar} *dedi ki: "Öyleyse hatbınız* {yani, emriniz [işiniz/durumunuz]} *nedir ey mürseller/gönderilenler!?"*

58. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Doğrusu biz mücrimler kavmine* {azab ile} *gönderildik";...*

59. ...*"âl-i Lût müstesnâ; kuşkusuz onların tümünü necata çıkaracağız/kurtaracağız";...*

Sonra Cibrîl (a.s), Lût'un karısını istisnâ ederek dedi ki:

إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا
كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ
﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ
وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾
وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ
﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ
هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾

60. ...*"o'nun karısı müstesnâ; onun mutlaka ğâbirînden* {yani, azab içinde geride kalanlardan} *olmasını takdir ettik."*

Sonra İbrâhîm'in (a.s) yanından, Arz-ı Mukaddes'ten çıkıp gittiler. Derken Sedûm topraklarında Lût'a vardılar. Tanımadığı için Lût (a.s) onların erkek olduklarını zannetti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

61. *Nihâyet geldiler mürseller/gönderilenler âl-i Lût'a.*

Buyrukta takdim vardır, "Mürseller/gönderilenler âl-i Lût'a geldiler" demektir.

62. {Lût onlara} *dedi ki: "Doğrusu siz, münker bir kavimsiniz [tanınmayan kimselersiniz]."*

Lût onların melek olduklarını bilmedi, çünkü erkek sûretinde idiler.

63. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Hayır,* {andolsun ki} *biz sana* {ey Lût} *hakkında şekk ettikleri/kuşku duydukları şey ile geldik"* {yani, kavminin hakkında kuşku duydukları, dünyada üzerlerine inmeyeceğini zannettikleri azabla geldik/azabı getirdik}...

64. ...*"ve hakk* {yani, sıdk [doğru-doğruluk]} *ile sana geldik ve elbette biz* {onlara azab ile geldiğimizi söylerken} *sâdıklarız/doğru söyleyenleriz"...*

Sözlerine devamla Lût'a (a.s) şunları da söylediler:

65. ...*"Onun için, geceden bir kıtada* {yani, bir kısmında: seher vaktinde} *ehlini* {yani, karını, kızların Reysâ ve Za'ûsâ'yı} *yürüt/yola çıkar ve arkaları sıra takib et* {yani, ehlinin arkasından onları önünden yürüterek git}. *Sizden hiç biri* {kesinlikle} *iltifat etmesin* {yani, arkasına dönüp bakmasın} *ve emrolunduğunuz yere* {yani, Şam'a doğru} *ilerleyin."*

66. *Ve o'na şu emri* {yani, azab emrini} *kadâ ettik* {yani, Lût'a şu ahdi verdik}: *Sabaha çıkarlarken onların* {yani, bu kavmin} *dâbiri/arkası* {yani, kökü} *mutlaka kesilecek* {yani, sabah vakti üzerlerine azab inecek}.

67. *Şehir ehli de* {Lût'a [Lût'un evine] erkeklerin girip konuk olduğunu} *müjdeleşerek geldiler.*

68. {Sonra Lût onlara} *dedi ki: "Amanın, onlar benim misafirlerim. Artık beni* {bunlara yapacaklarınızla} *utandırmayın"* {zira, Lût (a.s) onların erkek sûretinde olduklarını görüyor ve öyle sanıyordu}...

69. ...*"Allah'a ittika edin ve beni* {onlara yapacaklarınızla} *rezil etmeyin."*

70. *Dediler ki: "Biz seni âlemlerden* {yani, onlardan birini misafir etmekten} *nehyetmedik mi?!"*

Lût onları, erkeklerle cinsî münasebetten sakındırıyordu. Bu sebeble misafirlerinden utandığından kızları: Reysâ ve Za'ûsâ ile evlenmelerini teklif etti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getiriyor:

قَالَ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖٓي اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلٖينَۜ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَف۪ي
سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِق۪ينَۙ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا
سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجّ۪يلٍۜ ﴿٧٤﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّم۪ينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَب۪يلٍ مُق۪يمٍ ﴿٧٦﴾

71. *Dedi ki: "Şunlar kızlarım, eğer yapacaksanız"* {yani onlarla evlenin}.

72. *Ömrün için/ömrüne yemin olsun ki...*

Bu [le-'amruke: ömrün için/ömrüne yemin olsun ki], Arab kelamında bir yemin kelimesidir.

...hakikaten onlar sarhoşlukları içinde debeleniyorlar {yani, dalâletleri içinde mütereddidler/serserice dolaşıyorlar}.

73. *Derken işrak vaktine erince* {yani, güneş doğunca} *onları o sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) sayhası/çığlığı} *yakalayıverdi.*

74. *Böylece onun* {Lût kavminin dört şehrinin} *üstünü altına getirdik ve onların üzerlerine* {yani, Sedûm, Dâmûrâ, 'Âmuvâ ve Sâbûrâ şehirlerin –ve şehirlerin dışında bulunanların– üzerine} *siccîlden* {yani, tîn/çamur ile karışık} *taş yağdırdık* {öyle ki, onlardan biri başka bir şehirde olsa bile taş onu bulup öldürüyordu}.

75. *Elbette şunda* {yani, Lût kavminin helâk edilmesinde}, *mütevessimler* {yani, kendilerinden sonra gelenler arasından durumu görüp onların âkıbetine benzer bir âkıbetten çekinenler} *için âyetler* {yani, ibret} *vardır.*

76. *Ve doğrusu o* {yani, helâk edilen Lût kavminin şehirleri} *mukîm bir yol üzerinde bulunuyor* {yani, Mekkelilerin de, başkalarının da üzerlerinden gidip geldikleri apaçık belli bir yol üzerinde bulunuyor. –Bu şehirler-kasabalar Mekke ile Şam arasındadır–}.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ
﴿٧٧﴾ وَإِن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا
لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَآتَيْنَاهُمْ
آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ
بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا
أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

77. *Elbette şunda* {yani, Lût kavminin helâk edilmesinde}, *mü'minler* {yani, onlardan sonra gelip onların uğradıkları azabın

benzeri ile cezalandırılmaktan çekinen musaddıklar: Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

Bu buyrukla Allah, Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azabının benzeri ile korkutuyor.

78. *Eyke ashâbı da* {yani, Şu'âyb'ın (a.s) kavmi de} *zâlimler* {yani, müşrikler} *idi.*

"Eyke", ormanlık demektir. Oradaki ağaçlar çoğunlukla ed-devm: ak güllük bitkisi/sedir ağacı idi.

79. *Bu sebeble onlardan* {azab ile} *intikam aldık. Doğrusu o ikisi* {yani, Lût kavmi ve Şu'âyb kavmi} *de, mübîn* {yani, müstakîm/dosdoğru} *bir imam* {yani, tarîk/yol} *üzerindedir.*

Şu'ayb kavmine şu şekilde azab edilmiştir: Allah, Şu'âyb (a.s) kavmine bir süre rüzgâr göndermedi; evlerinde sıcaktan bunalmaya başladılar, sıcağa karşı hiçbir şeyin faydası olmuyordu. Aşırı sıcak sebebiyle evlerinden çıkıp gölgelenmek maksadıyla ağaçların arasına gittiler. Fakat evlerindeki sıcaktan daha şiddetli bir sıcakla karşılaştılar. Sonra Allah onlara, içinde azab bulunan bir bulut gönderdi. Ormandan çıktılar, bulutun altında gölgelenip güneşin aşırı sıcağından kurtulmak ümidiyle birbirlerine seslendiler. Böylece serinleyeceklerini ve dinleneceklerini ümit ediyorlardı. Bulutun altına sığınmak için toplandıklarında Allah bulutun altında aşırı sıcak ve kederle onları helâk etti.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis etti, babamı işittim, dedi: Ben Ebû Sâlih'i işittim, diyordu ki: "Tencerenin içindeki suyun kaynadığı gibi, onların beyinleri de o bulutun aşırı sıcağından dolayı kaynadı."

İşte, *Bunun üzerine onları yevmu'z-zulle [gölgelik gününün] azabı yakaladı. Gerçekten o azîm bir günün azabı idi* (eş-Şu'ârâ, 26/189) âyeti buna işaret ediyor.

80. *Andolsun ki Hicr ashâbı da* {yani, Sâlih kavmi de} *mürselleri/gönderilenleri* {yani, Sâlih'i} *tekzib etti/yalanladı.*

Onların karyelerinin [kasabalarının-şehirlerinin] adı, Hicr olup Vâdi'l-Kurâ'da idi.

81. *Onlara âyetlerimizi* {yani, dişi deveyi} *vermiştik...*

Bu dişi deve, onlar için bir âyet idi ve su içme gününde, onlara –herhangi bir masraf ve külfete girmeksizin– yetecek kadar süt veriyordu.

...de ondan i'râz ettiler {yani, dişi deve ve yavrusu hakkında tefekkür edip/düşünüp ibret almadılar}.

Allah, onların durumlarını haber vererek buyuruyor ki:

82. *Onlar dağlardan emniyetli evler yontuyorlardı* {yani, içlerini oydukları dağların üzerlerine düşeceklerinden yana güven içinde dağları yontup oyarak evler yapıyorlardı}.

83. *Derken* {Cumartesi günü} *sabahleyin onları da o sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *yakalayıverdi* {ve hepsi hareketsiz kalıverdiler}.

84. {Küfür ve tekzibten} *kazandıkları şeyler, onları* {azabtan} *müstağni kılmadı* {yani, onlara azabın inmesini engellemedi}.

Onlar dişi deveyi Çarşamba günü kestiler, Allah da onları Cumartesi günü helâk etti.

وَمَا خَلَقْنَا
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاِنَّ السَّاعَةَ
لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَميلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ
الْعَليمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ
الْعَظيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهِٓ اَزْوَاجًا
مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ
اِنِّٓي اَنَا النَّذيرُ الْمُبينُ ﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمينَ ﴿٩٠﴾

85. *Biz semâvât u arzı ve o ikisi arasındakileri, başka değil hakk ile halkettik/yarattık* {yani, Allah onları bâtıl/boş yere yaratmadı. Aksine tahakkuk edecek bir iş için yarattı}. *Kuşkusuz o Sâ'at* {yani, kıyâmet} *gelecek. O halde güzel bir davranışla davran.*

Nebî'ye (s.a), Mekke kâfirlerinden güzel bir şekilde yüz çevirmesini emrediyor. Sonra kılıç emri, güzel bir şekilde yüz çevirme ve güzel davranmayı neshetti.

86. *Kuşkusuz Rabbin odur ki* {ölümden sonra âhirette mahlukatı yaratacak} *hallâktır,* {onların ölümden sonraki dirilişlerine} *alîmdir.*

87. *Andolsun ki sana mesânîden seb'a'yı/yediyi* {yani, Fâtihatu'l-Kitab'ı –ki o yedi âyettir–} *ve Kur'ân-ı azîmi* {yani, tümü mesânî olan Kur'ân'ın sâirini/geri kalanını} *verdik.*

88. *Sakın onlardan ezvâcını* {yani, çeşitli sınıflarını} *faydalandırdığımız şeylere* {yani, onlara verdiğimiz mala} *gözünü dikme ve onlara karşı* {eğer senden yüz çevirirlerse} *üzülme. Mü'minlere kanadını indir* {yani, yumuşak ol, onlara sert davranma}.

89. *Ve* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Kuşkusuz ben, evet ben mübîn bir nezîrim* {azaba karşı apaçık bir uyarıcıyım}.

90. *Tıpkı o taksimcilere* {(yani, Yahudi ve Hıristiyanlara)} *indirdiğimiz* {(yani, Tevrât'ı ve İncîl'i indirdiğimiz)} *gibi,* {(mesânîden seb'a'yı/yediyi ve Kur'ân-ı azîm'i de indirdik)}.

Buyrukta takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Tevrât'ı ve İncîl'i Hıristiyan ve Yahudilere indirdiğimiz gibi, mesânîden seb'a'yı/tekrarlanan yediyi ve Kur'ân-ı azîm'i de indirdik. İşte el-muqtesimîn/taksimciler onlardır. Bunlar kitabı kısımlara ayırdılar. Bu sebeble Yahudiler Tevrât'a îmân etti, fakat İncîl ve Kur'ân'ı inkâr etti. Hıristiyanlar ise İncîl'e îmân etti, Kur'ân'ı ve Tevrât'ı inkâr etti. İşte onların taksimleri budur. Kendilerine indirilen kitabın bir bölümüne îmân ettikleri halde, bir başka bölümünü inkâr ettiler.

Sonra Allah Yahudiler ile Hıristiyanların niteliklerini zikrediyor:

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ
عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ
صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ
مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

91. *Onlar ki Kur'ân'ı* {kesilen devenin parça parça edilen azaları gibi} *parçalar yaptılar* {yani, bütün kitablara îmân etmeyip kitabı ayırdılar}.

Bu sebeble Allah zâtına yemin ederek Nebî'ye (s.a) dedi ki:

> 92. {Ey Muhammed!} *Rabbine andolsun ki, onların hepsine soracağız,...*
>
> 93. ...{küfür ve tekzibten} *yapmakta oldukları şeyleri.*
>
> 94. *Öyleyse sen emrolunduğun şeyi açıkça bildir* {yani, sana emrolunan risâleti tebliğ görevini hiç durma yerine getir}...

Çünkü Nebî (s.a), iki yıl süreyle nübüvveti gizlemişti. Allah bunun üzerine Nebî'ye (s.a), *Öyleyse sen emrolunduğun şeyi açıkça bildir* buyurdu. O da Rabbinden aldıklarını tebliğ etti. Bunun üzerine Mekke kâfirleri o'nu yalanladılar ve o'na eziyetler ettiler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> *...ve müşriklerden* {yani, müşriklerin sana eziyetlerinden} *i'râz et/yüz çevir* {yani, onların eziyetlerine aldırmayıp sabret}.

Sonra kılıç âyeti bunu neshetti.

> 95. *Doğrusu Biz müstehzilere karşı sana kâfiyiz.*

el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî hacc mevsiminde şöyle seslendi:

— Ey Kureyşliler! Muhammed'in ünü çevredeki şehirlere yayılmış bulunuyor. Ben insanların o'nunla karşılaşmadan geri dönmeyeceklerini zannediyorum. O ise sözü tatlı biridir. Biriyle konuştumu aklını başından alır. Bu sebeble kimilerinin o'nu doğrulamayacaklarından emin değilim. Onun için akıl ve görüş sahibi birtakım kimseleri gönderin de Mekke'ye gelen yolların ağzında bir-iki gecelik mesafe uzaklıkta otursunlar ve Muhammed'e dâir sual soranlara bir gurub, “O bir sihirbazdır; iki kişiyi ayırıp birbirine düşürür”, diğer gurub, “O bir kâhindir; yarın ne olacağını haber verir”, bir başka gurub da, “Onunla görüşmemeniz, görüşmenizden hayırlıdır” desinler.

Bunun üzerine onlar da, her yol ağzına Kureyş'ten dört kişi gönderdiler. el-Velîd b. el-Muğîre de Mekke'de kaldı. Mutat yolların dışında bir cihetten Mekke'ye giren ve Nebî (s.a) ile görüşmek isteyen bir kimse olursa, Velîd onu karşılıyor ve, “O yalancı bir sihirbazdır” diyordu. Mutat yollardan Mekke'ye girenleri de yol ağızlarında bekletilen bu onaltı kişi karşılıyor ve, “O bir şairdir, bir yalancıdır, bir delidir” diyorlardı. Onların propagandası neticesinde insanlar dağıldılar. Bu da Nebî'ye

(s.a) ağır geldi. Halbuki insanlar ile görüşmeyi, onlara durumunu arzetmeyi ümit ediyordu. Kureyş'ten bu müstehziler/alaycılar bunu engelledi. Onların bu sözleri üzerine insanların dağılması Kureyş'i sevindirdi ve, “Sahibinizin –yani, Nebî'nin (s.a)– yanındaki, aldatmadan başka birşey değildir” demeye başladılar. Yine Kureyş, “İşte bizim yapacağımız bu, senin yapacağın da bu” dediler. İşte, *Onlara, “Rabbiniz ne indirdi” denildiği vakit, “Evvelkilerin esâtiri” derler* (en-Nahl, 16/24) âyeti buna işaret ediyor. Gelenlerden kimi, “Eğer ben bu adam ile görüşmeden geri dönecek olursam, beni gönderenler adına çok kötü bir elçilik yapmış olurum” diyerek Mekke'ye giriyor, mü’minlerle görüşüyor, durumu soruyordu. Onlar da hayırlı şeyler söylüyor ve Allah'ın bir kitab indirdiğini, bir rasûl gönderdiğini bildiriyorlardı. İşte, *“Rabbiniz ne indirdi” denildiğinde, “Hayır” derler* (en-Nahl, 16/30) âyeti de buna işaret ediyor. Nebî (s.a), Ka‘be'nin yanında iken Cibrîl (a.s) indi. Bu sırada el-Velîd b. el-Muğîre b. ‘Abdullâh oradan geçti. Cibrîl (a.s), Nebî'ye (s.a) sordu:

— Bunu nasıl buluyorsun?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl eliyle onu topuğunun üstünden yakaladı ve dedi ki:

— Senin yerine onun hakkından geldim.

Sonra el-Velîd, Huzaalıların bir kolu olan Mustalıkoğulları'nın oklarının bulunduğu bir bahçeden böbürlenerek geçerken ridasına bir ok takıldı, oku ayağıyla silkeleyince, ok topuğunun üstündeki atar damara isâbet edip damarı kopardı. Geceleyin de yarasından kaybettiği kan sebebiyle öldü.

Yine Cibrîl, oradan geçen el-‘Âs b. Vâil için sordu:

— Bu nasıl birisidir?

Nebî cevab verdi:

— Bu da Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl eliyle onun ayağının iç tarafında dokundu ve dedi ki:

— Senin adına onun hakkından geldim.

el-‘Âs'ın, Mekke'den Tâif'e gitmek amacıyla bindiği eşeğin dikenli bir yere çökmesiyle el-‘Âs'ın ayağının iç tarafına bir diken battı ve ayağı şişti. O gece Allah onun canını aldı.

Sonra oradan el-Hâris b. Kays b. ‘Amr b. Rabî‘a b. Sehm geçti. Cibrîl (a.s) sordu:

— Bunu nasıl buluyorsun?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu da Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl onun başını yakaladı da başı şişti ve bundan dolayı öldü.

Sonra oradan el-Esved b. ‘Abdu'l-‘Uzzâ b. Vehb b. ‘Abdi Menâf b. Zühre geçti. Cibrîl (a.s) sordu:

— Bu nasıl birisidir?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu Allah'ın kötü bir kuludur, ancak dayımın oğludur.

Cibrîl (a.s) eliyle onun karnına dokundu ve dedi ki:

— Senin adına onun hakkından geldim.

el-Esved b. ‘Abdu'l-‘Uzzâ susuzluk illetine tutuldu, ne kadar su içerse içsin kanmıyordu ve nihâyet öldü.

Sonra oradan el-Esved b. ‘Abdu'l-Muttalib b. el-Munzir b. ‘Abdu'l-‘Uzzâ b. Kusay geçti. Cibrîl sordu:

— Bunu nasıl buluyorsun?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu da Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl dedi:

— Senin adına onun hakkından geldim.

Ardından da topraklı bir yere vurdu, toprak el-Esved b. ‘Abdu'l-Muttalib el-Esved b. ‘Abdu'l-Muttalibin yüzüne isâbet etti, gözleri kör oldu ve bundan dolayı öldü.

Yine Ba‘kek ile Ehram –babaları el-Haccâc b. es-Seyyâk b. ‘Abdu'd-

Dârr b. Kusay'dır– adındaki iki kardeşten birini ed-Dubeyle yakaladı, diğeri ise zâtu'l-cenb hastalığına yakalandı ve her ikisi de öldü. Bunun üzerine Allah, *Doğrusu Biz müstehzilere karşı sana kafiyiz* buyruğunu indirdi, ki kasdedilenler Kureyş'ten olan bu yedi kişidir.

Sonra Allah bunların niteliklerini zikrederek buyuruyor ki:

96. *Onlar ki, Allah ile birlikte diğer bir ilâh yaparlar/kılarlar. Yakında bilirler.*

Bu öldürülmelerinden sonra onlar için bir tehdittir.

97. *Andolsun ki biliyoruz: onların söylediklerine* {yani, “O bir sihirbazdır, bir mecnûndur, bir kâhindir” ve “Bu bizim halîmiz, bu da senin halin” demelerine} *mutlaka göğsün daralıyor.*

98. *O halde hemen Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbinin emriyle namaz kıl} *ve sâcidlerden* {yani, musallilerden/namaz kılanlardan} *ol...*

99. *...ve sana yakîn gelinceye* {yani, ölüm halinde hayır ve şerr görününceye} *kadar Rabbine ibâdet et!*

16. EN-NAHL SÛRESİ

Eğer cezalandıracak olursanız... (en-Nahl, 16/126-128); *Sonra, elbette Rabbin o hicret edenlere...* (en-Nahl, 16/110); *Kim de îmânının ardından Allah'a küfrederse...* (en-Nahl, 16/106); *...O hicret edenler...* (en-Nahl, 16/41); *Allah bir karyeyi mesel darbetti...* (en-Nahl, 16/112) âyetleri hariç, Mekkî olan Nahl sûresi, Kûfiyyûna göre 128 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَتٰى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ
الْمَلٰئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ اَنْ اَنْذِرُوا
اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ
تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Allah'ın emri geldi...*

Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine Sâ'ati, onun mutlaka gerçekleşeceğini haber vererek korkuttu, fakat onlar onun gerçekleşeceğini yalanlayarak, “Ne zaman gerçekleşecek?” dediler. Bunun üzerine Allah, {Ey Kullarım!} *Allah'ın emri geldi* buyruğunu indirdi.

...Öyleyse onu isti'câl etmeyin {yani, Benim sizi kendisiyle tehdit ettiğim bir hususun çabuk gelmesini istemeyin}...

Allah, yine onların bu sözleri hakkında, *Ona îmân etmeyenler, onu isti'câl ederler* (eş-Şura, 42/18) buyruğunu indirdi.

Nebî (s.a) Cibrîl'den (a.s), *Allah'ın emri geldi* buyruğunu işitir işitmez –Sâ'atin [kâinatın dengesinin bozulup yerle bir olacağı] korkusuyla– oturuyorken ayağa kalktı. Ancak Cibrîl'in (a.s), *Öyleyse onu isti'câl etmeyin* buyruğunu okumasıyla itminana erdi/sükun buldu.

> ...*O onların* {yani, Mekkelilerin} *şirklerinden sübhândır/münezzehtir ve 'âlâdır* {yani, yücedir/yüksektir}.

Bu buyrukla Allah zâtını, Mekkelilerin şirkinden tenzih ve tazim ediyor.

> 2. *Kullarından* {yani, nebîlerden} *dilediğine emrinden* {yani, emriyle} *rûh* {yani, vahiy} *ile melekler* {yani, Cibrîl'i (a.s)} *indirir...*

Sonra Allah nebîlere, insanları uyarmalarını emrederek buyuruyor ki:

> ...{Uyarın ki:} *Kuşkusuz O hariç ilâh yok. Hemen Bana ittika* {ibâdet} *edin.*

> 3. *Semâvât u arzı hakk ile halketti/yarattı* {yani, o ikisini bâtıl, maksatsız yaratmadı. Aksine onları mutlaka gerçekleşecek bir iş için yarattı}. *Onların şirklerinden* {yani, Kendisine ortak koşmalarından/ortak koştuklarından} *'âlâdır* {yani, yücedir/yüksektir}.

> 4. *İnsanı* {yani, Nebî'nin (s.a) Uhud günü öldürdüğü Übey b. Halef el-Cumâhî'yi} *bir nutfeden halketti/yarattı da o mübîn/apaçık bir hasım kesildi.*

Nebî'ye (s.a), "Allah bu kemikleri nasıl diriltecek" diyerek onları ufalayıp rüzgâra karşı savurmuştu.

Bunun bir benzeri de, *İnsan düşünmüyor mu: Biz onu bir nutfeden halkettik de şimdi o mübîn/apaçık bir hasım kesildi. Yaratılışını unutarak Bize bir mesel darbetti: "Çürümüş kemikleri kim diriltecek" dedi* (Yâ-Sîn, 36/77-78) âyetleridir.

> 5. *En'âmı da* {deve, sığır ve koyun-keçi cinsini/türünü de} *halketti/yarattı, sizin için onda/onlarda bir ısınma* {yani, yünleri, tüyleri ve kılları ile bir ısınma} *ve* {sırtlarına binmek, sütlerini sağmak sûretiyle} *birtakım menfaatler vardır. Ondan* {yani, koyun etinden} *yersiniz de.*

> 6. *Akşam* {onları meradan yanınıza} *getirirken, sabah* {otlamak üzere yanınızdan} *salarken de onda/onlarda* {yani, en'âmda} *sizin için bir cemâl/güzellik vardır.*

وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغ۪يهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِؕ اِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌۙ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَم۪يرَ
لِتَرْكَبُوهَا وَز۪ينَةًۜ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّب۪يلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌۜ وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٩﴾ هُوَ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لَكُمْ
مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ ف۪يهِ تُس۪يمُونَ ﴿١٠﴾

7. *Onlar* {yani, develer ve sığırlar} *ağırlıklarınızı da yüklenir, canlarınızın yarısını tüketmeden* {yani, pek çok zorluklara katlanmadan} *varamayacağınız bir memlekete götürürler. Kuşkusuz Rabbiniz sizin için raûftur* {yani, rıfk ile muamele edendir}, *rahîmdir* {yani, bu en'âmda sizin için birçok faydalar kılarak size nimetiyle lütfedendir}.

Sonra Allah Teâlâ, faydalı olan diğer hayvanları zikrederek buyuruyor ki:

8. *Atları, katırları ve merkebleri* {de yarattı}; *hem onlara binersiniz ve hem de ziynettirler* {yani, onlara binmek sizin için bir güzellik ve ziynettir} *ve* {yaratıklardan} *bilemeyeceğiniz şeyleri de halketmektedir/yaratmaktadır.*

Derken ziyneti {yani, şâreti [süsü/ihtişamı]} *içinde kavminin karşısına çıktı* (el-Kasas, 28/79) âyeti de bunun gibidir.

9. *Sebîlin qasdı [yolun mutedil olanını göstermek]* {yani, hidâyetin beyânı/hidâyeti bildirmek} *Allah'a aittir ve ondan sapan* {yani, o sebîlden/yoldan sapıp hidâyet üzere olmayan} *da vardır. Şâyet (Allah) dileseydi hepinizi* {dînine} *hidâyet ederdi/kılavuzlardı.*

10. *O ki, semâdan bir su* {yani, yağmur} *indirdi; sizin için ondan* {yani, yağmurdan} *bir içecek ve ondan bir şecer [çayır-çimen] var ki onda otlatırsınız* {yani, en'âmınızı/hayvanlarınızı otlatırsınız}.

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ
وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ
﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا
وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ
مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

11. *Sizin için onunla* {yani, yağmurla} *ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve her türlü semereden/meyveden bitirir. Doğrusu şunda* {yani, nebattan/bitkilerden size zikredilenlerde}, *bir âyet* {yani, ibret} *vardır;* {Allah'ın tevhidi hususunda} *tefekkür eden bir kavim için.*

12. *Sizin için geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı musahhar kıldı. Yıldızlar da O'nun emriyle musahhardır. Doğrusu şunda* {yani, sizin için musahhar kılınanlarda/kılınmasında} *âyetler* {yani, ibretler} *vardır;* {Allah'ın tevhîdi hususunda} *akleden bir kavim için.*

13. *Ve yine sizin için yerde muhtelif renklerde halkettiği/yarattığı şeyler* {yani, devvâb/hayvanlar, kuşlar, ağaçlar}. *Doğrusu şunda* {yani, yeryüzünde yaratıldığı zikredilen şeylerde} *bir âyet vardır;* {Allah'ın tevhîdi hususunda} *tezekkür eden bir kavim için.*

14. *Yine O ki, bahrı/denizi musahhar kıldı, ondan taze et yemeniz* {yani, avlayarak veya suyun canlı olarak kıyıya attığı balıkları yemeniz} *ve ondan giyeceğiniz/takınacağınız hilye* {yani, inci} *çıkarmanız için. Gemileri de görürsün ki onda* {yani, denizde} *akarlar/seyrederler* {aynı rüzgârla gidip gelirler}; *O'nun fadlından arayasınız* {yani, sizin için gemileri musahhar kıldı ki

O'nun lütfundan arayasınız} *ve* {nimetleri dolayısıyla Rabbinize} *şükredesiniz diye.*

وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ
يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ وَمَا
يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾

15. *Sizi sarsmasın/çalkalamasın* {yani, yer altınızda göçmesin, üzerlerindekilerle birlikte başka tarafa meyletmesin} *diye arzda revâsi* {yani, dağlar} *ve* {akan} *nehirler ve yollar bıraktı ki, hidâyet bulasınız* {yani, yollarınızı tanıyasınız}.

16. *Ve 'alâmât/alâmetler* {yani, el-cibâl/dağlar} *(bıraktı).* {Onlar o alâmetler/dağlar ile yollarını bulurlar, onlar vasıtasıyla kara ve denizde yollarını tanırlar}...

Allah Teâlâ'nın, *A'lâm* {yani, el-cibâl/dağlar} *gibi...* (er-Rahmân, 55/24) buyruğu da buna benzer.

...Onlar yıldız(lar) ile de hidâyet bulurlar {yani, yıldızlarla yollarını bulurlar, onlar vasıtasıyla kara ve denizde yollarını tanırlar}.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Bundan maksat, küçük ve büyük ayı, oğlak, "el-ferkadân" diye bilinen küçük ve büyük ayıdaki iki parlak yıldız ve kutub yıldızlarıdır. Çünkü bunların yeri yaz-kış değişmez.

Nitekim Allah'ın, *Bir yola hidâyet bulamayanlar* (en-Nisâ, 4/98) buyruğundan kasıt da, "yol bilmeyenler"dir.

17. *Hiç halkeden* {yani, sûrenin başından bu âyete kadar zikre-

dilen şeyleri yaratan (Allah)}, *halketmeyen* {yani, Allah'ın dûnundan kendilerine ibâdet edilen sahte ilâhlardan Lât, ‘Uzzâ, Menât ve Hübel} *gibi olur mu?! Artık tezekkür* {yani, Allah'ın sanatından ibret alarak O'nu tevhîd} *etmeyecek misiniz?*

18. *Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, onları sayamazsınız. Kuşkusuz Allah* {azabı onlardan tehir etme hususunda} *gafûrdur,* {onları cezalandırmakta acele etmemekle} *rahîmdir.*

19. *Allah sırrınızı* {yani, kalblerinizde gizlediklerinizi/kalblerinizdeki sırrı} *ve* {dillerinizle} *ilan ettiklerinizi bilir.*

“Sırları/kalblerinde gizledikleri” ile, müşriklerin hacc mevsiminde insanların Nebî (s.a) ile görüşmelerini engellemek için Mekke yollarında adam bekletmeleri ve bu keydi/tuzağı gizlice kurmaları kasdediliyor. “İlan ettikleri/açıkladıkları” ile de, Nebî'ye (s.a), “Bizim yapacağımız bu, senin de yapacağın bu” demeleri kasdediliyor.

Sonra Allah uydurma ilâhları zikrederek Mekke kâfirlerine diyor ki:

20. *Halbuki Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] du‘â* {yani, ibâdet} *ettikleri* {yani, Lât, ‘Uzzâ, Menât ve Hübel} *hiçbir şey* {yani, bir sinek ve başka birşey} *halkedemezler/yaratamazlar. Zira onlar halkedilmişlerdir* {ve kendileri onları/putları elleriyle yontmaktadırlar}.

Sonra Allah, onları/putları vasfederek şöyle buyuruyor:

21. {Onlar; konuşamayan, işitemeyen, göremeyen, fayda ve zarar veremeyen} *ölülerdir, diri değildirler* {yani, ruhları yoktur}...

Sonra Mekke kâfirlerini nitelendirerek buyuruyor ki:

...Ne zaman ba‘solunacaklarının/diriltileceklerinin de şuurunda değillerdir.

Bunun bir benzeri de, *Semâvât u arzda gaybı Allah'tan başka kimse bilmez ve ne zaman ba‘solunacaklarının/diriltileceklerinin şuurunda değillerdir* (en-Neml, 27/65) âyetidir.

Bunlar, el-harrâsûn'dur [hacıları karşılamak ve Muhammed (s.a) ile görüşmelerini engellemek üzere Mekke yollarına gönderilen kimselerdir].

إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَٓا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُٓوا
اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُٓوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اَلَا
سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى
اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

22. *Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır.* {O halde O'ndan başkasına ibâdet etmeyin}...

Sonra onları nitelendirerek buyuruyor ki:

...*Âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *kalbleri,* {Allah'ın tevhîdine, O'nun birliğine} *münkirdir ve onlar,* {tevhîde karşı} *müstekbirlerdir.*

23. *Lâ cereme/cereme yok* {yani, kasem olsun ki}, *elbette Allah* {onların kalblerindeki} *sırlarını/gizlediklerini* {yani, insanları Nebî (s.a) ile görüşmekten alıkoymak amacıyla her yol ağzına gizlice birtakım kimseleri gönderdiklerini} *ve ilan ettiklerini* {yani, Nebî'ye (s.a) karşı açıktan, “Biz böyle yapacağız, sen de böyle yap” dediklerini} *bilir. Doğrusu O, müstekbirleri* {yani, tevhîdden yana mütekebbirleri/tevhîde karşı büyüklenenleri} *sevmez.*

Sonra onları vasfederek şöyle buyuruyor:

24. *Onlara* {yani, el-harrâsûn'a [hacıları karşılamak ve Muhammed (s.a) ile görüşmelerini engellemek üzere Mekke yollarına gönderilen kimselere]}, *“Rabbiniz ne indirdi?” denildiği zaman,*

"Evvelkilerin esâtiri" {yani, evvelkilerin hadîsini/sözlerini ve yalanlarını} *derler."*

el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî Kureyş kâfirlerine dedi ki:

— Muhammed (s.a) tatlı dillidir; konuştumu adamın aklını başından alır. Onun için akıl ve görüş sahibi bir topluluğu Mekke'den bir-iki günlük mesafedeki yol ağızlarına gönderin; zira ben dışarıdan gelenlerden bazılarının o'nu tasdik etmeyeceklerinden emin değilim. Dışardan gelenlerden biri Muhammed'e (s.a) dâir sual soracak olursa, gönderdiklerimizin bir kısmı, "O iki kişinin arasını ayıran bir sihirbazdır" desinler. Diğer kısmı, "O mecnunluğu esnasında hezeyan eden bir mecnundur" desinler. Diğer bir kısmı da, "O, zabt u rapt altına alınamayan bir şairdir" desinler. Bir diğer kısmı ise, "O yarın olacakları haber veren bir kâhindir" desinler. Ardından eklesinler: "Onu görmemek, sizin için görmekten daha hayırlıdır. Getirdiği dîn üzere o'na, köleler ile sefihlerden başkası uymuş değildir. O öncekilerin başından geçen olayları anlatıyor. Kavminin hayırlıları, akıllı yaşlıları o'ndan ayrılmış bulunuyorlar."

Bunun üzerine Kureyş'ten onaltı kişiyi, her bir yol ağzında dörder kişi olmak üzere dört farklı yola gönderdiler. el-Velîd b. el-Muğîre de Mekke'nin girişinde durdu. Mekke'ye gelip Nebî'yi (s.a) soranlara, diğerlerinin sözlerine benzer şeyler söylüyor ve insanlar da onların söylediklerine bakarak uzak duruyorlardı. Bu durum Nebî'ye (s.a) ağır gelmeye başladı. Zira o insanlarla görüşmeyi ve onlara durumunu arzetmeyi düşünüyordu. İnsanların, Kureyş müşriklerinin sözlerinden etkilenip Nebî (s.a) için, "Sizin bu adamınızda bir hayır yokmuş; o'na dâir bize ulaşan, sadece aldatıcı sözlerden ibaretmiş" deyip dağılmaları Kureyş'i sevindirmişti. Bunların içinde Kureyş'ten "el-Müstehziûn" [istihzacılar] da vardı. Bunun üzerine Allah onlar hakkında, *Onlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman, "Evvelkilerin esâtiri" derler* buyruğunu indirdi.

25. {Böyle demeleri şunun için} *ki: Kıyâmet Günü kendi vizrlerini* {yani, hatalarını} *kâmilen/eksiksiz yüklendikten başka, bi-ğayri ilm [bir ilme dayanmaksızın]* {yani, onu bilmeyerek} *dalâlete düşürdükleri* {yani, ayaklarını kaydırdıkları} *kimselerin vizrlerinden* {yani, hatalarından} *bir kısmını da yükleneceklerdir. Dikkat edin, vizrleri* {yani, yüklendikleri/taşıdıkları: amelleri} *ne kötüdür!*

Sonra Nebî'ye (s.a) hitâben buyuruyor ki:

26. *Onlardan öncekiler de* {yani, Mekke kâfirlerinden öncekiler de: yeryüzünün tümüne hâkim olan ve Bâbil'deki meşhur kuleyi inşa ettiren cebbâr Nemrûd b. Ken‘ân da} *mekretmişlerdi* {yani, bu tür işler yapmışlardı}...

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَاۤئِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تُشَاۤقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
وَالسُّوۤءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰۤئِكَةُ ظَالِمِي
اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوۤءٍ بَلٰۤى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوۤا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَاۤ اَنْزَلَ
رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ
وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾

Nemrûd bu kuleyi, semânın ilâhını yakalamak iddia ve kasdıyla inşa ettirmişti. Rabbi hususunda İbrâhîm ile tartışan ve yeryüzünün tamamına hakîm olan ilk kişi de odur. Yeryüzünün tamamına üç kişi hakîm olmuştur: Nemrûd b. Ken‘ân, Zülkarneyn –ki ismi Kayser İskender'dir– ve Tubba‘ b. Ebî Şerâhîl el-Himyerî. Nemrûd iki fersah yüksekliğinde olan kuleyi inşa ettirince, Cibrîl (a.s) ona yaşlı bir adam sûretinde gelerek sordu:

— Ne yapmak istiyorsun?

Nemrûd cevab verdi:

— Semâya çıkmak, yeryüzündekileri yenik düşürdüğüm gibi, oradakileri de yenik düşürmek istiyorum.

Cibrîl (a.s) dedi ki:

— Seninle en yakın semâ arasında 500 yıllık mesafe vardır. Ondan sonraki semâlar da böyledir ve bu semâlar yedi tanedir.

Ancak Nemrûd kuleyi yapmakta diretti ve yaptı. Bunun üzerine Cibrîl (a.s) bir çığlık attı ve kulenin tepesi uçup denize düştü, geri kalan kısmı da Nemrûd'un üzerine yıkıldı. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> *...Nihâyet Allah binalarına temellerinden geldi de tavan üstlerinden üzerlerine çöktü* {yani, üstlerindeki binanın üst kısmı başlarına yıkıldı} *ve şuurunda değillerken azab* {yani, Cibîl'in (a.s) sayhası/çığlığı} *onlara geldi* {yani, bundan ve göğe yükselmek amacıyla Nemrûd'un kartalları edinmesinden sonra geldi}.

Sonra, tekrar önceden zikri geçen el-Harrâsûn'a [hacıları karşılamak ve Muhammed (s.a) ile görüşmelerini engellemek üzere Mekke yollarına gönderilen kimselere] dönerek buyuruyor ki:

> 27. *Sonra Kıyâmet Günü de onları rezil-rüsvâ edecek* {yani, onlara azab edecek}...

Allah'ın, *O gün Allah Nebî'yi ve o'nun beraberinde îmân edenleri rezil-rüsva* {yani, Allah Nebî'ye ve mü'minlere azab} *etmeyecek* (et-Tahrîm, 66/8) buyruğu da bununla gibidir.

> *...ve diyecek ki: "Hani nerede o sizin çekişip durduğunuz* {yani, haklarında tartıştığınız} *şeriklerim/ortaklarım? Kendilerine ilim verilenler* {yani, hafaza melekleri}, *"Doğrusu bugün rezillik-rüsvaylık* {yani, alçaltılmak/aşağılanmak} *günüdür ve gelecek kötü hal* {yani, azab} *kâfirlerin üzerinedir" diyecekler.*

Sonra Allah Tehalâ onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

> 28. *Onlar ki, melekler* {yani, ölüm meleği ve onun yardımcıları –ki bunlar, üçü mü'minlerin, üçü de kâfirlerin ruhlarıyla görevli olan altı melektir–} *onları, nefislerinin zâlimi olarak vefat ettirirler. O vakit teslim olurlar* {yani, hudû ve istislâm gösterirler} {ve derler ki:} *"Biz bir fenalık* {yani, şirk} *işlemiyorduk"...*

En'âm sûresinde de onların, *Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrikler değildik* (el-En'âm, 6/23) diyecekleri belirtilmektedir.

Allah onların yalancı olduklarını ve cehennemin meleklerden olan bekçilerinin onlara şu şekilde cevab vereceklerini bildirmektedir:

...Hayır, {siz kötülük işlediniz}. *Doğrusu Allah sizin amellerinizi/işlediklerinizi* {yani, müşrik olduğunuzu} *çok iyi biliyor.*

Yine Cehennem bekçileri onlara şöyle diyecektir:

29. *O halde, içinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olmak üzere cehennemin kapılarına girin! Mütekebbirlerin* {yani, tevhîdi kabul etmeyerek büyüklenenlerin} *mesvâsı* {yani, me'vâsı [barınağı]} *ne kötüdür!*

Böylece Allah, onların hem dünyadaki hallerini, hem de âhiretteki âkıbetlerini bize haber veriyor.

30. *İttika* {yani, Rabb'lerine ibâdet} *edenlere, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayr"* {indirdi} *dediler...*

Kavmi tarafından, Muhammed (s.a) ile ilgili haber getirmek üzere Mekke'ye gönderilen kişi, hacc mevsiminde Mekke yollarını tutmuş olan Kureyşlilerin yanından geçerken onlara Nebî'nin (s.a) durumunu sorar, onlar da –Muhammed'le karşılaşmasın diye– onu alıkoymaya çalışırlardı. Ancak adam, "Aramızda bir-iki günlük mesafe kalmışken, Muhammed (s.a) ile görüşmeden geri dönecek olursam, kavmim adına kötü bir temsilcilik yapmış olurum" der ve yoluna devam edip Mekke'ye varırdı. Mü'minler ile karşılaşınca onlara Nebî'ye (s.a) ve yol ağızlarını tutan Kureyşlilerin söylediklerine dâir sual sorar, mü'minler de ona, "Allah hayır indirdi; bir rasûl gönderdi ve bir kitab indirdi. O kitabta hayrı emrediyor, şerden nehyediyor" derlerdi. İşte, *İttika edenlere, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayr" (indirdi) dediler* buyruğu buna işaret ediyor.

İfade burada sona eriyor.

Allah Teâlâ devamla buyuruyor ki:

...Bu dünyada ihsan edenlere {yani, güzel amel işleyenlere} *bir hasene* {yani, âhirete bir hasene: cennet} *vardır. Âhiret yurdu* {yani, cennet} *ise daha hayırlıdır* {yani, ilk âyette sözü edilen ve müşriklere dünyada verileceği belirtilen karşılıktan çok daha efdaldir/üstündür}. *Muttakilerin* {yani, şirkten ittika edenlerin} *yurdu* {yani, cennet} *ne güzeldir!...*

Sonra Yüce Allah onlara, o yurdu beyân ederek buyuruyor ki:

جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُونَ
كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ
طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ
رَبِّكَ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾

31. *...'adn cennetleri. Ona/onlara girecekler. Onun/onların altından nehirler akar* {yani, nehirler bostanların/bahçelerin altından akar}. *Onlar için orada* {yani, cennetlerde} *diledikleri vardır. İşte Allah muttakilere* {yani, şirkten ittika edenlere} *böyle karşılık verir.*

Sonra Allah Tehalâ onlardan haber vererek şöyle buyuruyor:

32. *Onlar ki, melekler* {yani, sadece ölüm meleği} *onları* {dünyada} *tayyibler olarak vefat ettirirler...*

İfade burada tamamlanmaktadır. Sonra Allah, âhirete meleklerden olan cennet bekçilerinin onlara söyleyecekleri sözü haber veriyor:

...Derler ki: "Selâm size, {dünya yurdunda iken} *işleyegeldiklerinizin karşılığı olmak üzere girin cennete!"*

Sonra Allah Teâlâ, tekrar Mekke kâfirlerini dönerek buyuruyor ki:

33. *Kendilerine o meleklerin* {yani, sadece ölüm meleğinin –ölümü getirerek–} *gelmesinden yahut Rabbinin* {dünyada azaba dâir} *emrinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar* {yani, başkasını beklemiyorlar}. *Onlardan öncekiler* {yani, onlardan önce lanetlenenler} *de böyle yapmışlardı* {yani, Mekke kâfirlerinden önce geçmiş ümmetlerin kâfirleri de bunu beklemişlerdi, nihâyet azab onlara inmişti}. *Allah onlara zulmetmedi* {yani, günahsız yere azab etmedi}. *Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*

34. *Onun için* {dünyada} *işlediklerinin seyyiâtı* {yani, azabı} *onlara isâbet etti ve alay edip durdukları* {yani, dünyada üzerlerine inmeyeceğini söyledikleri azab} *onları çepeçevre kuşatıverdi.*

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ
نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَٰلِكَ فَعَلَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾
وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا
الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ
الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

35. {O'nun gayrini Allah ile birlikte} *şirk koşanlar* {yani, Mekke kâfirleri} *dediler ki: "Şâyet Allah dileseydi, biz ve atalarımız O'nun dûnundan [O'nu bırakıp] hiçbir şeye* {yani, uydurma ilâhlara} *ibâdet etmezdik, O'nun dûnundan hiçbir şeyi* {yani, ekin ve en'âmdan/hayvanlardan hiçbir şeyi} *haram kılmazdık.* {Fakat bize bunları haram kılmayı Allah emretti}...

Allah onların bu iftiralarına karşılık buyuruyor ki:

...*Onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de böyle yapmışlardı* {yani, Mekke kâfirlerinin yalanlaması gibi rasûllerini yalanlayarak Allah'ın helâl kıldığı ekinleri ve en'âmı haram kılmışlardı}...

Nebî'yi (s.a) yalanlamalarına karşılık Allah şöyle buyuruyor:

...*Rasûller üzerine, apaçık tebliğden başka bir görev mi var* {yani, Allah Rasûlü'nün görevi, tebliğ etmek ve size Allah'ın ekin ve en'âm'ı haram kılmadığını beyân etmektir}.

36. *Andolsun ki, Biz her ümmet içinde, Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini kabul edin} *ve tâğûttan* {yani, putlara

ibâdet etmekten} *ictinâb edin/kaçının diye bir rasûl ba'settik [çıkardık/gönderdik]. Sonra Allah onlardan kimini* {dînine} *hidâyet etti, kiminin de üzerine dalâlet hakk* {yani, gerekli} *oldu. O halde yeryüzünde gezin de bakın:* {rasûllerini} *yalanlayanların âkıbeti nasıl oldu?*

Bunlara dünyada dalâlet hakk oldu.

Bu buyrukla Mekke kâfirleri, geçmiş ümmetlerin azabının bir benzeri ile tehdit edilip korkutulmakta ve dolayısıyla Allah'ın cezalandırmasından sakınmaları ve Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları istenmektedir.

37. {Ey Muhammed!} *Onların hidâyete ermelerine hırslı olsan da kuşkusuz Allah dalâlette bırakacağı kimseyi* {dînine} *hidâyet etmez* {yani, Allah kimi dalâlette bırakırsa, ona kimse rehber olamaz}. *Onlar için yardımcılardan eser yoktur* {yani, onların azaba uğramalarını önleyecek kimse yoktur}.

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ
اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذ۪ي يَخْتَلِفُونَ
ف۪يهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِب۪ينَ ﴿٣٩﴾ اِنَّمَا
قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَٓا اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾
وَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿٤١﴾ اَلَّذ۪ينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

38. *Olanca yeminleriyle, "Allah ölen kimseyi diriltmez" diye Allah'a kasem ettiler* {yani, Allah adına yemin ederek yeminlerini alabildiğine pekiştirdiler –onların: Mekke kâfirlerinin Allah adına yemin etmeleri, yeminlerini pekiştirmeleridir–}...

Ancak Allah, onları yalanlayarak buyuruyor ki:

...*Hayır* {Allah onları ölümden sonra tekrar diriltecektir}. *Bu, O'nun üzerine aldığı hakk bir va'ddir...*

Bunun bir benzeri de, *Evvel başladığımız gibi halkı/yaratmayı iade edeceğiz* {yani, hiçbir şey değillerken onları ilkin yarattığım gibi, tekrar yaratacağım} (el-Enbiyâ, 21/104) âyetidir.

...*Fakat insanların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {ölümden sonra diriltileceklerini} *bilmezler.*

39. {Allah onları ölümden sonra diriltecek}, *ki hakkında ihtilâf ettikleri şeyi* {yani, ölümden sonra dirilişi} *onlara beyân etsin* {yani, âhirette aralarında hüküm versin} *ve küfredenler* {yani, ölümden sonra dirilişi inkâr edenler} *de* ["Allah ölüleri diriltmeyecektir" derken} *kendilerinin gerçekten yalancı olduklarını bilsinler.*

40. *Bir şeyi irade ettiğimiz zaman sözümüz* {yani, ölümden sonra diriliş hakkında emrimiz}, *ona sadece* {bir kere} *"Ol" dememizdir. Derhal oluverir* {Allah sözünü iki defa tekrarlamaz}.

41. *Zulmedildikten sonra Allah yolunda hicret edenlere* {yani, Allah'a firar ederek kavimlerini bırakıp Medine'ye hicret eden, müşriklerden ayrılıp dînlerini kurtaranlara} *gelince,...*

Bununla kasdedilenler, Mekke'de îmân ettikten sonra azaba uğratılan beş kişidir: Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre el-Mahzûmî'nin mevlâsı/azatlısı 'Ammâr b. Yâsir, müezzin Bilâl b. Ebî Rebâh, 'Abdullâh b. Cud'ân b. en-Nemir b. Kâsıt'ın mevlâsı/azatlısı Suheyb b. Sinân ve Habbâb b. el-Eret. Âyet işte bunlar hakkında inmiştir. Habbâb'ın asıl adı, 'Abdullâh b. Sa'd b. Huzeyme b. Ka'b olup, el-Ahnes b. Şerîk'in karısı Ümmü Enmâr'ın mevlâsı/azatlısı idi.[1]

...*elbette onları dünyada güzel bir surette* {yani, güzel bol bir rızık ile} *barındıracağız* {yani, onlara bunu vereceğiz}. *Âhiret ecri* {yani, karşılığı/mükâfaatı: cennet} *ise en büyüktür* {yani, onlara dünyada verilen rızıktan daha büyüktür}; *şâyet bilselerdi.*

Sonra niteliklerini belirterek şöyle buyuruyor:

---

1 Merhum Mukâtil, âyetin beş kişi hakkında indiğini belirtmekle birlikte dört isim zikretmiştir. (Çeviren)

42. *Onlar ki,* {dünyada azaba/işkenceye} *sabrederler ve Rabb'lerine tevekkül ederler* {yani, O'na dayanırlar}.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ
الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا
إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٤٤﴾ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ
أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ
فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ
﴿٤٨﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ
وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾

43. *Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz ricalden başkasını göndermedik...*

Âyet, Ebû Cehl b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre ve ‘Ukbe b. Ebî Mu‘ayt hakkında inmiştir. Çünkü onlar –İsrâ sûresinde de belirtildiği üzere–, *Allah* {melekleri bırakarak yeyip içen} *bir beşeri mi rasûl gönderdi* (el-İsrâ, 17/94) demişlerdi. Bunun üzerine Allah, {Ey Muhammed!} *Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz ricalden başkasını göndermedik* buyruğunu indirdi.

...{Önceki rasûllerin de beşer olduğunu} *bilmiyorsanız, zikir* {yani, Tevrât} *ehline sorun!* {Onlar size, Allah'ın insan dışında kimseden rasûl göndermediğini haber vereceklerdir};...

44. {Yani,} *beyyinât* {yani, âyetler} *ve zubur* {yani, hadîsi'l-kütüb [önceki kitablara dâir bilgiler]} *ile (gönderdiğimizi). Sana da zikri* {yani, Kur'ân'ı} *indirdik; insanlara,* {Rabb'lerinden} *kendilerine indirileni beyân etmen ve onların da tefekkür* {ve îmân} *etmeleri için.*

Ardından Mekke kâfirlerini korkutarak buyuruyor ki:

> 45. *O kötü mekrler yapanlar* {yani, şirk sözlerini söyleyenler}, *Allah'ın kendilerini yere* {yani, yerin bir tarafına} *batırmasından yahut* {bunun dışında} *şuurunda olmadıkları bir sûrette* {yani, nereden geleceğini bilemeyecekleri bir cihetten} *kendilerine azabın gelmesinden yana emin mi oldular?...*

> 46. *...yahut onlar* {gece gündüz} *dönüp dolaşırlarken kendilerini* {azabın} *yakalayıvermesinden* {emin mi oldular}? *Onlar âciz bırakamazlar* {yani, habîs/kötü amelleri ile Allah'ın önüne geçemezler; cezalandırılmadan Allah'ın elinden kurtulamazlar}...

> 47. *...yahut kendilerini korkuta korkuta* {yani, yakınlarındaki bir kasabayı azab ile helâk edip, sıranın kendi kasabalarına ne zaman geleceği korku ve endişesi içinde bulunurlarken} *yakalayıvermesinden (emin mi oldular)? Doğrusu Rabbiniz raûftur* {yani, onlara karşı pek şefkatlidir}, {onları çabucak cezalandırmamakla} *rahîmdir.*

Sonra Allah, sanatı/yarattıkları hakkında ibretle düşünmeleri için Mekke kâfirlerine şöyle öğüt veriyor:

> 48. *Herhangi bir şeyden Allah'ın halkettiğinin* {yani, yerde yarattığı şeylerin} *gölgelerinin sağlarından ve sollarından dâhirler* {yani, sâğirûn/küçülmüşler} *olarak* {yani, güne göre gölgelerin de yer değiştirerek} *Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?*

Şöyle ki: Ağaçların, binaların, dağların, canlıların ve her bir şeyin üzerine güneş doğduğunda gölgesi sağdan batıya doğru döner. Güneş zevale erdiğinde ise gölgesi soldan batıya doğru döner. Bu da, yeryüzünde bulunan her şeyin gölgesinin, gündüz Allah'a secde etmesi demektir İşte, *...Gölgelerinin sağlarından ve sollarından dâhirler/küçülmüşler olarak Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?* buyruğu buna işaret ediyor.

> 49. {Meleklerden} *semâlarda ve arzda bulunanlar da Allah'a secde eder; gerek dâbbeden/canlılardan olsun, gerek meleklerden...*

Dedi: Mukâtil –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– dedi ki: *Mâ fi's-semâvât* [göklerde bulunanlar] dendiği vakit, melekler ve onların gayri semâda ve yerde bulunan her şey –yer, dağlar, ağaçlar vb.– kasdedilir. *Men fi's-semâvât* [göklerde bulunanlar] dendiği vakit ise, semâlarda bulunan her

rûh sahibi melek, Âdem oğulları, kuşlar, vahşi/yabanî hayvanlar, canlılar, yırtıcılar, haşerat, sudaki balıklar ve ruh sahibi her canlı kasdedilir.

Sonra Allah meleklerin niteliklerini belirterek buyuruyor ki:

> ...*ve onlar istikbâr etmezler* {yani, secde etmekten tekebbür etmezler/büyüklenmezler}.

يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّن فَوْقِهِمْ
وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ
إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ
فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ
الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

> 50. *Üstlerinden Rabb'lerinin korkusunu duyarlar* {çünkü Allah, her şeyin üstündedir, arşı yaratmıştır, arş da her şeyin üstündedir} *ve emrolundukları şeyi yaparlar.*
>
> 51. *Allah dedi ki: "İki ilâh edinmeyin"...*

Şöyle ki: Müslümanlardan bir adam namaz kılarken Allah'a, "Allah ve er-Rahmân" diye du'â etti. Müşriklerden birinin, "Muhammed (s.a) ve ashâbı bir tek Rabbe ibâdet ettiklerini iddia etmiyorlar mıydı? Peki, bu adama ne oluyor da iki Rabbe du'â ediyor?" demesi üzerine Allah, *İki ilâh edinmeyin* buyruğunu indirdi.

> ...*"O sadece tek bir ilâhtır. Onun için yalnızca Bana rehbet duyun"* {yani, tevhîdi terketme hususunda yalnızca Benden korkun –kim tevhîd etmezse, o cehennem ile cezalandırılacaktır–}.

Şanı yüce Rabbimiz, Kendisiyle birlikte başka bir ilâhın bulunmasının azametiyle bağdaşmadığını belirterek şöyle buyuruyor:

> 52. *Semâvât u arzda* {yaratılmışlardan} *ne varsa O'nundur* {yani, O'nun kullarıdır ve O'nun mülkündedirler} *ve dîn de* {yani, İslâm da} *vâsib* {yani, dâim} *olarak O'nundur. Öyle iken* {ey Mekke kâfirleri} *Allah'ın gayrine mi ittika ediyorsunuz* {yani, Allah'ın gayrinden uydurma ilâhlara mı ibâdet ediyorsunuz}?

Sonra onlara üzerlerindeki nimetleri hatırlatarak şöyle buyuruyor:

> 53. *Size nimetten* {yani, hayr ve âfiyetten} *ne varsa, Allah'tandır* {yani, bu nimetlerin Rabbini tevhîd etmeniz içindir}. *Sonra, size bir durr* {yani, şiddet: açlık ve belâ –ki bu da Mekke'de yedi yıl süren yağmur kıtlığıdır–} *messettiğinde/dokunduğunda, hemen O'na feryad edersiniz* {yani, du'â ile tazarru edersiniz –size inen belayı gidermesi için O'nun gayrine du'â etmezsiniz–}.

Söz konusu du'â, *Rabbimiz! Bizden o azabı gider, doğrusu biz mü'minleriz* {yani, tevhîdi musaddıklarız/tasdikçileriz} (ed-Duhân, 44/12) demeleridir.

> 54. *Sonra, sizden o durr'u giderdiği* {yani, şiddeti: açlığı sona erdirip semâdan size bol bol yağmur yağdırdığı} *vakit, sizden bir ferîq [gurub/tâife] Rabb'lerine şirk koşarlar* {yani, darlık ve sıkıntı halinde O'nu tevhîd ettikleri halde, rahat ve bollukta Allah'ı tevhîd etmeyi terk ederler, O'nun gayrine ibâdet ederler}.

لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْۜ فَتَمَتَّعُواۜ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُونَ
لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَص۪يبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْۜ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُۙ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ
﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ
كَظ۪يمٌۚ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُٓوءِ مَا بُشِّرَ بِه۪ۜ اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ
اَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِۜ اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰىۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٦٠﴾

> 55. *Böylece de kendilerine verdiğimiz şeye küfr/nankörlük ederler* {yani, onlara verdiğimiz hayır ve bolluğa, sıkıntı ve açlıklarını gidermemize karşılık küfr/nankörlük etmemeleri (aksine şükretmeleri) gerekirdi}. *Şimdi* {ecellerinize kadar kısa bir süre} *faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz.*

Bu bir tehdittir.

Bunun benzerleri er-Rûm,[2] İbrâhîm[3] ve el-Ankebût[4] sûresinde de geçiyor.

56. *Kendilerine* {hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan} *rızkettiğimizi,* {ilâh olduklarını} *bilmedikleri şeyler* {uydurma ilâhları} *için bir nasîb yapıyorlar/kılıyorlar* {yani, nitelendiriyorlar/vasfediyorlar}. {Ey Muhammed, onlara de ki:} *"Tallâhi* {yani, vallâhi} *uydurduğunuz şeyler sebebiyle* {yani, Allah'ın size, ekinleri ve hayvanları haram kılmanızı emrettiğini zu'm/iddia etmeniz dolayısıyla} {âhirete} *sorguya çekileceksiniz."*

57. *Ve* ["Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyerek} *Allah için kızlar yapıyorlar/kılıyorlar* {yani, Allah'ı kızları olmakla nitelendiriyorlar/vasfediyorlar}. *O* {onların söylediklerinden} *sübhândır/münezzehtir. Kendileri için ise* {oğullardan} *canlarının istediğini* {(yani, kendileri için oğul/erkek çocuk istiyorlar)}.

Sonra Allah, onlardan haber vererek buyuruyor ki:

58. *Onlardan birine o dişi* {(yani, Allah'a isnad ettiği kız çocuk gibi,) kendisinin de bir kızının doğduğu} *müjdesi verildiği vakit, hiddetinden/öfkesinden* {yani, keder ve üzüntüsünden} *yüzü simsiyah kesilir* {yani, rengi değişir}.

59. *Kendisine verilen kötü müjdeden* {yani, böyle bir müjdeyi duymak istemediğinden} *ötürü kavminden gizlenir;...*

Sonra Allah, bu durumdaki bir kimsenin, çocuğu hakkındaki düşüncelerini haber vererek buyuruyor ki:

...horluk üzere [aşağılanmayı/zilleti göze alarak] onu tutsun mu, yoksa {diri diri} *toprağa mı gömsün?...*

Allah onun bu iki yoldan hangisini izleyeceğini biliyordu.

...Bak ne kötü hükmediyorlar {yani, kendilerinin hoşlanmadıkları kız çocuklarını Bana nisbet etmekle ne kötü hüküm vermiş oluyorlar}.

---

2 Rûm, 30/34 âyetine işaret ediyor.

3 İbrâhîm, 14/42-52 âyetlerine işaret ediyor.

4 Ankebût, 29/66 âyetine işaret ediyor.

Sonra Allah, onlardan haber vererek şöyle buyuruyor:

60. *Âhirete îmân etmeyenler* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler} *için kötü mesel* {yani, kötü benzetme}, *Allah için ise en yüce mesel var.* {Doğrusu O tek Rabdir, ortağı ve çocuğu yoktur}. *O,* {onların, "Allah ölümden sonra diriltmeye kadir değildir" sözlerinin aksine} {mülkünde} *azîzdir,* {ölümden sonra diriliş emrinde} *hakîmdir.*

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً
وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ
اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰىۜ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ
مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ
الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾
وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا
فِيهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

61. *Şâyet Allah insanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *zulümleri* {yani, küfür ve yalanlamaları} *sebebiyle muâheze edecek* {yani, acele cezalandıracak} *olsaydı, onun üzerinde* {yani, yerin üstünde} *dâbbeden/canlılardan hiç birini bırakmazdı* {yani, yağmur yağdırmaz ve böylece bütün canlılar ölüp giderdi}. *Fakat onları müsemmâ bir ecele* {yani, levh-i mahfuzda onlar için belirlenmiş bir süreye} *tehir ediyor/erteliyor. Ama ecelleri* {yani, dünyada azaba uğratılma vakitleri} *geldiğinde, ne bir saat/an tehir edilirler, ne de öne geçebilirler* {yani, dünyada azab edilene kadar ecellerinden tehir edilmezler}.

62. *Hoşlanmadıkları şeyleri* {yani, kız çocuklarını} *Allah için kılıyorlar* {yani, Allah'ı kız çocukları olmakla tavsif ediyorlar: "Kızlar Allah'ındır" diyorlar}. *Dilleri de yalan tavsif yapıyor* {yani, söylüyor}: *Mutlaka el-husnâ* {yani, oğullar} *onlarınmış,* {kızlar

ise Allah'ınmış}. *Cereme yok* {yani, kasem olsun ki} *elbette ateş onlar içindir ve doğrusu onlar unutulacaklardır* {yani, “Kızlar Allah'ındır” dedikleri için ateşte terk edileceklerdir}.

63. *Tallâhi* {yani, vallâhi} *Biz senden önceki ümmetlere de rasûller gönderdik* {de onları yalanladılar}. *Şeytân onların amellerini* {yani, küfrü ve yalanlamayı} *onlara güzel gösterdi. Bugün de o onların velîsidir* {yani, şeytân âhirete onların velîsidir} *ve onlara elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

64. {Ey Muhammed!} *Biz sana Kitabı* {yani, Kur'ân'ı}, *başka değil hakkında ihtilâf ettikleri şeyi onlara beyân edesin* {çünkü Mekkeliler Kur'ân hakkında ihtilâf etmiş, kimi ona îmân ederken, kimi de onu inkâr etmiştir} *ve îmân eden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden} *bir kavim için* {dalâletten uzaklaştıran} *bir hidâyet ve* {Kur'ân'a îmân edenler için azabtan kurtaran} *bir rahmet olsun diye indirdik.*

Sonra Allah, tevhîdinin bilinmesi için sanatını zikrederek şöyle buyuruyor:

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْقٖيكُمْ مِمَّا
فٖي بُطُونِهٖ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَٓائِغًا لِلشَّارِبٖينَ ﴿٦٦﴾
وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخٖيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًاۜ
اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذٖي
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾

65. *Allah semâdan bir su* {yani, yağmur} *indirdi de onunla arzı ölümünün ardından* {bitkilerle} *diriltti. Kuşkusuz şunda* {yani, semâdan indirilen yağmurla yerin bitkilerle diriltilmesinde}, {öğütleri} *dinleyen bir kavim için bir âyet* {yani, yağmurda ve bitkide bir ibret} *vardır.*

66. *Kuşkusuz sizin için en'âmda [sağmal hayvanlarda] da bir ibret* {yani, tefekkür konusu} *vardır. Size onların karınlarında, dışkı ile*

kan arasından hâlis {yani, pisliklerden: kan ve dışkıdan arınmış} *bir süt içiriyoruz, ki içenlerin boğazından kolaylıkla geçer.*

67. *Hurmalık ve üzümlüklerin semerâtından da* {yani, hurma ağacının ve bağın mahsullerinden/meyvelerinden de} *(içiriyoruz). Onlardan bir sekr* {yani, hurma ve üzümden sarhoşluk veren haram bir içecek} *ve hasen/güzel* {yani, tayyib} *bir rızık edinirsiniz...*

Mâide sûresindeki âyet[5] bunu neshetmiştir/tahsis etmiştir.

Hasen lafzı, "gönül hoşluğuyla verilecek tayyib" anlamında, *qarzen hasenen* şeklinde başka âyetlerde de geçmektedir.[6]

Mâide sûresindeki âyetin neshi/tahsisi dolayısıyla, sarhoşluk vermeyen içecekler ile bunların elde edildikleri meyveler, güzel rızıktır.

...Kuşkusuz şunda {yani, zikredilen süt ve mahsullerde}, *akleden* {yani, Allah'ın tevhîdini akledip anlayan} *bir kavim için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

68. *Rabbin bal arısına vahyetti* {yani, Allah'tan bir ilham olmak üzere içine bir sâik yerleştirdi} *ki: Dağlardan, ağaçlardan ve kuracakları arşlardan* {yani, (insanların) bina ettikleri çardaklardan} *evler edin...*

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٦٩﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ
لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾

69. *...Sonra, her semereden/üründen ye de* {dağlarda ve ağaçların arasında} *boyun eğerek Rabbinin yollarına/Rabbinin kolaylaştırdığı yollara* {çünkü Allah, istikametinde gitmesi için bu yolları izlemeyi arıya kolaylaştırmıştır} *sülûk et* {yani, gir/koy}. *Ka-*

5 el-Mâide, 5/90-91.

6 Bkz. el-Bakara, 2/245; el-Mâide, 5/12; el-Hadîd, 57/18.

rınlarından muhtelif renklerde {beyaz, sarı ve kızıl renklerde} *bir içecek* {yani, amel[7]} *çıkar. Onda insanlar için bir şifa vardır* {yani, bal, bazı ağrılar, rahatsızlıklar için bir şifadır}. *Kuşkusuz şunda* {yani, zikri geçen arının durumu ile arının karnından çıkan balda}, {Allah'ın tevhîdi hakkında} *tefekkür eden bir kavim için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

70. *Allah* {ölümden sonra diriliş hakkında ibret almanız için yokken} *sizi halketti/yarattı. Sonra* {ecelleriniz gelince} *sizi vefat ettirecek. Sizden kimi ömrün en rezil zamanına reddediliyor* {yani, ihtiyarlık çağına irdiriliyor} *da ilmin ardından hiçbir şey bilmez oluyor. Kuşkusuz Allah* {ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine} *alîmdir,* {onu gerçekleştirmeye} *kadîrdir.*

وَاللّٰهُ
فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ
فُضِّلُوا بِرَٓادّ۪ي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ
فِيهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ
اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَن۪ينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

71. *Allah rızık hususunda kiminizi kiminize tafdil etti/üstün kıldı* {yani, kiminizi köle, kiminizi hür kıldı/yaptı. İnsanların bazılarının rızkını geniş, bazılarınınkini ölçülü kıldı}. *Tafdil edilenler* {yani, sahib oldukları mal bakımından rızık hususunda üstün kılınanlar}, *rızıklarını* {yani, mallarını}, *sağ ellerinin mâlik olduklarına* {yani, kölelerine} *reddediyorlar/aktarıyorlar da onlar onda eşit oluyorlar* {yani, hiç kölelerini mallarında kendilerine ortak ediyorlar} *mı?! O halde Allah'ın nimetine mi cehûdluk ediyorlar* {yani, bunca nimeti kendilerine veren Rabb O iken, Allah'ın ortaksız bir ve tek olduğunu inkâr mı ediyorlar: nasıl me-

7 Büyük ihtimalle *asel* [bal] kelimesi, –hat/resm benzerliği dolayısıyla– *amel* diye okunmuştur. (Çeviren)

lekleri ve başkalarını Benim mülküme ortak ediyorlar? Halbuki siz mallarınızda kölelerinizin size ortak olmasına razı olmuyorsunuz. Siz nasıl kölelerinizi mallarınıza ortak etmiyorsanız, Ben de mülkümde [egemenliğimde/hâkimiyetimde] kullarımı Kendime ortak etmem}.

Bu, Mekke kâfirlerinin ihrama girerken söyledikleri, *Lebbeyke lâ şerîke leke illâ şerîkenhuve leke temlikuhu ve mâ melek* [buyur, Senin ortağın yoktur, bir ortak hariç, ama Sen ona da, onun mâlik olduklarına da mâliksin] sözleriyle ilgilidir.

Bunun bir benzeri de, *Sizin için kendi nefislerinizden bir mesel darbetti...* (er-Rûm, 30/28) âyetidir.

72. *Allah sizin için nefislerinizden eşler kıldı/yaptı* {yani, bazınız bazınızdansınız}, *sizin için eşlerinizden de benîn/oğullar* {yani, küçük oğullar} *ve hafede* {(yani, hizmet edenler)} *kıldı/yaptı...*

"Hafede"den kasıt şudur: Kâfirler babalarına hizmet ederlerdi. Çünkü câhiliye döneminde babalara, evladları hizmet ederdi.[8]

...ve sizi tayyibâttan {yani, tahıllar, bal ve benzeri şeylerden} *rızıklandırdı...*

Sizin dışınızdaki canlıların ve kuşların rızıkları ise güzellik ve tayyiblik bakımından sizin rızıklarınıza benzemez.

...Şimdi onlar bâtıla îmân edip {yani, Allah ile birlikte ortak bulunduğu iddiasıyla şeytânı tasdik edip} *Allah'ın* {açken kendilerini doyurduğu, korkudan emniyete erdirdiği} *nimetine* {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *küfr/nankörlük mü ediyorlar?* {Oysa, bu nimetlerin Rabbine îmân edip O'nu tevhîd etmeleri gerekmez mi?}

Sonra tekrar Mekke kâfirlerine dönmekte, onların meleklere ibâdet ettiklerini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

---

8 *Ha-fe-de* maddesiyle ilgili olarak Râğıb el-İsfehânî'nin *el-Müfredât*'ındaki şu bilgileri aktarmakta fayda vardır: *"Hafede* lafzı –"hafid"in çoğulu olup– hareket eden, –ister akraba, ister yabancı olsun– bedelsiz/karşılıksız hizmet eden kimseler demektir. Ötekilerin söylediklerine göre bunlar, "torunlar ve benzerleri"dir. Çünkü bunların hizmetleri daha içten olur. (Çeviren)

başka değil bir göz kırpma {yani, göz kapağının yerine dönmesi} *gibidir veya o daha yakındır* {yani, hatta göz kırpmadan daha hızlıdır}. *Kuşkusuz Allah* {ölümden sonra diriltmekten ve gayrisinden} *her şeye kadîrdir.*

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ
مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـٔاًۙ وَجَعَلَ لَكُمُ
السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ ف۪ي جَوِّ السَّمَٓاءِۜ مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلَّا اللّٰهُۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾
وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَناً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ
جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتاً تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ
اِقَامَتِكُمْۙ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَٓا اَثَاثاً
وَمَتَاعاً اِلٰى ح۪ينٍ ﴿٨٠﴾

78. *Allah sizi analarınızın karınlarından hiçbir şey bilmez bir halde çıkardı* {da bu cehlin ardından size öğretti}. *Sizin için sem' [işitme], ebsâr [görme] ve gönüller* {yani, kalbler} *kıldı/yaptı.* {Sizi bu şekilde güzel yaratan, bu nimetlerin Rabbine} *şükredesiniz* {ve O'nu tevhîd edesiniz} *diye.*

Sonra, ibret almaları için Mekke kâfirlerine öğüt veriyor:

79. *Semâ boşluğunda* {yani, semânın ortasında} *musahhar kılınmış kuşları görmüyorlar* {yani, onlara bakmıyorlar} *mı? Onları,* {kanatlarını açarken ve kapatırken} *Allah'tan başkası tutmuyor. Kuşkusuz şunda* {yani, bunda}, *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir kavim için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

Sonra onlara nimetlerini hatırlatarak şöyle buyuruyor:

80. *Allah sizin için evlerinizden,* {onlarda sakin olacağınız} *bir seken kıldı/yaptı ve sizin için, gerek göçtüğünüz gün* {yani, yolculuk yaptığınız zaman}, *gerek konduğunuz gün* {yani, yolculukta iken

ikamet ettiğiniz zaman} *hafif hafif taşıyacağınız* {yani, taşıması size hafif gelen, kurması da ağır gelmeyen} *en'âm derilerinden* {yani, derilerinin üzerinde bulunan yünlerinden, tüylerinden, kıllarından odacıklar, çadırlar, büyük otağlar ve benzeri} *evler ve* {koyunların} *yünlerinden,* {develerin} *tüylerinden,* {keçilerin} *kıllarından bir vakte* {yani, çürüyünceye} *kadar bir esâs* {yani, onlardan edineceğiniz elbise} *ve bir meta kıldı/yaptı.*

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ
تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ
﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ
﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾

81. *Allah halkettiği/yarattığı şeylerden sizin için gölgeler* {yani, evler ve yapılar} *kıldı/yaptı ve sizin için dağlardan eknân* {yani, mesken edineceğiniz ev ve yapılar} *kıldı/yaptı ve sizin için sıcaktan koruyacak serâbil* {keten, pamuk ve yünden gömlek (ve benzeri giyecekler)} *ve be'sinizden* {yani, öldürülmekten, yaralanmaktan} *koruyacak serâbil* {yani, Allah'ın izniyle sizi muhafaza edecek demir zırhlar} *kıldı/yaptı. Böylece üzerinizdeki nimetini tamamladı ki teslim olasınız.*

Bunun bir benzeri de Sebe[10] ve Enbiyâ sûresinde geçmektedir: *Ve Biz o'na* {(yani, Dâvûd'a)}, *sizin için, sizi be'sinizden muhafaza etsin di-*

---

10 Merhum müfessir Sebe, 34/15-19 arası âyetlere işâret etmektedir. [Ancak muhakkikin işâret ettiği bu âyetlerin, tefsir edilmekte olan bu âyetle bir ilgisini tesbit edemediğimiz gibi, Sebe sûresinde benzeri başka bir âyet de bulamadık. (Çeviren)]

ye lebûs sanatını öğrettik. Hâlâ şükretmeyecek misiniz {yani, tevhîd ile O'na ihlâslı olmak için muhlisler olmayacak mısınız}? (el-Enbiyâ, 21/80)[11]

82. *Eğer tevelli ederler* {yani, tevhîdden iraz ederler/yüz çevirirler} *ise, senin üzerine düşen sadece mübîn bir belâğdır* {yani, ey Muhammed, senin üzerine düşen, onlara, Allah'ın ortağı bulunmayan bir ve tek olduğunu apaçık tebliğ etmektir}.

83. *Allah'ın nimetini tanırlar...*

"Nimet" ile, *Allah sizin için evlerinizden, bir seken kıldı/yaptı ve sizin için, gerek göçtüğünüz gün gerek konduğunuz gün hafif hafif taşıyacağınız en'âm derilerinden evler ve yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir vakte kadar bir esâs ve bir meta kıldı/yaptı. Allah halkettiği/yarattığı şeylerden sizin için gölgeler kıldı/yaptı ve sizin için dağlardan eknân kıldı/yaptı ve sizin için sıcaktan koruyacak serâbil ve be'sinizden koruyacak serâbil kıldı/yaptı. Böylece üzerinizdeki nimetini tamamladı ki teslim olasınız* (Nahl, 16/80-81) âyetlerinde zikredilen nimetler kasdediliyor.

...Allah'ın nimetini tanırlar {yani, bu nimetlerin tümünün Allah'tan geldiğini tanırlar}, *sonra onu inkâr ederler...*

Mekke kâfirlerine, "Bunca hayrı size veren kim?" diye sorulduğunda, "Allah verdi" diye cevab verirlerdi. Fakat kendilerine bunları vereni tevhîd etmeye davet olunduklarında, "Biz onu atalarımızdan miras aldık" derlerdi. İşte, *Sonra onu inkâr ederler* buyruğu buna işaret ediyor.

...Onların çoğu {bu nimetlerin Rabbinin tevhîdine} *kâfirlerdir.*

84. *O gün her ümmetten bir şâhid/tanık* {yani, her ümmete, risâleti onlara tebliğ ettiğine dâir tanık olarak bir nebî} *ba'sedeceğiz [çıkaracağız/göndereceğiz]. Sonra o küfredenlere* {itizar [özür beyân etmek] için} *izin verilmeyecek ve onlara mühlet de verilmeyecek.*

Bunun bir benzeri de, *O gün zâlimlere mazeretleri/özür dilemeleri fayda vermez* (el-Mü'min, 40/52) âyetidir.

11 Sebe sûresinde lafız itibariyle bu âyete benzer başka bir âyet bulunmamakla birlikte, mana itibariyle 15-19. âyetler buna yakındır.

85. *O zulmedenler* {yani, küfredenler} *azabı gördükleri* {yani, ateşi gözleriyle gördükleri} *vakit, onlardan hafifletilmez* {yani, azab hafifletilmeyecek} *ve onlara nazar da edilmez* {yani, onlarla münazara edilmez/konuşulmaz}.

İşte, *O gün zâlimlere mazeretleri/özür dilemeleri fayda vermez* (el-Mü'min, 40/52) buyruğu da bunun gibidir.

وَاِذَا رَاَ الَّذٖينَ
اَشْرَكُوا شُرَكَٓاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ شُرَكَٓاؤُنَا
الَّذٖينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَۚ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ
لَكَاذِبُونَۚ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾
اَلَّذٖينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا
فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

86. *Şirk koşanlar,* {Lât, 'Uzzâ ve Menât gibi putlardan} *ortaklarını gördükleri vakit derler ki: "Rabbimiz! İşte şunlar, Senin dûnundan [Seni bırakıp] du'â* {yani, ibâdet} *ettiğimiz ortaklarımız. Onlar da onlara* {yani, ortakları da onlara} *şu sözü ilqa edecekler/atacaklar* {yani, reddedecekler [döndürecekler/iade edecekler]}: *"Kuşkusuz siz yalancılarsınız"* {yani, "biz sizin ilâhınız değildik"}.

87. *Ve o gün Allah'a teslim olacaklar* {yani, Mekke kâfirleri O'na boyun eğecekler ve O'na hudû duyacaklar}. *Uydurdukları* {yani, dünyada iken Allah ile birlikte ortak olduklarını yalan yere iddia edip şirk koştukları} *şeyler,* {âhirette} *onlardan kaybolacaktır.*

88. *Küfretmiş* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr etmiş} *ve Allah yolundan saddetmiş/alıkoymuş olanlara* {yani, insanları Allah'ın dîni İslâm'dan menetmiş olanlara –ki onlar küfürde ileri gitmiş olanlardır: Mekke kâfirleridir–}, *müfsidlik ettikleri* {yani, yeryüzünde ma'siyet işledikleri} *için, azablarının üstüne azab ziyade ederiz.*

Arşın altından, cehennemliklerin tepesine erimiş bakırdan ve ateş alevinden beş nehir akar. Bu nehirlerin ikisi dünyadaki gündüz süresi, üçü ise dünyadaki gece süresi boyunca akar. İşte sözü edilen ziyade [artış, arttırma] budur.

Yine, *Üzerinize ateşten bir yalın alev/şiddetli hararet ve erimiş bakır/alevsiz duman salınır, size yardım da olunmaz* (er-Rahmân, 55/35) buyruğu da buna işaret ediyor.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ
فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا
لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى
وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا
الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ
كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

89. *O gün her ümmet içinde, nefislerinden/kendilerinden üzerlerine bir şâhid* {yani, nebîlerini, onlara risâleti tebliğ ettiklerine dâir ümmetleri üzerine tanık} *olarak ba's edeceğiz [çıkaracağız]. Seni de* {ey Muhammed} *şunlar üzerine* {yani, risâleti tebliğ ettiğine dâir ümmet-i Muhammed üzerine} *bir şâhid olarak getireceğiz/yapacağız. Sana Kitâbı* {yani, bu Kur'ân'ı} *indirdik ki,* {Allah'ın emrinden ve nehyinden, va'dinden ve va'îdinden/tehdidinden ve geçmiş ümmetlerin haberlerinden} *her şeyi beyân edelim de* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {onunla amel edenler için, azabtan kurtaran} *bir rahmet ve mü'minler* {yani, muhlisler/ihlâslılar} *için* {elde edecekleri sevâb hakkında} *bir müjde olsun.*

90. *Kuşkusuz Allah adaleti* {yani, tevhîdi}, *ihsânı* {yani, insanlar-

dan afvetmeyi/vazgeçmeyi} *ve yakınlık sahiblerine îtâyı* {yani, mal vermeyi, akrabalık bağını gözetmeyi} *emreder...*

Nitekim Allah, *Yakınlık sahiblerine de hakkını îtâ et* {yani, akrabalık bağını gözet} (el-İsrâ, 17/26) buyuruyor.

...*Fahşâdan* {yani, ma'siyetlerden}, *münkerden* {yani, şirki ve ma'rûf olmayan sözden} *ve bağyden* {yani, insanlara zulmetmekten} *nehyeder, size öğüt verir* {yani, sizi edeblendirir}, *tezekkür etmeniz* {yani, hatırlayıp bunlarla edeblenmeniz} *için.*

Mekke'de bu âyet inince Ebû Tâlib b. 'Abdulmuttalib şöyle dedi:

— Ey âl-i Gâlib! Muhammed'e (s.a) ittiba ederseniz/uyarsanız felah bulur ve rüşde erersiniz. Kardeşimin oğlu, mekârim-i ahlâkı [üstün ahlâkî değerleri] ve iyiliği/güzelliği emrediyor. O, güzel ahlâktan başkasını emretmiyor. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed ister doğru, ister yalancı olsun, sizi hayırdan başkasına davet etmiyor.

Onun bu sözleri el-Velîd b. el-Muğîre'ye ulaşınca dedi ki:

— Eğer Muhammed bu sözleri söylemişse, o'nun söyledikleri ne güzeldir. Eğer o'nun ilâhı söylemişse, O'nun söyledikleri ne güzeldir. Sen bize O'nun lisânını getir.[12]

Böyle diyerek Muhammed'i (s.a) tasdik etmedi ve o'nun getirdiklerine ittiba etmedi. Bunun üzerine, *Gördün mü tevelli edeni/yüz çevireni ve* {diliyle} *biraz verip ekda edeni [sımsıkı tutanı]* {yani, bunu da keseni} (en-Necm, 53/33-34) âyeti nâzil oldu.

91. *Ahidleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini ifa edin/yerine getirin ve onu pekiştirmenizin* {yani, şiddetlendirmenizin ve ağırlaştırmanızın} *ardından yeminleri nakzetmeyin/bozmayın; Allah'ı üzerinize kefîl* {yani, ahdi yerine getireceğinize şâhid/tanık} *yapmışken. Kuşkusuz Allah yaptıklarınızı* {yani, ahdinizi yerine getirdiğinizi veya nakzettiğinizi/bozduğunuzu} *bilir.*

Sonra Allah, ahdini bozan kimseler için bir mesel darbediyor:

---

12 "Bize onun lisanını getir" ibaresiyle ne kasdedildiğini –aydınlatıcı bilgi bulunması muhtemel kaynaklara başvurduğumuz halde– tesbit edemedik. (Çeviren)

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي
نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا
بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ۚ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ۚ
وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

92. *...Kuvvetle eğirmesinin ardından ipliğini söken/bozan kadın gibi olmayın...*

Burada kasdedilen kadın, Kureyş'ten Rayta bt. ‘Amr b. Ka‘b b. Sa‘d b. Teym b. Murre olup ahmak ve deli bir kadındır. Bu kadın Mekke'de Müslüman olmuştu. Ahmaklığı dolayısıyla ona “Ci‘râne” adı verilmişti. O ipini ya da ketenini eğirdiğinde, onu tekrar söker bozardı. Allah, “O eğirdiği ipi söken/bozan ahmak kadın gibi, siz de pekiştirmenizin ardından ahidlerinizi bozmayın” demek istiyor. O kadın, eğirdiği ipten yararlanmadığı gibi, işini de bitirmiyordu. İşte ahid verip, sonra onu bozan kimsenin durumu da bunun gibidir. O kimse, –elinde olmasına rağmen– ne ahid vermekten uzak durur, ne de verdiği ahdi yerine getirir.

...Bir ümmet, diğer ümmetten ribalı [daha çok] diye yeminlerinizi {yani, ahidlerinizi} *aranızda bir dehal* {yani, ahdi nakzetmeyi helâl görerek mekr ve hud‘a} *vesilesi edinmeyin! Sadece Allah sizi onunla* {yani, çoklukla} *belalandırır/imtihan eder ve Kıyâmet Günü* {dînden} *hakkında ihtilâf ettiğiniz şeyi size beyân edecek* {yani, sizden ahdi yerine getirmeyenleri bildirecek: aranızda hüküm verecek}.

93. *Şâyet Allah dileseydi, sizi* {İslâm milleti/dîni üzere} *tek bir ümmet yapardı. Fakat o dilediğini* {İslâm'dan uzaklaştırarak} *idlâl eder, dilediğini de* {İslâm'a} *hidâyet eder.* {Dünyada} *işlediklerinizden* {Kıyâmet Günü} *mesul olacaksınız/sorguya çekileceksiniz.*

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ
ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا
عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ
يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ
فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ إِنَّهُ لَيْسَ
لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

94. *Yeminlerinizi* {yani, ahidlerinizi}, *aranızda dehal* {yani, mekr/tuzak ve hud'a [hile/aldatma]} *vesilesi edinmeyin. Aksi takdirde sağlam basmışken bir ayak kayar* {yani, ahdini bozan kimse, dosdoğru giden bir adamın ayağının kayması gibi dîninde kayar} *ve Allah yolundan saddettiğiniz* {yani, insanları Allah'ın dîni İslâm'dan menettiğiniz/engellediğiniz} *için kötülüğü* {yani, cezayı} *tadarsınız ve* {âhirette de} *size azîm bir azab olur.*

Allah onlara öğüt vererek şöyle buyuruyor:

95. *Allah'ın ahdini az bir semene/bedele satmayın* {yani, basit bir dünyalık karşılığında ahdi bozmayın}. *Sadece Allah indindeki/yanındaki* {yani, ahdini yerine getirenlere verilecek olan sevâb/mükâfaat} *sizin için* {dünyadakilerden} *hayırlıdır; eğer bilirseniz!*

Sonra mala olan rağbetlerini azaltmak amacıyla buyuruyor ki:

96. *Sizin indinizdeki/yanınızdaki* {mallar} *tükenir, ama* {âhirette} *Allah'ın indindeki* {sevâb/mükâfaat} *bâkidir* {yani, devamlıdır/daimidir, –sahiblerinin elinden çıkmaz–}. {Ahde riâyet sûretiyle Allah'ın emri üzere} *sabredenlere* {âhirette} *ecirlerini/mü-*

kâfaatlarını {dünyada} *işlemiş oldukları şeyin en güzeliyle veririz* {ve onların seyyielerinden vazgeçeriz de onları ebediyen cezalandırmayız}.

Âyet, İmruu'l-Kays b. ‘Abbâs el-Kindî hakkında, ‘Abdân b. Eşra‘ el-Hadramî'nin, onun arazisi ile ilgili hüküm verip, ona hakkını vermesi üzerine nâzil olmuştur.

97. *Erkek ve dişiden kim mü’min* {yani, Allah'ın tevhîdini musaddık/tasdikleyici} *olarak sâlih amel işlerse, ona tayyib bir hayat* {yani, dünyada güzel bir hayat} *yaşatırız ve* {âhirette} *ecirlerini/mükâfaatlarını* {dünyada} *işlemiş oldukları şeyin en güzeliyle veririz* {ve onların kötülüklerini de onlara bağışlayıp ebediyen cezalandırmayız}.

98. *Kur’ân'ı* {namazda} *kıraat edeceğin/okuyacağın zaman, o racîm şeytândan* {yani, mel‘ûn/lanetlenmiş İblis'ten} *Allah'a istiâze et/sığın.*

99. *Doğrusu* {şirkte iken Allah'ın ilminde} *îmân edenler ve Rabb'lerine tevekkül* {yani, Allah'a ittika} *edenler üzerinde onun bir sultânı* {yani, mülkü/egemenliği} *yoktur* {yani, onları hidâyetten uzaklaştırıp dalâlete düşüremez}.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ
﴿١٠٠﴾ وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ
قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

100. *Onun sultânı* {yani, mülkü/egemenliği} *sadece onu velî edinenler* {yani, emri üzerine ona uyup, dînleri İslâm'dan kendilerini saptırdığı kimseler} *ve onu (Allah'a) ortak koşanlar üzerindedir.*

Allah'ın: *Zaten benim sizin üzerinizde bir sultânım* {yani, mülküm [iktidarım/egemenliğim]: verdiğim emirde sizi itaate zorlama gücüm} *yoktu.* (İbrâhîm, 14/22) buyruğu da buna işaret ediyor.

101. *Biz bir âyeti, bir âyetin yerine bedel yaptığımız* {yani, ağır hükümler ihtiva eden bir âyeti neshettiğimiz ve onun yerine ondan daha hafif/yumuşak bir başkasını getirdiğimiz} *vakit, –Allah neyi indireceğini* {yani, değiştireceğini ve değiştirmeyeceğini} *en iyi bilen iken– derler* {yani, Mekke kâfirleri, Nebî'ye dediler} *ki: “Sen sadece iftira ediyorsun”* {yani, kendiliğinden yalan uydurup Allah'a isnad ediyorsun. –Sen kendin uydurarak şunları şunları söyledin, sonra onu çürütüp başkasını getirdin–}. *Hayır, onların çoğu* {Allah'ın bunu indirdiğini} *bilmezler.* {Kuşkusuz sen, sana söylenenlerden başkasını söylemiyorsun}.

102. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: “Onu* {yani, bu Kur’ân'ı} *senin Rabbinden hakk ile* {üzerine} *Rûhu'l-Kudüs* {yani, Cibrîl (a.s)} *indirdi* {yani, onu bâtıl olarak [boş yere/bir maksat gözetmeksizin] indirmedi}; *ki îmân edenleri* {yani, Kur’ân'daki sevâbları/mükâfaatları tasdik edenleri} *tesbit etmek* {yani, onları kesin kanaat sahibi [îmânda sabit] kılmak} *ve müslümanlara* {yani, tevhîd ile muhlislere/ihlâslılara} {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {içindeki rahmeti bildiren} *bir müjde olmak için.*

Ayrıca Allah Teâlâ, *Allah* {Kur’ân'dan} *dilediğini imha eder* {yani, Allah Kur’ân'dan dilediğini nesh eder} *ve tesbit eder* {yani, nâsihi tesbit eder [onu nesh etmez]}. *Ummu'l-kitab [kitabın aslı] O'nun indindedir/yanındadır* (er-Ra‘d, 13/39) buyuruyor.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذٖى
يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِىٌّ وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبٖينٌ
﴿١٠٣﴾ اِنَّ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَا يَهْدٖيهِمُ اللّٰهُ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٠٤﴾

103. *Andolsun ki onların, “Ona sadece bir beşer öğretiyor” dediklerini biliyoruz...*

‘Âmir b. el-Hadramî el-Kuraşî'nin Arab olmayan ve Rumca konuşan Yesâr –künyesi Ebû Fukeyhe'dir– isminde Yahudi bir ğulâmı/kölesi vardı. Mekke kâfirleri, Nebî'nin (s.a) onunla konuştuğunu gördükleri vakit,

"Ona Yesâr öğretiyor" dediler. Bunun üzerine Allah, *Andolsun ki onların, "Ona sadece bir beşer öğretiyor" dediklerini biliyoruz* buyruğunu indirdi. Sonra onların yalan söylediklerini bildirerek şöyle buyuruyor:

> *...Kendisine ilhâd ettikleri* {yani, meylettikleri} *kişinin* {yani, Ebû Fukeyhe'nin} *lisânı a'cemidir* {yani, (Arabca değildir,) Rumca'dır}...

("İlhâd" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Kim onda ilhâd irade ederse* {yani, meylederse} (el-Hacc, 21/25) âyetidir.

> *...Bu* {Kur'ân} *ise, mübîn bir Arabî lisândır* {yani, onu akledip kavrayabilecekleri apaçık (bir Arabî lisân)dır}.

Bunun bir benzeri de, *Şâyet onu, a'cemi [Arabî olmayan] bir qur'ân [hitabe] yapsa idik, "Onun âyetleri tafsil edilmeli değil miydi? A'cemî ve Arabî mi"* {yani, Arab olan Muhammed'e (s.a) a'cemî dilde [Arabî olmayan] bir Kur'ân mı}? *diyeceklerdi* (Fussilet, 41/44) âyetidir. İşte, *A'cemi bir qur'ân...* (Fussilet, 41/44) buyruğu da bunun gibidir.

Efendisinin, "Muhammed'e (s.a) sen öğretiyorsun" diyerek Ebû Fukeyhe'yi dövmesi üzerine, o şöyle dedi: "Hayır, aksine o bana öğretiyor." Allah da onların bu sözleri hakkında, *Kuşkusuz o âlemlerin Rabbinin tenzilidir/indirmesidir. Onu Rûhu'l-Emîn indirdi* (eş-Şu'arâ, 26/192-193) buyruklarını indirdi. Çünkü onlar, "Muhammed'e sadece Yesâr Ebû Fukeyhe öğretiyor" diyorlardı.

> 104. *Allah'ın âyetlerine îmân etmeyenleri* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik etmeyenleri ve Muhammed'in (s.a) Ebû Fukeyhe'den öğrendiğini iddia edenleri}, *Allah elbette onları* {dînine} *hidâyet etmez ve onlar için* {âhirette} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra müşriklerin Nebî'ye (s.a), *Sen sadece iftira ediyorsun* {yani, bu Kur'ân'ı kendin uyduruyorsun} (Nahl, 16/101) şeklindeki sözlerine dönerek şu buyrukları indirdi:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ
﴿١٠٥﴾ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ

مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا
فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ
وَاَبْصَارِهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾
لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ
لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

105. *Sadece Allah'ın âyetlerine îmân etmeyenler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik etmeyenler} *o yalanı iftira ederler* {yani, uydururlar} *İşte onlar* {Nebî'ye (s.a), "Sen sadece iftira ediyorsun/uyduruyorsun" diyenler} *yalancılardır.*

106. *Kim îmânının ardından Allah'a küfrederse, –kalbi îmân ile mutmain* {yani, razı/hoşnut} *olduğu halde* {küfre} *ikrah edilen/zorlanan kimse değil, fakat küfr ile göğsü açılan/genişleyen kimse– işte onların üzerine Allah'tan bir gazab vardır ve onlar için azîm bir azab vardır.*

Allah'ın, {Küfre} *ikrah edilen/zorlanan kimse müstesnâ, kim îmânının ardından Allah'a küfrederse* buyruğu, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh el-Kuraşî, Mıqyas b. Dubâbe [Subâbe] el-Leysî, Benî Temîm b. Mürre'den 'Abdullâh b. Enes b. Hanzal Benî Zafer b. el-Hâris'ten Tu'me b. Übeyrıq el-Ensârî, Kays b. el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî ve Kays b. el-Fâkih b. el-Muğîre el-Mahzûmî –bu son ikisi Bedir'de öldürülmüştür– hakkında inmiştir. Bunlardan "kalbi îmân ile mutmain olanlar" istisnâ edilmiştir. Ardından da, *fakat küfr ile göğsü açılan/genişleyen kimse, işte onların üzerine Allah'tan bir gazab vardır ve onlar için azîm bir azab vardır* buyruğunda ve bundan sonraki üç âyette kasdedilenler, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh ve diğer Müslümanlardır.

Allah'ın, *Eğer ona bir hayır isâbet ederse, onunla mutmain olur* (el-Hacc, 22/11) buyruğu da buna benziyor, ki bu da, 'Âmir b. el-Hadramî'nin Yahudi olan kölesi Cebr hakkında inmiştir. Yûsuf ve kardeşlerinin durumunu işitince Müslüman olmuştu. Efendisi Yahudiliğe dönmesi için onu dövmüştü.

107. *Şu* {gazab ve azab}, *onların* {fâni olan} *dünya* [yakın/şimdiki] *hayatı,* {bâki olan} *âhiret aleyhine sevmeleri* {yani, tercih etmeleri} *sebebiyledir. Kuşkusuz Allah kâfirler kavmini* {dînine} *hidâyet etmez.*

Sonra onlardan haber vererek buyuruyor ki:

108. *İşte onlar, Allah'ın* {küfürle} *kalblerinin, kulaklarının, sem'lerinin ve ebsârlarının üzerini tab ettiği* {yani, hatm ettiği/mühürlediği} *kimselerdir* {onun için onlar, hidâyeti işitmez ve onu görmezler}. *İşte onlar* {âhiretten} *gâfillerdir.*

109. *Lâ cereme [cereme yok]* {yani, gerçekten kasem olsun ki}, *doğrusu onlar, evet onlar âhirette hâsirlerdir [hüsrana uğrayanlardır/ziyan edenlerdir].*

110. *Sonra, kuşkusuz Rabbin, fitneye uğratılmalarının* {yani, îmân ettikleri için Mekke'de işkence edilmelerinin} *ardından* {Mekke'den Medine'ye Nebî'nin (s.a) yanına} *hicret edenlere, sonra* {Nebî (s.a) ile birlikte} *cihad edenlere ve sabredenlere, evet kuşkusuz Rabbin onun* {yani, fitneye/işkenceye maruz kalmalarının} *ardından* {geçmiş günahların} *gafûrdur,* {bu hususta onlara} *rahîmdir.*

Âyet, 'Ayyâş b. Ebî Rabî'a el-Mahzûmî, Benî 'Âmir b. Lüey'den Ebû Zendel b. Süheyl b. 'Amr el-Kuraşî, Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre, el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî ve 'Abdullâh b. Esîd es-Sakafî hakkında inmiştir.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا
عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً
كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ
فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ

بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ
فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا
مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ
وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ
بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

111. *O gün her nefis/şahıs, kendi nefsinden yana mücâdele ederek* {yani, hasımlaşarak/davalaşarak} *gelecek ve her nefse/şahsa* {dünyada iken berr [iyi] ya da fâcir [kötü/günahkâr] olsun, hayır ya da şer işlemiş olsun} *ameli(nin)/işlediği(nin karşılığı) tastamam verilecek ve onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmeyecek.*

Kur'ân'da, dünyaya döndürülmeyi isteyeceği belirtilen her nefis/kişi ile, sadece kâfir kimseler kasdedilir.

112. *Allah bir karyeyi* {yani, Mekke'yi} *mesel darbetti* {yani, benzetme yaparak tavsif etti}: {Onun ahalisi öldürülmekten ve esir alınmaktan} *emin ve mutmain idi. Rızkı da ona her mekândan* {yani, Yemen'den, Şam'dan, Habeşistan'dan, her taraftan} *bol bol* {diledikleri gibi} *geliyordu...*

Sonra Allah Teâlâ, içlerinde Muhammed'i (s.a) rasûl olarak gönderdi. O da onları, bu nimetlerin Rabbini tanımaya ve O'nu tevhîd etmeye [birlemeye] davet etti. Çünkü O'nu tevhîd etmeyen, O'nu tanımamış demektir.

...Derken {O'nu tevhîd etmeyerek} *Allah'ın nimetlerine küfr/nankörlük ettiler...*

Halbuki Allah onlara câhiliye döneminde bile rızık ve güvenlik ihsan etmişti.

Bunun bir benzeri de, *Ledünnümüzden [nezdimizden] bir rızık olarak ona her şeyin semerâtı toplanacak bir haremi onlar için emniyetli*

bir mekân kılmadık mı?! (el-Kasas, 28/57) âyeti ile; *Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, onlar için emniyetli bir harem kıldığımızı görmediler mi?* (el-Ankebût, 29/67) âyetidir.

...*Allah da ona* {yani, o karyenin ahalisine}, *sanatları* {yani, küfür ve tekzibten/yalanlamadan yana yapmakta oldukları amelleri} *sebebiyle* {yedi sene} *açlık ve korku* {yani, öldürülme} *libasını tattırdı* {yani, câhiliye döneminde def ettiği şeyleri İslâmiyet döneminde tattırdı}.

113. *Andolsun ki, onlara, onlardan* {yani, kendisini tanıdıkları ve nükretmedikleri} *bir rasûl* {yani, Muhammed (s.a)} *geldi de o'nu tekzib ettiler/yalanladılar. Bu sebeble onları azab* {yani, yedi yıl süren açlık} *yakaladı ve onlar zâlimlerdir.*

114. {Ey Müslümanlar topluluğu,} *öyleyse* {Kureyş'in, Saqîf'in, Huzâ'a'nın, Benû Müdlic'in, 'Âmir b. Sa'sa'nın, el-Hâris'in ve 'Âmir b. 'Abdi Menât'ın ilâhlar [putlar] için hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan haram kıldıkları gibi,} *Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeyleri helâl ve tayyib [hoş/temiz] olarak yeyin ve eğer sadece O'na ibâdet ediyorsanız, Allah'ın nimetine* {yani, hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan helâl kılmak sûretiyle sizi rızıklandırmasına} *şükredin* {ve Allah'ın size helâl kıldığı hars/ekin ve en'âmı/hayvanları haram kılmaya kalkışmayın}.

Sonra Allah Teâlâ, neleri haram kıldığını beyân etmek üzere buyuruyor ki:

115. *Size sadece meyteyi/leşi, (akan/akıtılmış) kanı, domuz etini ve ona Allah'ın gayri* {yani, uydurma ilâhlar} *için ses yükseltilmiş* {yani, boğazlanmış} *olanı haram kıldı. Bununla birlikte kim de mecbur kalır* {ve Allah'ın bu âyette haram kıldıklarından herhangi bir şeye muhtaç olur} *ise,* {onu dîninde helâl kılarak} *bâği olmaksızın [taşkınlık etmeksizin] ve* {mecbur kalıp ihtiyaç duymadığı bir şeyi yiyerek} *haddi aşmaksızın yerse, kuşkusuz Allah* {yediği o harama karşı} *gafûrdur,* {mecburiyet hâlinde bunları helâl kılmak sûretiyle onlara karşı} *rahîmdir.*

Sonra Allah Teâlâ, helâl kıldıklarını haram sayanları ayıplayarak buyuruyor ki:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا
تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ
هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۖ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

> 116. *Dillerinizin yalan yere tavsif ettiği/nitelediği* {yani, söylediği} *şeyler* {yani, hars/ekin ve en‘âm/hayvanlar} *için,* {ilâhlarınız/putlarınız adına helâl ve haram kılarak}*“Bu helâldir ve bu da haramdır” demeyin. Çünkü o yalanı Allah'a iftira/isnad etmiş olursunuz.*

Zira onlar, hars/ekin ve en‘âmı/hayvanları bu şekilde haram kılmayı kendilerine Allah'ın emrettiğini iddia ediyorlardı. Bu sebeble şanı yüce Rabbimiz onları korkutarak şöyle buyuruyor:

> ...*Kuşku yok ki,* {onları haram kılmayı Allah'ın emrettiğini söyleyerek} *o yalanı Allah'a iftira/isnad edenler,* {âhirette} *iflâh olmazlar* {yani, fevze eremezler/kurtulamazlar}.

Sonra Allah yeni bir hususu dile getirerek buyurmaktadır ki:

> 117. *Az bir metâ* {yani, dünyada az bir istifade, hepsi bu} *ve onlar için elîm bir azab vardır* {yani, onlar âhirette can yakıcı bir azabla karşılaşacaklar}.

Sonra Allah, Yahudilere neleri haram kıldığını beyân ederek şöyle buyuruyor:

> 118. *Sana anlattığımız şeyleri önceden* {yani, Nahl sûresinden önce En‘âm sûresinde} *Hâduya/Yahudilere haram kılmıştık...*

Allah Teâlâ, *Hâdûya/Yahudilere her tırnaklıyı haram kıldık. Bakarın [sığır cinsinin: öküzün, tosunun, boğanın, ineğin, düvenin, erkeği ve dişisiyle dananın] ve ğanemin [davar cinsinin: koçun, koyunun, tekenin, keçinin] iç yağlarını da haram kıldık. O ikisinin* {yani, bakar/sığır ve ğanem/

davar cinsinin} *sırtlarında veya bağırsaklarında bulunan veya kemikle karışan müstesnâ* {yani, bunlar onlara helâldir}. (En‘âm, 6/146) buyurmuştur.

Bunlar onlara, Nahl sûresinden önce de helâldi.

> ...*Biz* {yağları, etleri ve tırnaklıları haram kılmakla} *onlara [Yahudilere] zulmetmedik, fakat onlar* {nebîleri öldürmek, faizi ve kendilerine haram olan malları helâl saymak, insanları Allah'ın dîninden alıkoymak ile} *nefislerine/kendilerine zulmediyorlardı.*

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ
لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

> 119. *Sonra, kuşkusuz Rabbin, cehaletle bir kötülük işleyen, sonra şunun* {yani, o kötülüğün} *arkasından tevbe edenlere ve ıslah olanlara* {yani, amelini düzeltenlere}, *evet elbette Rabbin onun arkasından* {yani, fitneye maruz kaldıktan sonra işlemiş oldukları günahlarına karşı} *gafûrdur,* {bundan sonrası için de onlara} *rahîmdir.*

Âyet, İbnu'l-Hadramî'nin kölesi Cebr hakkında inmiştir. O, Müslüman olduktan sonra küfre zorlanmış ve kalbi îmân ile mutmain olduğu halde küfretmek zorunda kalmıştı. Nebî (s.a) onu satın aldı ve bağlarını çözdü. O da tevbe etti. Eşi de Benî ‘Abdu'd-Darr'ın mevlâsı/kölesi idi. Allah Cebr hakkında, *Sonra, kuşkusuz Rabbin, cehaletle bir kötülük işleyen* buyruğunu indirdi. Çünkü mü’minden sâdır olan her günah, bir cehl/cehaletdir.

> 120. *Hakikaten İbrâhîm, kânit* {yani, mutî‘/itaatkâr} *bir ümmet* {yani, muallim: hayırda kendisine iktida edilen/uyulan bir imam/

önder}, *Allah için bir hanîf* {yani, muhlis/ihlâslı} *idi. Müşriklerden* {yani, Yahudi veya Hıristiyan} *değildi...*

121. *...O'nun* {yani, Allah'ın} *nimetlerine şâkir/şükürlü idi. Onu ictibâ etmiş* {yani, İbrâhîm'i risâlet ve nübüvvet için istihlâs etmiş/beğenip seçmiş} *ve o'nu sırât-ı müstaqîme* {yani, müstakim [dosdoğru] dînîne: İslâm'a} *hidâyet etmişti.*

122. *Biz o'na, dünyada bir hasene verdik* {yani, ateşe atıldığı, putları kırdığı, oğlu İshâk'ı boğazlamak istediği, Rabbinin rızası üzere sabrettiği için İbrâhîm'e dünyada güzel bir söz ve bütün dîn müntesibleri tarafından güzel övgüyle söz edilmeyi ihsan ettik. –Dîn müntesiblerinin tümü o'nu velî edinirler. Onlardan hiç kimse, o'ndan teberri etmez–}. *Kuşkusuz o, âhirette de sâlihlerdendir.*

ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ
حَنٖيفًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٢٣﴾ اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى
الَّذٖينَ اخْتَلَفُوا فٖيهِۜ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ اُدْعُ اِلٰى سَبٖيلِ
رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتٖي هِيَ
اَحْسَنُۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبٖيلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدٖينَ ﴿١٢٥﴾ وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهٖۜ وَلَئِنْ
صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرٖينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا
بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فٖي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ
﴿١٢٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذٖينَ اتَّقَوْا وَالَّذٖينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

123. *Sonra,* {Ey Muhammed} *sana, "Hanîf* {yani, muhlis/ihlâslı} *olan ve asla müşriklerden olmayan İbrâhîm'in milletine* {yani, İslâm'a} *ittiba et/uy!" diye vahyettik.*

124. *Sebti, sadece onda* {yani, Sebt gününde} *ihtilâf edenlere* {yani, Sebt gününün Cum'a günü mü, yoksa Cumartesi günü mü olması gerektiği hususunda ihtilâf edenlere} *yaptık...*

Mûsâ (a.s) İsrâîloğulları'na, günlerin her yedincisinde: Cum'a gününde ibâdetle meşgul olmalarını, onda dünyaları ile ilgili işleri bırakmalarını emretti.

Onlar ise Mûsâ'ya (a.s) şöyle karşılık verdiler:

— Bu iş için Cumartesi gününü ayıralım. Çünkü Allah, Cumartesi günü birşey yaratmadı. Onun için sen bize Cumartesi gününü, ibâdete ayıracağımız bir bayram günü yap!

Mûsâ (a.s) onlara dedi ki:

— Bana emrolunan Cum'a günüdür.

Onların alîmleri, halka dediler ki:

— Nebîmizin size emrettiğine bakın, o'na uyun ve emrin gereğini yerine getirin.

Onlar ise Cumartesi gününden başkasını kabul etmediler. Mûsâ (a.s) onların Cumartesi gününde ısrar ve onun üzerinde ittifak ettiklerini gördü(ğü için Cumartesi, Sebt günü oldu). Fakat onlar bu günde ma'siyet işlemeyi mübah gördüler. İşte, *Sebti, sadece onda ihtilâf edenlere yaptık* buyruğu buna işaret ediyor.

> *...Kuşkusuz Rabbin, ihtilâf etmekte oldukları şey* {yani, Sebt} *hakkında Kıyâmet Günü aralarında hükmedecektir.*

Sonra Allah, Nebî'ye (s.a) şöyle hitab ediyor:

> 125. *Rabbinin sebîline/yoluna* {yani, dînine: İslâm'a} *hikmet* {yani, Kur'ân} *ve güzel öğüt* {yani, ondaki [Kur'ân'daki] emir ve nehiyler } *ile davet et ve onlara* {yani, Ehl-i Kitab'a}, *o en güzel* {yani, Kur'ân'daki emir ve nehiyler} *ile mücâdele et. Kuşkusuz Rabbin, evet O, yolundan* {yani, dîni İslâm'dan} *dall olanı [sapanı] iyi bilir ve O, mühtedileri* {yani, başkaları arasından kendilerine hidâyet takdir ettiği kimseleri} *de iyi bilir.*

> 126. *Eğer 'ikab ederseniz/cezalandırırsanız, 'ikab edildiğinizin/cezalandırıldığınızın misli ile 'ikab edin/cezalandırın* {yani, onlar sizden öldürülenlerin azalarını kesmişlerdi, siz de (yapacaksanız böyle yapın), canlı oldukları halde onların azalarını kesmeye kalkışmayın}...

Mekke kâfirleri Uhud günü/savaşında mü'minlerden bazılarını öldürmüş ve bazılarının da azalarını kesmişlerdi. Rasûlullah'ın (s.a) amcası Hamza b. 'Abdulmuttalib de onlardan biri idi. Hatta onun organlarını kesip çiğnemişlerdi. Bir diğeri de, meleklerin gaslettikleri Hanzala b. Ebî 'Âmir idi. Müslümanlar Nebî'nin (s.a) huzurunda, "Şâyet Allah, onlara karşı bize zafer verecek olursa, yemin olsun ki biz de onların azalarını dirilerken keseceğiz" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Eğer 'ikab ederseniz/cezalandırırsanız, 'ikab edildiğinizin/cezalandırıldığınızın misli ile 'ikab edin/cezalandırın* buyruğunu indirdi.

> ...*Eğer* {müsle'den [sizden katledilenlerin azalarının kesilmesine karşılık vermeden]} *sabrederseniz, andolsun ki o, sabırlılar için* {müsle'den [sizin de onların ölülerinin azalarını kesmenizden]} *daha hayırlıdır.*

Bu âyet, Ensâr hakkında inmiştir.

Sonra, amcası Hamza b. 'Abdulmuttalib'e (a.s) müsle yapılmış [bazı azaları kesilmiş] bulunan Nebî'ye (s.a) şöyle hitab ediyor:

> 127. {Sen de yapılan müsle'ye [amcanın azalarının kesilmiş olmasına]} *sabret. Senin sabrın, başka değil Allah iledir* {yani, sana sabretmeyi Ben ilham edeceğim}...

Nebî (s.a) Ensâr'a şöyle dedi:

— Ben kesin olarak sabretmekle emrolundum. Siz de sabredecek misiniz?

Onlar da şöyle cevab verdiler:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen sabrettiğine ve sabretmekle emrolunduğuna göre, biz de sabrederiz.

> ...{Eğer senden yüz çevirip îmâna icabet etmezlerse} *onlara üzülme ve mekrlerine sıkılma/daralma* {yani, mekrleri: Mekke kâfirlerinin söyledikleri sözlerden dolayı göğsün sıkışmasın/daralmasın}.

Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), "Hacc günlerinde işte biz hep bunu yapacağız, sen de istediğini yap" demişlerdi. Bunlar el-Harrâsûn diye bilinen ve o'nunla alay eden kimselerdi. Nebî'nin (s.a) kalbi, onların söylediklerinden dolayı sıkılıp daralmıştı.

128. *Elbette Allah* {şirkten} *ittika edenler/sakınıp korunanlar ve* {îmânlarında} *muhsinler ile* {onlara avn ve nasr etmek [yardım etmek ve zafer vermek] sûretiyle} *beraberdir.*

17. İSRÂ SÛRESİ

Medine'de inen, *De ki: "Rabbim! Beni sıdk/doğruluk girdirimi girdir…"* (el-İsrâ, 17/80); *Doğrusu önceden ilim verilmiş olanlar… onların huşûunu arttırır* (el-İsrâ, 17/107-109); *Kuşkusuz Rabbin o insanları ihata etmiştir...* (el-İsrâ, 17/60); *Neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi… Şâyet sana sebat vermeseydik… Neredeyse seni o arzdan istifzâz edeceklerdi…* (el-İsrâ, 17/73-76) âyetleri hariç tümü Mekke'de inen İsrâ sûresi, Kûfîyyûna göre 111 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى
الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾ وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ
هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ
مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَى
بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ
عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *O sübhân* {yani, ne acayib/hayret verici} *ki, kulunu* {yani, Nebî'yi (s.a)} *bir gece* {Receb ayında} *Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübârek kıldığımız* {yani, su, ağaç ve hayır ile bereketlendirdiğimiz} *Mescid-i Aksâ'ya* {yani, –hicretten bir sene önce– Beytu'l-Makdis'e[1]} *isrâ ettirdi/yürüttü; o'na* {Burâk, (belirli) adamlar, melekler ve nebîlere namaz kıldırmak gibi} *âyetlerimizden gösterelim diye. Kuşkusuz O semîdir, basîrdir.*

---

1 *Elif* nüshasında şu fazlalık vardır: Bize 'Ubeydullah tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Yükler ancak şu üç yere (gitmek için) vurulur: Mescid-i Harâm, benim bu mescidim ve Mescid-i Aksâ: Beytu'l-Makdis mescidi." Dedi: Kuşkusuz yeryüzünde mabed kurulan ilk yer, Beytu'l-Makdis'te-

Nebî'ye (s.a) beş vakit namaz bu gece farz kılındığı gibi, yine o'na; biri sütten, biri baldan, biri de şarabtan olmak üzere üç nehir de bu gece arzedilmiştir, ancak Nebî (s.a) şarabtan içmemiştir. Cibrîl de, "Allah onu ümmetine haram kılmıştır" demiştir.

---

ki kayanın bulunduğu yerdir. Burası semâya 18.000 mil daha yakındır. Beytu'l-Makdis kayası, Allah'ın Kur'ân'da sözünü ettiği kaya ile bitişiktir. Allah Beytu'l-Makdis'te bulunanlara, mal elde edemese bile, rızık teminatı vermiştir: Kim ecrini bekleyerek Beytu'l-Makdis'te ikâmet ederken ölürse, semâda ölmüş gibi olur. Beytu'l-Makdis'in etrafındaki yerlerden birinde ölen de, Beytu'l-Makdis'te ölmüş gibidir. Yerlerden eksilen, Beytu'l-Makdis'in etrafındaki yerlere ilave edilir. Bütün tatlı sular Beytu'l-Makdis'in altındaki kayadan çıkar. Allah'ın bereketlendirdiği ilk yer, Beytu'l-Makdis'in bulunduğu yerdir. Şânı yüce ve mübârek Rabbimiz, Beytu'l-Makdis'i, Kıyâmet Günü duracağı yer olarak tesbit etmiş, bütün yerler arasında Beytu'l-Makdis'in yerini seçkin kılmıştır. Beytu'l-Makdis'in bulunduğu yer, Allah'ın Kur'ân'da, *...Âlemler için bereketlendirdiğimiz arza...* (el-Enbiyâ, 21/71) buyurarak zikrettiği yerdir. Allah Mûsâ b. İmrân'a, "Beytu'l-Makdis'in bulunduğu arza git, çünkü Benim nârım da, nûrum da, tennûrum da oradadır" buyurmuştur; ki bu da, *Ve tennûr kaynadığında...* âyetiyle işaret edilen şeydir. Yine Allah Mûsâ ile Beytu'l-Makdis topraklarında konuşmuş, Mûsâ (a.s) âlemlerin Rabbinin nûrunu Beytu'l-Makdis topraklarında görmüş ve Beytu'l-Makdis topraklarındaki dağa tecelli etmiştir. Beytu'l-Makdis'teki kaya, yeryüzünün ortasıdır. Bir kimse diğerine, "Haydi Beytu'l-Makdis'e gidelim" dese de bunu yapsalar, Allah bu sözü söyleyene de, kendisine söylenene de "Tûbâ" [ne mutlu] der. Allah Dâvûd ve Süleymân'ın –ikisine de selâm olsun– tevbelerini Beytu'l-Makdis'te kabul buyurarak günahlarını bağışlamıştır. İsrâîloğulları'nın günahlarını da Beytu'l-Makdis'te bağışlamış, İbrâhîm'e ve Sara'ya İshâk'ın doğacağı müjdesini de Beytu'l-Makdis'te vermiştir. Süleymân'a hükmü, Beytu'l-Makdis'te kavratmış, ilmi orada öğretmiş, kendisinden sonra kimseye verilmeyecek olan mülkü Beytu'l-Makdis'te vermiş, rüzgârı ve şeytânları Beytu'l-Makdis'te musahhar kılmıştır. Melekler Dâvûd'un yanına Beytu'l-Makdis'teki mihrabında ibâdet ederken duvarı aşıp girmişlerdir. Nebîler kurbanlarını Beytu'l-Makdis'e sunmuşlardır. Melekler de her gece Beytu'l-Makdis'e inerler. Meryem'e –selâm ona– kış mevsiminde yaz meyvesi, yaz mevsiminde kış meyvesi de Beytu'l-Makdis'te ihsan edilmiştir. Allah onun için, Ürdün'den Beytu'l-Makdis'e bir nehir akıtmış, hurma ağacını Beytu'l-Makdis'te halketmiştir. Îsâ (a.s) Beytu'l-Makdis'te doğmuş, beşikteyken insanlarla Beytu'l-Makdis'te konuşmuş ve Beytu'l-Makdis'ten semâya yükseltilmiştir. Semâdan da Beytu'l-Makdis arzına inecektir. Mâide [sofra] Beytu'l-Makdis'te inmiştir. Ye'cûc ve Me'cûc bütün yeryüzünü ele geçirecek, ama Beytu'l-Makdis'e giremeyecektir; Allah onları Beytu'l-Makdis'te helâk edecektir. Allah Beytu'l-Makdis'e her gün hayır nazarı ile bakar. Süleymân'a Burâk'ı Beytu'l-Makdis topraklarında vermiştir. Hind topraklarında vefat eden Âdem (a.s) Beytu'l-Makdis'e defne-

Nebî (s.a), Mekke'den yürütüldüğü gecenin sabahında Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'ye –ki eşi Hubeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'dir– şöyle dedi:

— Bu gece hayret edilecek şeyler gördüm.

Ümmü Hânî sordu:

— Anam-babam sana feda olsun ne gördün?

---

dilmesini vasiyet ettiği gibi; İbrâhîm, İshâk, Ya'kûb ve Yûsuf –hepsine selâm olsun– da Beytu'l-Makdis'e defnedilmelerini vasiyet etmişlerdi. İbrâhîm (a.s) Kûsâ'dan Beytu'l-Makdis'e hicret ettiği gibi, ahir zamanda da Beytu'l-Makdis'e hicret edilecektir. Tâbût ve sekîne Beytu'l-Makdis arzından semâya kaldırılmıştır. Nebî (s.a) ve ashâbı da bir süre Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmışlardır. Nebî (s.a) cehennem ateşinin bekçisi Mâlik'i Beytu'l-Makdis'te görmüş, Burâk'a Beytu'l-Makdis'e gitmek için binmiş, Mekke'den Beytu'l-Makdis'e geceleyin yürütülmüş, misalleri gösterilen bütün nebîlere Beytu'l-Makdis'te namaz kıldırmıştır. Mahşer yeri ile amel defterlerinin verileceği yer de Beytu'l-Makdis topraklarındadır. Allah meleklerle birlikte bulutlardan gölgeler içerisinde Beytu'l-Makdis arzına gelecektir. Cennet ve cehennem arasına kurulacak sırat, Beytu'l-Makdis toprağından başlayarak kurulacaktır. Mizanlar Beytu'l-Makdis'te kurulacak, cennet ve cehenneme oradan gidilecektir. Kıyâmet Günü mizanlar Beytu'l-Makdis'te kurulduğunda melekler orada saff saff olacaklar, cinler ve insanlar dışındaki mahlukatın tümü Beytu'l-Makdis'te toprak olacaktır. Amellerin arzı ve hesab da Beytu'l-Makdis'te gerçekleşecektir. Orada iki rekat namaz kılmak amacıyla Beytu'l-Makdis'e giden kimselere ne mutlu! Çünkü Süleymân b. Dâvûd (a.s) Rabbinden, ecrini Allah'tan umarak namaz kılmak için Beytu'l-Makdis'e gelenlere mağfiret dilemiştir. Beyt-i Harâm ve Hacer-i Esved de Beytu'l-Makdis'e katılacaktır. İhlâsla orayı istilam edenin vefalı olduğuna dâir şâhidlik edilecektir. İhramlılar [hacda ihramlı iken ölenler], kabirlerinden –telbiye getirerek– Beytu'l-Makdis'e doğru çıkacaklardır. İsrâfîl (a.s) sûr'a Beytu'l-Makdis'teki kayadan üfleyecektir. "Ey çürümüş kemikler, dağılmış etler, dökülmüş saçlar, parçalanmış deriler, kopmuş damarlar! Haydi Rabbinizin hesabı için, rûhlarınıza üflenmesi ve amellerinizin karşılığının verilmesi için çıkın!" diye seslenilmesi orada olacağı gibi, insanlar cennete veya cehenneme de Beytu'l-Makdis'ten dağılacaklardır. İşte, *O gün ayırdedilirler/fırka fırka olurlar* (er-Rûm, 30/13) ve, *O gün saddedilirler [herkesin yeri belli olur]* (er-Rûm, 30/43) âyetleri buna işaret ediyor ki bir kesim cennette olacaktır, bir kesim de cehennemde.

Bu kısım, III. Ahmed'teki *Elif* nüshası ile *Hamidiye* ve *Emânet* nüshalarında yer almakta, fakat *Lâm* nüshası olarak gösterdiğimiz Köprülü nüshasında bulunmamaktadır.

Bu açıklamalar, Buhârî'nin de rivâyet ettiği, "Yükler, ancak şu üç mescid için vurulur..." hadîsi hariç, İsrâîliyâttan alınmıştır. Bundan dolayı bu kısmı, tefsirin içinde değil, dipnotta nakletmeyi tercih ettim.

Şöyle cevab verdi:

— Şu bulunduğum yerde yatsı namazı ile sabah namazını kıldım. Aradaki zaman zarfında ise Beytu'l-Makdis'te namaz kıldım.

Ümmü Hânî sordu:

— Bunu nasıl yaptın?

Cevab verdi:

— Yatağıma yatmış, fakat henüz uyumamıştım ki Cibrîl (a.s) gelerek elimden tuttu ve beni kapıdan dışarıya çıkardı. Mikâîl (a.s) da kapıda idi. Beraberinde; eşekten yüksek, katırdan alçak, yüzü insan yüzüne, yanağı at yanağına, yelesi at yelesine benzeyen ablak, hızlı, iki kanatlı, hilkati değişik, kuyruğu inek kuyruğunu, toynakları inek toynaklarını andıran, adımını gözünün gördüğü en son noktada atan bir binek vardı. Süleymân b. Dâvûd (a.s) bunun üzerinde bir aylık mesafeye sabah vaktinde giderdi. Cibrîl ile Mikâîl beni o bineğe bindirdiler ve beni kısa zamanda Beytu'l-Makdis'e götürdüler. Sonra bana nebîler gösterildi, onlara namaz kıldırdım. Şunları şunları gördüm...

Nebî (s.a) kalkıp çıkmak isteyince, Ümm Hânî o'nun ridasını tutarak sordu:

— Nereye çıkıyorsun?

Cevab verdi:

— Kureyş'in yanına çıkacağım ve onlara gördüklerimi anlatacağım.

Ümmü Hânî şöyle karşılık verdi:

— Hayır yapma! Allah'a yemin ederim ki, o vakit seni yalanlayan, sana karşı daha bir cesaretlenecek, seni tasdik eden de senden kuşkulanmaya başlayacak.

Allah Rasûlü dedi ki:

— Beni yalanlasalar dahi çıkacağım.

Böyle deyip, elbisesini onun elinden çekerek Mescid-i Harâm'a gitmek üzere çıktı. Orada Kureyş'in yaşlılarından bazılarının Hicr'de oturmakta olduklarını gördü ve yanlarına varıp sordu:

— Size hayret verecek şeyler anlatayım mı?

Onlar şöyle karşılık verdiler:

— Anlat, zaten senin bütün hallerin hayret vericidir.

Nebî anlattı:

— Şu vâdide yatsı ve sabah namazlarını kıldım. İkisi arasındaki vakitte ise Beytu'l-Makdis'te namaz kıldım. Bana nebîler gösterildi, onlara namaz kıldırdım, bazıları ile de konuştum.

Mü'minler onu tasdik etti, müşrikler ise yalanladı. Mut'im b. 'Adî b. Nevfel b. 'Abdi Menâf dedi ki:

— Ben bu yalancının yakasından elimi çekmeyeceğim. Bugün asla yapmam gerekeni yapmaktan usanmayacağım. Seni yakalayacağım. Şimdi sen bize Beytu'l-Makdis'te namaz kıldığını ve aynı gece döndüğünü söylüyorsun. Oysa biz oraya ancak canımızın yarısı tükendikten sonra kırk günde ulaşabiliyoruz. Tanıklık ederim ki sen bir yalancı, bir büyücüsün.

Bu esnada Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) geldi. Kureyşliler ona dediler ki:

— Ey Ebû Bekr! Arkadaşının ne söylediğini duydun mu? O yatsı namazını ve sabah namazını Mekke'de kıldığını, ikisi arasındaki vakitte ise Beytu'l-Makdis'te namaz kıldığını iddia ediyor.

Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) şöyle karşılık verdi:

— Eğer o böyle demişse, doğru söylemiştir.

Ardından da (r.a), Nebî'ye dedi ki:

— Anam babam sana feda olsun. Bana Beytu'l-Makdis'in kapısını, beytin kendisini, direklerini, kayasını, bütün bunları anlat!

Nebî (s.a) de ona bunları anlattı. Ebû Bekr yanında durarak şöyle dedi:

— Şehâdet ederim ki sen doğrusun.

İşte o gün ona, "es-sıddîk" sıfatı verildi. Adı ise 'Atîk b. Osmân b. 'Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Mürre'dir.

Müslümanlar sordular:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Enbiyâyı –selâm onlara– nasıl gördün?

Cevab verdi:

— Îsâ ibn Meryem'i; beyaz tenli, orta boydan biraz uzun, yüzü kırmızıya yakın, geniş omuzlu, saçları dalgalı ve kızıla yakın –insanlar arasında en çok ‘Urve b. [Mes‘ûd b.[2]] Mu‘attib es-Saqafî'ye benzer– olarak gördüm. Mûsâ'yı; uzun boylu, oldukça esmer, sıkı etli, düz saçlı ve çok kıllı –Ezd-i Şenûe adamlarına benzer– olarak gördüm. O kadar ki, üst üste iki elbise dahi giyecek olsa, vücudundaki kıllar görülebilir. İbrâhîm'i; yaratılış ve ahlâk itibariyle en çok bana benzer olarak gördüm. Öncelikle o bana selâm verdi, benimle musafahalaştı ve bana rahmet diledi. Deccâl'i de; iri-yarı, bol etli, siyah, saçları dalgalı, gür sakallı, bir gözü kör, alnı tatlı [ehla'l-cebhe],[3] dişleri parlak, alnının ortasında kâfir yazılı ve Fatan[4] b. ‘Abdi'l-‘Uzzâ'ya benzer olarak gördüm. ‘Amr b. Rabî‘a b. Yahyâ b. Kam‘a b. Hındif el-Huzâ‘î ile el-Hâris b. Ka‘b b. ‘Amr'ı da; saçlarının kulaklarına kadar varmış, cehennem ateşinde bağırsaklarını sürüklüyor vaziyette gördüm.

Nebî'ye (s.a) soruldu:

— Neden?

O cevab verdi:

— Çünkü o ikisi, Sâibe'yi ilk serbest bırakanlar; Bahîre'yi, Vasîle ve Hâm'ı ilk icad edenler; Lât ve ‘Uzzâ'ya ilk olarak bu isimleri verip onlara ibâdet edilmesini emredenler; İbrâhîm'in (a.s) hanîf dînini değiştirip Ka‘be'nin etrafında putları dikenlerdir. ‘Amr b. Rabî‘a kısa boylu olup, ona insanlar arasında en çok benzeyen Eksem b. el-Cevm el-Huzâ‘î'dir.

Eksem sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ona benzememin bana bir zararı olur mu?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Hayır, sen mü'minsin, o ise kâfirdir.

Kureyş kâfirlerinden bir adam, Mut‘im b. ‘Adî'e şöyle dedi:

---

2 *ed-Durr,* V, 207-208. (Çeviren)

3 Hem *Elif,* hem de *Lâm* nüshasında böyledir.

4 *ed-Durr,* V, 207: “Katan.” (Çeviren)

— Sen kardeşinin oğlu hakkında acele ettin?

Ardından da ekledi:

— Yavaş ol ey Muhammed, biz sana kervanımız hakkında bir şeyler soracağız. Onu yolda gördün mü?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Evet.

Adam tekrar sordu:

— Nerde gördün?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Ben filan oğullarına ait kervanı er-Ravhâ denilen yerde konaklamış gördüm. Bir dişi develeri kaybolmuş, onu arıyorlardı. Onların yüklerini bıraktıkları yerden geçtim, orada onlardan kimse yoktu. Bir kapta onlara ait bir su gördüm, ondan içtim ve abdest aldım. Yanınıza geldiklerinde onlara, böyle olup olmadığını sorun.

Kureyşliler şöyle dediler:

— Evet, bu bir âyettir.

Rasûlullah devam etti:

— Filan oğullarının kervanları da şu şu vâdide iken, gecenin şu şu saatinde yanlarından geçtim. Beraberimde de Cibrîl ve Mikâîl –ikisine de selâm olsun– vardı. Develeri bizden ürktü. Kırmızı tüylü bir dişi deve düştü ve bir tarafı kırıldı. Şimdi onu bağlıyorlar. Yanınıza geldiklerinde onlara, böyle olup olmadığını sorun.

Kureyşliler şöyle dediler:

— Evet, bu da başka bir âyettir.

Onlardan bir adam sordu:

— Peki kervanımızı nerede bıraktın?

O cevab verdi:

— Az önce onları Ten'îm'de bıraktım.

Adam şöyle dedi:

— Eğer doğru söylüyorsan, şu an buraya doğru geliyor olmalılar.

Allah Rasûlü karşılık verdi:

— Evet.

Adam dedi ki:

— Peki, bu kervandakilerin paylarını, yüklerini, kervanda neler olduğunu bize bildir.

Allah Rasûlü şöyle karşılık verdi:

— Meşguliyetim dolayısıyla bunlara dikkat edemedim. Ancak kervanın önünde giden devenin üzerindeki cübbenin düştüğünü gördüm. Kervanda bulunan Habeşli biri geri dönüp onu buldu ve kervanın sonundaki bineğin üzerine koydu. Yanınıza geldiklerinde onlara, böyle olup olmadığını sorun.

Bu esnada Allah, her şeyiyle kervanı Nebî'nin gözüne gösterdi; o da kervanın sayısını, yüklerini, kervanda bulunanları bütün ayrıntılarıyla görmeye başladı. Bu sefer Nebî (s.a) sordu:

— Az önce develeri hakkında sual soran kişi nerede?

Arkasından da ekledi:

— Kervanın sayısı, yükleri ve o kervanda bulunanlar şunlar şunlardır. Kervanın önünde de gri renkli bir deve yürüyor, az sonra Mekke'ye girecekler.

Koşarak gittiler, gerçekten de kervanın Ten'îm'den aşağı indiğini; yükünün, sayısının ve içinde bulunanların, Nebî'nin (s.a) dediği gibi olduğunu gördüler. Bunun üzerine müşrikler dediler ki:

— el-Velîd b. el-Muğîre hakikaten doğru söylemiştir. Kuşkusuz bu, apaçık bir sihirbazdır. Yoksa Muhammed (s.a) bizim yanımızda iken kervanımızın ne zaman geleceğini, hâlinin ve yüklerinin ne olduğunu, kervanda kimlerin bulunduğunu nereden bilecek?!

Bunun üzerine bir sene kadar eziyetlerini kısmen azalttılar.

2. *Biz Mûsâ'ya da Kitab* {yani, Tevrât'ı} *verdik ve onu* {yani, Tevrât'ı} *İsrâîloğulları için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet kıldık/yaptık. "Benden başka bir vekîl* {yani, velî} *edinmeyin" diye (emrettik).*

Bunda takdim vardır.

3. {Ey} *Nûh ile birlikte* {gemide} *taşıdığımız* {Âdem'in} *zürriyeti!* {Benden başka bir vekîl: velî edinmeyin}...

Sonra, Nûh b. Lemek en-nebî'yi (s.a) överek şöyle buyuruyor:

...*Kuşkusuz o, çok şükreden bir kul idi.*

Yediği ve içtiği vakit Allah'ı anması, bitirince de Allah'a hamdetmesi, o'nun şükrünün bir parçası idi. Kalkınca ve oturunca; yeni bir elbise giyince ve elbisesi eskiyince; bir yere girince ve çıkınca; yatınca ve kalkınca; hâsılı attığı her adımda, işlediği her amelde Allah'ı zikrederdi. İşte bundan dolayı Allah o'ndan, "çok şükreden bir kul" diye söz etmiştir.

4. *Biz Kitabta* {yani, Tevrât'ta} *İsrâîloğulları'na kadâ ettik* {yani, ahdettik} *ki: "Siz yeryüzünde iki defa fesad çıkaracaksınız"* {yani, helâk olacaksınız}...

Bu iki helâk arası 220 senedir.

...*ve büyük bir ululukla ululanacaksınız* {yani, zelîl edilinceye kadar şiddetli bir şekilde kahredildikçe kahredileceksiniz}.

Buna sebeb ise, Allah'a karşı isyan etmeleri idi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ
عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ
وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ
بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ
أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ
وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا
دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

5. *İşte o ikisinden ilkinin va'di* {yani, o iki helâkten ilkinin vakti} *geldiğinde, üzerinize çok güçlü kullarımızı* {yani, Bâbil kıralı Mecûsî Buhtunnasr ve adamlarını} *ba'settik/gönderdik de diyar-*

ların aralarına kadar girip araştırdılar {yani, insanları sokaklarda öldürdüler, çoluk-çocuklarını esir aldılar, Beytu'l-Makdis'i tahrib ettiler, oraya leşleri attılar, Tevrât'ı yaktılar, aldıkları esirleri Bâbil'e götürdüler}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...ve (bu) fiile çıkarılmış {yani, gerçekleşmiş/gerçekleşen} *bir va'd oldu.*

Bâbil'de yetmiş yıl kaldılar. Sonra Allah onları, Kirûs b. Mazdek el-Fâris vasıtasıyla esaretten kurtardı ve Beytu'l-Makdis'e geri dönmelerini sağladı. Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

6. *Sonra, size onlara karşı tekrar reddettik/iade ettik [üstünlük verdik] ve size mallar ve oğullar ile imdad ettik* {de sayınız çoğaldı}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade ediyor:

...ve sizi nefirce daha da çoğalttık {yani, bundan öncekinden daha fazla adamlarınız oldu}.

Bu halleri de 220 sene devam etti. İçlerinde nebîler oldu.

7. *Eğer ihsan ederseniz* {bu defadan sonra Allah için amel ederseniz}, *kendiniz için ihsan etmiş olursunuz* {da helâk olmazsınız}. *Ve eğer kötülük ederseniz, o da onadır* {yani, isyan ederseniz, kendi aleyhinize isyan etmiş olursunuz}...

Onlar ikinci defa da ma'siyet işlemeye döndüler. Allah da onlara, Nînovâ arzı melîki Antibâhus[5] b. Sîsis er-Rûmî'yi musallat etti. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

...Derken diğerinin va'di {yani, iki helâkten sonrakinin vakti} *geldiğinde, yüzlerinizi kötülemeleri* {yani, yüzlerinizi çirkinleştirmeleri –onları öldürdüler, çoluk-çocuklarını esir aldılar, Beytu'l-Makdis'i tahrib ettiler, oraya leşlerini attılar, alimlerini öldürdüler, Tevrât'ı yaktılar–} *ve evvelki defa ona girdikleri gibi mescide girmeleri* {yani, Antiyâhus b. Sîsis ve beraberindekile-

5 Burada "Antibâhus", birkaç satır sonra "Antiyâhus" şeklinde yazılmış. (Çeviren)

rin, tıpkı Mecûsî Buhtunnasr ve arkadaşlarının bundan önce girdikleri gibi Beytu'l-Makdis'e girmeleri} *ve üstün gelip her şeyi mahvettikçe mahvetmeleri* {yani, ellerine ne geçirirlerse yerlebir etmeleri} *için* (düşmanları size tekrar musallat ettik).

(Tedbir ve tedmîr kökünden türeyen lafızların kullanımı açısından), *Ve her birini mahvettikçe mahvettik* {yani, yerlebir ettikçe yerlebir ettik}. (el-Furkân, 25/39) âyeti de bunun gibidir.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ ۚ وَإِنْ عُدتُّمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ
حَصِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ
الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ
الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ
الْإِنسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْإِنسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا
اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ ۖ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ
وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

8. *Ola ki Rabbiniz size merhamet eder* {de öldürüp esir alacak kimseleri size musallat etmez}...

Sonra Allah onları, el-Mıqyâs vasıtasıyla kurtarıp Beytu'l-Makdis'e dönmelerini sağladı. Onlar da orayı imar ettiler. Allah onları tekrar birbirleriyle kaynaştırdı. İçlerinde nebîler gönderdi. Sonra onlara şöyle dedi:

...*Eğer siz dönerseniz, Biz de döneriz* {yani, siz tekrar ma'siyet işlemeye dönerseniz, Biz de daha önce size isabet eden öldürülme ve esir alınma musibetlerinden daha ağırı ile döneriz}...

Onlar yine küfre döndüler ve Yahyâ b. Zekeriyyâ'yı öldürdüler. Allah da onlara Romalı Titus b. İstâtûs'u –Astafâbûs da denilir– musallat etti. O da Yahyâ b. Zekeriyyâ'nın kanının üzerinde Yahudilerden 180.000 kişiyi katletti, ki onlar, Îsâ'yı gözetleyen kişiyi –ki o onlara (Îsâ'ya) benzer

gösterilmişti– öldürenlerdir. Titus bunların çoluk-çocuklarını esir aldı, Tevrât'ı yaktı, Beytu'l-Makdis'i tahrib etti, oraya leşleri attı ve orada domuzları boğazladı. İslâm gelip de Müslümanlar orayı imar edinceye kadar harabe hâlinde kaldı.

...ve Biz cehennemi kâfirler için bir hasîr {yani, ondan ebediyen çıkamayacakları bir mahbus/zindan} *yaptık.*

(“Hasîr” kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Allah yolunda ihsar olmuş/olunmuş* {yani, kendilerini Allah yolunda habsetmiş [cihada hasretmiş, adamış]} *fakirler içindir ki...* (el-Bakara, 2/273) âyetidir.

9. *Gerçekten bu Kur'ân, aqvam* {yani, asvab [en doğru]} *olana hidâyet* {yani, davet} *eder ve* {o Kur'ân} *sâlihât işleyen* {yani, sevâb kazandıran işler yapan} *mü'minlere* {yani, musaddıklara/tasdikleyicilere}, *muhakkak onlar için kebir/büyük bir ecir* {yani, âhirette azîm/büyük bir karşılık} *olduğunu müjdeler.*

10. *Âhirete* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *îmân etmeyenlere gelince, kuşkusuz onlar için de elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab hazırladık.*

11. *İnsan,* {kendisine} *hayır ile du'a edercesine* {yani, ediyor gibi} *şerr ile* {kendisine} *du'a eder...*

Kasdedilen kişi, *...Bize elîm bir azab ver* (el-Enfâl, 8/32) diyen en-Nadr b. el-Hâris'dir.

...İnsan {yani, Âdem} *pek acelecidir.*

Zira kendisine baş tarafından üflenen ruh beline ulaşır ulaşmaz –henüz vücudun tamamını kuşatıp ayaklarına ulaşmadan– Âdem oturmak istedi. Bundan dolayı Allah, *İnsan pek acelecidir* buyuruyor. en-Nadr'ın, azabın acele gelmesini isteyerek kendisine beddu'a etmesi, yaratılışı esnasında Âdem'in acele etmesine benzemektedir. Çünkü o da, ruhun ayaklarına ulaşmasından önce oturmak istemişti. Bundan dolayı bütün insanlar aceleciliği ataları Âdem'den miras almışlardır. İşte Allah'ın, *İnsan pek acelecidir* buyruğu buna işaret ediyor.

12. *Biz gece ve gündüzü iki âyet* {yani, ışık saçan iki alâmet} *kıldık/yaptık...*

Ayın ışığı da, güneşin ışığı gibiydi. O yüzden gece gündüzden ayırdedilemiyordu.

> *...Sonra gece âyetini* {yani, ay alâmetini} *mahvettik/sildik...*

Burada mahvetmekten/silmekten kasıt, ayın ortasındaki siyahlıktır. Ayın 69 cüzü silindi de o, güneşin yetmişte-biri kadar kaldı. Bunun sonucunda gece gündüzden ayırdedilebildi.

> *...ve gündüz âyetini* {yani, gündüz alâmeti olan güneşi} *mubsıra/gösterici kıldık/yaptık* {yani, onun ışığını onda sâbit bıraktık} *ki Rabbinizden bir fadl/lütuf* {yani, rızık} *arayasınız ve* {onun vasıtasıyla} senelerin sayısını ve hesabı bilesiniz. *Biz her şeyi tafsilatıyla tafsil ettik* {yani, apaçık beyan ettik}.

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ
فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اقْرَأْ
كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا
يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ أُخْرَى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَإِذَا أَرَدْنَا
أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ
نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

> 13. *Her insanın tâirini* {yani, hayır veya şerr olsun amelini}, {hesaba çekilinceye kadar kendisinden ayrılmayacak şekilde} *boynunda ilzâm ettik. Kıyâmet Günü onun için, yayılmış halde onu karşılayacak bir kitab çıkarırız.*

Âdemoğlu'nun, içinde amelinin bulunduğu sahifesi [amel defteri] kapatılıp dürülür, sonra Kıyâmet Günü bu amel defteri açılır ve ona yayılmış bir şekilde verilir. Sonra ona şöyle denilir:

> 14. *Oku kitabını! Bugün hasîb* {yani, bir şâhid/tanık} *olarak üzerine nefsin kâfîdir* {yani, sana karşı kendinden daha iyi bir şâhid/tanık olamaz}.

Çünkü onlar, *Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrikler değildik* (el-En'âm, 6/23) dediklerinde, Allah Teâlâ dillerini mühürleyecek ve azalarına emir verecek de azalar sahibleri aleyhine, Allah'a şirk koştuklarına, rasûlleri yalanladıklarına dâir şâhidlik edecekler. İşte, *Bugün hasîb olarak üzerine nefsin kâfîdir* buyruğu ile; *Hayır, insan nefsi üzerine basîrdir* {yani, azaları, elleri, ayakları kendileri aleyhine şâhidlik edecektir} (el-Kıyâme, 75/14) buyruğu buna işaret ediyor.

15. *Kim hidâyete ererse, sadece nefsi/kendisi için* {hayra} hidâyete ermiş olur. *Kim de* {hidâyetten uzaklaşarak} *dalâlete düşerse, o da sadece onadır* {yani, nefsi/kendisi aleyhine dalâlete düşmüş olur: dalâletinin günahı kendisine aittir}. *Bir vâzir diğerinin vizrini vizretmez* {yani, kimse bir başkasının günahını yüklenmez}. *Biz* {dünyada îmân etmedikleri takdirde kendilerine azabın ineceğini bildirerek uyarıp korkutan} *bir rasûl göndermedikçe* {dünyada kimseye} *azab etmeyiz.*

Bunun bir benzeri de, *Biz inzâr edicileri [uyarıcıları] olmaksızın hiçbir karyeyi [kasabayı-şehri]* {dünyada} *helâk etmedik* (eş-Şu'arâ, 26/78) âyetidir.

16. *Bir karyeyi* {dünyada azab ile} *helâk etmeyi irade ettiğimiz zaman, onun mütreflerine* {yani, zorbalarına} *emrederiz* {yani, onların zorbalarını sayıca çoğaltırız –onlar da maişetlerinde azgınlaşırlar–} *de onlar orada fısk ederler* {yani, o karyede Allah'a isyan ederler}. *Bunun üzerine üzerlerine söz hakk olur* {yani, Allah'ın ilminde haklarında takdir edilmiş olanın gelmesi vâcib olur} *da onu tedmir eder de ederiz* {yani, azab ile helâk eder de ederiz}.

Böylece Allah Teâlâ Mekke kâfirlerini, şirk koşan ve tekzib eden geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğratmakla tehdit edip korkutuyor.

17. *Nûh'dan sonra nice karnları* {dünyada azab ile} *helâk ettik. Kullarının* {yani, Mekke kâfirlerinin} *zenblerine/günahlarına Rabbinin habîr [haberdar], basîr [âşina] olması kâfîdir* {yani, kullarının: Mekke kâfirlerinin günahlarını Allah'tan daha iyi bilen hiç kimse yoktur, olamaz}.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ
أَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولٰٓئِكَ كَانَ
سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا
﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا
﴿٢٢﴾ وَقَضٰى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا إِلَّٓا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَٓا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا
أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾

18. *Kim* {dünyada} *‘âcileyi irade ederse, onun için onda/orada* {yani, dünyada} *dilediğimiz kimseye* {maldan} *irade ettiğimizi âcilen veririz. Sonra, onun için cehennemi kılarız* {yani, onu cehenneme vardırırız}; *mezmûm, medhûr* {yani, Allah indinde matrûd/tardedilmiş} *olarak ona* {ateşte} *yaslanır.*

Âyet, Sakîf'ten üç kişi hakkında: Ferqad b. Yemâme, Ebî Fâtıma b. el-Bahterî ve Safvân ile filan ve filan hakkında inmiştir.

19. *Kim de mü’min* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edici} *olarak âhireti* {yani, ebrarlardan kim de mü’min olarak güzel amellerle âhiret yurdunu} *irade eder ve onun için sa‘y ile sa‘y ederse* {yani, âhiret için gereği gibi amel işlerse}, *işte onların sa‘yleri meşkûr olur* {yani, Allah onların sa‘ylerini mükâfaatlandırır ve amellerine karşılık olarak cenneti verir}.

Âyet, müezzin Bilâl ile onun gayri hakkında inmiştir.

20. *Her birine: bunlara da, şunlara da* {yani, berr'e de fâcire de: Müslümanlara da, Sakîflilere de} *Rabbinin a‘tâsından* {yani, rızkından} *imdad ederiz ve Rabbinin a‘tâsı* {yani, rızkı} *mahzûr de-*

ğildir {yani, tutulmuş/alıkonmuş: menedilmiş (cimrilik edilerek verilmemiş) değildir}.

21. *Onların bazısını bazısına* {yani, fâcirleri: Sakîfli kâfirleri, dünya hayatta rızık bakımından diğer bazılarına: Bilâl b. Rebâh ve beraberindeki ebrarlara} *nasıl tafdil ettiğimize bir bak. Elbette âhiret, derece itibariyle de en büyüktür* {yani, âhiretteki âhiret faziletleri daha azîmdir/büyüktür} *ve tafdil itibariyle de ekberdir/en büyüktür* {yani, dünyadaki fazilet/üstünlük sebeblerinden de daha azîmdir/büyüktür –Bilâl ve beraberindeki mü'minlere âhirette, dünya hayatta fâcirlere: Sakîflilere verilenlerden çok daha büyük faziletler, üstünlükler verilecektir–}.

22. {Ey Nebî!} *Allah'ın beraberinde diğer bir ilah kılma/yapma!...*

Bu, Nebî'nin (s.a), atalarının dînine dönmesine davet edilmesi üzerine söylenmiştir.

...Aksi takdirde mezmûm/zemmedilmiş, {yani, insanlar tarafından levmedilmiş/kınanmış} *mahzûl* {yani, Allah'ın azabında yardımsız kendi başına bırakılmış} *olarak kalırsın.*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babamın el-Huzeyl'den, onun Mukâtil'den, onun ed-Dahhâk'tan, onun da İbn Me'sud'dan naklettiğine göre, (bundan sonraki âyetin başında bulunan) *ve vassâ rabbuke* [ve Rabbin tavsiye etti] ifadesindeki *vav,* kendisinden sonraki *sad* harfine bitişmiştir;[6] (o nedenle de *ve qadâ rabbuke* şekline gelmiştir).

23. *Rabbin kadâ etti/hükmetti* {yani, ahdetti}: *O'ndan başkasına ibâdet etmeyin* {yani, yalnızca O'nu tevhîd edin}, *ana-babaya ihsan edin. O ikisinden* {yani, ana-babadan} *biri veya ikisi yanında ihtiyarlarsa* {kasdedilen Sa'd b. Ebî Vakkas'dır}, *onlara, "Üff" deme* {yani, onların işlerini görürken, rahatsız edici pisliklerini temizlerken, "Allahım! Beni onlardan kurtar" gibi bayağı sözler söyleme}, *onları azarlama* {yani, işlerini görürken onlara karşı sert sözler sarfetme}, *onlara kerîm* {yani, yumuşak ve güzel} *söz söyle...*

---

6 Bununla, İsrâ, 17/23 âyetinin ilk kelimesinin, aslında *ve vassâ* olduğuna, fakat yazım hatası sebebiyle *ve qadâ* şekline dönüştüğüne işaret ediyor. Ancak bu, –İbn Me'sud'un Mushafında böyle olsa bile– mütevâtir olan Mushaf hattına karşı hiçbir şey ifade etmez. (Çeviren)

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ
مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا
فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا
﴿٢٥﴾ وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

24. *...İkisine de rahmetten alçak gönüllülük kanadını indir* {yani, onlara karşı merhametli ol ve yumuşak davran –fakat şirk hususunda onlara itaat etme, zira şirk koşmanı istediklerinde onlara itaat etmemen, kötü davrandığın anlamına gelmez–} *ve* {onların ihtiyaçlarını karşılarken} *de ki: "Rabbim! Onların beni küçükken terbiye ettikleri gibi/için* {yani, küçükken benim ihtiyaçlarımı karşıladıkları gibi/için}, *onlara merhamet et* {yani, onlara lütfunla muamele et}.

Allah'ın, *Nebî ve îmân edenlerin, onların cehennem ashâbı oldukları tebeyyün ettikten sonra –akrabaları dahi olsalar– müşrikler için istiğfâr etmeleri olur şey değildir* {yani, Nebî'nin ve îmân edenlerin müşrikler için istiğfâr etmesi yakışmaz/uygun olmaz} (et-Tevbe, 9/113) buyruğu, *Rabbim! Onların beni küçükken terbiye ettikleri gibi/için, onlara merhamet et* buyruğunu nesh/tahsis etmiştir.

25. *Rabbiniz nefislerinizdekini en iyi bilendir* {yani, O nefislerinizde saklı tuttuğunuz, yanınızda ihtiyarlamaları hâlinde anababanıza karşı beslediğiniz iyilik duygularını en iyi bilendir}. *Eğer salâhlı kimseler olursanız* {yani, onlardan çektiğiniz sıkıntılara karşı ecrinizi Allah'tan bekler veya beklemezseniz}, *kuşkusuz O, evvâblar için* {yani, günahlardan anne babaya itaate dönenler için} *gafûrdur/bağışlayıcıdır.*

26. *Yakınlık sahiblerine hakkını ver* {yani, akrabalık bağını gözet}, *miskine (hakkını ver)* {yani, isteyene/ihtiyacını arzedene tasadduk et}, *ibnu's-sebîle (hakkını ver)* {yani, sizde konaklayan

misafire iyilik ve ihsanda bulunarak hakkını ver}. *Ama tebzir ile tebzir etme [saçıp savurma]* {yani, hakk olmayan yolda infak etme/harcama}.

27. *Doğrusu tebzirciler [saçıp savuranlar]* {yani, hakk olmayan alanlarda mallarını harcayanlar: Mekke kâfirleri}, {ma'siyette} *şeytânların kardeşleridir. Şeytân* {yani, tek başına İblis} *ise, Rabbine karşı kefûrdur/çok nankördür* {yani, âsidir}.

Sonra Allah Teâlâ, miskinlere ve yolculara tekrar dönerek şöyle buyuruyor:

وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا
فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ
وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا
تَقْتُلُٓوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ اِنَّ قَتْلَهُمْ
كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَٓاءَ
سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ
مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ اِنَّهُ
كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ
حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا ﴿٣٤﴾

28. *Şâyet Rabbinden umduğun bir rahmeti* {yani, Allah'tan sana geleceğini ümit ettiğin bir rızkı} *araman* {yani, beklemen} *sebebiyle onlardan yüz çevirirsen,...*

Buyruk; Habbâb, Bilâl, Mihca' ve 'Ammâr ile benzeri fakirler hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'den kendilerine bir şeyler vermesini istiyor, o ise onlara verecek bir şey bulamadığı için onlardan yüzünü çeviriyor, sesini çıkarmıyordu. Bundan dolayı Allah, *Şâyet Rabbinden umduğun bir rahmeti araman sebebiyle...* buyuruyor.

...o takdirde onlara meysûr bir söz söyle {yani, "Bir şey olduğunda, size vereceğim" tarzında ma'rûf bir söz söyle: güzel bir va'dde bulun}.

Allah infak hususunda nasıl davranılacağını öğretmek üzere buyuruyor ki:

29. *Elini boynuna bağlanmış kılma* {yani, hakk yolda infakta bulunmayarak cimrilik etme, eli sıkı davranma} *ve onu* {yani, bir şeyler verirken, yanında hiçbir şey bırakmayacak şekilde elini} *büsbütün açma* {çünkü o takdirde, isteyenlere verecek bir şey bulamazsın}...

Bunun bir benzeri de, (Yahudilerin söylediği) *Allah'ın eli bağlıdır* (el-Mâide, 5/64) âyetidir.

...O takdirde {insanlar tarafından} *levmedilmiş/kınanmış, mahsûr olarak kalırsın* {yani, tek başına yapayalnız kalırsın/kimse yanına yaklaşmaz}.

Bunun bir benzeri de, *Ve o bir hasîr* {yani, tek başına yapayalnız} (el-Mülk, 67/4) âyetidir.

30. *Kuşkusuz Rabbin dilediği kimse için rızkı hem bast eder* {yani, genişletir} *hem de ölçülü verir* {yani, dilediği kimseye de bir ölçüye göre verir}. *Elbette O, kullarına* {rızık işinde genişletmek ve bir ölçüye göre vermek hususunda} *habîrdir [haberdardır],* {ona/buna} *basîrdir [âşinadır].*

31. *İmlâq haşyetiyle* {yani, fakirlik korkusuyla} *evlatlarınızı katletmeyin/öldürmeyin* {yani, kız çocuklarınızı diri diri gömmeyin}, *–onları da, sizi de Biz rızıklandırıyoruz– onları katletmek/öldürmek, büyük bir hatadır* {yani, ismdir/günahtır}.

32. *Zinaya yaklaşmayın, doğrusu o bir fâhişedir* {yani, ma'siyettir} *ve kötü bir yoldur* {yani, meslektir/gidişattır}.

O gün için Medine'de –Nûr sûresindeki âyet nâzil oluncaya kadar– zina ile ilgili bir hadd [ceza] yoktu.

33. *Allah'ın* {bağyederek öldürülmesini} *haram kıldığı nefsi, hakk ile olmadıkça* {yani, başkasını öldürdüğü için öldürme hâli dışında} *öldürmeyin. Kim mazlûmen öldürülürse, Biz onun*

{yani, maktulün} *velîsine bir sultân kıldık* {yani, maktulün velîsini katile karşı bir güç ve otorite sahibi kıldık –dilerse onu öldürür, dilerse affeder, dilerse de diyet alır–}. *Öyleyse o da* {yani, maktülün velîsi de} *öldürmekte israf etmesin* {yani, katilden başkasını öldürmesin}, *çünkü o* {Allah'ın, kitabında kendisine böyle bir yetki vermesi dolayısıyla} *yardıma mazhar olmuştur.*

34. *Güçlü çağına* {yani, onsekiz yaşına} *erinceye kadar –en güzel şekilde olması müstesnâ–* {yani, malını arttırıp geliştirmek için olması dışında} *yetimin malına yaklaşmayın...*

Bunu, *Şâyet onlarla ihtilât ederseniz [karışırsanız]* {yani, birlikte yeyip içerek, hizmetçi ve binekleri birlikte kullanarak aynı meskende yaşarsanız}... (el-Bakara, 2/220) âyeti neshetmiştir.

...*ve* {sizinle diğer insanlar arasındaki} *ahdi ifa edin/yerine getirin. Doğrusu* {nakzedildiğinde/bozulduğunda} *ahid mesuliyettir* {yani, Allah bundan/ahidden dolayı âhirette sizi sorguya çekecektir}.

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ
ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُو۬لٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٦﴾
وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

35. *Ölçtüğünüzde ölçüyü ifa edin/yerine getirin ve dosdoğru kıstas* {yani, terazi –Rumca'da "kıstas", "terazi" demektir–} *ile tartın. Şu* {yani, eksiksiz ölçmek ve tartmak}, {eksik ölçüp tartmaktan} *hayırlıdır ve te'vîlce en güzeldir* {yani, âhiretteki âkıbeti itibariyle de hayırlıdır}.

36. *Bilmediğin bir şeyin ardına düşme* {yani, şirki gerektiren şeyler söyleme –çünkü Benim bir ortağım bulunduğuna dâir senin bir bilgin yoktur–}.

Sonra onları sakındırarak şöyle buyuruyor:

...Doğrusu sem‘ [işitme/kulak], basar [görme/göz] ve fuâd {yani, kalb}, *bunların her biri ondan* {şirkten} *mesuldür* {yani, âhirette sorumludur}.

37. *Yeryüzünde merah ile* {yani, azametle, böbürlenerek ve büyüklenerek} *yürüme. Doğrusu sen* {böbürlenerek ve büyüklenerek yürüsen de} *yeri hark edemezsin/yırtamazsın ve* {tekebbür ederek} *boyca da* {başınla} *dağlara erişemezsin.*

38. *Şunların hepsinin* {yani, Allah'ın 23. âyetten bu âyete kadarki emir ve nehiylerinin} *kötüsü* {yani, bu âyetlerde verilen emirlerin terkedilmesi ve nehiylerin çiğnenmesi} *Rabbinin indinde mekruhtur/hoşlanılmayan şeylerdir.*

ذٰلِكَ مِمَّٓا اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
فَتُلْقٰى ف۪ي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَن۪ينَ وَاتَّخَذَ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظ۪يمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا ف۪ي
هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَز۪يدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُٓ
اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَب۪يلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى
عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَب۪يرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ
وَمَنْ ف۪يهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِه۪ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْب۪يحَهُمْ اِنَّهُ
كَانَ حَل۪يمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾ وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذ۪ينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾

39. {Ey Muhammed!} *Şunlar* {yani, 23. âyetten bu âyete kadarki Allah'ın emir ve nehiyleri} *Rabbinin sana vahyettiği hikmettendir.* {Ey Nebî!} *Allah ile beraber bir ilâh kılma/yapma.* {Eğer bunu yaparsan} *levmedilmiş* {yani, o gün kendini kınayan} *medhûr* {yani, tardedilmiş} *olarak cehenneme atılırsın.*

Bunun bir benzeri de, *Her taraftan itilip kakılarak [duhûran]* {yani, tardedilerek} *kuvvetle atılırlar* (es-Sâffât, 37/8-9) âyetidir.

40. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine de ki:} *“Demek Rabbiniz*

sizi oğullarla [sizin için oğullar] ıstıfâ etti [seçti] de, {Kendisi için} *meleklerden dişiler* {yani, kızlar} *edindi öyle mi?"...*

Bu âyet, *De ki: "Şâyet dedikleri* {yani, Arab müşriklerinin, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" dedikleri} *gibi O'nun beraberinde ilâhlar olsaydı"...* (el-İsrâ, 17/42) diye başlayan âyetlerden sonra inmiştir. Kasdedilen ise melekler Allah'ın kızlarıdır diyen Arabların müşrikleridir.

..."Hakikaten siz, {"Melekler Allah'ın kızlarıdır" demekle} *azîm [büyük/ağır] bir söz söylüyorsunuz."*

41. *Andolsun ki biz bu Kur'ân'da* {çeşitli hususlarda} *tasrîf ettik; tezekkür etsinler* {yani, ibret alsınlar} *diye. Fakat o* {Kur'ân} *onların, başka değil nüfûrunu [ürküp kaçmalarını] artırdı* {yani, onların, başka değil Kur'ân'a îmândan uzaklaşmalarını sağladı}.

("Nüfûr" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Hayır, azgınlık ve ürküntü* [nüfûr] {yani, uzaklaşma} *içinde inada dalmışlar* (el-Mülk, 67/21) âyetidir.

42. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Şâyet dedikleri gibi O'nun beraberinde ilahlar olsaydı* {yani, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" ve "Bu ilahlar âhirette Allah indinde bize şefaat edecekler" sözleri doğru olsaydı}, *o vakit arşın sahibine* {O'nu mağlub etmek için} *bir yol ararlardı"* {yani, tıpkı yeryüzündeki hükümdarların birbirlerine yaptıkları gibi, onlar da Allah'a üstünlük sağlamak isterler, bunun için çeşitli yöntemlere başvururlardı}.

43. *O onların söylediklerinden* {yani, bühtanlarından/iftiralarından} *münezzeh* {Allah, onların bühtanlarından nefsini tenzih ediyor} *ve yücedir* {yani, yüksektir}; *hem de kebîr/büyük bir 'uluvv/ululuk ile.*

Bunun bir benzeri de, el-Mü'minûn sûresinde geçmektedir.[7]

Allah Teâlâ, nefsini tazim ederek buyuruyor ki:

44. *Yedi semâ, arz ve onlarda bulunanlar O'nu tesbih ederler* {yani, zikrederler} *ve O'nu hamdi* {yani, emri} *ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur* {yani, herşey O'nun emri ile Allah'ı zikreder}.

---

7 el-Mü'minûn, 23/91 âyetine işaret ediyor.

Her bitki kendi madeninde [kaynağında], *Rabb'lerini hamdi* {yani, O'nun emri} *ile tesbih ederler* (ez-Zümer, 39/75; el-Mü'min, 40/7; eş-Şûrâ, 42/5)}; *Ra'd [gök gürültüsü] O'nu hamdi* {yani, emri} *ile tesbih eder* (er-Ra'd, 13/13). Bitki, canlı veya cansız her mahluk böyledir.

> ...*Fakat siz onların tesbihlerini fıkhetmezsiniz* {yani, onların Allah'ı zikretmelerini işitemezsiniz}. *Kuşkusuz O,* {şirklerine rağmen onlara karşı} *halîmdir,* {sözleri dolayısı ile onlara} *gafûrdur* {zira, O'nun beraberinde ilahlar bulunduğunu, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylemelerine rağmen, Allah onları dünyada acilen cezalandırmayıp belirlenen süreye kadar azabı ertelemek sûretiyle onlara karşı gafûr olduğunu gösteriyor}.

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak ki Allah semâvât u arzı zeval bulmasınlar diye tutuyor… Doğrusu O halîmdir* {yani, şirklerini görmezden gelmekle halîmdir} *gafûrdur* {yani, azablarını belirlenen süreye ertelemekle gafûrdur} (Fâtır, 35/41) âyetidir.

> 45. {Namazda veya namaz dışında} *Kur'ân'ı kıraat ettiğin/okuduğun vakit, seninle âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *arasına mestûr bir hicâb [görünmez bir perde/örtü] kılarız/yaparız.*

Âyet, hepsi de Kureyş'ten olan Ebû Leheb ve karısı, Ebu'l-Bahterî, Zema'a –ki ismi 'Amr b. el-Esved'dir–, Suheyl ve Huveytib hakkında inmiştir.

"Mestûr bir hicâb" [görünmeyen bir perde] ile kasdedilen şey, bir sonraki âyette dile getirilmiştir:

وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ
اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًاۜ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ
فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ
بِه۪ٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ
اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ
فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَط۪يعُونَ سَب۪يلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا
عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَد۪يدًا ﴿٤٩﴾

46. *Ve onların kalblerinin üzerine, onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye bir ekinne* {yani, kalbleri üzerine ğıtâ'/perdeler} *ve kulaklarında* {Kur'ân'ı duymasınlar diye} *bir vaqr* {yani, ağırlık} *kılarız/yaparız. Kur'ân'da Rabbini tek olarak* {yani, lâ ilâhe illallâh diyerek} *zikrettiğin vakit, nefretle/ürkerek* [nüfûran] *arkalarına tevelli ederler [döner giderler]* {yani, tevhîdden hoşlanmadıkları için ondan yüz çevirerek kaçar, uzaklaşırlar}.

Ebû Tâlib'in yanına gelen müşriklerin ileri gelenlerine [mele] Nebî'nin (s.a), "*Lâ ilâhe illallâh* deyin, bu sayede Arabların hükümdarları olursunuz, acemler de [Arab olmayanlar da] size itaat eder" demesi üzerine, onlar böyle bir tutum takınmışlardı.

47. {Ey Muhammed! Kur'ân okurken} *seni dinlediklerinde onu ne sûretle dinlediklerini ve onların necvâlarını [kendi aralarında ne konuştuklarını]...*

Onların necvâları [aralarındaki konuşmaları], *Zulmedenler* {aralarında} *o necvâyı sırlaştılar: Bu da, başka değil sizin gibi bir beşer değil midir? Öyleyse siz sezip dururken sihre mi kapılacaksınız?* (el-Enbiyâ, 21/3) âyetinde beyan ediliyor.

Allah'ın, şu buyruğu da bunu dile getirmektedir:

...ve o zâlimlerin {yani, el-Velîd b. el-Muğîre ve arkadaşlarının}, *"(Eğer Muhammed'e ittiba ederseniz), başka değil sihirlenmiş* {yani, aklı başından gitmiş} *bir adama ittiba etmiş olursunuz" dediklerini Biz çok iyi biliyoruz.*

Bunun bir benzeri de, *Zâlimler, "(Eğer Muhammed'e ittiba ederseniz), başka değil sihirlenmiş bir adama ittiba etmiş olursunuz" dediler.* (el-Furkân, 25/8) âyetidir.

48. *Bak senin için nasıl meseller darbettiler* {yani, "Sen bir sihirbazsın" diyerek nebîleri nasıl tavsif ettiler} *de* {hidâyetten uzaklaşıp} *dalâlete düştüler. Artık bir sebîle istitaaları yoktur* {yani, bir yol bulamazlar: senin için, "Sen bir sihirbazsın" sözlerinden dolayı bir çıkışa güçleri yetmez}.

49. *Ve dediler ki: "Biz bir yığın kemik ve rufât* {yani, turâb/toprak} *olduğumuz zaman mı, biz mi* {ölümden sonra} *yeni bir halk ile ba's edileceğiz/diriltileceğiz?"*

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيداً ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقاً مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ
اِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَ قُلْ عَسٰى اَنْ يَكُونَ قَرِيباً
﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا
قَلِيلاً ﴿٥٢﴾ وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ اَحْسَنُ اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ
بَيْنَهُمْ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوّاً مُبِيناً ﴿٥٣﴾

50. {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "İster* {kuvvet itibariyle} *taş, ister* {şiddet/sertlik itibariyle} *demir olun,* {yakında sizi öldürecek, sonra sizi diriltecek: ölümden sonra size hayat verecektir}...

51. *...isterse göğsünüzde büyüyen* {yani, kalbinizde azametli olan} *herhangi bir yaratık olun,* {hatta isterse ölümün kendisi olun, yine de sizi öldürecek ve ölümden sonra âhirette diriltecektir}. *Hemen "Bizi kim iade edecek"* {yani, ölümden sonra bize kim hayat verecek} *diyecekler. "Sizi evvelki defa fatreden"* {yani, hiçbir şey değilken dünyada sizi ilk olarak halkeden var ya, işte âhirette de sizi diriltecek olan O'dur} *de.*{Bunun üzerine, yeniden dirilişi tekzib ve onunla alay etmek maksadıyla} *sana başlarını sallayacaklar ve, "O ne vakit"* {yani, ölümden sonra diriliş [ba's]} ne zaman gerçekleşecek} *diyecekler. De ki:* "{Ölümden sonra dirilişin} *yakın olması umulur."*

Sonra Allah, onlardan haber vererek şöyle buyuruyor:

52. *Sizi* {âhirette kabirlerinizden} *çağıracağı gün, O'nun hamdi* {yani, O'nun emri} *ile* {çağırana} *icabet edeceksiniz ve zannedeceksiniz* {yani, sanacaksınız} *ki:* {kabirde}, *başka değil pek az kaldınız.*

İsrâfil, Beytu'l-Makdis'teki kaya üzerinde kabir ehlini bir boynuzda [sûra üfleyerek] çağıracak, "Ey dağılmış etler, ey parçalanmış kopmuş damarlar, ey darmadağın olmuş saçlar, ruh üflenmek, amellerinizin karşılığı verilmek ve aranızda hükmedilmek üzere çıkın" diyecektir. Onlar da kabirlerinden çıkacaklar. Münadî seslenmeye devam edecek,

onlar da kabirlerinden çıkıp sesin geldiği tarafa doğru gideceklerdir. İşte, *Derhal onların cümlesi huzurumuza ihzar edilmişlerdir* (Yâ-Sîn, 36/53) âyeti buna işaret ediyor.

53. *Kullarıma* {yani, Ömer b. el-Hattâb'a (r.a)} *söyle: En güzeli söylesinler* {yani, kendilerine şetmedene [kötü/ağır sözler söyleyene] hayırlı sözlerle karşılık versinler}...

Mekke kâfirlerinden biri ona şetmetmiş, Ömer (r.a) da onun üzerine gitmek istemişti. Fakat Allah, affedip bağışlamasını emretti.

Bunun bir benzeri de, *Îmân edenlere söyle: Allah'ın günlerini ümit etmeyenleri bağışlasınlar...* (el-Câsiye, 45/14) âyetidir.

...Doğrusu şeytân aralarına niza sokar {yani, aralarını bozar}. *Kuşkusuz şeytân, insan için mübîn/apaçık bir düşmanıdır.*

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ
وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا
يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِنْ
مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا
عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

54. *Rabbiniz sizi* {başkasından} *daha iyi bilir. Dilerse* {tevbenizi kabul ederek} *size merhamet eder veya dilerse* {küfür üzere canınızı alarak} *size azab eder...*

Bunun bir benzeri de, *Ta ki Allah münâfık erkekler ve ve münâfık kadınlara azab etsin* (el-Ahzâb, 33/73) âyetidir.

...Biz seni onlara bir vekîl {yani, onlara zorbalık edecek bir kimse} *olarak göndermedik.*

55. *Rabbin semâvât u arzdakileri çok iyi bilir. Andolsun ki nebîlerin bazısını bazısına tafdil ettik...*

Allah onlardan kimiyle konuştu; kimini halîl/dost edindi; kimine kuşları ve dağları musahhar kıldı; kimine büyük bir mülk verdi; kimine ölüleri diriltme, anadan doğma körü ve abraşı iyileştirme mucizesi verdi ve semâya yükseltti. Nebîlerin her biri, diğerine verilmeyen bir özellikle üstün kılınmıştır. İşte bazılarının bazılarına tafdil edilmesinin mahiyeti budur.

...ve Dâvûd'a da Zebûr verdik.

Bu, 150 sûre olup onda herhangi bir hüküm ve bir hadd (belirli bir ceza), bir fariza, bir helâl, bir haram yoktu. O sadece, Allah'ın şânını yüceltme, temcîd ve tahmîdden müteşekkildi.

56. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "O'nun* {yani, Allah'ın} *dûnundan [O'nu bırakıp]* {ilah olduklarını} *zu'm/iddia ettiklerinize* {yani, meleklere} *du'a edin/çağırın* {bakalım, sizden o durr'u: karşı karşıya kaldığınız yedi yıl süren açlığınızı giderebilecekler mi?!}...

Sonra Allah, ibâdet ettikleri meleklerin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

...*Sizden o durru* {yani, Mekke'de meyteyi [ölüyü], köpek ve cîfeyi [kokuşmuş leşleri] yiyecek hale gelene kadar yedi yıl süreyle karşı karşıya kaldığınız açlığı} *gidermeye mâlik olamayacakları gibi, tahvil de edemezler* {yani, melekler sizin üzerinizdeki bu durru/açlığı başkasıyla da değiştiremezler. –Peki nasıl onlara ibâdet ediyorsunuz?!–}.

Bunun bir benzeri de, *De ki: "Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] (ilah olduğunu) zu'm/iddia ettiklerinize du'a edin/çağırın (bakalım. Onlar) semâvât u arzda bir zerre-i miskale* {yani, en küçük karıncaya –ki o, kırmızı karınca diye bilinir ve neredeyse görülemeyecek kadar küçüktür–} *mâlik değillerdir* (Sebe, 34/22) âyetidir.

Sonra Allah, onlara öğüt vererek şöyle buyuruyor:

57. *Onların o du'a ettikleri/çağırdıkları* {yani, o melekler} *Rabb'lerine hangisi daha yakın* {yani, derece itibariyle Allah'a

daha yakın} *olacak diye vesîle* {yani, itaatleriyle zulfe: yakınlık} *ararlar,...*

Bunun bir benzeri de, *O'na vesîle* {yani, Allah'a yakınlık} *arayın* (el-Mâide, 5/35) âyetidir.

...ve O'nun rahmetini {yani, cennetini} *umarlar...*

Bunun bir benzeri de, *İşte onlar Allah'ın rahmetini* {yani, cenneti-ni} *umarlar* (el-Bakara, 2/218) âyetidir.

...ve azabından korkarlar {yani, melekler korkarlar}. *Doğrusu Rabbinin azabı hazer edilmeye değer* {yani, korkup hazer ederler}.

O halde, meleklerin O'na yakın olmayı aradığı gibi, siz de O'na yakın olmanın yollarını arayın. Onların O'nun azabından korktukları gibi, siz de korkun. Onların ümit ettikleri gibi, siz de O'nun rahmetini ümit edin. "Doğrusu Rabbinin azabı hazer edilmeye değer."

58. *Kıyâmet Günü öncesi helâk etmeyeceğimiz veya şiddetli bir azab ile azab etmeyeceğimiz* {iyi ya da kötü} *hiçbir karye yoktur* {yani, iyi olanlar ölüm ile, kötü olanlar ise dünyadaki azab ile yakalanırlar}. *Şu* {yani, iyi olanların ölüm ile kötü olanların ise dünyada azab ile helâk edilmeleri}, *kitab'da* {yani, ummu'l-kitab'ta: levh-i mahfuz'da} *yazılıdır* {yani, hangi ülkenin ölümle, hangi ülkenin azab ile helâk edileceği levh-i mahfuz'da yazılıdır}.

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ
وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ
إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا
جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ
الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا
كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

59. *Bizi,* {Muhammed (s.a) ile birlikte} *âyetleri göndermekten meneden,...*

'Abdullâh b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile el-Hâris b.

Hişâm b. el-Muğîre el-Mahzûmî Nebî'den (s.a), geçmiş nesillere gösterildiği gibi Allah'ın kendilerine de birtakım âyetler/mucizeler göstermesini istediler ve bu sûrede de belirtildiği gibi, *Dediler ki: "Yeryüzünden bize bir pınar fışkırtmadıkça sana îmân etmeyeceğiz"...* (el-İsrâ, 17/90) âyetinde dile getirilmektedir. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> *...Bizi,* {kavminin istedikleri gibi} *âyetler göndermekten meneden, başka değil evvelkilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *onları tekzib etmiş/yalanlamış olmalarıdır* {ve Allah'ın da kendilerine azab etmiş olmasıdır. Eğer getirdiğin âyeti yalanlayacak olurlarsa, önceki nesiller gibi bunların da helâk edilmesi gerekir. İşte bundan dolayı onlara âyet/mucize göndermedik}. *Nitekim Semûd'a, bir mubsıra olmak üzere* {yani, gözleriyle görebildikleri} *o dişi deveyi verdik de ona zulmettiler* {yani, o devenin Allah'tan olmadığını iddia ederek inkâr ettiler, sonra onu kestiler}. *Halbuki biz âyetleri, başka değil* {insanları} *korkutmak için göndeririz.* {Eğer onlara îmân etmezlerse, dünyada azaba uğratılırlar}.
>
> 60. *Hani sana, "Kuşkusuz Rabbin o insanları ihata etmiştir"* {yani, "Mekkelileri ilmiyle kuşatmıştır; sana [Nebî'ye], Mekke'nin (s.a) fethini müyesser kılacaktır"} *demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı* {yani, geceleyin Beytu'l-Makdis'te yürütülmeni} *ve Kur'ân'da lanet edilen o ağacı* {yani, zakkûm ağacını} *da insanlar* {yani, Mekkeliler} *için bir fitne kılmıştık/yapmıştık* {yani, olmuştu}. *Biz onları* {onunla: ateş ve zakkûm ile} *korkutuyoruz, fakat o* {korkutma} *onlara, başka değil kebîr/büyük* {yani, şedîd/şiddetli} *bir tuğyan* {yani, dalâlet} *ziyade ediyor.*

Allah, onların hurma ve tereyağına, zakkûm demeleriyle ilgili olarak da, *Doğrusu o ağaç, cehennemin kökünde/dibinde çıkar. Onun tomurcukları şeytânların başları gibidir* (es-Sâffât, 37/63-64) buyuruyor.

Onun tomurcuğu, hurmaya benzemez. Allah Kur'ân'da zakkûm ağacını zikredince Ebû Cehl şöyle demişti:

— Ey Kureyş topluluğu! Muhammed sizi zakkûm ağacı ile korkutuyor. Siz ateşin ağacı yaktığını bilmiyor musunuz?! Muhammed, ateşte ağaç bittiğini iddia ediyor. Siz zakkûmun ne olduğunu biliyor musunuz?

Bunun üzerine ‘Abdullâh b. ez-Zeb‘arî es-Sehmî dedi ki:

— Zakkûm Berberî lisânında, hurma ve tereyağı demektir.

Bunun üzerine Ebû Cehl dedi ki:

— Ey câriye! Haydi bize hurma getir.

O da ona hurma getirdi. Etrafında bulunan Kureyşlilere dedi ki:

— Haydi, Muhammed'in sizi kendisiyle korkuttuğu bu zakkûmdan zıkkımlanın.

Bunun üzerine şânı yüce Allah, *Biz onları korkutuyoruz, fakat o onlara, başka değil kebîr/büyük* {yani, şiddetli} *bir tuğyan ziyade ediyor* buyruğunu indirdi.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا
اِلَّٓا اِبْلٖيسَؕ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طٖينًاۚ ﴿٦١﴾ قَالَ اَرَاَيْتَكَ
هٰذَا الَّذٖي كَرَّمْتَ عَلَيَّۘ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ
ذُرِّيَّتَهُٓ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ
فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَٓاؤُ۬كُمْ جَزَٓاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ
مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْۜ وَمَا يَعِدُهُمُ
الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَادٖي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ
سُلْطَانٌۜ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكٖيلًا ﴿٦٥﴾ رَبُّكُمُ الَّذٖي يُزْجٖي لَكُمُ الْفُلْكَ
فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖۜ اِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحٖيمًا ﴿٦٦﴾

61. *Hani Biz meleklere* {İblis de onlardandır}, *“Âdem'e secde edin” dedik, hemen secde ettiler...*

Sonra Allah istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...İblis müstesnâ. (O) {büyüklenerek} *dedi ki: “Ben, bir tînden/çamurdan halkettiğin/yarattığın kimseye secde mi edeceğim?!* {Oysa beni ateşten yarattın!}.

62. {Sonra İblis Rabbine} *dedi ki: "Bu bana tekrîm ettiğin* {yani, kendisine secde edilmesini emrederek bana üstün kıldığın Âdem} *de kim oluyor?!* {Ben ateşe, o ise çamura mensub}. *Eğer beni Kıyâmet Günü'ne kadar te'hir edersen* {yani, hayattan faydalandırırsan}, *onun* {yani, Âdem'in} *zürriyetine, pek azı müstesnâ gem takarım"* {onları avucuma alırım da bana itaat ederler}.

İstisnâ ettiği pek az kimseler ise, *Doğrusu Benim has kullarım üzerinde senin bir sultânın* {yani, bir egemenliğin/hâkimiyetin} *yoktur* (el-Hicr, 11/42) âyetinde kasdettikleridir.

63. (Allah) *dedi ki: "Haydi git. Onlardan* {yani, Âdem'in zürriyetinden} *kim* {dînin üzere} *sana ittiba ederse, kuşkusuz* {habîs amelleriniz sebebiyle} *karşılığınız cehennemdir,* {küfre} *tam bir karşılık"* {–ki onlardan azab asla hafifletilmeyecektir–}...

64. ...*"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle* {yani, onları davetinle} *istifzâz et* {yani, ayaklarını kaydır}; *süvarilerin* {yani, İblis'in ma'siyetinde yol alan her binekli} *ve piyadelerin* {yani, Allah'a ma'siyet yolunda yürüyen ve onlardan sana itaat eden cinn ve insanlardan her kimse vasıtası} *ile üzerlerine baskın düzenle* {yani, onların yardımını al}; *mallarına ve evlatlarına ortak ol"* {yani, haram olan her malı ve onların haram kıldıkları hars/ekin ve en'âmı onlara güzel göster}...

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den, o ed-Dahhâk'tan, o da İbn 'Abbâs'tan naklen dedi ki: "Kuşkusuz zina, gasb[8] ve haram yoldan gelen her evlad, İblis'e itaat etmekten ve onu Allah'a şirk koşmaktan kaynaklanır."

...*"Onlara,* {"Ölümden sonra diriliş yoktur" diyerek, ğururdan/aldanıştan ibaret olan} *va'dlerde bulun! –Fakat şeytân onlara, başka değil bir ğurur/aldanış* {yani, hiçbir şey olmayan bir bâtıl} *va'deder–"...*

65. ...*"Doğrusu Benim kullarım* {yani, muhlis/ihlâslı kullarım} *üzerinde senin bir sultânın* {yani, onları hidâyetten saptırarak küfür ve şirke sürükleyecek bir hakimiyetin} *yoktur. Vekîl* {yani,

8 *Elif* nüshasında "gasb", *Lam* nüshasında "gazab" şeklindedir.

koruyucu ve sığınılacak makam} *olarak Rabbin kâfîdir"* {yani, kimse Allah'tan daha iyi koruyamaz. İşte İblis kötülüğünü bunlara ulaştıramaz}.

66. *Rabbiniz o ki, fadlından* {yani, rızkından} *arayasınız diye sizin için bahrda [denizde, gölde, nehirde] gemileri yürütüyor/yüzdürüyor* {yani, sevkediyor}. *Kuşkusuz O, size karşı çok merhametlidir.*

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا
نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾
أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ
حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ
فِيهِ تَارَةً أُخْرَى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا
كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا
بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ يَوْمَ نَدْعُوا
كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَؤُنَ
كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

67. *Bahrda [denizde] size bir durr messettiği/dokunduğu* {yani, isabet ettiği} *zaman, du'a* {yani, ibâdet} *ettiğiniz kimseler dâll/kayb* {yani, yok} *olur; yalnızca O müstesnâ* {yani, sıkıntı esnasında yalnızca Allah kaybolmaz, yok olmaz; –öyleyse onlara du'a/ibâdet etmeyin, yalnızca Allah'a du'a/ibâdet edin–}.

Bunun bir benzeri de, *Onların amelleri dall/kayb* {yani, yok} *olur* (Muhammed, 47/1) âyetidir.

...*Fakat* {o Rabb Teâlâ} *sizi* {bahrdan/denizden} *kurtarıp karaya çıkardığında* {yani, rahatlık zamanınızda}, {O'na du'a: ibâdet etmekten} *i'râz edersiniz/yüz çevirirsiniz. Zaten insan* {Allah'ın

kendisini bahrdaki/denizdeki dehşetli hallerden kurtarıp karaya çıkartmak sûretiyle ihsan ettiği nimetlerine karşı} *kefûrdur/çok nankördür* {O'na ibâdet etmez}.

Allah onları korkutarak şöyle buyuruyor:

68. {Sizi denizden çıkartıp sahile kavuştuğunuzda} *kara tarafından sizi yere geçirmesinden yahut* {karada} *üzerinize bir hâsib* {yani, taşlar} *yağdıran bir kasırga göndermesinden emîn misiniz?! Sonra kendinize bir vekîl* {yani, Allah'ın azabından sizi koruyacak bir koruyucu} *bulamazsınız.*

69. *Yoksa sizi tekrar* {yani, diğer bir defa daha} *ona* {yani, denize} *iâde edip...*

(Kullanılan lafızlar bakımından) bunun bir benzeri de, *Sizi ona iade edeceğiz ve tekrar ondan çıkaracağız* (Tâ-Hâ, 20/55) âyetidir.

...üstünüze bir qâsıf {yani, ‘âsıf [şiddetli bir fırtına]} *gönderip de küfretmeniz/nankörlüğünüz* {yani, denizde boğulmaktan kurtarmasının ardından karada ahdi bozmanız} *sebebiyle sizi suda boğmasından emîn misiniz?! Sonra Bize karşı ona dâir bir tebî* {yani, size isabet ettirdiğimiz bu azabtan ötürü Bizi sorumlu tutacağınız herhangi bir husus} *bulamazsınız.*

Sonra onlara nimetlerini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır:

70. *Andolsun ki Biz Âdemoğulları'nı tekrîm ettik* {yani, melekler dışında onları bütün canlılardan üstün kıldık. –çünkü Âdemoğulları elleriyle/elleri vasıtasıyla yeyip-içerken, diğerleri: kuşlar ve canlılar doğrudan ağızlarıyla yeyip içerler–}. *Onları karada* {binekler üzerinde} *ve denizde* {yani, denizin içlerini ıslatmadığı gemilerde} *taşıdık, onları* {diğer canlıların rızkından farklı olarak} *tayyibâttan rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın çoğundan* {yani, canlılardan} *bir tafdil ile tafdil ettik* {yani, elleriyle/elleri vasıtasıyla yemelerini sağlamak sûretiyle üstün kıldık}.

71. *Günün birinde her insanı imamları* {yani, her ümmeti kitabları: dünyada işlediği hayır ve şerrin kaydedildiği kitabları} *ile çağıracağız...*

("İmam" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Biz her şeyi mübîn bir imamda* {yani, levh-i mahfuz'da} *ihsâ [zabt/tesbit] etmişizdir* (Yâ-Sîn, 36/12) âyetidir.

...Kimin kitabı sağ eli ile verilirse, işte onlar {dünyada iken işlediklerinin yazılı olduğu} *kitablarını okurlar ve bir fetîl* {yani, hurma çekirdeğinin yarığı üzerindeki ince zar} *kadar zulme uğramazlar.*

وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهِ
أَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ أَعْمٰى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَإِنْ كَادُوا
لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ
وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ
تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ
وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

72. *Kim de bunda* {nimetlere karşı} *kör ise* {yani, kâfir/nankör ise, bunları gördüğü halde tanımaz, Allah'tan geldiklerini bildiği halde onların sahibi olan Rabbine şükretmez, O'nu tanıyıp tevhîd etmezse}, *o âhirette de kördür* {yani, onun için gayb olan ölümden sonra diriliş, hesab, cennet ve ateş gibi âhiretle ilgili hususlarda da daha ileri derecede kördür} *ve sebîlce de [yolca da] en dalâlettedir* {yani, tarîkçe de [yolca da] en hatalıdır}.

73. *Neredeyse seni, sana vahyettiğimizden gayrisini Bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi* {yani, Sakîfliler seni, sana gönderdiğimiz vahiyden alıkoyacaklardı}...

("Fitne" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Onlara karşı hazer et; Allah'ın sana indirdiğinin bazısından seni fitneye düşürmesinler* {yani, alıkoymasınlar} (el-Mâide, 5/49) âyetidir.

Sakîfliler Nebî'ye (s.a) gelerek dediler ki:

— Biz senin kardeşlerin, dünürlerin ve komşularınız. Bütün Necidliler arasında barışta sana karşı en iyi, savaşta sana en çok zarar vere-

cek olanlarız. Biz Müslüman olursak bütün Necid halkı Müslüman olur. Eğer biz seninle savaşırsak, bizden öte taraflarda yaşayanlar da seninle savaşırlar. Bu sebeble istediğimizi bize ver.

Nebî (s.a) sordu:

— Ne istiyorsunuz?

Cevab verdiler:

— Ganimetlerimizden beşte-bir, mahsullerimizden ise onda-bir almamanı; eğilmemizi (kasıtları, namaz kılmamaktır) teklif etmemeni; putlarımızı ellerimizle kırdırmamanı; alacaklı olduğumuz her fâizi almamıza izin vermeni; borçlu olduğumuz her fâizin silindiğini ilan etmeni; Vec vâdisinin ağaçlarını kestiğini gördüğümüz kimseyi, elbiselerini çıkararak dövmemize müsaade etmeni; avı, kuşları ve ağaçları hususunda bu vâdinin hürmetini Mekke'nin hürmeti gibi kabul etmeni; Benî Mâlik ile el-Ahlâf üzerine bir adamı vali tayin etmeni; Lât ve 'Uzzâ'yı bir sene olduğu gibi bırakıp ondan yararlanmamızı sağlamanı; bu putlara ibâdet etmeksizin ellerimizle onları kırmakla bizi mükellef tutmamanı istiyoruz, ki böylece bizim senin için ne kadar değerli ve başkalarından üstün olduğumuz insanlar tarafından bilinir.

Rasûlullah (s.a) onlara şöyle karşılık verdi:

— Ganimetleriniz, mahsulleriniz, alacaklı va borçlu olduğunuz fâiz hususundaki isteğinizi kabul ederiz. Ancak, namazdan muaf tutulma isteğiniz hakkında size derim ki: Rükû ve sücûdu olmayan bir dînde hayır yoktur.

Onlar dediler ki:

— Bu iş [namaz: rükû ve sücûd], her ne kadar bizim için bir çeşit küçülmek ise de bunu yapacağız.

Allah Rasûlü sözüne devam etti:

— "Putlarımızı ellerimizle kırdırma" şeklindeki isteğinize gelince, onları, kırmak üzere başkalarını görevlendiririz.

Sonra Nebî (s.a) sustu. Onlar şunu teklif ettiler:

— Bir sene Lât'tan bizi mahrum etme!

Nebî (s.a) onlardan yüz çevirdi, fakat İslâm'dan yüz çevirecekleri

endişesiyle onlara hayır da demek istemiyordu. Sakîfliler Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Eğer Arablar, onların putlarını kırıp da bizim putlarımıza ilişmediğin için seni kınayacak olurlarsa, onlara, "Rabbim bana bir sene boyunca Lat'a ilişmememi emretti dersin."

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a) dedi ki:

— Siz Lât'ı zikrederek Nebî'nin (s.a) kalbini yaktınız, Allah da sizin ciğerlerinizi yaksın. Hayır, sizin bu isteğiniz kabul edilemez; çünkü Cenâb-ı Hakk, kendisinde Allah'a ibâdet edilen bir yerde şirki bırakmaz; ya bütün insanların İslâm'a girdikleri gibi siz de Müslüman olursunuz ya da topraklarınıza gidersiniz.

Bunun üzerine Allah, *Neredeyse seni, sana vahyettiğimizden gayrisini Bize iftira etmen* {yani, Bizim söylemediklerimizi Bize isnad etmen} *için fitneye düşüreceklerdi* {yani, alıkoyacaklardı} buyruğunu indirdi. Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), "Allah bana, Lâta ilişmememi emretti" demeyi teklif etmişlerdi.

> ...*O takdirde seni halîl* {yani, muhib [sevilen/sevgili]} *edineceklerdi* {yani, yapmanı istedikleri hususları kabul edip onlara itaat etmiş olsaydın o takdirde seni seveceklerdi}.

("Halîl" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Filanı halîl* {yani, muhib [sevilen/sevgili]}... (el-Furkân, 25/28) âyetidir.

> 74. *Şâyet Biz sana sebat vermeseydik* {yani, ey Muhammed (s.a), susmanı sağlamak sûretiyle sana sebat vermeseydik, sen de putların kırılmasını emretmeseydin, o takdirde ma'siyete yaklaşacak}, *neredeyse az da olsa onlara meyledecektin* {yani, kısa bir an onlara meyletmeyi istedin: kısacık bir an böyle bir eğilimin oldu}.

("Rükn" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, ...*rüknüyle* {yani, meyliyle} *tevelli etti/yüz çevirdi* (ez-Zâriyât, 51/39) âyetidir.

> 75. *O takdirde* {yani, istediklerinde onlara itaat ederek az da olsa onlara meyletseydin}, *sana hayatın da, ölümün de katmerlisini tattırırdık* {yani, dünyada da, ölümünden sonra da sana kat

kat azab tattırırdık}. *Sonra Bize karşı bir nasîr* {yani, Bizden, Bizim azabımızdan seni koruyacak hiçbir kimse} *bulamazdın.*

وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَاِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا
قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾ اَقِمِ الصَّلٰوةَ
لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَكَ عَسٰٓى
اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِي مُدْخَلَ
صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا
نَصِيرًا ﴿٨٠﴾

76. *Neredeyse seni o arzdan/yerden* {yani, Medine topraklarından} *istifzâz edeceklerdi* {yani, ayıracaklardı/uzaklaştıracaklardı}, *ondan çıkarmak için...*

Âyet, Huyey b. Ahtab ile Yahudiler hakkında inmiştir. Çünkü onlar Nebî'nin (s.a) Medine'ye gelmesinden hoşlanmamış, o'nu kıskanarak şöyle demişlerdi: “Ey Muhammed! Sen de bilirsin ki burası nebîlerin geldiği bir yer değildir. Nebî ve rasûllerin yeri, mahşer toprakları olan Şam [Sûriye] topraklarıdır. Sen Allah'ın, Tihâme topraklarında nebî gönderdiğini ne zaman gördün? Eğer sen gerçekten bir nebî isen haydi oralara git. Fakat senin oraya gitmekten çekiniyorsun, bunun sebebi, Romalıların seni mağlub etmelerinden korkmandır. Şâyet bir nebî isen, –senden önceki nebîleri düşmanlarına karşı koruduğu gibi– Allah seni de koruyacaktır.” Bunun üzerine Nebî (s.a) Şam'a gitmek üzere Medine'den çıktı ve ashâbının da kendisine katılmaları için üç mil uzakta Zulhuleyfe'de karargâh kurdu. Bu esnada Cibrîl (a.s) o'na şu âyeti getirdi:

...*Neredeyse seni o arzdan/yerden* {yani, Medine topraklarından} *istifzâz edeceklerdi, ondan çıkarmak için. O takdirde kendileri de senin arkandan, başka değil pek az kalacaklardı* {yani, eğer bunu yapsalardı, senin ardından pek az bir süre geçtikten sonra dünyada mutlaka onlara azab edilirdi};...

Bunun üzerine Nebî (s.a) geri döndü.

77. *...Senden önce gönderdiğimiz rasûllerimizin sünneti veçhile* {yani, Allah'ın ma'siyet işleyenler hakkındaki sünneti: geçmiş ümmetlerin rasûllerini yalanlamaları hâlinde azaba uğratılmalarıdır}. *Sen Bizim sünnetimizde hiçbir tahvil/değişiklik bulamazsın* {kuşkusuz Allah'ın azaba dâir sözü haktır: bu sünnet, öncekiler ve sonrakiler hakkında birdir}.

78. *Güneşin dülûkünden gecenin ğasaqına kadar salâtı ikame et* {yani, güneşin semânın ortasından kaymasından sonra öğle ve ardından da ikindi namazını; güneşin batış yerindeki kırmızılık kaybolduktan sonra gece karanlığında akşam ve ardından da yatsı namazını dosdoğru kıl} *ve fecrin kur'ân'ını* {yani, sabah namazının kur'ân'ını/okumasını} *da! Kuşkusuz fecrin kur'ân'ı [fecrin okuması] meşhûddur* {yani, gece ve gündüz melekleri hazır bulunurlar}.

Böylece Allah bu âyette beş vakit namazın hepsini cemetmiştir.

79. *Geceden de sana mahsus bir nâfile [fazlalık] olarak* {günahlarının bağışlanmasından sonra} *onunla teheccüd et...*

Allah Nebî'nin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamıştır. Dolayısıyla o, her ne amel işlerse bu onun için bir nâfiledir. ("Nâfile" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Biz* {evlat isteyince} *o'na İshâk'ı ve nâfile* {yani, istediğinden fazla} *olarak Ya'kûb'u bağışladık* (el-Enbiyâ, 21/73) âyetidir.

...Rabbinin seni mahmûd bir makama {yani, a'râf ashâbı hakkında şefaat etme makamına} *çıkarması umulur.*

Bu durumda bütün mahlukat ona hamdeder.

Allah'ın, Kendisi hakkında kullandığı *'asâ* [umulur] lafzı, vücub ifade eder.

Bunun üzerine Nebî (s.a), (karargah kurduğu Zulhuleyfe'den) geri döndü. Cibrîl (a.s) da kendisine dedi ki:

80. *Ve de ki: "Rabbim! Beni sıdk/doğruluk girdirmi* {yani, Yahudilere rağmen güvenlik içerisinde Medine'ye} *girdir, sıdk/doğruluk çıkarışı* {yani, Mekke kâfirlerine karşı zafer kazanmış olarak ve

onlara rağmen güvenlik içerisinde Medine'den Mekke'ye} *çıkar ve benim için ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *nasîr bir sultân kıl”* {yani, Mekkelilere karşı bana yardım ve zafer ihsan et}.

Allah da istediğini o'na verdi ve Mekke'nin fethini müyesser kıldı. Mekke'yi fethettiğinde Ka‘be'nin etrafında 360 tane put bulunduğunu gördü. Îsâf ve Nâile isimli putlardan biri Rükn-i Yemanî'nin, diğeri de Hacer-i Esved'in yanında bulunuyordu. Nebî'nin (s.a) elindeki sopayla putların tepelerine vurup şöyle diyordu:

وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُۜ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقاً ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِن۪ينَۙ
وَلَا يَز۪يدُ الظَّالِم۪ينَ اِلَّا خَسَاراً ﴿٨٢﴾ وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ
اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُ۫ساً ﴿٨٣﴾
قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه۪ۜ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَب۪يلاً ﴿٨٤﴾
وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِۜ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنَ الْعِلْمِ
اِلَّا قَل۪يلاً ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا
اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِه۪ عَلَيْنَا وَك۪يلاًۙ ﴿٨٦﴾

81. *De ki: “Hakk* {yani, İslâm} *geldi, bâtıl yok oldu* {yani, şeytâna: putlara ibâdet gitti}. *Kuşkusuz bâtıl* {yani, şeytana: putlara ibâdet} *yok olucudur/yok olmaya mahkûmdur”* {yani, gidicidir/gitmeye mahkûmdur}.

Bunun bir benzeri de, *Bakarsın ki o yok olmuştur* {yani, gitmiştir} (el-Enbiyâ, 21/18) âyetidir.

82. *Kur’ân'dan mü’minler için* {kalblere} *bir şifa* {yani, helâl ve haram için bir beyân} *ve* {Kur’ân'a îmân eden kimseler için azabtan kurtaran} *bir rahmet indiriyoruz.* {Kur’ân} *zâlimlerin ise, başka değil hasarını artırıyor.*

83. *İnsana* {yani, kâfire} {hayır ile} *nimet* {yani, bir rızık} *verdiğimiz zaman,* {du‘adan} *yüz çevirir ve yan çizer* {yani, uzaklaşır}.

Ona bir şerr {yani, fakirlik} *messettiği/dokunduğu* {yani, isabet ettiği} *zaman ise,* {hayırdan yana} *pek ümitsiz olur.*

84. *De ki: "Her biri kendi uyarınca hareket ediyor* {yani, iyilik yapan da, kötülük yapan da sahib olduğu tabiata, yoğrulduğu mayaya göre hareket ediyor}. *Rabbiniz kimin sebîlce/yolca en hidâyette olanı daha iyi bilir."*

85. *Sana rûhu soruyorlar...*

Ebû Cehl ve arkadaşları hakkında inmiştir.

...De ki: "Ruh Rabbimin emrindendir"...

Rûh, insan sûretinde pek büyük bir melektir. Arşın dışındaki mahlukâtın tümünden daha büyüktür. O melekler üzerinde bir bekçidir, yüzü insan yüzü gibidir.

...Size ilimden, başka değil az birşey verilmiştir {yani, çok zannettiğiniz sizin yanınızdaki ilim, Benim yanımdakine göre pek azdır}.

Yahudiler Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Tevrât'ta her şeyin bilgisi vardır.

Bunun üzerine Allah Nebî'ye (s.a), {Yahudilere}, *Size ilimden, başka değil az birşey verilmiştir* {yani, sahib olduğunuz Tevrât bilgisi sizin nazarınızda çok olsa bile, Bana göre pek azdır} demesini emretti.

Bunu duyan Yahudiler Nebî'ye (s.a) şöyle dediler:

— Bunu kim söyledi? Allah'a yemin ederiz ki, bunu sana ancak bizim bir düşmanımız söylemiş olabilir.

Bununla Cibrîl'i (a.s) kasdediyorlardı.

Ardından da Yahudiler sordular:

— Peki, ilimden pek az birşey verilmesi, bize mahsus mudur?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Hayır, bütün insanlar için böyledir.

Yahudiler tekrar sordular:

— Senin ve ashâbın içinde mi böyledir?

Nebî cevab verdi:

— Evet.

Bu defa Yahudiler dediler ki:

— Peki, bu iki (çelişik) iddiayı nasıl bir arada ileri sürebilirsin?! Hem sana hikmet verildiğini ve hikmet verilen kimseye pek çok hayır verilmiş olduğunu iddia ediyorsun, hem de sana ancak pek az bir ilim verildiğini söylüyorsun!

Bunun üzerine, *Şâyet arzdaki ağaçlar kalem olsa...* (Lokmân, 31/27) âyeti ile, *De ki: "Şâyet denizler mürekkeb olsa"..* (el-Kehf, 18/109) âyeti nâzil oldu.

> 86. *Andolsun ki, dilersek* {Kur'ân'dan} *sana vahyettiğimizi gideririz...*

Bu, Nebî'nin (s.a) atalarının dînine davet edilmesi üzerine inmiştir.

> *...Sonra Bize karşı bir vekîl* {yani, sana bunu yapmamızı engelleyecek bir kimse} *bulamazsın...*

Allah şunu istisnâ ediyor:

إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ
اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ
لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ
تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ
وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾

> 87. *...Rabbinden bir rahmet olması müstesnâ* {yani, Kur'ân Rabbinin sana özel olarak ihsan ettiği bir rahmettir}. *Gerçekten O'nun sana olan fadlı kebîrdir/büyüktür* {yani, azîmdir –özel olarak böyle bir rahmeti ihsan ettiği için pek büyüktür–}.

88. *De ki: "Andolsun ki, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplansalar, onun benzerini getiremezler* {yani, getirmeye kudretleri yetmez}; *birbirine zahîr de [destek de/yardımcı da] olsalar."*

Allah, *De ki: "Haydi onun benzeri uydurma on sûre getirin"* (Hûd, 11/13) buyruğunu da indirmiş, fakat buna da takatleri yetmedi. Sonra Allah onlara, *Haydi onun benzeri bir sûre getirin* (Yûnus, 10/38) diye meydan okudu, fakat buna bile takatleri yetmedi. Allah Nebî'ye (s.a) haber vererek, *De ki: "Andolsun ki, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplansalar, onun benzerini getiremezler birbirine zahîr de [destek de/yardımcı da] olsalar"* buyurdu.

89. *Andolsun ki, Biz bu Kur'ân'da insanlar için her meselden tasrif* {yani, darb} *ettik* {yani, çeşitli işlere dâir her benzetmeden yaptık} *da insanların çoğu küfürden başkasını kabul etmekten kaçındılar* {yani, Kur'ân'ı inkâr ettiler}.

90. *Dediler ki: "Bize arzdan* {yani, Mekke toprağından} *bir pınar* {yani, akan bir pınar} *fışkırtmadıkça sana îmân etmeyeceğiz."*

Ebû Cehl Nebî'ye (s.a) şöyle demişti:

— Şu etrafımızdaki dağları uzaklaştır yahut bize ölüleri dirilt de onlarla konuşalım yahut rüzgârı bize musahhar kıl.

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Buna takatim yetmez.

Bu sefer Ebû Cehl'in amcasının oğlu 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile el-Hâris b. Hişâm –ki amca çocuklarıdır– dediler ki:

— Ey Muhammed! Eğer sen kavminin senden istediklerinden hiç birini yapmıyorsan, o zaman bizim de bildiğimiz bir husus ile Allah nezdinde değerli olduğunu gösterecek birşey yap! Mesela atalarının çocukları için, zemzemin yerine Mekke'de bir pınar fışkırt, çünkü su çekmek bize ağır geliyor...

91. ...*"veya senin için hurmalıklardan, üzümlüklerden bir cennet* {yani, bostan} *olsun da aralarından* {yani, hurmalıklar ile üzümlükler arasından} *şarıl şarıl nehirler* {yani, akıp duran pınarlar} *akıtasın"*...

92. ...*"veya iddia ettiğin gibi semâyı üzerimize bir kisef olarak* {yani, bir parça olarak/semânın bir tarafını} *düşüresin yahut bir kabîl* {yani, kefil} *olarak Allah'ı ve melekleri* {gözlerimizle görecek şekilde} *getiresin"...*

أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ
كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا
إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾
قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا
عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

93. ...*"veya altından bir evin olsun"...*

— Bunlardan birine gücün yetmiyor ise, o zaman iddia ettiğin üzere semânın bir tarafını üzerimize düşür.

Nitekim Allah, *Dilersek onları yere geçirir yahut üzerlerine semâdan bir kisef* {yani, parça/semâdan bir tarafı} *düşürürüz* (Sebe, 34/9) buyuruyor.

Sonra şöyle dedi:

— 'Abdullâh'ın adına yemin ettiği zat hakkı için diyorum ki: Gözlerimin önünde göğe bir merdiven dayayıp onunla göğe yükselerek Allah'tan, senin O'nun rasûlü olduğuna dâir bir yazı veya bizim sana uymamızı emreden bir yazılı belge getirmediğin, melekler de bunun Allah tarafından yazıldığına şâhidlik etmediği müddetçe ne sana îmân ederim, ne de seni tasdik ederim.

Arkasından şunları ekledi:

— Bununla birlikte Allah'a yemin ederim ki, eğer bunları yapsan dahi sana îmân edip etmeyeceğimi bilmiyorum.

Allah'ın şu buyruğu, *Veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getiresin* {ki Allah bize, senin nebî ve rasûl olduğunu haber versin, melekler de senin Allah'ın Rasûlü olduğuna dâir şâhidlik etsinler} şeklindeki sözlerine işaret ediyor:

> ...*"veya semâya çıkasın, ama* {semâdan} *bize* {senin, O'nun Rasûlü olduğunu belirten} *okuyacağımız bir kitab/mektub* {yani, Allah'tan bir kitab/mektub} *indirmediğin sürece çıktığına da asla îmân etmeyiz"*...

Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> ...{Ey Rasûl! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbimi tenzih ederim! Ben, beşer bir rasûlden başka birşey miyim?"*

Allah onların, "Allah Muhammed'i bir rasûl olarak göndermemiştir" şeklindeki yalanlamalarından Kendini tenzih ederek, o'na, "Ben, beşer bir rasûlden başka birşey değilim" demesini emrediyor.

> 94. *Kendilerine hidâyet* {yani, beyân: Kur'ân –ki o, dalâletten kurtaran bir hidâyettir–} *geldiği zaman, insanları* {yani, Mekke kâfirlerinin reislerini} *îmân etmekten* {yani, Kur'ân'ı tasdik etmekten} *alıkoyan şey onların, "Allah bir beşeri mi rasûl olarak gönderdi?!" demeleridir.*

Âyet, müstehziler/alaycılar ile Bedir'de yemek yedirenler hakkında inmiştir.

> 95. *De ki: "Şâyet arzda mutmain* {yani, orada ikâmet eden} *yürüyen/dolaşan melekler olsaydı, Biz de onlara semâdan melek bir rasûl indirirdik."*

("Mutmain-itminan" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *İtminana erdiğinizde* {yani, mukîm olduğunuzda/ikamet halinde iken} *salâtı ikâme edin [namazı dosdoğru kılın]* (en-Nisâ, 4/103) âyetidir.

> 96. *De ki: "Benimle sizin aranızda şâhid olarak Allah kâfîdir* {yani, benim Allah'ın Rasûlü olduğuma dâir, Allah'tan daha üstün bir şâhid yoktur}. *Doğrusu O kullarına* {özellikle Muhammed'e (s.a) risâleti vermekle} *habîrdir [haberdardır], basîrdir" [âşinadır].*

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ
وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا
وَصُمًّا مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾
ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا
وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ
الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ
لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾

97. *Allah kimi* {dînine} *hidâyet ederse, hidâyet eren odur. Kimi de* {dîninden} *dalâlete düşürürse, artık onlar için O'nun dûnundan [Allah'ın dışında]* {dalâletten kurtarıp İslâm'a hidâyet edecek} *velîler* {yani, arkadaşlar} *bulamazsın. Onları Kıyâmet Günü* {hesabtan sonra} *yüzü koyun haşrederiz;...*

Nebî'ye (s.a) sordular:

— Peki, yüzü koyun nasıl yürüyecekler?

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Ayakları üzerinde onları yürüten kimdir?

Onlar cevab verdiler:

— Allah'tır.

Bunun üzerine Nebî (s.a) dedi ki:

— Onları ayakları üzerinde yürüten kim ise, yüzü koyun da yürütecek olan O'dur.

...kör, dilsiz ve sağır olarak...

Bu da, onlara, *Yıkılın içerisine, Bana söz söylemeyin* (el-Mü'minûn, 23/108) denileceği zaman olacaktır. O vakit orada ebediyen görmemek üzere kör, ebediyen konuşmamak üzere dilsiz ve ebediyen duymamak üzere sağır olacaklardır.

...Me'vâları {yani, varacakları yer} *cehennemdir. Alevi her din-*

> *dikçe, onlara bir sa'îr [alev] ziyade ederiz* {yani, ateşin alevini artırırız}.

Cehennemin ateşi, kemikleri dışında bir şey kalmamak üzere onları yeyip kömür haline getirmedikçe sakinleşmez. İşte "el-habt" budur. Çünkü ateş onları yedikten sonra, onlara yeni deriler verilecek ve ateş tekrar alevlendirilecek ve bu halleri ebediyen böylece sürüp gidecektir. İşte, *Her habt ettikçe [dindikçe/sakinleştikçe], onlara bir sa'îr [alev] ziyade ederiz* buyruğu buna işaret ediyor.

> 98. *Şu* {azab ve ateş}, *onların karşılığıdır. Doğrusu onlar âyetlerimize küfrettiler* {yani, Kur'ân âyetlerini inkâr ettiler} *ve "Bir yığın kemik ve ufalanmış toz* {yani, toprak} *olduğumuz halde mi, sahi biz yeniden mi halkedilip/yaratılıp ba's olunacağız" [diriltileceğiz/çıkarılacağız] dediler.*

Onlar, ilk yaratılış gibi yeniden diriltilmeyi kasdetmektedirler. Übey b. Halef ve Ebu'l-Eşeddîn onlardandır.

Allah ibret almaları için şöyle buyuruyor:

> 99. *Semâvât u arzı halketmiş/yaratmış olan Allah'ın onların benzerini halketmeye/yaratmaya kâdir* {yani, âhirette onlar gibisini yaratma gücüne sahib} *olduğunu görmediler mi* {yani, bilmiyorlar mı –onlar kendilerini yaratanın Allah olduğunu biliyorlar, itiraf ve kabul ediyorlar–}...

Nitekim bu, *Andolsun ki, onlara, "Semâvât u arzı kim yarattı?" diye sorsan. Elbette, "Allah" derler* (Lokmân, 31/25) âyetinden de açıkça anlaşılıyor.

Esasen bundan başka verecekleri bir cevab da yoktur. Buna rağmen onlar Allah'tan başkasına ibâdet ediyorlar. Oysa ki –onların da itiraf ettiği üzere– kendilerini ve semâvât u arzı Allah yaratmıştır. Semâvât u arzın yaratılması ise, kuşkusuz insanın yaratılmasından daha azametlidir, daha büyüktür.

> *...ve onlar için* {ölümden sonra diriltilecekleri belirli/müsemmâ} *bir ecel kıldı/yaptı, ki onda rayb* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğinde bir şekk/kuşku} *yoktur. Fakat zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri} *küfürden* {yani, ölümden sonra dirilişi inkârdan} *başkasına bakmıyorlar.*

قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذاً لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ
الْاِنْفَاقِؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوراً ﴿١٠٠﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى
تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ
فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُوراً ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ
مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَۚ وَاِنّ۪ي
لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُوراً ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ
فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعاً ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِه۪ لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ
اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَف۪يفاً ﴿١٠٤﴾

100. *De ki: "Şâyet Rabbimin rahmet hazinelerine* {yani, rızkın anahtarlarına: göklerin kilitlerine} *siz sahib olsaydınız* {yani, rızık elinizde bulunsaydı ve onu paylaştıran siz olsaydınız}, *harcayıp tüketme* {yani, fakir düşme, muhtaç olma} *haşyetiyle tutardınız* {yani, muhafaza eder tutardınız/alıkoyardınız}. *Zaten insan* {yani, kâfir} *çok qatûrdur* {yani, bahîldir/cimridir}.

101. *Andolsun Biz Mûsâ'ya dokuz âyâtı beyyinât* {yani, Arz-ı Mukaddes'te parlayan el ve 'asâ, Mısır'da tûfân, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık yılları, dinar ve dirhemlerin üzerlerinin silinmesi mucizelerini} *verdik...*

Bunların ilki 'asâ, sonuncusu ise dinar ve dirhemlerin silinmesidir [tams'dır].

...İsrâîloğulları'na {bunları} *sor.* {Mûsâ} *onlara* {hidâyetle} *geldiğinde, Fir'avn o'na, "Doğrusu ben seni ey Mûsâ, sihirlenmiş* {yani, aklı başından gitmiş} *zannediyorum"*{yani, sanıyorum} *dedi.*

102. {Mûsâ da, Fir'avn'a} *dedi ki: "Andolsun ki bunları* {yani, bu dokuz mucizeyi} *basîretler* {yani, gözleri açan basîret ve hatırlatma} *olmak üzere semâvât u arzın Rabbinden başkasının indirmediğini biliyorsun* {yani, hiç kimse bu âyetlerin benzerini dahi getirmeye güç yetiremez}. *Doğrusu ben de seni ey Fir'avn* {–ki ismi, Feytûs idi–} *mesbûr* {yani, mel'ûn} *zannediyorum* {yani, sanıyorum}.

103. *Bunun üzerine onları o arzdan* {yani, Mısır topraklarından} *istifzâz etmeyi irade etti...*

(“İstifzâz” lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Neredeyse seni o arzdan* {yani, Medine topraklarından} *istifzâz edeceklerdi* {yani, ayıracaklardı/uzaklaştıracaklardı}, *ondan çıkarmak için...* (el-İsrâ, 17/76) âyetidir.

...Biz de onu, beraberindekilerle {yani, ordusuyla/askerleriyle} *birlikte tümünü suda boğduk.*

104. *Onun* {yani, Fir‘avn'un} *ardından İsrâîloğulları'na,* {onlar Çin nehri ötesinde 70.000 kişi oldukları, beraberlerinde de Tevrât bulunduğu halde} *dedik ki: “O arza yerleşin”...*

Bu, Mûsâ'dan ve Yûşa‘ b. Nûn'dan sonra olmuştur.

...“Âhiret va‘di {yani, âhiret mîkâtı: Kıyâmet Günü} *gelince, sizi* {yani, Mûsâ kavmini} *lefîf* {yani, toplu} *olarak getireceğiz.*

Onlar, Çin'in ötesinde idiler. Bir buçuk sene zarfında Beytu'l-Makdis'ten 6.000 fersahlık yol aldılar. Kendileri ile diğer insanlar arasında Urduf adında akan kumdan bir nehir vardı. Bu nehir Her Cumartesi donuyordu. Çünkü İsrâîloğulları nebîleri öldürmüş, putlara ibâdet etmişlerdi. Aralarındaki îmân edenler, “Allahım! Bizimle onların arasını ayır” diye du‘a ettiler. Bunun üzerine Allah, Beytu'l-Makdis'ten Çin'in ötesine yerin altından bir dehliz var etti; o dehlizde yol aldıkça önleri açılıyor, arkaları kapatılıyordu. Yine Allah onların önünde ateşten bir direk yarattı ve üzerlerine menn ve selva indirdi. Bütün bunlar onların yolculukları esnasında olmuştu. İşte, *Mûsâ'nın kavminden de* {yani, İsrâîloğulları'ndan da} *hakka hidâyet eden* {yani, hakka davet eden} *ve onunla adalet yapan bir ümmet* {yani, bir usbe/topluluk} *vardır* (el-A‘râf, 7/159) âyetinde işaret edilenler bunlardır. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yürütüldüğü gece Nebî (s.a) bunların yanına uğrayıp onlara ezanı, namazı ve Kur’ân'dan bazı sûreleri öğretti de onlar Müslüman oldular. İşte bunlar günahları bulunmayan, geceleyin de hanımlarıyla birlikte olan mü’minler topluluğudur. Nebî (s.a) ile birlikte onların yanına varan Cibrîl (a.s), onlara selâm vermeden önce onlar ona selâm verdiler. Nebî'ye (s.a) de, “Şâyet ümmetin arasında işlenen günahlar olmasaydı melekler onlarla tokalaşacaktı” dediler.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّراً
وَنَذِيراً ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰناً فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ
وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلاً ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِهِ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا اِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّداً ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ
سُبْحَانَ رَبِّنَا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ
وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعاً ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيّاً مَا تَدْعُوا
فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيراً ﴿١١١﴾

105. *Biz onu* {yani, Kur’ân'ı} {levh-i mahfuz'dan Muhammed'e} *hakk olarak indirdik...*

Mekke kâfirlerinin yalanlaması üzerine Allah, *Biz onu* hakk olarak indirdik buyurdu.

...*O da hakk olarak indi* {yani, Cibrîl onu, bir amaç bulunmadan bâtıl olarak indirmedi}. *Seni de, başka değil* {cennet ile} *müjdeleyici ve* {ateşten} *uyarıcı olarak gönderdik.*

106. *Biz onu bir qur’ân [hitabe] olmak üzere ayırdık* {yani, onu bir defada cümleten [topluca/toptan] indirmedik, parça parça beyan ettik –onun ilki ile sonu arasında yirmibeş yıllık bir süre bulunuyor–},...

Bunun bir benzeri de, *O Kur’ân o'na cümleten [topluca/toptan] indirilmeli değil miydi?!* (el-Furkân, 25/32) âyetidir.

...*ki insanlara onu muks* {yani, –hafaza için– tertîl} *üzere okuyasın ve onu tenzîlen inzâl ettik* {yani, Kur’ân âyetlerini ardı arkasına bölümler hâlinde indirdik}.

107. {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Ona* {yani, Kur’ân'a} *îmân edin veya îmân etmeyin* {yani, Kur’ân'ı ister tasdik edin, ister tasdik

etmeyin}. *Kuşkusuz ondan* {yani, bu Kur'ân'dan} *önce kendilerine* {Tevrât ile} *ilim verilenlere* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarına} {Kur'ân} *tilavet edilince, çeneleri* {yani, yüzleri} *üstü kapanıp secde ederler"...*

108. *...ve* "{Kur'ân'ı indiren} *Rabbimizi tenzih ederiz* {o, Allah'tandır}. *Hakikaten Rabbimizin* {Tevrât'taki} *va'di, fiile çıkarılmıştır"* {yani, onu Muhammed'e indireceğine dâir va'dini gerçekleştirmiştir} *derler...*

109. *ve ağlayarak çeneleri üstü* {yani, yüzleri üstü secde ederek} *kapanırlar ve bu, onların huşûunu ziyade eder* {yani, Kur'ân: Kur'ân'daki va'd ve va'îdler/tehditler onların tevazuunu arttırır}.

110. *De ki: "Allah diye du'a edin veya Rahmân diye du'a edin"...*

Müslümanlardan biri namaz kılarken, Allah ve er-Rahmân diyerek du'a etti. Ebû Cehl b. Hişâm dedi ki:

— Muhammed ve arkadaşları tek Rabbe ibâdet ettiklerini iddia etmediler mi?! Peki buna ne oluyor da iki Rabbe du'a ediyor. Siz Allah'ın ayrı bir isim, Rahmân'ın ayrı bir isim olduğunu bilmiyor musunuz?!

Etrafındakiler cevab verdiler:

— Evet.

Bunun üzerine Allah, *De ki: "Allah diye dua edin veya Rahmân diye dua edin..."* buyruğunu indirdi. Nebî (s.a) adamı çağırarak dedi ki:

— Ey filan kişi! İster Allah diye du'a et, ister Rahmân diye du'a et. Müşriklerin burnu varsın yere sürtülsün.

..."Hangisi ile du'a ederseniz edin {yani, o ikisinden hangisi ile du'a ederseniz edin, du'anızda o ikisinden hangisini söylerseniz söyleyin}, *en güzel isimler* {yani, Haşr sûresindeki ve Kur'ân'ın diğer yerlerindeki en güzel isimler} *O'nundur." Bununla beraber, salâtını cehretme...*

Nebî (s.a) Mekke'de iken Safa'nın yanında, Ebû Süfyân'ın evine yakın bir yerde namaz kılıyordu. Bir gün Sabah namazını kılarken yüksek sesle Kur'ân okudu. Bunun üzerine Ebû Cehl dedi ki:

— Ne diye Allah'a iftira ediyorsun?

Onun sözünü duyunca Nebî sesini kıstı. Bu sefer ashâbı Kur'ân'ı işitemez oldu. Ebû Cehl dedi ki:

— Ey Kureyşliler! Benim Ebû Kebşe'nin oğluna yaptığımı gördünüz mü? Nihâyet o sesini kıstı.

Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> ...*Bununla beraber, salâtını cehretme* {yani, müşriklerin duyup da sana eziyet edecekleri şekilde namazında kıraatini yükseltme} *ve onu gizleme* {yani, ashâbının duyamayacağı kadar Kur'ân'ı gizli okuma}; *şu ikisi arası* {yani, sesini yükseltmek ile alçaltmak arasında} *bir yol tut!*
>
> 111. *Ve de ki: "Hamd* {bana bu âyeti öğreten} *o Allah'a ki, bir veled edinmedi* {yani, 'Uzeyr'i, ne de Îsâ'yı çocuk edindi}, *mülkünde* {meleklerden} *O'na bir ortak da yoktur ve O'na zülden bir velî de yoktur"* {yani, hoşlarına gitmeyen bir işle aniden karşılaştıkları vakit insanların yardım umdukları gibi, âcizliğinden ötürü yardımına ihtiyaç duyacağı bir yakını, arkadaşı da yoktur}...

Çünkü Yahudiler, "'Uzeyr Allah'ın oğludur"; Hıristiyanlar, "Mesih Allah'ın oğludur"; Arablar ise, "Allah'ın meleklerden ortağı vardır" diyordu. Allah onların yalancı olduklarını belirterek, söylediklerinden Kendini tenzih edip *Ve de ki: "Hamd* {bana bu âyeti öğreten} *o Allah'a ki, bir veled edinmedi* {yani, 'Uzeyr'i, ne de Îsâ'yı çocuk edindi}, *mülkünde* {meleklerden} *O'na bir ortak da yoktur ve O'na zülden bir velî de yoktur"* {yani, hoşlarına gitmeyen bir işle aniden karşılaştıkları vakit insanların yardım umdukları gibi, âcizliğinden ötürü yardımına ihtiyaç duyacağı bir yakını, arkadaşı da yoktur} buyruğunu indirdi.

> ...*O'nu tekbir ettikçe et* {yani, ey Muhammed O'nu edebildiğin kadar tazim et. Kuşkusuz kim Allah'ın bir çocuğu ya da ortağı olduğunu iddia ederse, O'nu tazim etmiş olmaz. O bakımdan sen O'nu Hıristiyanların, Yahudilerin ve Arabların isnadlarından tenzih et}.

18. KEHF SÛRESİ

Medine'de inen, *Hamd o Allah'a ki, ... hangisi daha güzel amel işleyecek* (Kehf, 18/1-7) âyetleri hariç, bütünüyle Mekkî olan Kehf sûresi, 110 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا
لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَد۪يدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ
اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِث۪ينَ ف۪يهِ اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذ۪ينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾
مَا لَهُمْ بِه۪ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ
مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hamd o Allah'adır ki,...*

Yahudiler, “Muhammed, kendisine indirilen kitabta ihtilaf olmadığını iddia ediyor. Eğer o, kendisine indirilen kitabın Allah'tan olduğu iddiasında doğru ise, getirdiği bu kitabta birbirini tutmayan ifadelerin bulunmaması gerekir. Çünkü Tevrat'ın her bölümü ayrı bir husus hakkında inmiştir” demişlerdi. Onların bu sözleri hakkında Allah, *Hamd o Allah'a ki...* buyruklarını indirdi.

...kuluna o Kitabı {yani, Kur’ân'ı} *indirdi, onda bir ‘ıvec* {yani, ihtilâf/tutarsızlık} *kılmadı/yapmadı.*

2. {Onu} *kayyim* {yani, müstakîm/dosdoğru} *olarak* {indirdi}, *ki* {Muhammed Kur’ân'da bulunanlarla} *O'nun ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *şiddetli bir be’s* {yani, azab} *ile inzâr etsin...*

Bunun üzerine Nebî (s.a) Yahudilere dedi ki:

— Ben sizi Allah'a çağırıyor ve O'nun azabını bildirerek inzâr ediyorum. Eğer tevbe ederseniz, kötülüklerinizi örter ve size ecirlerinizi iki kat verir.

Ka‘b b. el-Eşref, Ka‘b b. Esîd, Huyey b. Ahtab, Ehl-i Kaynuka'dan Finhâs el-Yahudi dediler ki:

— ‘Uzeyr Allah'ın oğlu değil mi? Sen de onun Allah'ın oğlu olduğunu söyle!

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Allah'ın bir evladının olduğunu iddia etmekten Allah'a sığınırım. Aksine ‘Uzeyr Allah'ın bir kuludur.

Bu sefer Yahudiler dediler ki:

— Biz kitabımızda onun böyle olduğunu görüyoruz, atalarımız da bize onu böyle tahdis etti.

Nebî (s.a) üzülerek onlardan ayrıldı.

Ebû Bekr, Ömer, Osmân b. Maz‘ûn ve Zeyd b. Hârise (r.a) Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Onların bu söyledikleri ve küfürleri seni üzmesin. Kuşkusuz Allah bizimle beraberdir.

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> *...ve sâlih ameller işleyen mü'minlere* {yani, sözü geçen bu kimselere} {Kur'ân'da bulunan sevabları} *müjdelesin: onlar için hasen/güzel bir ecr* {yani, kerîm bir karşılık: cennet} *vardır...*
>
> 3. *..,Ebediyen onda* {yani, karşılık olarak o cennette} *kalacaklar* {yani, onda mukîm olacaklar/ikamet edecekler}...

Sonra Yahudileri zikrederek buyuruyor ki:

> 4. *...ve* {Muhammed (s.a)}, *“Allah veled* {yani, ‘Uzeyr'i evlat} *edindi” diyenleri inzâr etsin.*

Allah onlara şöyle cevab veriyor:

> 5. *Oysa onların ve atalarının ona* {(yani, Allah'ın veled edindiğine)} *dâir bir ilmi yoktur...*

Çünkü onlar, “Biz kitabımızda onun böyle olduğunu görüyoruz, atalarımız da bize onu böyle tahdis etti” demişlerdi.

> *...Ağızlarından çıkan kelime* {yani, “‘Uzeyr Allah'ın oğludur” sö-

zü} *ne büyük* {yani, azametli/ağır}. *Başka değil bir yalan söylüyorlar.*

Allah, onların bu sözlerine üzülen Nebî'ye (s.a) buyurdu ki:

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا
مَا عَلَى الْاَرْضِ ز۪ينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾
وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَع۪يدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ اَمْ حَسِبْتَ
اَنَّ اَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّق۪يمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا
﴿٩﴾ اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَٓا اٰتِنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ
فِي الْكَهْفِ سِن۪ينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ
اَحْصٰى لِمَا لَبِثُٓوا اَمَدًا ﴿١٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ
فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ
اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا
مِنْ دُونِه۪ٓ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَٓا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ قَوْمُنَا
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

6. *Şimdi bu hadîse îmân* {yani, Kur'ân'ı tasdik} *etmiyorlar diye eserleri üzerine esef ederek* {yani, onlara üzülerek} *kendine mi kıyacaksın* {yani, onların bu yaptıklarına üzüldüğünden ötürü az kalsın kendini öldüreceksin}.

Bunun bir benzeri de, *Mü'min olmuyorlar diye* {üzüntüden} *kendine mi kıyacaksın* {yani, kendini öldüreceksin} (eş-Şu'arâ, 26/3) âyetidir.

7. *Biz arzdaki şeyleri* {yani, bitkileri –yıl be yıl–} *onun için bir ziynet yaptık/kıldık, ki onları belâlandıralım* {yani, ibret almaları-

nı sağlayalım}; *hangisi* {(ibret alıp da)} *daha güzel amel işleyecek diye.*

8. *Bununla beraber Biz onun* {yani, arzın} *üzerindeki şeyleri* {âhirette} *cürüz bir sa'îd kılacağız/yapacağız* {yani, dümdüz ve pürüzsüz bir toprak yapacağız –üzerinde ilk yaratıldığı gibi ne bir dağ, ne bir bitki kalacak–}.

9. *Yoksa sen kehf ü raqîm ashâbının, Bizim âyetlerimizden bir acibe olduklarını mı sandın* {yani, Biz sana geçmiş ümmetlerin durumlarına dâir vahiyler gönderdik, insanların çeşitli halleriyle ilgili bilgiler öğrettik. Ashâb-ı Kehf'ten önce ve sonra olanları da anlattık. Bizim bu anlattıklarımız Ashâb-ı Kehf'in durumundan daha hayret vericidir. Ashâb-ı Kehf'e dâir anlatılanlar Bizim sana vahyettiklerimizden daha hayret verici, şaşırtıcı değildir}.

"Kehf", dağda bulunan mağara gibi oyuklara denilir. Buradaki Kehf'in adı Bancilûs idi. "Raqîm" ise, biri Mâtûs, diğeri Astûs adında sâlih ve kadı olan iki kişinin yazdıkları bir yazıdır [kitabtır/kitabedir]. Zorba Dakyûs'un evinde bulunan bu iki kişi îmânlarını gizliyorlardı. Zikredilecek birtakım gençler bu Dakyûs denilen kıraldan kaçmışlardı. Bu iki kadı, bu gençlerin durumunu kurşundan bir levhaya yazıp onu bakırdan bir sandukaya koymuşlar, daha sonra bunu mağaranın kapısını örtmek üzere inşa ettikleri duvarın içine yerleştirerek, "Belki Allah bu gençlerin durumunun öğrenilmesini sağlar, böylece bu kitabeyi okuyarak durumlarını öğrenirler" demişlerdi. Allah bunlar hakkında, *Yoksa sen kehf ü rakîm ashâbının, Bizim âyetlerimizden bir acibe olduklarını mı sandın?* buyurdu.

"Raqîm", iki kadı'nın yazdıkları bir yazıdır [kitabtır/kitabedir]. Nitekim Allah, *Hayır, doğrusu füccârın kitabı siccîndedir. Siccîni sana ne idrak ettirdi? Merqûm bir kitab* {yani, yazılmış bir kitab} (el-Mutaffifîn, 83/7-9) buyuruyor.

Böylece bu kitabın durumunu o'na bildirdi.

Ebû Cehl, Kureyşlilere dedi ki:

— Bizden birkaç kişiyi Yahudilere gönderelim de bu adamın bir nebî mi, yoksa bir yalancı mı olduğunu sorsunlar. Çünkü kanaatimize göre onunla ilişkimizi sona erdirmeliyiz.

Bunun üzerine aralarında en-Nadr b. el-Hâris ile ‘Ukbe b. Ebî Mu‘ayt'ın da bulunduğu beş kişiyi gönderdiler. Bunlar Medine'ye varıp Yahudilere dediler ki:

— Yanınıza, içimizde ortaya çıkan ve daima gelişme gösteren bir iş dolayısıyla geldik. Biz bundan hoşlanmıyoruz. Dînimizi bozacağından, işimizi içinden çıkılamayacak hale getireceğinden korkuyoruz. Kendisi önemsiz, fakir ve yetim birisidir. O Rahmân'a çağırıyor, biz ise Rahmân diye sadece Museylimetu'l-Kezzab'ı biliyoruz. Siz o'nun fesadı ve savaşmayı emrettiğini de biliyorsunuz. Onun iddia ettiğine göre bunları kendisine bildiren Cibrîl'dir (a.s). Cibrîl ise sizin düşmanınızdır. Şimdi bize söyleyin, Kitabınızda o'na dâir bir bilgi buluyor musunuz?

Yahudiler cevab verdiler:

— Biz o'nun niteliklerinin söylediğiniz gibi olduğunu görüyoruz.

Bunun üzerine Mekkeliler dediler ki:

— Ama kavmi arasında yaş ve şeref itibariyle o'ndan daha ileri olanlar var. Bu sebeble biz o'nu tasdik etmiyoruz.

Yahudiler dediler ki:

— Biz kitabımızda, insanlar arasında o'na karşı en sert ve kaba davranacak olanların o'nun kavmi olduğunu görüyoruz. İşte ortaya çıkacağı zaman da bu zamanlardır.

Bu sefer Mekkeliler dediler ki:

— Ona yalnızca yalancı Müseylime öğretiyor. Bu nedenle siz bize –Müseylime de dahil– bir nebîden başka kimsenin bilemeyeceği bazı hususları bize söyleyin ki biz de o'na soralım.

Yahudiler dediler ki:

— Ona şu üç hususa dâir sual sorun. Eğer bunlara doğru cevab verirse, o bir nebî, aksi takdirde bir yalancıdır. Ashâb-ı Kehf'e, kıral Zülkarneyn'e ve rûha dâir sual sorun!

Ardından da Mekkelilere Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve rûh hakkında bilgi verdiler.

Mekkeliler kavimlerine dönüp edindikleri bilgileri aktardılar. Sonra Ebû Cehl, beraberindekilerle birlikte Nebî'nin (s.a) yanına vararak o'na dedi ki:

— Ey ‘Abdulmuttalib'in oğlu! Biz sana üç hususa dâir sual soracağız. Şâyet onları bilirsen doğru, aksi takdirde yalancısın demektir. O zaman bizim ilahlarımızı diline dolamayı bırakacaksın.

Nebî (s.a) şöyle karşılık:

— Bu üç husus nedir? Bana dilediğinizi sorabilirsiniz.

Cevab verdiler:

— Sana Ashâb-ı Kehf'i soruyoruz, ki bize bunlara dâir bilgi verilmiş bulunuyor. Sana Zülkarneyn'i soruyoruz, ki bize onun hayret verici durumu bildirilmiş bulunuyor. Sana rûhu soruyoruz, ki bize onun hakkında bilgi verildi. Şâyet bu soruların cevabını bilirsen, bu söylediklerinde mazursun. Eğer bilemeyecek olursan, o takdirde sen aldanmış ve büyülenmiş birisisin.

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Yarın gelin, size bunların cevabını bildireyim.

İstisnâ yapmadığı [inşâallah demediği] için Nebî (s.a) üç gün bekledikten sonra Cibrîl (a.s) yanına geldi. Nebî (s.a) dedi ki:

— Ey Cibrîl! Kavmim bana üç hususa dâir sual sordu.

Cibrîl (a.s) karşılık verdi:

— Ben de sana onların cevabını getirdim. Allah Teâlâ, *Sen kehf ü rakîm ashâbının âyetlerimizden bir acibe olduklarını mı sandın?* buyuruyor.

Böyle dedikten sonra Allah'ın onların durumuna dâir verdiği haberleri aktardı. Şöyle ki:

> 10. *Hani o fitye [genç yiğitler] o kehf'e çekildiler de dediler ki: "Rabbimiz! Bize ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *bir rahmet* {yani, bir rızık} *ve bizim için işimizden bir reşed* {yani, kolaylık} *ver."*

Buyrukta takdim vardır {(yani, "işimizden bir reşed ver ve bize indinden bir rahmet gönder" takdirindedir)}.

> 11. *Bunun üzerine Biz de nice seneler* {yani, 309 sene} *mağarada* {uyutarak} *onların kulakları üzerine darbettik.*

12. *Sonra,* {uykularının ardından} *onları ba'settik/uyandırdık, ki iki hizbden* {yani, onların mü'min ve müşriklerinin} *hangisinin* {uykuda iken} *bekledikleri süreyi/müddeti daha iyi hesab ettiğini bilelim* {yani, görelim}.

Onların mü'minleri –ki o genç delikanlıların durumlarını yazanlardır– bunların [ashâb-ı kehf'in] mağarada kaldıkları/uykuda geçirdikleri süreyi o toplumun kâfirlerinden daha iyi biliyorlardı. Gençler uykularından uyandırılınca, karyeye/şehre gittiler ve bütün şehir ahâlisi teslim oldu.

13. *Biz sana onların nebe'lerini/haberlerini hakk ile kıssa ediyoruz: "Doğrusu onlar Rabb'lerine îmân eden* {yani, Rabb'lerinin tevhîdini tasdik eden} *fitye idiler [genç yiğitlerdi]. Biz de* {kavimlerinden ayrılıp uzaklaştıkları vakit} *hidâyetlerini ziyade ettik/artırdık...*

14. *...ve kalblerine* {îmân ile} *rabtettik. O vakit ki dikilip de* {yani, ayakları üzerine kalkıp da/kıyam edip de} *dediler ki: "Bizim Rabbimiz* {odur ki}, *semâvât u arzın [gökler ve yerin] rabbidir. O'nun dûnundan/berisinden ilahlara* {yani, Allah'ın gayri bir rabbe} *du'a etmeyiz/çağırmayız* {yani, kavmimizin yaptığı gibi Allah'ın gayri bir rabbe ibâdet etmeyiz}. {Eğer böyle birşey yapacak olursak} *o takdirde* {Allah'a karşı} *şatat* {yani, cevr [zulüm]} *söylemiş oluruz"...*

("Şatat" lafzının kullanımı/manası açısından), *Şatat yapma ve bizi hidâyete ilet* (Sâd, 38/22) ile, *Doğrusu bizim sefihimiz Allah'a karşı bir şatat söylüyormuş* (el-Cinn, 72/4) âyet-i kerîmeleri de bunun benzeridir.

15. *..."Şu bizim kavmimiz O'nun dûnundan/berisinden* {kendilerine ibâdet ettikleri sahte/uydurma} *ilâhlar edindiler. Onlara* {yani, bu sahte/uydurma ilâhların ilâh olduklarına} *dâir beyyin/açık bir hüccet/delil getirselerdi ya! Artık* {O'nunla birlikte başka ilâhlar bulunduğunu iddia ederek} *Allah üzerine bir yalanı iftira edenden/uydurandan [Allah'a yalan isnad edenden] kim daha zâlimdir"* {yani, hiç kimse ondan daha zâlim değildir/olamaz}...

وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُۤا اِلَى الْكَهْفِ
يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِه۪ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ
مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ
عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَم۪ينِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ
وَهُمْ ف۪ي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

16. ...*"Madem ki Allah müstesnâ, onlardan ve onların* {Allah'ın dûnundan} *ibâdet ettiklerinden* {yani, uydurma ilahlardan} *itizâl ettiniz/ayrıldınız"...*

..."Allah müstesnâ" diye yaptıkları istisnâ, O'nu tanımaktan ayrılmayın" demektir. Çünkü onlar Allah'ın rabb'leri olduğunu, kendilerini ve eşyanın tümünü O'nun yarattığını biliyorlardı.

...*"o halde mağaraya çekilin"* {yani, ulaşın/varın}...

(Aynı kökten gelen lafzın kullanımı açısından), *Hani o kayaya çekildiğimiz* [aveynâ] *vakit...* (el-Kehf, 18/63) âyeti de buna benziyor.

...*"Rabbiniz sizin için rahmetinden* {yani, rızkından} *neşretsin* {yani, bastetsin [yaysın]} *ve sizin için işinizden rıfk* {yani, size kolay} *olanı hazırlasın"* {Allah da onlar için mağarada uyumayı hazırladı}.

Bunlar genç yiğitlerin söyledikleri sözlerdi.

17. *Doğduğu zaman güneşin mağaralarından sağ tarafa yöneldiğini* {yani, onlara değmeyip mağaralarından yana meylettiğini}, *battığında da* {güneşin onlara değmeden} *onların sol tarafından kaydığını ve onların da onun genişçe bir yerinde* {yani, mağaranın bir zâviyesinde/köşesinde} *bulunduklarını görürdün. Şu* {yani, bu genç yiğitlerin durumu ile ilgili zikredilenler}, *Allah'ın âyetlerindendir* {yani, alâmetlerinden ve sanatındandır}. *Allah kimi* {dînine} *hidâyet ederse, o mühtedidir [hidâyettedir] ve kimi de* {dîni olan İslâm'dan} *idlâl ederse, artık onun için bir mürşid [irşadçı] bulamazsın* {yani, onu hidâyete irşad ede-

cek (bir velî) bulamazsın –çünkü onun velîsi de dalâlette onun benzeridir–}.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذٰلِكَ
بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ
فَابْعَثُوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهِ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ
اَيُّهَا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ
وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ
يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾

18. *Onları* {gözleri açık olduğu halde bir yandan öbürüne çevrildikleri vakit} *uyanık sanırdın...*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil Dahhâk'tan şöyle dediğini nakletti: “Cibrîl (a.s) onları, toprağın etlerini çürütmemesi için yılda iki defa çeviriyordu.”

...Halbuki onlar uyuyorlardı ve {uyurken} *onları* {kendileri şuurunda olmaksızın} *sağa-sola çeviriyorduk ve onların* {Qımtîr adındaki} *köpekleri* {ki Mekselmînâ'ya ait idi} *de girişte* {yani, mağaranın kapısındaki boşlukta} *iki kolunu [ön ayaklarını] uzatmıştı...*

Mekselmînâ, bir koyun çobanı idi. Köpek, onları korumak üzere mağaranın kapısında iki kolunu uzatıp öyle yatmıştı. Allah o genç yiğitleri uyuttuğu gibi, köpeklerini de uyuttu.

...{Ey Nebî!} *Onları* {çevirirken} *üzerlerine çıkavarsaydın/onlara muttali olsaydın, onlardan geri dönüp kaçardın ve onlardan dehşet dolardın.*

19. *Yine şunun gibi/senelerce uyuttuğumuz gibi onları ba'settik de* {yani, uykularından kaldırdık/uyandırdık da}, *aralarında sormaya başladılar. Onlardan bir qâil* {yani, yaşça en büyükleri olan Mekselmînâ}, "{Uykuda} *ne kadar durdunuz?" diye sordu. "Bir gün veya bir günün birazı durduk" cevabını verdiler...*

Zira, mağaraya sabah vakti girmiş, gündüzün sonuna doğru uyanmışlardı. Bundan dolayı, "Bir gün veya bir günün birazı durduk" dediler.

...Dediler {yalnızca Mekselmînâ dedi} *ki: "Ne kadar* {yani, uykunuzda ne kadar} *durduğunuzu Rabbiniz daha iyi* {yani, sizden daha iyi} *bilir"...*

Böylece bu husustaki ilmi Allah'a havale ettiler. Sonra Mekselmînâ sözüne şöyle devam etti:

..."Şimdi birinizi bu gümüş paranız {yani, beraberinizdeki dirhemler} *ile medineye/şehre gönderin* {–onlar da Yemlihâ'yı gönderdiler–} *de baksın hangi yemek/yiyecek ezkâ/daha temiz* {yani, tayyib/hoş} *ise, size ondan bir rızık getirsin ve aman çok dikkatli hareket etsin* {yani, kimsenin onu fark etmemesi için normal hareket etsin}, *sakın sizi birine fark ettirmesin"* {yani, insanlardan hiç birine yerinizi belli etmesin}.

20. *..."Kuşkusuz onlar size karşı üstünlük sağlarlarsa, sizi recmederler* {yani, öldürürler} *yahut milletlerine* {yani, küfr olan dînlerine} *iâde ederler/döndürürler. O takdirde ebediyen iflâh olmazsınız."*

Bu sözler, Mekselmînâ'nın diğer gençlere/arkadaşlarına söylediği sözlerdendir.

Yemlihâ, beraberinde dirhemler olduğu halde kaçtıkları karyeye [şehre/kasabaya] gitti, fakat karyenin halkı, Yemlihâ'nın verdiği dirhemleri –ki zorba Dakyûs'un bastırdığı dirhemlerden idiler– tanımadı. Halk onun bu durumunu görünce, "Bu adam bir hazine bulmuş" dediler. Kendisine işkence edileceğinden korkan Yemlihâ, onlara durumlarını anlattı. Onlar da onunla birlikte mağaraya gittiler. Yemlihâ mağaradan içeri girince Allah mağaranın kapısını üzerlerine kapattı ve onlardan hiç biri kurtulamadı.

وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ
السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَاۚ اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا
ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًاۜ رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْۜ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا
عَلٰٓى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ
ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْۚ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ
رَجْمًا بِالْغَيْبِۚ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْۜ قُلْ رَبّ۪ٓي
اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلِيلٌۜ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً
ظَاهِرًاۖ وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٢٢﴾

21. *Yine şunun [senelerce uyuttuğumuz, sonra uyandırdığımız] gibi, onlara vukuf peyda ettirdik* {yani, onlara muttali olunmasını sağladık}; *ki* {onların kâfirleri ve ölümden sonra dirilişi yalanlayanlar onlara nazar ederek} *Allah'ın va'dinin* {yani, ölümden sonra dirilişin} *hakk olduğunu* {yani, onun kesinlikle gerçekleşeceğini} *ve hakikaten Sâ'ati* {yani, Sâ'atin gelip dikileceğini [kâinatın dengesinin bozulup altüst olacağını]} *–ki onda rayb* {yani, Kıyâmetin kopacağı hususunda şekk/kuşku} *yoktur– bilsinler* {ki o, mutlaka gerçekleşecektir}. *Hani onlar işlerini aralarında niza ediyorlardı/tartışıyorlardı da dediler ki: "Üzerlerine bir bina yapın. Rabb'leri onları* {yani, yapacakları işle ilgili sözleri hususunda ihtilaf ettiklerini} *daha iyi bilir"...*

Aralarındaki anlaşmazlık şu idi: "Biz bu genç yiğitlere ne yapalım" dediklerinde bazıları, "Üzerlerine bir bina yapalım" derken, bazıları da –ki bunlar mü'minlerdir– şu teklifte bulundular:

...Onların işine galib gelen kimseler ise, "Biz onların üzerine bir mescid edineceğiz" dediler {ve mağaranın kapısı önünde bir mescid bina ettiler}.

22. {Necran Hıristiyanları}, "{O genç yiğitlerin sayısı} *üçtür* {yani, üç kişidir}, *dördüncüleri köpekleridir" derler. "Beştir, altıncıları köpekleridir" derler. –Bu gaybı taşlamaktır–* {yani, onlar

zann ile atıyorlar; bu hususta yakînleri yoktur}. {Yine onlar,} *"Yedidir, sekizincileri köpekleridir" derler...*

Burada "ve sâminuhum" [sekizincileri] lafzının başına "vav" getirilmesi, bundan önce kelâmın inkıtaı sebebiyledir. Ebu'l-'Abbâs Sa'leb dedi ki: "Buradaki vav, hâl vav'ıdır." Buna göre anlam, köpeğin zikredilmesi esnasında onların hâli budur demek olur. Bu da, Necran Hıristiyanlarının –ki es-Seyyid ve el-'Âkib onlardandır– ve Mar-Ya'kûbîlerin –ki bunlar da Hıristiyan gurublarından birisidir– sözleridir.

...{Hıristiyanlara} *de ki: "Rabbim onların sayısını* {başkasından} *daha iyi bilir. Onları* {yani, onların sayılarını} *bilmezler;...*

Sonra istisnâda bulunuyor:

...pek az müstesnâ {yani, o genç yiğitlerin sayısını, Hıristiyanların bir başka hizbini teşkil eden Nasturîlerden pek azı bilir}...

Onların işine galib gelen kimseler ise, "Üzerlerine bir bina yapın" diyen Bendâsîs es-Sulh ve beraberindeki kimselerdi.

...O halde {ey Muhammed,} *onlar* {yani, bu genç yiğitlerin durumu} *hakkında, zâhir* {yani, Kur'ân'daki hakk} *dışında* {Hıristiyanlara karşı} *münakaşa etme* {yani, onların durumu ile ilgili olarak kıssa olarak anlattıklarımız sana yeter} *ve onlar hakkında onlardan birine birşey sorma* {yani, bu gençlerin durumu hakkında Hıristiyanlardan kimseye bir sual sorma}.

وَلَا تَقُولَنَّ
لِشَا۟يْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًاۙ ﴿٢٣﴾ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۘ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ
مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ
وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُواۚ لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْۜ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّۘ وَلَا
يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ
رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

23. *Hiçbir şey için, "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme;...*

24. *...Allah'ın dilemesi(ne bağlaman) müstesnâ...*

Nebî (s.a), Ashâb-ı Kehf'e dâir sual soran Ebû Cehl ve arkadaşlarına, "Yarın gelin size onların durumlarını bildireyim" demiş ve istisnâ yapmamıştı. Bunun üzerine Allah, *Hiçbir şey için, "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme; Allah'ın dilemesi(ne bağlaman) müstesnâ* buyruğunu indirdi.

...Unuttuğun zaman Rabbini an {yani, istisnâ yapmayı hatırladığın takdirde "inşâallah" diyerek istisnâ yap}...

Nebî'ye yönelik olan Allah'ın bu buyruğu, Ashâb-ı Kehf hakkında vahiy inmeden önce "inşâallah" demesi gerektiğini ifade ediyor.

...ve de ki: "Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın bir reşede hidâyet eder."

Çünkü Nebî (s.a) onlara, "Yarın gelin sorunuza cevab vereyim" demişti. Allah da Nebî'ye (s.a), "Sen onlara, 'Umulur ki Rabbim beni, bu mî'âddan daha çabuk bir reşede irşad eder' de" buyuruyor.

25. {Hıristiyanlar dediler ki:} *"Onlar mağaralarında üçyüz sene durdular* {yani, uyudular}, *dokuz da ziyade ettiler."*

Buyrukta takdim vardır.

Bu süre zarfında tenleri, saçları, elbiselerinin rengi değişmedi.

26. *De* {yani, ey Muhammed, Necran Hıristiyanlarına de} *ki: "Allah ne kadar durduklarını* {yani, uyuduklarını} *daha iyi bilir. Semâvât u arzın gaybı* {yani, göklerde ve yerde olan şeyler} *O'nundur. O ne güzel görür, ne güzel işitir* {yani, onların uyuyarak ne kadar süre kaldıklarını Allah'tan daha güzel gören ve daha güzel işiten kimse yoktur}. *Onların* {yani, Hıristiyanların} *O'nun dûnundan bir velîleri* {yani, kendilerine fayda sağlayacak yakınları} *yoktur. O* {yani, Allah} *kimseyi hükmünde ortak etmez."*

27. *Rabbinin kitabından sana vahyolunanı tilavet et* {yani, Ashâb-ı Kehf hakkında sana sual soran Mekkeli kâfirlere, Bizim sana onların durumuyla ilgili olarak bildirdiğimiz vahiyleri birşey eklemeksizin ve eksiltmeksizin aynen bildir}. *O'nun kelimeleri-*

ni tebdil edecek/değiştirecek yoktur {yani, kimse O'nun sözünü tahvil edemez/değiştiremez –çünkü Allah'ın buyrukları haktır–}...

Sonra Allah, birşey eklemek ve eksiltmekten Nebî'yi (s.a) sakındırarak buyuruyor ki:

...O'nun dûnundan bir multehad {yani, medhal [sığınacak bir yer]} *bulamazsın* {yani, Ashâb-ı Kehf hakkında sana söylenenden başkasını söyleme; çünkü sen Allah'ın dûnundan seni Bize karşı koruması için sığınacak hiçbir melce/yer bulamazsın}.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ
وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ
سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ
الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

28. *Sabah-akşam* {yani, gündüzün başında ve sonunda} *Rabb'lerinin vechini irade ederek* {namaz ve oruclarıyla Rabb'lerinin vechini/rızasını arayarak} *du'a edenlerle* {yani, O'nun için namaz kılarak Rabb'lerine ibâdet edenlerle} *beraber sabret. Dünya [yakın/şimdiki] hayatın ziynetini irade ederek gözlerin onlardan kaymasın...*

Âyet, 'Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. 'Amr el-Fezârî hakkında inmiştir. Nebî'nin (s.a) huzuruna girdiği bir sırada yanında mevali ve Arabların fakirleri bulunuyordu. Aralarında müezzin Bilâl b. Rebâh, 'Ammâr b. Yâsir, Suheyb b. Sinân, Habbâb b. el-Eret, 'Âmir b. Fuheyre, Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısı Mihca' b. 'Abdullâh –ki Bedir'de ilk şehîd

olan kişidir– (Allah hepsinden râzı olsun) ve Eymen b. Ümm Eymen gibi kimseler vardı. Arablardan da Ebû Hureyre ed-Devsî, 'Abdullâh b. Me'sûd el-Huzelî ve başkaları bulunuyordu. Bazılarının üzerinde terli iken giydiği elbiseler vardı. 'Uyeyne b. Hısn, Nebî'ye (s.a) şöyle dedi: "Bizim şânımız, şerefimiz var; yanına geldiğimizde bizim bu durumumuzu takdir et, bunu ve benzerlerini dışarı çıkar. Allah'a yemin olsun ki, bunun cübbesinin kokusu bizi rahatsız ediyor. Biz yanından çıkıp gittiğimizde, istiyorsan onların yanına girmelerine izin verebilirsin."

Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi:

> *...İtaat etme o kimseye ki, kalbini zikrimizden* {yani, Kur'ân'dan} *gaflette bırakmışız, hevâsına ittibâ etmiş* {yani, hevasına uymayı tercih etmiş} *ve* {şerefini ve hasebini söz konusu ederek} *işi ifrat olmuştur* {yani, Kıyâmette zâyi olmuştur}.

{"Furutan" [ifrat] kelimesinin kullanımı açısından}, *Biz o kitabta hiçbir şeyden ifrat etmedik* {yani, zâyi etmedik} (el-En'âm, 6/38) âyeti de bunun bir benzeridir.

> 29. *De ki: "O hakk* {yani, Kur'ân} *Rabbinizdendir. Artık dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin"* {yani, dileyen Kur'ân'ı tasdik etsin, dileyen ondakileri inkâr etsin}...

Bu bir tehdittir.

Bunun bir benzeri de, *Dilediğinizi işleyin. Doğrusu O işlediklerinize basîrdir* (Fussilet, 41/45) âyetidir.

Sonra kâfir ve mü'minin varacağı yeri zikrederek şöyle buyuruyor:

> *...Gerçekten Biz zâlimler için öyle bir ateş hazırladık ki, sürâdıqı [alev katmanları] onları ihata eder/kuşatır...*

Cehennem ateşinden bir alev çıkacak ve onların etrafını kuşatacaktır. İşte "sürâdıq" budur.

> *...Eğer istiğâse ederlerse, erimiş maden gibi* {yani, zeytinyağı tortusunu andıran katı ve siyah} *yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılır...*

Bu suyu ağzına yaklaştırdığında, aşırı hararetinden ötürü yüzü kavrulacaktır.

...Ne fena içecek ve ne kötü mürtefaq [konak/durak].

Sonra mü'minlerin âkıbetini zikrederek buyuruyor ki:

30. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince, kuşkusuz Biz iyi/güzel amel işleyenin ecrini zayi etmeyiz* {yani, güzel amel işleyenin ecrini/mükâfaatını zâyi etmeyiz; iyilikleri karşılığında onu mükâfaatlandırırız}.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ
وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِئِينَ فِيهَا
عَلَى الْأَرَائِكِ ۚ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا
رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ
وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِم مِّنْهُ
شَيْئًا ۚ وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ
لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾

31. *İşte onlara, evet onlar için altlarından* {yani, bostanlarının altından} *nehirler akan adn cennetleri vardır. Orada altından* {ve inciden} *bileziklerle süslenecekler, sündüs ve istebraqtan [ince ve kalın ipekten] yeşil elbiseler giyecekler, orada* {yani, o cennetlerde} *erikeler üzerine* {yani, üzerlerine perdeler gerilmiş tahtlara} *kurulacaklar...*

"İstebraq", Fars dilinde "dibac" [kalın ipek] demektir.

...{Ebrarın amellerine karşılık olmak üzere o cennet} *ne güzel sevâb ve ne güzel mürtefaq [konak/durak].*

Bu buyrukla cenneti övmektedir.

Buyrukta takdim vardır. Buna göre demek olur ki: Biz ebrarın amellerini karşılıksız bırakmayacağımız gibi, güzel amel işleyenleri de mükâfaatsız bırakmayacağız.

32. *Onlar* {yani, Mekkeliler} *için iki adamı mesel darbet* {yani, onlara benzeterek/benzetmeyle vasfet}:...

İsrâîloğulları'na mensub iki kardeş olan bu iki adamdan biri mü'min –ismi Yemlihâ'dır–, diğeri ise kâfir –ismi Furtus'tur– idi. Vefat eden babalarından her birine 4.000 dinar miras kalmıştı. Mü'min olan, payına düşen malı/parayı fakirlere, yoksullara ve yetimlere dağıttı. Kâfir olan ise payına düşen mal/para ile evler, hayvanlar, bağlar ve bahçeler satın aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*O ikisinden birine* {yani, kâfir olana}, *üzümden iki cennet [bostan/bahçe] ve o ikisinin [iki bostanın/bahçenin] etrafını hurmalık kıldık/yaptık ve o ikisinin arasında da bir ekinlik kıldık/yaptık.*
>
> 33. *O iki cennet de yemişini* {yani, semerelerini [mahsulünü]} {tamamen} *verdi, ondan birşey zulmetmedi [eksiltmedi/noksanlaştırmadı/kısmadı]* {yani, mahsulünden hiçbir şey kısmadı/noksanlaştırmadı: bol bol verdi}...

("Zulm" kökünün kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Onlar Bize zulmetmediler* {yani, Bizden birşey eksiltmediler/noksanlaştırmadılar}... (el-Bakara, 2/57) âyetidir.

> ...*O ikisinin arasında* {yani, iki cennetin/bahçenin ortasında} *bir de nehir fışkırttık* {yani, akıttık}.
>
> 34. *Onun ayrıca bir de semereleri* {yani, kâfirin altın, gümüş ve daha başka çeşitli türden malları da} *vardı...*

Mü'min kardeş fakir düşünce, yardımını umarak kâfir kardeşine gidip dedi ki:

— Ben senin kardeşinim.

Bu sırada o, karnı açlıktan içine geçmiş, elbiseleri kötü bir halde idi. Kâfirin ise yüzü kanlı-canlı, ensesi kalın, bineği ve giyecekleri güzeldi. Kâfir kardeş, mü'min kardeşe dedi ki:

— İddia ettiğin gibi sen benim kardeşim isen, babandan miras olarak aldığın malın nerede?

Mü'min kardeş şöyle karşılık verdi:

— Ben onu, borcunu eksiksiz ödeyen ve borca ihtiyacı da olmayan ilahıma borç verdim. Böylece kendim ve çoluk-çocuğum için onu bir hayır olarak önden gönderdim.

Kâfir kardeş ise şöyle dedi:

— Sen Allah'ın, kulların verdiği borcu ödeyeceğini tasdik ediyor musun? Yazık, çok yazık, sen hem kendini kaybetmişsin, hem de malını telef etmişsin.

İşte Allah'ın şu buyruğu da buna işaret ediyor:

> ...*Bu yüzden* {kâfir}, *–ona muhavere ederek–* {yani, ona cevab vererek} *arkadaşına* {yani, mü'mine} *dedi ki: "Ben malca senden çoğum/zenginim ve neferce izzetliyim"* {yani, çocuk bakımından çoğum/çocuğum senin çocuklarından çoktur}.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هٰذِهِ أَبَدًا
﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ
خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ
بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا
هُوَ اللّٰهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ
قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ
مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا
حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾

35. {O kâfir} *nefsinin zâlimi olarak cennetine* {yani, bostanına/bahçesine} *girdi, dedi ki: "Bunun* {yani, cennetin/bahçenin} *ebediyen yok olacağını* {yani, helâk olacağını} *zannetmiyorum"* {yani, sanmıyorum}...

36. ...*"ve Sâ'atin kâim olacağını* {yani, senin dediğin gibi Kıyâmetin kopacağını} *da zannetmiyorum. Eğer* {âhirette} *Rabbime reddedilirsem/döndürülürsem, –döneceğim yer itibariyle– bundan daha hayırlısını* {yani, bahçemden daha efdalini/üstününü} *bulurum."*

37. {Mü'min de} *–ona muhavere ederek–* {yani, cevab vererek} *arkadaşına dedi ki: "Seni* {yani, (baban) Âdem'i} *bir topraktan*

{çünkü onun ilk yaratılışı topraktan olmuştu}, *sonra bir nutfeden halkeden, sonra da seni bir adam olarak düzeltene/sana bir adam olarak düzen verene* {yani, seni halkedip yapana} *küfr mü ediyorsun?!"...*

38. ...*"Fakat ben* {diyorum ki:} *"O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime kimseyi ortak koşmam"...*

Sonra mü'min kâfire dedi ki:

39. ...*"Cennetine* {yani, bostanına/bahçene} *girdiğin zaman, 'Allah'ın dilemesiyledir, kuvvet ancak Allah iledir' demeliydin"* {yani, "Niçin bunlar bana, benim kuvvetimin herhangi bir katkısı olmadan Allah'ın meşiyetiyle verildi" demedin?}...

Devamla mü'min kâfire dedi ki:

...*"Eğer mal ve çocuk bakımından beni kendinden az görmene gelince":...*

40. ...*"Belki Rabbim bana senin cennetinden [bostanından/bahçenden] daha hayırlısını* {yani, efdalini/üstününü} *verir ve onun* {yani, senin bahçenin} *üzerine de semâdan bir husbân* {yani, azab} *gönderir* {bahçen} *yalçın bir sa'îd* {yani, üzerinde hiçbir şey bulunmayan düzlük} *olur"...*

أَوْ يُصْبِحَ مَاۤؤُهَا
غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ
يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ
هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
كَمَاۤءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاۤءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ
هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

41. ...*"veya onun suyu çekilir* {yani, arzın içine gider} *de bir daha onu* {yani, o suyu} *bulmaya ıstıtâın* {yani, kudretin/gücün} *olmaz"...*

Sonra birbirlerinden ayrıldılar. Onun, *Bunun ebediyen yok olacağını zannetmiyorum ve Sâ'atin kâim olacağını da zannetmiyorum* (Kehf, 18/35-36) demesi sebebiyle Allah geceleyin semâdan bir azab gönderdi de onun bahçesi yandı, suyu da yerin dibine çekildi.

42. *Ve onun semeri [serveti] ihata edildi/kuşatıldı* {yani, helâk oldu}...

Sabahleyin bahçesinin yok olduğunu görünce, yaptığı harcamalara pişmanlık duyarak bir elini diğerine vurdu. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...*Bunun üzerine ona harcadıkları sebebiyle avuçlarını ovuşturmaya* {yani, pişmanlıkla ellerini birbirine vurmaya} *başladı. O (bağın-bahçenin) çardakları üzerine çökmüştü* {yani, üstünden düşmüştü} *ve diyordu ki: "Ah ne olaydım, Rabbime bir ortak koşmasaydım."*

43. *Ona Allah'ın dûnundan yardım edecek bir cemaati* {yani, bahçesinin üzerine inen azabı engelleyecek taraftarları} *olmadı ve kendi kendine de yardım edemedi* {yani, koruyamadı/kurtaramadı}.

44. *İşte burada velâyet* {yani, sultân} *hakk olan Allah'ındır* {yani, o gün sultân [saltanat, egemenlik] O'nun gayri kimsenin değildir}...

Bunun bir benzeri de, *Emir o gün yalnız Allah'ındır* {yani, O günde Allah'tan başkasının emri yoktur} (el-İnşikak, 82/19) âyetidir.

Esasen dünyada da emir O'nundur, ama Allah dünyada emir veren kırallar da yaratmıştır.

"Vav" harfini üstün okuyanlar "velâyet" lafzını "el-muvâlât"tan gelmiş kabul ederler. *İşte burada velâyet Allah'ındır:* Furtus'un inkâr ettiği ölümden sonra diriliş Allah'ındır, kimse buna mâlik değildir ve bu hususta kimse O'nunla niza edemez/çekişemez.

...*O sevâbça da hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, *ukbâca da hayırlıdır* {yani, âkıbetçe de efdaldir/üstündür: bu mü'minin sevâbı da, âkıbeti de ateşe dönecek olan bu kâfirden hayırlıdır/ üstündür}.

45. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için dünya [yakın/şimdiki] hayatın meselini darbet: Su gibi, Biz onu semâdan indirdik, derken arzın nebatı onunla* {yani, su ile} *ihtilât etti/karıştı, derken* {o bitki} *rüzgârın savurduğu* {kupkuru} *bir çöp kırıntısı oldu...*

Allah dünyayı [dünya hayatı] bitkiye benzetmiştir. O yeşilken kurur ve yok olup gider. İşte âhiret geldiğinde dünya da böyle yok olacaktır.

...Allah her şeye {yani, ölümden sonra dirilişe de, başka şeylere de} *muktedirdir.*

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ
عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى
الْاَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا
عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ
بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى
الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ
لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً اِلَّا اَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا
حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿٤٩﴾

46. *Mal ve oğullar dünya [yakın/şimdiki] hayatın ziynetidir* {yani, güzelliğidir}, *bâkî kalacak sâlihât* {yani, sübhânallâhi ve'l-hamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (demek)} *ise, Rabbinin indinde* {âhirette} *sevâbca da hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, *emelce de* {yani, kâfirin umdukları şeylerden emel itibariyle de} *hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür. –Çünkü kâfirin dünyadan elde edeceği ateştir ve onlar ona döneceklerdir–}.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Mukâtil b. Süleymân'dan, o da ‘Alkame b. Mersed'den ve başkalarından naklettiğine göre Nebî (s.a) buyurdu ki: “Bâkî kalacak olan sâlihât, sübhânallâhi ve'l-hamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (demek)dir.”

47. *O Gün dağları* {yerlerinden} *yürüteceğiz ve arzı* {dağ, ağaç, bina ve başka şeyler bulunmaksızın} *çırılçıplak göreceksin. Onları da –onlardan hiç birini bırakmaksızın– haşredeceğiz* {yani, geride onlardan tek kişi kalmaksızın hepsini bir araya toplayacağız}...

48. *...ve saff hâlinde* {yani, cümlesi/hepsi/topluca} *Rabbine arzedilecekler...*

Bunun bir benzeri de, *Sonra saff hâlinde* {yani, cümleten/hep birlikte/topluca} *gelin* (Tâ-Hâ, 20/64) âyetidir.

...Andolsun ki, sizi ilk defa halkettiğimiz {yani, hiçbir şeye sahib olmaksızın doğduğunuz vakitki} *gibi* {beraberinizde dünyanızdan hiçbir şey bulunmaksızın tek başınıza} *Bize geldiniz. Oysa siz* {dünyada}, *sizin için bir mev'id* {yani, âhirette diriltileceğiniz bir mîkât} *yapmayacağımızı zu'm/iddia etmiştiniz.*

49. *Ve kitab* {yani, dünyada iken işlediklerini bildiren kitab ellerine} *konulmuştur, mücrimleri görürsün ki onun içindekiler* {yani, ma'siyetler} *sebebiyle irkiliyor/titreşiyorlar ve diyorlar ki: "Veyl bize* {kendilerine veyl ile beddu'a ediyorlar}, *bu kitaba ne oluyor, küçük-büyük hiçbir şeyi terketmemiş saymış"* {yani, hiçbir kötülüğü geride bırakmamış}. *İşlediklerini hazır bulmuşlardır* {yani, hiçbir şey dışarıda tutulmaksızın yaptıkları bütün amelleri: kötülükleri hazır bulmuşlardır}. *Rabbin* {iyi amellerini karşılıksız bırakarak} *kimseye zulmetmez.*

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ
وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا
(٥٠) مَآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ
وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا (٥١) وَيَوْمَ يَقُولُ
نَادُوا شُرَكَآءِىَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا (٥٢) وَرَءَا الْمُجْرِمُونَ النَّارَ
فَظَنُّوٓا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا (٥٣)

50. *Hani Biz meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik, hemen secde ettiler...*

Sonra Allah Teâlâ istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

...*Cinlerden* {yani, kendilerine cinn denilen meleklerden bir koldan} *olan İblis müstesnâ. O [İblis], Rabbinin emrinden fısk etti* {yani, Rabbinin Âdem'e secde emrine karşı büyüklenerek isyan etti}.

...*Şimdi siz Benim dûnumdan [Beni bırakıp da] onu* {yani, İblisi} *ve zürriyetini* {yani, şeytanları} *evliyâ* {yani, ilahlar} *mı ediniyorsunuz; onlar sizin* {yani, ey Âdemoğulları, sizin} *düşmanınız iken? Zâlimler* {yani, müşrikler} *için ne kötü bedel* {yani, Allah'a ibâdeti, İblise ibâdetle değiştirmek ne kötü bir değişikliktir. Bu ne kötü bir bedeldir}.

51. *Ben onları* {yani, İblisi ve onun zürriyetini} *semâvât u arzın halkedilişine ve kendilerinin halkedilişine şâhid kılmadım* {yani, onları hazır bulundurmadım} *ve Ben mudilleri [dalâlete düşürücüleri]* {yani, Âdemoğulları'nı ve onların zürriyetini saptıranları} *bir adud* {yani, göklerin ve yerin yaratılışı ile kendilerinin yaratılışında yardımcı ve kendilerinden güç alacağım varlıklar} *kılmadım.*

52. *O Gün denir* {yani, müşriklere denir} *ki: "Zu'm ettiğiniz şeriklerime* {yani, beraberimde ortaklar olduğunu iddia ettiğiniz ilahlara} *nidâ edin"* {yani, o uydurma ilahlara sorun, onlardan isteyin}. *Derken onları çağırdılar, fakat onlar bunlara icabet etmediler* {yani, onlara seslenip sordular, fakat onlar bunlara cevab vermedi, ilah olduklarını söylemediler} *ve aralarına* {yani, onlar ile ortak koştukları ilahların arasına} *bir mevbiq* {yani, cehennemde derin bir vâdi} *yaptık.*

53. *Mücrimler ateşi gördüler de kesinlikle ona vâki olacaklarını zannettiler* {yani, kesinlikle ona/ateşe gireceklerini bildiler/anladılar}...

("Zann" kelimesinin kullanımı/manası açısından) bunun bir benzeri de, *Ve Allah'tan, O'na sığınmaktan başka bir melce olmadığını zannettiler* {yani, bildiler/anladılar} (et-Tevbe, 9/118) âyet-i kerîmesidir.

...*de ondan bir masrif* {yani, cehennemi kendilerinden uzaklaştırabilecek ilahlardan birini} *bulamadılar.*

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ
الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا
إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

54. *Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlara her meseli* {yani, çeşitli hususlara dair her benzetmeden} *tasrif ettik* {yani, niteledik/nitelendirdik: vasfettik}. *İnsan ise cedelce her şeyin ekseri olmuştur.*

55. *Kendilerine hidâyet* {yani, beyân: dalâletten hidâyete ileten Kur'ân} *geldikten sonra insanları* {yani, müstehzileri [alaycıları] ve mut'imleri [Bedir gazvesinde savaşçılara yemek yedirenleri]}, *îmân etmekten* {yani, Kur'ân'ı tasdik etmekten} *ve Rabb'lerine* {şirkten dolayı} *istiğfar etmekten meneden, başka değil evvelkilerin sünnetinin kendilerine de gelmesi* {yani, geçmiş ümmetlere dünyada inen azabın bir benzerinin gelip kendilerini de bulması –nitekim kimileri Bedir'de öldürüldü, melekler de onların yüzlerine ve arkalarına vurarak ruhlarını çabucak ateşe ulaştırdılar–} *veya o azabın karşılarına* {yani, gözleri önüne} *gelmesidir.*

56. *Biz o mürselleri, başka değil* {cennetle} *mübeşşirler/müjdeleyiciler ve* {ateşten} *münzirler/uyarıcılar olarak irsal ederiz/göndeririz...*

Çünkü Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), *Allah bir beşeri mi rasûl olarak gönderdi?!* (el-İsrâ, 17/94) demişlerdi.

...{Mekke halkından} *o küfredenler ise, bâtılla mücadele ederler* {onlar rasûllere, "Siz, başka değil bizim gibi bir beşersiniz, siz Allah'ın rasûlleri değilsiniz" diyerek bâtıl ile cedel ederler}; *onunla hakkı kaydırmak* {yani, sözleriyle rasûllerin getirdikleri hakkı ibtal etmek} *için...*

Bunun bir benzeri de, *Bâtılla mücadele ederler; onunla hakkı kaydırmak* {yani, ibtal etmek} *için* (el-Mü'min, 40/5) âyetidir.

...*Âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ın âyetlerini} *ve inzâr olundukları şeyi eğlence edinirler* {yani, Kur'ân'da bulunan ve kendisi ile uyarıldıkları tehditleri alaya alırlar. –Kur'ân'ın ve kendilerine yöneltilen tehditlerin Allah'tan olmadığını söylerler–}.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا
أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا
كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ
مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى
أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

57. *Rabbinin âyetleri hatırlatıldığı* {yani, Kur'ân ile kendisine öğüt verildiği} *halde onlardan i'râz eden/yüz çeviren* {yani, îmândan yüz çevirerek Kur'ân'a îmân etmeyen} *ve ellerinin takdim ettiğini unutan* {yani, önceden işlemiş olduğu günahlardan ve şirkten dolayı mağfiret dilemeyip onları öylece bırakan} *kimseden daha zâlim kim olabilir?!...*

Buyruk, mut'imîn [Bedir savaşına katılanlara yemek yedirenler] ile müztehziîn [alaycılar] hakkında inmiştir.

...*Doğrusu Biz onların kalbleri üzerine, onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye bir ekinne* {yani, ğıtâ' [perde]} *ve* {Kur'ân'ı işitmesinler diye} *kulaklarında bir vaqr yaptık.* {Ey Muhammed!} *Onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *hidâyete davet etsen bile o haldelerken* {yani, kalblerinde perde, kulaklarında vaqr/ağırlık var-

ken} *ebediyen hidâyete eremezler.*

58. *Rabbin* {onlardan azabı te'hir edip onlara göz yummakla} *gafûrdur,* {onları çabucak cezalandırmadığı için} *rahmet* {yani, nimet} *sahibidir. Şâyet onları,* {zenblerden/günahlardan} *kesbleri/kazandıkları sebebiyle muaheze etseydi, onlara* {dünyada} *azabı çabuklaştırırdı. Fakat onlar* {yani, onların azabı} *için bir mev'ıd [belirlenmiş bir vakit]* {yani, mîkât} *vardır* {onda azaba uğratılırlar}. *O'nun dûnundan bir mev'il* {yani, kendisine sığınacakları bir sığınak} *bulamazlar.*

59. *İşte o kurâ, Biz onları zulmettikleri* {yani, şirk koştukları} *vakit* {dünyada azab ile} *helâk ettik ve* {azab ile} *helâkleri için de bir mev 'ıd [belli bir vakit]* {yani, mîkât} *yaptık.* {Aynı şekilde Mekke kâfirlerinin helâk vakti de Bedir'dir}.

60. *Hani Mûsâ fetâsına* {yani, Yûşa' b. Nûn'a –ki o, Mûsâ'nın kız kardeşinin oğludur, Yûsuf b. Ya'kûb'un (a.s) sıbtındandır–} *demişti ki: "Durmayacağım* {yani, Hızır'ı aramaya devam edeceğim –ki o İsrâîloğulları'ndan 'Âmîl'in soyundandır–}*, ta ki* {biri Erreş, diğeri Elker diye bilinen, bir araya gelip tek bir nehir olan, sonra Azerbaycan'ın arka taraflarından denize dökülen} *iki bahrın [iki denizin veya iki nehirin] cem olduğu yere varacağım yahut bir hukb* {yani, dehr [uzun bir süre]} *geçireceğim.*

"Hukb"un, "seksen sene" olduğu söylenir.

61. {Mûsâ ile Yûşa' b. Nûn} *o ikisinin* {yani, iki bahrın arasının} *cem olduğu yere vardıklarında balıklarını unuttular...*

Mûsâ (a.s), her şeyin tafsilinin yer aldığı Tevrat'taki bilgiyi öğrenince İsrâîloğulları'ndan bir adam ona sordu:

— Yeryüzünde senden daha bilgili bir kimse var mı?

O cevab verdi:

— Hayır, Allah'ın kulları arasında benden daha bilgili kimse kalmadı.

Allah da o'na, denizdeki adalarda yaşayan ve el-Hızır denen kullarından birinin kendisinden daha bilgili olduğunu vahyetti.

Mûsâ sordu:

— Peki ona nasıl ulaşabilirim?

Cibrîl (a.s) cevab verdi:

— Yanına tuzlanmış bir balık al; balığı nerede unutursan Hızır'ı da orada bulursun.

Mûsâ ile Yûşa‘ b. Nûn, beraberlerinde zembil içinde et ve tuzlu bir balık bulunduğu halde deniz kıyısında yol almaya başladılar. Geceleyin, Eyle denizi kıyısında Mervân diye anılan yerdeki kayalığa çekildiler. Bunun yakınında da Aynu'l-Hayât diye bilinen bir pınar vardı. Geceyi orada geçirdiler. Mûsâ, balığın içinde bulunduğu zembili pınara yaklaştırdı, kendisine su isabet eden balık canlandı. Mûsâ uyuyunca balık denize düştü ve suyu yararak yüzmeye başladı –öyle ki iki taraftan su yükseliyordu, denizde bıraktığı iz, bir çeşit tüneli andırıyordu– fakat kendisine yetişmeleri için hızlı yüzmüyordu. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*Denizde bir serâb olarak sebîlini/yolunu tutmuştu* {yani, balık denizde bir serâb/tünel –ki bu, bir kırbanın ağzını andırıyordu– şeklinde tarîkini/yolunu tutturmuş gidiyordu}.

Sabahleyin yola çıktılar, fakat Yûşa‘ b. Nûn acıktıkları vakte kadar Mûsâ'ya (a.s) balığın durumunu haber vermeyi unuttu.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَقٖينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّٖي نَسٖيتُ
الْحُوتَۘ وَمَٓا اَنْسٰيٖنيهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَبٖيلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِۗ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا
قَصَصًاۙ ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

> 62. *Vakta ki (orayı) geçtiler.* {Mûsâ} *fetâsına* {yani, Yûşa‘ b. Nûn'a}, *"Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun ki bu seferimizden nasab bulduk"* {yani, bedenlerimizde meşakkat oluştu} *dedi.*

("N-s-b" kökünün kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Doğ-*

rusu şeytan bana nusb {yani, meşakkat} *ve azab ile dokundu* (Sâd, 38/41) âyetidir.

> 63. *Dedi* {yani, Yûşa‘, Mûsâ'ya dedi} *ki: "Bak şu işe, o kayaya çekildiğimiz* {yani, suyun içindeki o kayaya vardığımız} *zaman, doğrusu ben balığı* {yani, balığın durumunu sana hatırlatmayı} *unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O* {yani, Mûsâ[1]} *şaşılacak bir şekilde denizde sebîlini/yolunu* {yani, tarîkini/yolunu} *tuttu."*

Mûsâ (a.s) balığın durumuna hayret etti.

> 64. {Mûsâ (a.s)} *dedi ki: "İşte aradığımız şey o ya!" Hemen izlerini takib ederek gerisin geri döndüler* {yani, geri dönüp izlerini takib etmeye başladılar}.

Kasas sûresindeki "qussîhi" (el-Kasas, 28/11) kelimesi de, "o'nun izine ittiba et" [o'nun izini takib et] demektir.

Böylece Mûsâ ve Yûşa‘ denizde balığın arkasından gittiler. Nihâyet denizdeki bir adada Hızır (a.s) ile karşılaştılar. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

> 65. *Kendisine indimizden bir rahmet* {yani, nimet: nübüvvet} *verdiğimiz ve ledünnümüzden* {yani, indimizden/yanımızdan} *bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan* {ayakta namaz kılan} *bir kul buldular.*

Üzerinde yünden bir cübbe bulunan Hızır'ın asıl adı, el-Yesa‘dır. Ona el-Yesa‘ denilmesi, ilminin altı semâ ile altı arzı kuşatmış olması sebebiyledir.

Mûsâ ile Yûşa‘ arka tarafından yanına gelip ona selâm verdiler. Hızır (a.s) bulunduğu durumda selâmı garib gördü. Namazı bitirdiğinde Mûsâ'ya baktı ve o'nu tanıyarak dedi ki:

— Ve aleykesselâm ey İsrâîloğulları'nın nebîsi.

Mûsâ sordu:

— Benim İsrâîloğulları'nın nebîsi olduğumu nerden biliyorsun?

---

1 Tercümeye esas aldığımız Arabça baskıda da aynen bu şekildedir. (Çeviren)

O cevab verdi:

— Benden seni haberdar eden ve bana ulaşmak için sana yol gösteren öğretti.

قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى
اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ صَبْرًا
﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنٖٓي
اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَٓا اَعْصٖي لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنٖي فَلَا
تَسْـَٔلْنٖي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا
حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِي السَّفٖينَةِ خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا
لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ
صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنٖي بِمَا نَسٖيتُ وَلَا تُرْهِقْنٖي مِنْ اَمْرٖي
عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ
نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

66. *Mûsâ ona, "Sana öğretilenden bana bir rüşd* {yani, ilim} *öğretmen şartıyla sana ittiba edebilir miyim?" dedi.*

Hızır (a.s), "İlim olarak Tevrat, iş olarak da İsrâîloğulları kâfidir" dedi. Ancak Mûsâ isteğini tekrarlayınca Hızır şöyle karşılık verdi:

67. *Dedi ki: "Doğrusu sen benim beraberimde sabretmeye güç yetiremezsin"...*

Mûsâ, "Neden?" diye sordu. O da şöyle cevab verdi: "Çünkü ben senin uygun görmeyeceğin bir takım işler yaparım ve sen de sual sormaksızın onlara katlanamazsın."

68. *..."İhata edemeyeceğin [iç yüzünü kavrayamayacağın] bir hubr'e* {yani, ilme} *nasıl sabredeceksin?!"*

69. *Dedi ki: "İnşâallah beni sabırlı bulacaksın"...*

Mukâtil dedi ki: Mûsâ sabredemedi, fakat "Senden göreceğim hay-

ret verici işlere karşı inşâallah beni sabırlı bulacaksın, onlara dâir sana sual sormayacağım" sözü dolayısıyla günahkâr da olmadı.

...*"Senin emrine* {yani, bana emredeceğin yahut beni kendisinden nehyedeceğin hiçbir hususta} *isyan etmeyeceğim."*

70. {Hızır (a.s)} *dedi ki: "Eğer bana ittiba edeceksen, bana hiçbir şeyden sual etmeyeceksin; ta ki ben sana ondan bir zikir tahdis edinceye kadar* {yani, sana onun beyânını beyân edinceye kadar}.

71. *Bunun üzerine ikisi bir gittiler/yola koyuldular. Nihâyet bindikleri bir gemide delik açtı...*

Yanlarından, içinde yolcuların bulunduğu bir gemi geçti. Hızır o gemidekilere dedi ki:

— Ey gemidekiler! Sizinle birlikte bizi de Eyle denizinde taşıyın.

Onlardan bazıları bazılarına dediler ki:

— Bunlar hırsızdır. Onları bizim gemiye almayın.

Gemi sahibi dedi ki:

— Ben bunların yüzlerinden nebî olduklarını anlıyorum. Bunlar hırsız değildir.

Onları belli bir ücret karşılığında gemiye aldı.

Hızır bir keser ile vurup geminin bir tarafını deldi ve gemi su almaya başladı. Mûsâ bez parçalarıyla geminin deliğini kapatarak geminin su almasını önledi. Mûsâ (a.s) haksızlığa dayanamayan biri olduğu için Hızır'ın (ikisine de selâm olsun) karşısına dikilerek sakalından yakaladı ve:

...Dedi ki: "Onun ehlini [geminin içindekileri] garketmek [suda boğmak] için mi onu deldin? Andolsun ki sen vahim bir iş yaptın" {yani, görülmedik kötü bir iş yaptın}.

Hızır (a.s) o'nu kucakladı ve arkadaşlıklarını hatırlattı, Allah için o'ndan rica etti: Su girmesin diye de o deliğin bulunduğu yere oturdu. Ardından da Hızır o'na hitab etti:

72. *Dedi ki: "Doğrusu sen benim beraberimde sabretmeye güç ye-*

> *tiremezsin* {yani, göreceğin hayret verici şeylere dayanamazsın} *demedim mi?!"*

Yûşa' Mûsâ'ya (a.s), "Sabredeceğine dâir verdiğin sözü hatırla!" dedi.

> 73. {Mûsâ} *dedi ki: "Unuttuğum şeyle beni muaheze etme ve* {sözümden dolayı} *bana işimden zorluk çıkarma"* {yani, beni zora sokma}.

Arkasından Mûsâ kederli bir şekilde oturdu ve içinden, "Benim bu adama uymaya ihtiyacım yoktur. Aralarında iken İsrâîloğulları'na sabah-akşam Allah'ın kitabını öğretiyordum" diye geçirdi. Hızır Mûsâ'nın (a.s) içinden geçirdiklerini bildi. Bir kuş –kırlangıç olduğu söylenir– gelip dolaştı ve sonra denizin kıyısına konarak gagasını denize batırıp çıkardı. Ardından da geminin ortasına konup sesler çıkardı. Hızır, Mûsâ'ya sordu:

— Bu kuşun ne söylediğini biliyor musun?

Mûsâ cevab verdi:

— Hayır bilmiyorum.

Hızır dedi ki:

— Bu kuş diyor ki: "Hızır'ın ilmi ile Mûsâ'nın ilminin Allah'ın ilmi karşısındaki durumu, ancak benim gagamla denizden aldığım damlanın denizin tümü karşısındaki durumu gibidir."

Sonra gemiden Eyle denizi kıyısına çıktılar.

> 74. *Yine gittiler/yola koyuldular. Nihâyet bir ğulâma [erkek çocuğa] rastladılar.* {Hızır} *hemen onu* {siyah bir taşla} *öldürdü...*

Çocuğun adı Huseyn b. Kâzerî, annesinin adı ise Sehvâ idi. Böyle bir münkeri gören Mûsâ, karşı çıkmadan edemedi.

> ...{Mûsâ Hızır'a} *dedi ki: "Tertemiz* {yani, günahsız ve öldürülmesi gerekmeyen} *bir nefsi, bir nefis mukabili olmaksızın öldürdün mü? Gerçekten sen çirkin birşey yaptın* {yani, korkunç bir iş işledin}.

Yûşa' Mûsâ'ya (a.s), "Vermiş olduğun sözü hatırla" dedi.

قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرا ﴿٧٥﴾ قال إن سألتك
عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لدني عذرا ﴿٧٦﴾
فانطلقا حتى إذا أتيا أهل قرية استطعما أهلها فأبوا
أن يضيفوهما فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض فأقامه قال
لو شئت لتخذت عليه أجرا ﴿٧٧﴾ قال هذا فراق بيني وبينك
سأنبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبرا ﴿٧٨﴾ أما السفينة
فكانت لمساكين يعملون في البحر فأردت أن أعيبها وكان
وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا ﴿٧٩﴾

75. {Hızır, Mûsâ'ya} *dedi ki: "Doğrusu sen benim beraberimde sabretmeye güç yetiremezsin demedim mi?"*

76. {Mûsâ} *dedi ki: "Eğer bundan* {yani, bu nefsi öldürmenden} *sonra sana birşey soracak olursam, artık bana arkadaş olma, ledünnümden [tarafımdan] özre erdin"* {yani, özründe haklı görürüm}.

77. *Yine gittiler/yola koyuldular. Nihâyet bir karyenin ehline vardılar. Onun ehlinden yiyecek/yemek istedikleri halde,...*

Bu karyenin adı Bâcervân idi, Antakya olduğu da söylenir.

Mukâtil dedi: Katâde dedi ki: "Bu, el-Karye denilen yerdir."

...Fakat o ikisini misafir etmekten {yani, onlara yemek vermekten} *kaçındılar. Orada yıkılmayı irade eden [yıkılmaya yüz tutmuş]* {yani, çamurunu [harcını] yoğurmuş oldukları[2]} *bir duvar buldular.* {Hızır} *hemen onu ikame etti* {yani, yeniden düzeltti/doğrulttu}. {Mûsâ} *dedi ki:* "{Sen bize yemek vermeyen, bizi misafir etmeyen bir kavmin duvarını, onlardan bir ücret, bir yiyecek ya da başka bir şey almaksızın ikame ettin/düzelttin}. *Şâyet dileseydin ona karşılık bir ecr/ücret alabilirdin"* {yani, karşılığında sana bir şeyler verilirdi}.

2 Metindeki ibarenin lafzî tercümesi aynen böyledir. (Çeviren)

78. {Hızır} *dedi ki: "Bu, benimle senin aranın firakıdır/ayrılmasıdır. Sabretmeye güç yetiremediğin şeylerin te'vilini* {yani, âkıbetini} *sana haber vereyim":...*

("Te'vil" kelimesi), *Onun te'vili geldiği gün* (el-A'râf, 7/53) buyruğunda da "âkıbet" manasında kullanılmıştır.

Sonra Hızır, Mûsâ'ya (ikisine de selâm olsun) dedi ki:

79. ...*"O gemi, denizde çalışan miskinlerindi. Ben onu* {delerek} *kusurlu yapmayı irade ettim. Çünkü verâlarında* {yani, önlerinde} *bir melik/kıral vardı;"...*

("Verâ" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Saqîl [ağır] bir günü verâlarında bırakırlar* (el-İnsân, 76/27) âyetidir.

Bu kıralın adı, Mebdele b. Cülendî el-Ezdî idi.

...*"her* {sâlih, sahih, seviyy [düzgün, sağlam/eksiksiz, uygun]} *gemiyi* {sahiblerinden} *gasben/zorla alıyordu"...*

"Sâlih" kelimesi, *O ikisine bir sâlih (evlat) verince* (el-A'râf, 7/190) buyruğunda da "düzgün/eksiksiz" manasında kullanılmıştır.[3]

Hızır bu sözleriyle demek istiyor ki: "Gemiyi delmemin sebebi, bu gemiyi de sahiblerinin elinden zulmen almaması içindi. Bu kadarcık bir deliğin ise onlara bir zararı olmazdı."

وَاَمَّا الْغُلَامُ
فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا اَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا
وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَاَرَدْنَا اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَاَقْرَبَ
رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحًا فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَا
اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ
عَنْ اَمْرِي ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

3 Tefsiri yapılmakta olan âyetin lafzında "sâlih" lafzı geçmiyor. Müfessir bu lafzı, geminin niteliklerini söz konusu ederken kendisi kullanıyor. (Çeviren)

80. ...*"Ğulâma [erkek çocuğa] gelince, onun ana-babası mü'minlerdi"...*

Çocuk ise yol kesen, çeşitli suçlar işleyen ve sonra da onlara sığınan kâfir biri idi. Ana-babası da onu savunuyor ve Allah adına yemin ederek bu işleri yapmadığını söylüyorlardı. Onlar bunu, çocuklarının kötülükten uzak olduğu zannıyla yapıyorlardı. Hızır devamla dedi ki:

...*"Onun için o ikisini tuğyan* {yani, zulüm} *ve küfür ile sarmasından* {yani, örtmesinden} *haşyet duyduk"* {yani, küfürle saracağını/örteceğini bildik}...

Nitekim, *Şâyet bir karı kocasının nüşûzundan yahut yüz çevirmesinden havfederse/korkarsa...* (en-Nisâ, 4/128) ve, *Eğer o ikisinin şikakından havfederseniz/korkarsanız...* (en-Nisâ, 4/35) âyetlerinde de "havf" kelimesi, "ilim/bilmek" anlamında kullanılmıştır.

Übey b. Ka'b'ın kıraatinde de, "Rabbin havfetti [korktu]", yani "Rabbin bildi" şeklindedir.

81. ...*"Bu bakımdan irade ettik ki: Rabb'leri o ikisine* {yani, çocuğun ana-babasına}, *ona bedel* {yani, öldürülen çocuklarına karşılık, –ameli itibariyle–} *temizlikçe ondan daha hayırlısını ve merhametçe ondan daha yakınını versin* {yani, ondan daha güzel, ana-babasına iyi davranan bir evlat versin}"...

Arablar, "ğulâm" [erkek çocuk] tabirini, sakalı bitmemiş erkek çocuk için kullanırlar.

Bize ulaştığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kuşkusuz Allah onlara, öldürülen çocuklarının yerine bir başka evlat verdi. Eğer o öldürülen çocukları yaşamış olsaydı ondan dolayı helâk olacaklardı."

82. ...*"O duvara gelince, o medinedeki* {yani, karyedeki [şehirdeki/kasabadaki]} *iki yetim ğulâma [erkek çocuğa] aitti,...*

Söz konusu karyenin adı Bâcervân idi, Antakya olduğu da söylenmiştir.

...onun [duvarın] altında da o ikisine ait bir kenz [define/hazine] vardı"...

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Mukâtil'den, o da Dahhâk ve Mücahid'den, "İçinde ilim bu-

lunan sahifeler vardı” dediklerini nakletti. Duvarın altındaki kenzin [hazinenin/definenin], mal olduğu da söylenmiştir.

> ...*“Babaları da sâlih* {yani, emanet sahibi [emin, güvenilir]} *bir kimse idi”...*

Babalarının adı Kâşih; analarının adı Dehnâ; iki çocuktan birinin adı Asram, diğerininki Sureym idi.

> ...*“Bu sebeble Rabbin irade etti ki: O ikisi güçlü* [eşüdd] *çağlarına* {yani, onsekiz yaşına} *ersinler ve kenzlerini [definelerini/hazinelerini] çıkarsınlar; Rabbinden bir rahmet* {yani, o iki çocuğa bir nimet} *olarak. Ben bunları kendiliğimden yapmadım* {aksine bunları bana Allah emretti}. *Şu [yukardan beri anlatılanlar], sabretmeye güç yetiremediğin şeylerin te’vilidir”* {yani, gördüğün hayret verici işlerin âkıbetidir}.

Nitekim “te’vil” kelimesi, *Onun* {yani, Allah'ın Kur’ân'da zikrettiği tehditlerin} *te’vilinden başkasını mı bekliyorlar...* (el-A‘râf, 7/53) buyruğunda da, “âkıbet” manasında kullanılmıştır.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَأَتْبَعَ سَبَبًا
﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ
وَوَجَدَ عِندَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ
وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ
ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ
صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ
سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ
لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

> 83. *Sana Zülkarneyn'i* {yani, kayser İskender'i} *soruyorlar...*

Buna, Kaf dağını ele geçiren kıral da denilir. Kaf ise, dünyanın etra-

fını kuşatan bir dağdır. Ona, "Zülkarneyn" [iki karn/boynuz sahibi] denilmesinin sebebi ise, doğu ve batıda güneşin iki karn'ına [boynuzuna] ulaşmış olmasıdır.

...De ki: "{Ey Mekkeliler!} *Size ondan bir zikir* {yani, ilim} *tilavet edeceğim.""*

84. *Gerçekten Biz onun için arzda bir müknet hazırladık ve ona her şeyin sebebinden/her şeyden bir sebeb* {yani, ilmin sebeblerini, yerin menzillerini [konaklama yerlerini] ve yollarını} *verdik.*

85. *Derken bir sebebe ittiba etti [bir sebebi takib etti].*

86. *Nihâyet güneşin battığı yere ulaşınca, onu balçıklı* {yani, sıcak, kapkara} *bir aynda [gözde/gözede/pınarda] batıyor buldu...*

İbn 'Abbâs dedi ki: "Güneşin doğduğu zamanki harareti, battığı zamanki hararetinden daha fazladır."

...Onun yanında da bir kavim buldu. Dedik {yani, Allah ona vahyetti. Cibrîl (a.s) ona gelerek ona haber verdi: dedi} *ki: "Ey Zülkarneyn! Azab edebilirsin ve haklarında bir güzellik ittihaz edebilirsin"* {yani, onlardan afv edebilirsin/vazgeçebilirsin}.

Bütün bunlar, Allah'ın ona emrettiği ve seçmekte serbest bıraktığı hususlardandır.

87. {Zülkarneyn} *dedi ki: "Kim zulmederse ona azab ederiz* {yani, öldürürüz}, *sonra o Rabbine reddedilecek/döndürülecek, O da ona* {âhirette ateşte} *tanınmadık/görülmedik* {yani, son derece şiddetli, dehşetli} *bir azab ile azab eder"...*

88. *..."Kim de îmân* {yani, Allah'ın vahdaniyetini tasdik} *eder ve sâlih amel işlerse, onun için de en güzel karşılık* {yani, cennet} *vardır ve onun için emrimizden kolay olanı söyleriz"* {yani, ma'rûf/güzel va'dlerde bulunuruz}.

Onlardan sadece bir kişi îmân etti.

89. *Sonra, bir (başka) sebebe ittiba etti [bir sebebi takib etti]* {yani, arzın menzillerinin [konaklama yerlerinin] ve yollarının ilmine tâbi oldu}.

90. *Nihâyet güneşin doğduğu yere ulaştığında, onu bir kavmin*

üzerine doğuyor buldu; ki onlar için onun {yani, güneşin} *dûnundan bir sitre yapmamıştık...*

Bunlar, aşırı sıcak sebebiyle yerdeki dehlizlerde kalıyorlardı. Onların yaşadıkları yerde bina yapma imkânı yoktu. Ancak güneş kaybolduğunda geçimlerini sağlamak için dehlizlerden dışarı çıkarlardı.

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ
خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ ٱلسَّدَّيْنِ وَجَدَ
مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ
إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ
أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ فَأَعِينُونِى
بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ ءَاتُونِى زُبَرَ ٱلْحَدِيدِ حَتَّىٰٓ إِذَا سَاوَىٰ
بَيْنَ ٱلصَّدَفَيْنِ قَالَ ٱنفُخُوا حَتَّىٰٓ إِذَا جَعَلَهُۥ نَارًا قَالَ ءَاتُونِىٓ أُفْرِغْ عَلَيْهِ
قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا ٱسْطَٰعُوٓا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا ٱسْتَطَٰعُوا لَهُۥ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

91. *Şunun gibi* {yani, güneşin battığı yere ulaştığı gibi, aynı şekilde doğduğu yere de ulaştı} *ve andolsun ki Biz onun elinde bulunan şeyleri ilmimizle* [hubren] *ihata etmiştik* {yani, onun yanındaki şeyleri bilgimizle kuşatmıştık}.

92. *Sonra, bir (başka) sebebe (daha) ittiba etti/tâbi oldu* {yani, arzın menzillerinin [konaklama yerlerinin] ve yollarının ilmine tâbi oldu}.

93. *Nihâyet iki sedd* {yani, iki dağ} *arasına ulaştığında, o ikisinin dûnundan/o ikisinden beride bir kavim buldu; ki neredeyse hiçbir sözü fıkhetmiyorlardı/anlamıyorlardı* {yani, neredeyse kimse lügatlerini/dillerini tanımıyordu/bilmiyordu}.

94. *Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Gerçekten Ye'cûc ve Me'cûc* {–bunlar Yâfes b. Nûh'un çocuklarından iki kardeştir–} *arzda müfsidlik ediyorlar* {yani, Müslümanların topraklarında katl ile fesad yapıyorlar}. *Onlarla bizim aramıza* {bize ulaşmalarını engelle-

yen} *bir sedd yapman şartıyla sana bir harc* {yani, belli bir ücret} *verelim mi?"*

95. {Zülkarneyn} *dedi ki: "Rabbimin beni içinde bulundurduğu müknet* {yani, bana verdiği hayırlar, sizin bana vereceğinizden} *daha hayırlıdır. O bakımdan, siz bana kuvvet* {yani, adam sayısı} *ile yardım edin"...*

("Kuvvet" kelimesinin kullanımı açısından,) ... *kuvvetinize kuvvet katarak sizi çoğaltsın/artırsın* {yani, sayınıza sayı katsın} (Hûd, 11/52) âyeti de buna benziyor.

..."ki sizinle onların arasına {size ulaşmalarını engelleyecek} *bir redm [sedd] yapayım"...*

96. *..."Bana demir züberleri [kütleleri]* {yani, kıtaları/tabakaları} *getirin." Nihâyet iki sadefin* {yani, dağın} *arasını* {yani, iki yanını –demir ile–} *denkleştirdiği vakit* {–çünkü bu iki dağ arasında büyük bir vâdi vardı–}, "{Demiri} *körükleyin" dedi. Onu bir ateş hâline getirince, "Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim"* {yani, bana erimiş bakır verin de birbirine kaynaştırması için demirin üzerine dökeyim de onu daha bir sağlamlaştırsın} *dedi.*

Bir adam Nebî'ye (s.a) şöyle dedi:

— Ben Ye'cûc ve Me'cûc seddini gördüm.

Nebî (s.a) ona dedi ki:

— Öyleyse onu bize tarif et!

Adam şöyle tarif etti:

— O siyah ve kırmızı yollardan oluşan çizgili bir elbiseyi andırıyordu.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Evet, sen onu gerçekten görmüştün.

97. *Artık ne ona zâhir olmaya* {yani, üstünden geçip onu aşmaya},...

("Zâhir" kelimesinin kullanımı açısından), *Üzerlerine zâhir olacakları* {yani, tırmanıp yükselecekleri} *me'âric/merdivenler...* (ez-Zuhruf, 43/33) âyeti de buna benziyor.

...ne de onu delmeye güç yetirebildiler.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize Ebû Sâlih Mukâtil'den tahdis etti. O da Ebû İshâk'tan (tahdis edip) dedi: ‘Alî b. Ebî Tâlib (a.s) dedi ki: “Onlar o seddin arka tarafındadırlar. 1.000 erkek çocuk doğmadıkça, onlardan bir erkek ölmez. Her sabah bu sedde gelir ve onu delmeye uğraşırlar. Akşam olunca, ‘Yarın dönüp burayı açarız’ der ve giderler, fakat ‘inşâallah’ demezler. Nihâyet aralarında Müslüman bir adam dünyaya gelir. Sedde gittikleri vakit bu Müslüman onlara, ‘Bismillâh deyin’ der. Nihâyet onlar seddi bir yumurta kabuğu kadar inceltirler ve güneşin ışığını görürler. Sabah olunca tekrar sedde giderler. O Müslüman onlara, ‘İnşâallah yarın buraya döner ve onu açarız deyin’ der. Sabah olunca da o Müslüman onlara, ‘Bismillâh deyin’ der, onlar da ‘Bismillâh’ diyerek orayı delip sedden dışarıya çıkar, yeryüzünü dolaşır, Fırat'ın suyunu içip tüketirler. Sonuncuları gelerek, ‘Bir zamanlar burada bir su vardı’ der. Ağaçlar dahil, rastladıkları her şeyi yeyip tüketirler.”

قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪يۚ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّ۪ي جَعَلَهُ دَكَّٓاءَۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ي
حَقًّاۜ ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ ف۪ي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعاًۙ ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِر۪ينَ عَرْضاًۙ ﴿١٠٠﴾
اَلَّذ۪ينَ كَانَتْ اَعْيُنُهُمْ ف۪ي غِطَٓاءٍ عَنْ ذِكْر۪ي وَكَانُوا لَا يَسْتَط۪يعُونَ سَمْعاً
﴿١٠١﴾ اَفَحَسِبَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنْ يَتَّخِذُوا عِبَاد۪ي مِنْ دُون۪ٓي اَوْلِيَٓاءَۜ اِنَّٓا اَعْتَدْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِر۪ينَ نُزُلاً ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَر۪ينَ اَعْمَالاًۜ ﴿١٠٣﴾

98. {Zülkarneyn seddin inşasını bitirince} *dedi ki: “Bu* {yani, redm/sedd}, *Rabbimden bir rahmettir* {yani, Müslümanlar için bir nimettir –onlar artık Müslümanların bulundukları yere çıkamayacaklardır–}. *Rabbimin* {geri dönüşlerine dâir} *va‘di gelince* {sedd yıkılır}, *onu dümdüz eder* {de onlar da Müslümanların topraklarına/memleketlerine çıkarlar}. *Rabbimin,* {seddin yıkılacağına dâir} *va‘di de haktır* {yani, doğrudur: mutlaka vukû bulacaktır}.

Sedden dışarı çıktıklarında Şam ahâlisinin üçte-biri kaçacak, üçtebiri onlarla savaşacak, üçte-biri de onlara teslim olacaktır.

Sonra Allah haber veriyor ki:

> 99. *O gün onları bırakmışız da bir kısmı diğer kısmının içinde dalgalanıyordur* {yani, Zülkarneyn'in o seddi bitirdiği gün, onlar [Ye'cûc-Me'cûc] seddin arka tarafında birbirleri içinde dalgalandılar –fakat ondan dışarıya çıkmaya/onu aşmaya güçleri yetmedi–}. *Sûra da üfürülmüştür de onların cümlesini cem etmişizdir* {yani, onlardan hiç birini bırakmaksızın onların hepsini toplamışızdır}.
>
> 100. *O gün cehennemi kâfirlere* {Mekkelilerden Kur'ân'ı inkâr edenlere} *bir arzediş arzetmişiz* {yani, onlardan ğıtâ'yı [perdeyi/örtüyü] açıp arzedeceğiz}.
>
> 101. *Onlar ki Benim zikrimden gözleri ğıtâ' [perde/örtü] içinde idi* {yani, gözleri üzerinde Kur'ân'a îmân etmelerini engelleyen perdeler vardı da Kur'ân-ı Kerîm ile hidâyet yolunu göremiyorlardı}, *sem'a güç yetiremiyorlardı* {yani, Kur'ân'a îmânı işitemiyorlardı}.

Yüce Allah'ın, *...Doğrusu Biz onların kalbleri üzerine, onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye bir ekinne* {yani, ğıtâ' [perde]} *ve* {Kur'ân'ı işitmesinler diye} *kulaklarında bir vaqr* {yani, ağırlık} *yaptık* (el-Kehf, 18/57) buyruğu da buna benziyor.

> 102. {Mekkelilerden} *o küfredenler Benim dûnumdan [Beni bırakıp] kullarımı evliyâ edineceklerini* {yani, o uydurma ilahların kendilerine fayda sağlayacaklarını, kendilerine şefaat edeceklerini} *mi sandılar?!...*

Sonra onların âhiretteki menzillerini/konumlarını haber vererek buyuruyor ki:

> *...Kuşkusuz Biz cehennemi o kâfirler için bir nüzül* {yani, menzil [konaklayacakları yer]} *olarak hazırladık.*
>
> 103. *De ki: "Amelce en çok ziyana uğrayanları* {yani, Hıristiyanlardan savâmi' ashâbını [manastır ehlini]} *size haber verelim mi?"...*

Sonra Allah Teâlâ, bunların niteliklerini zikrederek şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا
نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا
آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ
عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾
قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

104. ...*"Onlar ki, dünya [yakın/şimdiki] hayatta sa'yları dall oldu* {yani, amelleri habt oldu [heder oldu/boşa gitti]}, *onlar ise kendilerinin muhakkak iyi sanat yaptıklarını sanarlar."*

105. *İşte onlar ki, Rabb'lerinin âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *ve O'nun liqâsına* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *küfretmişlerdir de amelleri habt olmuştur* {yani, güzel amelleri batal olmuştur [ibtal olmuştur/boşa çıkmıştır] –güzel amellerinin hiç biri kabul edilmez, çünkü îmân olmaksızın yapılmıştır–}. *Biz Kıyâmet Günü onlar için* {sivri sineğin kanadı ağırlığınca bile hayır namına} *bir vezn/ölçü ikame etmeyeceğiz/tutturmayacağız.*

106. *Şu* {yani, bu}, *onların karşılığı: cehennem; küfretmeleri* {yani, Kur'ân'ı inkâr etmeleri}, *âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ı} *ve rasûllerimi* {yani, Muhammed'i (s.a)} *eğlence edinmeleri* {yani, Kur'ân ve Muhammed ile alay ettikleri, bunların Allah'tan olmadığını iddia etmeleri} *sebebiyle.*

Sonra mü'minleri ve onlar için hazırladıklarını zikrederek buyuruyor ki:

107. *Onlar ki, hakikaten îmân* {yani, tasdik} *ettiler* {yani, tasdik

ettiler} *ve sâlih ameller işlediler, onlar için nüzül* {(yani, menzil)} *ise firdevs cennetleridir,...*

"Firdevs", Rumca'da "etrafı duvarlarla çevrili bahçeler" demektir.

108. *...orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/ölümsüz olarak orada kalacaklardır}. *Oradan ayrılmayı arzu etmezler* {yani, onun gayri bir yere götürülmeyi istemezler}.

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Sana hikmet verildiğini iddia ediyorsun. Hikmet ise ilmin tamamı demektir. Buna rağmen sen rûh hakkında ilim sahibi olmadığını söylüyor, *O rûh, Rabbimin emrindendir* (İsrâ, 17/85) diyorsun. Peki bu nasıl olur?" dediler. Allah da Nebî'ye (s.a), "Kuşkusuz sana ilim verilmiştir, fakat senin ilmin Allah'ın ilmine göre pek azdır" dedi. Bu sebeble Allah Yahudileri kasdederek buyurdu ki:

109. *De ki: "Şâyet Rabbimin kelimeleri* {yani, ilmi} *için deniz mürekkeb olsa, hatta onun bir misli de meded olarak getirilse* {yani, insanların mürekkebleri de getirilip katılsa} *idi, Rabbimin kelimeleri* {yani, ilmi} *tükenmeden o deniz tükenirdi."*

110. *De ki: "Ben sadece sizin gibi bir beşerim. Bana, ilahınızın* {yani, Rabbinizin} *sadece bir ilah* {yani, Rabb} *olduğu vahyediliyor. Öyleyse kim Rabbinin liqâsını ümit ediyorsa* {yani, âhirette ölümden sonra diriltilmekten haşyet duyuyorsa} *amel işlesin, sâlih bir amel ve Rabbine ibâdetine hiçbir şeyi ortak koşmasın."*

Buyruk, Cundeb b. Zuheyr el-Ezdî –sonra 'Âmirî– hakkında inmiştir. Nebî'ye (s.a) sormuştu:

— Biz Allah'ın rızasını isteyerek bir amel işliyoruz. Bundan dolayı övülüyoruz, bu da hoşumuza gidiyor.

Nebî (s.a) buyurdu ki:

— Kuşkusuz Allah ganidir. Kendisi için yapılması gereken bir amele başkasının ortak koşulmasını kabul etmez.

Bunun üzerine Allah, *Öyleyse kim Rabbinin liqâsını ümit ediyorsa…* buyruğunu indirdi.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi: Nebî (s.a) buyurdu: 'Allah buyuruyor ki': "Ben en hayırlı ortağım. Kim bir amelde başkasını Bana

ortak ederse, Ben o amelin tamamını Bana ortak koşulana bırakırım, Ben yalnız Benim için yapılan ameli kabul ederim."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Şeyban Ebû Mu'âviye et-Temimî'den dedi ki: "Kuşkusuz Allah sâlih kimselerin evlatlarını da korur; çünkü, *Babaları da sâlih bir kimse idi* (Kehf, 18/82) buyuruyor."

('Ubeydullâh) dedi ki: "Mağaranın adı Bancilûs, karyenin adı Lavus, medinenin/şehrin adı Efesûs, köpeğin adı Qıtmîr, o iki kadıdan birinin adı Mârinûs, diğerininki Astûs, kıralın adı Dakyûs idi. Mağaraya sığınanların adları ise Devânus, Navâs, Martûnis, Resârinûs, Qâtilus, Tastatnûs, Mekselmînâ ve Yemlihâ idi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Ğıyâs b. İbrâhîm'den, o 'Atâ b. es-Sâib'den, o da Sa'îd b. Cubeyr'den dedi ki: "Yeryüzünde ne kadar lügat/dil varsa, Allah onu mutlaka Kur'ân'da inzâl buyurmuştur."

Dedi: "Cibrîl'in ismi 'Abdullâh, Mikâîl'in ismi ise 'Ubeydullâh'tır."

('Ubeydullâh) dedi: Babam bana el-Huzeyl'den tahdis etti, o Leys b. Sa'd'dan, o 'Atâ b. Hâlid'den dedi ki: "Îsâ nüzul ettiği vakit 70.000 kişi ile birlikte haccedecek; bunlar arasında –haccı eda etmemiş ve ölmemiş olan– Ashâb-ı Kehf de bulunacaktır."

19. MERYEM SÛRESİ

Medine'de inen secde âyeti dışında, tamamı Mekke'de inen Meryem sûresi, Kûfiyyûna göre 98 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً
خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ
مِنْ وَرَٓاء۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kâf-Hâ-Yâ-'Ayn-Sâd.*

Kâf kâfi, *hâ* hâdi [rehber/kılavuz], *'ayn* âlim, *sâd* sâdık (demektir).

Bu, Rabb Teâlâ'nın zâtını senasıdır/övmesidir. O mahlukatına kâfi, kullarına hâdidir. Buradaki "yâ", el-hâdi'den gelmektedir. O yarattıklarına âlimdir, sözü sâdıktır doğrudur.

2. {Ey Muhammed! (Bu,)} *Rabbinin, rahmetini/rahmetiyle* {yani, nimetini/nimetiyle} *bir zikr [hatırlama/hatırlaması] kulu Zekeriyyâ'ya/Zekeriyyâ'yı* {çünkü Allah, kulu Zekeriyyâ {b. Berhiyâ}yı rahmet ile anmıştır}.

3. *Hani Rabbine, nidâ etmişti; gizli* [hafi] *bir nidâ* {yani, Rabbine du'a etmişti; gizli bir du'a}.

Rabbine gizlice [sırren] du'a etmesinin sebebi, insanların, "Şu ihtiyara bakın, ihtiyarlığına bakmaksızın çocuk istiyor" dememeleri içindi.

4. *Demişti ki: "Rabbim! Doğrusu ben, kemik vehene uğradı* {yani, zayıfladı} *benden ve baş şeyben [ağararak] alev aldı* {yani, saçlarım bembeyaz oldu}. *Sana du'a ile ise Rabbim şaqîyy olmadım* {yani, geçmişte hüsrana uğramadım/elim boş dönmedim –du'alarıma hep icabet ettin. O halde çocuk için yaptığım bu du'ama da icabet et–}.

5. *Gerçekten ben verâmdan [arkamdan gelecek] mevâlimden korkuyorum, karım da kısırdır* {yani, ben kelâle durumuna düşmekten: ben öldükten sonra asabemin [erkek akrabalarımın] malıma mirasçı olmalarından korkuyorum}. *Bundan dolayı bana ledününden bir velî* {yani, indinden/yanından bir çocuk} *bağışla,...*

يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا
﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ
مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي
عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ
شَيْئًا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ
فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

6. ...*"ki hem bana* {yani, benim malıma} *vâris olsun, hem de âl-i Ya'kûb* {b. Mâsân}*a* {yani, ahbarda onların ilim ve riyâsetlerine} *vâris olsun!"...*

Ya'kûb ve Meryem'in babası İmrân, Mâsân'ın oğulları olup kardeş idiler. Meryem de Mâsân oğlu İmrân'ın kızı idi.

...*"hem de onu radiyy [râzı olunan]* {yani, sâlih} *kıl Rabbim."*

Allah, Zekeriyyâ'nın çocuk sahibi olmak için ettiği du'aya icabet etti. Namaz kılmakta iken Cibrîl o'na gelerek dedi ki:

7. *Ey Zekeriyyâ! Gerçekten Biz seni, ismi Yahyâ olan bir ğulâm [çocuk] ile müjdeliyoruz. Önceden bir semiyy yapmadık ona* {yani, geçmiş insanlardan adı Yahyâ olan kimse yoktu}.

Ona Yahyâ adını veriş sebebi, oldukça yaşlı bir koca ile kısır ve acuze bir kadından ona hayat vermiş olmasıdır.

8. *Dedi ki: "Rabbim! Benim için bir ğulâm mı [çocuk mu]* {yani, benim için nereden bir çocuk olacak}; *karım* {Eylişefa} *'âqır* {ya-

ni, doğum yapamaz}, {ben de} *ihtiyarlıktan kağşama derecesine vardım?*

Zekeriyyâ o sırada 75 yaşında idi.

9. {Cibrîl (a.s) o'na} *dedi ki: "Şunun gibi. Rabbin dedi ki": "O* {yani, senin oğlunun olması} *Bana pek kolaydır. Nitekim önceden* {yani, sen benden çocuk istemeden önce}, *sen bir şey değilken seni halketmiştim/yaratmıştım."*

10. {Zekeriyyâ} *dedi ki: "Rabbim! Benim için bir âyet* {yani, (karımın) hamileliğ(in)e bir alâmet} *yap!...*

O, Cibrîl ile görüşmesinin ardından bir âyet istemişti.

...{Cibrîl (a.s)} *dedi ki: "Senin âyetin sapasağlam olduğun halde insanlara üç gece söz söylememendir* {yani, temizken cima etmenin ardından eşinin hamile kalması durumunda o gecenin sabahında dilsiz ya da hasta olmadığın: sapasağlam olduğun halde konuşmaya güç yetirememendir}.

Cibrîl (a.s) ile görüşmesinin ardından bir âyet istediği için, bir ceza olarak dili tutuldu. Bununla birlikte Allah onun dilini Allah'ı anmaktan ve salâttan [du'adan] alıkoymamıştı.

11. *Nihâyet* {Zekeriyyâ} *mihrâbdan* {yani, mescidden} *kavminin* {yani, İsrâîloğulları'nın} *karşısına çıkıp onlara, "Sabah-akşam tesbih* {yani, salât [du'a]} *edin" diye vahyetti* {yani, eliyle bir yazı yazdı. –İşte onlara vahyetmesi, bu idi–}.

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾
وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ
جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ
وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ
مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

12. *"Ey Yahyâ! Kitabı* {yani, Tevrat'ı} *kuvvetle* {yani, ciddiyet ve ısrar ile} *al/tut" (dedik) ve o'na daha sabi/çocuk iken hüküm* {yani, üç yaşında iken ilim ve fehm [kavrayış/anlayış]} *verdik...*

olarak gönderdik (el-Enbiyâ, 21/107) âyetinde de, "nimet: dîni üzere o'na tâbi olan kimseler için nimet" manasında kullanılmıştır.

...*"Kadâ edilmiş bir emirdir"* {yani, sana bir beşer dokunmaksızın Îsâ'nın yaratılmasını Allah levh-i mahfuzda hükme bağlamıştır}.

22. *Bu sûretle* {annesi Meryem –selâm ona–} *o'na hamile kaldı...*

O sırada Meryem 13 yaşında idi. 33 sene Îsâ (a.s) ile birlikte, 6 sene de Îsâ'nın ref edilmesinden sonra yaşadı. 52 yaşında vefat etti. Meryem Îsâ'ya bir anda hamile kaldı, o'na bir anda sûret verildi ve aynı gün güneşin zevale erdiği vakitte o'na süt emzirdi. Ona hamile kalmadan önce iki defa hayız görmüştü.

...*Onunla uzak bir mekâna çekildi* {yani, Îsâ (a.s) ile tek başına, dağın arka tarafında ehlinden uzakça bir yere çekildi}.

23. *Derken doğum sancısı onu kuru* {yani, yaprakları olmayan} *bir hurma ağacına dayanmaya* {yani, oraya sığınmaya} *mecbur etti.* {Babasız çocuk doğuracak olması neticesinde karşılaşacağı muameleden, insanlara karşı duyacağı utançtan ötürü} *dedi ki: "Ah ne olaydım, bundan* {yani, çocuğun doğumundan} *evvel öleydim de büsbütün unutulaydım"* {yani, asla hatırlanmayan, helâk/yok olup giden birşey olsaydım}.

24. {Cibrîl (a.s)} *altından* {yani, bulunduğu yerin alt tarafından –ki o yüksekçe bir tepe üzerinde bulunuyordu–} *ona* {şu sözlerle} *nidâ etti: "Üzülme* {ölümü temenni etmesi üzerine ona böyle dedi}. *Rabbin senin altında bir ark yaptı"* {yani, küçük bir nehir akıttı}...

25. ...*"Hurma ağacını kendine doğru silkele* {yani, hareket ettir}, *üzerine olgunlaşmış taze hurma dökülsün"...*

Bunun üzerine, kurumuş olan o ağaç, gözünün önünde yeşerdi, hemen taze hurma yüklendi, ardından da hurmalar olgunlaştı. Meryem de olanı-biteni görüyordu. Sonra Allah, ona ulaşıncaya kadar Ürdün'den bir nehir akıttı. Bu nehir onunla Cibrîl (a.s) arasından geçiyordu.

Bunlar, Cebrâîl'in Meryem'e söylediği sözlerdir. Allah'ın bunu takdir buyurması ise, Îsâ'nın durumuna îmân etmesi ve bundan dolayı şaşırmaması içindir.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi: Leys b. Ebî Süleym'den bana haber verildiğine göre o İkrime'den, o da İbn ‘Abbâs'tan nakletti ki o, *Doğrusu ben Rahmân için savm nezrettim* (Meryem, 1//26) buyruğunu, “susma/konuşmama [samt] adadım” diye açıklamıştır.

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْناً فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَداً فَقُولِي
اِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْماً فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيّاً ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهِ
قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـٔاً فَرِيّاً ﴿٢٧﴾ يَا اُخْتَ
هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيّاً ﴿٢٨﴾
فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيّاً ﴿٢٩﴾ قَالَ
اِنِّي عَبْدُ اللّٰهِ اٰتٰينِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيّاً ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكاً
اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصَانِي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيّاً ﴿٣١﴾ وَبَرّاً
بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّاراً شَقِيّاً ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ
وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيّاً ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ
مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ اِذَا قَضٰى اَمْراً فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

26. ...*“Artık* {hurmadan} *ye,* {tatlı sudan} *iç,* {çocuğun sebebiyle} *gözün aydın olsun. Eğer beşerden birini görürsen de ki: “Doğrusu ben Rahmân için savm* {yani, susma/konuşmama} *nezrettim/adadım. Onun için bugün hiçbir inse/insana* {Îsâ (a.s) hakkında} *söz söylemeyeceğim.”*

27. *Onu* {yani, çocuğunu} *taşıyarak kavmine* {yani, kucağında beze sarılmış olduğu halde İsrâîloğulları'na} *getirdi. Dediler ki: “Ey Meryem! Andolsun ki sen tuhaf birşey* {yani, münker bir iş} *getirdin”...*

28. ...*“Ey Hârûn'un* {yani, Mûsâ'nın kardeşi Hârûn'un} *kız kardeşi!”...*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil dedi: Rasûlullah (s.a), “Onlar, Mûsâ'nın kardeşi Hârûn'u kasdetmişlerdi; çünkü Meryem o'nun soyundan geliyordu” demiştir.

> ...*Senin baban* {İmrân –ki İsrâîloğulları'nın büyüklerinden idi–} *kötü* {yani, zinakâr} *bir adam değildi,...*

(“Sû’” [kötü/kötülük] kelimesi,) *Ehline kötülük* [sû’] *irade eden kimsenin…* (Yûsuf, 12/25) ve *Biz o'nun bir kötülüğünü* [sû’] *bilmiyoruz* (Yûsuf, 12/51) âyetlerinde de “zina” manasında kullanılmıştır.

> ...*anan da* {yani, anan Hanne de} *bir bağiy* {yani, zinakâr} *değildi.* {Peki, bu çocuk nereden?}

> 29. *Bunun üzerine o'na* {yani, oğlu Îsâ'ya –onunla konuşması için–} *işaret etti. Dediler* {yani, kavmi dedi} *ki: “Beşikteki* {yani, annesinin kucağında bezlere sarılı bulunan} *bir sabi/çocuk ile nasıl konuşuruz?!”*

Zekeriyyâ çocuğa yaklaştı ve “Konuş ey çocuk! Eğer bir özrün/mazeretin varsa, mazeretini söyle!” dedi.

> 30. {Bunun üzerine çocuk} *dedi ki: “Doğrusu ben Allah'ın kuluyum”* {ve Hıristiyanlar iddialarında yalancıdırlar –Böylece çocuk ilk olarak, Allah'ın ubûdiyetini ikrar etti–}. *Bana kitab verdi* {yani, İncil'i verip öğretti} *ve beni bir nebî kıldı/yaptı”...*

> 31. ...*“ve beni* {yeryüzünde} *her nerede olsam mübârek* {yani, hayırda öğretici ve edeblendirici} *kıldı ve hayatta olduğum sürece bana salâtı* {ikame etmeyi}, *zekâtı* {itayı} *tavsiye etti”...*

> 32. ...*“ve beni anama berr kıldı* {yani, annem Meryem'e itaatkâr olmamı tavsiye etti} *ve beni cebbâr* {yani, Allah'a ibâdetten tekebbür eden} *bir şaqî* {yani, Allah'a isyan eden bir kişi} *kılmadı”...*

Çocuğun, sadece annesini zikretmesi sebebiyle Zekeriyyâ o'nu bağrına basarak dedi ki: “Şehâdet ederim ki sen Allah'ın kulu ve Rasûlü'sün.”

> 33. ...*“Doğduğum gün* {yani, vakit} *öleceğim gün* {yani, vakit} *ve diri olarak ba‘solunacağım* {yani, ölümden sonra âhirette diri olarak çıkarılacağım} *gün* {yani, vakit} *selâm bana.”*

Bundan sonra Îsâ, diğer çocuklar gibi konuşma çağına gelinceye kadar bir daha konuşmadı.

34. *Hakkında imtirâ ettikleri* {yani, Hıristiyanların hakkında kuşkuya düştükleri} *Meryem oğlu Îsâ, hakk söze göre şudur* {yani, adil: doğru söze göre budur}.

35. *Allah'ın çocuk edinmesi* {yani, Îsâ'yı evlat edinmesi} *olacak şey değildir. O sübhândır* {yani, münezzeh ve yücedir}. {İlminde olan} *bir emri* {yani, Îsâ'yı (a.s)} *kadâ edince, ona sadece "Ol!" der, oluverir* {bir defa söyler, ikinci defa tekrar etmez}.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Bana Mukâtil ed-Dahhâk'tan, o da İbn 'Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Kün fe-yekûn* ibaresi, Farsça'da, 'sözü iki defa tekrarlamaz; bir defa söyledimi derhal olur' manasındadır."

وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ
﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْۚ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ
مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْۙ يَوْمَ يَأْتُونَنَا
لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٣٨﴾

36. {Sonra Îsâ (s.a), İsrâîloğulları'na dedi ki:} *"Kuşkusuz Allah benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. O halde O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Bu* {tevhîd} *sırât-ı müstakîmdir* {yani, İslâm dîni dosdoğru bir yoldur –İslâm dîni dışındaki yollar ise eğridir, doğru değildir–}.

37. *Sonra onların arasından ahzâb* {yani, Hıristiyanlar(ın fırkaları)} *ihtilâf ettiler...*

Îsâ (a.s) hakkında üç fırkaya ayrıldılar. Nastûrîler, "Îsâ Allah'ın oğludur" dediler. *O onların söylediklerinden* {yani, bühtanlarından/iftiralarından} *münezzeh ve yücedir* (el-İsrâ, 17/43); Mar-Ya'kûbîler, "Îsâ, "Allah'ın kendisidir" dediler. *O onların söylediklerinden* {yani, bühtanlarından/iftiralarından} *münezzeh ve yücedir* (el-İsrâ, 17/43); Melkânîler ise, "Allah üçün üçüncüsüdür" (el-Mâide, 5/73) dediler. Allah Teâlâ ise, Kendisinin ortaksız, bir ve tek olduğunu ifade buyuruyor.

...Artık veyl olsun o küfredenlere {yani, Îsâ (a.s) hakkında hizib-lere ayrılanlara}, *azîm bir günün* {yani, O'nun nezdinde hazır olacakları Kıyâmet Günü'nün} *görülmesinden/hazır olmasından dolayı.*

38. *Bize gelecekleri gün neler işitecek, neler görecekler* {yani, daha önce âhirete dâir kendilerine yapılan tehditleri Kıyâmet Günü kimsenin işitmediği kadar işitecekler, görmediği kadar göreceklerdir}...

İşte, *Rabbimiz! Gördük ve işittik. Artık bizi geri döndür, sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz yakîn edindik* (es-Secde, 32/12) âyeti de buna işaret ediyor.

...Fakat zâlimler bugün {yani, müşrikler bugün dünyada} *apaçık bir dalâlet içindedirler* {yani, bugün âhirette olacakları ne işitiyor, ne görüyorlar}.

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ
﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي
عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ
إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ
عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ
عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ
سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

39. *Emrin* {yani, azabın} *kadâ edileceği o hasret günü(nün gelip çatması hususunda)* {ölümün beyaz bir koç gibi boğazlanacağı gün hakkında} *onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *inzar et/uyar...*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Mukâtil'den, o Osman b. Süleym'den, o da ‘Abdullâh b. ‘Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: “Cibrîl, beyaz bir koç sûretine getirilmiş olan ölümü onların gözleri önünde cennet ile cehennem arasında boğazlayacaktır. Cennetliklere, “Artık ebedîsiniz, burada ölüm yoktur”; cehennemliklere de, “Artık ebedîsiniz, burada ölüm yoktur” denilir. Eğer Allah'ın cehennemlikler hakkında ruhlarının bedenlerinde sürekli kalacağına dâir hükmü bulunmasaydı, hasretten ötürü mutlaka ölürlerdi.”

...Halbuki onlar {bugün} *gaflet içindedirler; îmân etmiyorlar* {yani, âhirette olacakları tasdik etmiyorlar}.

40. *Doğrusu Biz, arza ve üzerindekilere Biz vâris olacağız* {yani, onları öldüreceğiz, sadece Rabb kalacaktır. Semâda ehline de, arz ehline de Biz vâris olacağız} *ve* {ölümden sonra âhirete} *Bize döndürülecekler.*

41. {Ey Muhammed! Mekke ehline} *kitabta* {yani, Kur’ân'da} *İbrâhîm'i de* {yani, İbrâhîm'in durumunu da} *zikret. Doğrusu o bir sıddîk* {yani, Allah'a mü’min}, *bir nebî idi.*

(“Sıddîk” kelimesi, *Onun anası da bir sıddîka idi* (el-Mâide, 5/75) âyetinde de “mü’mine” manasında kullanılmıştır.

42. *Hani babasına* {yani, babası Âzer'e} *demişti ki: “Ey babacığım!* {Sesi} *işitmeyen,* {hiçbir şeyi} *görmeyen ve sana* {âhirette} *hiçbir faydası olmayan şeye* {yani, putlara} *niçin ibâdet ediyorsun?”...*

43. *...“Ey babacığım! Doğrusu bana ilimden* {yani, beyândan}, *sana gelmeyen* {yani, ölümden sonra olacak şeyler} *geldi.* {Dînim üzere} *bana ittiba et ki seni seviyy bir sırâta hidâyet edeyim”* {yani, adil bir tarîke/yola: İslâm dînine ileteyim}...

44. *...“Ey babacığım! Şeytana ibâdet etme* {yani, ibâdet hususunda şeytana itaat etme}. *Kuşkusuz şeytan Rahmân'a asi oldu”* {yani, isyan etti, lanetlendi}...

45. *...“Ey babacığım! Doğrusu ben korkarım ki sana Rahmân'dan* {âhirette} *bir azab messeder/dokunur da* {yani, isabet eder de} *şeytanın velîsi* {yani, âhirette yakını} *olursun.”*

46. {Babası o'na cevab vererek} *dedi ki: "Sen benim ilâhlarımdan vaz mı geçiyorsun/hoşlanmıyor musun ey İbrâhîm? Eğer vazgeçmezsen* {yani, susmazsan} *seni recmederim* {yani, sana şetmederim [ağır-çirkin sözler söylerim]}. *Beni terket/benden uzak dur, meliyyen* {yani, hayatın boyunca}.

Bunun, "uzun süre benden ayrıl, ayrı dur, uzak kal" anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu hariç, Kur'ân'da geçen "seni recmederim" ifadeleri, "seni katlederim/öldürürüm" manasındadır.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam Ebû Sâlih'ten o Mukâtil'den, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis etti: (İbn 'Abbâs bu ibareyle ilgili şöyle dedi:) "Benden sana herhangi bir sıkıntı isabet etmeden, benden yana esenlikte olduğun halde şeref ve haysiyetinle beni bırak, benden uzaklaş."

47. {İbrâhîm} *dedi ki: "Selâm sana, senin için Rabbime istiğfâr edeceğim. Doğrusu O bana hafiyydir"* {yani, latîftir, merhametlidir}...

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ
بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ ۚ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾

48. ...*"Sizi ve Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] du'a* {yani, ibâdet} *ettiklerinizi* {uydurma ilâhlarınızı} *terkediyorum"...*

İbrâhîm'in onlardan ayrılması, onları terketmesi, Kusa'dan Arz-ı Mukaddes'e hicret etmesidir.

...*"ve* {senin için istiğfârda bulunarak} *Rabbime du'a ediyorum. Umulur ki Rabbime du'a ile şakiyy olmam"* {yani, senin için istiğfârda bulunduğum du'amın boşa gitmeyeceğini ümit ederim}.

49. *İbrâhîm onları ve Allah'ın dûnundan ibâdet ettiklerini terkedince* {yani, ilah edindikleri putları terkedip hicret edince}, *o'na* {Arz-ı Mukaddes'e hicret ettikten sonra} *İshâk'ı ve Ya'kûb'u bağışladık ve her birini* {yani, İbrâhîm'i, İshâk ve Ya'kûb'u} *nebî yaptık.*

50. *Ve onlara rahmetimizden* {yani, nimetimizden} *bağışladık ve onlar için yüce bir sıdk lisânı kıldık* {yani, güzel ve üstün bir senâ/övgü verdik –onlardan sonra gelen bütün dîn müntesibleri onları över–}.

51. {Mekkelilere} *kitabta Mûsâ'yı da zikret/an. Doğrusu o muhlas/ihlâsa erdirilmiş* {yani, müslim, muvahhid} *idi, bir rasûl, bir nebî idi.*

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ
وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ
إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا
مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا
إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

52. *Biz o'na, Tûr'un cânib-i eymeninden [sağ cânibinden/tarafından]* {yani, cebelin/dağın yan tarafından] *nidâ ettik* {yani, Cuma gecesi o'nu çağırdık} *ve o'nu bir neciyy olarak yakınlaştırdık* {yani, o'nunla yakından konuştuk –aralarında gizli bir hicab vardı. O kalemin gıcırtılarını duydu–}.

53. *Ve rahmetimizden o'na kardeşi Hârûn'u da bir nebî olarak bağışladık.*

Mûsâ (a.s) Rabbinden istekte bulunarak, *Bana ehlimden bir vezir*

yap; kardeşim Hârûn'u (Tâ-Hâ, 20/29-30) ve *Onun için Hârûn'u gönder* (eş-Şu'arâ, 26/13) istekte bulunduğu vakit Allah da o'na kardeşi Hârûn'u (bir vezir ve nebî olarak) bağışlamıştı.

54. {Mekkelilere} *kitabta* {yani, Kur'ân'da} *İsmâîl'i de zikret* {yani, İbrâhîm'in oğlu İsmâîl'in durumunu da an}. *Doğrusu o, va'dine sâdık idi...*

İsmâîl (a.s) bir adama, yanına geri dönünceye kadar bulunduğu yerde bekleyeceğine dâir söz vermiş, fakat adam gelmediği için üç gün beklemişti.

...bir rasûl, bir nebî idi.

55. *Ehline* {yani, kavmine} *emrederdi...*

("Ehl" kelimesi,) *Ehline emret* (Tâ-Hâ, 20/132) âyetinde de "kavim" manasında kullanılmıştır.

...salât ve zekât ile/salâtı ve zekâtı...

İbn Me'sûd'un kıraatinde, "Kavmine salât ve zekât ile/salâtı ve zekâtı emrederdi" şeklindedir.

...Ve Rabbi indinde/yanında merdıyy [râzı olunan bir kimse] idi.

56. {Mekkelilere} *kitabta* {yani, Kur'ân'da} *İdrîs'i de zikret...*

Nûh'un babasının dedesi olan İdrîs'in asıl ismi Ahnûh'dur.

...Doğrusu o, bir sıddîk {yani, Allah'ın tevhîdine îmân eden}, *bir nebî idi.*

57. *Biz o'nu yüce bir mekâna ref' ettik* {yani, dördüncü semâdaki bir yere yükselttik}.

Ve İdrîs orada öldü. Ölümü, güneşi önünde süren meleğe yaklaştığı sırada gerçekleşti.

58. *İşte bunlar Allah'ın kendilerine* {nübüvvet ile} *in'am ettiği nebîlerden; Âdem'in* {sonra İdrîs'in} *zürriyetinden ve Nûh ile beraber* {gemide} *taşıdıklarımızdan* {yani, gemide Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın zürriyetinden –ki o İbrâhîm'dir–} *İbrâhîm'in zürriyetinden* {İsmâîl'in, İshâk'ın, Ya'kûb'un} *ve İsrâîl'in* {zürriyetinden –ki o Ya'kûb, Mûsâ ve Hârûn'dur–} *ve* {İslâm için} *hi-*

dâyete ilettiğimiz ve ictibâ ettiğimiz {yani, risâlet ve nübüvvet için istihlas ettiğimiz} *kimselerdendir. Onlara Rahmân'ın âyetleri tilavet edildiğinde* {yani, Rahmân'ın kelamı: Kur'ân okunduğunda}, *ağlayarak* {yüzleri üstü} *secdeye kapanırlardı.*

Bu buyruk, Tevrat ehlinden îmân eden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Bunun benzerleri de, *Çeneleri üstü kapanıp secde ederler* (el-İsrâ, 17/107) ile *Ve ağlayarak çeneleri üstü kapanırlar* (el-İsrâ, 7/109) âyetleridir.

فَخَلَفَ
مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ
يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ
بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ
رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا
مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا
وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

59. *Sonra onların ardından halef oldu bir halef ki* {yani, nebîlerden sonra kötü halefler: Yahudiler geldi} *namazı zâyi ettiler* {yani, vakitlerinden sonraya bıraktılar}, *şehevâta ittibâ ettiler* {yani, baba-bir kız kardeşin kızıyla evlenmeyi helâl kabul ettiler}...

Bu, Allah'ın ümmet-i Muhammed için darbettiği bir meseldir, ki "siz Yahudiler gibi kötü halef olmayın" manasını ifade eder.

Bunun bir benzeri de, *Şehevâta/şehvetlere* {yani, zinaya} *ittibâ edenler...* (en-Nisâ, 4/27) âyetidir.

...Bunlar {âhirette} *gayya* {yani, cehennemdeki bir vâdiye} *kavuşacaklardır.*

60. {Şirkten} *tevbe eden,* {Muhammed'e (s.a)} *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini de tasdik eden} *ve sâlih amel işleyenler müstesnâ.*

İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir şekilde zulmedilmeyecekler {yani, güzel amellerinden hiçbir şey nakzedilmeyecek, karşılığını görmedikleri hiçbir iyi amelleri bırakılmamak üzere Rabb'leri onlara karşılıklarını verecek: onları mükâfaatlandıracak}.

61. *Rahmân'ın* {dünyada rasûlleri vasıtasıyla mü'min} *kullarına gayb ile/gıyâben* {ve görmedikleri halde} *va'dettiği adn cennetleri*(ne girecekler). *Kuşkusuz O'nun va'di gerçekleşecektir* {yani, va'dinden cayma söz konusu olmaksızın gelecektir}.

62. *Orada* {yani, cennette} *bir lağv işitmezler* {yani, dünyadakilerin içtikleri vakit yemin ettikleri gibi orada yemin edilmez, içki içenlerin yemin etmesini işitmezler},...

Bunun benzerleri el-Vâkıa[1] ve Sâffât sûresinde (47. âyet) geçiyor.

...bir selâm müstesnâ {yani, orada meleklerin onlara verdikleri selâmı işitirler}. *Onlar için orada sabah-akşam rızıkları* {yani, dünyada gündüzün tarafı miktarı aralıklarla verilecek olan meyveler} *vardır.*

Sonra Allah onlardan vererek şöyle buyuruyor:

63. *İşte o cennete, kullarımızdan taqî* {yani, Allah'a muhlis [ihlâslı]} *olan kimseyi vâris kılarız.*

64. *İnmeyiz, Rabbimin emri ile olması müstesnâ...*

Cibrîl'in (a.s) Nebî'ye (s.a) kırk gün –bu sürenin üç gün olduğu da söylenir– gelmemesi üzerine Mekke müşrikleri dediler ki:

— Rabbi o'na veda etti ve o'nu terk etti.

Cibrîl (a.s) inince, Nebî (s.a) ona dedi ki:

— Ey Cibrîl! Gelişin o kadar gecikti ki seni özlemeye başladım.

Cibrîl karşılık verdi:

— Ben seni, senin beni özlediğinden daha çok özledim.

Mekkelilerin, "Rabbi o'na veda etti ve o'nu terk etti" sözleri üzerine Duhâ ve İnşirah sûreleri indi. Cibrîl (a.s) da dedi ki:

---

1 Bkz. el-Vâkıa, 56/25.

...{Semâdan} *inmeyiz, Rabbinin emri ile müstesnâ. Önümüzdeki* {yani, âhirete dâir işler}, *arkamızdaki* {yani, dünyaya dâir işler} *ve şu ikisi* {yani, dünya ile âhiret: iki nefha} *arasındaki şeyler O'nundur ve Rabbin unutkan değildir* {yani, Mekke kâfirlerinin, "Rabbi o'nu unuttu ve terk etti" şeklindeki sözlerini unutmayacaktır: ey Muhammed, Rabbin seni unutmadı-unutmayacaktır}.

رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ
جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى
الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ
مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

65. *Semâvât u arzın* {yani, arzların/yerlerin} *ve* {yaratıklardan} *o ikisi arasındakilerin Rabbi. O halde O'na ibâdet et* {yani, O'nu tevhîd et} *ve O'nun ibâdetinde sebatla sabret* {yani, Allah'ı tevhîd üzere sabret. Emrim gelinceye kadar acele etme}. {Ey Nebî!} *O'na bir semiyy biliyor musun* {yani, uydurma ilahlardan ismi Allah olan birini biliyor musun}?

Çünkü Allah onların böyle bir isim koymalarına mani olur.

66. *İnsan* {ki o, Übey b. Halef el-Cumahî'dir}, *"Öldüğüm vakit* {yani, ölümün ardından yerden} *diri olarak çıkarılacak mıyım?!" diyor.*

Böylece, ölümden sonra dirilişi tekzib ediyor/yalanlıyor. Allah, ibret alması için ona öğüt vererek buyuruyor ki:

67. *Peki, insan önceden hiçbir şey değilken Bizim kendisini* {ilk yaratılışta yoktan} *halkettiğimizi/yarattığımızı* {ve kendisini tekrar yaratacağımızı} *tezekkür etmiyor/düşünmüyor mu?*

...ve nediyyce {yani, meclisçe} *en güzel?*

("Nâdî" kelimesinin kullanımı açısından,) *Ve siz nâdîlerinizde* {yani, meclislerinizde} *münkere mi gideceksiniz?* (el-Ankebût, 29/29) âyetide de buna benziyor.

Allah onları korkutarak buyuruyor ki:

74. *Onlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce karndan* {yani, ümmetten} *kaçını* {dünyada azab ile} *helâk ettik; hem onlar esâs* {yani, eşyalarının konforu} *ve görünüş* [ri'yen] *itibariyle daha güzel/üstün idiler* {yani, manzara itibariyle Mekkelilerden daha güzel/üstün idiler –Allah onların mallarını ve sûretlerini helâk etti–}.

("Karn" kelimesinin kullanımı açısından,) *O karnları* {yani, geçmiş ümmetleri} *helâk ettik* (Yûnus, 10/13) âyeti de buna benziyor.

75. {Onlara} *de ki: "Kim dalâlette* {yani, şirk içinde} *ise, Rahmân onun için* {hayırda} *meddini ne kadar meddederse etsin [verdiği mühleti ne kadar uzatırsa uzatsın],...*

Çünkü onlar mü'minlere, *Bu iki fırkanın hangisi makamca daha hayırlı ve nediyyce* {yani, meclisçe} *en güzel?* (Meryem, 19/73) demişlerdi.

...nihâyet va'dolundukları şeyi, ya azabı {yani, dünyada azabı: Bedir'de öldürülmeyi} *ya da Sâ'ati* {yani, Kıyâmeti} *gördüklerinde, mekân* {menzil} *itibariyle kimin şerli ve cünd [taraftar/yandaş]* {yani, cemaat/topluluk} *itibariyle kimin daha zayıf olduğunu* {yani, kendilerinin mi, mü'minlerin mi daha zayıf olduğunu} *bileceklerdir.*

76. *Allah* {dalâletten uzak olan} *hidâyettekilerin hidâyetini* {yani, îmânını} *arttırır. Bâkiyât sâlihâttır [kalıcı olan sâlih amellerdir]...*

Bunlar da şu dört kelimedir: "Sübhânallâhi velhamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber."

...{Kim bunları söylerse o} *Rabbinin indinde/yanında sevâb itibariyle de hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, {âhirette} *reddedilme/döndürülme itibariyle de hayırlıdır* {yani, kâfirin karşılık

olarak göreceği ateşten ve onların oraya dönüşlerinden daha efdaldir/üstündür}.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾
أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ
مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا
فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾
كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

77. *Bak bak şu âyetlerimize* {yani, Kur'ân âyetlerine} *küfredene…*

Âyet, el-'Âs b. Vâil b. Hişâm b. Sa'd b. Sa'îd b. 'Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey es-Sehmî hakkında inmiştir. Kuyumcu olan Habbâb b. el-Eret ona bir takı yapmıştı. Ondan ücretini isteyince, Habbâb'a –ki o sırada Müslüman idi– dedi ki:

— Siz cennette ipek, altın, gümüş ve ebedî evlatlar olduğunu iddia etmiyor musunuz?

Habbâb b. el-Eret cevab verdi:

— Evet.

el-'Âs şöyle dedi:

— Öyleyse sana borcumu cennette ödeyeceğime söz veriyorum.

…ve, "{Cennette: âhirette} *bana* {dünyada verilenden daha üstün} *mal ve çocuk verilecek" diyene!*

Zira o, alay etmek maksadıyla "Âhirette borcumu ödeyeceğim" demişti. Çünkü o, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen sevâb ve cezaya îmân etmiyordu.

78. {Acaba el-'Âs, âhirette kendisine de mü'minlere verilenlerin verileceğini söylerken} *gayba muttali mi oldu, yoksa Rahmân'dan* {yani, Rahmân indinde tevhîde itikat ettiği için} *bir ahid mi aldı?*

79. *Hayır* {el-'Âs'a, mü'minlere verilenler verilmeyecektir}. *Biz onun dediğini* {yani, el-'Âs'ın, "Cennette mü'minlere verilenler bana da verilecek" dediğini hafaza melekleri vasıtasıyla} *yazacağız ve onun için azabtan meddini meddedeceğiz [onun azabını uzattıkça uzatacağız]* {yani, inkıtaya uğramayacak/kesintisiz devam edecek}.

80. *Onun dediği şeyleri* {yani, cennette mü'minlere verilenlerin kendisine de verileceğine dâir sözlerini} *miras alacağız* {ve onları başkasına vereceğiz} *ve* {el-'Âs, âhirette beraberinde dünyalığından (mal, evlat, taraftar, yardımcı ve güç namına) hiçbir şey bulunmaksızın} *Bize tek başına gelecek.*

Sonra Allah Teâlâ, Mekke kâfirlerinden/müşriklerinden el-'Âs b. Vâil b. Hişâm b. Sa'd b. Sa'îd b. 'Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey es-Sehmî, en-Nadr, Ebû Cehl ve benzerlerini zikrederek şöyle buyuruyor:

81. *Allah'ın dûnundan/berisinden ilahlar* {yani, Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hubel isimli putları} *edindiler ki onlar için izzet olsun* {yani, bu uydurma ilahlar/putlar kendilerini Allah'tan korusun-kurtarsın}.

Bunun bir benzeri de, *Allah'ın dûnundan/berisinden (uydurma) ilahlar edindiler ki yardım olunsunlar* {yani, kendileri vasıtasıyla korunsunlar, onlar tarafından kurtarılsınlar} (Yâ-Sîn, 36/74) âyet-i kerîmesidir.

82. *Hayır* {(o uydurma) ilahları kendilerini Allah'tan koruyamayacaktır}. *Onların ibâdetlerine küfredecekler* {yani, ilah diye kabul ettikleri o varlıklar âhirette, dünyada kendilerine ibâdet etmiş olan herkesten uzak olduklarını söyleyecekler} *ve onlar üzerine zıdd olacaklar* {yani, ilahları o gün onlar için düşman kesilecekler}.

Bu âyet-i kerîmedeki *'alâ* lafzı, –tıpkı *...insanlar üzerine* ['alâ'n-nâs] {yani, insanlar için [li'n-nâs]} *şâhidler/tanıklar olasınız* (el-Bakara, 2/143) âyet-i kerîmesi ile *...dikili taşlar üzerine* ['alâ'n-nusub] {yani, dikili taşlar için [li'n-nusub]} *zebhedilenler/kesilenler...* (el-Mâide, 5/3) âyet-i kerîmesinde olduğu gibi– "kesreli lam" [li=için] anlamında kullanılmıştır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا
﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ
الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ
وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ
الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ
شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ
وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا
يَنْبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ أَحْصَاهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

83. *Bilmez misin ki Biz şeytanları kâfirler* {yani, Kureyş'ten alaycılar} *üzerine göndeririz...*

Nitekim Allah, İblîse –ki o şeytandır–, *Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle* {yani, davetinle} *istifzâz et* {yani, ayaklarını kaydır}... (el-İsrâ, 17/64) demişti.

...onları teşvik ettikçe teşvik ederler {yani, işlemekte oldukları şirki onlara güzel gösterip, alabildiğine anlatırlar ve "Sizin tutturduğunuz bu yol kuşkusuz haktır" diye telkinlerde bulunurlar}.

84. *Öyleyse* {ey Nebî,} *onların üzerine acele etme* {yani, onlar için azab ile acele etme/onlar için azabın çabuk gelmesini isteme}. *Onlar için sadece sayılarını* {yani, ecellerini: nefeslerini} *sayıyoruz.* (Sonra onlara azab inecek}.

85. *O gün ki, muttakileri* {yani, şirkten korunanları: muvahhidleri} *vefd halinde* {yani, üzerlerindeki eğerlerin yeşil örtülerden oluştuğu asil develer üzerinde} *Rahmân'a haşredeceğiz.*

86. *Mücrimleri ise susuz olarak cehenneme süreceğiz* {onlar susamış oldukları halde cehenneme gireceklerdir}.

87. *Şefaate mâlik olamayacaklardır;...*

Melekler dahi kimseye şefaat edemeyeceklerdir. Sonra istisnada bulunarak buyuruyor ki:

...Rahmân'ın indinden ahid almış {yani, Rahmân'ın yanında tevhîde itikat etmiş: Allah'tan başka bir ilah olmadığına, O'nun ortaksız, bir ve tek olduğuna şehâdet getirmiş} *olan müstesnâ.*

88. *"Rahmân {meleklerden} veled [evlat/çocuk] edindi" dediler.*

Onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyorlardı. Onlardan biri de en-Nadr b. el-Hâris'tir.

89. *Andolsun ki siz pek çirkin birşey ile geldiniz/birşey getirdiniz* {yani, azîm bir [pek büyük/ağır] bir söz söylediniz}.

Bunun bir benzeri de, *Doğrusu siz,* {"Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" demekle} *azîm bir söz söylediniz* (el-İsrâ, 17/40) âyetidir.

90. *Ondan dolayı* {yani, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" dediklerinden: iftiralarından ötürü} *neredeyse semâvât fatrolacak/çatlayacak, arz* {etrafından} *şaqqolacak/yarılacak ve dağlar yıkılıp yere geçecek;...*

Gökleri, yeri ve dağları zikretmesi, azametleri ve sağlamlıkları sebebiyledir.

91. *Rahmân'a veled/evlat iddia ettiler diye* {yani, "Rahmân'ın veledi/evladı vardır" dediler diye}.

92. *Halbuki veled/evlat edinmek Rahmân için yaraşmaz/yakışmaz.*

93. {Melekler ve gayrisinden} *semâvât ve* {'Uzeyr, Îsâ ve Meryem ve gayrisinden} *arzda hiçbir kimse yoktur ki, Rahmân'a kul olarak* {yani, O'nun kulu olduğunu ikrar ve itiraf ederek} *gelecek olmasın.*

94. *Andolsun ki onları ihsa etmiş* {yani, levh-i mahfuzda onların isimlerini sayıp kaydetmiş} *ve onları sayısıyla saymıştır* {yani, sayılarını bilmiştir}.

95. *Onların her biri Kıyâmet Günü tek başına* {yani, onunla birlikte dünyasından hiçbir şeyi bulunmaksızın tek olarak} *gelecektir.*

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

96. *Kuşkusuz îmân eden ve sâlih ameller işleyenler için Rahmân bir vüdd kılacaktır/yapacaktır* {yani, onların muhabbetini/sevgisini diğer mü'minlerin kalbinde var edecek, onlar da onları sevecekler}.

97. {Ey Muhammed!} *Onu* {yani, Kur'ân'ı} *senin lisânınla gerçekten kolaylaştırdık* {yani, senin lisânın üzere beyân ettik} *ki onunla* {yani, Kur'ân'daki şeylerle} *muttakileri* {yani, şirkten korunanları: muvahhidleri} *tebşir edesin/müjdeleyesin ve onunla* {yani, Kur'ân'daki tehditlerle} *inatçı/tartışmacı/sert* [lüdd] *bir kavmi* {yani, bâtıl ile cedel eden hasımları/hasmâne cidal eden/aşırı düşmanlıkla tartışanları} *inzar edesin/uyarasın.*

("Lüdd" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Halbuki o, hasımların en yamanıdır/sertidir/tartışmacısıdır* [eledd] {yani, bâtıl ile cedel eden/tartışan birisidir –kasdedilen kişi el-Ahnes b. Şerîk'tir–} (el-Bakara, 2/204) âyetidir.

Sonra Allah Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyuruyor:

98. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce* {dünyada azab ile} *karndan* {yani, ümmetten} *kaçını* {dünyada azab ile} *helâk ettik;* {ey Nebî,} *onlardan birini hissediyor* {yani, görüyor} *musun veya onların fısıltısını* {yani, sesini} *işitiyor musun?!*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini, Muhammed'i (s.a) tekzib etmemeleri için geçmiş ümmetlerin azabının benzeriyle sakındırmaktadır.

Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri'nden I. cüzün sonu olup, bundan sonra Tâ-Hâ sûresi ile başlayacak olan II. cüz gelecektir.[2]

---

2 *Lâm* [Köprülü] nüshası, I. ve II. cüz diye ayrılmamıştır. *Elif* [III. Ahmed] nüshası ise iki cüze ayrılmıştır. I. cüz Kur'ân'ın başından başlayıp Meryem sûresinin sonuna kadar; II. cüz ise Tâ-Hâ sûresiyle başlayıp Kur'ân'ın sonuna kadar devam eder.

Elif [III. Ahmed] nüshasının I. cüzünün sonunda hâşiye'de şu ifadeler yer almaktadır: "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. Ben bu cüzü Allah'ın himâyesinde bulunan Kâhire'deki el-Mahmûdiye nüshasından naklettim. Bu nüshada ve hatta başkasında Kur'ân kırmızı mürekkeble (tefsir ibarelerinden) ayırdedilmemiştir. Böyle bir şey görülse bile bu oldukça nâdirdir. Bu sebeble ben de kolaylıkla başvurulabilmesi için Kur'ân'ı (ayrı mürekkeble yazarak) tefsirden ayırdetmeyi uygun gördüm. Keza, atıf yapılan ifadeler arasında takdirleri bariz olan ibareler de böyledir; Allah'ın az önce geçen, *...Rabbinin indinde/yanında sevâb itibariyle de hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, {âhirette} *reddedilme/döndürülme itibariyle de hayırlıdır* (Meryem, 19/76) buyruğunda olduğu gibi. Yaptıklarımız doğru ise bu Allah'ın lütfundandır, doğru değilse siyah mürekkebli kalem ile düzeltilsin. Kur'ân'dan bazı yerler ise olduğu gibi bırakılmıştır, ki kimisi bunun kâtibin [müstensihin] bir yanılması olduğunu zannedebilir. Ben de bu kabilden bazı şeyleri hâmişe yazdım. Bu bilinsin. Hamd yalnızca Allah'adır. Bunu, Rabbine muhtaç, fıkıhta Şâfii, itikadda Eş'arî olan Muhammed Ahmed Ömer es-Sünbülavini, Allah'ın himâyesine mazhar Kâhire'de yazmıştır. Allah ona, ana-babasına ve bütün Müslümanlara mağfiret buyursun. Amin."
Bu notlar, 806 senesinde Haram aylardan mübârek Zilhicce'nin Pazartesiye rastlayan 15. günü [15 Zilhicce 806] sona ermiştir. Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir.
Derim ki: Bu nottan, III. Ahmed nüshasının kâtibinin [müstensihinin] Muhammed Ahmed Ömer olup, Kur'ân ibarelerini kırmızı mürekkeble (tefsirden) ayırdettiğini; asıl nüsha olan Mahmûdiye nüshasının ise böyle bir ayırımdan mahrum olduğunu öğreniyoruz.
Birçok yerde Kur'ân ile tefsir karışık olarak kaydedilmiştir. Bu gibi yerlerde kâtib bazan hâşiyede buna dikkat çekmiş, bazan da dikkat çekmeyi ihmal etmiştir. Ben bütün bunları tahkik esnasında –Allah'a hamdolsun ki– açıklamış bulunuyorum.
Aynı şekilde şunu da öğreniyoruz: Müstensihin kendisinden naklettiği asıl nüshada Kur'ân ile tefsir karışık bir şekilde yazılmış. Müstensih ise Kur'ân'ı belirgin bir şekilde yazıp, atıf yapılan yerler arasında takdir edilen açıklamalardan ayırdetme cihetine gitmiştir; *...Rabbinin indinde/yanında sevâb itibariyle de hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, {âhirette} *reddedilme/döndürülme itibariyle de hayırlıdır* (Meryem, 19/76) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü daha önce "âhiret" kelîmesi Kur'ân'la karıştırılabiliyordu. O bunları birbirinden ayırdetmiştir.

İKİNCİ CİLDİN SONU